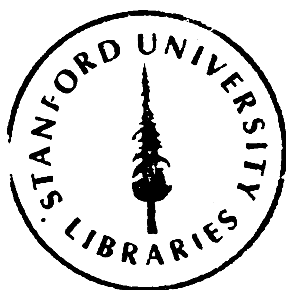

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES

LISTY FILOLOGICKÉ.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

Odpovědní redaktoři

JAN GEBAUER a JOS. KRÁL.

ROČNÍK SEDMNÁCTÝ.

V PRAZE.
Tiskem dra. Edvarda Grégra.
1890.

Obsah ročníku sedmnáctého.

Pojednání.

Strana

Třídění jevů duševných v řecké filosofii. Napsal Frant. Drtina 1—14, 81—97, 201—225, 321—338, 401—431

Ad Minucii Felicis Octavium. Scripsit Eduardus Svoboda 14—21, 225—232, 344—347, 432—435

Studie homerské. Podává V. Steinmann . . . . . . 21—24, 232—246

Báje theologická a Hesiodos. Podává Frant. Krejčí . 24—28, 97—103

Studie o Milíčovi z Kroměříže. Napsal Ladislav Klicman 28—44, 114—125, 256—268, 347—362

O výrazích doplňkových s hlavním zřetelem k instrumentalu doplňkovému. Napsal Jaroslav Hruška 44—57, 125—137, 268—277, 362—371, 435—445

Nový spor o Schliemannovu Troju. Referuje L. Niederle . . 103—113

Staročeské sklonění substantiv kmene -u. Napsal V. Flajšhans 138—148, 278—295, 372—379, 446—467

Příspěvky ke slovanskému jazykozpytu. Sepsal Ant. Matzenauer 161—200

Výsledky Schliemannových nálezů. Referuje L. Niederle . . . 246—255

O životě a věku filosofa Anaximena. Napsal F. Čáda . . . . 338—344

Úvahy a zprávy.

J. Král: Výbor z literatury řecké a římské. Pro české realky sestavil Timothej Hrubý . . . . 57—59

Petr. Hrubý: Gaja Julia Caesara Paměti o válce gallské. Přeložil Alois Breindl . . . . 59—62

Frant. Čáda: Čtvero epinikií Pindarových. Přeložil Lev Scholz . 62—63

Strana
Fr. Čáda: D. Junia Juvenala satira desátá. Přeložil Frant. Ruth 64—65
Em. Kovář: Einzelbeiträge zur allgemeinen Sprachwissenschaft 65—67
Jos. Zubatý: Sprachwissenschaftliche Briefe von G. J. Ascoli 67—69
A. Kraus: Úvahy z germanské filologie ve výročních zprávách středních škol rakouských za rok 1889 . . . . 69—74
E. K.: Phonetische Studien 80
L. Niederle: L'art étrusque. Jules Martha . . . . 148—149
G. Šuran: Latinská synonymika. Pro školu i dům vydal Arnošt Skřivan . . . . 149—152
Frant. Groh: O životě a působení řečníka Andokida, překlad a výklad řeči jeho: „O mysteriích". Napsal prof. Jan Zelenka 152
Frant. Groh: O figurách řečnických u Demosthena. Podává Frant. Smrčka . . . . 152—153
Josef Král: Spartiaca. Úvaha o spartské ústavě. Sepsal prof. dr. Tomáš Kouřil 153
T.: Catalogue des ouvrages français traduits en tchèque . . . 154
V. Tille: Geschichte des Physiologus von Dr. Friedr. Lauchert 155—156
V. Tille: Le Bestiaire . . . . 156—157
T.: Beovulf, untersuchungen über das angelsächsiche epos und die älteste geschichte der germanischen seevölker von Karl Müllenhoff . . . . 157—158
F. Čáda: Der Begriff der Seele bei Plato. Von E. W. Simson 296—297
— Ludwig von Sybel, Platon's Symposion ein Programm der Akademie . . . . 298—299
— Ludwig von Sybel, Platon's Technik an Symposion und Euthydemos nachgewiesen . . . . 298—299
L. Brtnický: Rodolfo Lanciani, Ancient Rome in the light of recent discoveries . . . . 299—301
G. Šuran: Lateinische Schulsynonymik. Von Dr. Tegge . . . 301
O. Vaňorný: Hauptschwierigkeiten der lateinischen Formenlehre in alphabetischer Reihenfolge zusammengestellt von Carl Wagener . . . . 301—303
J. Jursa: Neuer vollständiger Index zu Diez' etymologischem Wörterbuche der romanischen Sprachen mit Berücksichtigung von Schelers Anhang zur fünften Ausgabe. Von Joh. Urban Jarník . . . . 303—304
P. Hrubý: Cvičebná kniha jazyka latinského pro prvou třídu gymnasijní. Sestavil Frant. Hrbek . . . . 305—307
— Platonova obrana Sokrata a Kriton s posledními kapitolami z Faidona. Ku potřebě školní upravil J. G. Schulz . . . 307—309
— Výbor řečí Demosthenových. Pro potřeby školské upravil Arnošt Skřivan . . . . 308—309

Strana

P. Hrubý: Sofokleova Antigona. Druhé opravené vydání Schubertovo pro gymnasia česká upravil Alois Breindl . . . . 308—309

— Sofokleův Oidipus král. Druhé opravené vydání Schubertovo pro gymnasia česká upravil Alois Breindl . . . . 308—309

— Vybrané básně P. Ovidia Nasona. K potřebě škol českých upravil Alois Breindl . . . . 308—309

— C. Iulii Caesaris Commentarii de bello Gallico. Upravil Arnošt Skřivan . . . . 308—309

E. Peroutka: Soudy přestupků zákona de maiestate za panování Tiberiova. Napsal František Pakosta . . . . 309—311

Josef Svoboda: Solon a Damasias. Novější Aristotelské příspěvky k dějinám athenského vývoje ústavního. Sepsal Dr. Justin Prášek . . . . 311—313

F. Čáda: Studie o Filoktétu Aischylově, Euripidově a Sofokleově. Napsal Jan Šulc . . . . 379—380

— O pořádku olynthských řečí Demosthenových. Napsal Jos. Mach . . . . 380—381

F. Krejčí: Jaké působení jeví záliba v řečnictví na Homera. Píše Frant. Jelínek . . . . 381—383

P. Hrubý: Marka Tullia Cicerona Kato starší čili o stáří. Přeložil Ant. Kvapil . . . . 383—384

F. Čáda: Федеративная Еллада и Полибій. Ѳ. Г. Мищенка . 384

J. Zubatý: Die indogermanischen Verwandtschaftsnamen. Von Berthold Delbrück . . . . 384—386

Jan Urban Jarník: Františka Fénelona Příhody Télemachovy. Přeložil a pro četbu žákovskou upravil Jan Ev. Hulakovský 387—392

J. Zubatý: Die lexicalische urverwandtschaft des baltoslavischen und germanischen von Dr. C. C. Uhlenbeck . . . . 392—395

E. Peroutka: De Tacitei sermonis proprietatibus praecipue quae ad poetarum dicendi genus pertinent. Scripsit Andreas Czyczkiewicz . . . . 468—469

F. Čáda: O různorodých třídách obyvatelstva státu Lykurgova a Solonova. Napsal Josef Kořínek 469

—v—j—: Předložka ot, od v češtině. Napsal J. Pelikán . . . 469—471

— Jazykovědecký rozbor Euchologia Sinajského. II. Tvarosloví. Napsal Prokop Lang . . . . 471—472

Frant. Groh: Mittheilungen des kaiserlich deutschen archäologischen Instituts. Athenische Abtheilung . . . . 74—76

Strana
V. N.: Rheinisches Museum für Philologie . . . . 76—77
V. Tille: Wisła . . . . 77—78
Em. Kovář: Internationale Zeitschrift für allgemeine Sprachwissenschaft . . . . 78—80
J. Šťastný: Philologus. Zeitschrift für das klas. Alterthum . . 158—159
Em. Kovář: Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft . . . . 159—160
J. P.: Archiv für slavische Philologie. Herausgegeben v. V. Jagić 472—477
Seznam důležitějších článků z listů odborných 313—320, 396—400, 477—480

Třídění jevů duševných v řecké filosofii.

(Příspěvek k dějinám psychologie.)

Napsal **Frant. Drtina.**

Ψυχῆς πείρατα οὐκ ἂν ἐξεύροι ὁ πᾶσαν ἐπιπορευόμενος ὁδὸν οὕτω βαθὺν λόγον ἔχει.
(Herakleitos.)

I.

Úvod.

Význam třídění jevů duševných. — Přehled historický pokusů o to činěných: 1. Části duševné (Platon a Aristoteles). 2. Nauka o mohutnostech (princip neodvoditelnosti a nesrovnalosti). 3. Třídění prvkové. 4. Třídění vývojové. — Vytčení úkolu přítomné práce.

§ 1. Od nejstarších dob vyskytovaly se v bádání filosofickém pokusy o klassifikaci dějů života duševného a náležité vysvětlení jich povahy i poměrů vzájemných. Každému zajisté, kdo bádati chtěl o té neb oné záhadě života duševného, nutně především bylo orientovati se v divné té směsici rozmanitých živlů, a výrazům, jež mluva instinktivně vytvořila pro jednotlivé jevy duševné, dáti význam určitý, přesně vědecky vymezený. Přirozeno tudíž, že klassifikace s vývojem řeči nutně pokračovala a že rozeznávání fenomenů života duševného v prostých názorech lidu dálo se dávno před počátkem spekulace filosofické. Tak u Homera nalézáme odrůzněné a roztříděné jevy duševné, ač za doby jeho o přemýšlení filosofickém řeči býti nemůže. Avšak, ač úkazy tyto jsou pozoruhodny, přece nemají ceny vědecké. Klassifikace přesná a vědecká teprve tehdy mohla nastati, když studium jevů duševných s plnou přesností počalo býti pěstováno a když vůbec pojem logické klassifikace sám myslitelé v plné zřejmosti si osvojili. Že zde Sokratovo objasnění logického pojmu definice velice k pokroku přispělo, je samozřejmo.

§ 2. Ve vlastním přemýšlení filosofickém různé pokusy o klassifikaci nalézáme v době staré i nové. Rozmanité principy byly navrženy a provedeny v důslednostech svých. V celku u věci této možno nám ve vývoji filosofickém čtyři stadia rozeznávati:

1. Ve starověku vynikli hlavně Platon a Aristoteles svými klassifikacemi. Prvý vycházel z metafysických praemiss a rozeznával v duši lidské rozumnou část, která je nesmrtelna, od nerozumné a smrtelné ve shodě s metafysickým svým názorem o různosti světa pomyslného (*κόσμος νοητός*) a světa smyslného (*κόσμος αἰσθητός*). Měřítko ethické pak způsobilo u něho rozdělení další na tři části (*νοῦς, θυμός, ἐπιθυμία*). Aristoteles přiblížil se více ke skutečnosti empirické, doplňuje metafysické principy bedlivým zkoumáním bytosti organické ve zřeteli anatomickém, fysiologickém i psychickém a docházeje konečně k důležitému rozdělení života duševního vůbec na úkazy poznávavosti a snaživosti čili rozumnosti a vůle (*νοητικόν* a *ὀρεκτικόν*). S tímto tříděním nabytým na podkladě empirickém myslitel tento spojil již zřetel vývojový, rozeznávaje duši vegetativnou, sensitivnou a racionálnou. Středověk neoddálil se v podstatě od názorů Aristotelových,[1]) v nové pak době třídění jeho na poznávavost a vůli uznaným je podkladem pokusům moderním.

2. V nové době shledáváme se s rozdělením Aristotelovým u Wolfa, jenž obyčejně zván bývá představitelem nauky o mohutnostech duševných.[2]) Wolf rozeznává v duši lidské množství jednotlivých sil čili mohutností, které byly uznávány všude, jakmile druh nějaký zvláštních úkazů se objevil (mohutnost paměti, smyslnosti, soudnosti, pozornosti, obrazotvornosti atd.), ale všechny mohutnosti tyto snaží se posléze ve své psychologii podříditi dvěma nejvyšším třídám, jež ve shodě s Aristotelem nazývá poznávavostí (Erkenntnisvermögen) a žádostivostí (Begehrungsvermögen). V těchto pak rozeznává zase dvě části: nižší a vyšší, v poznávavosti smyslnost a rozum, v žádostivosti pud a cit (Trieb und Gefühl) a vůli. Mohutnosti tyto za jistých okolností vystupují činně, jindy však trvají ve stavu latentním. Tetens, jsa závislý hlavně na Lockeovi a Rousseauovi, prvý ukázal k citu jako

---

[1]) Sv. Augustin vedle vlastního rozdělení jevů duševných na rozum (consilium), paměť (memoria) a vůli (voluntas) sdílí i třídění vývojové, pozměňuje je toliko zřetelem náboženským a určuje jím jednotlivé stupně, po nichž duše lidská povznáší se nad svět smyslný k poznání a milování věčné pravdy (gradus animae. — De quant. an. c. 33 a 35). Podobně Aristotela přidržují se i Albertus Magnus a sv. Tomáš Aquinský s některými modifikacemi v příčině části intellektuálné a poměru jejího k víře nad rozum povznešené. Rozdělení Aristotelova vedle Wolfa, k němuž níže odkazujeme, drží se zvláště též myslitelé angličtí Hume, Hutcheson, Reid a Brown. — Avšak i Platon značně působil ve škole novoplatonské i době pozdní. Platonského původu je zajisté rozdělení Baconovo, jenž rozeznává v duši lidské část sensitivnou, iracionálnou (pars sensitiva, irrationalis) a část rozumnou čili božskou (pars rationalis, divina).

[2]) Původ názoru tohoto jest ovšem hledati ve středověku, kde vznikl substantivisováním neznámých příčin jednotlivých jevů přírodních. Proto ve středověké filosofii často bývá řeč o vis abstractiva, vis aestimativa, vis intuitiva a pod.

zvláštnímu jevu duševnému,[3]) a uvedl značný počet mohutností dosud uznávaných na tři, rozeznávaje cit, rozum a vůli (Gefühl, Verstand a Thätigkeitskraft). Novou nauku tuto dále vzdělal Mendelssohn,[4]) jehož klassifikace názvy se lišíc obsažně s Tetensovou je totožna (Erkenntnisvermögen, Empfindungs- čili Billigungsvermögen a Begehrungsvermögen), jakož i Garve a Moritz. — Klassifikace tyto působily na Kanta[5]), jenž na základě jich rozeznával tři základné schopnosti duševné: poznávavost („Kritika čistého rozumu"), cit libosti a nelibosti („Kritika soudnosti") a snaživost („Kritika rozumu praktického"). Nauku Kantovu dále vzdělávali: Fr. A. Carus, jenž podstatu citu blíže ozřejmil a místo mu stanovil mezi rozumností a vůlí (Psychologie, Lipsko 1808), snaže se podle Aristotela rozdělení toto skřížiti zřetelem vývojovým, dále pak Fries, Reinhold, Beck. V Anglii Hamilton je přívržencem této theorie, uznávaje tři schopnosti v duši lidské: poznávací (fac. cognitive), citovou (fac. sensitive neb sensible, obsahující city, affekce a vášně) a vůli (fac. conative).[6]) Všem filosofům těmto je principem klassifikačným neodvoditelnost naprostá jevů těchto duševných ni ze sebe navzájem ni ze společného principu vyššího (Unableitbarkeit).[7])

Že princip tento není nutný a rozhodný, vychází z toho, že uznávajíce jej bychom mnohem více základných schopností duševných musili vypočísti. Zajisté na př. schopnosti vidění a slyšení právě tak jsou od sebe odrůzněny, neboť ani jich jedné z druhé nemůžeme vyvoditi, ano i vidění barvy zelené a modré jsou úkazy od sebe naprosto rozdílné a navzájem neodvoditelné. Proto Lotze,[8]) jenž oprávněnost názoru o třech těchto stavech života duševného dokázati se snaží, přijímá vedle uvedeného principu klassifikačného princip jiný a přesnější, poměr totiž nitra našeho k předmětu vnějšímu. Princip tento nebyl Kantovi neznám, ale on nepoložil důrazu na něj. Za to k němu z následovníků Kantových mnozí zřetel obrátili, zvláště Chr. Weiss,[9]) jenž pojímá

[3]) Philosophische Versuche über die menschliche Natur (1777 I. Versuch 10 str. 625.) — Srv. Fr. Harms Ueber die Psychologie von J. N. Tetens (Berlín 1878.) — V nové době cit za podstatnou a hlavní součást života duševného, z níž vše ostatní dlužno vyvoditi, prohlašuje Horwicz (Psychologische Analysen II, 2 st. 31 a j.).

[4]) Morgenstunden (1785), Vorles. VII. (ges. Schriften II, 295).

[5]) Srv. J. B. Meyer Kant's Psychologie str. 41.

[6]) Hamilton Lectures on metaphysics I, 183, II 414 a j.

[7]) Kant Kritik der Urtheilskraft, Einleitung III (vyd. Hartenst. V, 183): „Alle Seelenvermögen oder Fähigkeiten können auf die drei zurückgeführt werden, welche sich nicht ferner aus einem gemeinschaftlichen Grunde ableiten lassen: das Erkenntnisvermögen, das Gefühl der Lust und Unlust und das Begehrungsvermögen."

[8]) Zvláště Mikrokosmos I, 188 a n.

[9]) Untersuchungen über das Wesen u. Wirken der menschlichen Seele 1811.

život duševný jako stálou rovnováhu mezi dvěma silami proti sobě působícími, z nichž myšlenka má platnost attraktivnou, přibližujíc nám jaksi svět vnější, kdežto vůle je povahy expansivné. Schleiermacher[10]), jenž rozeznává mohutnost receptivní od spontanní (die aufnehmenden oder rezeptiven a die ausströmenden oder spontanen Thätigkeiten), jakož i Krug,[11]) jenž polemisuje na základě principu tohoto proti klassifikaci Kantově ukazoval, že dvě jsou toliko základné činnosti ducha našeho, jedna, která na venek směřuje (transeuntní = snaha), a druhá, která z venku do nitra našeho cílí (ineuntní = poznávavost). K bezdůvodnosti argumentace této Hamilton[12]) dobře ukázal dovozuje, že i souhlasíme-li s principem uvedeným, můžeme nicméně uznávati ještě třetí činnost čistě immanentní (cítivost). Lotze zvláště proti Herbartovi hájil relativné aspoň samostatnosti těchto tříd jevů duševných, nepopíraje nijak jich vzájemné závislosti a spletitosti, takže vůbec ojediněle neexistují, ale neuznávaje, že by jedny druhé vyvozovaly a podmiňovaly.

Toto Kantovo rozeznávání obsahu všeho života duševného na poznávavost, city a snahy stalo se všeobecným a jest i za naší doby uznáváno. Poznání, city i vůle jsou dle nauky této jevy samostatné, které však ojediněle nevystupují, nýbrž jen vzájemnou působností a spojitostí vytvořují pestrou směsici života duševného.

Zajímavý pokus o změnu theorie této spatřujeme v době nejnovější u J. St. Milla, jenž tvrdí, že veškerá činnost poznávací není stejnorodá a že dlužno vedle představivosti též soudnost jako základnou činnost duševnou vyčísti. V německé filosofii je zvláště Brentano horlivým stoupencem této nauky. Oběma jsou tedy základnými jevy duševnými: představa, soud a projevy vůle, (které se jeví jako city a snahy).[13])

3. Skvělý výsledek studia věd přírodních v době nové vybízel k následování i v duchovědě. Jako přírodověda vychází od prvků základných a prvotných sil, tak i duchověda táže se v době této po prvotných, nejjednodušších živlech života duševného, jichž vzájemná působnost všechny jevy psychické mohla by vysvětliti. Spinoza i Descartes označují duši lidskou jako „res cogi-

---

[10]) Psychologie aus Schleiermacher's handschriftlichem Nachlasse und nachgeschriebenen Vorlesungen herausg. von L. George (Berlín 1862).

[11]) Grundlage zu einer neuen Theorie der Gefühle und des sogenannten Gefühlsvermögens (Královec 1823).

[12]) Lectures on metaphysics II, 423.

[13]) Nemyslím, že Brentanovi bylo by se podařilo odlišiti představy a soudy od sebe jakožto jevy podstatou svou různé. Spíše soudím, že city a vůle jeví značnou příbuznost vzájemnou naproti poznávavosti. Nebylo by možno spíše stanoviti na základě principu nesrovnalosti a funkcionální zvláštnosti určitých jevů duševných proti jiným dvě podstatné součásti v životě duševném: *představy*, k nimž i *soudy* by patřily jakožto *objektivně* charakterisované stavy duševné, a *city i snahy* jakožto jevy *subjektivně* charakterisované?

tans", Leibnitz přisuzuje monadám svět tvořícím představivost. Myšlenky zde naznačené chápe se Wolf, jenž ve své psychologii racionální snaží se jednotu duše s množstvím mohutností jejích srovnati domněnkou, že snad všechny tyto mohutnosti jsou toliko modifikace jedné základné činnosti představovací (vis repraesentativa universi).[14]) J. A. Eberhardt[15]) provádí dále myšlenku Leibnitzovu a dovozuje, že v duši je vlastně jediná základná funkce: představovací (Vorstellungskraft), která však vystupuje v myšlení jakožto aktivná, v cítění pak jako passivná. Pomyslu tohoto chopil se Herbart. Přijímaje rozdělení jevů duševných na představy, city a snahy, popírá neodvoditelnost jich ze sebe navzájem, jež Kantovi je principem klassifikačným, a vysvětluje všechny jevy duševné z představ jakožto základného prvku psychického, jakožto immanentní síly metafysických reálů v boji vzájemném o sebezachování.[16])

4. V Anglii konečně v době nejnovější byl obnoven klassifikačný princip vývojový, jejž již u Aristotela jsme nalezli a jenž rovněž rozkvětem věd přírodních a hlavně theorie evoluční znovu oživl. Je tu stopován vývoj života duševného a činěn rozdíl mezi jevy primitivnými a pokročilými. Herb. Spencer a Alex. Bain jsou hlavní představitelé směru tohoto. K jevům primitivným patří pocity smyslové a s nimi sdružené žádosti, pudy a pohyby, jevy pak pokročilé rozeznávají se na poznávací (paměť a rozum) a affektivné (cit a vůle).[17])

§ 3. Předeslali jsme nástin tento na ozřejmění věci, aniž nám náleží pronášeti kritiku nauk přednešených. Úkolem práce této jest ukázati podrobně historický vývoj klassifikace jevů duševných ve starověku, nalézti, jak u věci této jednotlivé školy a myslitelé na sebe působili, dopíditi se na základě zpráv zachovaných a důsledky činěnými z jednotlivých soustav filosofických pravého mínění myslitelů řeckých o jevech duševných a povaze jich, vytknouti princip klassifikačný, jakož i vyšetřiti, jak soudili o vztahu částí jednotlivých k jednotnému celku života duševného. K tomu konečně připojíme vždy věcnou kritiku těchto pokusů.

---

[14]) Der vernünftigen Gedanken . . . anderer Theil 1727 str. 133. — Srv. Ch. Wadington Die Seele des Menschen, Lipsko 1880, str. 123.

[15]) Allgemeine Theorie des Denkens und Empfindens 1776.

[16]) Dobře dokládá vývoj zde označený Hamilton (Lect. on met. I, 187) slovy: „It is evident that every mental phaenomenon is either an act of knowledge, or only possible through an act of knowledge, for consciousness is a knowledge — a phaenomenon of cognition; and, on this principle, many philosophers, — as Descartes, Leibnitz, Spinoza, Wolf, Platner, and others, — have been led to regard the knowing, or representative faculty, as they called it, — the faculty of cognition, as the fundamental power of mind, from which all others are derivative".

[17]) O naukách psychologů anglických lze nejlépe poučiti se u Th. Ribota La psychologie anglaise contemporaine (3. vyd. Paříž 1887).

II.

Pokusy o klassifikaci v době nejstarší.

Hylozoistický monismus: Thales, Anaximenes, Diogenes z Apollonie. — Hylozoistický dualismus Herakleitův. — Pokusy o vysvětlení různostı́ duševných z principů hylozoistických. — Určitější odlišení duševnosti a tělesnosti. — Působení theorií těchto v další vývoj řecké filosofie. — Materialistický atomismus Leukippův a Demokritův. — Theorie Pythagorské. — Eleaté a Anaxagoras.

§ *4.* Nejstarší filosofové v Řecku — ionští — vůbec neměli přímého zřetele při přemýšlení svém k životu duševnému člověka jednotlivého, nýbrž obrátili především pozornost svou k tomu, co takřka do očí bilo, co v míře svrchované nápadným a zvláštním se jim jevilo, i počali vysvětlovati z principů jednotlivých svět vnější i co v něm spatřovali se všemi jeho záhadami.

Ale ovšem vlastního života duševného i oni dobře byli si vědomi, ano vlastní život duševný vždy jim bylo to, o čem člověk nemohl pochybovati — a proto i vnějšek dle analogie vlastního nitra svého původně poznávali a vysvětlovali. Toto poznání života duševného bylo tudíž velmi primitivné, hylozoistický názor jich oživoval vše, promítaje vlastní nitro v přírodu vnější, jim nebylo zkrátka nikde neživé hmoty, nýbrž hmota měla v sobě život. Duši uznávali v celé přírodě, ale tato duše byla jim pojem mnohem širší nežli nám, byla jim vůbec principem pohybu, činnosti, života, neznámou příčinou zjevů, a tedy vedlé našeho ponětí duše i to, co silou v přírodovědě zoveme, v sobě obsahovala.[18])

---

[18]) Sr. Arist. de anima 413 a 20: *λέγομεν οὖν .... διωρίσθαι τὸ ἔμψυχον τοῦ ἀψύχου τῷ ζῆν.* Ib. 431 b 21: ... *εἴπωμεν πάλιν ὅτι ἡ ψυχὴ τὰ ὄντα πώς ἐστιν.* — G. H. Lewes Geschichte der Philosophie (přel. z angl.) I, 120: „Unter der Seele (*ψυχή*) müssen wir Leben in seiner weitesten Bedeutung verstehen, nicht Geist im neueren Sinne.“ — Carus Geschichte der Psychologie str. 169 (III. díl sebraných spisů z r. 1808): „Dogmatisch wurden die Merkmale der Seele — doch nicht bloss als Menschenseele, sondern als Lebensprincip mit Selbstbewegung — vorausgesetzt und von den einzelnen Philosophen metaphysisch-dogmatisch und physisch-materialistisch angegeben.“ — Siebeck Geschichte der Psychologie I, 3: „Und mit nahezu gleicher Ursprünglichkeit und Gemeinsamkeit wird diese Anschauung von Haus aus auch auf Naturdinge übertragen, sofern man die menschlichen seelischen Regungen in diese hineinverlegt. Der Unterschied zwischen Mensch, Thier und Pflanze, ja auch der Abstand des ersteren von der unorganischen Natur ist auf Grund dessen hier überall für den Menschen noch weit geringer als auf dem Boden der Kultur.“ Srv. též Tylor Die Anfänge der Kultur v něm. překl. (Lipsko 1873) I, 462. 468. 470. Vůbec je charakteristickou známkou filosofie starověké, že i když sůžen byl význam duše jakožto všeobecného principu životného, přece vždy rostliny byly čítány mezi bytosti oduševněné. Že rostliny jsou bytosti živé, duší obdařené, je zřejmě vysloveno od Pythagorejců, Platona i Aristotela. Demokritos jde ještě dále, a nejen v rostlinách, nýbrž i v mrtvolách jakousi duševnost, ovšem na nejnižším stupni spatřuje (Theofrastos de sensu 71, Plut. de plac. IV, 4, 4.). Podobný názor

Tato duše je s hmotou nutně spojena a nemůže býti od ní odloučena. Jsouť obě jaksi poloviny téže podstaty.

Proto **Thales** v principu svém, vodě, nikoli mrtvý živel, nýbrž živou jakousi spatřoval moc jako příčinu všech zjevů. Pozoruje množství zjevů jakožto projevy života vnitřního v přírodě celé, dí o ní, že plna bohů jest, a magnetu duši přiznává spatřuje, že železo přitahuje.[19]) Proto **Anaximenes** pozoruje pochod vdechování a vydechování vzduchu, tomuto připisuje příčinu života vlastního a principem všeho jsoucna vůbec jej činí.[20]) Vzduch vytvořil vše silou svou, v něj se vše zase vrátí. Názor jeho do nejzazších a nám podivných důsledností provádí **Diogenes z Apollonie**, jenž od čistě duševného již principu Anaxagorova k nauce hylozoistické se vrátil. Vzduch je mu princip duševnosti ve své mnohoznačnosti a mnohotvárnosti (*πολύτροπος*), vzduch prohlašuje rovněž za příčinu poznání a činnosti rozumové

---

měli i stoikové — ač slova *ψυχή* již *κατ' ἐξοχήν* toliko o duši lidské užívají —, kteří tvrdili o pneumatickém praprincipu svém, že proniká celou přírodou, ano že i v přírodě anorganické stopy jeho nalézáme, které jednotlivé součástky dohromady udržují (*ἕξις, συνεκτικὴ δύναμις*). Verifikaci tohoto tvrzení spatřovali na př. v tom, že kameny na sebe narážejíce vydávají jiskry, že ze země kopáním vystupuje pára atd. (Cicero de nat. d. II, 9, 25: nam et lapidum conflictu atque tritu elici ignem videmus et recenti fossione terram fumare calentem). — Ostatně i v nové době nejednou a zajisté nikoli bezdůvodně bylo k tomu ukázáno, že mezi říšemi přírodními není náhlého přechodu, nýbrž povlovný vývoj a že tudíž nesnadno je stanoviti ve vývoji přírodním stupeň, na kterém by duše tělo dosud mrtvé náhle oživovala. Mimo to, myslím, třeba uvážiti, že vědomí naše o duši je založeno na závěru analogickém (z jistých vnějších jevů soudíme o vnitřním životě duševném), tento však možno rozšířiti i na přírodu neorganickou. Viz o tom zajímavé vývody u **T. G. Fechnera** Nanna oder über das Seelenleben der Pflanzen (Lipsko 1848), Ueber die Seelenfrage (Lipsko 1861).

[19]) Diog. Laer. I, 27: *Ἀρχὴν δὲ τῶν πάντων ὕδωρ ὑπεστήσατο, καὶ τὸν κόσμον ἔμψυχον καὶ δαιμόνων πλήρη.* — Stob. ecl. phys. I. c. 2, 29: *Θαλῆς νοῦν τοῦ κόσμου τὸν θεόν, τὸ δὲ πᾶν ἔμψυχον, ἅμα καὶ θεῶν πλῆρες, διήκειν δὲ καὶ διὰ τοῦ στοιχειώδους ὑγροῦ δύναμιν θείαν κινητικὴν αὐτοῦ.* Arist. de an. 411 a 7: *καὶ ἐν τῷ ὅλῳ δέ τινες αὐτὴν μεμῖχθαί φασιν, ὅθεν ἴσως καὶ Θαλῆς ᾠήθη πάντα πλήρη θεῶν εἶναι.* Ib. 405 a 19: *ἔοικε δὲ καὶ Θαλῆς, ἐξ ὧν ἀπομνημονεύουσι, κινητικόν τι τὴν ψυχὴν ὑπολαβεῖν, εἴπερ τὸν λίθον ἔφη ψυχὴν ἔχειν, ὅτι τὸν σίδηρον κινεῖ.* Diog. Laer. I, 24: *Ἀριστοτέλης δὲ καὶ Ἱππίας φασὶν αὐτὸν καὶ τοῖς ἀψύχοις διδόναι ψυχάς, τεκμαιρόμενον ἐκ τῆς λίθου τῆς μαγνήτιδος καὶ τοῦ ἠλέκτρου.* — Empirická pozorování, jež asi Thaleta k tomu vedla, aby vodu za princip prohlásil, Aristoteles udává v metaph. 983 b 23.

[20]) Plut. de plac. phil. I, 3, 6: *Ἀναξιμένης ὁ Μιλήσιος ἀρχὴν τῶν ὄντων ἀέρα ἀπεφήνατο· ἐκ γὰρ τούτου τὰ πάντα γίνεσθαι καὶ εἰς αὐτὸν πάλιν ἀναλύεσθαι· οἷον ἡ ψυχὴ (φησὶν) ἡ ἡμετέρα, ἀὴρ οὖσα, συγκρατεῖ ἡμᾶς, καὶ ὅλον τὸν κόσμον πνεῦμα καὶ ἀὴρ περιέχει.* — Cf. Arist. metaph. 984 a 5, Cic. de nat. d. I, 10, 26. — Zvláště však je pozoruhodno místo u Stobaia ecl. phys. I, 2, 29 (sv. I. str. 21. vyd. Gaisf.), které nasvědčuje ponětí našemu, že živly tyto byly ionským filosofům vůbec oduševněny: . . . *Ἀν. τὸν ἀέρα· δεῖ δὲ ὑπακούειν ἐπὶ τῶν οὕτως λεγομένων τὰς ἐνοικούσας τοῖς στοιχείοις ἢ τοῖς σώμασι δυνάμεις.*

vůbec.[21]) Vzduch sám rozumem je obdařen, neboť bez něho nemohlo by vše náležitě a uměřeně býti zařízeno.[22]) A jako v nitru lidském vzduch ten život a poznání působí, tak i ve vesmíru celém hvězdy na obloze nebeské jsou dýchací nástroje,[23]) a vdechování i vydechování jsou původní činnosti, jimiž svět se udržuje. Slunce vlhko, magnet železo přitahuje — to děje se vdechováním.[24]) U Diogena v odporu proti Anaxagorovi jednota hmoty a ducha, která u předešlých filosofů více jen byla cítěna, jasně je vyslovena, ano Diogenes zachází tak daleko v důslednosti své, že ducha rybám, mušlím mořským, kovům a nerostům vůbec přičítá.

Názory tohoto druhu — v nichž přece již tkví počátky bádání psychologického — nelze nazvati ani materialismem ani spiritualismem, nýbrž je to asi obé zároveň. Myslitelům těmto není ve vnější přírodě ničeho, co by hmotno jsouc bylo neoduševněno, jakož naopak nedovedli si představiti osamoceného principu životného čili duševného bez podkladu hmotného.[25]) Označiti můžeme asi názor tento názvem *hylozoistický monismus.*

---

[21]) Nejdůležitější je zlomek 5. u Mullacha (Frag. phil. gr. I, 254 ze Simplikiova kommentáře k Arist. fysice fol. 32 b): *ἔτι δὲ πρὸς τούτοισι καὶ τάδε μεγάλα σημήϊα· ἄνθρωποι γὰρ καὶ τὰ ἄλλα ζῷα ἀναπνέοντα ζώει τῷ ἀέρι, καὶ τοῦτο αὐτοῖσι καὶ ψυχή ἐστι καὶ νόησις, ὡς δεδήλωται ἐν τῇδε τῇ συγγραφῇ ἐμφανέως, καὶ ἐὰν τοῦτο ἀπαλλαχθῇ, ἀποθνήσκει καὶ ἡ νόησις ἐπιλείπει.*

[22]) Mullach F. ph. g. ibidem (Simpl. komm. k Arist. phys. fol. 36 b): *οὐ γὰρ ἂν οὕτω δεδάσθαι οἷόν τε ἦν ἄνευ νοήσιος, ὥστε καὶ πάντων μέτρα ἔχειν, χειμῶνός τε καὶ θέρεος καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρης καὶ ὑετῶν καὶ ἀνέμων καὶ εὐδιέων. καὶ τὰ ἄλλα εἴ τις βούλεται ἐννοέεσθαι, εὑρίσκοι ἂν οὕτω διακείμενα, ὡς ἀνυστὸν κάλλιστα.*

[23]) Stob. ecl. phys. I, 24 (sv. 1. str. 198 vyd. Gaisf.): *Διογένης κισσηροειδῆ τὰ ἄστρα, διαπνοίας δὲ αὐτὰ νομίζει τοῦ κόσμου, εἶναι δὲ διάπυρα.*

[24]) Schol. ad Apoll. Rhod. IV, 269: *Διογένης ὁ Ἀπολλωνιάτης ὑπὸ ἡλίου ἁρπάζεσθαι τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, ὃ τότε εἰς τὸν Νεῖλον καταφέρεσθαι· οἴεται γὰρ πληροῦσθαι τὸν Νεῖλον ἐν τῷ θέρει διὰ τὸ τὸν ἥλιον εἰς τοῦτον τὰς ἀπὸ γῆς ἰκμάδας τρέπειν.* — Srv. Seneca nat. quaest. IV, 2, 28.

[25]) Nesmí nás mýliti, že již Homeros má jaksi vytvořenu celou terminologii psychologickou. Doklady toho jsou sebrány u Buchholtze Homerische Realien III, 2 a u Grotemeyera Homer's Grundansicht von der Seele (Prog. Warendorf 1853-4). Vždyť známo, že výrazy homerské vlastně značí tělesné pochody. Tak je Homerovi na př. *θυμός* snadno vznětlivé, velmi jemné fluidum, jež celým tělem proniká zároveň s krví a v bránici (*φρήν, φρένες*) vlastní ústřední sídlo má. Při smrti vychází prý z těla. Rovněž *ψυχή* není Homerovi něco netělesného, nýbrž vzduch skutečný, atmosférickému příbuzný (sr. lat. fumus). Ano i *νόος*, to nejduševnější, v čem se život lidský projevuje, bývá označován slovem *πεπνῦσθαι*. *Μένος* rovněž neznačí něco čistě duševného, nýbrž projev živé tělesné síly, jež vkládána ve svaly, zvláště v kolena a pěsti. Buchholtz užívá pro pojem tento názvu „das somatologische Lebensprincip“. Podobně tělesně jsou představovány též *ἦτορ* a *καρδία*.

§ 5. Pozoruhodného rozšíření a vývoje došla tato filosofie ionská a primitivné názory psychologické z ní pochodící u *Herakleita.* Jemu je principem všeho oheň, totiž teplý, suchý vzduch, éther.[26]) Celý svět je mu věčný, živý oheň, jenž sebe sama rozněcuje a hasí. Oheň je mu samočinností a důvodem všeho života a intelligence, tím, co Thaletovi voda, Anaximenovi a Diogenovi vzduch. Herakleitos však postoupil již k vědomí jakéhos dualismu v bytosti lidské. Ovšem, princip jeho životný jest ještě povahy hmotné, ale vedlé toho podstatným jeho attributem jest odvěčný pohyb. Zde poprvé jeví se dualismus mezi stránkou materiálnou a formálnou v určitější poměrně spůsobě. Proto možno nazvati theorii Herakleitovu *hylozoistickým dualismem.* Dualismus tento v jednotlivé bytosti lidské jest u něho ve shodě proveden s dualismem kosmickým. Duše naše živí se teplým vzduchem člověka obklopujícím stejné jsouc s ním podstaty.[27]) Ve spánku jest odloučena od světa vnějšího, ale při procitnutí opět s ním přichází ve styk, jako doutnající uhel přiblížen byv k ohni v jiskru vzplane.[28]) U Herakleita první je pokus vzdělati nauku o duši ve shodě s hypothesami metafysickými. Jestliže u Diogena jsme pokrok spatřovali v rozlišení rozumnosti od životnosti všeobecné, nalézáme u Herakleita přesné rozeznávání činnosti smyslové a rozumnosti.[29]) Diogenes a Herakleitos žili současně a oba co do

— Stanovisko filosofů ionských jest ovšem vyšší nežli mythologické, neboť principy jejich nejsou jsoucna hypostasovaná, zosobněná, majíce bytí samostatné — ale přirozeně právě z mythologie mnozí čerpali názory své, jako na př. Thales, jenž podle Hesioda dí, že voda (*Ὠκεανός*) je princip všeho jsoucna. Názor jejich zbaven jsa mythičnosti vyhovoval více rozumovým požadavkům tehdejšího věku.

[26]) Srv. u Mullacha zl. 51 (I, 321 u Hippol. Haer. ref. p. 283 ed. Miller): *πάντα γὰρ τὸ πῦρ ἐπελθὸν κρινέει καὶ καταλήψεται* — a Hipp. dodává: *λέγει δὲ καὶ φρόνιμον τοῦτο εἶναι τὸ πῦρ καὶ τῆς διοικήσεως τῶν ὅλων αἴτιον.* — Arist. de an. 405 a 5: *ὅθεν ἔδοξέ τισι πῦρ εἶναι· καὶ γὰρ τοῦτο λεπτομερέστατόν τε καὶ μάλιστα τῶν στοιχείων ἀσώματον.* Themistios de an. II, 24 (Spengel): *καὶ Ἡράκλειτος δὲ ἣν ἀρχὴν τίθεται τῶν ὄντων, ταύτην τίθεται καὶ ψυχήν, πῦρ γὰρ καὶ οὗτος.*

[27]) Filoponos comm. in l. d. an. C, 7: *ἀλλὰ πῦρ ἔλεγε τὴν ξηρὰν ἀναθυμίασιν. ἐκ ταύτης οὖν εἶναι καὶ τὴν ψυχὴν ὡς κινητοῦ καὶ λεπτομερεστάτης.* Srv. Arist. de an. 405 a 25.

[28]) Sext. Emp. adv. math. VII, 129 a 130: *τοῦτον δὴ τὸν θεῖον λόγον καθ' Ἡράκλειτον δι' ἀναπνοῆς σπάσαντες νοεροὶ γινόμεθα καὶ ἐν μὲν ὕπνοις ληθαῖοι, κατὰ δὲ ἔγερσιν πάλιν ἔμφρονες . . ὅνπερ οὖν τρόπον οἱ ἄνθρακες πλησιάσαντες τῷ πυρὶ κατ' ἀλλοίωσιν διάπυροι γίνονται, χωρισθέντες δὲ σβέννυνται, οὕτω καὶ ἡ ἐπιξενωθεῖσα τοῖς ἡμετέροις σώμασιν ἀπὸ τοῦ περιέχοντος μοῖρα.*

[29]) Zl. 23 u Mullacha (I, 317 ze Sext. Emp. adv. math. VII, 126): *κακοὶ μάρτυρες ἀνθρώποισι ὀφθαλμοὶ καὶ ὦτα βαρβάρους ψυχὰς ἐχόντων.* Naproti činnosti smyslové Herakleitos staví rozumnost (*φρόνησις*), která od smyslného vnímání dle něho zvláště svou všeobecností se liší. Stob. flor. III. 84, str. I, 92 vyd. Mein.: *ξυνόν ἐστι πᾶσι τὸ φρονεῖν. ξὺν νόῳ λέγοντας ἰσχυρίζεσθαι χρὴ τῷ ξυνῷ πάντων, ὅκωσπερ νόμῳ πόλις καὶ πολὺ ἰσχυροτέρως.* — Srv. s prvým místem zvláště co do označení činnosti smyslové Platonovu Polit. 533 d: . . . *τῷ ὄντι ἐν βορβόρῳ βαρβαρικῷ*

rozeznávání jevů života psychického značí rázný krok ku předu, ačkoli názory jejich principiálně dosud povahou hylozoistickou jsou zahaleny a znejasněny.

§ 6. Všeobecně možno říci, že filosofové tito pozorujíce život v přírodě vnější nedovedli různých stupňů jeho rozeznati a na vše stejným sklem vlastního nitra pohlíželi. Rozlišení duše a těla je velmi mlhavo, nepřesno, ba i u Herakleita, jenž zřejmě k rozdílu tomu ukazoval, duše a tělo přece posléze qualitativně jsou totožny. Myslitelé tito vkládali princip životný, jejž my duší nazýváme, v tělesnost a stotožňovali jej se hmotou. Jim byla voda, vzduch, oheň nejen principem vývoje světového, nýbrž i individualného života duševného, a různými nám podivnými pokusy snažili se z principů svých odvoditi úkazy života duševného. Ovšem, znenáhla vyvíjelo se poznání, že život duševný, jejž celé přírodě, všem zjevům původně podkládali, není jednostejný, že třeba podstatný v něm činiti rozdíl — i snažili se rozdíl tento různou jakostí živlů svých ozřejmiti a vysvětliti.

Dle Anaximena a Diogena z Apollonie vdechuje člověk čistší vzduch nežli zvířata a proto je jich moudřejší, dle Herakleita střízlivý člověk je rozumný, neboť oheň jeho jest jasný, opilý však nápojem oheň vniterný uhašuje a vlhkost způsobuje u něho nerozumnost.[30])

§ 7. Bylo třeba mnoho přemýšlení a nezdaru všech těchto pokusů, nežli člověk poznal, že onen širší význam slova *ψυχή* dlužno súžiti, nežli zkrátka vytvořena difference mezi organickou a neorganickou přírodou, této podložena síla, oné pak duše. Pozorování významu a vývoje mluvy bylo tu činitelem velmi důležitým. Ve zvucích mluvy vystupuje zajisté člověku ve zjevu vnějším něco vniterného, od zevnějška naprosto odchylného, člověk pozoruje v mluvě bohatství a pestrost myšlenek a je nucen podkládati jim cos jednotného, duševného, i odlišovati to naprosto od vnějšího tělesného zjevu. Jaký význam mluva má pro vývoj myšlení, možno viděti u stoiků, kteří mluvu stotožňovali s myšlenkou, jmenujíce tuto *λόγος ἐνδιάθετος*, řeč pak proslovenou *λόγος προφορικός*. Podobně Platon v „Sofistovi" prohlašuje myšlení za vnitřní řeč. Princip duševný znenáhla jevil se jasnějším a nalézán jen tam, kde samovolný, z nitra pochodící pohyb

---

τινὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα κατορωρυγμένον ἠρέμα ἕλκει καὶ ἀνάγει ἄνω . . . Ovšem následovníci Herakleitovi kladli všechno poznání toliko ve smyslové vnímání, jak z Platonova Theaiteta vychází. Srv. D. Peipers Die Erkenntnistheorie Plato's mit besonderer Rücksicht auf den Theaitet (Lipsko 1874) str. 16.

[30]) Simpl. comm. in Arist. phys. fol. 33 a (Mullach I, 254). — O Herakl. zl. 70 (u Mullacha I, 325, Stob. flor. V, 120): *ἀνὴρ ὁκόταν μεθυσθῇ, ἄγεται ὑπὸ παιδὸς ἀνήβου σφαλλόμενος, οὐκ ἐπαΐων ὅκῃ βαίνει, ὑγρὴν τὴν ψυχὴν ἔχων.* — Zl. 72 (ibid.) *αὔη ψυχὴ σοφωτάτη καὶ ἀρίστη.* — Zl. 73: *αὐγὴ ξηρὴ ψυχὴ σοφωτάτη* (Galenos de an. mor. temp. corp. obs. sv. V, st. 450, vyd. Chart.).

se pozoruje, vše ostatní považováno za neživo.[31]) Hmota a duše určitěji jsou odlišeny jako dva různé principy, zároveň však duševnost byla stopována na různých stupních svého vývoje v jednotlivých zjevech přírodních od rostliny až po člověka, v němž spatřováno zavrcholení a sjednocení všech.

§ 8. Ve třech věcech hlavně, zdá se nám, dlužno spatřovati působení nenáhlého tohoto vývoje ve filosofii pozdější:

1. Myslitelé řečtí důsledně vždy i rostlinám přikládali život duševný a v duši lidské spatřovali sjednocení postupné nenáhlého vývoje od života rostlinného až k živočišnému a lidskému; duše je filosofům řeckým principem životnosti vůbec.

2. Promítání vlastního nitra v přírodu vnější a zpětné odtud poznávání jevů psychických vedlo k hypothesi o duši světové, která tak důležitý má úkol ve filosofii hellenské.

3. Odlišení pojmů *νοῦς* a *ὕλη*, jež naznačeno u Herakleita, jasně však teprve od Anaxagory bylo vysloveno, jest analogické odrůznění těla a duše, vytvořeno pak různým způsobem ve filosofii další a zevšeobecněno v principech formy a látky, skutečnosti a možnosti (*ἐντελέχεια* a *δύναμις* u Aristotela).

Ovšem, onoho jasného a přesného odlišení ducha a hmoty, které nám je běžno, ve filosofii řecké vůbec nenalézáme. Řekům nebylo to právě něco tak nápadného jako nám, obé spojovali prostě a uznávali jako něco daného a prvotného ve spojení tomto. Křesťanství zajisté teprve postavilo tělesnost a duševnost ostře proti sobě, oné princip zla, této princip dobra přiznávajíc. Zvláště pak v moderní filosofii vývojem fysiologie a theorie poznání od dob Descartových o poměru tom horlivě se přemýšlí.

§ 9. K učením filosofie ionské spatřujeme v dalším vývoji připojovati se zajímavý pokus, nebylo-li by možno princip duševný úplně z pouhé hmotnosti vyložiti. Snaha tato byla vyjádřena a důmyslně provedena v *materialistickém atomismu* Leukippově a Demokritově. Rozdíl mezi monismem hylozoistickým a atomistickým je ten, že filosofové ionští neutralisovali duševnost a tělesnost, kdežto atomistikové duševnost prohlašovali za produkt tělesnosti. Demokritovi byla zajisté duše souhrn malých, jemných a hladkých tělisek, jichž pohybem vykládal myšlení a vůbec všechen život psychický. Různost činností duševných již bystře postřehl uznávaje podobně jako Pythagorejci, že určitým činnostem duševným jisté sídlo přísluší.[32]) Dle svědectví Plutarchova Demokritos měl prý již názor o rozumné a nerozumné části duševné,

---

[31]) Arist. de an. 403 b, 25: *τὸ ἔμψυχον δὴ τοῦ ἀψύχου δυοῖν μάλιστα διαφέρειν δοκεῖ, κινήσει τε καὶ τῷ αἰσθάνεσθαι . . . φασὶ γὰρ ἔνιοι καὶ μάλιστα καὶ πρώτως ψυχὴν εἶναι τὸ κινοῦν* . . . 404 a 8: *ὑπολαμβάνοντες τὴν ψυχὴν εἶναι τὸ παρέχον τοῖς ζῴοις τὴν κίνησιν.*

[32]) Ve spise *περὶ ἀνθρώπου φύσιος* nazývá ve zl. 6 mozek *φύλακα διανοίης* ve zl. 15 srdce *βασιλὶς ὀργῆς τιθηνός,* ve zl. 17 játra *ἐπιθυμίης αἴτιον* (Zeller Phil. d. Gr. I⁴-809 p. 2.).

v nerozumné pak činil již rozdíl mezi vášní čili citem (*ὀργή*) a žádostivostí (*ἐπιθυμία*).[33]) Dle jiného pak svědectví přemýšlel hlavně o mohutnosti poznávací a rozeznával činnost smyslovou od vyšších jevů duševných.[34]) Činnost smyslová je dle Demokrita umožněna tím, že z předmětů vnějších malá tělíska (*εἴδωλα*) vnikají smysly našimi v duši a zde obraz spůsobují. Smysly však nemají skutečného poznání, to náleží toliko činnosti vyšší, rozumové; jen tato může pochopiti a poznati jsoucnost prázdna a atomů. Ale i tu Demokritos vykládal vše materialisticky pohybem atomů. V činnosti smyslové a rozumové je podobnost, ale co do jistoty a ceny obě poznání se různí: smyslové poznání je temno, pravé poznání vychází toliko z rozumu, který proniká až k podstatě a bytosti věci.[35])

§ 10. Vedlé tohoto postupu spatřujeme však za téže skoro doby jiný směr vývoje. Existence zvláštního principu formalného domáhala se též platného uznání. Jestliže filosofové ionští konkretné příčiny všeho jsoucna snažili se nalézti, obrátili se *Pythagorejci* na podkladě bohatých vědomostí mathematických na stranu druhou, a usilujíce dopíditi se pojmů nejabstraktnějších, tyto chtěli prohlásiti za původ všeho jsoucna. Byl-li hylozoismus ionský krajností, Pythagoreismus značí krajnost druhou, opustiv půdu empirického zkoumání a ze všeobecných forem číselných vše jsoucno, tudíž i život duševný snaže se vyvoditi. Pythagorejci však tím mnoho učinili pro vývoj psychologie, ježto nebylo jim již třeba oněch dlouhých oklik, nýbrž základným tímto pomyslem vytryskl jim najednou též rozdíl těla a duše.[36]) Rozrůzněnost mezi látkou neuspořádanou (*ἄπειρον*) a principem formalným (*πέρας*)

---

[33]) Plut. de plac. IV, 4, 3: *Δημόκριτος ... διμερῆ τὴν ψυχήν, τὸ μὲν λογικὸν ἔχουσαν ἐν τῷ θώρακι καθιδρυμένον, τὸ δ' ἄλογον καθ' ὅλην τὴν σύγκρισιν τοῦ σώματος διεσπαρμένον.* Další rozdělení viz u Zellera I⁴, 809.

[34]) Stob. flor. vyd. Meineke IV, 233: *Λεύκιππος ... Δημόκριτος τὰς αἰσθήσεις καὶ τὰς νοήσεις ἑτεροιώσεις εἶναι τοῦ σώματος.*

[35]) Cic. acad. II, 23, 73: esse sensus quidem dicit (Democritus), sed obscuros, sed tenebricosos. — Sext. Emp. adv. math. VII, 139: *λέγει δὲ κατὰ λέξιν· γνώμης δὲ δύο εἰσὶν ἰδέαι, ἡ μὲν γνησίη, ἡ δὲ σκοτίη· καὶ σκοτίης μὲν τάδε ξύμπαντα, ὄψις, ἀκοή, ὀδμή, γεῦσις, ψαῦσις· ἡ δὲ γνησίη, ἀποκεκριμένη δὲ ταύτης· εἶτα προκρίνων τῆς σκοτίης τὴν γνησίην ἐπιφέρει λέγων ...*

[36]) Avšak ani u Pythagorejců nebylo důslednosti dokonalé, i oni byli nuceni dle Aristotela ústupky činiti denní zkušenosti, a tak vykládali prý někteří z nich duši jako souhrn jemných prášků vzdušných, jiní pak jako princip, jenž pohyb těchto prášků působí. (Arist de an. 404 a 17: *ἔφασαν γάρ τινες αὐτῶν ψυχὴν εἶναι τὰ ἐν τῷ ἀέρι ξύσματα, οἱ δὲ τὸ ταῦτα κινοῦν*). — Domněnka Siebeckova (Gesch. d. Ps. I, 207, pozn. 8.), že principem duševným jest jim vlastně jen síla v těchto prášcích skrytá i pohyb jich působící a ta že totožna je s číslem, nemá síly průkazné naproti zřejmému svědectví Aristotelovu. Nejsme ostatně oprávněni ve všech částech naprostou jednotu a shodu u Pythagorejců předpokládati.

jest jim základným zákonem dějů kosmických, číslo jest jim praprincipem veškerenstva, a tudíž i v duši lidské zosobnění jeho spatřují. Nám je zvláště zajímavo a pozoruhodno, že různé stupně duševnosti ve vývoji přírodním rozeznávali, v člověku zavrcholení jich spatřujíce. Tak dle Iamblicha Filolaos učil, že člověk čtyři různé principy životnosti neb duševnosti v sobě objímá, maje v hlavě rozum, v srdci duši analogickou počitkové duši zvířecí a působící smyslové vnímání, v pupku vzrůst z kořene analogický rostlinám a v přirození plození analogické skrytému žití semennému.[37]) Tyto čtyři stupně životnosti naznačují zároveň stupně dokonalosti tvarů, jsouce měřítkem i řídidlem pro odrůznění jednotlivých tříd přírodních. Princip, jejž při klassifikaci této spatřujeme, je častý u všech pozdějších filosofů a zvláště Platon i Aristoteles užili ho v míře rozsáhlé.

Vedle toho však od mnohých spisovatelů doby pozdější je Pythagorejcům současně přičítáno rozdělení duše lidské na část rozumnou a nerozumnou [38]), kterouž klassifikaci zevrubněji specifikovali tím, že v části rozumné rozeznávali *νοῦς* a *φρένες* (rozum a mysl), nerozumnou pak všeobecně zvali *θυμός*. Při této klassifikaci přičítali prvé části sídlo v mozku, druhé v srdci. Dle svědectví Ciceronova možno souditi, že principem klassifikačným bylo jim asi to, že v části rozumové klid a stálost nalézali, naproti tomu v nižší části spatřovali stálý pohyb a rozčilení.[39])

---

[37]) Srv. Boeckh Filolaos des Pythagoreer's Lehren, str. 189—192. Iambl. theol. arith. 22: *τέσσαρες ἀρχαὶ τοῦ ζῴου τοῦ λογικοῦ, ὥσπερ καὶ Φιλόλαος ἐν τῷ περὶ φύσεως λέγει, ἐγκέφαλος, καρδία, ὀμφαλός, αἰδοῖον. κεφαλὰ μὲν νόω, καρδία δὲ ψυχᾶς καὶ αἰσθήσιος, ὀμφαλὸς δὲ ῥιζώσιος καὶ ἀναφύσιος τῶ πρώτω, αἰδοῖον δὲ σπέρματος καταβολᾶς τε καὶ γεννάσιος· ἐγκέφαλος δὲ τὰν ἀνθρώπω ἀρχάν, καρδία δὲ τὰν ζῴω, ὀμφαλὸς δὲ τὰν φυτῶ, αἰδοῖον δὲ τὰν ξυναπάντων· πάντα γὰρ καὶ θάλλουσι καὶ βλαστάνουσιν.*

[38]) Cicero Tusc. disp. IV, 5, 10: veterem illam equidem Pythagorae primum, dein Platonis descriptionem sequar, qui animum in duas partes dividunt, alteram rationis participem faciunt, alteram expertem. — Plut. de plac. phil. IV, 4, 1: *Πυθαγόρας, Πλάτων, κατὰ μὲν τὸν ἀνωτάτω λόγον διμερῆ τὴν ψυχήν. τὸ μὲν γὰρ ἔχει λογικόν, τὸ δ' ἄλογον· κατὰ δὲ τὸ προσεχὲς καὶ ἀκριβὲς τριμερῆ. τὸ γὰρ ἄλογον διαιροῦσι εἴς τε τὸ θυμικὸν καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν.* — Diog. Laer. VIII, 30 (mluví o Pythagorovi): *τὴν δ' ἀνθρώπου ψυχὴν διαιρεῖσθαι τριχῆ, εἴς τε νοῦν καὶ φρένας καὶ θυμόν* atd. — Galenos de plac. Hipp. et Plat. dosvědčuje, že Platon následoval rozdělení Pythagorského (IV, 7., vyd. Kühn. sv. V, 425 a V, 6., vyd. Kühn. sv. V, 478). — Že Pythagorejci rozeznávali vyšší a nižší mohutnosti poznávací, vychází z veršů Epicharmových:

Ἐπιπολάζειν οὔτι χρὴ τὸν θυμὸν ἀλλὰ τὸν νόον.
Νόος ὁρῇ καὶ νόος ἀκούει, τἄλλα κωφὰ καὶ τυφλά.

[39]) Cic. Tusc. disp. IV, 5, 10: in participe rationis ponunt tranquillitatem, id est placidam quietamque constantiam, in illa altera motus turbidos cum irae, tum cupiditatis contrarios inimicosque rationi.

Je na snadě otázka, zdali Pythagorejci měli poznání o jednotnosti duše a zdali tyto své dvě dolíčené klassifikace dovedli s jednotností srovnati. Že skutečně duši jednotnost přiznávali, možno souditi z těchto dvou věcí:

1. Principem duševným jest jim číslo, a to jednička, duše jest jim *μονάς*, a všechna ostatní dolíčená odrůznění jsou jim výrazem a manifestací této základné jsoucnosti duševné.[40])

2. Souditi tak možno dále z nauky jejich o předuševnění: po smrti tělesné odlučuje se duše od těla a přesidluje se v jiná těla lidská neb zvířecí, přecházejíc tak z dokonalosti v nedokonalost, z jednosti v mnohost, aneb povznáší se ve vzduch jako démon. Aby to možno bylo, nutno, by v nás již duše byla jednotna.

Ovšem naskýtá se tu nesnáze, které ani u Platona odčiniti nelze, jak srovnati lokálné odlišení částí duševných s jednotností duše?

§ 11. Filosofové *Eleatští* považujíce svět smyslný za klamný zjev, kladli důraz na rozdíl smyslnosti a rozumnosti. Smyslnost jest jim mohutnost duševná, kterou nejsoucno postřehujeme, kdežto rozumností pravdivé jsoucno pojímáme.

Dualismus duševnosti a tělesnosti, hmotnosti a formálnosti je v době předsokratické nejzřejměji vyjádřen u *Anaxagory*, jenž zřetelně se ohradil proti tomu, aby duševnost za funkci hmoty byla prohlašována, jehož zřetel však více obrácen byl k pochodům kosmickým a nedbal údajů duševných. Ani u něho nespatřujeme proto podrobné analyse jevů psychických. Tolik domýšleti se možno, že asi z různé intensity snažil se dovoditi rozdílnost duševných jevů.[41]) Duch je dle něho v jednotlivých bytostech ve větším neb menším množství přítomen. (Pokrač.)

Ad Minucii Felicis Octavium.

Scripsit **Eduardus Svoboda.**

VII. 4. 'sic Allia nomen infaustum, sic Claudi et Iuni non proelium in Poenos sed ferale naufragium e s t, et ut Trasymenus Romanorum sanguine et maior esset et decolor, sprevit auguria Flaminius et ut Parthos signa r e p e t e r e m u s, dirarum imprecationes Crassus et meruit et inrisit'.

'est' post naufragium iure delet E. Hiller, cui adstipulatur Usener, Cornelissen, Dombart, quippe quod ex sequenti 'et' per dittographiam,

---

[40]) Arist. de an. 404 b 21: *ἔτι δὲ καὶ ἄλλως, νοῦν μὲν τὸ ἕν* ... 29: *ἀποφηνάμενοι τὴν ψυχὴν ἀριθμὸν κινοῦνθ' ἑαυτόν.*

[41]) Sr. Zeller Phil. d. Gr. I[4], 904 a n.

ut aiunt grammatici, ortum sit. at Baehrens edidit: 'sic Claudi et Iuni atrox proelium in Poenos et ferale naufragium [est]' affirmans incredibile esse Minucium in re notissima et a Cicerone de nat. de. II, 3, 7 suppeditata titubasse. sed Minucio satis erat de rebus notissimis in universum loqui, ut religiones traditas tueretur. est enim solius scriptoris rerum gestarum quam acuratissime omnia enarrare. 'repetamus' codex exhibet, quod Halmius immutat in 'repeteremus', cui Dombart, Cornelissen, Léonard assentiuntur. attamen praesens, quod traditur, optime se habet neque vexandum est, quia cum Parthis continua bella intercesserant, quae ancipite Marte gerebantur neque unquam in perpetuum sunt confecta, quare hostes illi iterum iterumque a Romanis debellandi erant. itaque Caecilius verbis 'ut Parthos signa repetamus' ad aevum praesens spectat, ut ostendat, quanto opere Crassi impietas populo Romano noceat. quae vis orationis Halmi coniectura omnino tollitur. enucleare autem ex hoc uno loco tempus, quo dialogus hic Ostiae habitus sit, ut Baehrens facit (p. VII praef.), haud ausim.

X, 2. 'cur nullas aras habent, templa nulla, nulla nota simulacra, nunquam palam loqui, nunquam libere congregari, nisi illud, quod colunt et interprimunt, aut puniendum est aut pudendum?'

Baehrens post 'simulacra?' lacunae signa posuit et supplendum esse censet: 'cur nunquam . . . congregari, audent'. Cellarius post 'congregari' addit 'sustinent', Maehly 'sunt visi'. at nihil supplendum est, cum hoc loco anacoluthiae genus tritissimum statuendum sit, quo primum indicativus positus est, tum infinitivus sequitur in oratione affectus vel admirationis plena satis frequens; velut V, 9: 'sic .... soles .... semper splendere, sic . . nebulas semper adolescere, pluvias fluere, flare ventos, grandines increpare'. recte se habent verba tradita 'quod colunt et interprimunt', quibus respondent verba paullo ante (X, 2) posita: 'cur etenim occultare et abscondere, quicquid illud colunt, m. nituntur?' Caecilius igitur Christianis vitio vertit, quod res sacras non aperiant neque in lucem proferant, sed deum occulte colant, id puniendum aut pudendum esse ratus. quare 'colunt' firmissime stat neque cum Usenero mutandum in 'celant' aut in 'occulunt' cum J. N. Ottio l. l.

X, 5. 'at iam Christiani, quanta monstra, quae portenta confingunt! deum illum suum, quem nec ostendere possunt nec videre, in omnium mores actus omnium, verba denique et occultas cogitationes diligenter inquirere: discurrentem scilicet atque ubique praesentem molestum illum volunt, inquietum, inpudenter etiam curiosum, siquidem adstat factis omnibus, locis omnibus intererrat, cum nec singulis inservire possit per universa districtus nec universis sufficere in singulis occupatus'.

Baehrens 'omnium' ante 'verba' addidit aut semel ('omnium mores actus verba') aut ter ponendum fuisse 'omnium' recte indicans. sed semel ponere 'omnium' in initio enuntiati, quo maiore vi efferatur, praestabit. idem scripsit 'inpotenter' pro 'inpudenter'. haud absone autem 'inprudenter' (inpūdenter) de Rhoer, quod sententia requiritur. etenim, ut ex verbis, quae sequuntur, patet, deus Christianorum propterea inprudenter curiosus appellatur, quod nec singulis inservire nec universis sufficere possit.

XI, 2. 'nec hac furiosa opinione contenti aniles fabulas adstruunt et adnectunt: renasci se ferunt post mortem et cineres et favillas et nescio qua fiducia mendaciis suis invicem credunt: putes eos iam revixisse'.

'se' delendum esse ut spurium statuo, ita ut 'et cineres et favillas' in structura acc. cum inf. subiecti vices sustineat. Heumann 'e cinere et favilla', quod etiam Usenero probatur, Baehrens 'etsi cineres et favillas' coniecit.

XI, 3. 'anceps malum et gemina dementia, caelo et astris, quae sic relinquimus, ut invenimus, interitum denuntiare, sibi mortuis et extinctis, qui sicut nascimur et interimus, aeternitatem repromittere!'

Vocem 'et' ante 'extinctis' codex omittit, quare Usenero et Baehrensio 'mortuis' glossema esse videtur. ego vero 'mortuis extinctis' deleverim, quippe quae plane abundent atque vel concinnitatem orationis interrumpant; etenim enuntiatum relativum: 'qui sicut nascimur et interimus' plane respondet enuntiatio: 'quae sic relinquimus, ut invenimus', verba 'caelo et astro' verbo 'sibi'; attamen verba 'mortuis et extinctis' non habent, quo referantur. quibus omissis pronomini reflexivo 'sibi' relativum 'qui' apte atque eleganter iungitur. contra Baehrens nimia cum licentia scripsit: 'hominibus (= hoib) [mortuis] extinctis', 'sibi' interpolatum esse falso iudicans; etenim pronomen reflexivum sui sibi se etiam primae vel secundae personae pronominis vices sustinet veluti 18, 1: 'et inter se singuli dissimiles invenimur', ubi 'inter nos' expectes. de quo pronominis reflexivi apud Graecos, Slavos, Germanos usu generali cf. Kuehner, Griech. Gramm. § 455, 7. sane firmissime stat reflexivum, quo sublato etiam vis orationis tollitur. Ursinus 'et' supplevit, Heumann 'morte extinctis' proposuit nullo probante.

XI, 5. 'iniustos ipsos magis nec laboro, iam docui: quamquam, etsi iustos darem, culpam tamen vel innocentiam fato tribui sententia est plurimorum, etiam vestra consensio est.'

Absurdissimam hanc lectionem alii aliis remediis sanare studebant. 'ipsos, magis nec laboro' alii prave distinguunt; alii 'nec laboro' in parenthesi ponunt; at Halmio haec sententia inesse videtur: 'iniustos ipsos magis esse ne laboro quidem docere, sed iam docui'. Koch l. l. 'nec laboro immutare' malit in: 'nec culpa

liberos'. Maehly vel transponendo vel supplendo mendum sanare ausus est coniciens: 'multa ad haec suppetunt, ni festinet oratio, nec laboro; iniustos ipsos magis esse iam docui . . . ut sententia plurimorum ita et vestra consensio est.' Baehrens simili modo verba traiecit, cum legat: 'iniustos ipsos magis, iam docui, nec laboro'. quae omnia mihi non probantur. sed locum corruptum corrigendi ansam praebet Dombart, qui acute perspexit 'magis' pro 'potius' positum esse, ut V, 2: 'magisque omnia verisimilia quam vera', XXXVI, 4: 'magis pauper ille est, qui, cum multa habeat, plura desiderat', XXXVI, 7: 'innocentiam magis cupimus, magis patientiam flagitamus, malumus nos bonos esse, quam prodigos'; contulit etiam Sall. Iug. 85, 49: 'neque quisquam parens liberis uti aeterni forent optavit, magis uti boni honestique vitam exigerent'. idem porro recte observavit 'magis' nonnullis locis supra laudatis, ubi antepositum est, vim fere particulae adversativae attingere, qua significatione in sermonem Franco-Gallorum pervenit mutatum in 'mais' (cf. Dombart in ed. p. 141). et hoc loco istam vim adversativam in voce 'magis' inesse suspicor, cum verbis praecedentibus: 'hoc errore decepti beatam sibi ut bonis et perpetem vitam mortuis (Christianis) pollicentur, ceteris ut iniustis poenam sempiternam' apte opponantur: 'ipsos iniustos nec ita bonos (ex coniectura Cornelisseni) iam docui'. quod si conceditur 'magis' idem esse quod Franco-Gallorum 'mais'='autem', mendum, quo locus laborat, tollitur. in 'laboro' latere 'ita bonos' Cornelissen suspicatur (Heumann 'minimeque bonos' pro 'nec laboro'). ego praetulerim: 'nec tam (= tā̄) bonos', quod scripturae traditae propius accedit.

Vulgatum 'sententia est' (sed sine 'est') Ursinus coniecit pro codicis scriptura 'sententiis'; 'culpam . . . fato tribui sententiis plurimorum novi: et haec vestra consensio est' Vahlen, 'tribuit sententia plurimorum et haec vestra etiam consensio est' Heumann; 'tribui assentior sententiis plurimorum. et haec vestra consensio est' Baehrens. 'etiam' legit Gelenius, 'et haec' codex exhibet. sed haec omnia inutilia sunt; codicis enim scriptura 'culpam tamen vel innocentiam fato tribui sententiis plurimorum et vestra consensio est', si 'haec' ante 'vestra' deletur, sensum optimum praebet. facile enim ad 'plurimorum' mente suppletur 'vestrum', id est 'Christianorum' vel 'theologorum'. itaque verbis 'sententiis plurimorum' intellegendae sunt doctrinae sacerdotum eruditorum, qui quicquid agimus vel omittimus deo eiusque gratiae tribuebant, libertatem voluntatis humanae detrectabant.

Forma superlativi 'plurimorum' nihil habet offensionis; nam pro comparativo 'plurium' saepius usurpatur. de qua superlativi et comparativi confusione, quae in scriptoribus posterioris aetatis haud raro occurrit, doctissime I. N. Ott disputavit (cf. Fleck. ann. vol. 111, p. 798 sq.) congestis locis similibus veluti act. apostolorum 2, 40 (laud. vulg.): 'aliis etiam verbis plurimis

(λόγοις πλείοσιν) testificatus est' ('sermonibus pluribus' Cant.); eccl. 7, 3: 'optimum est ire in domum luctus quam ire in domum potationis', Arnob II, 11: 'et quid est, quod in hac parte aut vos plurimum habeatis aut nos minus?' Commodian. c. apol. 381: 'quid plurimis opus est'.

Conferas quaeso etiam ea, quae de verbis II, 1, 2 'et quod est in liberis amabilius' disputavi.

XI, 8: 'et tamen tanta aetas abiit, saecula innumera fluxerunt: quis unus ullus ab inferis vel Protesilai sorte remeavit, horarum saltem ... permisso commeatu, vel ut exemplo crederemus?'

'saltem trium' legendum censet Davisius coll. Hygini fab. 103; 'saltem paucarum' Broukhusius ad Propert. I, 19, 10; 'trium ut' Baehrens; 'ut eius' Koch. at Dombart recte monet nihil supplendum esse ad verba: 'horarum saltem permisso commeatu'; nam substantivum 'commeatu' cum genitivo 'horarum' in unam quasi notionem coalescit, quae sermone Germanorum per compositum exprimitur. opponitur igitur verbis 'horarum saltem commeatu', quod cogitatione facile suppletur: 'si non dierum, vel mensium vel annorum'.

Lectionem vulgatam 'vel ut' (codex velud exhibet) satis ineptam lapsu calami puto ortam esse, cum scribendum fuerit: 'ut vel e. c.' etenim particulae 'ut' et 'uł' (= vel) saepenumero confunduntur. aptissime autem anteposito 'vel' vis verbi 'exemplo' augetur hoc sensu: 'ne horarum quidem commeatu, nedum dierum vel mensium dicam, quisquam ab inferis remeavit, ut non tantum verbis sed etiam exemplo credamus'. ortum esse 'vel' per dittographiam, ut aiunt grammatici, atque delendum haud affirmaverim; sed 'vel' ante 'Protesilai' ex sequentibus verbis prave additum delendum censeo.

XII, 3. 'tu, qui immortalitatem postumam somnias, cum periculo quateris, cum febribus ureris, cum dolore laceraris, nondum condicionem tuam sentis? nondum adgnoscis fragilitatem? invitus miser infirmitatis argueris nec fateris'.

Pro 'periculo' L. Carrio (Emend. II, 18) 'querquera' coniecit probante Usenero, 'querquero' Gelenius. sed 'querquerum' (vel febris querquera) idem est, quod verbum 'febris', quo in enuntiato sequenti mox utitur Minucius. ea ex causa mihi displicet; immo 'periculo' recte se habere suspicor, cum verbum 'periculum' significet Graecorum βάσανος, tormenta, de quibus in sequentibus verbis XII, 4 mentio fit ('supplicia, tormenta, cruces').

XII, 10. 'proinde si quid sapientiae vobis aut verecundiae est, desinite caeli plagas et mundi fata et secreta rimari: satis est pro pedibus aspicere maxime indoctis, inpolitis, rudibus,

agrestibus, quibus non est datum intellegere civilia, multo magis denegatum e s t disserere divina'.

'et' ante 'secreta' delendum est, ita ut sit 'secreta' adiectivum iungendum substantivo 'fata'. sane deleto 'et' vis orationis augetur. Baehrens contra ante 'secreta' inseruit 'terrae', Vonck (spec. crit. p. 140) 'saeculorum' probante Cornelisseno. Maehly 'caeli plagas et mundi fata scrutari et rimari' malit. post 'satis est' Klussmann addidit 'quod est' nulla cogente necessitate, cum in verbis traditis nihil desideretur.

Vocem 'inpolitis', quod in formam vel speciem vel habitum externum modo dicitur, uncis secluserim; adde quod asyndeton trimembre Minucio valde adamatum est. Baehrens vero 'rudibus' seclusit. 'est' post denegatum sane abundat, quo deleto aptus orationis sensus efficitur. multo audacius supplet Cornelissen 'ut — ita', cum edidit: 'quibus ut non est datum intellegere civilia, ita multo magis denegatum est disserere divina'.

XIII, 1. 'quamquam si philosophandi libido est, Socraten, sapientiae principem, quisque vestrum tantus est, s i p o t u e r i t, imitetur. eius viri, quotiens de caelestibus rogabatur, nota responsio est: quod supra nos, nihil ad nos'.

enuntiatum 'si potuerit', cum praecedat 'tantus est', plane abundare mihi videtur veluti XVI, 1, ubi legitur 'ut potero pro viribus'; itaque delendum esse iudico. contra Maehly traiectione locum sanare malit proponens: 'Socraten . . . quisque vestrum si potuerit imitetur: tantus est (scil. Socrates)'. Cornelissen: 'quisque vestrum adamussim, si potuerit' edidit. pronomen 'quisque' hoc loco pro 'quicunque' usurpari acute perspexit Guil. Hartel, qui de hoc pronominis 'quisque' usu fuse et docte (Zeitschr. f. d. österr. Gymn. 1868 p. 31) disputavit apte monens in vetustissimis Cypriani scriptorum codicibus plus sexcenties 'quisque' legi, ubi 'quicunque' exspectes, etiamque apud Plautum et Livium.

XIII, 2. 'merito ergo de oraculo testimonium meruit prudentiae singularis. q u o d o r a c u l u m, i d e m i p s e p e r s e n s i t, idcirco universis se esse praepositum, non quod omnia comperisset, sed quod nihil se scire didicisset: ita c o n f e s s a e i n p e r i t i a e summa prudentia est'.

verba 'quod oraculum, idem ipse persensit', quae nullo modo ferri possunt, Léonard artificiosius quam verius explicat: 'ipse persensit idem quod oraculum, nempe idcirco cet.' ('il pénétra clairement le sens de la reponse de l'oracle et comprit qu'elle signifiait cet.)'. alii alia proposuerunt, veluti Baehrens 'quo de oraculo idem ipse persensit'. rectius iudicat de h. l. Ursinus, qui 'oraculum' delet 'quod idem ipse persensit' coniciens. sed meo quidem iudicio delenda sunt verba 'quod oraculum idem', quibus deletis, cum 'ipse' aptissime in initio enuntiati ponatur, oratio facile

decurrit. quod si in margine glossa adscripta erat ʻquod oraculum edidit: Σωκράτης κ. τ. λ.ʼ, initium glossae per errorem facillime in textum irrepere potuit. sane haud raro glossemata a pronomine ʻquodʼ exordiuntur.. ʻidemʼ librarius addidit; ʻipseʼ ex usu Minuciano significare ʻhic ipseʼ Dombart satis clare demonstravit collatis locis similibus.

XIII, 4. ʻquid, Simonidis melici nonne admiranda omnibus et sectanda cunctatio? qui Simonides, cum de eo, quid et quales arbitraretur deos, ab Hierone tyranno quaereretur, primo deliberationi diem petiit, postridie biduum prorogavit, mox alterum tantum admonitus adiunxitʼ.

ʻSimonidesʼ post ʻquiʼ abundat, quare a Wowero iure ut glossema deletur. ʻadmonitusʼ participium collocandum est ante ʻbiduumʼ.

XIV, 1. ʻSic Caecilius et renidens (nam indignationis eius tumorem effusae orationis impetus relaxaverat): ecquid ad haec, ait, audet Octavius, homo Plautinae prosapiae, ut Christianorum praecipuus, ita postremus philosophorum?ʼ

Codex ʻpistorumʼ exhibet, quod Stieber Halmio probante in Christianorum immutat, codicis scripturam ex genuino XPISTORUM ortam esse adfirmans. at iure negat M. Haupt (cf. Hermes 1867 p. 497 sq.) syllabas vocabuli illius alteram et tertiam ita omitti. etiam acute monuit Stieberi coniectura recepta non intellegi, cur Octavius ʻhomo Plautinae prosapiaeʼ a Caecilio per iocum appelletur. adde quod verba quaedam veluti sanctus, episcopus, ecclesia, pater, Christus, Christianus alia, quippe quae sint tritissima, a librariis ne corrumpi quidem potuerunt, codicis autem scriptura ʻpistorumʼ optimum praebet sensum; facete enim Caecilius cavillatur Christianos, cum per ludibrium nomen pistorum ipsis det, quia Christiani cum congregarentur, ut sacra clam facerent, panes multos afferre soliti erant, ex quibus episcopus partem ad usum quotidianum sibi et clericis retinebat, partem ad res sacras perficiendas segregabat. quae cum ita sint, Octavius facete homo Plautinae prosapiae appellari potest, cum Plautum pecunia omni perdita ob quaerendum victum ad circumagendas molas operam pistori locasse satis constet. quod M. Haupt ad tuendam codicis scripturam affert Octavium ipsum aliquo modo pistrinam exercuisse mihi minus probatur. irrisione igitur, quae in verbis traditis inest, haud rite perspecta infelicissimis coniecturis hunc locum temptarunt viri docti, veluti Iac. Gronovius coniciens ʻICTORUM, id est iuris consultorum pro ʻpistorumʼ, Baehrens ʻdisertorumʼ.

XIV, 5. ʻitaque quo saepius adseverantioribus credunt, eo frequentius a peritioribus arguuntur: sic adsidue temeritate decepti culpam iudicii sui transferunt ad incerti querellam, ut damnatis omnibus malint universa suspendere quam de fallacibus iudicareʼ.

'iudicis' codex habet, cuius loco Halm recepit vulgatum 'iudicii sui', Wowerus 'iudicii', Meursius 'iudices'. contra egomet vocem traditam 'iudicis' retinendam esse puto, cum legitimus sit genitivus. sane significat 'culpa iudicis' culpam illam, in quam iudex quilibet incidere potest vel quae fit in iudicio, quae est iudicis propria.

'adsidue' Baehrens praeeunte Usenero, qui 'adsentandi' in hoc adverbio latere suspicatur, in 'adnuendi' immutare non dubitat. sed genitivus gerundii minime desideratur pro adverbio, quod magna vi in initio enuntiati est positum, neque intellegitur, quomodo 'adsentandi' vel 'adnuendi' in 'adsidue' abire potuerit. pari modo inutilis est Klussmanni coniectura, qui legit: 'sic adsequa (vel obsequa) temeritate decepti'.

Post 'damnatis' Maehly addit 'sermonibus', Baehrens malit 'orationibus', Lindner coniecit 'damnatis opinionibus'; attamen verba tradita 'damnatis omnibus' in nexum sententiarum optime quadrant neque quicquam mutandum aut supplendum esse censeo. est structura ablativi absoluti, veluti paullo post § 6 'suspectis omnibus' absolute dicitur.

XIV, 7. 'nos proinde solliciti quod utrimque omni in negotio disseratur et ex altera parte plerumque obscura sit veritas, ex altero latere mira subtilitas, quae nonnunquam ubertate dicendi fidem confessae probationis imitetur, diligenter quantum potest singula ponderemus, ut argutias quidem laudare, ea vero quae recta sunt, eligere, probare, suscipere possimus'.

'in' ante 'negotio' Halm addidit, Cornelissen legit 'de omni negotio', Ursinus 'in omni negotio'. sed codicis scriptura 'omni negotio' optimum sensum praebet neque quicquam est supplendum, quo vis orationis debilitetur; significat enim 'omni negotio' idem ac 'summa virium contentione'. 'ex altero latere' codex exhibet, a quo ut recedamus, non est causa idonea. velut Ursinus coniecit 'ex altera', Wowerus 'ex altera lateat mira', Koch 'blateret', infelicissima coniectura; etenim Minucius qui debet esse aequus iudex utriusque oratoris, alterum oratorem tali modo vituperare non potest.

Studie homerské.

Podává V. Steinmann.

1. Od. φ 431—434.

Odysseus napjal luk a prostřelil dvanácti sekyrami za sebou postavenými; na to vyzval syna svého Telemacha slovy ironickými, aby záletníkům připravili ještě veselou večeři. Pak praví básník:

ἦ καὶ ἐπ' ὀφρύσι νεῦσεν. ὁ δ' ἀμφέθετο ξίφος ὀξὺ
Τηλέμαχος, φίλος υἱὸς Ὀδυσσῆος θείοιο,
ἀμφὶ δὲ χεῖρα φίλην βάλεν ἔγχεϊ, ἄγχι δ' ἄρ' αὐτοῦ
πὰρ θρόνον ἑστήκει, κεκορυθμένος αἴθοπι χαλκῷ.

Dle obecného výkladu — pokud mi známo — Telemachos k pokynutí otcovu vložil na se meč, který odložil chtěje první pokusiti se o napjetí otcova luku (φ 119), chopil se kopí, o kterém však nikde básník se nezmínil, že si je postavil vedle sebe, a stanul vedle svého stolce, jenž byl blízko stolice otcovy stojící vedle vchodu ze síně mužské do dvora.

Výklad ten z nejednoho důvodu pokládán za mylný.

1. Jest otázka, zdali opravdu Telemachos tak blízko otce svého seděl, jak se obecně za to má. V 7. vydání Fäsiovy Odysseje praví se: „*wahrscheinlich* stand dieser Lehnstuhl (t. Telemachův) nahe am *δίφρος* des Odysseus“ (420; ale z tohoto verše ničeho se nedovídáme, než že Odysseus sedě na své stolici vedle dveří střelil). V 6. vydání Ameisově zní poznámka takto: „*πὰρ θρόνον,* auf dem Telemachos 139. gesessen hatte und der sich nahe beim *δίφρος* des Odysseus befand (420)“; ale důkazu, že tomu tak bylo, nepodává ani citovaný verš 139, kde se prostě čte, že Telemachos nedokonav pokusu o napjetí luku usedl si tam, odkud vstal.

Já naopak myslím, že stolec Telemachův, na kterém mezi záletníky za hostiny seděl, nebyl blízko stolice Odysseovy, maje zření ke zpěvu χ v. 89 n. Odysseus promluviv výše uvedená slova k Telemachovi shodil se sebe svrchní šat, postavil se na prah vchodu do dvora vedoucího, vysypal si z toulu šípy k nohám a prvním namířiv na Antinoa zastřelil ho. Na pokřik záletníkův dal se jim poznati. Když pak odmítl nabídnutí Eurymachovo, aby s ostatními záletníky mír učinil, že mu rádi hojnou náhradu dají za ztrátu statku jimi mu způsobenou, vybídl Eurymachos ostatní k boji a sám hnal se na Odyssea; ten ho však zastřelil. Na to Amfinomos s vytaseným mečem řítil se na Odyssea. Vida to Telemachos, který dosud nečinně stál zajisté na svém místě, a boje se o otce sklál kopím Amfinoma. O ráně jeho praví se ve v. 92

κατόπισθε βαλὼν χαλκήρεϊ δουρὶ
ὤμων μεσσηγύς . . .;

tedy ze zadu ho prohnal, a poněvadž užito jest slovesa *βαλεῖν,* mrštil po něm kopím, jsa od něho nějakou mezeru vzdálen. Učiniv tak *βῆ δὲ θέειν* (i to ukazuje na vzdálenost od Odyssea ne skrovničkou), *μάλα δ' ὦκα φίλον πατέρ' εἰσαφίκανεν.*

Věc představuji si tak, že Telemachos stál hezky hluboko v síni. Záletníci překvapeni zastřelením Antinoa a poznáním, že

před nimi stojí Odysseus, Telemacha si nevšímali. On tedy, spatřiv nebezpečenství, které hrozilo otci od Amfinoma, učinil útok na tohoto v před na Odyssea se řítícího, prohnal ho ze zadu kopím a rychle vhodnou cestou odběhl k otci, než by záletníci po zabití Amfinoma se vzpamatovali a jemu cestu zastoupili.

Neshodu mezi tímto místem a posledními verši zpěvu φ výše citovanými, jak obyčejně se vykládají, cítili vydavatelé a snažili se ji odstraniti výkladem, kterého naprosto, myslím, nelze připustiti. Praví se ve vydání Fäsiově k v. 92: „κατόπισθε βαλών, indem er wahrscheinlich an Odysseus (?) vorbeigeschlüpft war"; a v Ameisově vydání: „Telemachos stand nach φ 433 vgl. mit χ 2 zwar in der Nähe des Vaters, aber mehr im Innern des Saales, muss aber, als er Amphinomos auf den Vater eindringen sah, noch weiter in den Saal vorgegangen sein, so dass er jenem in den Rücken kam, vgl. 99 βῆ δὲ θέειν." Tuť by se byl vydával v nebezpečenství, že záletníci spozorujíce jeho úmysl útok jeho překazí a jeho sama skolí. Vždyť také Telemachos, prohnav Amfinoma, kopí, které mu v nastávajícím boji tak potřebno bylo, nechal trčeti v těle jeho boje se,

μή τις Ἀχαιῶν
ἔγχος ἀνελκόμενον δολιχόσκιον ἢ ἐλάσειεν
φασγάνῳ ἀΐξας ἠὲ προπρηνέα τύψαι.

2. Při obyčejném výkladě onoho místa na závadu jest plusquamperfectum ἑστήκει. To značí minulý stav = „stál," a potřeba by bylo nezbytně ariostu o významě „stanul, postavil se." Ameis praví ἑστήκει = war getreten. Bychom i směli tak překládati, jest otázka, kdy se postavil? Či snad dříve než ἀμφέθετο ξίφος ὀξύ, ἀμφὶ δὲ χεῖρα βάλεν ἔγχεϊ? Pak naprosto jest nemožno o Telemachovi říci κεκορυθμένος αἴθοπι χαλκῷ; neboť tu byl úplně bezbranný.

3. Poslední otázka jest, možno-li, aby Telemachos ozbrojený mečem a kopím nazván byl κεκορυθμένος αἴθοπι χαλκῷ. Kde fráse ta se vyskýtá, pověděna jest o bojovníku v plné zbroji.

Tyto důvody způsobily mi pochybnost o pravosti obyčejného výkladu toho místa. Nemoha však při znění veršů na počátku uvedeném bezvadného smyslu se dopíditi, připadl jsem na myšlenku změniti mascul. κεκορυθμένος v neutrum κεκορυθμένον, totiž ἔγχος, a čárku zu ἔγχει ve středník, tak že celé místo by znělo takto:

ἦ καὶ ἐπ' ὀφρύσι νεῦσεν. ὁ δ' ἀμφέθετο ξίφος ὀξὺ
Τηλέμαχος, φίλος υἱὸς Ὀδυσσῆος θείοιο,
ἀμφὶ δὲ χεῖρα φίλην βάλεν ἔγχεϊ· ἄγχι δ' ἄρ' αὐτοῦ
πὰρ θρόνον ἑστήκει κεκορυθμένον αἴθοπι χαλκῷ.

= pravil a obrvím naň kývl. I zavěsil na se meč břitký Telemachos . . ., a ruku vložil kol dřevce; blízko něhoť ovšem vedle stolce stálo okované lesklým kovem.

Nepatrnou změnou tou

1. výklad dle mého soudu případnější a přirozenější, podaný výše pod 1., ostojí; 2. plusqpf. *ἑστήκει* má platnost, která mu náleží, totiž „stálo"; 3. *κεκορυθμένον αἴθοπι χαλκῷ* o dřevci opatřeném kovovým hrotem jest dobré vyskýtajíc se v *Π* 802

ἔγχος βριθὺ μέγα στιβαρὸν κεκορυθμένον,

Γ 18, *Λ* 43, *χ* 125 *δοῦρε δύω κεκορυθμένα χαλκῷ;*

4. nabýváme vysvětlení při obyčejném čtení nemile postrádaného, jak se tu náhle objevilo dřevce. Básník v *υ* 127 praví, že Telemachos ráno toho dne vyšel ozbrojen kopím a mečem z domu; potom však o kopí nikde zmínky žádné neučinil; a teprve zde bychom se vhodně dověděli, že Telemachos vrátiv se domů postavil si je vedle stolce svého; 5. vztah zájmena *αὐτοῦ* k Telemachovi jest bližší než k Odysseovi (Ameis vykládá: „prope ipsum Ulixem, der damit als die Hauptperson bezeichnet wird"); 6. částice *ἄρα* má tu význam jasný, kdežto při obyčejném čtení význam její není na snadě.

Báje theologická a Hesiodos.

Podává **Frant. Krejčí.**

Pro poznání vývoje mythu je důležito uvědomiti si [illegible] theologie a poměr její k mythu. Obyčejně nečinívá se rozdílu mezi theologickými představami a mythologickými názory lidu; neboť dochovalo se v památkách literárních i archaeologických jenom málo toho, z čeho by se na víru lidu obecného bezprostředně souditi mohlo, a postupem času představy původně jenom kněžím náležející přešly potom vychováním v národ celý, zatlačivše představy původní, takže nic nevyzývalo, aby se rozdíl mezi nimi činil. Co se Řeků týče, uznává se, že kněží měli vliv na utváření mythologie; tato však jeví se právě na takovém stupni, kde názory kněžské spekulace a básnické reflexe pronikly všechny vrstvy, tvoříce fond národního vzdělání, v němž původní živlové pozbyli samostatnosti; literatura pak o tento fond se opírajíc, z něho vyrůstajíc nemůže ovšem podati dostatečného světla, a dokud jenom ona byla pramenem bádání o mythologii řecké, nebylo zřetelného úkazu, jenž by nutil lišiti theologii od náboženských představ lidu. Srovnávací však mythologie ukazuje na národech jiných, že theologie má se ku představám nábo-

ženským lidu, jako asi vědy k dotyčným názorům prostonárodním nebo jako poesie umělá k lidové. Pomocí její tedy možno i v mythologii řecké se poohlédnouti, zda-li a jak stopy theologického vlivu vyzpytovati lze, podobně jako v náboženství Hebreů v systému čistě theologickém živly původních polytheistických představ (říkává se pohanských) na určito objeveny byly.

Pojednání toto nemá za účel vyčerpati látku a rozhodnouti všecky otázky sem spadající, nýbrž jenom ukázati a dokázati, kterak i pro řeckou mythologii je důležito poznati poměr theologie k vývoji mythu.

Objasněme nejprve pojmy dotyčné theoreticky.

Theologií rozumí se *soustava* učení o věcech náboženských, zahrnující — dle běžných moderních terminů — dogmatiku, morálku a liturgiku, jež jest dílem zvláštního stavu kněžského. Obyčejně mluvívá se nyní o theologii křesťanské a židovské jakožto nám nejbližší a stojící proti soustavám věd ostatních a filosofii, s nimiž v častý styk a spor vchází. Avšak jako všechna náboženství, i pohanská, měla kněží, tak také u všech národů, kteří dospěli poněkud vyššího stupně sociálního vývoje, možno mluviti o učení kněžském, které pojímati se musí v témž poměru k představám lidu vůbec jako theologie nynější.

Především jeví se toto kněžské vědění proti obecnému stupněm vyšším. Kněží předstihli lid vzděláním, byli intelligencí národa jmenovitě za těch dob, kdy literatura a věda jenom jimi pěstována byla. Následkem toho jevilo se jim podání lidu mythem, nad nějž jsouce povzneseni osobovali si právo jej napravovati, poznání méně dokonalé se svého stanoviska dokonalejším nahrazovati. V tom má původ svůj *rationalistické* — ovšem jednostranné - vykládání mythů, a to byl jaksi *pokrokový* živel theologického učení. Na druhé straně zase proti poznání lepšímu, jak se vyvinovalo literaturou, jmenovitě filosofií, repraesentovalo živel *konservativní*, ježto kněžím bylo třeba z osobního prospěchu představy své hájiti a v lidu udržovati; i musili všechno rozumování, jež je podvracelo, i kdyby bylo lepším poznáním se stanoviska nás nestranných posuzovatelů, odmítati, anebo bylo-li příliš mocné, se svým učením hleděti spojiti. V pokroku celkového vývoje zaujímá tedy theologie stanovisko zvláštní, jež nedovoluje stotožňovati ji s mythem a náboženstvím vůbec a jež nutí nás rozdíl mezi nimi pokládati za stupňovitý.

Vývojem instituce kněžstva zvláštní toto stanovisko se podmiňuje a dokazuje. V době patriarchální, kde společenským celkem byla rodina a kmen jakožto rozšířená rodina, byla funkce kněžská spojena s osobou otce-náčelníka spolu s funkcí soudcovskou. V této době byla rodinná tradice východiskem všech řádů, a všichni členové rodiny byli jí účastni. I jest pochopitelno, že tady o nějakém rozumování po spůsobu theologie nemůže býti řeči. V době herojské, t. j. oné, kde kmenové ve větší celky se

pojili za účelem obrany a dobývání, oddělovala se funkce kněžská od osoby vůdce a vznikla kasta kněží, kteří přirozeně hleděli moc svou z náboženství plynoucí udržeti a zvýšiti. Převahu podrželi sice v době té mužové meče, avšak také základ k moci kněžské položen; neboť k vítězství nebylo třeba pouze mocných paží, ale také pomoci bohů, kteří získáváni byli modlitbou a obětí, i připadla zásluha vítězství nejen bojovníkům, ale i kněžím; ze záře obětí na poděkování konaných padl paprslek i na vykonavatele, jichž vážnost v národě vzrůstala. Když boje přestaly, klesal vliv bojovníků s podmínkami výbojnosti, ale základ moci kněžské zůstal a dále se vyvíjel; neboť víra a náboženství zůstaly, o něž se kněží opírali kladouce proti autoritě náčelníka, jenž potřeboval vojínů, autoritu bohů, jichž potřebovali oni. K tomu již bylo potřebí ovládati představy lidu. Ty neobsahovaly všechno, čeho kněží potřebovali na dokázání oprávněnosti svých požadavků. Pocházejíce z různých tradic rodinných, mnohdy si odporujících, musely býti uvedeny v řád. Náboženství v době patriarchální bylo pro každého, pro sebe museli si je kněží teprve přispůsobiti, a oni to učinili spojujíce, vybírajíce, rovnajíce, měníce báje po svém názoru, odmítajíce vše, co by jim bylo na úkor, až konečně tradici národní a kmenovou nahradili tradicí kasty, kterou potom celému národu vyučováním vštěpovali.

Podle toho, jaké moci kněží dosáhli v této periodě, která po době herojské následovala, mění se také vliv jejich na podání národní. U národů východních kněží domohli se prvenství v národě vliv svůj tak mnohdy rozšířivše, že založili vládu theokratickou, a kde sami vesla vlády nechtěli se chopiti, ježto tomu povaha lidu bránila, dostali aspoň panovníky v područí, takže tito nevládli dle svého věhlasu, nýbrž dle zákonů kněžími předepsaných. Aby pak moc svou udrželi, museli národ vychovati pro své zájmy dle svých názorů, čehož docílili úplným vytlačením samorostlé mythologie národní a nahrazením jí učením svým. Proto je uvedli v pevnou soustavu, která přirozeně zahrnovala tři části: základ víry, věrouku, z její autority vyplývající morálku, zákonník a předpisy obřadné, liturgiku, která zevnějškem měla působiti na nitro a výlučné postavení kněžstva odůvodňovala. Autoritu pak jim hleděli zjednati vyšším posvěcením, původem božským; bůh to byl, jenž mluvil ústy kněze — tak slyšíme v nesčíslných variacích v Indii, Persii, Aegyptě, v Dodoně, v háji Egerie, v hájích slovanských; a když vynalezeno písmo, bůh opět to byl, jenž desky zákonodárné nejvyššímu knězi dával, jenž vnukal písařům vůli svou. Tak vznikly svaté knihy, jež byvše původně sborníkem tradice kasty kněžské, postupem času staly se knihami národními, národním pokladem, od nichž veškeren život duševní i společenský vycházel a k nimž se vracel. Netřeba vyličovati, jakého významu byly na př. Indům Vedy, Peršanům Avesta, židům bible, Římanům knihy sibyllské, ač jen z pověsti známé;

nám zde běží o to konstatovati, jaký měly význam pro mythologii. Tradice národní stala se zbytečnou, bujný život mythický ochromen vyloučen jsa odevšad, kde by mohl odporovati svatému písmu, nad jehož čistotou kněží přísně bděli, pověrou nazývajíce a přísně stíhajíce, co se mu příčilo, měníce je jen potud, pokud jim to bylo na prospěch. Dle běžného názoru mohli bychom říci, že v národech takových mythus zanikl a zavládlo náboženství. Jen v nejnižších vrstvách obrazotvornost vládla nezkrocenou mocí, ale odtamtud nedostaly se výtvory její do vrstev, z nichž vznikala literatura a jež repraesentovaly vývoj národa po stránce duševní.

Jinde nedospěli kněží tak veliké moci, aby ovládli celou společnost národa, a tam také nedovedli upoutati veškerý vývoj duševní svým učením. Tam mythologie nebyla absorbována theologií, nýbrž přemohši vliv kněžský vedla další samostatný život. Jako ve společnosti moc kněží stala se podřízenou, ač nikoli nepatrnou, tak také v tradici národní zaniká vliv theologie. Mythologie nedospěla ovšem systému, a nebylo písem svatých, nýbrž pouze výtvory a úkazy snahu kněží po systemisování představ náboženských jevící. V mythech zůstaly po theologisování pouze stopy, a ony mythy, při nichž *theologickou obměnu* dokázati lze, můžeme zváti *bájemi theologickými.*

Tak to bylo i u Řeků. Schoemann[1]) praví: „Bei einer Religion, wie wir die griechische früher charakterisiert haben, wird man kaum erwarten einen eigentlichen abgeschlossenen Priesterstand unter den Griechen zu finden, insofern nämlich damit ein solcher Stand gemeint ist, der sich als bevorzugter Inhaber einer tieferen Kenntnis von den Göttern und den göttlichen Dingen geltend zu machen weiss und den speciellen Beruf in Anspruch nimmt als Vermittler zwischen den Menschen und Göttern zu dienen. Eine solche Vermittlung konnten die Griechen ihren menschenähnlichen und menschenfreundlichen Göttern gegenüber kaum zu bedürfen glauben und ihre ganze Religion war von Hause aus nicht darnach angethan sich in bestimmte Schranken einer theologischen Doctrin einschliessen zu lassen.“ Potřeba pouze vzpomenouti si, že kněžské funkce u Řeků nebyly obmezeny na jeden stav, že otec obětoval za rodinu, král nebo archon za obec, že věštecká činnost, nejmocnější to prostředky k povznesení stavu, nebyla výlučně v rukou kněží, že do soukromého života jednotlivcova působnost kněží zasahovala celkem málo. Vážiti třeba dále, že Řekové byli rozdrobeni ve velký počet kmenů žijících za tak různých podmínek geografických a klimatických, že vývoj jejich byl velice nestejný v každém ohledu. Nedospěli-li proto k jednotnému celkovému soubytí státnímu, není s podivením, že té jednoty nedocíleno ani na poli náboženském. A přece nábo-

[1]) G. F. Schoemann Griechische Alterthümer II³, str. 410.

ženství hodí se za takové pojítko před jinými institucemi společenskými.

Nescházelo ovšem pokusů o povznesení stavu kněžského koncentrováním a systemisováním představ náboženských a obřadů bohoslužebných, které ovšem spadají v dobu starší, těsně za dobu výbojů, kamž literární památky mimo Homerovy a Hesiodovy zpěvy nesáhají. Tak spatřujeme takovou hierarchickou snahu v zakládání amfiktyonií. Za příčinu jejich uvádějí se zájmy politické, na př. společné hájení států pomořských proti středozemským (amfiktyonie kalaurská, Schoemann na m. u. str. 29), avšak vliv kněží byl v tom rozhodujícím; neboť středem amfiktyonů byla vždy bohoslužba, slavnost toho neb onoho boha. V přísaze[2]) amfiktyonů delfských byla ochrana svatyně Apollonovy hlavní věcí. I přisvědčil bych Curtiusovi[3]), jenž klade původ instituce té v dobu, kdy kmenové žijíce jako rolníci a pastýři v rozlehlých luzích úrodných údolí neměli jiných společných ohnisk leč svatyně, kolem nichž pod ochranou jednoho boha se usazovali.

Jiný důkaz snahy hieratické spatřiti lze v působení orakula delfského, jež bylo jedním z hlavních zřídel, z nichž prýštilo panhellenské vědomí národní. Vliv jeho nevztahoval se pouze k politickým věcem, ale i k náboženským, a z některých zpráv možno souditi, že učiněn odtud i skutečný pokus o sjednocení. Soudívá se totiž, že kanon dvanácti bohů[4]) zaveden byl orakulem delfským; mimo to jsou určité zprávy, že delfské orakulum o náboženských otázkách rozhodovalo,[5]) při čemž není nemožno, že kněží dle určité tendence si počínali, jako ve věcech týkajících se politiky mezinárodní. Než nad tyto a podobné pokusy vliv kněží dále nesahal, takže nedovedli učiniti náboženství páskou jednotného vědomí národního ani základem theokratického státu. A za takových okolností ovšem také vliv kněžský na tradici národní nebyl valný; písem svatých a systému theologického u Řeků nenajdeme, nesmíme však na základě toho, co z theorie i z řeckých starožitností tuto uvedeno bylo, vliv ten ignorovati. Vliv ten byl kdysi dosti mocný, běží jen o to stopy jeho v pozdějším stadiu mythologického vývoje vyhledati. (Dokončení.)

---

[2]) Schoemann na m. u. str. 34.

[3]) Curtius E. Griechische Geschichte I[6], str. 99.

[4]) Curtius míní, že nebyla to náboženská potřeba, jež kanon onen zplodila, čímž připouští, že kněžský vliv i na poměry politické se vztahoval (104). Viz dále Schoemann II, kap. 2. Curtius mluví docela o kněžském státu, jenž vznikl na úpatí Parnassu a okolo Pythy, jenž žil dle zákonů zcela od sousedních rozdílných.

[5]) Schoemann na m. u. str. 45 a 46.

Studie o Milíčovi z Kroměříže.

Napsal **Ladislav Klicman.**

I.

Kdo je spisovatelem „Knížek o zarmouceních velikých církve svaté i každé duše věrné"?*)

Milíč z Kroměříže († r. 1374) byl současníkem a přítelem Tomáše ze Štítného (živ. r. 1331—1402). Kazatelská a spisovatelská činnost jeho spadá do mužných let Tomášových, do doby mezi léty 1364—1374. Ve svých spisech mluví o něm Štítný často a s velikou vroucností, tak že viděti jest, jak veliký vliv ohnivá slova a zajisté také spisy jeho měly na jeho ducha, jenž tak krásných památek po sobě zanechal. Milíčovi připisují se kromě četných latinských a několika německých také čtyři české spisy, zvláště postilla, kázání a za nejdůležitější z nich pokládané „Knížky o zarmouceních velikých církve svaté i každé duše věrné." Dejme tomu, že právem. Pak byl by Milíč Štítnému ukazoval cestu ke spisování knih náboženskovzdělávacích pro český lid, a spisy ony měly by se zřetelem ke spisům Štítného znamenitou cenu filologickou a literárně historickou. Ne dosti na tom: KZ. byly by také důležitým pramenem historickým. Není tomu dávno, co rozhodnut byl vědecký spor o počátcích rozdávání kalicha v Čechách. Starší náhled, že prý již Milíč a Matěj z Janova

---

*) Práce tato pochází z historického semináře c. k. české filosofické fakulty v Praze.

Místo dosud obvyklého „Milič" píši „Milíč", protože Štítný pravidelně tak píše.

K vůli stručnosti užito těchto *zkratků*:

KZ. = vydání „Knížek o zarmouceních atd.", které pořídili Pavel Bydžovský a Brikcí ze Zlicka v Praze r. 1542. — Kromě toho však znamená to vůbec tento spis bez ohledu na určité vydání nebo rukopis.

RM. = rukopis „Knížek o zarmouceních", psaný r. 1453, jenž se nalézá ve knihovně kdysi Dietrichsteinské v Mikulově.

RCM. = nový rukopis téhož díla, psaný r. 1490, který se chová v knihovně Musea království Českého v Praze.

FRB. = Fontes rerum Bohemicarum.

NŽ. = Nejmenovaný životopisec Milíčův, jehož dílko: Vita venerabilis presbyteri Milicii, praelati ecclesiae Pragensis, vydáno od prof. Emlera ve FRB. I. str. 403—430.

M. z J. = Matěj z Janova, jehož „Zpráva o Milíčovi z Kroměříže" vydána též ve FRB. I. str. 431—436 od prof. Emlera.

Tomek D. P. = Tomkovy „Dějiny král. hl. města Prahy."

Palacký DNČ. = Palackého „Dějiny národa Českého atd." 3. vyd.

Höfler SS. rr. Hus. = Scriptores rerum Husiticarum (Geschichtschreiber der husitischen Bewegung) herausgegeben v. Const. Höfler.

rozdávali sv. oltářní pod obojí spůsobou, musel ustoupiti jinému, který to popírá. Avšak důkaz, pokud se Milíče týče, ač správný jest, veden byl s obejitím spisů jeho. Jsou-li KZ. jeho dílem, svědčily by ve prospěch náhledu staršího. Důsledků z toho netřeba zde rozebírati. Ale právě vnitřní rozpor mezi obsahem KZ. a mezi tím, co se pokládá o Milíčovi za vědecky dokázáno, dává vznik pochybnostem, že snad Milíč ani není původcem toho díla. Vypátrati, pokud jsou oprávněny, jest úkolem těchto řádků.

Literární činnost Milíčova byla dle bezpečných zpráv současných velmi rozsáhlá. Píše se o něm, že prý celý jeho život v tom záležel, že buď četl, nebo psal, nebo nevědomé poučoval. Jeho díla, jež svědčila prý o podivuhodné znalosti písma a církevních otců, bývala od studujících s velikou horlivostí opisována, často i ve 200 až 300 exemplářích najednou[1]). Psal většinou sice latinsky, ale též česky a německy. Starší zprávy o spisovatelské činnosti jeho jsou velmi skrovné a roztroušené. Teprve Balbín[2]) a po něm Voigt[3]) obšírněji se o ní zmiňují. Palacký, který napsal také zvláštní článek o tomto předchůdci Husově[4]), obmezil se v té věci na pouhé bibliografické záznamy, při čemž nedotýká se ani všech spisů jemu přičítaných, nýbrž některé mlčky nechává stranou, neudávaje, proč tak činí. Kdybychom beze vší kritiky měli přistoupiti na zprávy, které se z dob nejrůznějších zachovaly, obdrželi bychom tento seznam jeho spisů:

A. Spisy latinské:

1. Libellus de Antichristo.
2. Gracie Dei, i. e. Postilla, Tomus I & II.
3. Sermones (quos Abortiuum vocitavit?).
4. Quadragesimale.
5. Prothemata de beata Virgine.
6. Epistolae (dopisy jeho).

B. české:

7. Knížky o zarmouceních velikých církve svaté a každé duše věrné atd.
8. Postilla a výklad na evangelia výroční.
9. Kázání (Dzikowská?).
10. Modlitby po kázání, české.

C. německé:

11. Kázání německá.
12. Modlitby po kázání, německé.

---

[1]) NŽ. FRB. I. str. 408. 417, M. z J. ib. 435. 436.

[2]) Bohemia docta 1. v. P. Candidus a S. Theresia r. 1777, 2. v. Rafael Ungar r. 1776—1780 ve 3 dílech.

[3]) Acta litteraria Bohemiae et Moraviae 1775.

[4]) Dr. J. P. Jordan (pseudonym Palackého). Die Vorläufer des Husitenthums in Böhmen. Lipsko 1846. Nové, titulní vydání v Praze, 1869.

Avšak seznam ten objeví se v podivném světle, srovnáme-li jej se svědectvím současníků Milíčových.

O Milíčovi jediném z předchůdcův Husových zachovaly se současné životopisy, a to dva, oba od žáků jeho pocházející. Spisovatel obšírnějšího není jménem znám; tolik je však jisto, že byl národnosti české, žák nebo kněz a nejpozději v létech 1372—1374 člen družiny Milíčovy v t. zv. Jerusalémě. Provázel bezpochyby mistra svého též do Avignonu, neboť při smrti jeho byl tam přítomen. Pod živým dojmem této události přikročil potom ku sepsání života jeho, snad ještě r. 1374[5]). Druhý životopis pochází od Matěje z Janova, také žáka Milíčova. Tvoří úvod ke spisku Milíčovu „Libellus de Antichristo", který Matěj z Janova pojal v plném znění do znamenitého díla svého „Regulae veteris et novi testamenti"[6]). Oba tito mužové připomínají též spisy mistra svého. Které to jsou, a kterým jazykem byly sepsány?

M. z J. vytýká: 1. kázání, jež prý z pokory nazval „Abortivum", t. j. předčasně narozené, a 2. postilly na všechna evangelia o svátcích svatých a jiných dnech na celý rok církevní, jimž prý dal jméno „Gracie Dei". Byly prý to spisy velice obsažné, jež nevynikaly ani tak původností, jako spíše citáty z písma a církevních otců[7]). Kromě toho podotýká výslovně, že také zmíněný „Libellus de Antichristo" pochází z jeho péra[8]).

NŽ. vypravuje především, že Milíč mnohdy celé kázání, jež přednésti měl, německy napsal[9]). Ale zdá se, že to byla pouhá stylistická cvičení k tomu konci, aby se v němčině utvrdil. Začalť se jí učiti teprvé v pokročilém věku, tak že si ji nemohl tak brzy osvojiti jako jazyk mateřský nebo jako latinu, čímž byl nucen písemně se na německá kázání připravovati. Z takových stylistických cvičení, jichž mimo to nekonal soustavně, nýbrž jen občasně (multoties), nemohl ovšem poříditi takovou soustavnou sbírku, jakou utvořil z kázání latinských. Proto nedával je asi

---

[5]) Vita venerabilis presbyteri Milicii, praelati ecclesiae Pragensis. Vydal prof. Emler ve FRB. I. str. 403—430.

[6]) Matěje z Janova zpráva o Milíčovi z Kroměříže. Vydal prof. Emler ve FRB. I. str. 431—436.

[7]) M. z J. str. 436.

[8]) Regulae veteris et novi testamenti v rkp. čes. Musea čís. 289, fol. 201ª: Quapropter nunc suum libellum de Antichristo incumbit hic consequenter scripturae commendare." Spisek ten zaujímá tamtéž fol. 201ª—203ª.

[9]) NŽ. str. 408: „Et ita erat sollicitus de salute populi, quod ... coepit jam in senectute studiose idioma teutonicale inquirere a suo scholari et ab aliis, quibus notum erat, et multoties totum sermonem, quem praedicare debebat, in teutonico conscripsit, et sic incepit in teutonico praedicare."

opisovati, čímž se dá vysvětliti, že se nikde v opisech nezachovaly. Proto se také M. z J. ani o nich nezmiňuje[10]).

Dále se praví u NŽ., že studentům a jiným mužům vzdělaným, kteří se na jeho kázání scházívali, kázával latinsky v kostele sv. Mikuláše na Starém městě Pražském, a to více než dvě léta na všechny dny sváteční. Táž kázání dal potom opisovati všem studentům i jiným, kteří si je opsati chtěli. Byla v jediném svazku obsažena a slula prý „Milíčova kázání" (Milicii sermones). Sepsána byla patrně latinsky, když to byla táž kázání, která přednášel latinsky u sv. Mikuláše, a každým spůsobem před r. 1369, neboť toho roku zemřel Vilém z Hasenburka, jeden z censorů, kteří je na rozkaz arcibiskupův prohlédnouti měli[11]). S těmito „Sermones Milicii" jsou nejspíše totožny „sermones, quos Abortivum vocitavit", jež připomíná M. z J. Oboje znamená sbírku kázání, jež skutečně byla přednesena, a oba životopisci zmiňují se jen o jediné sbírce takové.

Když Milíč r. 1369 na místo Waldhauserovo v Týně nastoupil, počal tam kázati německy, ale tak, že každé kázání opakoval česky u sv. Jiljí. Od prvního kázání počínaje začal spisovati modlitby v řeči německé a jiné téhož obsahu v české řeči, jež po kázání lidu předříkával. Zachovaly se v obou řečech sepsané ještě po smrti jeho, a bývaly od některých kazatelů často užívány[12]). Poněvadž kázání v Týně trvala přes tři léta, u sv. Jiljí však jen něco přes dvě, jest možno, že modliteb německých bylo více než českých. M. z J. o nich neví ničeho, snad proto, že na místě častěji citovaném chtěl promluviti pouze o spisech obšírnějších a důležitějších, menších se při tom nedotýkaje.

Zatím co právě zmíněná kázání trvala, počal sbírati výroky učitelů církevních o evangeliích na neděle a svátky a zároveň jal se studentům i jiným diktovati, aby si je opisovali[13]). Jest to patrně postilla, které dle svědectví M. z J. dal jméno „Gracie Dei". Kterou řečí byla psána, resp. diktována, NŽ. nepraví, avšak pomocí jiných míst z jeho dílka lze se toho dopátrati. Řečí vzdělanců a spisovnou v době, kdy Milíč působil, byla především latina. Psáti česky nebo německy bylo přece ještě

[10]) Bílejovský v Kronice církevní (2. v. r. 1816, s. 8. § 26.) píše: „Toho času byl kněz Jan Milič počestný, jehož kázání znamenitá, kteráž činil k lidu na hradě a před Týnem u M. Boží, trvají až podnes." V Týně kázal Milíč od r. 1369, a to německy. Byla by tedy existovala ještě r. 1532, kdy Bílejovský psal, sbírka německých kázání jeho. Ale nikdo jiný o tom neví, a Bílejovský také není osoba, které bychom mohl na slovo věřiti.

[11]) NŽ. str. 408. Viz poznámku vydavatelovu tamtéž.

[12]) NŽ. str. 416—417.

[13]) NŽ. str. 417: „Infra vero in tempore quotidiano praedicationis coepit super evangelia de tempore et de sanctis dicta sanctorum doctorum colligere, et sic coepit ea studentibus ad ingrossandum, et aliis scribentibus pronunciare."

něco méně obvyklého, tak že NŽ. uznal za dobré poznamenati, že Milíč modlitby, jež po kázání předříkával, v německé a české řeči sepsal. Proč se při ostatních dílech jeho o té věci nezmiňuje? Mlčení jeho lze vykládati pouze tak, že byly psány řečí, kterou je psán i životopis, totiž latinou, a že nebylo tudíž třeba věc tu jako nějakou zvláštnost výslovně vytýkati. Mimo to praví se, že postillu diktoval studentům, a nedí se výslovně, zdali jen českým studentům; Němcům, kterých mezi jeho žáky bylo také dosti, nebyl by ji mohl diktovati česky. Byla tedy patrně psána latinsky[14]).

---

[14]) Palacký dal se nekritickým Indexem Koniášovým svésti k falešnému výkladu tohoto místa. Soudí pak takto (Vorläufer S. 31): „Postilla a wýklady na ewangelia wýroční. Dass er eine solche Postille (böhm.) geschrieben, ist aus seiner Biographie bekannt; dass sie auch gedruckt gewesen, sieht man aus dem „Klič" oder dem Index libr. proh. Uns aber ist nirgends ein Exemplar davon zu Gesicht gekommen." — Kdo přečte ono místo u NŽ. (viz pozn. 13.), nechávaje Index Koniášův stranou, nemůže ani připadnouti na myšlénku, že by to mohla býti česká postilla, zvláště když je známo, že Milíč napsal latinskou postillu o dvou silných dílech, která se ve mnohých a mnohých rukopisech zachovala, kdežto české postilly jeho ani psané ani tištěné dosud žádné lidské oko nespatřilo.

Vznikla ovšem před lety domněnka, která byla až v jistotu stupňována, že se aspoň část díla toho zachovala. Avšak zkoumejme, odkud se vzala, a pokud jest odůvodněna.

R. 1861 podával Jos. Jireček do Čas. čes. Musea (s. 270—272) zprávu o rukopisu kdysi kláštera Dolanského, nyní císařské bibliotheky v Olomouci (d. 7), jenž obsahuje na l. 56—126 sbírku nedělních kázání od Božího Hodu Velikonočního až k 11. neděli po sv. Duchu, dohromady 24.

Dle něho jest rkp. psán asi na počátku 15. stol., avšak povaha jazyka a půtahy věcné vedou k tomu, že kázání tato skládána asi v polovici 14. věku. Z výpisků ke zprávě přidaných vyvozuje pak dále, že pisatel byl světský kněz a kazatel, dle všeho současník Waldhauserův a Milíčův, jenž v Praze kázal a vystupoval na obranu parochialních práv farářů proti mnichům žebravým, káraje zároveň s velikou horlivostí nemravný život kněžstva tehdejšího i laiků. Z toho soudí na konec, že v rukopise tom máme nejstarší sbírku kázání od kněze držaných, a spolu svědectví, jak ku konci 14. věku stoupenci Waldhauserovi a Milíčovi mluvívali s kazatelen k lidu českému.

Proti tomuto výkladu výpisků zmíněných nemohlo by se nic závažného namítnouti. Ale v Anthologii liter. čes. 2. vyd. r. 1869, díl II. str. 2. v pozn. tvrdí Jireček o tomto rkp. s jistotou absolutní: „Zevrubným prohlédnutím shledali jsme, že kázání ta nejsouničí než Milíčova." Nevím, zdali po roce 1861 prohlížel ještě jednou tento rukopis. Zprávy o něčem podobném nikde jsem nenašel. Ano ještě r. 1864 prohlašuje v Čas. katol. duchovenstva (s. 318—320) Jungmannovu zprávu, že Milíč napsal českou postillu (HLČ. II. č. 130, str. 39), za omyl nějaký. Poznámku výše zmíněnou pojal znovu do 3. vyd. Anthologie 1876 díl I. str. 142. Avšak téhož roku 1876 vyšel II. díl Rukověti. a zde praví se při spisech Milíčových na str. 33: „1. Postilla latinská zachovala se ve mnohých rukopisech, z nichž olomúcký popsán v ČKD. 1864 str. 318, V olom. bibl. studijní nachází se sbírka českých výkladů na nedělní evangelia, psaná asi počátkem XV. v., o níž není nepodstatná *domněnka.*

NŽ. vypočítává celkem čtyři spisy Milíčovy. Dvou z nich, totiž modliteb po kázání a kázání německých, M. z J. neuvádí.

že to část díla Milíčova (II. 129 a 130, ČČM. 1861, 269). Též bratr Jaffet (Hlas 25) svědčí, že kázání Milíčova zůstávají podnes."

Již z toho viděti, že ani při onom zevrubném prohlédnutí nenašel ničeho, co by autorství Milíčovo dokazovalo, a že máme nejen v Rukověti, nýbrž i v Anthologii pouze domněnku před sebou, které dle Rukověti má sloužiti za oporu zpráva dotčená z ČČM. r. 1861 str. 269 (vlastně 270—272). Zde tkví kořen domněnky, že se česká postilla Milíčova dosud zachovala, a to v rkp. Olomouckém (d. 7.).

Avšak právě to, co má podporou býti domněnce dotčené, vyvrací ji úplně, jelikož mnohé výroky a náhledy spisovatelovy přímo odporují všemu, co o Milíčovi dosud bezpečně je známo.

1. Neznámý kazatel praví (ČČM. 1861. s. 271, odst. 1.): „A každý se toho varuj, aby svého syna neb dietěte nedával do zákona, kdežto nenie náboženstvie, ale žebrota a roztrženie."

Něco takového Milíč nikdy nemohl říci! NŽ. (FRB. I. 410, 411.) vypravuje, a to na základě vlastních slov Milíčových (Libellus de Antichristo, cap. I, v rkp. čes. Musea č. 289, fol. 201[a]), že ke konci r. 1366 docela vážně zamýšlel vzdáti se činnosti kazatelské a vstoupiti do řádu, a když mu to přátelé rozmluvili, že za to po dlouhý čas kázání se zdržel. Milíč, pokud nám známo, nebyl člověk, který by byl smýšlení své den ze dne měnil. Jestliže tak hluboko v něm ona myšlénka se zakotvila, nelze mu výrok výše uvedený přičítati, zvláště když bezpečně víme, že nikdy nehorlil proti řeholím jako takovým, nýbrž jen proti nevázanému životu jednotlivců.

Ještě bezpečnější důkaz, že to nemohou býti slova Milíčova, jest tento: Na podzim r. 1373 zášť mnichů a farářů pražských proti němu dostoupila již takového stupně, že sestavili 12 článků (12 articulos falsos et erroneos construxerunt — FRB. I. 424), v nichž sebrali a sepsali vše, co na Milíče i jeho přívržence věděli, a poslali je ke kurii papežské. Nejvroucnějším jejich přáním bylo, aby byl upálen. Kdyby byl slova výše položená pronesl a napsal, byl by jim dal do rukou výtečnou zbraň proti sobě. Ale při nejbedlivějším pátrání nelze ničeho takového v oněch článcích nalézti (Uveřejnil je Palacký, Vorläufer, S. 40—46). Žalobníci nezapomněli ani na to, že kdysi Milíč děvčeti, jež nastrojené přišlo na kázání, jakousi ozdobu s hlavy strhl a roztrhal. Tato malichernost vyplňuje celý 11. artikul — a na onen výrok byli by zapomněli? Vždyť by to byla nejhorší urážka, jaké by si byl mohl Milíč vůči nim dovoliti! Jestliže tedy takoví zarytí nepřátelé, kteří sice břevna v oku svém neviděli, ale nejmenší třísku v oku Milíčově ve slušný trám zveličili, ničehož o takovém výroku nevědí, jest to nejpádnějším důkazem, že nikdy nic takového neřekl.

2. Neznámý kazatel praví: „Protože *nemámy viece jazykóv v Praze*, zpievajtež: Bóh všemohúcí vstal z mrtvých žádúcí". To že by byl řekl a napsal Milíč, který v téže Praze téměř co den psal i kázal česky, německy a latinsky zároveň?!

3. Jak by byl mohl dále napsati: „Nynějšiech časóv mnohem viece sě divóv stává skrze dobré a svaté kazatele a jich svaté kázanie." Sebe přece nemohl při známé skromnosti své počítati sám mezi svaté kazatele, rovněž ne žádného ze svých žáků, o jejichž působení mimo to nic tak zázračného známo není. Slova ta mohla by se vztahovati jenom na Konráda Waldhausera. Ale to jest jenom jeden — kdežto se tu mluví o kazatelích více!

4. Neznámý kazatel cituje Boëthia a Vegetia. NŽ. líčí Milíče jako obzvláštního ctitele a vynikajícího znatele písma sv. i otců cír-

Naproti tomu dá se i NŽ-ci vytknouti, že také nepodává úplného výčtu spisů mistra svého; on totiž některá místa svého díla z části

---

kevních, a Matěj z Janova charakterisuje díla jeho krátce sice, ale trefně, že prý v nich málo je původního, ale za to mnoho citátů z bible a z otců církevních (FRB. I. 436). Jireček píše v ČKD. 1864, 318 tak, jako by Olomoucký exemplář latinské postilly jeho byl pročetl celý; potvrzuje tu, že výklady jeho jsou plny citátů z písma i ze spisovatelů církevních, které vypočítává, ale nikde nepodotýká, že by také některého necírkevního spisovatele byl citoval. A takový člověk byl by v kázání se dovolával Vegetiova díla „Epitome institutorum rei militaris"?!

Tyto čtyři důvody postačí tuším úplně k důkazu, že Milíč spisovatelem oné sbírky kázání není. Svědectví Jafetovo ničeho na tom nemění, poněvadž není vyloučena možnost, že se vztahuje na latinské dílo Milíčovo. Bývalo totiž, jak brzy ukážeme, zvykem i latinské spisy v českých dílech citovati česky, čímž mnoho omylů v literární historii zaviněno bylo.

Avšak okolnost, že více české postilly Milíčovy není, nemůže býti ještě platným důkazem, že by ji vůbec nebyl napsal. To nám zbývá teprve dokázati.

Palacký svůj náhled opírá o dvě svědectví: NŽ-ce a Indexu. Výše jsme ukázali, že ono místo u NŽ. nepřipouští výkladu, jaký mu Palacký dává. K tomuto výkladu pohnul jej však toliko Index, který jest mu nejzávažnějším svědectvím pro existenci sporného díla; neboť z něho prý viděti, že bylo dokonce i tiskem vydáno!

Ale v tom vězí právě omyl Palackého, Jungmannův i Jirečkův, že do Indexu vkládali něco zcela jiného, než co v něm vlastně stojí! Tam jest ovšem zaznamenáno pod záhlavím Milíče Jana: „Téhož Poſtylla, a Weyklad na Ewangelia Weyroční. 4.", leč zapomíná se, že kniha ta není opatřena hvězdičkou, což má znamenati dle vysvětlivek v úvodě k Indexu (p. 1—6) přidaných, že je z bludů podezřelá, a že se musí revidovati (Si Author aut Liber quispiam neque stellula * neque alio signo ex supra positis notatur, observa Authorem hunc, aut Librum de pravis erroribus suspectum minime in manibus fidelium esse permittendum, sed revidendum). Z toho jest viděti, že Koniáš nikdy knihy takové v rukou neměl; nebyltě člověk, který by knihy, jež mu jednou do rukou padly, byl nechával nezrevidovány, čekaje, až jiný censor práci za něho vykoná. Z té příčiny také nelze tvrditi, že byla tištěna, nýbrž jen tolik lze říci, že Koniáš odněkud znal pouze titul v tom znění, jak jej podává.

A tu musím upozorniti, že český titul neposkytuje pražádné záruky, že by kniha, která se jím cituje, byla česká. Důkaz toho: Pr. Lupáč z Hlavačova píše o Konradu Waldhauserovi v Historii o císaři Karlovi IV. (vyd. r. 1584, H 6): „Geſt před rukama geho Poſtylla aneb weyklad na Kázanij nedělnj přes celý rok." Waldhauser byl kovaný Němec! Lupáč míní tuto známý jeho latinský spis: Postilla studentium universitatis Pragensis. Jinde vypravuje týž Lupáč o Matěji z Janova (Historie o cís. K. IV. K. 3.): „Ten několikery Knihy ſepſal a mezy nimi y Weyklad na Ewangelia Nedělnj etc." M. z J. byl sice rozený Čech, ale, pokud známo, slova českého nenapsal. Lupáč má na mysli jeho latinské Homilie. Podobným citátem dal se as od někoho oklamati Koniáš českou Postillou Milíčovou, možná, že právě od Lupáče, ač toto nechci s určitostí tvrditi.

V Indexu str. 150 vytknuto je při Lupáčově Historii o cís. Karlovi IV. jako závadné také ono místo, kde se praví o Milíčovi mimo jiné: „Geſt před rukama geho Poſtylla a weyklad na Ewangelia weyročnij." Ejhle titul, který dává Koniáš domnělé české postille Milíčově! Uvážíme-li, že máme latinskou postillu jeho ve přemnohých rukopisech,

3*

doslovně opsal ze zmíněného výše Libellu de Antichristo, avšak nikde se ani slovem o něm nezmiňuje[15]). Žádný z obou nemá tedy úplného seznamu děl Milíčových! Ale v čem jsou vlastně seznamy jejich kusé? Jednomu scházejí německá kázání, o nichž je více než pochybno, že by je byl Milíč veřejnosti odevzdal, a modlitby po kázání, spisek to pro nás bezcenný. Druhý neuvádí Libellu de Antichristo, ač jej znal; než to je zase dílko pranepatrného rozsahu, zaujímající jen něco přes dva listy velkého formátu quartového. Kde však zůstaly KZ., jež přece čítají v tisku 124 listů menšího quartu, a jež pozoruhodností obsahu směle

kdežto české nejen že dosud nikdo nespatřil, nýbrž i všechna svědectví, jež se pro ni uvádějí, vlastně proti ní svědčí, můžeme za více než pravdě podobné prohlásiti, že asi Lupáč nebo některý jiný pramen Koniášův českým titulem latinskou postillu Milíčovu míní, tak jako ve příkladech výše uvedených o Waldhauserovi a Matěji z Janova.

Že vůbec Koniáš nebral do Indexu pouze titule knih, jež sám viděl a prohlédl, nýbrž i titule z rozličných citátů, tak jak je u jiných spisovatelů našel, z čehož potom rozličné chyby v Indexu pocházejí, toho zajímavý doklad je tento: Vědomosti o českých spisech Husových čerpal ze spisku jistého, jenž byl r. 1575 sepsán a v Martiniově Obraně s. 97—105 otištěn pod titulem „Patrní důvodové z starých sněmů a z učení předků našich pod obojí.“ Při tom se však zmýlil, a všechny česky citované spisy Husovy zapsal do Indexu jako české, ačkoli mnohé z nich jsou jenom latinské (Index s. 104, 105, Jireček, Rukověť II. s. 278 a 279). Ještě makavější chyby dopustil se při Samuelovi Martiniovi z Dražova. Ten připomínaje ve své Obraně některé latinské spisy své, klade vedle latinských titulů také české. Koniáš si toho nevšiml a vřadil je do Indexu jako samostatné spisy české! (Index s. 155 a 156, Čas. čes. Musea r. 1874 s. 206 a pozn. 42, Jireček Rukověť II. 17.) Ale korunu svým chybám postavil, když Prokopa Lupáče z Hlavačova Calendarium historicum, které, dle 2. vyd. Klíče soudě, sám v rukou měl, do Indexu vřadil jako český Kalendář (Index s. 149), ačkoli je toto dílo pouze latinsky psáno!

Z toho ze všeho patrno, že svědectví Indexu o existenci české postilly Milíčovy jest nehodnověrné a úplně bezcenné, čímž domněnka Palackého pozbývá opory poslední a nejdůležitější. Hypothesa jeho více se hájiti nedá.

Ale jak mohla ona domněnka vzniknouti? Koniáš patrně našel u Lupáče neb u někoho jiného česky citovanou latinskou postillu Milíčovu, které dosud nikde neviděl. Aby na ni upozornil jiné censory, kdyby snad jim do rukou přišla, zapsal ji do Indexu, leč omylem jako český spis. Jeho svědectví pokládáno za velice hodnověrné, a stavělo se na něm dále. Jungmann soudil, že Milíč napsal českou postillu, Palacký, sveden byv Indexem, domníval se viděti zmínku o ní i tam, kde jí vůbec není, totiž u NŽ. Vlivem těchto dvou autorit dá se pak vysvětliti, že Jireček připadl na myšlénku, jak jsme ukázali, rovněž nesprávnou, jako by aspoň část díla toho dosud existovala.

[15]) Co NŽ. píše na str. 410, počínaje slovy: „Inter haec vero indignum se iudicans“ ... až na str. 411 ke slovům: „ut securi fideles deserviant creatori“, je čerpáno z L. de A. Ano část: Et cum jam desperasset de adventu d. Urbani VI. papae ... ut securi fideles deserviant creatori“, je doslovně opsána, s tím toliko rozdílem, že vypravování z osoby první přeneseno do osoby třetí. Viz Libellus de Antichristo v Regulích, rkp. čes. Musea č. 289, cap. I., fol. 201a—201b.

se mohou Milíčovým kázáním i postille po bok postaviti?! O těch oba životopisci svorně mlčí.

Tato okolnost vrhá temný stín na dosavadní podání, že Milíč je spisovatelem KZ. Nemůžeme je sice ještě docela zavrhnouti, poněvadž zůstává zde faktum, že se žádný životopisec o všech jeho dílech nezmiňuje, avšak musíme pečlivě pátrati, odkud se vzalo, a pokud jest oprávněno.

Nejstarší zpráva o tom, že by Milíč byl původcem KZ., nalézá se ve předmluvě, kterou kněz p. o. Pavel Bydžovský, farář u sv. Havla v Praze, k vydání jich r. 1542 připojil. Dle něho „poctivý kněz Milič“, nebo, jak jinde praví, „slavné paměti poctivý kněz Jan někdy Pán Milič“ napsal tuto knihu, když se všech úřadů byl vzdal, „k svému vzdělávání i jiným potom k naučení a následování . . . pro křižování a mrtvení zlých žádostí a o cvičení snášení protivenství.“ V tituli se však nikde jméno Milíčovo jako spisovatele nevyskytuje a v rukopise Mikulovském z r. 1453 také nepřichází.

Balbín cituje ve své Epitome jakousi „vetus vita Caroli IV. Manuscripta et ab haeretico homine concinnata bohemice“, kde se praví o Milíčovi mimo jiné: „Est ipsius liber perelegans de Cruce et Tribulationibus Ecclesiae DEI, dignus lectu“[16]). Životopisu toho nikdo nyní nezná, ani jména spisovatelova. Z toho, že byl „kacíř“, dá se souditi, že o mnoho starší Pavla Bydžovského není. S citátem právě podaným se nápadně shodují slova Prokopa Lupáče z Hlavačova: „Geſt geho Knijha tiſſtěna o Křjži | a zármutcých | a náramném trápenij Cýrkwe Božij ec. někteřj z ſtarých gi Křižowau Knihu gmenugj: w prawdě hodná čteni“ [17]).

Později se Balbín zmiňuje, že prý „librum Milicii de Cruce et tribulationibus ecclesiae Dei aeque heretici atque Catholici commendant“[18]). Z něho čerpal Voigt, jenž mezi díla Milíčova počítá též: „De cruce et tribulationibus ecclesiae Dei Tractatus, qui a catholicis aeque ac ab haereticis mirifice commendatur“[19]).

Koniáš posléze v Indexu píše: „Miliče Jana, Bidčowſkýho Pawla, a Brykcýho z Liſku Knihy o zarmauceních welikých Cýrkwe, o Antykryſtowi, a geho 7. Ranách; w Praze 1542. 4. Fin. Dedic. & Praef. a 3. cap. 19. f. 56 & c.* [20]) Tato hvězdička „notat librum utpote haeresi, vel aliis pravis dogmatis refertum plene abolendum esse.“

V Indexu i v obou vydáních Klíče jsou KZ. uvedeny nejprvé pode jménem „Brykcýho z Liſku“, potom u „Bidčowſkýho Pawla“, a konečně [u jména „Miliče Jana“. Vedle toho však zaznamenáno jest v Indexu a v obou vydáních Klíče ještě jiné

[16]) Epitome, Notae in Caput I. L. IV. p. 408.
[17]) Historie o císaři Karlovi IV., vyd. r. 1584, K. 3. p. 2.
[18]) Bohemia docta, vyd. Ungarovo II. p. 183.
[19]) Acta literaria Bohemiae et Moraviae r. 1775. p. 230.
[20]) Index bohemicorum librorum prohibitorum vyd. 1770, str. 161.

dílo s týmž titulem: „Bidčowſkýho Jana. O Zármaucenich welikých Cýrkwe 4. Praef. f. 76.“ [21]) — Mezi spisovateli českými marně bychom hledali nějakého Jana Bydžowského, Bidčowskýho, Bidčowského nebo Bičowského. Nikdo ho nezná. Taktéž není znám jiný spis pod titulem „O zarmouceních velikých Církve“, než-li spis domněle Milíčův. — Mohli bychom připadnouti na domněnku, že snad spis „Jana Bydžovského“ jest vydání KZ. z r. 1523, o němž vypravuje Boček[22]). Ale mimo něj žádný takového vydání nespatřil, a velice je pochybno, zda-li Boček sám je viděl. Na jeho slovo nelze vůbec ničeho dáti. Pravdě nejpodobnější jest asi výklad, že Koniáš nějakým nedopatřením udělal z Jana Milíče a Pavla Bydžovského jednu osobu, anebo že se dal falešnou zprávou cizí oklamati.

Na základě čeho ona Vita manuscripta Caroli IV., Lupáč, Balbín, Voigt a Koniáš Milíče za autora prohlašují, nikde sice poznamenáno nenalézám, ale uvážíme-li, že Pavel Bydžovský tu zprávu nejdříve má, a že všichni oni spisovatelé (bezpochyby i neznámý spisovatel neznámého života Karla IV.) znali jeho vydání KZ., můžeme s určitostí tvrditi, že v jeho předmluvě sluší hledati nejstarší článek tradice výše zmíněné, s jehož hodnověrností stoupá a klesá hodnověrnost všech ostatních.

A tato hodnověrnost není valná. Jak mohl Bydžovský 170 let po smrti Milíčově lépe věděti o jeho spisech, než-li životopisci jeho, kteří po léta po boku mu dleli, každý téměř krok jeho znali, ale o KZ. mlčí jako hrob?

Rovněž nápadné jest, že Bydžovský neuvádí Milíče jako spisovatele v tituli, jak bychom očekávali, nýbrž jen v předmluvě. Kdyby byl měl před sebou nějaký rukopis s titulem na př.: „Počínají se knížky poctivého kněze Jana Miliče o zarmouceních velikých církve svaté i každé duše věrné“ atd., byl by jej dal zajisté doslovně otisknouti; vždyť nemohl míti ani nejmenší příčiny, aby vypouštěl z něho jméno, jež potom sám v předmluvě s velikou chválou a úctou uvádí. Dále: titul KZ. shoduje se úplně s titulem rukopisu Mikulovského, kde také jméno spisovatelovo schází. Jestliže tedy vydání z r. 1542 nemá na tituli jméno Milíčovo, lze bezpečně říci, že nebylo také v tituli rukopisné předlohy Bydžovského. Ve spise samém však se Milíč nikde nejmenuje. Kde tedy vzal Pavel Bydžovský zprávu, že právě on je spisovatelem KZ.?

Dedikaci a vydání KZ. odůvodňuje Bydžovský těmito slovy: „že“, prý, „tyto knihy jsou slavné paměti poctivého kněze Jana někdy Pána Miliče, kterýž, maje slovo a čest mezi slavnými pány, kteříž při císaři Karlovi slavné paměti byli, a opustiv dobrovolně svět i slávu jeho, dal se v svaté kněžství tím svaté církve řádem,

[21]) Index s. 27.
[22]) Jireček, Rukověť liter. čes. II. str. 33.

kterýž pošel od sv. apoštolův, a slova Božího v upřímé kázání, svatých mší sloužení a tělem a krví boží lidu božímu v posluhování, tak jakž pod obojí spůsobou ustanoviti ráčil hospodin. a v křižování těla svého a těchto knih v spisování k svému vzdělávání a jiným potom k naučení a následování." Jak viděti, byla známost jeho o Milíčovi velmi chatrná, když ho pokládal za urozeného pána, a když opakoval po jiných bez rozpaků tak chybné tvrzení, jako by již Milíč byl kalich v Čechách zaváděl. Jestliže v takové věci chybil, nelze mu bezpečně věřiti v žádném případě.

Se zprávou, že Milíč je spisovatelem KZ., stojí Bydžovský zcela osamělý. Nepovídá, odkud ji vzal, ani proč ji přijal. Proto nelze jeho svědectví dáti jen tak zhola víry, nýbrž nutno prozkoumati ještě KZ., zdali snad ony záhadu tu nevysvětlí a na stopu spisovatelovu nás neuvedou.

II.

Dosud známo bylo pouze vydání KZ., které uspořádali v Praze r. 1542 Pavel Bydžovský a Brikcí ze Zlicka, a mimo to jediný jen rukopis, jenž se chová nyní pod sig. II. 89. ve knížecí kdysi dietrichsteinské knihovně v Mikulově.

Vydání pražské má titul: „Poczijnagij ſe Knijhy O zarmutcenijch welikých Czýrkwe Swaté | y každé Duſſe wierné | kteréž magij trpieti od Draka w poſlednij dni. A o Antykryſtowi | a geho Sedmi Ranách poſlednijch a neyhorſſych | kterýmiž bude wſſecky wolené Božij náramnie křižowati. A kterak ſe magij wolenij Božij wtom křižowánij gmijti. — Tato Knijha (kteráž prwé nikdá nebyla wytiſſtiena) geſt wydána k wytiſſtienij s powolenijm wſſij Konſyſtoře Arcybiſkupſtwij Pražského. Y také Pána Rektora včenij téhož Mieſta Slawného."

Listů čítá 4 + CXXIIII, dohromady 128. První čtyři nejsou číslovány. Na první stránce prvního z nich jest titul, na druhé vyobrazeno poprsí sv. Marka. Druhý list celý a první strana třetího obsahují předmluvu Pavla Bydžovského, kterou KZ. věnuje Jaroslavovi, Vratislavu a Vojtěchovi, synům pana Jana z Pernštejna a na Helfenštajně, věrného Zákona Božího obhájce. Připojen je krátký latinský dodatek o svátosti oltářní. Na 2. str. třetího listu počíná předmluva Brikcího ze Zlicka ku čtenáři, kde se praví, že „tato kniha hodně i chvalitebně i spasitedlně od poctivého kněze Pavla Bydžovského, kněze faráře sv. Havla, jako nějaký poklad drahý mnoha léty téměř zakopaný již teď na světlo všem k užitku (což každému vděčno býti má) jest vydána." Končí předmluva jeho na 1. str. čtvrtého listu, na jehož druhé straně jest obraz ukřižovaného s textem případným.

Po té na l. 1. počíná vlastní spis. Rozdělen jest na kapitoly a stupně, ale tak, že se oboje rozdělení částečné proplétá.

Na l. 12. E. počíná první křižování, na l. 42. A. křižování páté, v němž v kapitole 22. (l. 74ᵇ), jež jedná „o divné smrti Pána našeho Ježíše Krista“, počínají stupně řebříku Jakubova stupněm prvním na l. 77ᵃ. Uprostřed 19. st. na l. 83ᵇ poznamenána kapitola 23. Na l. 107ᵇ končí řebřík Jakubův stupněm 83., a počíná odstavec „O rozličných mučedlnících“. Na l. 116ᵃ vyskytuje se pojednou kapitola 27., šesté křižování obsahující, a na l. 118ᵃ kapitola 28. se sedmým křižováním, jež končí na l. 123ᵇ. Jiný latinský přídavek o svátosti oltářní zaujímá zbytek toho listu a l. 124ᵃ. kde je též dodatek knihtiskařův: „Wytiſſtieno w Menſſijm Mieſtie Pražſkém | ſkrze Bartholomiege Netolicſkého. Tu Sobotu po Swatem Blažegi. Létha Pánie. Tiſýcýho | Pietiſtého | Cžtyrzidcátého Druhého.“

Exemplář universitní knihovny 54. E. 355. jest velmi pěkně zachovalý, v bílém pergamenu vázaný. Na počátku 17. stol. byl majetkem některého českého protestanta, jenž připsal červeným inkoustem poznámku na l. 112. A: „to wſſe ſe nynij diege Letha 1622. 23. 24.“; v textu, k němuž náleží, mluví se o pronásledování křesťanů za císaře Diokleciana. Prošel také censurou katolickou: o tom svědčí 3—4 malé rasury. Později náležel Hankovi, od něhož se dostal do universitní knihovny.

Rukopis Mikulovský (sig. II. 89.) čítá 250 listů pergamenových formátu quartového. Titul červeně psaný zní: „Poczynagi se knižky o zarmuczenich welikych Cierkwe swate. y kazde dusse wierne. kterež magi trpieti od draka naposlednie dny Antykrystowi. a ogeho sedmi ranach poslednich a nayhorssich. kterymiž bude wssecky wolene buozie naramnie krzizowati. a kterak sie magi wolenij bozi wtom krzizowani mieti.“

Po stranách jsou sem a tam poznámky, jež k textu nenáležejí a červeně psány jsou, na př.: „každy kaczierz musy na smilstwu dokonati“, nebo: „Mistře Jene z Husinče, giž widiš ten sbor, kteryž tie gest sudil, genž sie naziwal swatym“. Rukopis je rozdělen na kapitoly a gradus = stupnie. Na fol. 199. končí „knižky o zarmucenich“ těmito slovy: „Osmdesaty druhy stupen gestit: Aby iako apostole y gini vczedlniczy w vkrutnych gich mukach a bolestech a whorzke smrti swoy ziwot dokonali, a tak se milostiwemu yezissi krzizowanemu obietowali a koneczne dostali a znebe jako jini swieti mocznie gynym posobie pomahali. Dayzto nam wssemohuczy amilostiwy geziš krzizowani amen. Anno 1. 4. 5. 3. et eodem anno coronatus est rex Ladislaus in castro Pragensi dominico in die Simonis et Iudae.“

Fol. 199—241 obsahuje apokryf Nikodemův a fol. 241—250 ještě jeden apokryf. Text, který hned pod nadpisem následuje, jest většinou utržen. Počínaje druhým listem jest však dílo

úplné. Písmo je v celém kodexu totéž, tedy z r. 1453. Vazba kožená, stará. Původ knihy neznámý[23]).

Srovnejme popis RM. s tím, co bylo výše řečeno o KZ. Citáty z RM. podané shodují se věcně s příslušnými místy KZ.; pouze slovosled a pravopis jest poněkud jiný. Jiná odchylka záleží v tom, že t. zv. řebřík Jakubův končí v RM. stupněm 82., jenž obsahem i postavením svým rovná se teprve 83. stupni ve KZ. O obsahu rukopisu Dudík ničeho nepovídá; je viděti, že s ním KZ. nesrovnával. Dejme tomu, že od titule až k poslednímu stupni řebříku Jakubova obsah a postup myšlének ve KZ. a v RM. úplně se shoduje. Pak by v RM. scházelo vše to, co se ve KZ. za oním 83. st. nalézá, totiž kapitola „o rozličných mučedlnících" a celé 6. a 7. křižování; a přece mluví titul RM. o sedmi ranách Antikristových tak dobře jako titul KZ.! Zkoumati, zdali a proč jest RM. kusý, nemohu, poněvadž jej nemám před sebou. Ostatně nemělo by to na výsledek této práce žádného vlivu.

Předmětem KZ. jsou zármutky, jež bude Církev svatá i každá duše věrná trpěti ode draka v poslední dny, a sedmero ran, jimiž bude Antikrist vyvolené boží náramně křižovati. Spisovatel obíral se mnoho Zjevením sv. Jana, proroctvím Danielovým a knihou Jobovou, až dospěl ku přesvědčení, že proroctví tato, zvláště o sedmeru ranách apokalyptických, právě se naplňují.

Za základ díla svého vzal Zjevení sv. Jana XI. 19, XII. 1—6 a 13—18, XIII. 1—4, 7, 11 a XVII.: „Otevřel se chrám Boží na nebi, a viděna jest truhla smlouvy v chrámě jeho. A stalo se blýskání, i hlasové, i zeměhnutí, a krupobití. A jiné znamení veliké ukázalo se na nebi: žena oblečená sluncem, a měsíc pod nohama jejíma, a na hlavě její koruna s dvanácti hvězdami, a v životě mající; a volala rodíc a mučila se, aby porodila. I vidíno jest jiné znamení na nebi: a aj drak veliký ryšavý, maje sedm hlav a deset rohů, a ocasem svým táhl třetí stranu hvězd a pouštěl je na zemi. A ten drak stál pod ženou, kteráž měla poroditi, aby, když by porodila syna svého, pohltil ho. I porodila syna pacholíka, kterýž měl zpravovati národy v metle železné. I zachvácen jest syn její k Bohu a nesen před trůn jeho, a žena utekla na poušť. A drak jal se jí protiviti a bojovati proti ní. I dána jsou jí dvě křídla orličí veliká, aby letěla na poušť na své místo. I pustil drak z úst svých po té ženě vody jako řeku, aby ji strhl dolů. I pomohla země ženě a otevřevši ústa svá pohltila řeku. A rozhněval se drak na ženu, i šel, aby boj činil s ostatními, kteří jsou ze semene jejího, a kteří ostříhají přikázání Božího a mají svědectví Kristovo. — Potom proti té ženě vyšla z moře hrozná a veliká šelma mořská, mající sedm hlav

[23]) Popis RM. podávám dle Dudíka, Handschriften der Dietrichst. Bibliothek zu Nikolsburg. Wien 1868. S. 36—37.

a deset rohů. A po té jiná šelma vyšla nábožná, mající rohy beránka a činící znamení nebeská. A potom proti ní povstala ona okrášlená nevěstka."

Tato žena sluncem oděná znamená Církev svatou pod časy Antikristovými, ale též každou duši věrnou v ty časy životu Kristovu oddanou, jež pozná zlosti a chytrosti drakovy a bude se vystříhati každého vnuknutí jeho. Takové drak vší mocí překáží, aby na sobě nemohla života duchovního zploditi, poněvadž nemůže nic čistého a svatého na světě trpěti, nýbrž všecko musí zkaziti a naprzniti. Bude-li však duše volati ve svém trápení k Bohu, dá jí dvě křídla, totiž rozjímání kříže Kristova a nábožné modlení, na nichž před pronásledováním drakovým uletí na poušť. Drak sice jme se chrliti na ni pokušení rozličná, aby ji strhl do hříchu, ale duše věrná uteče se k choti svému Ježíši ukřižovanému, t. j. vzdělá v sobě život bohomyslný a ozbrojí se proti tomu trpělivostí, pamatujíc, že Bůh na toho největší strasti sesílá, koho nejvíce miluje.

Potom musí věrná duše bojovati se šelmou Vehemot (prokletí), jež ji pokouší hříchy a šelemnostmi tělesnými a protiví se desateru přikázání Božích. Boj krušný ji očekává, ale s pomocí Boží i v tom zvítězí, zvláště jestliže si za štít obéře Kristovu smrt, kříž i umučení, a jimi stále se obírá. Kdo však chce státi se takto přítelem Ježíšovým, musí přijímati trpělivě a vděčně všeliká protivenství, ano ještě větších na sebe žádati; neboť jenom nepřátelé kříže Kristova štítí se toho, co na něm vidí, jako jest: potupa, chudoba, pláč, rouhání, obloupení atd. Dle toho kříž Kristův zavírá v sobě mnoho křížů rozličných, jimiž duše věrná bez přestání bývá křižována a trápena, které je však povinna nésti a nesouc statečně vítěziti.

To jest obsah jakéhosi úvodu, jenž sahá až po l. 12. D. V kap. 10. (l. 12. E) počíná rozdělení na kříže.

První kříž hrozí duši od vlastního těla (12. E — 14. E).

Druhý povstává od hříchův a zlého svědomí, při čemž každý ze sedmi hlavních hříchů trápí duši zvláštním spůsobem (14. F —24. D).

Třetí křižování trpí duše od ďábla (24. E — 34. D).

Čtvrté od světa (34. E — 41. F).

Páté křižování pochází od rozličných lidí tohoto světa, dobrých i zlých (42. A — 116. B).

Šesté trpí duše od sv. Písma (116. C — 117. F).

Sedmá a poslední rána a křižování přicházívá od samého Boha (118. A — 123. D).

Nápadné jsou nestejné rozměry těchto křižování. Kdežto první čtyři a poslední dvě obsahují dohromady pouze 37 listů, jest páté křižování samo jediné vypsáno na 74 listech, to jest

má rozsah dvakráte tak velký jako všechna ostatní dohromady. Zajisté ne bez příčiny je to právě křižování „věrné duše od rozličných lidí toho světa“. Pozoruhodno jest aspoň, že bez mála všechny ať zjevné ať skryté současné narážky vyskytnjí se v tomto oddílu KZ.!

Líčí se tu, jak rozliční lidé rozličně duši křižují; a to nejprvé dobří svými přednostmi a laskavostí (l. 42. A — 45. B), potom zlí bezprávím a násilím, které jí činí nejdříve řečí (45. C — 50. C), a když jim to nic platno není, i skutky (18. kap., l. 50. D — 55. F). Při tom vykládá spisovatel význam oné šelmy velké Vehemot, kterou viděl sv. Jan (Zjev. XIII.), a dále mluví o čtyrech šelmách z proroctví Danielova (VII. kap.), načež praví výslovně: „Hle žeť v ty časy drakovy t. j. Antikristovy, kteříž jsou nyní, svatí budouť statečně proti drakovi t. j. proti ďáblu bojovati.“ Šelmě oné velké pomáhá šelma jiná menší, mající rohy Beránka.

Jestli vyvolení Boží všem těmto šelmám odolají, ostojíce jich tělesnému násilí, a zvláště poslední šelmě pobožné, tehdy nad to nade všechno Drak starý a s ním jiní ďáblové užívají proti nim oné nevěstky líté, nečisté a nejhorší a její moci a chytrosti duchovní (19. kap. l. 56. A — 62. A). Ženka tato znamená všechno kněžstvo zlé, pokrytecké a od života Pána Krista jako od chotě svého poběhlé, kteří všichni se za dobré a za spravedlivé mají pronásledujíce vyvolené Boží a ženu onu sluncem oděnou, pravou a věrnou choť Kristovu, i každou duši jemu oddanou jako zlou a velikou jeho protivnici.

A bude-li člověk dobrý, musí boj s těmi šelmami a s nevěstkou podstoupiti, jako toho máme hojnost příkladů z Písma. I bude na nás Bůh vylévati všecky rány popsané ve Zjevení sv. Jana. Nejprvé pošle Apoštoly falešné (Zjev. II. 2. 9.), potom koně červeného (Zjev. III. 4.), jenž znamená lidi líté a krvavé, na to koně bledého (Zjev. III. 8.), to jsou pokrytci a lidé bludní, kteří budou svoditi písmem a radou zlou a rozpakovati u víře. Pak pošle drak anděly (čtyři), jimž dána jest moc škoditi zemi i moři (Zjev. VII. 1. 2.). Potom pošle na něj Anděly své, to jest lidi a kazatele, ježto se zdají jako andělé, aby proti němu troubili t. j. kázali (Zjev. VIII. mluví tu o sedmi andělích); a z toho zatroubení přichází na lidi hromobití (1. anděl, Zjev. VIII. 7.), oheň s krví smíšený (2. A. VIII. 8. 9.), spadne s nebe hvězda veliká do řek a studnic (3. A. VIII. 10. 11.), a vyjdou kobylky z propasti, kterou otevřela hvězda spadnuvší s nebe (5. A. Zjev. IX. 1—11.). A ještě nemá drak na tom dosti, nýbrž posílá na vyvolené Boží nějaké šelmy jiné, než o nichž byla řeč svrchu, jako kozla lítého (Dan. VIII. 5—12.) t. j. lid kacířský a pokrytecký. „Hle“, dodává spisovatel na konci kapitoly, „kterak toto hrozné věci budou dopuštěny na svátost tu drahou a na Boží vyvolené a zvláště na učené v ty časy poslední nebezpečné,

kteréž jsou i nyní; kteréž věci mají věděti všichni lidé, aby se jich vystříhali tím pilněji.“ Vyvolení Boží nemají tudíž na se čekati ode Draka než těžkého trápení, které mají s trpělivostí snášeti (kap. 20. l. 62. A — 68. E.), hledíce při tom jako na vzor na Spasitele svého na kříži rozepjatého (kap. 21. l. 68. E — 74. D). Na to (v kap. 22.) počíná rozjímání o umučení Kristově. Je to jakási křížová cesta rozdělená na 83 stupňů dle vzoru biblického řebříku Jakubova. (Pokrač.)

O výrazích doplňkových s hlavním zřetelem k instrumentalu doplňkovému.

Napsal **Jaroslav Hruška.**

Instrumental doplňkový byl již předmětem hojných úvah, zvláště rozdílu jeho od nominativu doplňkového věnována bedlivá pozornost ve starší době i nyní [1]), ale zbylo přece ještě mnoho nejistého. Libovolnost pak, jakou se nyní v mluvě spisovné právě v této věci i proti citu řeči hřeší, zavdala nám podnět k tomuto pokusu.

---

[1]) Beneš Optát a Petr Gzel: Grammatica. V Náměstí na Moravě r. 1533 a 1548, ve vyd. z r. 1643 str. 18 regula II. — Jana Blahoslava grammatika česká dokonaná l. 1571. Vydal Hradil a Jireček 1857 ve Vídni. Str. 63., 64. — Grammaticae bohemicae ad leges naturalis methodi conformatae, et notis numerisque illustratae ac distinctae libri duo. Autore M. Lavrentio Benedicto Nudozerino, scholae Teuto-Brodensis rectore. Pragae 1603. Str. 87, 88, 89. — Grammatika boëmica in V. libros divisa a quodam patre Societatis Jesu jam pridem in gratiam Tyronum boëmicae linguae composita 1660. Olomucii apud Vitum Henricum Ettel (mluvnice Drachovského). Str. 136. — Grammatica linguae bohemicae authore Wenceslav Johanne Rosa 1672. Micro-Pragae. Str. 281, 282,290. — Grammatica linguae bohemicae von Johann Wentzl Pohl. Wien, Prag u. Triest 1756. Str. 168 a j. — Ausführliches Lehrgebäude der böhmischen Sprache von Joseph Dobrovský. Prag 1809. Str. 369, 370, 380, 382. — Русская грамматика Александра Востокова. Санктпетербургъ 1831 года. Str. 244 sl.. 258. — Историческая грамматика русскаго языка составленная Θ. Буслаевымъ 3 изд. Москва 1868. Str. 263 sl. — C. W. Smith: Grammatik der polnischen Sprache 1864. Str. 168 sl. — Der syntaktische Gebrauch des Instrumentals im Polnischen, von Johann Wondráček. Programm des kath. Gymnasiums in Teschen, 1864. Str. 24 a 27 sl. — Martin Hattala. Srovnávací mluvnice jazyka českého a slovenského. Praha 1855, 1857. — Mluvnica jazyka slovenského. Pešt a B., Bystrica 1864 a 1865. Str. 170 § 307, 308, str. 232. V. Zikmund: Skladba jaz. českého. V Litomyšli a v Praze 1863. § 117. a j. — Über die modale Bedeutung des böhmischen Instrumentals. Fr. Bartoš. Brünn 1868. — Schulprogramm. — Grammatyka języka polskiego większa przez Dra. Antoniego Małeckiego. Lwów 1863. Str. 316, 322 sl. — „O instrumentále“ Fr. Bartoš. V Praze 1874. Biblioteka paedagogická sv. 6. — Miklosich:

Nebudeme vycházeti ani z lokalního ani z modalního významu instrum. doplňkového, nýbrž vylíčíme prostě historicky, jak jeví se význam a užívání jeho od nejstarších dob v jaz. čes.; z toho pak a srovnáváním s ostatními jazyky může se souditi o původním významu jeho vůbec.

Instrum. doplň. nazýván dříve dle mluvnic latinských instr. přísudkovým, a označuje se jím jako doplňkem vůbec ta část věty, která věcně omezuje a určuje význam slovesa, nesouc se při tom k podmětu. Sloveso to je v určitém vztahu ke jménu doplňkovému, jenž se jeví dle významu slovesa a má vliv na pád jména doplňkového. Musíme tu tedy hleděti: 1. k jakosti jména doplňkového, zvláště je-li to příd. jm. (adjektivale), či substantivum, 2. k významu slovesa.

Tu pozorujeme zvláštní pravidelnost ve stč.:

Příd. jm. doplňkové pravidelně tvaru jmenného shoduje se v pádě se jménem, k němuž se vztahuje.

Jméno to může býti:

a) grammatický podmět věty, a tu je tedy příd. jm. v nominativu.

Sem patří vazby participia

α) spojitého: zet geyg wyzenu tepa holy OtcA 182[a], Rachel placic ſynow ſwich nechtiela ſye vtieſſiti Koř.

β) absolutního: to geſt welyka cznoſt kdyz wneduzeny geſt pokorne vtrpený a boha w tom chwalecze OtcB 366[b].

Dále vazby po slovesech nepřechodných, zvratných a passivních:

Němci v svých domech zatvořeni sediechu Dal. 104. 32. — vczyny ſie giey tak yaſſen woczy ytak welmy kraſen Kat. 1037 (sc. Kristus) — aby všickni sobě podobni učiněni byli Lab. 11. 7.

b) předmět, jenž může býti:

α) v akkusativu, a má tudíž i příd. jméno doplňkové v ak. To jest po slovesech přechodných: klodoueus ten klaſter ſlowutnye ſwoboden vczynyl Pass. 383. — ſtworzyw gyey podobna k ſobye Vít. 17[a] 1268. — horzku [1]) uczyny wſſyczku lyboſt Št. uč. 23[a] 1 — zachová srdce čisto Št. V. 247.

β) v dativu, a má tedy doplň. jm. příd. v dat. To jest zvl. ve vazbě dativu s infinitivem: wieteli ze geſt ſynu czlowie-

---

Vergleichende Grammatik. IV. Syntax. Wien 1868—1874. Str. 732 sl. — K syntaxi Štítného. Sepsal V. Prasek. Program slovanského gymnasia v Olomouci r. 1874. Probrán tu Štítný vydání Erbenova r. 1852, Knížky šestery o obecných věcech křesťanských, a Knihy naučení křesťanského vyd. Vrtátko 1873. — Skladba adjektiva českého, zvl. staročeského. J. bauer, Fil. l. roč. XIII.

[1]) Poněvadž se ve stč. textech quantita neznačí, rozeznáváme ak. sg. fem. od instr. analogií dle masc. a neutra, je-li v některém textě vždy po určitém slovese zjevný ak. masc. neb neutra, pokládáme i tvar fem. za akkusativ; podobně rozeznáváme adj. jmenná od složených ve fem. nom. a ak. sg., v masc. a neutrum nom. plur.

cziemu iatu byti Hrad 76a. 7 — prosi, by nedali Hovoře živu býti Dal 34. 45 — neſluſſie mnie pieſſi giti Pass. 538.

γ) v genitivu, příd. jm. je tudíž též v gen., ale vazba ta je již ve stč. řídká: tyech (sc. zlých) y w zakonye duchowny dobrych vczynyty nemohu Pass. 396. — jakž vy uzřěchu, mne svázány tuto otběhú Dal. 13. 27.

Zvláště často vyskytují se v doplňku příd. jm. jmenného traru: číst, bos, pěš, pln, rád, nic, živ, a to ve rčeních již ustálených:

muſſit hanebnye ſnyty, genz ſmiel zyw to pomyſliti Hrad. 78a 4.

gez posly ſweho krale kazachu zywy zahrzyeſty AlexV. 6a.

take nam ſluſſye bytu czyſtu Št. uč. 29b 2 — nevěře, aby živu zůstati možné bylo Lab. 9. 14.

Instrum. doplňkového u příd. jm. původně vůbec není, nemáme vůbec ani dokladu pro instr. příd. jm. tvaru jmenného ve významu adjektivním.

Prostý pád bývá též hrazen pádem předložkovým: aby jej za nemocna nebo ven z země položil Všeh. II. 5. 2. ano gy wſſychny zamudru gmagy OtcA 456b.

Subst. s předložkou za adjektivum: a tak ſie domow we zdrawi wratyl Pass. 357.

Adjektivum nahrazeno adverbiem: každý aby tiše u noh pána svého seděl Lab. 46. 1 — skrze jedno věc některá daleko se zdála, skrze druhé tatáž blíž t. 11. 15; srovn. měly tu moc, že věc daleká blízká a blízká daleká se zdála t. 4. 4.

Posléze může býti za doplňkové jméno celá věta: akdiz tam apoſtol przyſſel vzrzy ana ſwazana ahrize Pass. 457; srovn. tak yeho ztriznena wznak leziece vzrziewſſy Pass.

Substantivum doplňkové a jméno je zastupující jest vždy v instrum., následuje-li po slovesech značících přeměnu nějakou podmětu neb předmětu ve tvar jiný, jako: činiti, činiti se, činěnu býti, dělati, dělati se, čísti se, dáti, dánu býti, dieti, vzchovati, jmenovati, jmieti, jmieti sě, klásti, klásti sě, korunovati, korunovánu býti, křščenu býti, léci, mieniti, mnieti, mnieti sě, nalézti, nalezenu býti, naroditi sě, obúzěti, ostati, ostaviti, ostavenu býti, usazenu býti, pohnati, pojieti, položiti, položenu býti, postaviti, potvrditi, praviti, prokazovati sě, pronesenu býti, provolati, přijieti, p(i)sati, p(i)sati sě, řéci, uroditi, siesti, slibovati, státi se, stavěti, stavěti se, stvořiti, súditi, súditi sě, světiti, učiti, upraviti, usazenu býti, ustanoviti, ustaviti, voliti, volenu býti, vychovánu býti, vzieti, vzpoviedati sě, zváti a j.: ſwati german biſkupem vczynen Pass. 385 — ynhed ſwatokradczem a pohanem vczyny ſye Vít. 96a — wita opatem wolichu Pass. 316. — ze geho obuzye zlodyegem Rožmb. 227.

Vedle instr. jest hojný pád předložkový: zzes nam ſyem k wykupytely poſſlan y k wyplatytely Roudn. 2340 — y vczinen

geſt my hoſpodin w utocziſcze ŽW. 93. 22 — by mi tě Bůh za průvodčího dal Lab. 3. 4 — a ty země u věně jmieše Dal. 94. 21. —

jako: má přijat býti jako pokrm St. V. 300.

Substantiva po slovesech neznamenajících přeměnu jsou v nominativě. Sem patří slovesa: slúti, jež však lze vyložiti i za nom. jmenovací, vstáti, zdieti sě a zvl. km. jes-, o němž ještě podrobněji promluvíme:

každému sě nevěra zdieše, že Dal. 44. 67 — zet ſie (to) zda welika wynna a k nahley pomſtie prziczina NR 1061 — ten geſt prawy mnych OtcA 223[b] — wyera geſt zaklad a korzen wſſeho dobreho Št. uč. 4[a] 1.

Časem však nastávají změny a původní pravidelnost se ruší:

1. Analogií příbuzných sloves přechodných, jež mají doplňkové jm. příd. v ak., bývá i u sloves zvratných příd. jm. v ak. místo v nom.: a se ve všem věrna čině (sc. Kochan) Dal. Pelcl., Fürst. 36. 25. — Soběslav chtěl se známa dáti Dal. Pelcl. 67. 34 — Jozef neduostojna se mně Kruml. 17[a].

2. Později, nejprve u příd. jm. významu subst. a čím více ubývá jmenného tvaru jm. příd., tím více rozmáhá se zvl. po slovesech značících přeměnu i u příd. jm. místo náležitého nom., gen., dat. neb ak., vůbec doplňkový instrumental analogií dle substantiv a na zřetelnější označení funkce doplňkové, jež pozbytím jmenného tvaru stala se nejasna: učiň se veselým Troj. 143 — velykat mu hanba bywa ktoz ſye yako mudrym wzywa Vít. 65[b] 1. 30 — Bůh se prokazuje vděčným Mudr. 51. — vczyn mye dobrym od sebe Roudn. 156 — pro něž die Kristus blaženými milosrdné ŠtV. 245 — slušie každému dobrým býti Dal. J. 74. 45, 109. 29.

Na přechodu od nom. po případě akkusativu neb dat. příd. jm. k instrumentalu je příd. jm. doplňkové zakončení určitého v nom., ak., dativu neb genitivu:

ruce tolikéž prašivé spatříny a všecko tělo nemilé Lab. 33. — ez giey tak czneho wiedieſe Kat. 547 — bich gey prziemohla ſylnye i vzrziela prziemozeneho przied obliczіegem oka meho Marg. 294 — yakož geſt neſnadno byti twrdemu korabu bez hrziebykuow OtcA 242[a] — že mě ráčil popříti naroditi se živému Ludv. z Pern. — neb nemóžeš jednoho vláska bielého učiniti ani černého Hus 1. 103.

3. Analogií dle vazby dat. s inf. vloudil se dat. doplňkový často za nom. doplň. adj.: radyeyſſe chzemy zemrzіety podle czty nez bez ſtudu zywu oſtaty Pass. 436.

Naopak mívají substantiva, ač řidčeji, po nepřechodných, passivních neb zvratných slovesech změny působením latiny (a snad i příd. jmen) místo instr. též nominativ a po přechodných slovesech akkusativ: chytra ſwodnyczye czynyecz ſye dobra

nunwiczye Hrad. 102ᵇ 6 (pro rým?) — nalezen yeſt bozy czlowiek Pass. 327 (sv. Alexius) — yaz oſtawen ſem kral ot neho nad ſyon ŽW 2. 6 — ydu, hledayu dyabla ſobie pana Pass. 359 — otczye take proroka vczynyl genz Pass. 280 — móže poručníka udělati, kohož se jemu zdáti bude Všeh. I. 2. 11.

Zdánlivě je doložen též nom. subst. doplňkového po přechodném slovese: neolewym drziewe nezlý mnych mie ſlybyſs vczynyti OtcA 244ᵃ, ale je tu nedopsáno místo mnychem[1]).

Velmi zřídka jen analogií dle příd. jm. shoduje se doplň. subst. v pádě s předmětem, k němuž se nese: przygmu za rukoymie tito ſwate. k tomu dyabli weciechu. tiech my rukoymy mieti nemozem Pass. 412.

Analogií, dle substantiv po slovesech značících změnu, nastupuje instr. subst. doplňkového i po slovesech, jež nemají významu toho: sově soumrak svitáním se zdá Did. 152 — adj.: šel jsem, abych se nesmělým nezdál Lab. 9. 12 — yakz ſem mnychem tak ſem to na ſrdczy vlozyl OtcA 223ᵇ.

Ze všeho, co zde řečeno, vysvítá, že instr. doplňkový souvisí tak úzce s ostatními pády doplňkovými, že, chceme-li užívání a význam jeho jasně pochopiti, třeba poznati užívání všech pádů doplňkových a jich zaměňování s instrumentalem.

Nominativ a akkusativ s infinitivem. Vlivem latiny vyskytají se v XV. stol. a zvláště v XVI. vazby nominativu neb akkusativu s infinitivem, jako ku př.: Jeronymus mnien geſt naſledowati knyh Orygenowych OtcA 303ᵇ — každý se praví dosti míti Lab. 46. 1 — pravíc se moc míti t. 18. 6 — praviece tu božského cosi býti t. 11. 12.

Vazba ta se vyskytuje též u doplňkových příd. jm. a subst., vývin její můžeme si vyložiti takto:

Srovnáním s latinou (při překladech, u klassicistů a j.) zdálo se, jako by u doplňkových jmen příd., jež se pádem a řídícím slovesem srovnávala s vazbou lat. nom. neb ak. s inf., zvláště však u partp. praet. pass. byl zamlčen infinitiv, asi tak, jako se i v latině někdy zamlčuje. Domnění to mohlo zvláště tehdy povstati, když jmenné tvary příd. mizely a neoznačovaly již tak přesně doplňkové funkce.

Tedy asi v takovýchto případech: a to ſie gemu welmi ſladke zdaſſie OtcA 141ᵇ — uzřě ránu, juž pozna u boju ot sebe dánu Dal. 20. 17 — ayuz mny take zaczyelo zhrobu twe wynato tielo Hrad. 42ᵃ 12 — corpus tuum sublatum (sc. esse) existimat 246ᵃ 2 — plakaſſe neb wzata mnyeſſe t. 29ᵇ 13 — quia sublatum (sc. esse) existimabat quem querebat 239ᵇ 2 — kterehoz wyeſſ nerowneho k ſobye anyz podobneho Vít. 71ᵃ 2. 10 — quem scieris non esse parem tibi — kterýž radostí mne zděšeného vida Lab. 38. 2.

---

[1]) Ak. zněl by tehdy již mnicha.

Doplněním domněle scházejícího slovesa „býti“ povstala pak u *příd. jmen:*

a) vazba nomin. s inf., připojením infinitivu k nominativu doplňkovému: a kdyz poznali ſu ſe byti nazy Ad. a Eva 1, srv. zná sě přěmožen Pass. 297, uznáua jest jeho žádost spravedliva býti Žer. záp. II. 92. — čisti se byti mněli Br., srovn. mnӯ ſie nanyzſſy OtcB 289ᵃ — pravil se býti nevinen Háj., srv. genz ſye prawy newynen Rožmb. 129 — uznávám se tím povinen býti svému příteli Dobr., — mnozí domnívají se vděčností povinni býti Kocín Dobr.

b) vazba ak. s inf.

α) při přechodných slovesech: všecky rozkazy tvé pravé býti poznávám Br. bible — pomsty žádostivého ho býti znal Hatt. 2. 266.

β) připojením inf. k analogickému akkus. (viz výše): viděl se předního v tom městě býti Har. II. 241 (m. přední).

c) vazba instr. s inf., připojením býti k anal. instrumentalu (místo nom. neb akk., viz výše): ktož by se nespravedlivým býti seznal Všeh. II. 23. 1 — dobrý člověk znaje se spravedlivým býti t. II. 27 př., mnozí zatracenými se býti křičeli Prot. 337 — kterýž se vinným býti zná Všeh. II. 11. 34. kmen stromový, jejž pravili palmovým býti Har. I. 208 — které (sc. muže) hodnými býti kněžského úřadu soudili Prot. 57 — kým mne praví lidé býti, mne Syna člověka Luc. 32, 2 Nudož. gram.

U *substantiv* bylo tomu podobně. Připojením infinitivu k doplňkovému substantivu

a) v instrumentale vznikl instr. s inf.: pravil jej býti písařem Žer. záp. II. 155 — šalbou a podvodem to býti praví ce Lab. 13, 2 — on je pokojil, co nejtajnější tajností býti pravě, že t. 13, 2 — pakli co ke Kristu překážkou býti viděli t. 50. 4 — císařovna křesťankou se býti vyznala Har. 2. 80 — jeden se hlásal býti krevným přítelem, druhý po ženě příbuzným Lab. 18. 11 — nenašlo se však býti než pavučinou t. 33.,

b) v analog. akk. (viz výše) neb silnějším napodobením latiny vznikl akk. s inf.: prvního poustevníka praví býti Pavla Har. II. 109. viděl jsem je utrápené lidi býti Lab. 19.

Sloveso býti.

Význam a rozeznávání pádů dělalo u tohoto slovesa největší obtíže.

Sloveso býti řídí se úplně pravidlem všeobecným výše uvedeným, ale má ještě své zvláštnosti.

Přídavné jméno a adjektivale doplňkové je vždy v nominativě a má tvar jmenný: kakt zzwӯmi hӯrd iezt ſſchziepӯ

Jid. 101 — paklit yeſt ten prziklad mal Pass. 330 — ale týto gis zu taczí AlxBM 3[b] — kriſtus moczuyeyſſy yeſt nez ti Pass. 359 — aýzza zzwým liudem pozztaten Jid. 18.

chcze býtý wewſſěm powolen Jid. 85 — hí bý yudas moczen dworu Jid. 55 — by ſylen y hotowiegy OtcA 367[a] — ez biechu morzke wody welmi horzky Pass. 487 — w lowiech welmi myſlyw bieſſe Pass. 384 — tolik zzem byl liudem hrozen ApD 8 — sbozie tehdi tobie probyteczno bude Pass. 323 — myekek take bud Vít. 62[a].

Při subst. doplňkovém třeba rozeznávati u slov. býti √es, √by a bąd-.

1. √es má původně jen význam lat. esse, řec. *εἶναι*, fr. être, a pojí se tudíž (dle str. 47) pravidelně s nom. doplňkového subst.: neyſem yeho ſluha Hrad. 85[a]. 17 — já jsem tlumočník královny světa Lab. 3. 3 — a ti ſi otecz ſameho czrta Pass. 347 — gſyli ſyn bozy Hrad 88[a]. 17 — kterýž nepřietel jest svého bližnieho DalJ. 53 — my ſmy dieti twe ſeſtry OtcB. 56[a] — anaſſy przietele gſv patriarchy a proroczy Št. uč. 3[a]. 1 — arnulfus ſwati otecz gſa Pass. 331 — gſucz taka kniezna OtcA. 472[a].

2. √by má význam dvojí, původní totiž, odpovídající sanskr. bhu- bhutā-, řec. *φυ- ἔ-φυ-το*[1]) ve významu realním fieri, *γίγνεσθαι*, devenir, a v tomto významu má při sobě instr. subst. doplňkového: mas po mnye w tomto mieſtye biſkupem byty Pass. 385 — neday gyskrzie uhlem byty neb uhel czasto ohnyem bywa DalC. 31 (der laz dy funkin nicht eine koln werdin in dem haus, wan der kol wirt oft czu einer flammen) — tehdy kněžě Otty bratr po Daněli biskupem bieše Dal. 74. 15 — po ňem Mnata kněžem bieše Dal. 16. 4 — umřě kněz Vladislav, po ňem by kněžem bratr jeho Soběslav Dal. 64. 1 — a po nem zly Julian cyeſarzem byl Pass. 282.

Podobně bąd-[2]) značí 1. factus ero, *γενήσομαι*, je deviendrai: a tak bude matku tomu, gemuzto gſem ya otecz Krist. 5[a] — czieſſarzowu ya nebudu Kat. 282; srv. budem obradovaniem *γενῶμεθα ἐπίχαρμα* Op. 2. 2. 263 M.

Druhý význam by- a bąd- je modální, kde by- = esse a bąd- = ero, *ἔσομαι*, je serai, a v tomto významu je při obou doplňkové subst. v nom.: proto nechci býti člověk jeho Dal. 55. 17 (darvm wil ich sin diner sin nit). — Po „bych" není dokladu pro nom. — alzbieta bezdyetkyny bieſſe Pass. 275 — genzto otecz ſwateho allexie bieſſe t. 325 — genzto hlawa nad rzymſku woyſku

---

[1]) Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen. Karl Brugmann Strassburg. § 53. „*bhū- slabý tv. koř. bheu̯ „werden", bhū-tá- „geworden", *ἔ-φῦ-τον*, lit. bū-ti, stslv. by-ti-, v. § 170, 175, 313, 341.

[2]) Miklosich III[2] str. 98 a 99: „bąde souvisí s by- jako ide- s i-, jade- s ja- z jê-", též str. 126.

bywaſſe t. 281 — pozzledný býl geſchze dýetye Jid. 16 — gez ſu byli lidye yako y my. Pass. 318 — gych rowowe budu gych domowe v wyeky Hom. Kl. 2^b (et sepulcra illorum domus erunt in eternum 2^a) — budeſſly dobreho towarziſtwie naſledownyk budeſſ naſledownyk y gych ſſlechetnoſty Št. uč. 46^a. 1.

Tomuto rozeznávání významu esse a fieri při km. by- a bąd- mohl by snad někdo vytýkati subjektivní pojetí, zvl. proto, že jak hned uvedeme, analogie záhy pravidelnost tu rušila. Ale pro správnost pojetí tohoto svědčí:

1. souhlas s původem by- a bąd- a rozštěpením jeho ve význam realní a modalný, jenž se obrazí v syntaxi jeho;

2. ve stč. není dokladu pro „státi sě" ve významu fieri při subst. doplň., stč. „státi sě" značí evenire, a fieri se nahrazuje dlouho slov. býti;

3. jen tak je slov. býti v souhlase s užíváním instr. doplňkového subst. po jiných slovesech (viz str. 46 sl.);

4. nejstarší a i pozdější doklady i jich překlady podporují mínění to, a odchylky se dají přirozeně vysvětliti. Charakteristické jsou příklady zvláště u Dalimila: Tak snide šlechetny kněz Soběslav, po ňem by (factus est) knězem syn jeho Vladislav. Ten nenásledováše otcě svého, přietel bieše (erat) jazyka něměckého Dal. 66. 10;

5. svědčí tomu namnoze i novočeské užívání;

6. jinak by bylo by- a bąd- časnou výjimkou ze všeobecného pravidla.

Stav právě uvedený objevuje se ve starší době velmi pravidelně, ač již záhy počala působiti analogie:

1. Nejdříve √by = esse začalo se mísiti s √by = fieri, zvl. v infinitivě a při bąd-, tak že míváme u substantiv později i po by- = esse instrum., zřídka naopak; nejlépe se zachoval původní rozdíl v minulých časech, zvl. u aor. bych: tehdy Swatopluk u Moravě králem bieše Dal. 23. 3 (erat; Swatopluk waz koning in Merhern) — genzto když bieſſe (erat) mnychem w klaſſterzie a bieſſe oſtaruzný a popem bieſſe OtcA 332^a — aniž se ještě znají, a aby lidmi byli vědí Lab. 5. 8 — chovajž cně kniežete svého a buď vladař kraje postoloprtského Dal. 21. 10 — w ti czaſi Julian poczie weliky naſilnyk byty Pass. 283.

2. Při √es jest u substantiv anal. instrum. a to nejdříve u particip. jsa, později i u jiných tvarů. Příčinu k tomu zavdal analogický instr. užívaný i po by- = esse: tu conuyrſſem yſa (sc. kacíř) Pass. 413 — opatem gſa bratrzy vczieſſe Hrad 9^a. 16 — by diewku gſucz byla mati t. 62^a. 7 — gemu wecze Jan geſt Andielem OtcA 208^a.

3. Analogií dle substantiv, a to čím více ubývá tvaru jmenného, tím hojněji přijímají i příd. jm. doplňková instrumental. Nejdříve a nejčastěji po √by: že chce dobrým býti Dal. 61. 7 — chcze aby zle dobrym bylo Št. uč. 12^b. 1 — z té příčiny

4*

byl i způsob dojista vznešeným, svatým Kostel., na ledě 20, poydu a budu ſwietſkym OtcA 169^b. Za dat. s inf.: bohatým býti není povinnost, ale ctnostným Mudr. 171. těžko šťastným býti t. 150.

4. Když se by- = esse smísilo s by- = fieri a po by- se užívalo anal. instr. doplň. u příd. jm., zastihla analogie ta i příd. jm. doplňkové při $\sqrt{}$es. Ještě Blahoslav kárá užívání adj. instr. po $\sqrt{}$es, řka (str. 248): „Dura phrasis, ferenda quidem in carmine, sed non imitanda. V písních O 14: Nicť nám to neškodí, žeť sme hříšnými; lépeť, žeť sme hříšní.“ Na str. 246: V písních starých I. 8 Ať sme vždy povolnými, t. povolni Luc. 18.“

gez geſt occzy y materzy Gedynu Kat. 2282.

Ve stč. bylo vůbec užívání instr. doplňkového příd. jm. velmi řídké a mimo příd. jm. významu subst. jen na určité případy omezeno (zvl. často u příd. jm. dobrý a j.).

Jak vidno smísil se příbuzností významu a střídáním km. $\sqrt{}$es s $\sqrt{}$by a bąd- časem nomin. s instr. tak, že doplňkový instr. pozbyl téměř původního svého významu, ba nyní užívá se ho v nedbalé spisovné mluvě všude, i při part. praet. pass., příd. jm. a komparativech. Neplatí tedy Miklosichova slova o ubývání instr. doplňkového o češtině.

Vedle jmenných tvarů od sloves odvozených drží se však doposud v češtině doplňkový nom. jmen příd. a komparativů (superl.), zvláště mají-li příd. jm. jmenný tvar, pak, je-li podmětem sloveso, neb celá věta, aneb je-li gram. podmět „to“.

Doklady k slov. býti.

Tvary opisné.

Opisování praesentu, praeterita a futura slovesem býti s part. praes., jsem veda etc. Podobných opisných tvarů nacházime i ve stč. i ve stslov. dosti:

бѣахѫ же ʿетери отъ кънижьникъ тоу сѣдаште Marc. 2. 5 Zogr. ʿі бѣ проповѣдаѩ ... ʿі бѣсы ʿізгонѧ t. Marc. 1. 39 бѣ бо оучѧ ѣко власть ʿімꙑ t. 1. 22 бѣ юдинъ болѧ Лазаръ t. Jan 11. 1.

gſem wyeda a chtye. A wyedye gſa a chtie. a chczy gſa a wyeda Št. uč. 17^b. 1. Duch ſwaty od otcze a odſyna nevczynyen ... ale geſt pochazege t. 11^a. 2 — aneb ſu ſie wierziecze OtcA 322^a — pro twe dyelo gſem miloſti ſtradagicz Pulk. L. (Smrt) — Hned by (kovář) zlodiegy ottuſſie Hrad. 132^b. 17 — odnadz vrozenym bieſſe mocznye wladna Pass. 384 — az iednů byla nezzpíuczí Jid. 22 — szem byl nechztnye ſłuot weda AlxBM. 4^b. 32 — seýzem gích chzeſt wſſdý byl pomnye t. 2^b 5. — paklí zem byl prawdy branye t. 4^b. 38 — proto giezuſye widuczy bylas yeho newieduczy Hrad. 44^a. 10 — chtyecz aby tak bohom wzdi

ſluziecy byla Pass. 134 — bý nudatný lepſich zrſıecze bylí take lepſſiu chtýecze AlxB 4b. 28 — ale boh naylepe to víe se ne bych wtake prſızlowíe ías hí moy lud byl upadna AlxBM. 2a. 42. Kdez budes nawıeky wıezye Hrad. 130a. 12 — bud cziesta gich tma apopylzka a angiel hoſpodynow ſtihagie gich ŽBrn. 34. 16 — bud was kazdy ſliſſie Kat. 1691.

S part. praet.:

bud ten býrſe zmyrtcy uſiw ktos geſt gíe zprawě zazluſiw AlxBM 4b. 42.

Později užívá se tu určitého slovesa. Již Blahoslav brojí proti této vazbě, řka (str. 199). Marci καὶ ἐνκηρύσσων. Był káže a nebo Byw kázání čině. Lépe jest mutare participium in verbum a říci: I kázal ve školách jejich". Rčení „Abychom byli bdící" prohlašuje Blahoslav za barbarismus.

Participium doplňkové po tázacích a vztažných náměstkách: Vzor: nenie kto veda: pokrmu kto przidada nenye Pass. 338 — z nenye kto ſlowcze przydada AlxM 3a. 6 — ze mv nenye kto procz branye Rožmb. 48 — nenye kto czo powyeda AlxV. 3a. 20 ande nenye kto gym orzye t. 23a. 36 — ande nenye kto ottuſye t. 1902 — nenye kto czaky przydada t. 6b. 2 — kdes ius nebyl kto pomoha ny rady przidaty moha AlxH 3a. 3 — nebyeſye kto hromad borzye any krzowye kto kopagye AlexV. 23b. 36 — gych nebyeſye kto gyuz branye t. 1874 — zda bý byl ktoy gho czo wýnýe wtom czos byl bez radý chzinye AlxB 4b 12 — ny ſie kto bud otom tocze wiecz Kat. 357 — Malchus newyedyeſſe czo gym odpowieda Pass. 367 — ma gemu pomoczen byti yakz moha a vmyege Št. uč. 26a 1.

Později za partp. nastupuje infin. nebo adjekt.: ale nebyl kdo toho napraviti Lab. 10. 9 — Málo pak tu byl kdo zahálivý t. 7. 6.

Opisné tvary s partp. *-l*: any ſta ſie rozſirzile oczy mogy ŽTruh. 103. 2 — pocz ſta k swemu vgcy chodila OtcA 56a — abyſſta oſtrziehala te tichoſti OtcA 51b — bieſſe ſlyſſal by byla nemocna t. 57a — Tys byl mnýe ten wierdunk otdal Hrad 127a 4 — a budely ſtaal nalewyczy toczyſſ budely ſwyetſke dobre mylowal Št. uč. 15b 2. Příkladů velmi mnoho a nom. doplň. se drží až podnes.

Opisné tvary s partp. *-n*, *-t*: andıel ſem bozy a poſlan ſem OtcA 367a — wewſſem ſy vſlyſſana Dor. 112 — prawa wiera ieſt bohem zziewena Pass. 337 — chzemu twā mýzl tak odýatā Jid. 138 — tu yat muczen odrzien a naypoſle hlawa yemu ſtata OtcA 367a — ſlyſſyeny gſu hlaſy dyablowi Pass. 314 — pozwan zza iakſto na hodý Jid. 127 — zadagyci vzdrawena byty Pass. 393 — chczeſſly nebywaty wazan Vit. 43a 96 — ktoz kolywıek chcze ſpaſen byti Št. uč. 4a 1 — by ruben polosen wrowu

Yudas bý osenýen wdowû Jid. 113 — nebo byeſye nanyem pyſano AlxV 9ª 6 — gdes herodes býl chzctý zbawen Jid. 35 — kdyzsto byl k ſoſſye przywazan a metlamy byty kazan Modl. 53ª 11 — byl ſy tryznen bozy ſynu t. — odſwate wiery odlnczena nebudeta, za to hoſpodyna proſila yuſlyſſana Pass. 337.

Zakončení tvaru složeného: to ſwate drziewo yeſt dawno tayene Pass. 486 — genz bieſſe bieſem poſedeny OtcA 180ª, poſyedeny OtcB 52ª — genz (kostel) na te puſſti bieſſe vczineny OtcB 51ª — kříž zlatý, ten bieše odtud také vzatý DalZ 43. 25 — kdyzs byl na ſmrt gaty Roudn. 958 — kdyžby byl (správce) řádně přijatý Všeh. II. 1. 1.

Později i sem vniká instrumental: český jazyk od 14. až do 17. století váženým, dobře známým a vůbec užívaným byl Jung. — zajatým jsa zpíval jináč. Puchm. 80.[1])

V doplňku je příd. jm., náměstka neb číslovka.

Kmen jes-.

Příd. jm. tvaru jmenného v doplňku: kakt zzwými hýrd iezt ſſchziepy Jid. 101. — kak iezt wratka zzeho zzwieta chzezt hi chwala t. 6. — czos iezzt podobno k chzemu t. 41 — duoſtogent yeſt nebeſkeho kralowſtwie amodlitwa geho wzaczna geſt Pass. 324 — takowi darzy gſu potrzebny t. 487 — paklit yest ten prziklad mal t. 330 — ez dyetye nenye czyſto t. 331 — nykda bezpeczen nenye t. 332 — ez by mi nebyl tak tyezek t. 360 — jakz libo yeſt poſobyſſ t. 330 — kakz koliwiek ſmy hrzieſny t. 326 — tolikoť mi jest mój tvořec mil Dal. 30. 43 — že jest nevěren (otec) jazyku svému t. 66. 24 — geſſtot (královstvie) geſt hotowo OtcB 57ᵇ — wiece mi geſt mila rohozka Ewlalyowa t. 55ª — opat mí geſt ſmvten t. 53ª — uczínímy, iakz bude hodno t. 54ᵇ — nenyt dobro zuſſati OtcA 233ª — ze neny ſwiedom t. 199ᵇ — neygſem tak ſnazen yakoz geſt tato zena ſnazna t. 265ᵇ — prziednymzto geſt wſſeczko lyte krotko t. 310ᵇ — zywot mi zaden nenye PulkL 434 — aýzza zzwým liudem pozztaten Jid. 18. — procz ti gſuci tak bohata Pass. 336 — ez wam ſpomocznyegy budu umra nez zde zyw gſa t. 417 — neyſa nykdy gynam hleden Roudn. 648.

Příd. jm. složené v doplňku: blazeny gſi mily moy hoſpodarzy Pass. 479 — ezt yeſt hoſpodyn miloſtywy t. 357 — wizy, ez yeſt dobry a weliky buoh krzeſtanſky t. 471 — ze geſt archangel mocznye ſylny Krist. 3ª [2]) — toto poſelſtwye geſt nykda neſlychane t. 4ª — jest-li obecné, moc má prvé volenie, a nenie-li

[1]) Nové básně sv. 4. r. 1802.
[2]) Fil. listy roč. XI. str. 286 sl.

obecné, neb jest druhé. DalL 59. 13 — zey ten blazeny Št. uč. 16ª 1 — anemylugeli dobreho nenye dobry ale zly geſt t. 22ᵇ 2 — ktož myluge nekazaneho zey nekazany t. 22ᵇ 1 — otcze kako ſy blahoſlawený OtcA 360ᵇ — neb on bieſſe tak tichy y pokorny OtcB 53ᵇ — a gſuli prawie pokorný y tak tiſſý t. 51ª — iakezs ſam nemudry, takezs znemudre zwierze prziwedl t. 53ª — kak geſt wzroſtily naziwotie hrbowatly czi wlepotie, ſlepilygie czy widomy, mrzutily czyly twarny, ſkupily gie czily darny, craſſnyli geſt czy nekraſny, nemudrily czy wiehlaſſny, chromily geſt nebo prawi, nemocznyly czi pak zdrawy, kakyli geho obiczeg gieſt Kat. 277 sl.

Později sem vniká instrumental. Příklady všecky: gez geſt occzy y materzy gedynu Kat. 2282 — opiet ſem ſie na ſwiet nawratyl toczyzto ſem ſwietſkym OtcA 434ª — yakožto ſwietczkym gſa w drahem ruſie chodyl t. 196ᵇ — zdaž každý tak drzým jest, aby přestati neměl Lab. 3. 2 — by bohatým byl, moudrým není Jung.

Komparativ (superlativ) v doplňku: wſſelikā nowina liubſſi iezzt nesli wiecz ginā Jid. 69 — (l)epi zam gezt vmra zany AlexH 5ᵇ 30 — podle tyechto trsí chzctý prawa gíms zgínych iezzt wieczi mnohem ApD 13 — naše jest lepšie pokánie Dal. 90. 11 — swati Jan powyſſenyegy geſt nez prorocy Pass. 277 — kriſtus mocznyeyſſy yeſt nez ti t. 359 — yeſt znamᵉnye ez yeſt mocznyegy nez ti t. 358 — to mieſto nayſlowutnyeyſſye bieſſe t. 388 — a ktoz gyeſt bohatyeyſſy ten gyeſt czlowiek naymudrzyeyſſy Vít. 42ª 14 — wſſak geſt muz ſylnyegy nez zena Št. uč. 38ª 1 — znychz kazdy bohatiegy geſt Kat. 506 — czymz czlowiek geſt buohu blyzý OtcA 241ᵇ — geſt nam to naydywniegy ze... t. 302ª — tento zas jest prchavější, hravější Čel. 112 str. — plody jeho tím zanímavější jsau čím větší rozmanitosti bylo hleděno t. 115 — počet balladických zpěvů jest nejskrovnější t. 112 — nad něj tèla mého jest bělota stkvělejší t. 397 — nad černidla jejich jsau brvy mé černější t. 397 — čím jsau vody kalnější, tím jsau lovy valnější t. 52. 92.

Instrumental rovněž jen velmi zřídka: kdo jsou staršími té sekty vaší Blah. 29 B.

Náměstky a číslovky v doplňku: kto ste a kam chcete Pass. 433 — powiez mi kdo yſi t. 399 — ez ſi na to myſlil naſſie tyela nalezna ke czye tyelo kak by poznal t. 400 — tiliſi ten yeſtos t. 459 — toto mieſto wſſeczkno me yeſt t. 417 — už jáz nejsem ničse tobě Dal. 9. 5 — druhé (sc. volenie) nic nenie t. 59. 10 — ale týto gís zu taczí AlxBM 3ᵇ 1 — a rzkucze ty gſy ten Hrad. 85ᵇ 1 — geometrya yeſt pata, sedma gyeſt aſtronomya Vít. 5ª 330 — a rzkucz: ze gyeſt dwuoy byt t. 3ª 176 — ktozkoly gſy, welyky gſy Št. uč. 48ᵇ 1 — nenye towarzyſſny geſt kakys ſam ſwoy t. 46ª 1 — taka geſt obecz t. 18ª 1 — gedna geſt myloſt przatelſka, druha towarziſſna, trzetye pro vzytek, cztwrta duchownye, a pata tyeleſna t. 28ª 2 — awyeme zey gedna

wole geho ſmylym otczem t. 32ᵃ 1 — netrzie bozy ale geden geſt buoh t. 11ᵃ 2 — ze geden buoh dywnye troy geſt t. 17ᵃ 2 — wyetely czoy bazn t. 44ᵃ 2 — neb ty gſy ten, genzto ... Krist. 1ᵃ — to geſt wſſe twe OtcA 310ᵇ — y rzku ze geſt ma a ty pak rczý ze neny twa. ale ma geſt t. 227ᵇ — aneb geſt gynaky ſud bozý a gynaky lydſky t. 263ᵇ — a kolyke geſt ſmylowanie geho t. 268ᵇ — zawierne zenenie tu gedyne czo ſem ya ſlyſſel t. 266ᵃ — cztwera wiecz geſt t. 283ᵃ — troyg geſt hniew mezy lydmý t. 219ᵃ — však sám nejsi, neboj se, by i sám byl Lab. 39. 12 — teď jsem tvůj t. 38. 3 — aby se všechněm, co jest zjevoval t. 7. 3 — co pak ten svět jest t. 4. 6 — viděl jsem, že ani sám nic nejsem t. 28. 3.

Později též instrumental: jsou-li všecky ty věci jedno a též a jsou-li všecky v pravdě tím, čím jsou Lab. 10. 7 — dej, nechť jsem já ničímž, aby Ty sám všecko byl t. 38. 3 — jakož ta milá nesmrtelnost sama ze sebe ničímž jest t. 27. 6.

Sloveso může býti vypuštěno: wſſak zzýrdcze nywchzems zzwiedomo jedno tolik se lakomo Jid. 119 — léň mě mluviti, kak ten rod vznide Dal. 58. 27 — že sě strašivému s udatným zlo raditi t. 18. 25 — i wezrzye ten naſſwe tielo ande yako ſnyezek bielo Hrad. 23ᵃ 16 — sladky y prawy hoſpodin ŽBrň. 24 — miloſyrdenſtwie twe mnohe hoſpodine ŽOlom. 118. 156 [1]) — nebo wſieczka kazanie twa prauedlna t. 118. 172 — yakyz otecz takyz ſyn duch ſwaty neſtworzeny otecz. neſtworzeny ſyn, neſtworzeny duch ſwaty. nevmyerny otecz nevmyerny syn Št. uč. 11ᵃ 1 — hrozne bozie myloſrdenſtwye ze ... t. 4ᵇ 2 — a rzku: zdrawa mylosty plna Krist. 5ᵃ — ktera kraſſye tey bude dano AlxV 9ᵃ 7.

V textech probraných jsme tu nenašli dokladu pro instrumental.

Km. by- a bąd-.

Inf. býti.

V doplňku je příd. jm. tvaru jmenného: a k tomu pak ſens gmu wolen chcze býtý wewſſĕm povolen Jid. 85 — acz zywi chczete yſnami byty Pass. 338 — chtěl-li by mu milostiv býti Dal. 92. 63 — chci mu k tomu pomocen býti t. 49. 31 — tiem mládý nemóž starému roven býti t. 69. 18 — Bracislav poče vesel býti t. 61. 17 — ten moz tyech muk prazden byty Jiří Vrat. 2ᵃ 1 — chtýe druh druhu bytý ſſcoden AlxB 1ᵇ 2 — ſmrti zdaſe zywa byti nezadaſſe Hrad. 31ᵇ 5 — ty mnye racz ſpomoczna byti t. 120ᵇ 10 — wyera krzeſtanſka ma hodugye byti Št. uč. 4ᵇ 1 — neb chtye czlowyek bezpecz byti t. 20ᵃ 1 — lydy gmyeſye pronyez drz byty muſyeſye AlxV 5ᵃ 46 — počnu sám v sobě vesel býti Lab. 2. 3.

---

[1]) Fil. listy roč. VIII. str. 307 sl.

Anal. dle vazby dat. s inf., vyskýtá se někdy příd. jm. tvaru jmenného v dativě, i když není oprávněn. Vz. tamtéž.

Příd. jm. tvaru složeného: nerod ſye zenyty pro ſbozye, chczeſſly mudry byty; tot manzolſtwo nenye prawe anyz twey duſſý zdrawe Vít. 74[b] 3. 12.

Příd. jm. tvaru složeného mají při inf. již záhy instrum.: (Srovn. níže) slušie každému dobrým býti Dal. 74, 45 — že chce dobrým býti t. 61. 7 — a sám netbá dobrým býti ŠtV 166 — má býti štít dobrým a zlým kladivo ŠtErb. 153 — czlowiek dobry nenÿe. take acz y zada byti dobrym OtcA 244[b] — slovútnost tvá buď nízkým býti Lab. 39. 14 — pro něž se nesmrtelností hodným býti nadával t. 27. 1 — kdež hluchým a slepým býti nejlépe jest t. 9. 6 — zdá-li se sobě kdo moudrým býti t. 11. 1 — titoť lidé pobožnými býti příčinu mají t. 9. 16 — bohatým býti není povinnost, ale cnostným Mudr. 171 — těžko šťastným býti a závist nevzbuditi t. 150 — volím raděj chudým být Gal. 190.[1]) (Pokrač.)

Úvahy a zprávy.

Výbor z literatury řecké a římské. Pro české realky sestavil *Timothej Hrubý.* V Praze. V c. k. skladu školních knih. 1889.

Sestaviti na 153 stránkách stručný a všem požadavkům vyhovující výbor z dvou literatur tak rozsáhlých, jako jsou literatura řecká a římská, jest nemožno. Proto ochotně připouštíme, že v rozsahu tak skrovném sotva se mohl učiniti výbor zcela uspokojivý, a jen stručně zmíníme se o tom, nemohl-li i v rámci tak úzkém výbor býti výhodnější. Z Homerovy Iliady vyňaty jsou na př. jen scény lyrického rázu (Loučení Hektora s Andromachou, Achilleus kvílí nad zabitým Patrokleem, Priamos prosí Achillea za mrtvolu Hektorovu), z Odysseova Nostu na př. části z Nekyie. Pro poznání rázu řecké poesie epické zajisté mnohem lépe byla by se hodila prvá část prvního zpěvu Iliady a vhodné úryvky ze zpěvu XVI a XXII; z Odysseie úryvky z celého Nostu Odysseova s vynecháním právě zpěvu jedenáctého. Výbor správný závisí z velké části na vkusu pořadatelově; pořadatel tohoto výboru tuto i jinde ukázal, že s oblibou lne k takovým plodům literárním, které vynikají jakousi — řekněme — zvláštností. Kdož by na příklad pojal do výboru tak stručného XXI. báseň

[1]) Galaš: Muza moravská r. 1813.

„Theokritovu?“ Neboť báseň ta, jak není pochyby, jest Theokritovi podvržena, vyniká nejapností i banálností tendence a nemá s pravými idyllami Theokritovými nic společného. Což z Theokrita pravého nelze vybrati nic vhodného? Z Horatiovy básně carm. 3. 2 otištěny jen čtyři strofy! Podobných výtek bylo by lze učiniti ještě několik; než uznáváme rádi, že i přes tyto vady kniha v našich poměrech účelu svému vyhoví.

Většina překladů jest dobrá. Z překladů Desoldových a Tomáškových neměly se uváděti žádné úryvky; nový lepší překlad bylo by snadno bývalo lze opatřiti.

Překlady pořadatelovy mají přednosti i vady, jež již kolikráte byly vytknuty. Čtou se lehce, ale plynnosti často dosaženo na úkor správnosti; srv. na př. z Horatiova listu k Pisonům překlad v. 39 n. (quid ferre recusent quid valeant humeri: co se snášeti zdráhá *rámě*, co nést vydrží m. *bedra*), v. 59 (překlad slova producere), v. 117 (překlad slov virentis agelli), metrickou chybu ve v. 280 (v kōthurnu), překlad carm. 4. 7, 13 (damna tamen celeres reparant caelestia lunae: ztrátu hodin milených (!) nahradí si měsíce kvapící) a j. v.

Pořadatel praví v předmluvě, že všechny překlady „přehlédl a zvláště starší poopravil.“ Jakého rázu toto přehlednutí a opravení jest u překladů cizích, nechať pp. překladatelé, jichž se týče, posoudí si sami. V mém překladu „Antigony“, který — mimochodem řečeno — otiskl p. Hrubý bez dovolení nakladatelstva a který proti mému výslovnému přání také opravoval, jsou tyto opravy vesměs pokažením překladu, proti kterému se co nejrozhodněji ohrazuji a jež nemíním příště trpěti.

Tak ve v. 18 (dle počítání veršů p. Hrubého) tištěno „proto vyvedla jsem z bran tě *domů*“ (m. domu), ve v. 107 *zbojně* m. zbrojně, ve v. 467 změněna interpunkce *však věru, věz* m. však věru věz, ve v. 583 *zřím od starodávna, že v domě Labdakovců* . . . m. zřím, od starodávna že . . ., ve v. 600 tištěno *dobách* m. věcích, ve v. 679 n. změněna interpunkce, ve v. 876 tištěno *hlavo sesterská* m. bratrská (!), ve v. 1104 *neb* m. než, ve v. 1108 *nezměnil* m. nesměnil, ve v. 1123 dvéře *pravé* m. právě (!) — všude na úkor smyslu. Co značí na př. „zřím od starodávna“? Ve v. 679 nn. změnou interpunkce povstala dokonce věta, která nemá praedikátu! Mimo to vkorrigoval mi do překladu p. Hrubý také několik metrických chyb; na př. ve v. 159 (*náhle* m. náhlé), ve v. 237 (*ač nic* m. nic ač, ačkoli „ač“ nemůže míti rhythmický přízvuk; srv. i v. 329), ve v. 574 *šťastni* m. šťastní, ve v. 592 *Die* (◡ ◡) m. Zeve (– ◡), ve v. 800 *slavná* m. slavna, ve v. 1206 *vina* m. vinna. Stasimon čtvrté vynecháním dvou celých strof učiněno nesrozumitelným. Strofy ty vynechal p. Hrubý tuším proto, že se tam mluví o Danai, jež zlatodeštný plod Diův pěstila; aspoň ve v. 1055 n. p. Hrubý také změnil slova „jejžto Zeus zplodil velebouřlivý“. Oktavánům

gymnasistům ta místa ke čtení předkládají se bez rozpaků; septimána realistu pohorší? A slova vynechaná p. Hrubým nebo změněná je pohorší, ale slova ve v. 929 „boží plod“, která p. Hrubý nezměnil, jich nepohorší?

P. Hrubý praví, že provedl ty změny „na vyšší pokyn“. Aby změnami svými překlady kazil, jistě nikdo od něho nežádal; a kdo konečně má právo měniti svévolně dílo cizí bez svolení spisovatelova?

Že překlady jsou znešvařeny všelijakými chybnými brusičskými novotami (p. Hrubý píše na př. strasť, pokryť, oplakať a j.), není rovněž přednost této knihy*).

Josef Král.

Gaja Julia Caesara Paměti o válce gallské. Přeložil *Alois Breindl.* V Praze. Nakladatel I. L. Kober knihkupectví. 2 díly.

Úvod vyhovuje úplně účelu. Překlad je po větším díle doslovný; kde si překladatel volně počíná, snaží se vystihnouti originál. Proti požadavkům věrnosti nalézáme několik poklesků. Uvádíme z nich jen některé. Na nesprávném pojetí grammatickém zakládají se na př. překlady těchto míst: I. c. 3. § 7. doufají, že jsou s to m. budou s to (sperant posse); I. 5. 4. přemluví Rauriky a Tulingy a sousední Latoviky (finitimis suis patří přece všem třem); 19. 2. summam přeloženo jako superlativ m. jako elativ, podob. II. 6. 4., VII. 5. 1.; III. 12. 1. in extremis lingulis promunturiisque: na nejkrajnějších m. na samém kraji; V. 31. 5. slova srozumitelná: omnia excogitantur, quare nec sine periculo maneatur et . . . překládá p. překladatel dle konjektury jakés mně neznámé, ale podivné: všechno možné se vymýšlí, proč se ani bez nebezpečenství z rána jíti nemůže; V. 35. 4. neque ab tanta multitudine coniecta tela conferti vitare poterant: a takové množství nemohlo se v mačkanici vymrštěným střelám vyhnouti; V. 57. 4. Labienus své v ležení zdržoval, a jakkoli jen mohl, utvrzoval v domnění, že se bojí (přece ne své!); VI. 11. 4. videtur: prý; VI. 17. 3. cum opětovací překládá: tomu, jakmile bojem potýkati se ustanovili, svou . . .; jakmile zvítězili, obětují . . .; podobně též níže, zvl. VI. 23. 7., 27. 2. a 5.; VII. 32. 5. divisum senatum, divisum populum in suas cuiusque clientelas: že jest rozdělen senat, rozdělen národ, rozdělena každého z nich svěřenstva (na základě konjektury nevhodné? Slavík ve vyd. z r. 1870

*) V některém z posledních sešitů „Osvěty“ p. Zákrejs zmínil se o mém překladu Antigony a pravil, pokud se pamatuji, že proti překladu Šohajovu jest „volnější“ a proto přístupnější. Kdo originál i oba překlady zná, přesvědčí se, že p. Zákrejsovo tvrzení jest mylné. Právě můj překlad přiléhá k originálu více, než překlad Šohajův. Je-li i přes to přístupnější, není to zajisté jeho vadou.

má suas cuiusque eorum clientelas); VII. 49. 3. ubi constiterat k nepravé větě přibráno; paulum: daleko; VII. 75. 1. aby nemohly m. z obavy, že by nemohli . .; VII. 77. 10. těmi hradbami se cvičí m. na oněch . .; VII. 78. 2. res: věk; si . . . cogat. . . . morentur: žádá-li . . . a meškají-li . . ., kdežto souvislost žádá futurum.

Těmto podobné chyby a chybičky vyskytují se i na jiných místech. Přecházím k výrazům technickým, na jichž přeložení zdárném s valné části jasnost a věrnost překladu závisí; proto stříci se bylo slov buď zastaralých neb ne právě pěkně nově utvořených aneb konečně s větší bedlivostí neb vhodností přeložena býti měla místa, jako jsou: I. 15. 2. novissimum agmen: posleda voje (tak i 15. 3., 15. 5. a vůbec); exploratores pravidelně se překládá slovem vyzvědači, jako v I. 21. 4., 22. 4., VII. 11. 8. a jinde; ale exploratores obyčejně jsou sbory ohledací (patrouilly); I. 23. 2. fugitivi: zběhové m. zběhlí otroci; I. 24. 4. impedimenta: náklad; I. 25. 6. latere aperto: na nebráněném boku (totiž pravém, štítem nekrytém); II. 11. 2. speculatores: slídiči (m. vyzvědači); II. 19. 3., VII. 12. 4. agmen: tah (a tak skoro vždy); V. 40. 6. loricae: zábradlí (čtenář sotva pomyslí na předprsně, ač ovšem i tento význam málo znám jest); V. 57. 4. vagabatur: potloukal se m. harcoval; VII. 26. 3. matres familiae: hospodyně (my nyní spojujeme s tím slovem určitý význam); VII. 67. 4. aciem constitui: šik obrátiti; VII. 72. 2. ad commissuras pluteorum: k spojení . . . m. u spojovací čáry . .; II. 11. 4. novissimos adgressi: na posledce udeřivše (a tak častěji); VI. 7. 8. profectionem: výtah.

Jindy opět shledávám, že na ujmu jasnosti a zároveň i věrnosti není volen náležitý význam neb že český obrat je pohodlný nebo i archaistický; někdy pojí se s tím nesprávný názor grammatický. Místa I. 5. 4., II. 6. 4., V. 19. 2., VI. 22. 2., jež zdají se býti přeložena na základě konjektury ne právě vždy potřebné, vynechávám. Ale srov. I. 21. 1. prima luce: z o r n ý m jitrem (a tak veskrze); I. 41. 2. ad bellum gerendum: k vedení bitvy (!); I. 49. 1. u l t r a eum locum: o d ležení germanského; II. 10. 5. his persuaderi non poterat: těch přemluviti nemohl (kdo? m. nemohli); II. 26. 3. nequiquam: maně; III. 1. 6. město m. místo; III. 4. 3. defessi: sevřeni; III. 8. 5. communem legationem: v e s p o l n é poselstvo; III. 28. 1. bellum: bitvu (!); V. 3. 7. fidei permissurum: k jeho důvěrné ochraně poručí; V. 33. 1. qui consilium capere coguntur: jimž radu bráti jest; V. 57. 2. Cingetorix tudíž . . . posly pošle m. Labienus od Cingetoriga . . . zvěděv posly pošle; V. 58. 6. přeje radě m. úmyslu; VI. 7. 8. his rebus fugae similem profectionem effecit: tento výtah učinil podobným útěku; VI. 8. 2. citra flumen: za řeku; VI. 11. 4. auxilii egeret: pomoci nepotřeboval m. nepostrádal; VI. 22. 4. animi aequitate plebem contineant: lid při spokojené mysli udrželi

m. spokojeností v pořádku udrželi; VI. 35. 1. quantos afferat casus: jaké zavdává příčiny (či konjektura?); VI. 40. 5. eodem impetu: týmž útěkem (či chyba tisku?); VII. 17. 7. praestare . . . volí; VII. 21. 3. samostatným m. samotným; VII. 30. 3. reliquorum: jiných; VII. 43. 4. quam mitissime: co možná velmi solidně (!); VII. 44. 4. téměř zřejmě sevrou m. patrně téměř sevrou; VII. 54. 3. obsidibus summa cum contumelia extortis: sužované s největší potupou rukojmě postaviti; VII. 56. 2. neboť třeba by vstoupě na jiný úmysl na cestu do provincie se obrátil — ježto se domníval, že mu ani tenkráte nutně to učiniti není — tomu atd. (pochybuji, že kdo z této věty české rozumné myšlenky se dohádá); VII. 67. una a primo agmine impedire coepit: přednímu voji m. z předu; VII. 73. 9. vynechána věta mediocribusque . . . disserebantur; VII. 74. 1. regiones secutus . . . aequissimas: jda po krajinách co možná nejrovnějších m. drže se krajin . . . nejpříznivějších; VII. 77. 7. ke své pomoci m. ku pomoci nám; VII. 77. 11. si illorum nuntiis confirmari: nemůžete-li o oněch zprávami jistoty nabýti m. jejich posly povzbuzeni býti.

Požadavku jasnosti, pokud jsem mohl postřehnouti, vyhovuje překlad tento měrou dosti značnou; však i tu zříci by se měl překladatel některých libůstek, jak vysvitne z některých dokladů. I. 2. 4. netoulali m. netěkali; I. 8. 1. s tou legií . . . a s vojáky . . . dá hrázi . . . a příkop táhnouti m. tou legií . . . dá hráz vystavěti a příkop kopati; I. 11. 5. dokazujíce m. ukazujíce na to neb pod.; I. 16. 1. jichž účin u lidu velmi mnoho platí, pod. V. 4. 3.; I. 25. 6. posledním m. zadním; II. 6. 1. magno impetu: prudkým vpádem; II. 8. 3. na obou stranách toho pahorku m. bocích (mluvíť se o čele a p.); III. 23. 5. nejvíce na vojenství se znají; V. 14. 3. capillo sunt promisso: vlasy nosí zapuštěné (?); VI. 36. 3. kteří tou dobou dní se zotavili m. za ty dni; VII. 85. 4. nepříznivý svah místa ku spáditosti a j. v.

Také vyznati musím, že překlad jest celkem plynným; avšak přece, čteme-li jej v jednom kuse, lecco nás zaráží a stále upomíná, že to překlad z cizí řeči, že to překlad z latiny. Jsou to neobvyklá slova, latinské vazby, starší české, nyní neobvyklé neb i nové, málo pěkné, nepotřebné přidávání přídavných jmen a málo rozmanité tlumočení slova res, zájmena is, qui, latinský pořádek slov a konečně pravopis některých slov, etymologicky snad odůvodněný, však jen málokým užívaný. Doklady neuspořádané dle kategorií a ne všechny následují.

I. 2. 3. rozmezuje; I. 16. 6. obzvláště ježto z nemalé částky od nich byv uprosen válku podnikl, . . . stěžuje si, že ho nechali na holičkách; I. 30. 3. ji pod vládu svou podbíce; I. 39. 1. strach podjal; I. 43. 1. zemný, dosti holemý; I. 26. 1. tak dvojstrannou bitvou . . . se bojovalo m. na dvou stranách; zvlášť v II. 1. 2—4. jest ukázka překladu nejasného a nepěkného:

„Důvody srocení že jsou tyto: předně, protože se obávají, aby po pokoření celé Gallie k nim vojsko naše převedeno nebylo; potom, poněvadž je někteří Gallové pobuřují, z části ti, kteří jako nechtěli, aby Germanové příliš dlouho v Gallii se zdržovali, tak těžce nesli, že vojsko národa římského v Gallii přezimuje a se zahnízďuje, z části ti, kteří z vrtkavosti a lehkomyslnosti po nové vládě práhli, ano i někteří, ježto v Gallii mocnější a to prostředky mající, aby si lidi za mzdu zjednali, vesměs vlády se domáhali, jíž však za vrchní vlády naší nesnadněji mohli dosíci"; II. 10. 5. přijměla m. přiměla; II. 15. 5. podmínku na mír; II. 24. 1. nepřátelům na harc přišli; II. 25. 1. první rotmistr (primipilus); II. 28. 1. do temenců; II. 33. 2. nedbaleji k stráži budou státi; III. 12. 2. z obou vzhledův m. z obojího ohledu; III. 21. 2. jal se ztéci m. ztékati (hrubá chyba, která má býti snad obranou RK!); III. 23. i cesty zatrhuje (obsidere); III. 27. 1. uslyševše největší část; V. 1. 1. praefecerat: představil; V. 11. 6. ani nočních chvil na okamžik nepřerušiv ku práci vojínův, t. j. nenechav ani nočních chvil ku práci vojenské nepoužitých; V. 29. 2. s takovým opovržením nás m. tak námi pohrdajíce; VI. 21. 4. panictví postavu duží; VI. 40. 1. droslaři (calones); VII. 42. 4. urychluje věc nachýlenu; přijměje; VII. 59. 3. na jiný úmysl vstoupiti než dříve měl.

Z toho vyplývá, že naskrze vzorným překlad tento není; má sice některé přednosti před překlady Macháčkovým a Slavíčkovým, však i leckteré chyby s nimi společné. Konečný úsudek můj zní, že to překlad dosti dobrý, že však vzbudí u laika o lahodnosti slohu Caesarova o málo příznivější úsudek než překlad Slavíčkův.

Petr Hrubý.

Čtvero epinikií Pindarových. Přeložil *Lev Scholz.* Čtvrtý program obecního reálného a vyššího gymnasia v Roudnici. Za školní rok 1888—89 (Dvanáctý rok ústavu).

Podán jest tu prosou překlad Pindarových zpěvů olympijských I., II., III. a VI., překlad dosti obratný a celkem správný. Ovšem, kdo se nepokusí o napodobení rhythmické formy zpěvů těch ať úplné (časomírou) ať přibližné (překládáním přízvučným), usnadňuje si překládání měrou tak značnou, že může snadno překládati plynněji. Proč ovšem při překládání prosou nepíše se překlad souvisle, nýbrž v řádcích odpovídajících rhythmickým řadám originálu, jest nepochopitelno. Při čtení tohoto překladu každému zajisté namane se trapná myšlénka, pokusí-li se kdo přec u nás o překlad Pindara metrem původním.

Bylo by bývalo záhodno, aby byl p. překladatel připojil k místům kriticky sporným aspoň krátkou poznámku, kterého čtení se drží a proč; tak na př. Ol. I, 63. p. Sch. patrně

s Bergkem drží se čtení rukopisů některých, v čemž ref. s ním souhlasiti nemůže, soudě, že smyslu vyhovuje jedině Hartungova konjektura *οἷσιν ἀφθίτους θῆκεν*. Nejasno, jakého výkladu se přidržel v I, 8 n.; snad toho, jejž podali Boeckh-Dissen a přijali Rauchenstein a Buchholz a který také referent by schválil, hledě k Ol. III, 9 n. Nedosti správně v týchž verších přeložena slova *σοφῶν μητίεσσι* „věštců skráně“; *σοφός* tu značí, jak správně připomenul Croiset, „básníka“, což také dokazuje I, 106., kde zove umění své Pindaros „*σοφία*“. Nepřesně přeloženo I, 43. *εὐρυτίμου Διὸς* „širovládného Dia“, v. 114. *εὐδείελον . . . Κρόνιον* „výslunnému . . . Kroniu“, II, 27. *κισσοφόρος* „břečťanozdobný“ (Bakchos), III, 16. *δᾶμον . . . Ἀπόλλωνος θεραπόντα* „národ Apollonu posvěcený“, 35. *βαθυζώνου . . . Λήδας* „tenkopasé L.“ (či četl p. Sch. jinak?), VI, 82. *ἀκόνας λιγυρᾶς* „zvonivý brus“ a j. Zbytečně přeloženo VI, 96. *Ζηνὸς Αἰτναίου* = „ajtnajského Peruna (!)“; méně podařená jsou epitheta „podvodní“ (*ἅλιαι* o Nereovnách I, 29.), lepoúpletná (III, 1.) a j. Nečeské jest „den, sluncovo dítě“ (II, 33.), nepěkné v VI, 105. „Amfitrity, co má přeslici zlatou“.

Překladu těchto zpěvů předslal p. Sch. pokaždé stručně naznačený obsah a připojil historické a věcné poznámky. Byli bychom však rádi viděli, aby byl pokusil se buď v obsahu buď v poznámkách naznačiti souvislost myšlenek zejména jednotlivých strof, což se stalo jen jedinkrát (str. 14. pozn. 2.); věc tato, jakkoliv nesnadná, pro porozumění i ocenění Pindarových básní jest nutná. Za to mohla odpadnouti pozn. 3. na str. 6., jež jest téměř slovným opakováním obsahu (str. 3.); mohla odpadnouti i nepěkná věta (str. 7.): Ferenikos slul kůň (klisna), jímž Hieron zvítězil... Byl to zajisté kůň nejen ušlechtilostí plemene, rychlostí a silou, nýbrž i barvou vzácný, asi takový, co(!) mu Němci říkají Goldfuchs, srsti- červené do zlatova lesklé.“ Germanismem jest „běžícího roku“ (str. 11).

Co se formální stránky tkne, nemohl by referent souhlasiti se skloňováním řeckých jmen některých (jako s genitivem Agesie od Agesias a j.), dále nikterak s transkripcí: Posejdon, Ojnomaos, Ajneas, Ojdipus, Ejlejthyje atd.; Rea, Rodus a pod. Chyby tiskové se nám namanuly tyto: str. 4. všach, 5. žerty (m. žertvy), 7. kterad, 9. stjné (m. stiné), 11. Polyzelus, šiléným, 14. ľheoxenií, 18. Agesiuv.*)

Frant. Čáda.

---

*) P. Lev Scholz uveřejňuje v jednom z posledních čísel „Hlídky literární“ úvahu o překládání. Celkem požadavky, které překladateli činí, jsou ne ovšem nové, ale arci správné. Na dosavádní překlady pan Scholz naříká; na mnohé jistě právem. Ale což nemáme naprosto žádných překladů dobrých? Myslím, že dobrých překladů je nyní ne sice dost, ale mnoho. Ze slov p. Scholze by se mohlo souditi, že vskutku zavrhuje všecky. Je-li tomu tak, přáli bychom si ovšem, aby p. Scholz ukázal prakticky cestu k dobrému překládání; ale musí se pokusiti o překlad rhythmický. Překládati básně prosou není prací Herkulovou.

J. K.

D. Junia Juvenala satira desátá. Přeložil *Frant. Ruth* (Šestá zpráva obecního nižšího gymnasia v Čáslavi vyd. koncem školního r. 1888—89).

Jakkoliv důležitost i zajímavost satirika Juvenala jest dávno uznána, přece dosud neměli jsme z něho přeloženo pranic; kdežto Němci, Francouzi a j. několik úplných překladů satir těchto mají, k výborům rozličným ani nehledíc, kdežto i Rusové již téměř dvakrát celého Juvenala si přeložili, neměli jsme v českém rouše mimo snad praobyčejné verše, jichž jako „loci communes" se užívá, přeloženo (aspoň ne tiskem) nic souvislého. Neposlední příčinou toho zjevu jsou obtíže, s jakými zvláště zápasiti jest při překladu tohoto těžkého, velmi často příliš stručného, ba i leckdy temného satirika. Již z té příčiny uvítali jsme ukázku p. Ruthovu, nadějíce se, že bude v překládání satir Juvenalových pokračovati.

Překlad sám možno označiti jako plynný a slušný. Satira 10. jest po 6. nejdelší a obtíží skýtá dosti. Jedna nesnáz p. překladateli odpadla: překládati obscoení místa, jež arci z příčin na jevě jsoucích jsou vynechána; nepřeloženy tudíž vv. 205—209, 220, 224 n., 237—239, 306—345. Nepřeloženy však též vv. 112 n., ale patrně asi nedopatřením; neboť v slovech „ad generum Cereris sine caede ac vulnere pauci | descendunt reges et sicca morte tyranni" není přece nic závadného, a že by je byl snad někdo athetoval, ref. není známo; také p. překladatel poznámky nějaké nepřipojil.

Co se smyslu týče, překládáno dobře; jen snad anachronistický jest výraz „zotročené Quirity který pod svou k n u t u vehnal" za latinské (v. 109) „ad sua qui domitos deduxit flagra Quirites"; zbytečno bylo překládati plurálem „s a m ý c h ctitelem kdož zůstane c n o s t í" (v. 141) „quis enim virtutem amplectitur ipsam", zbytečno, poněvadž ani zřetel k metrice toho nežádal; nevhodný jest výraz moře loďmi „obsypané" (v. 175) za lat. „constratum classibus . . . mare"; nepřesně přeloženo „provida . . . Campania" (ve v. 283) „v moudré Campanii"; nesouhlasíme s překladem v. 126. conspicuae divina Philippica famae, v o l v e r i s a prima quae proxima = „přeslavné pověsti Filippiko božská, ježto ř i n e š nejblíž s e prvé", majíce za to, že „volvere" zde užito v obyčejném významu o spisu, knize, čímž smysl (= „jenž jsi vedlé prvé, po prvé Fil.", tedy = Filippika druhá) spíše se vystihuje, než výkladem p. překladatelovým. Též by bylo dbáti toho, aby důrazně vytčené slovo eloquium ve v. 114 a 118 podobně na témž místě v češtině bylo opakováno, jako právem a dosti zdařile dbal p. překladatel naznačiti parechesi v známém Ciceronově verši „o fortunatam . , .", přeloživ „Ó v mém konsul s t v í ku blažen s t v í, Říme, zrodil's se". Ale celkem nepřesností podobných jest velmi skrovně.

Metrická chyba jest ve v. 121 krēv obhájce a ve v. 266 zvráceno a plamenēm, ocelí viděl Asii klesnout.

P. překladatel připojil kratičký přehled dát životopisných (arci pramálo zjištěných) o Juvenalovi a pak poznámky, jež, jak výslovně připomíná na str. 7., jsou určeny „pro kruhy širší". Poznámky ty jsou případné (jen v 31. poznámce místo „zcela neznámý" lépe by bylo asi „neurčitý"; Juvenal zajisté nemá na mysli určitou osobu, Cossa, nýbrž klade jméno to konkretní jako označení jednoho z třídy „čekatelů dědictví"), pouze chyb tiskových by mohlo býti méně (tak tištěno str. 8. dočtež se m. dočteš se, str. 10. Bruttidus m. Bruttidius, ostrology m. astrology, str. 14. rouchems m. rouchem, *K*lepsydra, Basil*n* m. Basilus a j.). Přes tato nedopatření, jež snadno se dají opraviti, nemůžeme než opakovati, že překlad se nám líbil a že přejeme si, aby p. překladatel brzy potěšil nás dalším překladem básní Juvenalových.

F. Čáda.

Einzelbeiträge zur allgemeinen Sprachwissenschaft. Leipzig. Verlag von Wilhelm Friedrich.

I. Aug. Fried. Pott, *Allgemeine Sprachwissenchaft und Carl Abels Aegyptische Sprachstudien.* 1886.

IV. Carl Abel, *Über Wechselbeziehungen der ägyptischen, indoeuropäischen und semitischen Etymologie.* 1889.

Mezi orientalisty a filosofickými jazykozpytci dosti rozruchu spůsobil C. Abel svými semasiologickými studiemi. Nauka o významu je vskutku dosud nevyvinuta, a proto duchaplné Abelovy domněnky a dalekosáhlé výsledky bádání našly tolik obdivovatelů. Sám zasloužilý a neunavný Pott se jimi obíral a napsal o nich výše uvedený spis. Abychom však ráz Abelových studií poznali, pohleďme na nejnovější jeho práci, která tvoří čtvrtý svazek sbírky, o níž podáváme zprávu.

V oboru semasiologie je znám Abelův protismysl (Gegensinn). České zapovídati značilo kdysi „poroučeti" a nyní znamená „zakazovati". Abel našel velikou řadu slov, hlavně v aegyptštině, která mají podobně dvojí, sobě zcela odporný význam; i v tomto spise podává k tomu příspěvky, na př. šbe špína — čistění, čnau užitečný — líný atd. Vedle protismyslu jest zajímavo i jeho protihlasí (Gegenlaut). V aegyptštině vyskytují se pro týž význam často dvě slova, která obsahují stejné hlásky v obráceném pořádku; na př. čistiti fes — sef, rozbíti ken — nek. Někdy s protihlasím souvisí i protismysl, na př. ser děliti — res celý, ben nic — neb vše. I k tomu podává Abel v tomto spise nové příspěvky. Jsou-li jeho aegyptské etymologie správné, jsou tyto věci vskutku pozoruhodné; ale mnohem střízlivější aegyptolog Ermann správnost jejich popírá.

Abel výsledek svých aegyptských studií přenáší i na jazyky indoevropské a semitské. Tvrdí, že tyto jazyky jsou s aegyptštinou příbuzné, že mají s ní společné kořeny. Ovšem prý je tu někdy kořen obrácen (protihlasí) nebo má opáčný význam (protismysl). Takovým společným kořenem je prý **ker**, **kel**, o němž zvláště pojednává. Ukazuje na řadu slov, která z něho vznikla, a uvádí všecky jeho odvozeniny v aegyptštině, semitštině, sanskrtě, řečtině atd. Na ukázku povíme, že z kořene **ker**, **kel** odvozuje v řečtině: *κυλ-λ-ός* (koncové *λ* se prý opakuje!), *γον-γύλ-ος* (= *kor-kel-, redupl. kořen), *κυρ-τ-ός*, *εἴλ-λ-ω* (= *kel-l-), *εἴρ-γ-ω* (= *ker-r-), *κό-κ-ος*, *κό-χλ-ος* (*χλ* = *kel, *κο* = *kor), *γύρ-γ-αθος* (*γυρ* = *ker, počátečné *γ* se prý na konci opakuje), *γαγγάμη* (= *kan-kan-, *γ* za *κ*, koncové *n* se prý differencovalo v *m*!), *κόν-δ-υλος* (*κον* = *kor, za *r* je *n*, náslovné *k* se prý za kořenem opakuje jako *d*! tedy *kor-k = *κονδ*) atd. Tato ukázka snad postačí. Vidíme, že celý Abelův jazykozpyt jest jen fantasie, ovšem — abychom mu zase nekřivdili — fantasie duchaplná. Jestliže se některým orientalistům líbí, plyne z toho, že nemají dosud jazykozpytné methody a že by jim neškodilo obírati se poněkud indoevropským jazykozpytem a jím se cvičiti.

Pott v uvedeném spise obírá se Abelovým protismyslem a zkoumá jej latinským příkladem (altus: vysoký a hluboký), v celku jej uznává a chválí. Příbuznosti našich jazyků se semitskými a aegyptštinou však nevěří. Mimo to má tam svá rozjímání známá již odjinud.

II. **Fried. Spiegel**, *Die arische Periode und ihre Zustände.* 1887.

Přední znalec eránských jazyků vybral tu vše, co společného mají se sanskrtou, a na základě toho sestavil obraz života Árjův v době, kdy nebyli ještě rozděleni v kmeny indické a eránské. Spis je psán vědecky a svědomitě. Ať jednotlivosti nejsou správné, autor pro ně uvedl vědecké důvody, které je třeba vážiti.

III. **Kurt Bruchmann**, *Psychologische Studien zur Sprachgeschichte.* 1888.

Podivuhodný spis, který mnohým se bude líbiti a jejž málo kdo přečte. Cílem jeho jest dokázati, že Avenariův princip nejmenšího napětí sil platí ve vývoji jazyka. Spis je však psán slohem nejasným, těžkým, celek jest neprůzračný, takže čtení spisu unavuje. Pokud jde o věc, souhlasíme s Bruchmannem, ale pochybujeme, že dokázal, co chtěl. Bohatým materiálem hlavně z náboženské literatury dokázal, že některá slova, ba i celé věty jsou symbolem pouhého citu, a že nikdo nemyslí při jejich vyslovení na doslovný jejich význam (na př. klení: jdi do horoucího pekla!).

Přenesly se tyto obraty a rčení jako symbol citu často z doby staré. Mluvící nemyslí, jen cítí, když je pronáší. Jeho apercipování je co nejmenší — nejmenší napětí sil duševních. To jest jádro spisu, v jehož osnově postrádáme logičnosti. Co dokázal autor, mohl dokázati stručněji a jasněji.

Em. Kovář.

Sprachwissenschaftliche Briefe von *G. J. Ascoli.* Autorisierte Übersetzung von *Bruno Güterbock.* Leipzig, Verlag von S. Hirzel 1887 (str. XVI a 228).

Listy A-ovy vyšly po různu v rozličných vlašských vědeckých časopisích i ve zvláštních otiscích; soubor jich i hojné přídavky autorovy dodávají této publikaci významu značně přesahujícího význam obyčejných překladů.

V listě prvém (z r. 1881) mluví A. po úvodě povahy spíše osobní (§ 1) o „ethnologických“ příčinách změn jazykových (§ 2), způsobených zvláštní jazykovou spůsobilostí národa, k němuž se dostal jazyk prvotně mu cizí. Doklady jich hledá na poli jazyků romanských, kde vytlačily jazyky prvotně gallské, č. jazyků galloromanských (totiž dialektů francouzských, ladinských, francoprovençalských a galloitalských). Uvádí změnu galloromanskou lat. ū v ü (l. dūrus fr.-lomb. dür), lat. ó v üe (fr. dále v ö eu: nóvo nüef nuöf nöf), lat. ō ú v ou (fr. dále opět v eu: flōre flour fleur), lat. ē í v ei (fr. dále z části v oi: habēre aveir avoir), lat. á v e (sal sel), specificky galloromanské případy palatalizování starých velár, hledaje všude na potvrzenou svému mínění analogie zejména v kymberštině.[1]) Plným právem vyslovuje A. mínění, že i u vývoji jazyků indoevropských vůbec veliký význam mělo působení nepříbuzných kmenů „autochthonských“. V § 3 vykládá A., že -jo- v ř. jeví se také jako εο (εjο), a sice v oněch případech, kde přízvuk byl na samohlásce za j: tak vykládá στερεός ἠλεός κενεός ἐτεός v. κέννος ἄλλος prvotní růzností přízvuku, rovněž rozdíl futura dorského a obyčejného; přípona -τέος *-τεjός (vyskýtající se i v keltštině) jest mu totožna s ār. -tjas. Stran ř. ὗς v. σῦς upozorňuje na faktum, že i v erānských jazycích nalezáme střídnice za sū- i svū- = ř. ὑ- σῡ- (§ 4); význam, jejž při tom přikládá stind. çū-kara- v. sū-kara-, zdá se mi více než pochybným. — *List druhý* (z r. 1879) věnován jest latinským i romanským (zvl. vlašským) slovům se středoslovným f místo b (v), žádaného zákony zvukoslovnými (na př. lat. rufus sifilare scrofa vl. bifolco prefenda); jsou to slova venkovská, neřímská, pocházející z dialektů, jež (jako jazyky osk.-umbr.) trpěly f i ve středosloví. — Nejzajímavější jest *list třetí* (Über die Jung-

[1]) Srv. i dedikační list Francescovi d'Ovidio (V—XVI) a výklady na str. 106, 115, 119[1]), 120, 128 a j.

grammatiker, z r. 1885), jakožto vzácný dokument k dějinám jazykozpytu. A. zde hájí pravdu, kterou od doby nejnovější sami mladogrammatikové počínají připouštěti, že zásady, dle nichž oni řeší úkoly jazykozpytu byly sledovány již i jich předchůdci; zejména a plným právem domáhá se tu uznání pro „školu vlašskou", jíž hlavou jest. A. podrobuje mladou grammatiku podrobné kritice, nepopíraje ovšem ani nezmenšuje nikterak jejích velikých zásluh o jazykozpyt. Vytýká methodě mladogrammatické zejména jeden veliký nedostatek: uznává, že působením psychických momentů často bývají restaurovány zvukové útvary, jež byly podlehly fysiologickým změnám zvukovým, ale pohřešuje u mladogrammatiků náležité poznání a dbání té pravdy, že často „evidence etymologická" a tuším psychické momenty vývoje jazykového vůbec ani nepřipustily, aby vznikl útvar úplně vyhovující zákonům zvukoslovným. Lat. komposita jako conferō nevyhovují zákonům zvukoslovným, jež nepřipouštějí f ve středosloví latinském: zvukoslovný tvar m. conferō zníti by měl *comberō. Proč se říká přece conferō? Mladogrammatik v případech podobných odpovídá, že skutečně vzniklo *comberō, působením ferō ale restaurováno bylo conferō, process, jemuž možnosti nikdo neupře: A. vykládá conferō spůsobem zajisté rovněž možným, totiž tak, že „evidence etymologická", zřejmá souvislost s ferō ani nepřipustila, aby *comberō vzniklo.[2]) Právem také postrádá A. u nové německé školy náležité zření k „ethnologickým" změnám jazykovým; také mu neupře nikdo souhlasu v tom, že mladogrammatikové časem trochu rychle bývají hotovi s úsudkem (což ovšem není vinou jejich zásad). List tento jest bohat výklady podrobnými, po většině reprodukcemi i obranami mínění A-em dříve vyslovených: upozorňuji zvláště na výklad o stupňování (141 n.), zajímavý ale sotva nepochybný. — V *doslově* (z r. 1886) A. mluví o moci zákonů zvukoslovných, již i on uznává v téže míře co nová škola německá. Výminky od zákonů zvukoslovných vyloží se působením momentů jiných. Na př. mohou nesrovnalosti zvukoslovné býti důkazem, že jazyk posud neustálil se na úplném provedení určitého zákona zvukového celým materialem lexikalným a grammatickým; jazyk žádný není totiž dílem ani majetkem jediného individua („unter Sprache ist stets der Gesammtdurchschnitt der Individualsprechweisen zu verstehen" 178); a ač každý jazyk má tendenci velmi energickou, všeliké nesrovnalosti vyrovnávati, vyrovnání toto vždy u jazyka

[2]) V bu-bulcus su-bulcus (94 n.) vzniklo b z f, protože „evidence etymologická", jež by byla pojila -bulcus s fulcīre, neúčinkovala. — Ovšem, i přes „evidenci etymologickou" zase jinde účinkují zákony zvukoslovné plnou silou: *comberō m. conferō nevzniklo působením ferō, ale occīdō atd. nalézáme, ač zajisté jeho souvislost s caedō nikdy nebyla citu jazykovému o nic nejasnější, než souvislost conferō s ferō.

celé společnosti vyžaduje jakousi dobu přechodní. Odchylky od zákonů zvukoslovných vznikají i působením „analogie čistě zvukové“: vl. pieno (plēnus) má otevřené e proti zákonům zvukoslovným, protože ie v nejčastějších případech má otevřené e, ovšem v souhlase se zákony zvukoslovnými (na př. piede pede); krásné vysvětlení neurovnaného střídání ć—c v některých dialektech latinských (181 n.) bohužel nelze zde reprodukovati. Odchylky některé mohou býti i výsledkem příčin morfologických, které samy již ani nejsou zřejmy (188 n.) atd. Jsou ovšem v každém jazyce nesrovnalosti, jichž nelze nikterak vyložiti. „Přes to musí vše míti příčinu; a nemůže-li s jedné strany nikdo doufati, že nějakým zázračným prostředkem bude zbaven všech ještě zbývajících nesnází, dávají nám přece s druhé strany zkušenost i uvažování pevné přesvědčení, že žádné methodické bádání nás nikdy nepřiměje k víře, že to, co dnes zdánlivě se příčí zákonům, vskutku postrádá příčiny vysvětlující. Ovšem musíme si býti vždy vědomi, že nám povaha látky samé, která jest předmětem našeho bádání, nutně klade meze nepřekročitelné, a že nám zvláště časem může scházeti důkaz, že jsme nalezli výklad pravý, i když se nám to podařilo“ (185). — Jméno A-ovo má zvuk velice dobrý, jest tudíž nejvýše zajímavo, poznati mínění jeho o otázkách, jež před dobami ne příliš dávnými pobouřily celý tábor jazykozpytců (ovšem, jak čím dále tím více jest patrno, vlastně bez příčiny podstatné); a otázkám těmto i věcem s nimi těsně sloučeným, jak viděti, věnovány jsou listy A-ovy. Listy ty odkládáme s vědomím, že psal je mistr, jenž dovedl skoro každou stránkou nás poučiti, nebo aspoň vlastní naše mínění znovu svými výroky utvrditi; jenom v jednotlivostech tu i tam snad A-ovi nepřisvědčíme. Zejména romanista nalezne v listech A-ových velikou hojnost výkladů, ovšem zajímavých a velepoučných každému, kdo studiem kteréhokoliv jazyka se obírá.

Překlad je plynný, a jak z účastenství A-ova při G-ově vydání patrno, zajisté tlumočí správně mínění autorovo (s originály, jenom z části v Praze přístupnými, jsem ho nesrovnával). Neurčitosti, jako na str. 82 pozn. [1]), 116[1]), snad by byl mohl překladatel odčiniti? Nemá-li A. v Miláně na př. po ruce Jahresberichte f. klass. Alterthumswissenschaft, G-ovi asi nepřístupny nebyly.

Jos. Zubatý.

Úvahy z germanské filologie ve výročních zprávách středních škol rakouských za rok 1889.

1. Dr. K. Glaser, *Altnordisch.* (Staatsgymnasium, Triest). 40 str.

Referentovi nepřístupno, je prý bezcenné.

2. J. Pepöck, *Zur Charakteristik griechischer u. deutscher Helden im Volksepos.* (Obergymnasium, Pilsen) 13 str.

Sp. srovnává hrdiny pověsti řecké a německé, co se týče působení společenských ohledů (konvence) na přírodu. U řeckých hrdin vládne jedině příroda, u germanských ohledy, tradice, mocně působí. Při poesii germanské spokojil se sp. s Nibelungy, a také o tom může as býti spor, smí-li se bráti Achilleus ve všem všudy za ideál řeckého eposu, a činiti z jeho poměru k Sigfridovi tak dalekosáhlé závěrky.

3. A. Nagele, *Der Traum in der epischen Dichtung.* (Staatsoberrealschule, Marburg) 15 str.

Sp. vychází od pověstí, že různým básníkům starověku ve snu se zjevilo božstvo, a vyzvalo je, aby je opěvali, a aniž bychom poznali, jak tyto literární anekdoty patří k thematu, přechází ke snům u Homéra, Theokrita, u básníků nordických a staroněmeckých (uváděje citáty buď původní buď přeložené), pak k románům novějším až i k Hackländerovi, k písním anglickým a jihoslovanským. Po vůdčí myšlénce se ohlížíme marně, i úplnost materialu je velice pochybná.

4. Dr. L. Singer, *Zur Rothersage.* (Akademisches Gymnasium, Wien) 25 str.

Pověst o Rotherovi, jež je zpracována v německé básni 12. stol., obsahuje živly mythické, ale také patrné narážky historické, jichž výklad se různí. Obyčejně považuje se řecký císař Constantin za Alexia. Autor dovozuje však na základě historických zpráv, že celý obsah básně se hodí výborně k dějinám císaře římského Oty II; řecký císař by byl Nicephorus . . . ., který skutečně Liutpranda, vyslance císaře římského věznil, jako v básni Konstantin činí Lupoltovi, také poměr k pohanům (Arabům) hodí se k skutečným dějinám 10. století. Vítáme zde zdařilou práci ze školy Heinzelovy.

5. A. Salzer, *Die Sinnbilder und Beiworte Mariens in der deutschen Literatur und lateinischen Hymnenpoesie des Mittelalters.* (Fortsetzung.) (Obergymnasium der Benedictiner, Seitenstetten) 75 str., 151—225.

Obšírná tato práce dokončuje v této části epitheta z oboru rostlin, sestavená dle abecedy a jde v epithetech z říše nerostů až ku „gemme“. Při každém obraze uvádí sp. místa z literatury německé a dokládá je parallelami z poesie latinské a z literatury patristické. Známý „Lobgesang“ neměl by se citovati pod jmenem Gotfrida Strassburgského.

6. P. Patriz Anzoletti, *Walther von der Vogelweide und der Innervogelweiderhof oberhalb Klausen in Tirol.* (Privatobergymnasium der Franciscaner, Bozen) 60 str.

Nepřístupno.

7. K. Ludwig, *Der bildliche Ausdruck bei Wolfram von Eschenbach.* I. Theil. (Staatsobergymnasium, Mies) 32 str.

Práce sestavuje obrazy a obrazná rčení Wolframova dle oblastí, z kterých jsou vzaty a probírá obrazy z přírody (slunce, měsíc, duha, dešť, sníh atd., oheň, rostliny, zvířata, vlastnosti zvířat z „Physiologů" známé) a ze života rytířského (myslivost, rytířský boj), při čemž se ukazuje, jak u Wolframa pojmy odtažité se zobrazují buď zbraněmi, buď rytířskými osobami.

8. M. Manlik, *Die volksthümlichen Grundlagen der Dichtung Neidharts von Reuenthal.* (Staatsobergymnasium, Landskron) 31 str.

Nedokončený článek uvažuje o zbytcích vlivů prostonárodních v písních Neidhartových, srovnávaje tyto znaky: epickou situaci, úvod z přírody vzatý (dopodrobna rozdělený), přirovnání k přírodě, živly mythické, výrazy gnomické a jednotlivé podoby ke starým písničkám prostonárodním, které — rekonstruoval R. M. Meyer (Alte deutsche Volksliedchen). Toto budování na nedokázané dosud hypothese je slabou stránkou pilné práce. Zvláštní je místo na str. 20: Der Linde, dem deutschen Baume κατ' ἐξοχήν atd.; lípa není asi více německá než je slovanská, ovšem také ne méně.

9. J. J. Ammann, *Das Verhältnis von Strickers Karl zum Rolandslied des Pfaffen Konrad mit Berücksichtigung der Chanson de Roland.* Fortsetzung. (Staatsobergymnasium, Krumau) 36 str.

V tomto díle obšírné práce své sp. uvažuje o verších Strickerových, které pocházejí z jiných pramenů než je píseň o Rolandovi.

10. Th. Wieser, *Bruder Berthold von Regensburg*, ein Culturbild aus der Zeit des Interregnums (Gymnasium, Brixen) 35 str.

Práce spisovatele-kněze kolísá mezi vylíčením činnosti Bertholdovy a pokusem o obraz kulturní, kreslený dle kázání jeho, při čemž právem hledí více k tužbám duševním nežli k drobnostem zevnějším. Obraz kulturní, sestrojený dle mravokárce, který vytýká vždy jen chyby a hříchy, nemůže býti objektivní, jako jím nechce býti obraz ze století následujícího, o němž jedná:

11. Joh. Maurer, *Über das Lehrgedicht „des Teufels Netz".* (Real- und Obergymnasium, Feldkirch) 25 str.

Je to báseň ze století 14., která vypisuje hříchy různých stavů; její cena kulturně-historická jest velmi značná, a vylíčení je záslužné. Zajímavá je výtka činěná pánům stran odúmrtí. Na str. 1. bylo psáti Pfeiffer, ne Pfeifer, a na str. 21 bylo an přeložiti ohne, ne durch.

12. Dr. A. Benedict, *Über die Sprache in Heinrichs von Mügeln „Der meide Kranz"*. (Untergymnasium, Smichow) 18 str.

Všechna pozorování jazyková v literárních památkách z Čech nutně táhnou se k otázce, zdali a kterak v Čechách vznikl nynější spisovný jazyk německý; rozumím-li spisovateli dobře, soudí, že důležité splynutí dvou hlásek ei (staré î) a ei (staré ei) nemohlo se díti na půdě dialektu bavorského, neboť tam rozeznávali přesně obě hlásky, ale právě Heinrich, který původně psal středoněmecký, mohl na české půdě ty dvě hlásky cizího dialektu smísiti. Pochybna jest domněnka o dalekosáhlém vlivu písma na jazyk v století 14.

13. H. F. Fiby, *Zur Laut- und Flexionslehre in Barbours (?) schottischen Legenden.* (Landesoberrealschule, Brünn) 25 str.

Otázka, zda Barbour, národní básník škotský jest autorem legend, nalezených r. 1866 v Cambridge, jak Bradshaw tvrdil a Buss popíral, není dosud rozřešena, a sp. získal si zásluhy o rozřešení její tím, že sestavil pečlivě hlásko- i tvaroslovné zvláštnosti těchto legend, tak že lze je srovnati s uznanými díly Barbourovými.

14. Joh. Wiesner, *Über suffixales e in Grimmelshausens Simplicissimus.* Ein Beitrag zur Grammatik der frühneuhochdeutschen Schriftsprache. (Communal-, Real- und Obergymnasium Wien, Leopoldstadt) 37 str.

Obyčejnému domnění, že v století 17. vládla anarchie v užívání koncového e, jak původního, tak přisutého, odporuje sp. na základě statistického materialu, a ukazuje, že stav ve stol. 17. odpovídal více než pozdější přirozenému vývinu jazyka, jenž se nesl k úplnému vyhynutí koncového e bez ohledu na jeho původ.

15. O. Koller, *Klopstockstudien.* (Landesoberrealschule, Kremsier) 55 str.

Sp., hudební theoretik, srovnává Klopstockovy názory o hudbě; spisy dotčené padají vesměs v dobu před působením Lessingovým; názory básníkovy se ostatně neměnily, jak dosvědčují básně z doby pozdější, ve kterých se zcela podobně vyjadřoval o hudbě jako o oněch spisech prosaických. — Druhý díl zpravuje nás o stycích Klopstockových se současnými hudebníky, zvláště pokud komponovali básně jeho, při čemž nejzajímavější jsou styky s Gluckem, nazývaným „Klopstockem hudby", jako byl Klopstock „Gluckem poesie". Práci končí seznam skladeb tekstů Klopstockových.

16. Dr. J. Bystroń, *Lessings Epigramme und seine Arbeiten zur Theorie des Epigramms.* (III. gimnazyum, Kraków) 56 str.

Dobře se vystihuje Lessingovo postavení v praksi a theorii epigramu. Na některých málo místech nezdá se býti dobře porozuměno: Na str. 29 přehledl ku př. sp., že Lessing k urážlivému slovu „Flegel“ se dal zdánlivě svésti rýmem, což jest právě vtipem; nápis na hrob Voltairův nazývá spisovatel nemilosrdným, až nespravedlivým odsouzením spisovatelské činnosti Francouzovy; ale to není pravda, Lessing vyjímá z děl Voltairových ta, která mu Bůh z milosti odpustí (Henriadu, tragedie, veršíky) a o ostatních dílech — ale těch je velmi mnoho — praví, že jsou „ziemlich gut“, což znamená v souvislosti velmi velkou pochvalu.

17. Ignát Hozek, *Jindřich Voss jako básník idylický.* (Gymnasium, Uherské Hradiště).

Po kratičké úvaze o významu Vossa jako idyllika následuje překlad idylly „Der siebzigste Geburtstag“, a zlomků jiných idyll veršem časoměrným.

18. Schatzmann, *Schillers Macbeth mit dem englischen Originale verglichen.* (Staatsoberrealschule, Trautenau) 28 str.

Překlad Schillerův je dosti volný, a tato volnost byla různě posuzována. Sp. uvažuje methodicky o místech vynechaných a přidaných, změnách, při čemž hned se vyslovuje, zda-li lze změnu schváliti; druhý díl jedná o Schillerově umění překladatelském a jeho poměru k jiným překladatelům Macbetha, při čemž sp. polemisuje se zdarem proti příkrému úsudku Ludwigovu; třetí díl vyčítá změny ve scenerii, uskrovnění osob atd., podmíněné potřebou divadla.

19. J. Czerneck, *J. G. Seume, życie, dzieła i zasługi jego.* (Gimnazyum im. Franciszka Józefa, Lwów) 63 str.

Po vypsání života Seumeho dle jeho autobiografie a ostatních pramenů, se zvláštním zřetelem na jeho pobyt v Polsce, jedná sp. krátce o karakteru básníkově a o jeho stanovisku a zásluhách v literatuře německé. Záslužná je zvláště obšírná úvaha o Seumově poměru k Polákům a vřelé upozornění na spisovatele, charakterem tak vynikajícího.

20. J. Winkowski, *Zriny, tragedya w 5 aktach Teodora Körnera.* Przekład miarowy trzech ostatnich aktów. (Gimnazyum, Rzeszów) 49 str.

V programu téhož ústavu z r. 1885 vyšel překlad prvních dvou jednání Kőrnerovy tragedie od F. Nowického; sp. pokračuje v díle nedokončeném, otiskuje překlad tří posledních jednání.

21. R. Basel, *Die Marinalegende.* (Staatsobergymnasium, Eger) 22 str.

Starou legendu o Marině spracoval Brentano; sp. probírá prameny jeho a stanoví na základě vlastních přídavků básníkových esthetickou cenu básně. Ostře vytýká nedbalost veršování, ale koncový výsledek je přece, že Marina je nejlepší ze všech legend Brentanových a Brentano že je pěvec pravý.

22. Dr. A. Reichl, *Über die Benutzung älterer deutscher Literaturwerke in S. Achim von Arnims „Wintergarten".* I. Theil. (Staatsobergymnasium, Arnau) 35 str.

Wintergarten je řada novel v rámci povídky; novely jsou vzaty ze starší literatury německé, ze starého Wylowa překladu novelly Eneáše Sylvia, z „Insel Felsenburg", a jiných. Prameny tam neudané sp. vyhledává a srovnává je se zpracováním.

23. F. Kunz, *Grillparzers Sappho.* Eine ästhetische Würdigung. (Staatsrealschule, Teschen) 24 str.

Vypsav obsah dramatu jedná sp. o komposici jeho, o tragické vině, o charakterech, konečně o jednotlivostech: sentencích, verši a zevní historii dramatu; celkový úsudek je, že Sappho je umělecké dílo ceny trvalé.

24. A. Strobl, *Bemerkungen zum 4. Bande des Lampelschen Lesebuches, insbesondere die Dispositionen seiner Prosastücke.* (Communalobergymnasium, Kaaden) 72 str.

Článek velmi poučný, sloužící bezprostředně potřebám školy. Sp. články nejen disponuje, on je srovnává též s díly, z kterých jsou vyňaty, a posuzuje práci sestavovatelovu. I k poučení o disposici vůbec práce dobře poslouží.

A. Kraus.

Mittheilungen des kaiserlich deutschen archäologischen Instituts. Athenische Abtheilung. XIII. Band. Athen, 1888*).

Seš. 2: Fr. Winter: *Der Kalbträger und seine kunstgeschichtliche Stellung.* Nově nalezen na akropoli podstavec k soše této s nápisem [*Κ*]*όμβος ἀνέθηκεν ὁ Πάλου;* dle písma soudě pochází socha z první polovice 6. stol. — Th. Gomperz: *Der auf die Besiedelung von Salamis bezügliche Volksbeschluss.* Nová restituce. — J. Six: *Die Künstlerinschrift des Mikkiades*

*) Viz Listy filol. r. XVI. str. 76 n.

und Archermos. Nové čtení. — Fr. Studniczka: *Aus Chios*. Zpráva o vědecké cestě na Chios; popis nápisů, sošek a reliefů, chovaných po většině ve sbírce gymnasia chijského. — Conze: *Hermes — Kadmilos*. Popis několika reliefů, v nichž Hermes jest průvodčím Kybely. — H. Schliemann: *Attische Grabinschriften*. Před domem Schliemannovým objeveno několik nápisů pohrobních, obsahujících pouhá jména. — Wilh. Dörpfeld: *Der Eridanos*. D. dokazuje, že stoka severními Athenami vedoucí jest vlastně řečiště starého Eridanu. — Carl Schuchhardt: *Paralia*. Na reliefu z Peiraiea, uveřejněném v Athen. Mitth. VII, tab. 14., třeba čísti *Παραλία*, jméno jedné z Kekropských fyl. — Miscellen. Zprávy o nových objevech na akropoli athenské.

Seš. 3. a 4. W. M. Ramsay: *Laodiceia combusta und Sinethandos*. Sbírka nápisů příspěvkem k vnitřním dějinám Laodiceje ve 2.—5. stol. po Kr. — Ferd. Dümmler: *Bemerkungen zum ältesten Kunsthandwerk auf griechischem Boden*. Důležitý článek pro nauku o vásách, jednající o pohřebišti blíže Halikarnassu, o slohu kypersko-geometrickém a o pohřebišti dipylském. — H. G. Lolling: *Inschrift aus Kyzikos*. Nápis ten obsahuje seznam prytanů a poskytuje Lollingovi příležitost jednati o kalendáři kyzickém. — Paul Wolters: *Der Grabstein des Antipatros von Ascalon*. Záhadný náhrobek vykládá W. tak, že zvláštní stvůra, z pola člověk, z pola loď, vyrvati se snaží lvovi tělo nebožtíkovo. — Georg Treu: *Die Bauinschrift des Leonidaions zu Olympia*. Nově objeveným nápisem zjištěno, že tak zv. „jihozápadní budova" jest Leonidaion, jež dříve v jihových. budově shledáváno bylo. — Wilh. Dörpfeld: *Die Altismauer in Olympia*. Určením Leonidaia dokázáno, že slavnostní vchod (*πομπικὴ εἴσοδος*) jest na jihozápadě naproti Leonidaiu, jak Pausanias tvrdí. Nero přeložil vchod na jihovýchod, vystaviv jižní zeď a zřídiv bránu triumfální. Později však starý zvyk obnoven. — A. Milchhöfer: *Antikenberichte aus Attika*. — Alfred Brückner: *Zum Grabstein des Metrodoros aus Chios*. Zpráva o pěkném náhrobním pomníku, objeveném na pevnosti v Chiu. Br. klade pomník ten do doby krále Attala I. Pergamského. — Emil Reisch: *Zum Thrasyllosmonument*. Socha Dionysova postavena byla na choregický památník tento teprve r. 270 př. Kr. od syna Thrasyllova Thrasykla, umístěna byvši mezi dvěma trojnoži Thrasyklovými. — Botho Graef: *Zu den Skulpturen von Olympia*. Upozorňuje se na některé nesprávnosti v sestavení zlomků soch olympijských. — Spyr. P. Lambros: *Κυράδες — Χοιράδες*. Z Aisch. Perš. v. 421 potvrzuje se domněnka Lollingova, že ostrovy sev. od Salaminy, až dosud *Κυράδες* nazývané, jsou starověké *Χοιράδες*. Dříve shledávali v nich učenci ostrovy Farmakussy. — *Μιχαὴλ Πάππα Κωνσταντίνου*: *Ἐπιγραφαὶ*

τῶν Τραλλέων. — H. Winnefeld: *Das Kabirenheiligtum bei Theben.* Popis nalezených vás. — Miscellen. Zprávy o objevech na akropolích athenské a pergamské.

František Groh.

Rheinisches Museum für Philologie. Herausgegeben von *Otto Ribbeck* und *Franz Buecheler.* Frankfurt am Main. Neue Folge, XLIII Band (1888), 4. Heft.

Reinhard Kekulé: *Euphorbos* (481—485). V líčení smrti Patroklovy (Ilias *Π*) sloučena jest dvojí verse: dle jedné usmrtil Patrokla Hektor, dle druhé jedině Euforbos. V. 850 pochází od toho, kdo obě verse spojil. Rovněž tak má se věc v *P*, kde popis boje o mrtvolu Euforbovu jest kusý a neurčitě ztrácí se v líčení boje o mrtvolu Patroklovu. Úplnějšímu vylíčení boje o mrtvolu Euforbovu, které jako původní spis. předpokládá, odpovídá malba na jednom talíři rhodském, jenž zobrazen tu dle reprodukce u Salzmanna La nécropole de Camirus, tab. 53. Představuje Menelaa, jak stoje před padlým Euforbem rozkročen pozdviženým oštěpem čelí Hektorovi. — J. Freudenthal: *Über die Lebenszeit des Neuplatonikers Proklus* (486—493). Proklos žil 410—485. — Carl Wotke und Carl Hosius: *Persiusexcerpte* (494—504). — Richard Foerster: *De Loxi physiognomonia* (505—511). — Ernst Graf: *Nomos orthios* (512—523). — Oehmichen: *Kritisches und Exegetisches zu Vitruv* (524—540). — Eugen Oder: *Der Wiedehopf in der griechischen Sage* (541—556). Dudek pojat do báje o slavíku sotva dříve než v 5. stol., a sice v Megaře; pevné místo v mythu vykázal mu teprve Sofokles tragedií Tereem, z níž jest zachován fragment v IX. Pseudoaristotelově knize 'de animalibus' c. 49. (zlomek ten Aischylovi přičítaný má autor za Sofokleův z důvodů grammatických). Spisovatel sestavuje zprávy o dudkovi, u starých spisovatelů zachované, a pátrá po příčinách záměny jeho s jestřábem (*κίρκος, ἱέραξ*), kukačkou (*κόκκυξ*) a datlem (*πελεκάν*). — F. Bücheler: *Oskische Inschriften* (557—563). — Arthur Ludwich: *Zu den Homerischen Hymnen* (564—568). Kritické příspěvky k hymnům na Herma, Afroditu, Helia. — Conrad Trieber: *Die Romulussage* (569—582). Proti mínění Rankovu (v Analektech k III. sv. jeho Weltgeschichte), že pramenem Fabiova vypravování o Romulovi a Removi bylo ztracené drama Naeviovo 'alimonia Remi et Romuli', snaží se spis. dokázati, že Fabius přejal známý tento mythus od Řeka Dioklea z Peparetha, jenž vytvořil jej dle vzoru Sofokleovy Tyry. — H. Rassow: *Zu Aristoteles* (583--596). Emendace k rhetorice, poetice, ethice Nikomachově a Eudemově. — Franz Rühl: *Die Zeit des Vopiscus* (597—604). — Theodor Kock: *Versverschiebungen bei Athenaeos* (605—622). — Miscellen. O. Crusius: *Zu*

Theognis (623—628). — W. Schmid: *Kritisches zu Thukydides* (628—631). — Rudolf Hirzel: *Die Eupatriden* (631 až 635). V Sofokleově Elektře v. 160 znamená εὐπατρίδης toho, kdo jest dobrý k svému otci, kdo jest jeho dobrodincem (tím, že ho chce pomstíti). Týž význam má εὔπατρις (v. 1080). K podpoře tohoto výkladu uvádí spis. analogické εὔξεινος, εὐαίων, εὔανδρος, εὔνομος a pod. Athenští Eupatridai byli rod, jemuž povinnost k otci byla nejsvětější, a pocházeli dle spis. od Oresta. Tím vysvětluje se, proč byli z kultu Eumenid vyloučeni. — Carl Weyman: *Zum Fortleben Cattuls* (635—636). — Walter Ribbeck: *Zu der Phaedra des Seneca* (636). — H. J. Müller: *-ěque bei Livius* (637—639). Müller korriguje tvrzení Harantovo (Emend. et adnot. ad T. Livium p. 13), že by ěque u Livia se nevyskytovalo vyjmouc VIII 9. 7, kde přejato ze staré formule prosební. Jistě přichází ěque ještě na třech místech 2, 33, 7; 21, 39, 2; 41, 23, 6. — Ferd. Becher: *Zu Quintilian* (639). — J. Werner: *Zu Priscians Periegesis* (639—640). — Register.

V. N.

Wisła. Red. J. Karłowicz III. 1. 2. 3. 1889 (v LF. XVI, str. 149).

Podání lidové hojně zastoupeno. J. Karłowicz: Srovnávací studie látky většinou prosaické „o Madeju“ (II. 804, III. 102, 300, 602). Jako příklad k theorii o studiu lidových látek, kterou na počátku vyložil (v. předešlý referat). Látka je obsahem asi táž jako naše Záhořovo lože. Material snesen velmi bohatý z evropské literatury a srovnáván s versemi polskými. Jednotné spracování a učlenění látky stíženo bylo tím, že velká část materialu teprve při práci docházela. — Pěkné parallely k písním polským podal p. sp. v systematice písní lidu polského (253, 531). Za základ užil bohaté sbírky anglické: The english and scottish popular ballads (vydav. Child, vychází od r. 1882, dosud 6 sv., má vyjíti 8), která má prý parallely ze světové literatury. K ní podává souhlasné verse polské. O zbytcích písní polských a historických zmínkách u historika Dlugoše, napsal Gloger. — Písní polských otištěno hojně v různých článcích ethnografických: K. Smoleńćowna: Wies Chmielnik w powiescie (okresu) lubelskim (237). — Biruta: Dożynki na Litwie (92). — J. Piątkowska: Z życia ludu wiejskiego w zemi sieradzkiej (479). — J. Sembrzycki: Przyczynki do charakterystyki Mazurów pruskich (551). — S. Udziela: Religja i modlitwa u ludu sopczyckiego (592). — Z. Gloger: Pieśni przy chrzcinach i pogrzebie na podlasu nadnarwiańskiem (607). — M. Rawicz: Pieśni wojackie ze wsi Stradomia pod Częstochową (647). — Mimo to drobnější příspěvky z lidového podání: Iks: Zabawy, gry i tańce ludowe w okolicy

Międzyrzecza Polaskiego (59). — Ciszewski: Słownik nazw topograficznych (379). — Biruta: Dwa podania (645). — Pak hojně říkání při dětských hrách (328), polská přísloví (212), volání na domácí zvířata (218, 663). — Články *dialektologické*: Ciszewski: Kilka prowincjonalizmów płockich (71). — Sembrzycki: O gwarze (podřečí) Mazurów pruskich; s mapkou a slovníčkem (72). — V několika jiných článcích sneseno ještě hojně materialu *ethnografického*. Obecně zajímavý překlad B. Tylora o methodě při studiu zřízení práv manželských a rodových (614). — Grabowski: Kvestionář o sbírání lidových právních obyčejů a názorů právních po vsích i městečkách (171) (ve zvláštním otisku za 25 kop.). — Karłowicz: Životopis etnografa polského O. Kolberga (468). S podobiznou. — Pro nás je zajímavý článek Dra Zíbrta: Pověst o Žižkově kůži (543): sneseny historické doklady, ukázáno, že pověst poprvé u Aeneáše Sylvia se vyskýtá. — V jednotlivých sešitech hojná bibliografie, pěkné illustrace, přehled odborných časopisů, jež v Praze známy jsou jen z doslechu, a ku konci kritiky; mezi nimi pochvalné posudky od E. Jelínka o čes. spisech Zíbrta, Wintra, Polívky, Bartoše, Sojkové.

V. Tille.

Internationale Zeitschrift für allgemeine Sprachwissenschaft. Herausgegeben von F. Techmer. Leipzig. Joh. Ambros. Barth.

IV. ročník. Tento jest věnován zakladateli indoevropského jazykozpytu a srovnávací mluvnice, *Františku Boppovi.* Otištěna jest také *Analytical comparison of the sanskrit, greek, latin and teutonic languages*, která vyšla r. 1820 a veliký má význam v dějinách jazykozpytu, nyní však stala se velice vzácnou a těžko je k dostání. F. Techmer napsal k ní *úvod.* Mimo to jest otištěno i psaní, které Boppovi napsal *Wilhelm von Humboldt* o analyt. comparison r. 1821. V tomto svazku je dále pokračování Pottovy práce *Einleitung in die allgem. Sprachwissenschaft* (bibliografie americká). Zajímavý jest kratičký článek Frid. Müllera: *Die Entstehung eines Wortes aus einem Suffixe.* V nové perštině je indikativ praes. slovesa býti takto:

Sing.	am	Plur.	īm
	ē (ī)		ēd (īd)
	ast		and (hand).

Srovnáme-li tyto tvary se staroperskými (sg. amij, ahj, astij; pl. amahj, stā (astā?), hantij), poznáváme, že tvary pluralu *īm, ēd* (*īd*) jsou novotvary. Jak vznikly?

Konjugace ind. praes. slovesa, na př. *ras-* jest v staré perštině se střídnými tvary v novoperštině tato:

	staropers.		*novopers.*		*staropers.*		*novopers.*
Sing.	rasāmij		rasam	Plur.	rasāmahj		*rasamē
	rasahj	=	rasē		rasatā	=	*rasad
	rasatij		rasad		rasautij		rasand

Tvary *rasamē, *rasad se nevyskytují. Vedle staré konjugace však vyskytuje se i nová, která vznikla podle sloves odvozených příponou -aja-. Tato konjugace zní: sg. rasīm, rasē, rasēd; pl. rasīm, rasēd, rasīnd. Obě konjugace se časem vyrovnaly a splynuly v jedinou. Staré tvary zůstaly až na *rasamē, *rasad, místo nichž se užívá novotvarů rasīm, rasīd. Obě konjugace trpěly stejnou vadou, že tytéž tvary měly různý význam. Kontaminací se vada odstranila. Srovnáme-li dále tvary am, ē, and s tvary rasam, rasē, rasand, vidíme, že první mají podobu pouhých přípon druhého slovesa. I vznikly analogií podle tvarů rasīm, rasēd tvary īm, ēd, ačkoliv v tvarech rasīm, rasēd jest -īm, -ēd vskutku jen příponou (složenou).

Druhý zajímavý článek napsal K. Brugmann: *Das Nominalgeschlecht in den indogerm. Sprachen.* Autor právem se protiví dosavadním výkladům o vzniku rodu v jazycích indoevropských. Jedni hledali v něm obrazotvornost našich praotců, kteráž vše oživovala, druzí spíše prostoduchost; opět jiní tvrdili, že maskulinum — femininum jest symbolem silnéjšího — slabšího (srv. der Fusz — die Hand). Jest na bíledni, že všecky tyto výklady jsou nucené, nepravděpodobné. V jazycích živých (indoevropských) značí mluvnický rod jen tvar, nikoliv rodové pojímání, což zvláště jména pospolná (vrabec, žába) dokazují. Změnou tvaru mění se i mluvnický rod, na př. stčes. velryb (mask.) — novočes. velryba (fem.), něm. traube, grille byla mužského, nyní jsou ženského rodu podle erde, ehre a pod. Někteří ukazovali na to, že bohové, jako *Ὕπνος, Γαῖα*, jsou téhož rodu, jako *ὕπνος*, *γαῖα*. Ale jméno i se svým rodem bylo dříve a bůh téhož jména a rodu vznikl až později.

Žádoucího světla se doděláme rozborem dvou otázek: 1. Co byl původní význam přípony *-ā* v jménech, jako jsou: *θεά, γυνή*, dea, lupa; a přípony *-ī* v jménech sanskr. dēvī, patnī a pod.? 2. Jak přišla adjektiva k tvaru ženského rodu při neživotných: nox atra, *νύξ ἐρεβεννή*?

1. Některá jména přirozeně ženská končila se na *-ā*, *-ī*, na př. *mamā, *gnā, *genā, sansk. strī. I vložil se do *ā*, *ī* význam feminina a tvořila se touto koncovkou i jiná jména přirozeně ženská. Jména již dříve tvořená příponou *-ā*, *-ī*, jako odtažitá, stala se femininy až potom, když již se vložil do koncového *-ā*, *-ī* význam ženského rodu. Potom byl vývoj další: *-os* dostalo význam mužský protivou k *-ā*, *-ī*, později i substantiva s jinými koncovkami dostala rod.

2. Na druhou otázku dvojí odpověď je možná. Buď

α) jména s koncovkou *-ā* měla formalní vnější spodobou při sobě adjektiva téže koncovky a jiná jména příbuzného významu měla pak podobná adjektiva spodobou vnitřní; nebo

β) adjektiva nedostala teprv tvar na *-ā*, ale měla jej od počátku (bylať to původně jména!), i byla vnitřní souvislost, na př. mezi *ναῦς* a *μακρά*.

Referent již r. 1887 (Paedagogium str. 82) ukázal na nepravděpodobnost dosavádních výkladů a tázal se, proč neutra nepřibývá, alo spíše ubývá, když názorem a nikoliv grammatickým tvarem vzniká mluvnický rod? I projevil o vzniku rodu v našich jazycích tutéž myšlenku, jako Brugmann o něco později. Referent však hlavní důraz kladl na tvar přívlastku a míní dosud, že jména, která neměla koncovky *-ā*, *-ī*, *-os*, nýbrž koncovku indifferentní (*-us*, *-is*, *-ter* a j.), hlavně tvarem adjektivního přívlastku dostala svůj rod; jen jím jej alespoň udržela. — Techmer napsal článek *Zur Lautschrift.* J. Balassa: *Phonetik der ungar. Sprache.* Dále jsou hojné zprávy, posudky a bohatá bibliografie. Dodatek tvoří *Essay Towards a real character and a philosophical language.* London 1668. Part. III. *Concerning natural grammar.* Od J. Wilkinse. Rozprava má význam jen historický.

Em. Kovář.

Phonetische Studien. Herausgegeben von *W. Vietor.* Marburg in Hessen. Verlag von N. G. Elwert. II. Jahrgang.

W. R. Ewans, *On the Bell wowel-system.* — O. Jespersen, *Die umgangssprache der Nieder-Lausitz in ihren lauten.* — J. Balassa, *Aussprache des schriftdeutschen in Ungarn.* — J. Storm, *Romanische quantität.* — H. Hoffmann, *Die phonetik im ersten sprechunterricht der taubstummen.* — W. Vietor, *Beiträge zur statistik des schriftdeutschen.* — Aug. Western, *Kurze darstellung des norwegischen lautsystems.* — Miscelly (důležitější: o resonančních výškách samohlásek od Vietora, o latinské prosodice od Gustavssohna). Hovorna. Posudky a zprávy.

E. K.

Třídění jevů duševných v řecké filosofii.

(Příspěvek k dějinám psychologie.)

Napsal **Frant. Drtina.**

(Pokračování.)

III.

Třídění Platonovo[42]).

Nástin třídění tohoto. — Další ozřejmění třídění Platonova. — Vytčení principu třídného. — Analogie třídění Platonova. — Konečné posouzení třídění Platonova. — Schematický přehled třídění tohoto.

1. *Nástin třídění tohoto.*

§ 12. Starým myslitelům řeckým bylo samosrozumitelno, i když pojem duše jasněji si vymezili, že tato s tělem, hmotou, je nutně spojena, s ní vzniká i zaniká. O nesmrtelnosti, praeexistenci a postexistenci ducha, o příčině spojení jeho s tělem tato nejstarší doba filosofie řecké neměla porozumění, a teprve Platonovi náleží zásluha, že pojem duševnosti určitěji i jasněji pochopil a vytkl. Platonovi je duše bytostí samostatnou, svou jsoucnost mající, jež jen na čas pouty tělesnými je vázána, před tím nezávisle existuje a po smrti tělesné opět v bytí čisté a samostatné se vrací. Tento pomysl samostatnosti a priority duševnosti před tělesností podmínil u Platona vůbec dualistický jeho názor světový, jsa podporován se strany druhé rozeznáváním vše-

---

[42]) Literatura: Carus Geschichte der Psychologie (1808). — F. Harms Die Philosophie in ihrer Geschichte. I. Die Psychologie (1877). — Siebeck H. Geschichte der Psychologie. I, 1. a 2. (1880—84). — Stöckl H. Die spekulative Lehre vom Menschen und ihre Geschichte. I. Antike Zeit. 1858. — Teichmüller G. Studien zur Geschichte der Begriffe (1874 str. 226—543 Platon u. Aristoteles). — Walter Die Lehre von der praktischen Vernunft in der griech. Philosophie (1874). — Wildauer Die Psychologie des Willens bei Sokrates, Platon u. Aristoteles (1874—80). — P. Meyer Ὁ θυμός apud Aristotelem Platonemque (1876). — Funke C. A. Die Lehre Platon's von den Seelen-

obecnin jakožto skutečného jsoucna v odvěkých ideách a zjevů tělesnosti analogických. Jako však Platon nemohl a nedovedl vysvětliti souvislosti mezi světem zjevů a ideami, tak ani vzájemného poměru tělesnosti a duševnosti v žádoucí jasnosti nevytvořil. Mythické líčení nastupuje tu u něho na místo věcného rozboru logického. Přes to však nalézáme u Platona první pokus soustavné, na vnitřních důvodech založené klassifikace jevů psychických, ač i při pokuse tom nerozhodnost a částečnou nedůslednost třeba vytknouti.

Platon pokládá duši za bytost jednotnou, podobně jako tělo jednotný, k jistému cíli spořádaný celek tvoří, a mluví-li o jednotlivých projevech činnosti duševné, nazývaje je *εἴδη*, *μέρη* aneb *γένη*[43]), nechce v tom spatřovati nijak sporu s přesvědčením svým o jednotnosti duše; neboť části ty k jednotnému dle rozumu jeho náležejí celku, a názvosloví samo ukazuje nám spíše zřejmě, že neměl jich za duše samostatné.

§ 13. Rozeznává pak Platon tři aneb dvě části duše lidské. Počet liší se dle toho, jak pojímáme vývody jeho. V „Timaiu" vykládá, že duše skládá se ze dvou částí: nesmrtelné (*ἀθάνατον, θεῖον μέρος*), od samého boha nejvyššího stvořené, a ze smrtelné (*θνητὸν μέρος*), kterou k ní s tělem připojili bohové nižší[44]). Nesmrtelná část má sídlo své v hlavě, kdežto smrtelná

---

vermögen nach den Quellen dargestellt (1878). — Geil G. Die Lehre von den *μέρη τῆς ψυχῆς* bei Platon (Commentationes in honorem G. Studemund 1889 str. 29 a n.). — Grote G. Platon and the others companions of Socrates (1870). — Hermann C. F. De partibus animae immortalibus secundum Platonem (Ind. lect. Gott. 1855). — Chaignet A. E. De la psychologie de Platon (1862). — Papamarkas Ch. *Περὶ τῶν τριττῶν εἰδῶν τῆς ψυχῆς παρὰ Πλάτωνι* (1875). — Peipers D. Untersuchungen über das System Plato's. I. Theil: Die Erkenntnistheorie Plato's (1874). — Perathoner V. Zur Würdigung der Lehre von den Seelentheilen in der Platonischen Psychologie (1875). — Steger J. Platonische Studien. III. Theil: Die Platonische Psychologie (1872). — Schulbach R. De animi partibus secundum Platonem (1861). — Schultess F. Platonische Forschungen (1875).

[43]) Jednotlivé třídy jevů psychických Platon označuje buď názvem *μέρη* (ve smysle quantitativném), jako Polit. 442 c, 444 b, častěji však užívá názvu *εἴδη* aneb *γένη*, jako Faidr. 253 c, Polit. 435 c, 439 e, 441 c, 443 d, 504 a, Tim. 69 c, e, 77 b, někdy pak též *ἤθη* aneb *τρόποι*.

[44]) Tim. 69 c: *καὶ τῶν μὲν θείων αὐτὸς γίγνεται δημιουργός, τῶν δὲ θνητῶν τὴν γένεσιν τοῖς ἑαυτοῦ γεννήμασι δημιουργεῖν προσέταξεν. οἱ δὲ μιμούμενοι, παραλαβόντες ἀρχὴν ψυχῆς ἀθάνατον, τὸ μετὰ τοῦτο θνητὸν σῶμα αὐτῇ περιετόρνευσαν ὄχημά τε πᾶν τὸ σῶμα ἔδοσαν ἄλλο τε εἶδος ἐν αὐτῷ ψυχῆς προσῳκοδόμουν τὸ θνητόν, δεινὰ καὶ ἀναγκαῖα ἐν ἑαυτῷ παθήματα ἔχον* ... Končí pak se tato část 72 d slovy: *τὰ μὲν οὖν περὶ ψυχῆς, ὅσον θνητὸν ἔχει καὶ ὅσον θεῖον*. Rovněž naznačuje se spojení části duše nesmrtelné se smrtelnou a tělem Tim. 41 c, d: *καὶ καθ' ὅσον μὲν αὐτῶν ἀθανάτοις ὁμώνυμον εἶναι προσήκει, θεῖον λεγόμενον ἡγεμονοῦν τε ἐν αὐτοῖς ... σπείρας καὶ ὑπαρξάμενος ἐγὼ παραδώσω· τὸ δὲ λοιπὸν ὑμεῖς, ἀθανάτῳ θνητὸν προσυφαίνοντες ἀπεργάζεσθε ζῷα* ...

v trupu sídlíc jest od ní krkem oddělena[45]). Avšak při tomto rozdělení Platon nezůstává, nýbrž postupuje dále, a pozoruje, že ve smrtelné části duše lidské třeba rozeznávati lepší, ušlechtilejší a nižší, horší díl, dospívá ke dvěma podřaděným částem, jež jsou *θυμοειδὲς μέρος* a *μέρος ἐπιθυμητικόν*. A hned těmto dvěma nižším částem určuje různá místa. Vášnivost (*θυμός*) jest uložena v hrudi, aby takto, jsouc „akropoli" duše nesmrtelné blíže, rozkazů rozumu byla poslušna. Srdce je tvrzí její, v níž chrání se proti části nižší, žádostivosti neb chtivosti (*ἐπιθυμία*), bránicí jsouc od ní oddělena. Nižší část tato, v okolí pupku sídlo majíc, baží po ukojení tělesných chtíčů a žádostí, po nižších rozkošech, po jídle a pití, jsouc podobna divému zvířeti, které však nutno vyživovati k udržení pokolení smrtelného.[46]) Uvedená místa v „Timaiu" jsou základem poznání nauky Platonovy, bližšího pak vysvětlení a znázornění bude nám vyhledávati zejména ve „Faidru" a „Politeii" [47]).

Ve „Faidru" [48]) označuje Platon způsobem mythickým části duše lidské. Vypravuje tam, že Zeus na voze svém a za ním 11 bohů mimo Hestii vyjeli, úkolem pak duší že bylo následovati bohů a ve krajích nadsvětných pohlížeti na čistou pravdu. Duše lidská v praeexistenci své je tu srovnávána s dvojspřežím okřídleným, řízeným vůdcem rozumným. Vůdce tento je právě *νοῦς, λόγος, τὸ νοητικόν*, rozumná část duše lidské a koně oba jsou nižší části, vášnivost a chtíč. Tento poslední libuje si ve smyslnosti a proto tíhne k zemi, ke světu vezdejšímu, smyslnému, vůdci pak rozumnému nelze pomocí koně druhého (značícího *θυμός*) udržeti vozu, a tak duše, zbavena byvši okřídlení svého, klesá v kraj pozemský a vstupuje v tělo lidské. — Zde zřejmě jsou označeny tři části duše lidské, ovšem obrazem mythickým. Jako vůbec Platon užívá rád obrazného znázornění, by označil zřetelněji myšlenky své — zvláště, kde nebylo mu lze proniknouti k úplnému vystižení některé záhady —, tak i o těchto částech duše lidské mluví nezřídka obrazně. Tak praví, že duše lidská původně dlela v podobě čisté, ale společenstvím se smrtelnou částí že je znečištěna a znešvařena, i srovnává ji s Glaukem

---

[45]) Tim. 69 d až 70 e.

[46]) L. c. Že duše smrtelná k nesmrtelné teprve později přistoupila, Platon učí též v Polit. 611 c a n. (srovnání s Glaukem).

[47]) Též v Politiku (309 c) rozeznává se nižší a vyšší část duševná názvy *τὸ ζῳογενὲς* a *τὸ ἀειγενὲς ὂν τῆς ψυχῆς*, též *θεῖον, δαιμόνιον γένος*. Podobně v Politeii (589 d) činí se rozdíl v duši lidské mezi *τὸ θεῖον* a *τὸ θηριῶδες*.

[48]) 245 c — 249 b. K místu tomu pak odvolává se ve Faidru 253 c slovy: *καθάπερ ἐν ἀρχῇ τοῦδε τοῦ μύθου τριχῇ διειλόμην ψυχὴν ἑκάστην, ἱππομόρφω μὲν δύο τινὲ εἴδη, ἡνιοχικὸν δὲ εἶδος τρίτον, καὶ νῦν ἔτι ἡμῖν ταῦτα μενέτω.*

mořským, jenž vlnami jsa zmáčen a potřísněn nánosem mořským objevuje se tak v podobě změněné.[49])

Jinde pak dí Platon, že duše lidská je podobna zvířeti jakémus trojdílnému[50]), jehož nejnižší část (*ἐπιθυμία*) podobá se obludě mnohohlavé, plné lítosti a zuřivosti, jež sobě podobné stále rodí, část druhá (*θυμός*) má odznak síly, odvahy a statečnosti, jsouc podobna lvu mohutnému, třetí pak, rozum to lidský (*νοῦς*), je znázorněna podobou lidskou. Všechny ty části různorodé máme si pak mysliti spojeny v celek jednotný, tělem a tvářností lidskou obemknutý, takže různosti vnitřní zůstávají pohledu pozorovatelovu skryty. Různou cenu těchto tří částí udává Platon tím, že rozum srovnává se zlatem, *θυμόν* se stříbrem a *ἐπιθυμίαν* se železem[51]).

§ 14. Prve, nežli počneme doličovati princip klassifikačný u Platona, chceme probrati místa, na nichž Platon význam jednotlivých těchto částí duševných blíže určuje, aby vlastní jich podstata ve smysle Platonově zřejměji na jevo vytryskla.

Část rozumná, *νοῦς*, je nejvyšší, původu jsouc božského a nesmrtelna. Ona poznává idee, a ježto jen v těchto čistá, skutečná pravda se skrývá, jest úkolem jejím bažiti po pravdě. Proto zbavena-li jest pout tělesných i povznesena nad obě nižší části duševné, stává se vskutku účastnou pohledu na skutečnou, jsoucnou pravdu. Ona tvoří vlastní podstatu člověka, jsouc nesmrtelna a trvalá jeho část[52]). Čím zraku zřítelnice, tím je duši tato část[53]). Tato rozumnost staví se proti žádostivosti, potlačujíc ji. Platon užívá[54]) na ozřejmění případu konkretného, uváděje, že by někdo píti chtěl, tedy žádost po ukojení žízně povstalé že v něm jest, ale z jistých důvodů jiných že se píti zdráhá, a

---

[49]) Polit. 611 c a n.

[50]) Ib. 588 c a n.: *πλάττε τοίνυν μίαν μὲν ἰδέαν θηρίου ποικίλου καὶ πολυκεφάλου, ἡμέρων δὲ θηρίων ἔχοντος κεφαλὰς κύκλῳ καὶ ἀγρίων, καὶ δυνατοῦ μεταβάλλειν καὶ φύειν ἐξ αὐτοῦ πάντα ταῦτα ... μίαν δὴ τοίνυν ἄλλην ἰδέαν λέοντος, μίαν δὲ ἀνθρώπου· πολὺ δὲ μέγιστον ἔστω τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον τὸ δεύτερον ... σύναπτε τοίνυν αὐτὰ εἰς ἓν τρία ὄντα, ὥστε πῃ ξυμπεφυκέναι ἀλλήλοις ... περίπλασον δὴ αὐτοῖς ἔξωθεν ἑνὸς εἰκόνα, τὴν τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε τῷ μὴ δυναμένῳ τὰ ἐντὸς ὁρᾶν, ἀλλὰ τὸ ἔξω μόνον ἔλυτρον ὁρῶντι, ἓν ζῷον φαίνεσθαι, ἄνθρωπον.*

[51]) Polit. 415 a. Tutouž myšlenku pronáší též Aristoteles Polit. 1264 b 13: *φησὶ δὲ (ὁ θεὸς) τοῖς μὲν εὐθὺς γινομένοις μῖξαι χρυσόν, τοῖς δ' ἄργυρον, χαλκὸν δὲ καὶ σίδηρον τοῖς τεχνίταις μέλλουσιν ἔσεσθαι καὶ γεωργοῖς.*

[52]) Faidros 247 c: *ἡ γὰρ ἀχρώματός τε καὶ ἀσχημάτιστος καὶ ἀναφὴς οὐσία ὄντως ψυχῆς οὖσα κυβερνήτῃ μόνῳ θεατὴ νῷ· περὶ ἣν τὸ τῆς ἀληθοῦς ἐπιστήμης γένος τοῦτον ἔχει τὸν τόπον* a n. Poměr všech tří částí duševných k sobě je vylíčen v Polit. 441 e, kde čteme toto vymezení o části rozumové: *οὐκοῦν τῷ μὲν λογιστικῷ ἄρχειν προσήκει, σοφῷ ὄντι καὶ ἔχοντι τὴν ὑπὲρ ἁπάσης τῆς ψυχῆς προμήθειαν ...*

[53]) Alkib. I 133 b.

[54]) Polit. 439 b.

že v duši jeho tudíž rozeznávati dlužno v tomto okamžiku τὸ κελεῦον a τὸ κωλῦον. Prvé je žádostivost, druhé rozumnost.

Charakteristiku pak obou nižších částí, jež tvoří duši smrtelnou, Platon podává v tom smysle, že je vášnivost (θυμός) cos vyššího, ušlechtilejšího, jakýmsi velebnějším instinktem jsouc obdařena, a rozumnosti že bývá přirozeným spojencem proti chtíčům a nižším žádostivostem (ἐπιθυμία). Zřejmě to znázorňuje srovnáním s oběma oři, naznačuje onoho ušlechtilejšího, jenž zobrazuje θυμόν, jakožto stoupence uměřenosti a počestnosti i druha pravdivého mínění, jenž na pouhé slovo vozatajovo poslouchá [55]), kdežto onen horší a divočejší kůň — tedy obraz nejnižší části duševné, chtíčů a pudu smyslného — je druh zpupnosti a zbujnosti [56]).

Θυμός je podoben věrnému psu, jenž často sice rozzuří se a rozlítí, mní-li, že křivda se mu děje, avšak umírněn bývá od pastýře, pána svého, rozumu [57]). Platon srovnává část tuto též se lvem [58]), jinde však podotýká, že často mění se v opici [59]). Θυμός je nazýván též ξύμμαχος, ἐπίκουρος, ἑταῖρος rozumové části duševné [60]).

Ze všeho toho vychází střední postavení vášnivosti v životě duševném. Že θυμός liší se od rozumu, Platon dokazuje tím, že hoši od prvého, útlého mládí již hněv, vášnivost v sobě mají, kdežto ve věku dospělejším teprve nabývají rozumu a dle něho jednají [61]).

O povaze obou nižších částí duševných je zvláště poučno vypravování o Leontiovi, jenž z Peiraiea vycházeje mrtvoly podle zdi ležeti spatří [62]). Platon pěkným způsobem líčí, jak v nitru

---

[55]) Faidros 253 d: τιμῆς ἐραστὴς μετὰ σωφροσύνης τε καὶ αἰδοῦς, καὶ ἀληθινῆς δόξης ἑταῖρος, ἄπληκτος, κελεύματι μόνον καὶ λόγῳ ἡνιοχεῖται.

[56]) Ib. 253 e: ... ὕβρεως καὶ ἀλαζονείας ἑταῖρος. — Rovněž tak naznačena je protiva ta 246 b slovy: καὶ πρῶτον μὲν ἡμῶν ὁ ἄρχων ξυνωρίδος ἡνιοχεῖ, εἶτα τῶν ἵππων ὁ μὲν αὐτῷ καλός τε καὶ ἀγαθὸς καὶ ἐκ τοιούτων, ὁ δὲ ἐξ ἐναντίων τε καὶ ἐναντίος.

[57]) Polit. 440 c: ὅταν ἀδικεῖσθαί τις ἡγῆται, οὐκ ἐν τούτῳ ζεῖ τε καὶ χαλεπαίνει καὶ ξυμμαχεῖ τῷ δοκοῦντι δικαίῳ ... καὶ οὐ λήγει τῶν γενναίων, πρὶν ἂν ἢ διαπράξηται ἢ τελευτήσῃ ἢ ὥσπερ κύων ὑπὸ νομέως ὑπὸ τοῦ λόγου τοῦ παρ' αὐτῷ ἀνακληθεὶς πραϋνθῇ.

[58]) Polit. 588 d; viz pozn. 50.

[59]) Polit. 590 b ... καὶ ἕνεκα χρημάτων καὶ τῆς ἐκείνου ἀπληστίας προπηλακιζόμενον ἐθίζῃ ἐκ νέου ἀντὶ λέοντος πίθηκον γίγνεσθαι.

[60]) Faidr. 253 d, Polit. 440 b a 441 a, zvláště slova: ... οὕτω καὶ ἐν ψυχῇ τρίτον τοῦτό ἐστι τὸ θυμοειδές, ἐπίκουρον ὂν τῷ λογιστικῷ φύσει, ἐὰν μὴ ὑπὸ κακῆς τροφῆς διαφθαρῇ. Stane-li se, co v posledních slovech naznačeno, nazývá jej Platon θυμὸς δυσπαραμύθητος (Tim. 69 d).

[61]) Polit. 441 a: καὶ γὰρ ἐν τοῖς παιδίοις τοῦτό γ' ἄν τις ἴδοι, ὅτι θυμοῦ μὲν εὐθὺς γενόμενα μεστά ἐστι, λογισμοῦ δ' ἔνιοι μὲν ἔμοιγε δοκοῦσιν οὐδέποτε μεταλαμβάνειν, οἱ δὲ πολλοὶ ὀψέ ποτε.

[62]) Polit. 439 e — 440 a.

jeho zvědavost jakás nutkavá a žádostivá probouzí se, by pohlédl na ně, na druhé straně však, jak zase hrůza jakás jej od pohledu toho odvrací. Vypravováním tím Platon ukazuje, jak vášnivost se žádostivostí někdy v zápas se pouští, ježto podstatou a povahou svou obě jsou odrůzněny.

K nejnižší části duševné (*ἐπιθυμητικόν*) Platon čítá žádosti nižší, jež k obyčejným úkonům životným se vztahují, a mluví o ní nejvíce jako o žádostivosti, jejíž cílem je jídlo, pití a vůbec ukonejšení různých chtíčů tělesných. A že majetku, peněz především k ukonejšení všeho toho je potřebí, vztahuje se žádostivost tato i k nabývání, prostředků těch, pročež Platon někdy ji označuje též přívlastky *φιλοχρήματον* a *φιλοκερδές* [63]).

2. *Další ozřejmění třídění Platonova.*

§ 15. Tím předvedli a dolíčili jsme nauku Platonovu o částech duše lidské. Jako v celé své filosofii, tak i v této části Platon mluví hlavně obrazně. Ač všechna místa uvedli jsme a probrali, která k poznání povahy označených činností duševných přispěti by mohla, přece neobjevila se nám podstata jejich dosud v úplné jasnosti a nemožno nám mluvou psychologickou přesně jich formulovati.

Co Platon chtěl naznačiti názvy *νοῦς*, *θυμός* a *ἐπιθυμία*? Které jevy života duševného podřaďoval jednotlivým těmto pojmům? Jaký poměr zejména má třídění toto k pokusům psychologie moderné, zvláště k známému rozdělení jevů duševných na rozum, cit a vůli? Kryjí se snad obě klassifikace tyto? Tak mnozí se domnívali [64]). Nám nezdá se věc býti tak jednoduchou. Plato-

---

[63]) Uvádím zvláště místa tato pro charakteristiku důležitá: Polit. 436 a: ... *ἐπιθυμοῦμεν δ' αὖ τρίτῳ τινὶ τῶν περὶ τὴν τροφήν τε καὶ γέννησιν ἡδονῶν καὶ ὅσα τούτων ἀδελφά.* — 437 d: *τούτων δὴ οὕτως ἐχόντων ἐπιθυμιῶν τι φήσομεν εἶναι εἶδος, καὶ ἐναργεστάτας αὐτῶν τούτων ἥν τε δίψαν καλοῦμεν καὶ ἣν πεῖναν.* — 439 d: ... *τὸ μὲν ᾧ λογίζεται λογιστικὸν προσαγορεύοντες τῆς ψυχῆς, τὸ δὲ ᾧ ἐρᾷ τε καὶ πεινῇ καὶ διψῇ καὶ περὶ τὰς ἄλλας ἐπιθυμίας ἐπτόηται ἀλόγιστόν τε καὶ ἐπιθυμητικόν.* — 580 e: *ἐπιθυμητικὸν γὰρ αὐτὸ κεκλήκαμεν διὰ σφοδρότητα τῶν περὶ τὴν ἐδωδὴν ἐπιθυμιῶν καὶ πόσιν καὶ ἀφροδίσια καὶ ὅσα ἄλλα τούτοις ἀκόλουθα, καὶ φιλοχρήματον δή, ὅτι διὰ χρημάτων μάλιστα ἀποτελοῦνται αἱ τοιαῦται ἐπιθυμίαι.* — 581 a: ... *καὶ καλοῦντες αὐτὸ φιλοχρήματον καὶ φιλοκερδὲς ὀρθῶς ἂν καλοῖμεν;* srv. též Nomoi 689 b: *τὸ γὰρ λυπούμενον καὶ ἡδόμενον αὐτῆς* (t. *τῆς ψυχῆς*), *ὅπερ δῆμός τε καὶ πλῆθος πόλεώς ἐστιν.*

[64]) Srv. zvláště Tennemann Gesch. d. Phil. (Lipsko 1794 sv. 2. str. 434): „Das wichtigste, was Plato für die empirische Psychologie leistete, ist die Unterscheidung 3 besonderer Aeusserungen ... dies sind das Vorstellen und Erkennen, das Wollen und Begehren und das Gefühl“. Náhlovský: Das Gefühlsleben (Lipsko 1862, S. 1. st. 41.): „Als Hauptformen des psychischen Lebens gelten schon von uralter Zeit aber das Vorstellen (mit Inbegriff des Denken und Erkennen), das Gefühl und das Streben (oder Begehren

novy pojmy mají význam naprosto rozdílný; přidělujíce mu třídění moderné, nalézali bychom u něho mnoho neshod nevysvětlitelných.

§ 16. Především dlužno podotknouti proti stotožňování takovému, že Platonské části duševné mají zřejmě povahu ethickou, která různými epithety, namnoze obraznými, určitě jest označena. Platon na př. v „Politeii" dodělává se klassifikace své v analogii ke zřízení společenskému a s tím souvisí, že hlavní moment je při každé z těchto částí duševných jakási snaha, úsilnost po něčem, jejíž konečný cíl, jak později ukážeme, jsou odvěké idee[65]).

Přihlédněme blíže k celé věci.

§ 17. a) Poznávavost psychologie moderné nijak nespadá v jedno s Platonským pojmem *νοῦς*.

Dle názorů našich nutnou a počátečnou součástkou poznávavosti je zajisté činnost smyslová. Pocit je nám základný prvek, z něhož představy, soudy atd. dle moderné psychologie se vyvíjejí. Již však Aristoteles bystře k tomu ukázal[66]), že činnost smyslová, *αἴσθησις*, dle názorů Platonových nijak nedá se vřaditi v jeho kategorii *νοῦς*, a podobně v době nové Brentano[67]) namítá proti klassifikaci Platonově, že úplně nevyčerpává jevů duševných, ježto nevíme, kam bychom vhodně vřadili činnost smyslovou, a

---

im weiteren Sinne des Wortes). Es ist dies eine Gruppirung psychischer Erscheinungen, welche schon in der berühmten Dreigliederung des Seelenwesen's bei Plato klar erkennbar ist, indem dieser zwischen der erkennenden (*λόγος*), der fühlenden, (muthigen, streitlustigen *θυμός*) und der begehrlichen Seele (*ἐπιθυμία*) unterscheidet." Podobné mínění pronáší i Steinhardt v úvodě k Platonově Politeii překladu Müllerova str. 188. Rovněž Susemihl shodně s těmito názory v Platonském *θυμός* spatřuje živel citový (Gen. Entw. d. Plat. Phil. II, 1, str. 161) pravě, že *θυμός* je „das instinktmässige sittliche und Rechtsgefühl, der natürliche Eifer für alles schöne und gute, von welchem Zorn und Energie nur verschiedene Aeusserungen sind." Rovněž Siebeck (Geschichte der Psychologie I, 204), ač v celku má názor jiný a mnohem správnější, přece dodává: „Bei alledem lässt es sich keineswegs verkennen, dass in der Platonischen Psychologie die Anfänge der späteren Eintheilung der seelischen Zustände in solche des Vorstellens, Fühlens und Begehrens doch bereits vorhanden sind".

[65]) Této zvláštnosti klassifikace Platonské všimli si teprve v době nejnovější hlavně Perathoner (Zur Würdigung d. L. v. d. Seelentheilen in d. Plat. Phil. str. 4): „Zur Evidenz erhellt es aber aus der Republik, dass Plato zunächst nur das Wollen und Nichtwollen, das Streben und Widerstreben, das Verlangen und Verabscheuen im Auge hatte" a Wildauer (Die Psychologie des Willens bei Sokrates, Platon und Aristoteles. Innsbruck 1877), jenž ve spise svém na věc tuto zvláště důraz klade. Je to ostatně patrno i pochopitelno, uvážíme-li mythos ve Faidru, kde duše k světu ideí tíhne, a souvislost, v níž tyto části duševné stojí s jednotlivými ctnostmi.

[66]) De an. 432 a 22 — 433 a 31, zvláště slova: ... *καὶ τὸ αἰσθητικόν, ὃ οὔτε ὡς ἄλογον οὔτε ὡς λόγον ἔχον θείη ἄν τις ῥᾳδίως* (432 a 30).

[67]) Emp. Psychologie I, 236 a n.

dochází tak k závěrku, že snad Platon dvojí druh smyslového vnímání rozeznával, přičítaje jeden k rozumné, druhý k nerozumné části duševné. Myslím, že toliko Aristotelova poznámka má oprávněnost, nikoli pak hypothetický dodatek Brentanův, a že Platona v celé věci nijak z nejasnosti neb nedůslednosti nemůžeme viniti, přidržíme-li se jen vlastních jeho slov a přihlížíme-li především k souvislosti celé nauky jeho i ke stěžejnému jeho učení o ideách. Platon vskutku přiznával smyslové vnímání nižší části duševné, žádostivosti (*ἐπιθυμητικόν*). Svědčí o tom mnohá místa ve spisech jeho [68]).

A je přirozeno i shodno s celou soustavou Platonovou, že ke třetí části duševné přičítal smyslové vnímání; neboť činnost smyslová není mu jako nám podkladem vědění a přemýšlení. Platonovi neplatí nijak věta: „Nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu.“ Celý svět skládá se dle soustavy Platonovy z ideí a zjevů. Čistě rozumové vědění má předmětem toliko abstrakce, pravé jsoucno — idee. Platonovi není pojímání jednotlivin smyslovou činností pravé vědění, není mu to podkladem myšlení — nemůže tedy náležeti k nejvyšší části duševné, k *νοῦς*. Nikoli smyslové vnímání, nýbrž *ἀνάμνησις* je Platonovi podkladem skutečného vědění, a jen tato náleží nesmrtelné části duševné.

Platon smyslům nedůvěřuje [69]), jeho zásadné odloučení světa ideí a světa smyslného podmínilo i zde toto neporozumění pochodu poznávacího. Platon ukazuje, že smysly podávají nám sice zprávu o jednotlivinách ve světě vnějším, ale skutečné vědění pojmů jednosti, mnohosti, rovnosti, různosti atd. že pochází z nitra našeho, povahy jsouc apriorné [70]). V Theaitetu i Faidonu

---

[68]) Dle Politeie 602 a 603 je nutno rozděliti smyslový vněm (*αἴσθησις*), ježto nám nepodává pravdy, nýbrž pouhé zdání, od části rozumové (*λογισμός*). — Polit. 524 a n. Platon mluví o nejistotě a neurčitosti vněmů smyslových, rozeznává *νοητόν* a *ὁρατόν*, jež různy jsouce zajisté též odrůzněny mají principy duševné. — Tim. 77 b slovy zřejmými je smyslové vnímání třetí části duševné přičítáno: . . . *τοῦ τρίτου ψυχῆς εἴδους* . . ., *ᾧ δόξης μὲν λογισμοῦ τε καὶ νοῦ μέτεστι τὸ μηδέν, αἰσθήσεως δὲ ἡδείας καὶ ἀλγεινῆς μετὰ ἐπιθυμιῶν*. Ib. 69 d ukazuje se, že ke smrtelné části duševné náležejí *ἡδονή, λύπη, θάῤῥος, φόβος, θυμός, ἐλπίς, αἴσθησις ἄλογος* a *ἔρως*. Přívlastek *ἄλογος* není tu položen nijak v protivě proti jakési *αἴσθησις λογιστική*, jak Brentano se domýšlí, nýbrž řečeno tím všeobecně: „smyslový vněm, jehož podstatným znakem je nerozumnost“.

[69]) Faidon 79 c: *ἡ ψυχή, ὅταν τῷ σώματι προσχρῆται εἰς τὸ σκοπεῖν τι ἢ διὰ τοῦ ὁρᾶν ἢ διὰ τοῦ ἀκούειν ἢ δι᾽ ἄλλης τινὸς αἰσθήσεως* . ., *τότε μὲν ἕλκεται ὑπὸ τοῦ σώματος εἰς τὰ οὐδέποτε κατὰ ταὐτὰ ἔχοντα, καὶ αὐτὴ πλανᾶται καὶ ταράττεται.*

[70]) Polit. 485 a: *τοῦτο μὲν δὴ τῶν φιλοσόφων φύσεων πέρι ὡμολογήσθω ἡμῖν, ὅτι μαθήματός γε ἀεὶ ἐρῶσιν, ὃ ἂν αὐτοῖς δηλοῖ ἐκείνης τῆς οὐσίας τῆς ἀεὶ οὔσης καὶ μὴ πλανωμένης ὑπὸ γενέσεως καὶ φθορᾶς.* Ib. 532 a: *οὕτω καὶ ὅταν τις τῷ διαλέγεσθαι ἐπιχειρῇ, ἄνευ πασῶν τῶν αἰσθήσεων διὰ τοῦ λόγου ἐπ᾽ αὐτὸ ὃ ἔστιν ἕκαστον ὁρμᾷ, κἂν μὴ ἀποστῇ, πρὶν ἂν αὐτὸ ὃ ἔστιν ἀγαθὸν αὐτῇ νοήσει λάβῃ, ἐπ᾽ αὐτῷ γίγνεται τῷ τοῦ νοητοῦ τέλει* . . .

brojí proti tomu, že by smyslová činnost byla podnětem poznání. Poznání skutečné je toliko vzpomínání ideí, a svět smyslný má Platonovi jen potud a proto cenu, ježto věčné idee často v něm se zračí, ideálná krása v krásných tělech se objevuje — jak v „Hostině“ obšírně je vykládáno —, ale i tu působení smyslnosti jest jen nepřímé, jen v tom dosahu, že k ideám věčným odkazuje, nemajíc však sama o sobě nijak ceny pro skutečné poznání. Právě smyslnost koná zřídka tento úkol, jsouc po většině pravému vědění a poznání jen na překážku, jak obšírně Platon na mnoha místech dolíčuje [71]). Smyslové vnímání je dle Platona odrůzněno od části rozumové, neboť často této ani za pomoc nevzývá, samo sobě chtíc postačovati, kdežto jinde zase *νοῦς* vlastní silou musí jeho poznatky přehlížeti [72]). Zřejmo tedy, že vlastních vědomostí, vztahujících se k pravdivému jsoucnu, nečerpá nijak z činnosti smyslové [73]).

---

[71]) Faidon 65 c, e, 66 a, c, 79 c, d, 81 b, 83 a a j. S názorem tímto shoduje se též Lewes, jenž ve svých dějinách filosofie (I. 378 něm. př.) dí: „Die Sinnlichkeit erweckt die Erinnerungen der vernünftigen Seele durch die Entdeckung des Einen in dem Vielen und bewahrt den Menschen vor dem Skepticismus, der unvermeidlich aus blosser Sinneserkenntnis entsteht.“

[72]) Polit. 523 b: *δείκνυμι ... τὰ μὲν ἐν ταῖς αἰσθήσεσιν οὐ παρακαλοῦντα τὴν νόησιν εἰς ἐπίσκεψιν, ὡς ἱκανῶς ὑπὸ τῆς αἰσθήσεως κρινόμενα, τὰ δὲ παντάπασι διακελευόμενα ἐκείνην ἐπισκέψασθαι ὡς τῆς αἰσθήσεως οὐδὲν ὑγιὲς ποιούσης.*

[73]) Nejen filosofové moderní, jako Brentano a někteří Herbartovci, neporozuměli v této stránce učení Platonovu, nýbrž i mnozí vykladatelé soudili, že u Platona je nedůslednost, ježto činnost smyslová brzo prý nejvyšší, brzo nejnižší části duševné je přičítána. Tak Steger ve své Platonské psychologii na str. 34 bez dalších důvodů praví: „Plato scheint es jedoch vorgezogen zu haben die sinnliche Wahrnehmung, die jedoch immer eine Vorbereitung zur Vernunfterkenntnis ist, der vernünftigen Seele zuzuschreiben.“ Že by činnost smyslová přípravou byla poznání rozumového, není asi myšlenka Platonova. — Podobně Funke (Die Lehre Platon's von den Seelenvermögen, 1878), ač byl prve připustil částečnou oprávněnost názoru, jejž jsme výše dolíčili, snaží se u Platona dokázati nedůslednost. Platon prý přece někdy přikládal smyslnost části rozumové. Avšak místa, jichž se dovolává, nijak nás nemohou přesvědčiti. Funke snaží se především mínění své vyvoditi z analogie duše lidské s duší světovou (Tim. 36 e — 37 c). Platon ovšem dí tam zřejmě, že nesmrtelná část duše jednotlivcovy je z týchž částí složena, jako duše světová, ale další závěrek Funkeho, že, poněvadž při duši světové v oboru *θάτερον* je smyslnost, i nesmrtelné duši jednotlivcově a tudíž rozumu ji přičísti musíme, není stringentní; neboť a) Platon podotýká zřejmě, že tato analogie není všeobecna a naprosta, neboť duše ostatní od nižších bohů stvořené nejsou úplně čisty, jsouce v měsidle onom jen ze zbytků po duši světové vytvořeny (Tim. 41 d ... *τὰ τῶν πρόσθεν ὑπόλοιπα κατεχεῖτο μίσγων τρόπον μέν τινα τὸν αὐτόν, ἀκήρατα δ' οὐκέτι κατὰ ταὐτὰ ὡσαύτως, ἀλλὰ δεύτερα καὶ τρίτα*); b) Funke mimo to nedokázal své supposice, že by duši světové náleželo smyslové vnímání, našemu analogické. Z Platona možno toliko vyčísti, že duše světová prostřednictvím dvou okruhů *ταὐτόν* a *θάτερον* dostává zprávu o jsoucnu skutečném i o zjevech, ale toto poslední děje se *δόξᾳ* (Tim.

Duch tak samostatný a neohrožený, jako je Platon, nelekal se těchto důsledků, které se zkušeností naší jsou v příkrém odporu. Nejsme však oprávněni nedůslednost mu podkládati. Toho upříti ovšem nelze, že apriorná hypothesa Platonova o ideách právě v této věci utkala se ve velmi ostrý spor se zkušeností. Nikde však nenalézáme u něho stopy, že by jakýmkoli spůsobem, buď rozdělením činnosti smyslové na vyšší a nižší (Brentano), aneb zřejmou nedůsledností byl hleděl obeplouti toto úskalí. Vytčenému účelu našemu postačí odpověď, jíž jsme se dosud dodělali: psychologický pojem moderné poznávavosti není totožný s Platonským *νοῦς*. Z dalšího bude zjevno, že *νοῦς* u Platona značí poznání ideí, k němuž se však pojí cit z něho pochodící a snaha k ideám se nesoucí jakožto části jeho podstatné.

§ 18. b) Nejinak však má se to i s ostatními částmi. Cit psychologie moderné není totožný s Platonským *θυμός*. Platonovi je cit něco, co veškeré výkony a jevy duševné provází, všem částem duševným tudíž vlastní a společné jest [74]). Je tudíž ovšem cit též nutnou součástí Platonského pojmu *θυμός*, ale patří sem toliko city, které s povahou této části nutně jsou sloučeny a jí podmíněny, city, které povzbuzují člověka k mužnosti, k projevu síly, k roznícení a nadšení, kdežto city jiného druhu oběma ostatním částem duševným náležejí. Ve „Filebu" jsou *ἡδονή* a *λύπη*, tedy oba druhy citu analysovány obšírně a důkladně beze všeho zřetele k vášnivé části duševné, takže zřejmo z toho, že s ní nijak v jedno nespadají. Tam mluví též o poměru žádostivosti k citům: žádostivost jeví cit prázdnoty, tedy cit nelibý, a dojde-li cíle tužby své, nastává protiva stavu prvého, druží se cit libý. To pak platí nejen o nižší žádostivosti, nýbrž i o touze po vědění, kterou též Platon vykládá jako prázdnotu. Jeť známo, že rozeznává slasti smyslné a čistě duševné. Slast smyslná vzniká ukojením nižších chtíčů, které k *ἐπιθυμία* patří, kdežto na druhé straně z poznávání ideí vzniká též nejvyšší čistá, duševná slast, která zase tedy k *λογιστικόν* náleží [75]).

---

37 b). Jeť Platonovi duše světová právě něco čistě transcendentního, a smyslové vnímání nemůže jí býti přičítáno. c) Mimo to Aristoteles, jenž zajisté znal dokonale mínění Platonovo, *αἴσθησιν* a *ἐπιθυμίαν* vylučuje ve smysle jeho z duše světové (de anima 407 a 3): *τὴν γὰρ τοῦ παντὸς δῆλον ὅτι τοιαύτην εἶναι βούλεται οἷόν ποτ' ἐστὶν ὁ καλούμενος νοῦς· οὐ γὰρ δὴ οἷόν γ' ἡ αἰσθητικὴ οὐδ' οἷον ἡ ἐπιθυμητική.* — Rovněž nemá váhy další důvod Funkeho, že orgány vnímání smyslového jsou umístěny právě poblíž části rozumové na hlavě. Platon spojitosti této ovšem nepopírá, ale vychází mu z jednotnosti duše celé a nikoli snad ze shodnosti části rozumové se smyslovou.

[74]) Polit. 580 d: *τριῶν ὄντων τριτταὶ καὶ ἡδοναί μοι φαίνονται, ἑνὸς ἑκάστου μία ἰδία.*

[75]) Že k žádostem city se druží, je vyjádřeno zřejmě na mnoha místech, zvláště Polit. 431 c: *ἐπιθυμίας καὶ ἡδονάς τε καὶ λύπας*, 430 e:

§ *19.* *c)* Rovněž snaha psychologie moderné nespadá s Platonským *ἐπιθυμητικόν*. Mnoho je Platonských míst, kde spisovatel užívá o všech částech duševných výrazu, který označuje snahu v nich jsoucí [76]. Platon rozuměl výrazem *ἐπιθυμητικόν* toliko nižší chtíč, hlavně smyslný po jídle a pití jako podmínku zachování života individuálného a pohlavní žádostivost jakožto podmínku zachování života socialného [77]. K tomu ovšem druží se žádost po prostředcích k cíli tomu potřebných, tedy zvláště po penězích a majetku, kterou Platon rovněž za něco nižšího pokládal, pročež přidává této části epitheta *φιλοκερδές* neb *φιλοχρήματον* [78]. Naproti tomu uznává však Platon snahu vyšší, jejíž předmětem nejsou věci smyslné a pomíjející, nýbrž pravé, skutečné jsoucno — idee, a která tudíž náleží k rozumné části duševné. Ano tato rozumná část je charakterisována v podstatě své jakožto snaha po poznání ideí, v čemž již hlavní činitelé její jsou označeni. Nejvyšší cíl poznání tohoto je dobro. Kdo to poznává, je schopen ctnosti a dochází v ní pravé blaženosti. Že snaha tato je podstatnou součástí duše rozumné, je vyjádřeno jasně již přídavnými jmény jí přidanými: *φιλόσοφον*, *φιλομαθές*. A četná jsou místa, kde činnost této nejvyšší části duševné je charakterisována jako žádost po pravdě, jako touha po poznání skutečného jsoucna [79]. Poznávavost není prosté pohlížení intuitivné, nýbrž

ἡδονῶν τινῶν καὶ ἐπιθυμιῶν ἐγκράτεια; 436 a: *ἐπιθυμοῦμεν .. τῶν ἡδονῶν*; 561 a: *μεταβάλλει ἐκ τοῦ ἐν ἀναγκαίοις ἐπιθυμίαις τρεφομένου τὴν τῶν μὴ ἀναγκαίων καὶ ἀνωφελῶν ἡδονῶν ἐλευθέρωσιν*; 586 d: *ἐπιθυμίαι ... τὰς ἡδονὰς διώκουσαι.* Slast nejvyšší části duševné je vyjádřena Polit. 485 d slovy: *ᾧ δὴ πρὸς τὰ μαθήματα ... ἐρρυήκασι (αἱ ἐπιθυμίαι), περὶ τὴν τῆς ψυχῆς οἶμαι ἡδονὴν αὐτῆς καθ᾽ αὑτὴν εἶεν ἄν.* Ib. 581 d je řeč o slasti nazvané *ἡ τοῦ μανθάνειν ἡδονή.*

[76]) Tak je přičítána snaha rozumné části duševné Polit. 581 b: *ἀλλὰ μὴν ᾧ γε μανθάνομεν, παντὶ δῆλον ὅτι πρὸς τὸ εἰδέναι τὴν ἀλήθειαν ὅπῃ ἔχει πᾶν ἀεὶ τέταται*, a též části vášnivé 581 a: *τὸ θυμοειδὲς οὐ πρὸς τὸ κρατεῖν μέντοι φαμὲν καὶ νικᾶν καὶ εὐδοκιμεῖν ἀεὶ ὅλον ὡρμῆσθαι*; snaha náleží dle Platona všem částem duševným (580 d: *τριῶν ὄντων τριτταὶ καὶ ἡδοναί μοι φαίνονται, ἑνὸς ἑκάστου μία ἰδία· ἐπιθυμίαι τε ὡσαύτως καὶ ἀρχαί*) a liší se toliko předmětem, ke kterému směřuje. Dle této různosti její jsou též různá epitheta přikládána jednotlivým částem. Polit. 580 a 581 je část rozumná nazývána *φιλόσοφον* aneb *φιλομαθές*, vášnivost *φιλόνικον* aneb *φιλότιμον* a žádostivost konečně *φιλοκερδές* aneb *φιλοχρήματον.*

[77]) Polit. 580 e: *ἐπιθυμητικὸν γὰρ αὐτὸ κεκλήκαμεν διὰ σφοδρότητα τῶν περὶ τὴν ἐδωδὴν ἐπιθυμιῶν καὶ πόσιν καὶ ἀφροδίσια καὶ ὅσα τούτοις ἀκόλουθα.*

[78]) Polit. 581 a: *καὶ φιλοχρήματον δή, ὅτι διὰ χρημάτων μάλιστα ἀποτελοῦνται αἱ τοιαῦται ἐπιθυμίαι. ... καὶ καλοῦντες αὐτὸ* (t. *τοῦτο τὸ μέρος τῆς ψυχῆς*) *φιλοχρήματον καὶ φιλοκερδὲς ὀρθῶς ἂν καλοῖμεν.*

[79]) Viz výše uvedené místo z Polit. 581 b. Mimo to Polit. 485 a: *τοῦτο μὲν δὴ τῶν φιλοσόφων φύσεων πέρι ὡμολογήσθω ἡμῖν, ὅτι μαθήματός γε ἀεὶ ἐρῶσιν ...* Ib. 485 d: *τὸν ἄρα τῷ ὄντι φιλομαθῆ πάσης ἀληθείας δεῖ ... ὀρέγεσθαι.* Faidon 65 c: *ὀρέγεσθαι τοῦ ὄντος*, 66 a

je to práce, snaha po poznání ideí, s čímž shoduje se též etymologie Platonova (*νόησις = νέον ἔσις*)[80]. V tom záleží právě též vznešený pojem erotu Platonského, jenž spatřuje v kráse světové toliko odlesk věčného krásna ideálného, k tomuto vším úsilím povznáší se, je poznává a v tomto poznání nejvyšší dochází slasti[81]). Bylo by zajímavo ukázati, jak Platon tuto anamnesi představoval si jako snahu, vůli.

§ 20. Z vylíčeného vychází již zřejmě na jevo, že klassifikace moderná s klassifikací Platonovou se nekryje, nýbrž naopak spíše s ní se křižuje, vycházejíc z principů jiných. Zdroj klassifikace Platonovy nutno, myslím, nalézati v odlišení světa ideí od světa zjevů. Člověk v podstatě své jest jen malým obrazem světa veškerého, a jako veškerenstvo skládá se z ideí a zjevů, tak pro obé i v duši lidské nalézáme uschopnění.

Νοῦς čili *λογιστικόν* má vztah toliko k ideám, obsahuje pravé, čisté poznání jich, vyšší snahu k němu se nesoucí a čisté slasti v něm původ mající.

Ἐπιθυμητικόν má zřetel toliko ke zjevům, spokojuje se smyslným vnímáním — které i zvířatům náleží —, chtíči z něho pochodícími a k oběma pojícími se city.

§ 21. Mezi oběma pak stojí *θυμός*, jehož vlastní podstata dosud nevynikla nám v také jasnosti, jako obě části předchozí. Tolik však domysliti si již můžeme, že část tato má úkol sprostředkující, čili že jest analogická metafysickému pojmu Platonskému *μέθεξις*, jímž Platon snažil se vysvětliti přechod ze světa ideí do světa zjevů. Dualismus tento je též v každém jednotlivci. I jemu náleží zříci se co možno zjevů světa, k němuž je tělem a nástroji smyslnými upoután, a povznésti se k čistému poznávání a chtění ideálnému. Sprostředkování obého děje se právě činností vášnivou.

θηρεύειν τῶν ὄντων, 66 b: *οὗ ἐπιθυμοῦμεν· φαμὲν δὲ τοῦτο εἶναι τὸ ἀληθές.* Theait. 186 a *Σω.*: *ποτέρων οὖν τιθεῖς τὴν οὐσίαν; ... Θεαι. ἐγὼ μὲν ὧν αὐτὴ ἡ ψυχὴ καθ' αὑτὴν ἐπορέγεται.* — V Nomoi, kde Platon činnosti duševné vyčítá, klade právě vůli na místo prvé (896 e): ... *ἄγει μὲν δὴ ψυχὴ πάντα ... ταῖς αὑτῆς κινήσεσι, αἷς ὀνόματά ἐστι βούλεσθαι, σκοπεῖσθαι, ἐπιμελεῖσθαι.*

[80]) Kratylos 411 d: *τούτου οὖν ἐφίεσθαι τὴν ψυχὴν μηνύει τὸ ὄνομα ὁ θέμενος τὴν νεόεσιν.* — Jen z naprostého neporozumění duchu Platonovu možno vysvětliti názory, které nauce jeho imputují úplný opak, jako Laforet Philosophie ancienne (Bruxelles 1867, I, 440): C'est un défaut très grave de la Psychologie de Platon de ne voir dans la partie supérieure de l'âme que l'intelligence ... La volonté, telle qu'il l'entend réside dans la partie irascible et dans la partie concupiscible de l'âme.

[81]) T. Wildauer l l. II p. 125 o věci této zevrubné se šíří.

Jaký má tedy význam *θυμός* Platonský?

§ 22. Slovo *θυμός* značí pojem specificky řecký, jehož překladem do jiného jazyka nelze asi dokonale vystihnouti [82]). Platon sám v Kratylu (419 e) vykládá etymologicky jméno to slovy *θύσις καὶ ζέσις τῆς ψυχῆς* [83]). Možno domýšleti se, že Platon přejal jméno to z mluvy lidu, kde mělo význam velmi široký a často vůbec nitro lidské naproti vnějšku značilo. Poučno je zvláště užívání slova toho u Homera, kde má prvé místo naproti všem výrazům, jež nitro duševné značí a kde ze všech míst to asi jasně vychází, že *θυμός* je vlastně živel, jenž člověkem hýbe (*θυμός με κελεύει*), k činu, k projevení sebe sama pobízí. Rozmanity jsou výrazy, jimiž v básních homerských je činnost jeho označena: *ἐποτρύνει, ἀνίει, ἀνώγει, ἐθέλει, βούλεται, ἵεται, ἐπέσσυται, ἐφορμᾶται, κελεύει, κέλεται, ἐρητύει, ἐρυκακέει, δαμᾷ*, též představivost slovy *δοκεῖν, ὑπολαμβάνειν* bývá mu často přičítána (tak jsou i osobné výroky: *δόκησε δ' ἄρα σφισὶ θυμός ὡς ἔμεν* κ 414). Z uvedeného, myslím, vychází, že asi Homerovi a vůbec Řekům v prostém jich názoru *θυμός* byl vlastní podstata bytosti lidské, to, co určitého, individualného člověka činí, jakási nejasná představa o sebevědomí, o osobní vůli.

§ 23. Hodil se Platonovi ve filosofické jeho soustavě pojem ten v tomto smysle? Dojista. Platon měl zde úkol uspůsobiti srovnání a sprostředkování mezi dvěma zásadnými protivami světa ideálného a světa zjevů. Uprostřed mezi oběma těmito extrémy zřel Platon rozsáhlé pole činnosti lidské, která v obou podnět svůj nachází. Při bližším pak jejím určení dva hlavně momenty měl asi na zřeteli.

1. Analysí psychologickou a ve shodě s metafysickými svými hypothesami snažil se Platon nalézti, co je u člověka „principium individualisationis". A tu, pozoruje život jednotlivcův, postřehoval Platon bystře, že je v nitru lidském jakýsi živel, jenž působí stálé vření, stálý pohyb, jenž klidu nám nedává, k činům nás

---

[82]) Již Ciceronovi působil překlad obtíže. Tusc. disp. IV, 19, 43 překládá je slovy iracundia neb ira, vyjadřuje tak ovšem jen jednu stránku pojmu Platonského. Slova ira též Seneka (ve spise „de ira" po různu) užívá často v tomto smysle Platonském. Též Apuleiovi překlad působil nesnáze (De dogmate Platonis I, 18): excandescentia vel irritabilitas, iracundia, irascentia, ira flagrantior. — V němčině překládáno po různu slovy: Eifer, Zorn, Wille, Leidenschaft, Muth, Gemüth. Ve frančině užívá se obyčejně opisu „la partie irrascible" aneb „le coeur" a podobně i v češtině slova „mysl". Myslím, že nejvhodnější asi je v němčině název „Willenskraft" a v českém snad analogické tomu zvůle, ovšem zbaveno jsouc specifického nyní obecného svého významu. Že ve slovech těch veliká je podobnost s pojmem Platonským, je zjevno z výkladu dalšího.

[83]) Podobně Aristoteles (de an. 403 a 31) definuje pojem *ὀργή* (kterého slova též Platon někdy místo *θυμός* užívá) slovy *ζέσις τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος ἢ θερμοῦ.*

pohání, snahy probouzí, zkrátka původem je toho, že individuálnou svou zvláštnost chceme projeviti, že usilujeme vystoupiti nitrem svým na venek, zkrátka, že je v nás jakés „primum mobile“, jež se lvem, bujným ořem, psem rozlíceným srovnává. Pojem, jejž Schopenhauer svou „vůlí“ jasně vytvořil, tanul asi Platonovi ve všeobecných rysech na mysli. Tento pud lidský má kořen a původ svůj v žití čistě živočišném, a proto Platon směle přiznává jej i zvířatům, ale tam slouží toliko projevům slepých chtíčů, kdežto u člověka vstupuje ve službu vyšší části rozumové, zde osobní „já“, snaha po projevení sebe sama musí často podříditi se zřetelům vyšším, všeobecným, plynoucím ze styku se světem ideí, nižším tvorům naprosto nepřístupným.

2. Vedle této analyse psychologické přispívá u Platona k poznání této části duševné nemálo, že klassifikaci jevů psychických vůbec provádí (v „Politeii“) analogicky k rozdělení stavů společenských. I hledá tedy v duši, co by odpovídalo střednímu stavu společenskému strážců čili vojínů. Co je hlavní znak těchto? Mužnost dle názoru Platonova. A po stopě této dodělává se právě podané charakteristiky této střední části duševné.

§ 24. Právě tento postup Platonský je nám částečně důkazem, že je oprávněno pojímání naše Platonského pojmu *θυμός*. Jeť mužnost zajisté zachování sebe sama proti okolnostem vnějším i vnitřním, které existenci naši ohrožují. Co stateční se projevuje, je tedy právě ona část duše lidské, kterou Platon nazývá *θυμός*. Co tedy jiného může býti tento *θυμός* Platonský nežli toto naše vnitřní sebevědomí, osobná vůle, jichž cílem je sebezachování? *Θυμός* Platonský jeví pak nejen na venek působnost svou, nýbrž jím je obrněn člověk i proti vlastnímu nitru, proti nižším chtíčům a žádostivostem.[84]) Co nazýváme silou mravného přesvědčení, Platon zde více naznačil nežli vyjádřil. Veliký jeho duch proniknut jsa vznešeným pojmem o výši důstojnosti lidské, na strany obě, vně i vnitř, vymezil šťastně toto vlastní jádro pravého člověka. Povaha pravého člověka záleží v tom, aby nejen od jiných byl ctěn, ale i v nitru svém sebe sama mohl ctíti.[85]) Avšak pouhé uchránění se proti neblahým vlivům

[84]) Polit. 440 a: *οὗτος ... ὁ λόγος σημαίνει τὴν ὀργὴν πολεμεῖν ἐνίοτε ταῖς ἐπιθυμίαις.* Tim. 70 b: ... *ἵνα, ὅτε ζέσειε τὸ τοῦ θυμοῦ μένος, τοῦ λόγου παραγγείλαντος, ὥς τις ἄδικος περὶ αὐτὰ γίγνεται πρᾶξις ἔξωθεν ἢ καί τις ἀπὸ τῶν ἔνδοθεν ἐπιθυμιῶν ...*

[85]) Toto pojímání naše je shodno s některými novějšími názory, o věci té nabytými spůsobem odchylným od našeho. Tak P. Meyer (*Ὁ θυμός* apud Aristotelem Platonemque 1876) pouhým srovnáním jednotlivých míst Platonských dochází k tomuto závěru: „*ὁ θυμός*“ est ea naturalis vis, qua quisque, quatenus is ipse est, impellitur, ut suam propriam naturam omni ratione servet.“ — Rovněž Wildauer, pozoruje vůbec povahu snaživosti u Platona, dospívá k témuž závěru (l. l. p. 113): „Während das konkupiscible Vermögen die Befriedigung des sinnlichen, das rationale die des geistigen Menschen ver-

vnějším a opanování chtíčů vnitřních nepostačí. Platon vytkl této části duševné cíl positivný, jehož má se domáhati. Jednotlivec nesmí ztratiti se v tomto moři společenském, snaha jeho má naopak za tím cíliti, aby vlastní své osobě platnost zjednal. Čest, sláva a moc jsou cíle, za nimiž každý má pracovati, ve snaze po nich záleží positivná povaha této části duševné.[86]) Čím jednotlivec v celku společenském platným se činí, sobě uznání vlastní své individuality u jiných vymáhaje, je právě čest. I v tom je zříti specificky hellenský názor. Řekům právě bylo nejvyšším cílem životným: *αεὶ ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων*" [87]).
Proto má tato část duševná povahu nejbojovnější. Snaha úsilovná a energie neustupná nejvíce se tu jeví, člověk celou bytostí svou vrhá se ve vír života státního a společenského, v jeho nitru to vře a ku předu jej pobízí, namáhá se, bojuje, pracuje, a konečným cílem všeho jeho úsilí jest uznání vlastní individuality, čest. Ctižádostivost je vlastní podstata snaživosti, v této části duševné dle Platona obsažené, ta pohání člověka k horlivosti a práci, k mužnosti a vytrvalosti v nebezpečích a svízelích.

A při všech těchto výkonech a dějích jeví se dle Platona vždy též stránka citová. Dojde-li uznání osobní čest jednotlivcova, vzniká v něm cit libý, jejž Platon všeobecně značí slovy *ἡ ἀπὸ τοῦ τιμᾶσθαι ἡδονή*[88]). Z citů nelibých zvláště vynikají hněv a rozhořčení, které dle Platona vznikají, jakmile tato čest uznání

langt, geht das dritte auf die Geltendmachung des zwischen beiden liegenden sinnlichgeistigen Ich . ." a dále pokračuje: „Nach unserer Auffassung ist daher das *θυμοειδές* jener Seelentheil, dessen Streben auf Geltendmachung der Person, ihres Willens, ihrer Macht, ihres Werthes, oder, wie wir uns kurz ausdrücken werden, auf Ehre gerichtet und dabei dem vorstellungsmässigen Ethos zugeneigt ist . . ." a na str. 120 končí: . . . „so dass man gestehen muss, Platon habe in der Zeichnung dieses Seelentheiles sich unserer heutigen Auffassung des Wollens am meisten genähert"." Zeller shodně s názorem tímto překládá pojem ten slovem Willenskraft, jak již výše bylo podotčeno. — Podobné tušení měl již dříve Michelis Die Philosophie Platon's in ihrer inneren Beziehung zur geoffenbarten Wahrheit 1859—60, str. 114: „der *θυμός* tritt aber auf solche Weise als das eigentliche, thätige, persönliche Princip in den Vordergrund, er erscheint fast als der Wille, welcher Begriff sonst eigentlich nach dem Standpunkte des hellenischen Bewusstsein's zu keiner ausdrücklichen Geltung kommt."

[86]) Polit. 581 a: *τὸ θυμοειδὲς οὐ πρὸς τὸ κρατεῖν μέντοι φαμὲν καὶ νικᾶν καὶ εὐδοκιμεῖν ἀεὶ ὅλον ὡρμῆσθαι; . . . εἰ οὖν φιλόνικον αὐτὸ καὶ φιλότιμον προσαγορεύοιμεν, ἦ ἐμμελῶς ἂν ἔχοι;* 581 d přikládá se této části *ἡ τοῦ τιμᾶσθαι ἡδονή*, 586 d jest dílem této části *πλησμονὴ τιμῆς τε καὶ νίκης*.

[87]) Vědomí toto v Římě zejména nabylo všeobecného rozšíření a přispělo značně k bohatýrskému vývoji národa římského. Srv. zvláště Horatia ad Pis. v. 167: inservire honori a Cicero de imp. Cn. Pomp. 3, 7: et quoniam semper adpetentes gloriae praeter ceteras gentes atque avidi laudis fuistis, delenda est vobis illa macula.

[88]) Polit. 581 d.

nedochází aneb bezpráví se jí děje. Tak žena horlí, že muž její vlády nedošel, cítíc se poníženou naproti ženám ostatním, mladík spravedlivým rozhořčuje se hněvem, patří-li, že lidé nedbalí povinností svých pocty požívají, kdežto ti, kdo povinnosti svědomitě plní, za prosťáky jsou prohlašováni a s vysoka se na ně pohlíží[89]). Poněvadž člověk, pokud toliko této části poslouchá, jen osobnou zvláštnost svou má na zřeteli, přirozeno, že vzniká též závist, vznětlivost při pohledu, že uznání dostává se jiným a nikoli jemu samému[90]). Dostoupí-li však *θυμός* až k vášnivosti, vymyká se pak často nadvládě části rozumové a stává se slepým nástrojem nižších chtíčů. Tu pak i ctnost, této části duševné náležející, mění se v některý ze svých extrémů, buď v *θρασύτης* aneb opáčně v *δειλία, τρυφή, μαλθακία.*

Konečně jeví se v této části duševné též poznávavost. Dlužno sem vřaditi druhou část v Platonově stupnici theorie poznání, rozumné mínění, *δόξα*, jež právě střed drží mezi čistým věděním rozumovým (*ἐπιστήμη*) a mezi pouhým smyslovým postřehováním[91]).

§ 25. Z celého rozboru našeho tedy vychází, že *θυμός* je střední část duše lidské. Obsahem jejím je snaha po projevení vlastního, osobného nitra, tedy vůle, jež osvětlena bývá od správného mínění. Předmět, k němuž snaha tato se odnáší, je čest, moc, uznání vlastní individuality, a proto ctností její je mužnost, statečnost. Dle poměrů individuálných pak projevuje se jako bázeň a naděje, rozhořčenost a nadšení, láska a nepřátelství.

§ 26. Tak dle Platona od žádostivosti až k čisté rozumnosti je stálý postup snaživosti, jež liší se hlavně předmětem,

---

[89]) Polit. 549 d a násl.

[90]) Polit. 586 c a násl.

[91]) Polit. 477 a: *Οὐκοῦν ἐπεὶ ἐπὶ μὲν τῷ ὄντι γνῶσις ἦν, ἀγνωσία δ᾽ ἐξ ἀνάγκης ἐπὶ μὴ ὄντι, ἐπὶ τῷ μεταξὺ τούτῳ μεταξύ τι καὶ ζητητέον ἀγνοίας τε καὶ ἐπιστήμης, εἴ τι τυγχάνει ὂν τοιοῦτον; Πάνυ μὲν οὖν. Ἀρ᾽ οὖν λέγομέν τι δόξαν εἶναι; Πῶς γὰρ οὔ.* Těmto třem kategoriím jsou právě tři části duševné analogické. V mythu ve Faidru je onen lepší oř, jenž zobrazuje *θυμόν*, nazván *ἀληθινῆς δόξης ἑταῖρος.* — Podobně v Polit. 429 c je řečeno o stavu vojínů, analogickém této části duševné, že spočívá na zachování *τῆς δόξης τῆς ὑπὸ νόμου διὰ τῆς παιδείας γεγονυίας περὶ τῶν δεινῶν, ἅ τέ ἐστι καὶ οἷα.* — Že k části rozumové *δόξα* nenáleží, podotčeno zřejmě v Tim. 51 d a e, zvláště slovy: *τὸ μὲν* (t. *ὁ νοῦς*) *ἀεὶ μετ᾽ ἀληθοῦς λόγου, τὸ δὲ* (t. *ἡ δόξα*) *ἄλογον.* Taktéž Tim. 28 a: *τὸ μὲν δὴ νοήσει μετὰ λόγου περιληπτόν, ἀεὶ κατὰ ταὐτὰ ὄν, τὸ δ᾽ αὖ δόξῃ μετ᾽ αἰσθήσεως ἀλόγου δοξαστόν* ... Poněvadž pak v Tim. 77 b *δόξα* je odlišena jako něco různého od třetí části duševné, nutno ji přiřaditi ke druhé, jedině zbývající. — Srv. ostatně ještě slova v Polit. 477 b: *ἐπ᾽ ἄλλῳ ἄρα τέτακται δόξα καὶ ἐπ᾽ ἄλλῳ ἐπιστήμη, κατὰ τὴν ἄλλην δύναμιν ἑκατέρα τὴν αὐτῆς.*

k němuž směřuje v jednotlivých fasích. Je to zajisté u žádostivosti ukojení chtíče po jídle, pití a pudu pohlavního, při *θυμός* je to čest, a konečně při rozumnosti pravda, které člověk dodělává se poznáváním ideí. Celá soustava Platonova podává nám v této stránce obraz ucelený, v němž vše sbíhá se k základnému učení o ideách. Tyto jsou cílem poznávavosti a snaživosti lidské, v jich uskutečnění záleží pravý cit blaženosti. A proto v jednotlivých částech duševných tyto funkce, jež v moderné psychologii zvykli jsme od sebe odlučovati, nalézáme u Platona sloučeny ve stálém rozvoji k jednomu cíli. Celá psychologie Platonova stává se tim vlastně naukou, jak člověk má povznášeti se nad nižší části duševné k původní, věčné čistotě, která jej uschopňuje pohledu na nejvyšší idee a pravé blaženosti. Toť pravá psychologická podstata erotu Platonského, toť jednotlivé stupně jeho vývoje. Vedle ideosloví je právě tato nauka o částech duševných stěžejný kámen soustavy Platonské, a máme-li tyto dvě náležitě na zřeteli, mnohé zdánlivé nesrovnalosti ve filosofii Platonově objeví se nám jakožto jich důsledky. (Pokrač.)

Báje theologická a Hesiodos.

Podává **Frant. Krejčí.**

(Dokončení.)

Mimo jednotlivé báje theologické, jichž obměna přirovnáváním patrna jest, spatřujeme v *Theogonii Hesiodově* plod této snahy kněžské, pokus jakéhosi písma svatého, jehož svatost ovšem uznána nebyla, ale jehož provenience analogická jest podobným zjevům u národů jiných. Obsahem jejím jest soustavné uspořádání představ náboženských, jež v lidu a v písních hrdinských ve veliké rozmanitosti beze všeho pořádku žily, takže na př. stupně mythického vývoje do sebe zasahovaly, že vedle bohů olympských ctěni byli bohové starší, že lid lnul ke stvůrám starší fantasie více, než k zušlechtěným obřadům novějším atd. Významně dí prooimion, že vedle theogonie a kosmogonie (*ὡς τὰ πρῶτα θεοὶ καὶ γαῖα γένοντο καὶ ποταμοὶ καὶ πόντος . . .*) také to Musy pověděti mají, *ὥς τ' ἄφενον δάσσαντο καὶ ὡς τιμὰς διέλοντο, ἠδὲ καὶ ὡς τὰ πρῶτα πολύπτυχον ἔσχον Ὄλυμπον*, což jest právě obsahem posvátných knih jiných národů a tuším nikoli z básnického stanoviska, z nějaké idee aesthetické, nýbrž jenom z tendence kněžské pochopitelně vysvětliti se dá, takže původcem básně této mohli býti jenom kněží. Nehledíme-li prozatím k osobě Hesio-

dově, jemuž se báseň ta připisuje, pochází Theogonie z Boiotie.[6]) Zde žili kmenové, celkem odloučení od ostatního Řecka. V úrodných nivách nacházeli, čeho k živobytí potřebovali, a nelákalo je nic, aby obchod vedli a tím s jinými národy v upřímnější styk vcházeli; v hornatých pak krajích pastýřstvím se živíce, zůstávali neustále ve styku s přírodou, a tak u nich naivní názor o světě a jemu odpovídající stupeň mythologického vývoje déle se dochoval a nábožnost hlubší kořeny zapustila. Všechna vyšší činnost společenská byla tam původu náboženského, svatyně byly jejich střediskem, slavnosti ku poctě bohů téměř jedinou národní důležitostí. Proti ostatním Řekům zůstávali v každém ohledu pozadu, společného vědomí panhellenského byli nejdále, jakož osvědčilo se ve válkách perských; vzdělanost jich pokračovala hlemýždím krokem, takže ještě v Platonových dobách slovo Boiot bylo nadávkou. Takové poměry byly pro vliv kněží nejpříhodnější, a dle všech zpráv možno souditi, že skutečně vliv ten proti ostatnímu Řecku byl daleko značnější. Zde ujala se poesie theokratická,[7]) zde vznikl kultus Mus, za jichž potomky kněží se vyhlašovali, a zde konečně je původiště Theogonie. Jeť pochopitelno, že kněží o udržení vlivu, jejž do jisté míry připouštíme, se starali a že hleděli účinky styku s jinými pokročilejšími kmeny, jichž se Boiotové při vší své isolovanosti neubránili, jmenovitě účinky rozšíření zpěvů homerských, něčím paralysovati a že volili k tomu prostředek, jenž mezi Řeky nejvíce působil, formu básnickou.

Tak si představujeme původ básně té, zřetel majíce k obsahu jejímu a k analogickým zjevům národů jiných. Tomu ovšem odporuje podání starověku, dle něhož Theogonie pochodí od Hesioda, jenž knězem nebyl, a nastává nám úloha hypothesu svou umístiti v otázce hesiodské, jejíž rozřešení tím, třeba bychom ho nedocílili, alespoň v určitém směru naznačíme, jestliže totiž otázka ta hypothesu naši snese.

Dle nynějšího stavu vědy musí veškeré rozumování v otázce hesiodské vycházeti od fakta, že Hesiodos byl a že dáta o jeho životě v Erga obsažená alespoň z části na pravdě se zakládají. Řešiti otázku tu po způsobě, jakým homerská se projednává, vnášeti do ní záhady analogické, k nimž básně hesiodské podnětu nedávají, pokládati slovo Hesiodos za jméno symbolické, jest již stanovisko překonané působením směru, jenž v otázce homerské zavládl a jehož východiskem jest totéž srovnávání vývoje vzdělanosti, o jaké se i naše hypothesa opírá. Hesiodos jest osoba historická, a běží pouze o to, které básně a jak je složil. Jak známo,

[6]) Soudě totiž z té okolnosti, že Hesiodovi byla připisována, jakož i z četných aiolismů, jež se v básni té vyskýtají.

[7]) O tom viz Bergk Griechische Literaturgeschichte I, 315 odst. Hieratische Poesie, 319 Musencultus a 326 nn.

připisují se mu především Erga, Theogonie, potom Štít Heraklešv, Eoiai, Keykova svatba, Aigimios, Melampodie, Naučení Chironova. Z nich všímati si budeme jenom prvních dvou, ježto tady jest uzel otázky, kdežto ostatní básně mají se k těmto, jako asi hymny a epigrammy Homerovi připisované k Iliadě a Odyssei, a na rozřešení otázky nikdy neměly vlivu. Byl-li Hesiodos, pocházejí Erga nutně od něho; neboť nemáme práva o tom pochybovati, pokud celý starověk tomu svědčí a pokud nelze odstraniti místa přímo k osobě básníkově se vztahující a těsně s ostatním textem souvisící. Nezáleží nám zde na tom, zda-li celek tak, jak nám se dochoval, od Hesioda přímo pochází, zda-li jest tu mnoho interpolací, zda-li původně různé básně někým později v celek sloučeny byly. Jen to faktum nás zajímá, že Hesiodos básní těch je původcem; neboť z nich vyčísti možno jeho básnický charakter. A tu asi přisvědčí každý, kdo báseň tu četl, že jest tendence didaktické, gnomické, rázu káravého a radícího, hlubokého přesvědčení náboženského a mravní opravdovosti, čímž podmíněna jest dikce a vůbec forma básnická.[8]) Hesiodos jeví se tu jako svérázný typus básníka, a na tom typu nemění žádná interpolace ani hypothesa, že báseň Erga vznikla sloučením básní kratších; neboť ráz společný je vtisknut i nejmenším částem a musel býti i v starověku znám a cítěn. S tímto rázem básně Erga neshoduje se však nikterak Theogonie. Ta jest daleko bližší zpěvům Homerovým, s nimiž má všechny zvláštnosti — přednosti i vady — slohu epického společny, ačkoli obsahem se liší. Známá rozvláčnost epická, jevící se detailní kresbou nedůležitých okolností, hromadění epithet a přirovnání kontrastují s gnomickou stručností básně předešlé tak, že mnozí filologové vliv homerských básní v tom spatřují a na základě toho kladou vznik její do doby pohomerské. Nám pak zdá se ráz Theogonie tak lišiti se od rázu Erg, že nemohou pocházeti od básníka jednoho. Nejde nám na um, že by táž mysl stejnou měrou schopna byla zploditi široké epos a gnomické průpovědi, jež, třeba krátké, stejně mnoho duševní práce vyžadují jako dlouhá rhapsodie hrdinská. Když se duch propracuje k jisté formě výrazu myšlenkového, stává se ta forma jaksi druhou jeho přirozeností, jíž ani násilím zbaviti se nedovede. Známo jest, že básnický typus lyrický špatné plodí epy a epikové že dramatům nepřístojnou rozvláčnost vtiskují. Národové mají zvláštní ráz svých

[8]) Vyjma episody o pokoleních lidských a o Pandoře, které novější kritikové vyhlašují za pozdější přídavek rázem i obsahem. Také o tom viz Bergk I, 946. Možno, že přidány byly tehdá, kdy vidělo se kněžím helikonským Theogonii Hesiodovi připsati, ježto obě episody nesou patrně stopy obměny kněžské, jevící se hlavně v moralisující jejich tendenci. Neklamnou známkou této obměny je u první báje, že zhoršení stavu lidstva připisuje se odvracování se od bohů. Poněvadž lidé neobětovali, zanevřeli bohové na ně a vyhladili je.

písní lidových, jenž převážně shoduje se s rázem některého druhu básnického. Dále je známo, že právě ve starověku mnohostrannost není známkou básníků velikých. Homeros, Archilochos, Pindaros, Aischylos atd. jenom v jednom oboru byli velikány, originálními, svými; teprv napodobitelům zůstaveno dle různých vzorů básniti a individualitu svou jen napodobením projevovati, jak činili básníci římští Vergilius, Horatius, Statius. Hesiodos však byl originálním, jsa prvním, stoje vedle Homera, ne pod ním. Myslím tudíž, že Bergk,[9]) domnívá-li se, že různost rázu obou básní podmíněna jest růzností látky, podceňuje význam básnické individuality; látka věru básníkovi nedá formu, ale básník látku přeformuje po svém. Kdyby Hesiodos byl chtěl látku Theogonie spracovati, tu by jistě byl jí vtisknul ten ráz, jaký mají Erga. Opak zdá se mi psychologickou nemožností, a proto soudím, že Theogonie jiného je původu než Erga.

Však má Hesiodos již v starověku také své *χωρίζοντες*. Pausanias totiž nepokládá Theogonii za plod Hesiodův, dovolávaje se svědectví průvodčích v chrámě helikonském (jak totiž Bergk soudí), řka XI, 31. 4 *Βοιωτῶν οἱ περὶ τὸν Ἑλικῶνα οἰκοῦντες παρειλημμένῃ δόξῃ λέγουσιν ὡς Ἡσίοδος ἄλλο ποιήσαι οὐδὲν ἢ τὰ Ἔργα*, z čehož vysvítá, že v tradici lidu Hesiodos pouze za původce Erg pokládán byl. To je tím důležitější, že to byl lid z kraje, kde básně ony vznikly. Vysvětlovati to nepravým patriotismem lokálním, jenž uražena se cítil nějakým výrokem básně dotyčné, odchylným od mínění místného, nepostačí tuším vůči okolnosti výše uvedené. Pausanias nebyl tak nerozvážlivý, aby jen tak zhola na základě vratkém řekl: komu libo, ať si Theogonii má za pravou!

Je zcela pochopitelno, že také v naší době filologové všimli si toho rozdílného rázu obou básní a že dospěli přesvědčení, že od jednoho básníka ztěžka pocházeti mohou; odůvodňovali pak tvrzení své srovnáváním dikce i názorů mythologických a společenských vůbec, jež zajímavé rozdíly na jevo vyneslo. Nám zde nemožno probírati celý ten filologický apparát, ježto, pokládajíce důvod uvedený za rozhodující, z něho pochopujeme všechny rozdíly mezi ponětími jakéhokoli oboru, jakož naopak myslíme, že rozdíly ty by samy o sobě nestačily k odůvodnění. Odkazujeme tedy k příslušným spisům[10]) a zmíníme se pouze o jedné věci, která proti našemu mínění svědčiti se zdá, jsouc zároveň *jediným* protidůvodem.

---

[9]) I, 968: Die W. u. T. sind eben eine durchaus selbständige Schöpfung Hesiods, der sich hier ganz in seiner Natur zeigt. Dagegen in der Theogonie lag ein seit alter Zeit überlieferter und von zahlreichen Vorgängern behandelter Stoff vor, der bereits poetische Form und Gestalt empfangen hatte; es galt also nur, diesen Inhalt von neuem zu reproducieren.

[10]) Bernhardy Griech. L. G. II, 302.

Míníme verše 22—35, v nichž Hesiodos jakožto básník vystupuje a sebe přímo původcem nazývá, když vypravuje, kterak jej Musy Olympské stáda pasoucího na svahu posvátného Helikona ke zpěvu nadchly *ἵνα κλείοιμι τά τ' ἐσσόμενα πρό τ' ἐόντα· καί με κέλονθ' ὑμνεῖν μακάρων γένος αἰὲν ἐόντων* . . . Avšak slova ta uvedena jsou v takovém spojení a celý úvod k Theogonii (až do v. 115) je takový, že jednomyslně se uznává za porušený. Už ta okolnost, že vlastně ze čtyř částí záleží, jež souvisí jenom ledabylo, je podezřelá. Třikráte počíná se jako znovu (verš 1, 36, 104), jakoby o Musách dosud řeči nebylo a ačkoli by jediné takové vzývání Mus dostačilo. Část pak druhá, básníka přímo se týkající, končí prostonárodním obratem *ἀλλὰ τίη μοι ταῦτα περὶ δρῦν ἢ περὶ πέτρην* tak abruptně, že mezi tímto veršem a slovy následujícími *Τύνη, Μουσάων ἀρχώμεθα* atd. spojení je násilné a tím podivnější, že ve verši prvém rovněž se dí *Μουσάων Ἑλικωνιάδων ἀρχώμεθ' ἀείδειν.* Ačkoli v každé části obsah je jiný, přece opakují se myšlenky z první ve třetí[11]) a k vlastnímu obsahu básně, t. j. k Theogonii, má pouze poslední část v. 104—115 určitější vztah. Nelze tedy uznati úvod za neporušený. Někteří kritikové chtějí v tom sice viděti uspokojivou souvislost, hodnou básníka povolaného: mají sice pravdu, že kombinace ta dá se nějak odůvodniti a že není tak naprosto absurdní, však musíme uvážiti, že i ten, kdo spojoval různé části, měl aspoň tolik soudnosti, aby souvislost jakous takous zjednal. Dokázáním tedy takové nějaké souvislosti, nikterak nemožno omluviti nevhodnost úvodu k celé básni, jež obsahem svým úvodu tak rozvláčného nevyžaduje. Je-li však tento úvod podezřelý, máme právo *nedbati* zprávy v něm obsažené, že Hesiodos je původcem básně, kteráž by hypothesu naši činila nemožnou. Má-li některá z částí úvodu prohlásiti se za nepravou, za přídavek pozdější, pak můžeme i zde rozhodovati na základě hypothesy své, jejíž vhodnost tím se dokáže, dovedou-li se z ní všechny záhady pochopitelně vyložiti.

Není-li Theogonie dílem Hesiodovým a vyskytuje-li se v ní zmínka o Hesiodovi, pak tam byla připojena úmyslně. Proč? Kněžím, jimž sepsání Theogonie připisujeme, jednalo se o to, aby dílu svému a svému učení zjednali autoritu, aby, jakož výše podotknuto, měli oprávněnost svého výlučného postavení. Jak víme, jinde hledali ji původně v určení svého stavu býti prostředníky mezi bohy a lidmi, což zahrnovalo v sobě často proslovenou a všelijak praktikovanou zásadu, že s bohy byli v nějakém užším

[11]) Hlavní myšlenka první části je, že Musy, vznesše se od Helikona, zahaleny hávem mlhovým na Olymp se ubírají, aby opěvaly Dia a ostatní bohy, již se vypočítávají. Podobná myšlenka obsažena jest v třetí úvodní části od v. 43—49. Zvláštní je, že verše 94—97 opakují se s malými změnami doslovně v 25. hymnu homerském (ed. Baumeister) nadepsaném *εἰς Μούσας καὶ Ἀπόλλωνα.*

spojení, že od nich přímo sdělení dostávali, aby lidu je zvěstovali. I mohla z počátku také řeckým kněžím tato okolnost na podepření vlivu dostačiti. Než v tom ohledu nešlo to v Řecku jako jinde; mocnější činitel opanovával mysli lidu — zpěvy národní, jichž vliv i na náboženské představy se vztahoval, a pěvci národní — aoidoi — těšili se nemenší vážnosti nežli kněží; též oni byli v užším styku s bohy, byli zváni miláčky Mus, od bohů jim dán dar zpěvu, a osoba předního národního pěvce Homera tak povznášela se v úctě lidu, že byl heroem, polobohem, což žádnému knězi se nestalo. Proti tomuto zjevu bledl lesk božského poslání kněžského; nejsa ničím zvláštním, nemohl působiti, jak by si kněží přáli. I postarali se o autoritu jinou. Proti Homerovi, pěvci panhellenskému, postavili pěvce Hesioda, jenž aspoň lokální oblibě se těšil, a uživše ve svůj prospěch všeho, čím pěvci vyznamenáváni byli, hleděli Hesioda učiniti rovným Homerovi. Jejich působení přičítám úctu, kterou později vyznamenáván byl, ač básně jeho a jemu připisovaná Theogonie nikterak homerským aesthetickou hodnotou se nevyrovnávají. Myslím také, že pověst o zápase jeho s Homerem, v němž prý zvítězil, vznikla právě kněžským přičiněním za účelem tuto vypisovaným. Věru nebyl žádný lokální patriotismus tak mocný, aby některému Řeku poznati nedal, jak vysoko stojí Homeros nad Hesiodem, takže by vznik pověsti té nepochopitelným byl, kdyby rozhodoval zřetel aesthetický. Skutečně také praví se v životopise Tzetzem[12]) složeném, že všichni zápasu přítomní *τῶν ἐλλογίμων καὶ στρατιωτῶν Ὅμηρον ἐστεφάνουν, ὁ δὲ Πανείδης ἔκρινε νικᾶν Ἡσίοδον ὡς εἰρήνην καὶ γεωργίαν διδάσκοντα καὶ οὐ καθάπερ Ὅμηρος πολέμους καὶ σφάγια*, takže obsah rozhodoval.

Jest tedy úhrnem mínění naše, že Theogonie vyšla z rukou kněží, že je to sborník hieratické poesie samostatně vzniklý, teprve později Hesiodovi připsaný, aby autoritou pěvce bohumilého paralysován byl vliv zpěvů homerských.

Z toho pak vyplývá pro mythologii řeckou ten důležitý výsledek, k němuž celé pojednání naše směřuje, že *Theogonie jakožto pramen pro poznání vývoje mythologie řecké stojí teprve v druhé řadě*, ježto v bájích tam obsažených a v jejich uspořádání musíme *předpokládati obměnu theologickou.* S tím souvisí:

1. Že tam mohou býti obsaženy představy, jež jsou pouze výsledkem spekulace kněžské a bližší filosofským nežli prostonárodním. Taková je na př. představa o povstání světa z Chaosu; symbolické spojování bytostí mužských a ženských na vysvětlení původu jiných bytostí (Erebos — Nyx; Aither — Hemera) nebo představa Eru (*Ἔρος*) a pod., o čemž svědčí ta okolnost, že představy ty a jim podobné nevnikly v lid, že neznárodněly.

---

[12]) Ve Flachově vydání hesiodských básní str. VII.

2. Báje v Theogonii nemusí sice býti obměněny, mohou býti původními, ale provenience toho sborníku brání, abychom je a priori za takové považovali; jest nutno dříve je kontrolovati a srovnávati s bájemi, jinde dochovanými naší paměti.

3. Homerským zpěvům sluší v této příčině přednost před Theogonií, ačkoli i tam obměny býti mohou.[18]) Avšak z povahy zpěvů těch jakožto národních vyplývá, že obměny ty jsou původnímu vývoji přiměřeny, jsouce jeho výsledkem. U Homera postupem přirozeným a theorií docela vysvětlitelným stávají se z náboženských bájí herojské, představy starší buď stojí nezměněny vedle novějších anebo jest přechod odůvodněný a viditelný; obrazy, které původně měly doslovný smysl, nabývají významu přeneseného (na př. epitheta bohů anebo scéna o uspání Dia ve zpěvu Il. 14.). V Theogonii naproti tomu rationalismus kněží mohl snadno původní význam setříti, jejž nutno srovnávacím spůsobem hledati.

Nový spor o Schliemannovu Troju.

Referuje **L. Niederle.**

Nálezy Schliemannovy spůsobily hned z počátku veliký rozruch. A právem. Kruh přátel živlu klassického vítal je s nadšením, očekávaje rozřešení otázek nanejvýš zajímavých. Vše, co se dříve přičítati mohlo jen fantasii Homerově, zdálo se pojednou povstávati ke skutečnému životu. Ale i jiné kruhy, hledící střízlivěji na vše, co přicházelo z klassické Hellady, nepodceňovaly nijak významu prací Schliemannových. Zejména obecná praehistorie mnoho od nich očekávala. Nevytěžila sice tolik, več doufala — hlavně vinou Schliemanna samého —, ale nálezy jeho objasnily přece mnoho věcí a přispěly platně praehistorii, zejména střední Evropy. Archaeologie Uher a vůbec zemí rakouských jest jim mnohým povinna.

Po prvých sensačních objevech byl i v Listech filologických uveřejněn článek od prof. Velišského, pojednávající o nálezech Trojských. Článek, jinak výborný a kritický, jest nyní úplně zastaralý. Bylť psán na počátku objevů, ještě před ukončením první kampaně výkopů. Avšak od té doby bylo tolik nového na světlo vyneseno, že poslední výsledky v mnohém se liší od resumé

---

[18]) Rozumí se, že tam také najdeme báje s obměnou theologickou, ale ty jsou proti ostatním tak znatelny, že není obavy, aby nenechaly vyniknouti význam původní na př. báje o Lykurgovi ve zpěvu 6. Iliady; na druhé straně takové báje nemohou celkový ráz rušiti.

prof. Velišského. Z té příčiny měli jsme za vhodno doplniti a opraviti je stručným referátem nových resultátů, a to tím spíše, že poslední dobou pozornost archaeologů znovu byla upoutána k tomuto svatému místu řecké historie. Povstalť o výklad jeho nový spor, originální a zajímavý, k jehož porozumění jest však třeba míti na mysli povšechný obraz nálezů. Bude proto stručná rekapitulace výsledků Schliemannových zároveň i úvodem k referátu o sporu samotném.

Řekové, věříce v Homera a jeho bohatýry, věřili i v Troju. Věřili, že existovala, a znali i místo, kde stávala. Celý starověk kladl je určitě tam, kde v době historické stála Nová Troja, *Νέον Ἴλιον*, kolonie aiolská, nedaleko břehu mořského, na pahorku zvaném nyní Hissarlik. Pouze jakási Hestiaia, po ní Demetrios ze Skepsidy a Strabon hledali ji dále od břehu mořského v městečku *Ἰλιέων κώμη*, na výšině, táhnoucí se od Nového Ilia k někdejší Kebrenii, kde se nyní rozkládá turecká ves Čiblak Tak soudí Velišský proti Schliemannovi, jenž starověkou *Ἰλιέων κώμη* hledal blíže vsi Akči-Kjöj. Upomínkou na staroslavné město bylo Nové Ilion hojně poctíváno. Xerxes, Alexander Veliký, Antiochové, Caesar a císařové římští zahrnovali je uznáním. Ale v prvých stoletích po Kr. zachvátily útoky barbarů i Troadu, a Nové Ilion zahynulo, dle Schliemanna ve 4. století, dle Velišského na konci 6. století. S ním i místo Homerovy Troje upadlo v zapomenutí.

Teprve koncem předešlého století cestovatel *Lechevalier* přišel r. 1785 na myšlenku hledati znovu místo Homerovy Troje. Přišed do Troady určil místo její, — ne však na Hissarliku, ani na místech, kde stávala asi *Ἰλιέων κώμη*, nýbrž na výběžku pohoří idského o něco jižněji položeném, na místě pusté vsi turecké Bunarbaši.

Jeho mínění bylo brzy přijato téměř v celém světě: *Choisseul Gouffier, Le Bas*, *Texier*, *Gell, Forchhammer*, *Welcker* a zejména *Leake* prohlásili se pro ně. První, kdo proti tomu znovu po starém mínění na Hissarlik ukázal, byl *Maclaren*, po něm *Eckenbrecher*, *Büchner* a hlavně *J. Schliemann* (už v díle „Ithaka, der Peloponnos und Troja“, Lipsko 1869). Spor celé otázky točil se o poznání starověkého Skamandra a Simoenta ve třech nyní krajinou proudících bystřinách (srv. mapu, přiloženou k článku prof. Velišského v LF. ročník I.).

Schliemann, aby spor konečně rozhodl, ustanovil se najíti stopy skutečné Troje. Existovala-li, nezmizela zajisté tak na dobro s povrchu zemského, aby se pod vyprahlou a pustou půdou nynější nenašly zbytky její. Schliemann, jenž si tehdy nebyl ještě vědom oné šťastné hvězdy, jež ho později stále ve výzkumech provázela, zjednal si dovolení z Cařihradu a počal ohledávati. Z počátku jal se kopati na Bunarbaši, kamž druhá strana kladla svoji Troju a kde se jevily také zbytky jakési pevnůstky, ale našel na skále nános nehluboký (průměrem 45 cm) a v něm jen střepy keramiky rázu mnohem pozdějšího. Také Virchow,

jenž později zde zkoumal, poznal, že kameny zdí jsou spracovány železem a pocházejí nejvýše z doby makedonské.

Schliemann obrátil se tudíž k Hissarliku a počal tam kopati r. 1870. První periodu výkopů skončil r. 1879, vydav ještě za svých prací dílo své „Trojanische Alterthümer“ s atlasem (Lipsko 1874), po skončení jich pak „Ilios. Stadt und Land der Trojaner“ (Lipsko 1881), díla často právě tak pochybená v textu, jako bohatá a důležitá svým materiálem.

Již tehdy Schliemann nabyl přesvědčení, že mezi různými městy, jejichž zbytky našel ve vrstvách nad sebou, našel i Homerovu Troju. Ale nebyl si dobře vědom všeho, co našel. Neměl věc ujasněnu. Výkopy konal velice nesystematicky, ba nevědecky, jako pravý laik, jenž, jsa puzen ideou, že stojí na místě posvátném, rychle a bez náležité rozvahy hledá, jak by potvrzení svého mínění na světlo vynesl.

Přece však nastaly Schliemannovi brzy nové pochybnosti. Vždyť místo zdmi ohražené, jež objevil, bylo nepatrné. Jistě by neobsáhlo více než 3000 lidí, a Homeros přece líčí město veliké, město, jež po 10 let odolávalo spojeným vojům hellenským.

I ustanovil pokračovati; byltˇ prokopal dříve jen menší část planiny Hissarlické. R. 1882 za pomoci dvou výborných archaeologů J. Höflera a W. Dörpfelda, nyní sekretáře německého archaeologického ústavu v Athenách, počal se 150 dělníky znovu práci, plnou namahání. Bylatˇ vrstva násypu průměrem 16 m vysoká.

Výsledky, k nimž za dvě leta došel a jež modifikovaly z valné části resultáty prvého kopání, jsou stručně následující.

Pod svrchní vrstvou, plnou trosek města historického, Nového Ilia, objevila se hluboká spousta ssutin, v níž dobře bylo lze rozeznati několik vrstev různého stáří. Všechny tyto vrstvy náležejí době praehistorické a jsou zbytky šesti měst, jež v různých dobách po sobě na temeni Hissarlika byla vystavěna.

Pod městem hellenským objevily se nejprve zbytky města praehistorického, jež Schliemann, soudě dle terrakott tam nalezených, má za kolonii l y d s k o u, pod tím pak vrstva dvou měst chudých, s řídkými zbytky zdí kamenných. Ve vrstvě této překvapilo nejvíce hojné množství idolků z mramoru (dle Schliemanna idolů bohyně se soví hlavou a věrné kopie trojského Palladia) a množství nádob obličejových.

Pod touto předhistorickou vrstvou objevila se tři metry silná spousta ssutin města staršího (čtvrtého) s hojnými zbytky zdí kamenných a poprvé i s hojnými nálezy kamenných nástrojů a zbraní. Jinak byly v obou městech posledních nalezeny jen věci b r o n z o v é a o l o v ě n é, bez nejmenší stopy ž e l e z a. Nádoby z třetí vrstvy předhistorické jsou sice tvarů týchž, jako předešlé (i „soví“ podoby jsou tu hojné), ale jsou při tom, ač starší, mnohem dokonaleji zhotoveny. Následující vrstva praehistorická objevila se nejdůležitější.

To jsou ssutiny, v nichž Schliemann a s ním celá řada jiných (Sayce, Virchow, Dörpfeld, Höfler, Calvert, Burnouf, Forchhammer, Hoernes, Eckenbrecher, Grote, Braun, Cartailhac, Rachon a j.) nalezá Homerovu Troju!

Po resultátech prvního kopání domníval se Schliemann, že pod touto vrstvou dlužno rozlišiti ještě dvě různé vrstvy měst starších než Troja Homerova. Ale po druhé kampani, hlavně zkoumáním Dörpfeldovým a Höflerovým, seznáno, že 4. a 5. vrstva předhistorická, nebo-li, jak je Schliemann obyčejně směrem od spodu nazývá, 2. a 3. vrstva, nejsou zbytky dvou měst, z nichž 3. bylo Trojou Homerovou, nýbrž zbytky města jednoho, jevícího však dvě periody vývoje, a že pod ní nalézá se nad prvotnou skálou jen jediná vrstva kulturní.

Tato šestá předhistorická vrstva od shora nebo první od spodu náležela městu, vlastně pouhé akropoli města, v němž bylo nalezeno málo věcí z bronzu, za to hojné předměty kamenné a hliněné. Na pahorku samém není stopy než asi dvou velkých stavení té doby, a z toho soudí Schliemann, že již toto prvotní sídlo mělo pod svou akropolí podměstí.

Největší nálezy učinil však Schliemann v městě druhém, jež také při druhém kopání skoro celé odkryl a nejdůkladněji prozkoumal. To jest ono město, jímž se vždy nejvíce zaměstnávaly úsudky o nálezech Hissarlických, a o něž se také nejvíce točí poslední zajímavý spor.

Město toto, vystavěné ponejvíce z cihel, bylo zničeno náhlou katastrofou. Padlo téměř celé v niveč ohněm, dle Schliemanna a soudruhů patrně ohněm, jímž vítězní Řekové obrátili Troju v rum a popel. Pro mínění to silně svědčí spousty sklovitých a zvápenatělých cihel, intensivně propálené zdi a hromady dřevěného popele, jež našel Schliemann a Virchow, patrně to zbytky staveb dřevěných, zdvihajících se na kamenných základech a cihlových stěnách. Pro náhlou katastrofu svědčí i dvě kostry mužů s přilbami na lebkách, patrně vojínů ohněm zachvácených, a 10 pokladů s drahocennými zlatými šperky, nalezenými v ssutinách v budově, již Schliemann pokládal hned za palác Priamův. Ovšem palác ten není tak velký, aby se v něm ubytovati mohl Priamos s tak četnou svou rodinou, jak ji líčí Homeros, ale Homeros dle Schliemanna básnil, zvětšoval. Vůbec soudí Schliemann, že básník neviděl sice války trojské, ale že nebyl bez osobní znalosti místa, — líčíť jinak věrně. Myslí, že Homeros navštívil Troadu v 9. stol. př. Kr., kdy stálo již aiolské Ilion. Tím se též vysvětluje, proč líčí Troju větší, než byla skutečně.

Ostatně Schliemann soudil z počátku, že žádné z měst předhistorických, tudíž ani Troja Homerova, nerozprostíralo se za hradby, okraj Hissarliku lemující. Ale druhým výzkumem vyšlo na jevo, že snad již u města nejstaršího, a jistě u města druhého, pahorek Hissarliku nebyl ničím jiným než akropolí,

Pergamem Troje Homerovy, obklopenou zvláštní zdí z kamene a cihel. Na jihu, jihozápadu a jihovýchodu připojovalo se podměstí, jak svědčí i části zdi hradební, na svahu Hissarlika nalezené, i keramika typů, totožných s těmi, jež se nalezly v 2. vrstvě na akropoli, i jednoduchost brány, jež vedla na této straně do akropole. Ovšem nenašly se v dolním městě žádné zbytky starých obydlí, pouze zbytky pozdní doby řecko-makedonské ve vrstvě nejvyšší. Schliemann však to vykládá zprávou, u Strabona zachovanou, že odsud nejspíše po zkáze Troje bral Mityleňan Archaianax kameny k stavbě Sigeia.

Že na Hissarliku samém rozkládalo se pouhé Pergamon Troje, pro to svědčí nejvíce téměř úplný nedostatek soukromých obydlí. Několik staveb tam nalezených jsou patrně stavby veřejné, a to brány, chrámy, palác knížecí. Stavby ty nutno trochu blíže popsati.

Akropolis Troje Homerovy měla v původním stadiu jen dvě brány na jihozápadě k spojení s podměstím. Později, ale ještě před úplnou zkázou Troje, byla brána východnější zrušena, a na místo ní o něco dále k východu vystavěna brána nová, právě naproti průčelí dvou velikých budov, jež Schliemann s Dörpfeldem mají za chrámy. Ovšem při výkopech nalezeny zbytky všech tří bran, nad nimiž se zdvihaly asi původně pevné věže. Homeros sám mluví jen o jedné (Skajské) bráně, jež náležela však dolnímu městu; ostatně básník neznal patrně této akropole.

K severu proti bráně nejzápadnější objevily se nejprve zbytky budovy, jež by mohla býti propylajemi, a za ní v témže směru základy dvou velikých budov, jež nálezci, jak již řečeno, mají za chrámy. Budeme je zváti dle plánu VII. v Schliemannově „Troji“ budovami A a B. Na účel ten soudí jednak z tvaru půdorysu, jednak dle neobyčejné síly zdí ($1^1/_2$ m). Také dosti podivný úkaz, že stavby ty, ač vystavěny jsou vedle sebe, nemají přece jedné společné zdi, ale jsou odděleny dlouhým, $^1/_2$ m širokým korridorem, zdá se svědčiti pro účel vytčený. Cihlové zdi, zdvihající se u obou budov na kamenných základech, byly, jak zřejmo, páleny teprve, když celá zeď byla hotova. Řada otvorů ve zdích sdělána asi za účelem dobrého propálení. Budova A sestává z předsíně (šířka 10·15 m, délka 10·35 m), jejíž stěny sesíleny byly antami, a z hlavní síně, „svatyně“ (šířka 10·15 m, délka 18 m), oddělené od předsíně příční zdí. Velká světlost podélných stěn svědčí naprosto pro kryt pouze dřevěný. Také spousta dřevěného popele a kusy spálených klad s hřebíky bronzovými to dosvědčují. Uprostřed „svatyně“ je okrouhlé, nepatrně vyvýšené místo (4 m v průměru) z pálené hlíny, patrně podstavec sochy nebo oltáře.[1])

---

[1]) Tak udáno v „Troji“. Po nálezech Tirynthských jest lépe míti A za síň mužskou (s krbem uprostřed), B za síň ženskou paláce. Také se zdá, že díry ve zdích povstaly spíše tím, že ve velkém požáru spálily se klády, zadělané ve zdi za účelem pevnějšího spojení.

Tentýž půdorys ukazuje, jen v rozměrech o něco menších, vedlejší budova B. Toliko se k celku připojuje nová zadní komnata.

Ještě dále na západ objevily se základy budovy mnohem větší a rozčleněnější (W na plánu VII.), patrně zbytky většího obydlí. V těchto končinách nalezeno mnoho nejrůznějších věcí, od 10 drahocenných zlatých pokladů až do primitivních nástrojů kamenných, hliněných, a hromad spáleného obilí.

Celá akropolis, jak již pověděno, ohražena byla hradbou, jež má na některém místě zvláštní konstrukci, sestávajíc ze dvou zdí nedaleko od sebe stojících, s různým náklonem zdi zevnější.

To jest v hrubých rysech obraz Troje, jak ji našel a líčí Schliemann, a Sayce v předmluvě k jeho poslednímu dílu dodává, že „těžko odporovati resultátu, že je to Troja Homerova".[1])

Brzy po zničení Troje byl pahorek Hissarliku asi znovu osazen. Toto 3. město nebylo nikdy úplně spustošeno, neboť našly se zdi do značné výše zachovány, a osadníci čtvrtého osídlení stavěli svá obydlí téměř na témž terrainu. Jak tato 4. kolonie zašla, nelze dosud říci, nejspíše dle známek, ohněm způsobených, také dobytím nepřátelským. Město 5. bylo opět větší, prostírajíc se přes okraj Hissarliku a přes hranice obou předešlých. Mezi vrstvou tohoto města a ssutinami římskými nalezena byla spousta nádob, velice podobných nádobám starých hrobů severoitalských, jež má proto Schliemann za zbytky kolonie lydské. Zdi její již neexistují, bezpochyby z té příčiny, že později aiolští Řekové, zakládajíce akropoli Ilia Nového, poslední ssutiny odstranili a planinu akropole urovnali.

---

[1]) V doplňcích k „Troji" Schliemannově probrána též otázka národnosti obyvatelů trojských. Sayce hlavně z důvodů linguistických soudí, že zakladatelé Troje byli pravděpodobně kmen arijský, přišlý z Thrakie, tudíž pokrevenci Řeků. Virchow, jenž konal anthropologická studia na více lebkách, nalezených jednak v Troji samé, jednak v okolních mohylách (Schliemann zkoumal celou řadu mohyl, po Troadě roztroušených a pojmenovaných po různých bohatýrech řeckých, ale našel původ všech mnohem pozdější) a v starém hřbitově městečka Renkjöj, našel, že původní obyvatelstvo trojské, exquisitní to dolichocefali, blížící se velice typu starých vlastních Řeků, změnilo později, asi po době byzantské, typ svůj v krátkolebý, patrně smíšením s brachycefalními přistěhovalci thrackými, jak ukazují lebky z Renkjöj, mohyl, a lebky řecké z doby pozdější a nynější. Viz též Virchow „Alttrojanische Gräber und Schädel" (Abhandl. d. k. Akademie d. Wiss. Berlin 1882). Prof. Blind popírá, že by brachycefalie tato byla původu thrackého, poněvadž dosud nedokázáno, že staří Thrakové byli skutečně brachycefalní. Nicméně uznává rozšířenost Thraků v Troadě, a poněvadž má Thraky za východní kmen germanský, byli dle něho Trojové Germany.

Tyto resultáty, publikované hlavně v posledním Schliemannově díle „Troja“ (Lipsko, 1884)[1]), přijaty byly téměř všeobecně.

Ale již r. 1882 setník *Ernst Boetticher* v Mnichově, po bedlivém studiu prací Schliemannových, vystoupil s názorem naprosto novým, při nejmenším překvapujícím a originálním. V článku, uveřejněném poprvé v časopise „Ausland“ r. 1883, snažil se dokázati, že město, Schliemannem vykopané a za Troju Homerovu prohlášené, není vůbec žádným městem, žádným bydlištěm živých, nýbrž pouze místem, na němž obyvatelé krajiny okolní soustavně spalovali své mrtvé, tedy „Feuernekropole“, (nécropole à incinération), jak to nazval. Myšlenky té nebylo zprvu valně povšimnuto. Jedině Schliemann a Virchow proti ní se důrazně ohradili. Nicméně Boetticher neustal; v řadě článků po sobě následujících[2]) uveřejňoval stále nové doklady pro svoje mínění. Také širší svět vědecký počal si více všímati nového sporu, a ačkoliv žádný z předních archaeologů nezastal se rozhodně myšlenky, Boetticherem pronesené, přece tu a tam někteří uvažovali o ní bedlivěji a v jednotlivostech dávali Boetticherovi za pravdu.

Tím se ovšem Schliemann, Dörpfeld, a nejvíce Virchow cítili silně dotknuti. Virchow jest geniální učenec, ale při tom nanejvýše nedůtklivý proti každému, jenž se odváží odporovati jeho mínění. Tak stalo se i zde. Spor příkrým vystoupením Virchowovým velice se zhoršil a stal se tak z velké části ze sporu vědeckého i sporem osobním.

Nyní však blíží se ke konečnému rozhodnutí. Již předloni zaslal Boetticher na kongress anthropologů, v Bonně konaný, rukopis „Ein Hissarlik-Troja in Babylonien“, jenž byl také otištěn ve zprávách společnosti (Correspondenzblatt d. deutschen anthrop. Gess. 1889 str. 46), ač s výslovnou poznámkou redakce, že s názory tu vyslovenými nijak nesouhlasí. Když pak lonského roku v srpnu zasedal ve Vídni XX. německý kongress anthropologický, zaslal i tam Boetticher otisk posledního svého článku, uveřejněného v belgickém „Museu“ r. 1888, zároveň s otevřeným listem, v němž si trpce stěžuje na kritiky Virchowovy. Nicméně Virchow odpověděl znovu velice ostře, a když předseda dal hlasovati, všichni přítomní projevili nesouhlas s názorem Boetticherovým. O ně-

---

[1]) Srovnej též jeho přednášky na anthropologickém kongressu v Berlíně r. 1880 a ve Frankfurtě r. 1882 (Correspondenzblatt d. deutschen anthrop. Gesselschaft 1880, str. 16, 1882 str. 72).

[2]) Hlavní články jeho uveřejněny byly v časopise „Ausland“ (1883 č. 51, 52 a r. 1886 str. 141, 167), v „Kölnische Zeitung“ (1884 č. 68), v „Zeitschrift für Museologie und Antiquitätenkunde“ (1884, 1885, 1886), v „Correspondenzblatt d. deutsch. anthrop. Gess. (1889 str. 46), v belgické revue „Le Muséon“ (1888 str. 343 n.); mimo to napsal celou řadu menších článků. — Úplnou jich literaturu viz v revue „Le Muséon“ 1888 str. 344. — Poslední spis o sobě vydaný „La Troie de Schliemann une nécropole à incinération à la manière assyro-babylonienne“ (bezpochyby jen otisk z Musea) nebyl nám dosud přístupný.

kolik dní později zasedal anthropologický mezinárodní kongress v Paříži. I tam zaslal Boetticher otisk své práce. S. Reinach, jenž převzal o ní referát, vyslovil se, ač s velkou reservou, pro Boetticbera. Přítomný Schliemann ujal se velice vřele svých nálezů a oznámil ke konci, že jest hotov poslati na své útraty Boettichera s Dörpfeldem do Troady, aby si výkopy na místě prohlédl a o správnosti resultátů jeho se přesvědčil.

Brzy po kongressu Dörpfeld sám vyzval Boettichera ke společné cestě, a Boetticher také svolil s podmínkou, aby mu dovoleno bylo aspoň týden svobodně znovu kopati, kdekoli by chtěl. Konečně Schliemann, aby věc na dobro rozhodl, uvolil se vypraviti sám celou vědeckou komissi, do níž pozval i Boettichera. A tak lze doufati, že spor dospěje brzy ke konečnému rozřešení.

Jisto však, byť i Boetticher neměl pravdy v resultátu svého mínění, že přece mnohé námitky pronesl právem, s velkou bystrostí, a tím mnoho přispěl k jasnějšímu poznání nálezů Schliemannových. Pokusíme se podati zde stručně obsah námitek dle posledních dvou jeho článků.

Schliemann našel spousty ssutin na mnoha místech v různých vrstvách se zřejmými stopami silného ohně a v ssutinách samých zbytky staveb v mnohém ohledu nevysvětlitelných. Boeticher pokládá zbytky ty za komplex budov, v nichž se soustavně spalovaly mrtvoly. Praví zajisté dosti právem:

„Dosud nenapadlo archaeology, že v státech tak sociálně vyspělých a tak hustě obydlených, jako byly obce řecké, musila existovati zvláštní místa, určená ke spalování mrtvých. Patrně si myslili, že každý občan mohl své mrtvé spalovati tam, kde chtěl, v zahradě, na náměstí, na poli, a některé zkomolené nápisy, na př. „u[st]rina[m] applicare non licet“, zdály se tomu nasvědčovati. Já však naopak jsem přesvědčen, že v obcích těch bylo spalování státem organisováno, a že k účelu tomu zřizovány byly zvláštní budovy, zvláštní nekropole.“

Takovou nekropoli rekonstruuje Boetticher na Hissarliku. Proti tvrzení tomu mnoho se namítalo, na př. že se tu dovolává něčeho, o čem jisté zprávy nebo stopy neexistují, ale nejnovější nálezy assyrské promluvily skvěle ve prospěch Boetticherův. Roku 1885 odeslal p. Simon z Berlína expedici k archaeologickému zkoumání Assyrie, řízenou Koldeweyem. Koldewey však nenašel v ssutinách paláce, nýbrž zvláštní stavby, jež, neznaje Boetticherovy theorie, samovolně musil uznati za nekropole, odpovídající zcela názorům Boetticherovým. Koldewey kopal zejména v ssutinách u Surghulu a El Hibby nad Eufratem a výsledky své uveřejnil v časopise pro assyriologii (1887 prosinec). Místo domnělých paláců našel zvláštní stavby terassovité, sloužící beze vší pochyby k spalování mrtvol. Spáleniště, často přístavky rozšířené, ohrazeno bylo zdmi, přes něž se popel z hranic vyhazoval. Po delším užívání, když se popel před zdí vysoko na-

kupil, vyrovnalo se niveau spáleniště s terrainem vnějším a na umělé rovině vyvýšena nová terassa. Na terassách samých nalézaly se komplexy komor k vlastnímu spalování mrtvol určených, jež Koldewey zve „Todtenhäuser", Boetticher „Verbrennungshöfe".

Právě totéž vidíme na Hissarliku (a snad i v Tirynthě). Sedm měst Schliemannových nad sebou ležících, jevících při tom nesčíslné stopy prudkého ohně, není dle Boettichera nic jiného než sedmero terras spalovacích. Ony podivné chrámy a jiné budovy na akropoli jsou prý vlastní komnaty, určené pro spalování. Touto hypothesou lze mnoho snadně vyložiti, s čím si Schliemann nevěděl rady. Zdi, stavěné z nepálených cihel a dle Schliemanna pálené teprve po dohotovení, jsou prostě zdi komor, v nichž den co den plál oheň pod mrtvolou; od něho také hliněná podlaha jest silně propálena. Podivné díry ve zdích jsou pak otvory pro přivádění čerstvého vzduchu k planoucím hranicím. Mezi budovami našel Schliemann úzké dlouhé chodby, jemu těžko vysvětlitelné. Opét nic jiného, než korridory, kommunikace mezi žhavými komnatami mrtvých. Také Schliemannovy hradby kol akropole vlastně neexistují. Vnější i vnitřní konstrukce jich svědčí proti účelu obrannému. Hradby starověké mají vždy vnější stěny vertikální, náklon datuje se ve válečnictví teprve od užívání projektilů dělových. Zde však část hradeb má náklon 45°! Také vnitřní konstrukce zdí ukazuje na zcela něco jiného. Zdi sestávají vlastně ze dvou nesilných zdí (nebyly tak imposantní, aby je Trojané musili přičítati Poseidonovi a Apollonovi), mezi nimiž se táhnou úzké chodby s vystupujícími rampami. „Hradby" ty jsou jednoduše dvojité zdi, obklopující terassu nekropole se spojovacími korridory a s výjezdy k vystupování na vyšší terassy. Domnělé brány jsou vchody do nekropole nebo spojovací síně korridorů. Že na př. západní „brána" nebyla branou, svědčí zřejmě to, že vnitřní vchod jest úplně zatarasen příční budovou, pocházející z téže doby, jako domnělá brána. Teprve Dörpfeld, aby své „bráně" zjednal průchod, strhl onu budovu.

Že na akropoli město samo nestálo, přiznává Schliemann sám, ale stop vlastního města pod Hissarlikem vlastně nenašel. Nenalezl ani jednoho zbytku zdí, jen střepy! Jest tedy jeho dolní město čirá immaginace.

Zbytky koster lidských, jež má Schliemann za kostry Trojů, zahynulých v plamenech Troje, jsou jen nedopálené mrtvoly (jaké se i v assyrských nekropolích nalézají), poklady a zbytky potravin, nalezené v různých komnatách, jsou dary zemřelým na hranici házené a zbytky kvasů na počest zesnulého. Studny Schliemannem odkryté jsou pouhá zařízení k odvádění vody dešťové, jimž podobné našel i Koldewey, ač je chybně zove „Todtenbrunnen". Spalování na Hissarliku dělo se právě tak, jako v nekropolích assyrských, tím způsobem (Koldewey líčí poněkud chybně), že se hliněná truhla s mrtvolou položila otevřená na hranici, a mrtvola

v ní spálena. Nedopálené kosti přikryly se pak hliněnou, ellipsovitou mísou asi 2 m dlouhou. Tak přikryté zbytky koster našel Koldewey. V Hissarliku však místo hliněných rakví užíváno bylo lehkých porósních nádob t. zv. pithů, jichž se jistě užívalo též k tomu účelu. Pohřbívání v hrncích je vůbec velice hojné.

Celou proceduru, jak nános Hissarlický povstal, představuje si Boetticher asi takto. V první periodě bylo spáleniště ohrazeno prvotní zdí (Schliemannova 1. kolonie). V periodě druhé stavba se zvětšila. Celek se obklíčil novou zdí s korridory kolkolem a korridory paprskovitě od středu se rozbíhajícími. Popel a různé odpadky vyhazovaly se stále před ohrazení. Tím se tam půda konečně zvýšila tak, že bylo nutno zvýšiti i niveau půdy vnitřní, nemělo-li čistění státi se téměř nemožným. Vnitřek se tudíž zasypal, na novém plateau vystavěna vyšší terassa s novými komnatami, novými korridory (3. kolonie), a tak postupovalo se stále výš.

To jest stručný výklad hlavních vývodů Boetticherových, jež S. Reinach nazval zajisté právem „hodnými uvážení".

Ale Boetticher sám nikdy Troje neviděl, a proto bylo dosti snadno odpůrcům, kteří na místě samém studovali, odmítnouti ostře jeho theorie. O odpovědích na námitky Boetticherovy zmíníme se již co nejkratčeji, hlavně dle replik Virchowových a Dörpfeldových.[1])

Stopy ohně nejsou ve všech vrstvách, jak by dle theorie Boetticherovy musilo býti, a kde jsou, lze je dobře vyložiti zkázou města ohněm nepřátelským. Zdi samy byly ovšem vystaveny z cihel nepálených a páleny teprve hotové. Ale podobný způsob stavby nalézáme i v jiných místech v Mesopotamii, Aigyptě, Řecku i v Americe.

Dle Boettichera musil by se skládati nános Hissarlika ze stejnorodé spousty odpadků a popele. Jest to však massa hlíny a kamení až na 20 m vysoká, v níž dobře lze rozeznati několik různých vrstev. Město druhé, o které se tu vlastně nejvíce jedná, bylo skutečně akropolí Troje Homerovy, ohrazenou zdmi s třemi původními branami. Budovy uvnitř jsou chrámy, propylaje a zbytky obydlí. Právě tak jest ustrojen palác Tirynthský a j.; Boetticher, chtěje býti důsledným, musil by vyložiti za nekropoli nejen Hissarlik, ale i Tiryns (Boetticher již tak učinil), Mykeny a j.

Boetticher, srovnávaje plány Hissarliku, uveřejněné v Schliemannově „Iliu" a pozdější „Troji", našel řadu nesrovnalostí a podezříval hned, nejmírněji řečeno, z libovolného vykládání. Dörpfeld to prostě odmítl jako lež. Reinach vysvětlil věc tím, že

---

[1]) Virchow „Deutung von Hissarlik als Feuernekropole" (Verhandlungen der berl. anthrop. Gessellschaft 1884 str. 161). — Poslední odpověď na kongressu Vídeňském nedostali jsme do rukou. Dörpfeld odpověděl v „Allgemeine Zeitung" r. 1884 č. 294 (v příloze) a jinde. (Známe jen referát Reinachův v Revue archéologique 1885. Janvier-Février str. 80).

Schliemann při prvních výkopech neměl po ruce zkušeného architekta, a sám věci mnoho nerozuměl. Proto výsledky, uveřejněné v „Iliu“, v mnohém odporují pozdějším. To však, co nazývá Boetticher „korridory“, vlastně neexistuje.

Kdyby Hissarlik byl nekropolí, našlo by se tam mnohem více zbytků kostí lidských; co se našlo, není kalcinováno, jak by musila býti každá kost pálená (i nedopálená) na hranici. Kosti, jež výjimkou jeví stopy spálení, jsou zbytky osob zachvácených jen náhlým požárem. Vzhledem ke kostem lidí dospělých našel se poměrně velký počet koster dětských (2 kostry foetů jistě předčasně narozených, beze stopy ohně). Vše to svědčí proti pravidelnému pálení v nekropoli. Domněnka, že se tu užívalo pithů za rakve při spalování, jest naprosto nesprávná. Nehledíc k tomu, že pro nedostatek vzduchu nelze v nich nikterak mrtvoly spalovati, byly všechny nalezeny stojící v řadě ve spižírnách a sklepích, patrně tedy jako zásobárny na olej neb na víno. Kost lidská se v nich nenašla.

Toť asi stručný obraz sporu. Již z tohoto náčrtku vidno, že se jedná zde o věci, o jichž rozluštění nemůže se ani širší obecenstvo ani vědecký svět pokusiti, nemá-li výkopů Hissarlických před očima. Nikdo nemůže upříti pravděpodobnost theorii Boetticherově, ale nikdo se nemůže pokusiti zastávati ji rigorosně, když řada učenců, již nálezy na místě viděli a studovali, již kopání sami řídili, odpoví Boetticherovi, že konstruuje nesmysly, poněvadž nikdy na Hissarliku sám nebyl.[1]) To znamenal také dobře Schliemann sám a pojal proto úmysl vypraviti na své útraty do Troady komissi učenců i s Boetticherem. Tím se jistě tato interessantní otázka nejlépe rozhodne. Jak dosud věci stojí, každý dá přirozeně více víry resultátům Dörpfeldovým a Virchowovým, než Boetticherovým. Ale již pouhé potvrzení několika námitek bylo by Boetticherovi velkým zadostiučiněním. Každým řádem spor tento, originálně vyvolaný, přispěje mnoho k vědečtějšímu ocenění nálezů Schliemannových. Neboť že v nich bylo dosud mnoho slabých stránek, není pochyby. Kdyby jich nebylo, nebylo by vůbec tohoto sporu. Povstalť jen na základě chyb a nesrovnalostí, nakupených v různých dílech Schliemannových.[2])

---

[1]) V takové situaci jest asi S. Reinach a s ním snad více lidí (Mortilletové a j.). Reinach ukázal i na jinou věc, stavící se poněkud proti výkladu Schliemannovu. Bylyť nedávno na pahorku Bunarbaši (kde dle Schliemanna „nic“ nebylo) nalezeny hroby s neobyčejně drahocennou kořistí (srv. Révue archéologique 1887 Juillet-Août str. 95). Reinach dodává, že nález ten jest určen „à soulever de nouveau des discussions archéologiques sur l'emplacement de Troie, et créer des contradicteurs à M. Schliemann, d'aprés lequel le village d'Hissarlik se trouve sur les ruines de Troie“.

[2]) V *Revue critique* ze dne 6. ledna 1890 čteme již zprávu o výsledku sporu vylíčeného. Počátkem prosince minulého roku kopala

Studie o Milíčovi z Kroměříže.

Napsal **Ladislav Klicman.**

(Pokračování.)

Zakončeno jest páté křižování dodatkem „o rozličných mučedlnících", což je krátký výtah z Ruffinova latinského překladu Eusebiovy Historie církevní. Spisovatel připojil jej „na příklad a zrcadlo nám nynějším zlým křesťanům, milovníkům svého těla více než Boha."

Z tohoto stručného podání obsahu jest patrno, že těžiště celého díla spočívá právě v tomto křižování, které nejedná asi bez příčiny „o křižování, jež věrná duše snáší od rozličných lidí tohoto světa"; a zde zase největší význam mají kap. 18: „O úkoře, kdož ji umí moudře snésti, kterak ďábel nezmešká proti němu vésti ukrutných bojův skrze zármutky", a kap. 19: „O ženě nevéstce, o které píše sv. Jan ve Zjev. XVII.", do nichž spisovatel vložil celou duši svou.

Poněvadž tyto kapitoly znamenitě poslouží ku poznání neznámého spisovatele i pravé podstaty jeho díla, podávám zde obšírný, místy doslovný výtah z nich. Pásmo myšlének, jež sledují, jest toto:

Když vyvolený Boží úkory řečné přemůže, nastrojí naň ďábel skutečná trápení, a to nejprvé od lidí jemu nejbližších, jako toho příklad máme na Jakubovi a Esauovi, Ismaelovi a Isákovi, Josefu a bratřích jeho, tak že ho pronásledují, zvláště když hříchy jejich a bludy tresce. Ale ačkoli vyvolení Boží některý čas musejí snášeti hluboké ponížení, bývají posléze přece od Boha nade všecky nepřátely ve cti a moci povýšeni. Chtějí-li však toho dojíti, musejí také jako Josef ve svém utrpení bázeň Boží

---

kommisse, sestávající ze Schliemanna, Boettichera, Dörpfelda, Niemanna a Steffena, posledních dvou jako svědků, několik dní na Hissarliku. Po prudkých debattách konečně prý odvolal Boetticher výtky úmyslného klamání, z něhož byl dříve Schliemanna vinil, ale od svého mínění prý přece neustoupil. Za to oba svědkové prohlásili se rozhodně pro „akropoli", čímž lze považovati spor za ukončený ve prospěch Schliemannův. Protokoll o tomto ohledání vyšel nedávno jako manuskript (Hissarlik-Ilion. Protokoll der Verhandlungen zwischen Dr. Schliemann und Hauptmann Bötticher, 1—6 Dec. 1889. Mit 2 Plänen. Leipzig 1890, 59 str.). — Proti Boetticherovi vyslovuje se z dobrých důvodů i Schuchardt v zajímavém spise: Schliemanns Ausgrabungen in Troja, Tiryns, Mykenae, Orchomenos und Ithaka im Lichte der heutigen Wissenschaft, Leipzig 1890; Belger v článku „Waffenstillstand im Kampf um Troja" (Berl. phil. Wochenschrift 1890 č. 4) dává Boetticherovi částečně za pravdu; z hojných urn s popelem, v Troji nalezených, soudí, že aspoň j e d n u dobu Hissarlik jistě byl pohřebištěm.

zachovati a ve ctnostech prospívati více než kdy prvé; neboť právě tím liší se od lidí zlých a pokryteckých. Čím kdo bude Bohu milejší, tím větší utrpení naň uvalí. Avšak „bude-li která duſſe oſwijcena ſluncem t. g. ſwietlým žiwotem pána Gežijſſe | a ge° prawdu a maudroſti . . . Tať pozna wtom ſluncy | a ſwietlu plnau wůli Božij | y geho ſwatú prawdu | y žiwot duchownij. Tať pozna čaſy nebezpečné Antykryſtowy | y wſſecky geho zloſti | a bude ſe gim ſtatečnie protiwiti. A když ſe gim zprotiwij | y hned ſe drak proti nij poſtawij . . . A to proto | neb duſſe ta každá | geſſto wtom oſwijcenij Božſkém | Drakuow ged weſſken welmi dobrze zná | a geho wſſecky chytroſti | lſti | y oſydla | widij yasnie a poznáwa | natuť gſe naylitiegi wylewa | a naytiežſſým trápenim tiela | y popúzenim lidij wydáwa | a ty wſſecky wody pekelné a horzké | kteréž má w ſwém hrdle; to gſau wſſecky zámutky | neſnáze | ſſkody na tiele y na duſſy | ſſkody na ſtatku tieleſném | puzenij | trapenij | nenáwiſti | záwiſti | teſknoſti | a wſſecky žaloſti | y boleſti | tyť potokem hoyným a ſylným na tu Duſſy gdau | a zwláſſtie przed ſaudným dnem | na každau duſſi | y na každau Cýrkew ſwatau Drak ge wylewati bude a gižť w giſtotie wyléwa. Jako gſau bludowé kacýrzſſtij vwijrze miždienij | pochybowánij | a zpletenij | a hrozné zawedenij | bázni tiežké | ſtrachy ſwé a diwné | omámenij | a rozumu y celé duſſe otrápenij. A netoliko na duſſy proſpe | ale y na tielo táhne ge náſylnie w tiežká a nečiſtá pokuſſenij. A toť činij zwláſſtie tiem | kterzijž vwijrze pochybugij . . .“

Jestli tomu všemu duše statečně odolá, zaslouží si u Boha nevýslovného důstojenství. Zato pošle na ni Drak všechny šelmy lité a ukrutné, v Zákoně Božím a zvláště ve Zjevení a v Danielovi popsané, aby ji trápily. První šelma, jež z moře vystoupila, majíc sedm hlav a deset rohů (Zjev. XIII. 1. 2.), znamená „wſſecken lid Howadný | a od Ducha ſwaté° opuſſtiený | milownicy wſſech howadnoſti | a ohawnoſti těla | y ſwěta tohoto.“ Sedm hlav jest sedmero hříchů hlavních, „kterzijž gſau prawé hlawy wſſij té ſſelmy. To geſt toho wſſeho lidu howadného. Genž proto ſlowe ſſelma a howado | neb geſt lid litý | yako která na ſwietie Sſelma. A že gſau milownijcy rozkoſſij | yako howada | milownijcy ne čiſtot | ſytoſti | prázdnoſti | pokoge | vtieſſenij | yakožto ſſelmy. a že gſau opuſſtieni od Ducha Božijho Pána Gezu Kryſta | yako ſſelmy od rozumu . . . A takť ſau nerozumnij w duchowenſtwij yako Sſelmy | geſſto ne znagij Pána Boha | ani geho dobrodinſtwij. Jako ſſelmy gſau mſtiwij | hniewiwij | netrpieliwij | a milownijcy prázdnoſti yako howada | a že tlačij duchownij perly | y giné naydražſſij poklady Ducha ſwatého | a ge potupugij yako ſſelmy. Proty y proginé mnohé przijčiny | ſlowau wſſickni takowij ſſelmy | a howada nad nimiž gſau ſedm nayhorſſijch diábluow | yako hlaw | geſſto ge zprawugij. A yako hlawa ſwým vduom | wſſij zloſti pekelné podáwagij | a gimi k čemu chtij hýbij | a

yakž koli chtij | tak gich yako hlawa vdnow požijwagij. a nápodobné ſobie nayhorſſij muže w vrzady a w zpráwce giných wyſtawugij. A ti wſſickni berau motz od Antykryſta | a od diábla genž ſlowe drak. Aby wolené Božij trápili mocnie | a ſkrze lidi yako vdy ſwé mocnie dáwili | a rmútili | a wſſecky krziwdy | bezprawij a náſylé gim činili | a wſſemi mukami a bijdami ge hrdlili. A tak yako Král wogſkem ſwým hne kamž chce | a proti komu chce. Tak každá hlawa tato. to geſt. každý diábel z ſedmi | a každý diábelnik. to geſt. geho námieſtek a Aurzednik. Proti komuž chce | proti tomu wſſecko ſwé wogſko na ſtrogij. a zwláſſtie proti wolenému Božijmu | ſluncem oſwijcenému | a Bohu milemu kterýžť ſe gemu protiwij“ . . .

Tak užívají ďáblové těch lidí jako hovad svých proti duši věrné: z počátku jednoho nebo dvou, a když to nepomůže, nastrojí proti ní větší množství buď duchovních lidí nebo světských nebo obojích. Proto viděl Daniel mnoho rozličných šelem povstávati proti církvi a vyvoleným Božím:

První šelma, okřídlená to lvice, znamená lidi mocné, vysoce postavené, ukrutné a zpupné. Druhá, jež podobala se medvědu, značí lidi lakomé, utrhavé, lháře, rouhače, hněvivé a mstivé. Třetí — levhart — znamená všecky pokrytce.

Čtvrtá šelma měla deset rohův a zuby železné, jimiž jedla a drobila, ostatky pak nohama tlačila. „A to geſt Lid nay Howadniegſſij poſlednij | a naylitiegſſij | nay rohatiegſſý | nay zubatiegſſý. to geſt. nay mſtiwiegſſý | morderzny | kaczýrzný | náſylný | geſſto wniem nenij žádného miloſrdenſtwij. ani ſprawedlnoſti | ani rozumu | yako w této ſſelmie . . . A giſtiet geſt hybieti tomu nebožátkowi | proti komuť tato ſſelma. Roby naprze | . . . toť gey zetrze a zmielnij | a oſtatek což naniem dobrého nebude mocy ohyzditi | ale nohamiť potlačij. to geſt. potupij. Neb ta Sſelma geſt ten lid poſlednij | geſſto bude naywice nadewſſecky giné Sſelmy potupowati a potlačowati. Netoliko lidi dobré | ale wſſecky wiecy Duchownij naylepſſý | a naydražſſý. Nebť gich yako zanitz nebude wážiti | ani ctnoſti kterých. to gt. ani ſprawedliwoſti obecné. ani pokory | ani čiſtoty | ani wijry | ani prawdy Božij | bude yako zanitz dbáti | než gij železnými zuby kauſati | a yako nohami potlačowati a potupowati. Jakožto drahau ſwátoſt tiela Božijho | y wſſeho giného dobrého. O bieda y prze bieda tomu | kohož tiechto piet Sſelm oſkočij | a nakohoť ſe ſwými zuby a rohy oborzij . . . Giſtiet prawijm žeť nižadný tiemto Sſelmám ne odolá | kdož wtyto nebezpečné čaſy tohoto oblečenij ſlunečného w ſobie nemá. A takowý kdyžť ſe proti nim poſtawij | tehdyť gey vkrutnie rozſapagij | zuby rozkauſagij | a rohy roztrkagij | a nohami rozſapagij.“

Těch šelem zniknouti nemůže nikdo; ale svatí a udatní lidé budou je statečně přemáhati: „Hle žeť wty čaſy drakowy. to geſt.

Antykryſtowy | kterzijž gſú nynij ſwietij | budauť ſtatečnie proti drakowi. to geſt. proti diáblu boyowati. A pro krew Beránka | kteruž když budau nábožnie pijti | a gij milowati | a hodnie a wdiečnie ſe snij obierati | a gi ſebe proti drakowi | y proti wſſem hrzijchuom y diábelſtwim | y proti wſſem neſnázem poſylňowati. a odtud ſýlu a ſtatečnoſt | y wſſecku pomoc yako z ſtudnice bráti. Tiť budau draka. to geſt. diabla | y wſſecka geho duchownij pokuſſenij přemáhati . . ."

K tomu mluví písmo ještě o jiné šelmě menší, mající rohy Beránka. „Skrze dwa rohy Beránka | znamenagij ſe dwie mocy. to geſt. ſwietſká a duchownij | gimiž tato ſſelma mnohé trká. Gedny klatbami a nerozhrziſſowanim | a niekteré ſwietſkým hubenim. Také ta dwa Rohy znamenáwagij Zákon nowý a ſtarý | gimiž tato Sſelma pobožná ſnažnie bráni ſebe | y Rohuow tiechto geſt Božijho Zákona. A yako Rohy Kryſtowymi a obranau Zákona Božijho wymlauwa | a bráni žiwota ſwého howadného | y wſſech ſkutkuow ſwych litých | a náſylnych | a ſſelemných. Nebo hniewali ſe wymlúwá ſe Zákonem | laupili mordugeli. Neb cožkoli zlého činij | y hned to Zákonem nowym nebo ſtarým | yakožto rohy Beránka dowodij | bránij a wymlauwa. A ta Sſelma znamenáwa nyniegſſij wſſecky pokrytce | geſſto nic giné° nemagij na ſobě Beránkowé° | gediné Rohy. A to ne k obranie žiwota Kryſtowa nez žiwota ſwého ſſelemného . . . A ta ſſelma geſt ſſkodliwiegſſij | nežli prwnij weliká. a to proto. Jakož pijſmo dij onij. Zě činila weliké zázraky a znamenij | yakožto wijtěžſtwij ſſtiaſtná nad neprzátely | kteráž mnohým gſau znamenij | žeby snimi byl Kryſtus . . . Ale dále dij Pijſmo. Zie geſt včinila | že oheň s Nebe s ſtúpil na zemi. to geſt. že wſſecko milowáni Nebeſkých wiecý obratila geſt w zemſké milowánij milugijcy zemſké wěcy za Nebeſké | a ſwodie mnoho gich prota znamenij."

Jestliže vyvolení Boží všem těmto šelmám odolají — pokračuje se v kap. 19. — užije proti nim Drak starý oné ne věstky líté a nečisté, o níž mluví sv. Jan ve Zjevení v XVII. kap-

Tato nevěstka znamená všechno kněžstvo zlé, pokrytecké a. od života Pána Krista jako od chotě svého poběhlé, tělesné a světské, jež vede život prázdný a pokojný, spravujíc veškerý lid hovadný dle své libosti a opojujíc ho rozkošným tohoto světa nápojem, aby její chytrostem a neřestem nerozuměli; k tomu ozdobuje se zevnitř vší poctivostí a službou Boží co nejkrásnější a moudrostí umění a opatrností, majíc zlatý kalich v ruce své plný zlých příkladův a zlého učení, z něhož napájí celý svět. A má-li který vyvolený Boží pod tou zevnitřní svátostí všecku její ohavnost vnitřní poznati, musí dříve srdcem tento svět opustiti a světlem nebeským osvícen býti a k tomu udatný; neboť když se jme její hříchy trestati a ohlašovati, tuť ji na se popudí tak, že se mu všemi obyčeji až do krve protiví, a to vše pode jménem církve Kristovy a choti jeho milé, všelikou dobrotou zevnitřní

ozdobené. „A ſkrze tuto ženku | nemijni ſe | ani má rozumiena býti Cýrkew prawá a Bohu wierná Rzijmſké° Koſtela | kteráž má motz duchownij od Boha. onijž ſem ginde pſal“, nýbrž má se tím rozuměti netoliko vší církve zlé kněžstvo, ale i kněžstvo v některé obci zvláštní, které je tak svatostí zevnitřní ozdobené, a vnitř kacířné a bludné, líté a ukrutné. Mimo to jsou té veliké nevěstky částky a stránky všechny duše zlé, které všeliké okrasy zevnitřní velmi pilné jsou, ozdobujíce se rouchem poctivým, jménem dobrým, zbožím, rodem a jinou vší poctivostí tělesnou, ale uvnitř jsou mnohými hříchy naplněny. Jsou také jiné duše, které nemohou míti zboží ani roucha poctivého, nýbrž ozdobují se zevnitřní svatostí, dobrotou, pokorou, posty, almužnami a jinými dobrými skutky, avšak uvnitř jsou ukrutné, mstivé, nadutė, marnochlubné, lakomé a všelikým pokrytstvím poražené, jehožto ani samy do sebe neznají. A to jsou všichni pokrytci, kteří svatým pravým velmi se protiví, po krvi jich žíznice, jížto se tak opojují, že svým vlastním neřestem nerozumějí; neboť se jim zdá, že ctnostmi nad jiné jsou ozdobnější a ke správě lidu sprostého nejspůsobnější, pročež se derou v úřady a ve správu lidí jiných, aby v pokoji světském jimi vládli a nad jiné povýšeni byli. Tak znamená tato nevěstka nejen stav kněžský („kněží nevěrných a neupřímných“), nýbrž i všechny křesťany od života Kristova poběhlé, kteří se za dobré mají a za spravedlivé, pronásledujíce vyvolené Boží.

Že pak se jí sv. Jan divil, to znamená, že vyvolení Boží velmi se diví její hroznému zavedení a oslepení, kterak, ač přemnoho krve svatých vylévá, ještě se činí matkou milostivou, ač obloupena jest ode vší poctivosti i ctnosti, přece má za to, že jest všech hříchů zbavena a všemi ctnostmi ozdobena, tak že hodno jest, aby sprostné všecky spravovala. A ještě divnějším je Svatým do té nevěstky a každé její dcerky nebo stránky nebo „lidu nie-kterého pokrytého od wijry Kryſtowy | neb od prawdy pobiehlého a wſobie zawedeného duchownijho neb ſwietſkého | geſſto giným weliká trápenij činij | a puzenij a vkrutenſtwij. A že pro ſwé oſlepenij | wſſech tiech zloſtij newij do ſebe. A toť geſt ta litá Gezábel žena | oddaná Achabowi Králi. to geſt. Antykryſtowi .. proti nijž gſe neſmiegij poſtawiti gediné Eliáſſowé. A geſſtě y ti druhdy ſtrachem gegim vtijkagij do leſuow | a ſmrti naſe žádagij ...“ Ti Eliášové jsou lidé planoucí láskou křesťanskou, kteří jak oheň nic protivného Bohu netrpí, než všecko zlé tresci a kárají ... „A kdož yako Eliáſs rozlituge gſe nad zloſtij lidſkau | ſwietſkau neb duchownij Kniežſkau | kteréž geſt kniežſtwo ztéto ženky | neb z Gezabelky. a zwlaſſtie kdož treſce gich bludy hybietiť gemu bude od draka y od Gezabelky | y od Newieſtky lité a pokryté | a ſwátoſti ozdobené. Giſtie žeť ho yako Eliáſſe propudij | a konečnie krwij ſe geho opogij | a tijm obyčegem ſſel geſt drak od počátku ſwieta proti woleným Božijm ...“

Když tedy stejné pronásledování museli snášeti velicí svatí a Ducha Božího plní, a když každý z nich musel podstoupiti svou hroznou smrt, které nezasloužil, nemůžeme ani my boji s nevěstkou a drakem se vyhnouti, chceme-li do nebe přijíti; neboť právě na vyvolené Boží přijdou v poslední dny za Antikrista všechny rány popsané ve Zjevení sv. Jana a v Danielovi. „Jakož ſtogij pſáno w Zgewenij Swatého Jana w II. kapitole. Puſtijť natie ſwé Apoſſtoly faleſſné | geſſto ſe prawij býti Apoſſtolé y neyſau. A to geſt hrozná rána prwnij trpieti vpad od tiech | geſſto gſe včedlnijcy Kryſtowi welmi wiernij činij | dobrzij a ſwatij | yako Apoſſtolé včenij od Kryſta nábožnij | a nad giné zdarzilij wdarzijch yako Apoſſtolé | a zato ſe magij a to geden o druhém prawij. a przed lidmi geden druhého welebij. Tak že wſſickni ge za Apoſſtoly Kryſtowy magij. S tiemiť tehdy zagijti a ge przemocy | a naleznúti nanich faleſs nebo bludy | geſtiť prwnij wijtiežſtwij ... Potom poſſleť natie faleſſné Zidy. to geſt faleſſné vtrhače | wyznawače | geſſto faleſſnie Kryſta wyznáwagij ... Potom drak dáwa dobrého člowieka we zlé a diábelné towaryſtwo | a tim ho ſylnie trápij ... Potom puſtijť natie konie červeného. O němž pijſmo dij w Zgewenij w VI. kapitole. Y wyſſel geſt giný kuoň ryſſawý | a kdož naniem ſediel dána mu byla motz aby wzal pokog s zemie | a dán geſt mu meč weliký. Ten Kuoň znamenáwa lidi lité a krwawé | geſſto gſe krwi protiwij | a tiť odgijmagij pokog tieleſný od člowieka | a pomſtau meče gey trápij. Pakli tomu odoláſs | ale dáť natie Kuoň bledý. A toť gſau wſſickni pokrytcy a kacýrzi | a blúdnij | kterzijž budau ſwoditi pijſmem a radau zlau | a rozpakowati vwijrze | a kdož natom koni ſediel | miel geſt gméno ſmrt. Neb yako ſmrt mrtwij a dielij duſſy od tiela. tak kacýrzi a blúdnij a zwláſſtie zpráwce gich mrtwij | duſſe gich nenabytie | a dielij ge od wijry Apoſſtolské.

Potom puſtij na toho woleného Božjho drak Andiely ſwé | gijmž dána geſt motz ſſkoditi Zemi y Morzi | aby toho člowieka diwnými ſſkodami tieleſnými mámili | y duchownijmi trápili. A též neſſtieſtijm tieleſným od dobrého od trhali | a w hřijchy zawodili. Potom poſſleť nanie Andiely ſwé. to geſt. lidi a kazatelé. geſſto se zdagij yako Andielé | aby proti niemu traubili. to geſt. hroznie kázali. Neb ginak wolali | a ztoho traubenij przicházegij na wolené Božij hromobitij hrozná | a zemie trzeſenij. A niekdy Oheň ſmijſſený ſe krwij. a toť gſau zapálenij krwawá a mſtiwá | lidi proti nim | neb gich ꝓti lidē. Niekdy nanie ſpadá hwězda yako pochodnie | a gméno gegi pelýniek. to geſt zapálenij w duſſy | yakoby bylo oprawdu Nebeſkau | kteréž činij ta hwiezda ſpadla. to geſt oſwijčené blúdnie | gēž ſe zda nebeſka. Ale geſtit horzké yako pelýniek | odněhožto mnozý mrau.

Niekdy ꝓti nieᵛ kaže trúbiti | kázati neb hláſati. A wýgdau proti niemu neb proti nim Kobylky z propaſti Pekelné | a z dymu

gegijho. A toť ſau lidé bludnij a pokrytij | gēž obilij Nebeſkému. to geſt. Slowu Božijmu welmi ſſkodij. A zwlááſtie té drahé Pſſenicy. toť geſt tielu | a krwi Pána Gežijſſe kryſta | geſſto ho nehodnie požijwagij. A nebo geſſto gi totiž pſſenicy hryzau to gt geſſto gij vtrhagij | a kaceřugij | a potupugij. A pto wycházegij z dymu pekelné propaſti. to geſt. z hluboké | a teyné | pekelné chytroſtij | kteráž ge yako deym oſlepuge | a zatmijwa gim ſlunce. to geſt. žiwot a prawdu ſwietlau Pána Kryſta. Tak že tiech nayſwietiegſſijch prawd | yako ſlunce nemohau widieti a znáti. Než budau nanich kleſati | yako o ſedmeré Swátoſti Cýrkwe ſwaté. A zwlááſtě o Tiele Pána Kryſta | a geho krwi ſwaté | y o giných mnohých prawdách. a to wſſe puogdo | že hwiezda. to geſt. že niekterý wuodce | a Mijſtr | genž ſe zdá yako hwiezda oſwijceny | a nebeſky ſpadne s nebe. to geſt. s Krzeſtianſké wijry a s žiwota nebeſkého. A vpadne na zemi. to geſt. w rozumy přirozené a tieleſné | gemuž bude dán Klijč | aby otewrzel propaſt | to geſt ſkrytá a teyná Kacýrzſtwa otewrzel rzku rozumem | a duowody ſwými miſternými | znijchž puogde zatmienij prawd Božijch yako deym a zapálenij ktěm bluduom | kteréž vrodij ten deym. to geſt. zatmienij rozumu. A odtud ſe narodij ty Kobylky ſkákawé | a ne vſtawičné | a ſſkodliwé | laupežné a náſylné. A dymem. to geſt rozumem chytrým | neb včenijm toho Miſtra | té propaſti oſlepené | kteréž magij nad ſebau zprávce gemuž gméno latinie Exſtirpator. to gt. wyplenitel | a Rzetſky Apollion | a židowſky Abbadon. Nebo yakýž zprávce takowij y poddanij geho wſſickni. Nebo budau wypléwati wſſecko dobré | a množiti wiecy pekelné a propaſtné | wijru kazýce. A yako Kobylky zerauce a kauſagijce. A ty Kobylky magij motz | yako Sſtijrowé, nayprw ſladce lijzati | pieknie o prawdie mluwiti | a gedu drakowého napuſtiti. to geſt. bludu. A ty Kobylky ſau podobné Koňum hotowým k bogi | a na hlawách gich Koruny. toť ſau čaſtá wijtiežſtwij | a twárz gich wlidná yako lidſká | a wlaſy ženſké, neb ſau myſſlenie z ženilého | a žádoſti z ženilých. Ale zubyť magij Lwowé. to geſt. že ſau náſylim | a krádežemi žiwi | vkrutnij | litij | hniewiwij | a hroznij yako zubowé Lwowi. A pancérze mieli železne. to geſt. z bluduow rozumy ſwázané. a hlas krzijdel gich | yako hlas wozuow a konij mnohých bieżijcych do boge. a gmieli Ocaſy gedowaté | yako Sſtijrowé. nebo wždy na zlém ſwé biehy a ſkutky konagij. A žahadla w gich ocaſých | geſſto gimi giné bodau | a ožehagij. O kterak geſt hrozné a ſtraſſné | nakohož ſe ty Kobylky ſletij a oborzij a gmau ho žráti a kauſati | trápiti a ſwoditi. Nebo tudijž dij Pijſmo | že Krzižowanij gich geſt | yako krzižowanij draka | a neb ſſtijra | když ranij člowieka | gimiž budau Krzižowati wolené Božij.

A geſſtie drak nemáť natom doſti. Ale nieyaké Sſelmy na wolené božij wyſýla | giné. než ſau praweny ſwrchu. Jakožto Kozla litého. Oniěž Danyel pijſſe w VIII. a XI. ſ. kapi. Kterak

když geſt Beran ſtál v Gezera | gež znamenáwa lid božij | tichý a krotký | Beránka Pána Gežijſſe Kryſta náſledowný. A té welebné ſwátoſti tiela Božjho a krwe geho ſwaté milowný | kteraaž nazýwa Danyel obětij wezdeyſſij. Tehdy proti niemu wyſkočil Kozel lity | a ſmrdutý. to geſt. lid Kacýrzſky | a pokrytý | genž w den ſaudný ſtanau na lewicy. A ten rozlijti gſe proti Beránku | a porazý gey | a nohama potlačij | a zdwijhne gſe proti ſýle Nebeſké | a s mece ſylné | a yako hwiezdy oſwijcené s Nebe a potlačij ge. A odeyme od Knijžete ſýly obiet wezdegſſij | a porazý mieſto poſwijcené geho. A dána geſt mu motz proti obieti wezdayſſij pro hrzijchy | a bude poražena prawda nazemi. A budeť ſſtiaſtnie wſſe weſti | a wijce než muože wierzeno býti | wſſe bude kazyti | a wtom ſſtieſtij weliké gmijti | a zabij nayſylniegſſý božij. A lid ſwatý hubiti bude podlé wuole ſwé | a proſpiegeť leſt w rukau geho | ale konečnieť bez ruku potrzen bude.

Hle z tee Rzeči máſs | kterak hrozná promiena | puogde y od Kobylek | y od toho Kozla | a lidu blúdného. A kterak má ſwátoſt tuto naywelebniegſſý nohama tlačiti | Koſtely poſwiecené borziti | a wſſecky wiecy dobré a vžitečne kaziti wſſecku prawdu porazyti | ſwaté nayſylniegſſy a nay oſwijceniegſſý mordowati | a wſſe podlé ſwé wuole weſti a činiti | a wtom wewſſem weliké ſſtieſtij mijti a proſpijwati. O kterak to hrozne a neſnadne bude widieti woleným Božijm. Nebo když ſylnij a oſwijcenij budau padati | coť pak nebude omdlých a hlaupych. A protož dij Danyel | že když gt tak hrozné wiecy widiel | že ſe geſt roznemohl a roznedužil mnoho dnij. Nebo yakož dij dolegi w XI. kapitole. Zie poſſkwrnij Chrám ſýly | a odeymau obiet wezdayſſý | a dadij w ohawnoſt a w wopuſſtienij. a zloſti počtau ſe w Zákon Božij lſtiwie. Ale lid znage Boha ſwého obdržij | a včenij w lidu budau včiti mnohé | a padnau w meče a w plameny | a vwiezenij | a w vkrácenij dnuow. A když padnau | pozdwiženi budau malau pomúckau. A przilepij gſe knim mnozý lſtiwie | a z včených padnau | aby byli ſlitij | a wybranij | a zbijlenij.

Hle | kterak toto hrozné wiecy budau dopuſſtieny na Swátoſt tu drahú a na božij wolené | a zwláſſtie na včené w t y č a ſ y p o ſ l e d n i j n e b e z p e č n é | k t e r é ž g ſ a u y n y n i j | k t e r é ž w i e c y m a g i j w i e d i e t i w ſ ſ i c k n i l i d é | a b y ſ e g i c h w y- ſ t r z i j h a l i t i j m p i e l n i e g i."

III.

Může býti Milíč spisovatelem takového díla? Leccos zdá se ovšem na první pohled tomuto náhledu nasvědčovati, sice by jinak byl — řekněme to již napřed — omyl Pavla Bydžovského nevysvětlitelný, ba přímo podezřelý. Ale podobnou illusi rozptýlí záhy slova autorova: „Neb yakož dij ſ w a t é p a m i e t i M i j ſ t r M a t i e g

Cžech | že diábel geſt Wehemot. to geſt naywietſſij ſſelma . . .“ [24]) Mistr Matěj Čech není nikdo jiný než Matěj z Janova. Poněvadž se praví o něm: „svaté paměti“, byly zajisté ty řádky psány teprve po smrti jeho, jež ho stihla r. 1394. Milíč zemřel však o dvacet let dříve, r. 1374, nemohl tedy o něm psáti jako o mistru „svaté paměti“. Kromě toho citát onen vzat je dle všeho ze spisu „Regulae veteris et novi testamenti“, jenž byl od Matěje z Janova teprve r. 1392 dokončen; jak byl by mohl Milíč z něho citovati? Na nějakou interpolaci nelze na tomto místě mysleti. Kdo by se však přes to nechtěl s těmi důvody spokojiti, ať stopuje, co se dá ze KZ. o jejich původci vypátrati.

KZ. počínají takto: „Swaty Jan w ſwém zgewenij | Woleným Božijm wzamutcenij a w vzkoſtech položeným pijſſe. Ya Jan bratr wáſs a towaryſs w zámutcých a w trpieliwoſti. Byl gſem na oſtrow Patmos wypuzený pro ſlowo Božij | a ſwědectwij Gezukryſtowo. Y tu řeč yá hřijſſný Kněz také ꝑ ſlowo Božij a ſwědectwij ge⁰ wypúzený mluwijm kewſſem wierným' w kterémž koli zámutku položeným priwodie | nayprwé wám wſſem wierným. A před oči wáſſe předkládam mého miloſtiwého Pána Gežijſſe vkřižowaného | y weſſken ohawný křijž geho abyſſte naň lijtoſtiwie pohledieli . . .“ [25])

Osamělý v pustině ostrova Patmu Miláček Páně, z rozkazu císařova pro slovo Boží a svědectví Jezukristovo tam zavezený, posýlá pozdrav všem soudruhům v zármutku a trpělivosti a píše jim svá podivná zjevení — knihy to Sibylliny církve křesťanské vůbec a středověku zvláště — v nichž uložil, co zjevil mu Bůh skrze anděla, „aby ukázal služebníkům svým, které věci měly by se díti brzo . . .“ [26])

Zjevení jeho rozjímal kněz jakýsi, jenž v podobném octl se postavení někde v Čechách, jsa také pro slovo Boží a svědectví jeho vypuzen do vyhnanství. Ten rozjímaje přišel na myšlénku, že se právě za dnů jeho naplňují všechny rány, jimiž dle sv. Jana Antikrist t. j. ďábel a drak starý svět vůbec a zvláště vyvolené Boží v posledních dnech stihati bude. Svědčí o tom slova, jež napsal v úvodě KZ.: „neb nikdy wſſickni hřijchowe | a ſſelemnoſti tieleſne | nebyly ſau odpočátku ſwieta na lidech tak weliké | tak howadné | tak ſylné yako budau | a giž gſau pod wládařſtwijm te Sſelmy weliké a hrozné“. [27]) Tuto myšlénku rozvádí v pátém křižování „věrné duše od rozličných lidí toho světa“, v němž se bezmála všechny současné narážky vyskytují, které se ve KZ. nalézti dají. Středem tohoto křižování, v němž těžiště celého

[24]) KZ. l. 26 E.
[25]) KZ. l. 1 A. B.
[26]) Zjevení sv. Jana I. 1. Moderní theologové protestantští ovšem popírají, že by tento sv. Jan byl spisovatelem Zjevení. Ale ve středověku o takových pochybnostech nevěděli.
[27]) KZ. l. 7 D.

díla spočívá, jsou kapitoly 18. a 19., které jednají o tom, jak ďábel, když řečmi lidskými proti vyvolenému Božímu ničeho nemůže svésti, šelmy rozličné t. j. lidi bludné a hovadné proti němu poštve. A tu kap. 18., jež jest věnována výkladu oné šelmy Wehemot ze Zjev. sv. Jana a čtyř šelem z proroctví Danielova, končí výklad slovy: „Hle žeť wty čaſy drakowy. to geſt. Antykryſtowy | kterzijž gſú nynij ſwietij | budauť ſtatečnie proti drakowi. to geſt. proti diáblu boyowati".[28] A kapitola 19. po výkladu o ženě nevěstce a o kobylkách, jež z dýmu pekelného přijdou na svět, zavřena je slovy: „Hle | kterak toto hrozné wiecy budau dopuſſtieny na Swátoſt tu drahú | a na božij wolené | a zwláſſtie na včené wty čaſy poſlednij nebezpečné | kteréž gſau y nynij ..."[29]

Máme tedy před sebou ve KZ. dílo tendenční, jehož spisovatel pod záminkou, že bude líčiti stav a utrpení Církve i každé duše věrné za posledních dnův Antikristových, líčí vlastně stav a utrpení Církve i každé duše věrné za doby, kdy žil a dle vlastního přiznání pro své přesvědčení pronásledován byl.

V tomto soužení viděl jedinou spásu svou i každé duše věrné v tom, když si kříž Kristův a bolestnou smrt jeho nade vše jiné zamiluje a tak s Kristem co nejúže se spojí; neboť jenom tím spůsobem prý může poznati nástrahy drakovy a jich se vystříhati.

V díle svém, jež píše všem věrným v kterémkoli zármutku položeným, spojil pak obě vůdčí myšlénky tak, že mluví o sedmerém křižování, jež každá duše musí trpěti, vysvětluje, kterými spůsoby zvláště Antikrist na ni dotírá, a dává naučení, jak se úkladům jeho vyhnouti má. Proti křižování od rozličných lidí tohoto světa zvlášť odporučuje rozjímání o umučení Kristově, jež rozebírá a vykládá v 83 stupních řebříku Jakubova.

Tak vznikly „Knihy o zarmouceních velikých Církve svaté i každé duše věrné, kteréž mají trpěti od Draka v poslední dni; a o Antikristovi a jeho sedmi ranách posledních a nejhorších, kterýmiž bude všecky volené Boží náramně křižovati, a kterak se mají volení Boží v tom křižování míti."

Spisovatel se představuje sám jako kněz, dávaje si z obyčejné skromnosti titul hříšníka. Za příčinu vyhnanství svého, v němž KZ. píše, udává „slovo Boží" a „svědectví", které o něm vydával. Nebylo tedy jedinou příčinou náboženské přesvědčení jeho, nýbrž také ta okolnost, že se ho nějakým spůsobem proti odpůrcům zastával. Jaké to „slovo Boží" bylo, a čím o něm svědectví vydával?

Aby nebylo snad pochybnosti o jeho pravověrnosti, sám se ohražuje: „A ſkrze tuto ženku | nemijni ſe | ani má rozumiena

[28]) KZ. l. 55 F.
[29]) KZ. l. 62 A.

býti Cýrkew prawá a Bohu wierná Rzijmſké° Koſtela | kteráž má motz duchownij od Boha".[30]) Jinde mluví o „církvi svaté" [31]) a zároveň konstatuje, že se této církvi dějí veliká protivenství: nemoudří a bludní kazatelé ruší její řády duchovní a svaté, královó, papežové i jiní mocní trhají jednotu její, a páni lakomí činí totéž tak dobře jako kacíři. Tito kacíři a bludní, a zvláště zprávcové jich, mrtví duše nenabytě a dělí je od víry apoštolské.[32]) Poněvadž jedině církev římskou za pravou prohlašuje, rozumí také jednotou církve, kterou kacíři ruší, jednotu církve římské. Vytýká-li dále týmž kacířům, že duše dělí od víry apoštolské, přiznává tím, že se tato víra v církvi římské udržuje. Výhrad od toho nikde nečiní.

Dále mluví o lidech, kteří budou klesati na rozličných pravdách, jako „o sedmeré svátosti církve svaté".[33]) Uznává tedy také sedmero svátostí církve římské. O dvou z nich obzvláště jeho úsudek poznáváme, totiž o svátosti oltářní a o zpovědi. Slova: „Ale ta mocná ſmrt hroby otwijrá | to geſt že ta ſwiedomij a ſrdce ohawná mnohých a ſmrdutých hřijchuow plná | a wewſſech zloſtech dáwno zawřena | mocnie odwijrá aby ſe w ſwých zloſtech zgewowala a na ſwatau zpowied vtijkala",[34]) nedají se jinak vykládati, leč na zpověď ušní. Tuto zpověď vykonati je nevyhnutelně třeba, dříve než ke stolu Páně přistoupíme; neboť to učiniti může jen člověk, jenž má „svědomí nad sníh čisté a bílé",[35]) „tak aby poslední prášek, to jest malé hříchy jako prášek nejprv s noh svých, t. j. s svých žádostí slzami vyčistil".[36])

Vykonavše zpověď můžeme teprve „k čistému a velebnému Pánu" [37]) přistoupiti, pak teprve můžeme „přijíti a zachovati v sobě těla a krve boží drahé přirození".[38]) O svátosti oltářní věří, že v ní jest „tělo Boží a krev jeho svatá, a tak pravý Bůh i člověk",[39]) jemuž se máme ve svátosti této klaněti.

Charakteristické jest, že všude, kde se ve KZ. mluví o svátosti oltářní, vždy se mluví současně o těle Kristově a jeho krvi svaté. To by ještě nemohlo býti rozhodujícím důvodem, abychom spisovatele prohlásili za kališníka, proto že bylo a jest obyčejem též u spisovatelů pod jednou, že mluví často o těle a krvi Kristově, poněvadž katolíci věří, že ve proměněné hostii jest nejen

[30]) KZ. l. 57 B.
[31]) Viz KZ. l. 48 A, 55 A, 52 C, 57 A, 60 E, 83 A, 96 B, C, D, F.
[32]) KZ. l. 96 B, C, D, F, 97 A, 60 A.
[33]) KZ. l. 60 E.
[34]) KZ. l. 103 B.
[35]) KZ. l. 105 A.
[36]) KZ. l. 78 A.
[37]) KZ. l. 78 A.
[38]) KZ. l. 105 A.
[39]) KZ. l. 95 C.

tělo, nýbrž i krev Páně. Ale na jednom místě mluví se pouze o „krvi Beránka“: „A pro krew Beránka | kterúž když budau nábožnie pijti | a gij milowati | a hodnie a wdiečnie ſe snij obierati | a gi ſebe proti drakowi | y proti wſſem hrzijchuom y diábelſtwim | y proti wſſem neſnázem poſylňowati. a odtud ſýlu a ſtatečnoſt | y wſſecku pomoc yako z ſtudnice bráti. Tiť budau draka. to geſt. diabla | y wſſecka geho duchownij pokuſſenij přemáhati“.[40]) Slova tato platí o vyvolených vůbec, ne snad jen o kněžích. Byl tedy pisatel utraquistou.

Jako takový nemohl ovšem souhlasiti s těmi, kdož obřady církevní nebo svátosti některé zavrhovali. Píšeť o nich: „Také wtiechto winnách gſau wſſickni blúdni a kacýřy | kteřijž gſe prawdám Božim | neb ſwátoſtem | neb koſtelnijmu řádu rauhagij a w poſmiech ge magij“.[41])

Dle toho srovnával se kněz tento ve všech sporných otázkách náboženských 15. stol. s církví římskou, až na to, že byl přívržencem přijímání pod obojí. Náležel tedy k nejmírnějším kališníkům čili ke straně, kterou vedli mistři Petr z Mladenovic, Křišťan z Prachatic, Jan z Příbrami, Prokop z Plzně a jiní. Učení těchto mistrů bylo patrně ono slovo Boží, o němž svědectví vydával, a pro něž do vyhnanství jíti musel.

Přijímání pod obojí spůsobou zavedl v Čechách mistr Jakoubek ze Stříbra, ale teprve na podzim r. 1414. Dřív o něm není ani zmínky. Nemohly tedy KZ. býti sepsány před tímto rokem, což je novým důvodem proti autorství Milíčovu, o němž mimo to ani nejúhlavnější nepřátelé nikdy netvrdili, že by se byl kdy v učení o svátosti oltářní od dogmatu katolického uchýlil.

(Pokračování.)

O výrazích doplňkových s hlavním zřetelem k instrumentalu doplňkovému.

Napsal **Jaroslav Hruška.**

(Pokračování.)

bych, biech, běch, byl jsem.

Příd. jm. tvaru jmenného: hí bý yudas moczen dworu Jid. 55 — achz chczte by siwí byli ApD 3 — tolik zzem byl liudem hrozen t. 8. — a ten czlowiek by wiecz dyabla prazden

40) KZ. l. 55 A.
41) KZ. l. 95 C.

Pass. 314 — bychwa spuolu tyſſicz let zywa byla t. 323 — w lowiech welmi myſlyw bieſſe t. 384 — proczby gemu bylo mylo na zelezye snyedaty DalC 23 — mnieše, by kněžstvem byl jist Dal. 63. 45 — a také, že velmi medl bieše t. 69. 21 (mdel Ješ.) — všiej bratří byl mil ten diel t. 46. 33 — v Němcích biechu kniežata mláda t. 69. 10 — Jaromir mlád ješče bieše t. 33. 23 — mladý, ač řiedko, múdr bývá t. 69. 13 — aby (dievky) črstvy a múdry k tomu byly t. 9. 9 — tej velmi násilen bieše t. 24. 6 — neb jiej roven nebieše t. 39. 10 — aby kněz český silen nebyl 59. 30 — to králi českému velmi škodno bieše t. 92. 58 — že ovšem neudaten bieše t. 17. 4 — mužóm by úzek svět t. 11. 18 — Hovora hospodě věren bieše t. 34. 34, 59. 19 — noha sviecnova, pravie, by byla Šalamúnova 47. 54 — bezkterych by nebyla takeho doſtoyna ſyna Modl. 66[b] — zeg to mnohym bylo twrdo ſlyſſety Št. uč. 2[a] 2 — by zaſtup pohanſky rzyedek AlxV 1731 — byt wſſeczka tato hora zlatta byla OtcA 458[b] — bieſſe tiem welmý truchel t. 252[b] — neb geſt byl ſtydlyw y zmladu t. 462[a] — tak bieſſe przykro t. 447[a] — malo bieſſe (c)horeb t. 448[a] — tak bieše hrozen (král) Dal. Pelcl. 67. 31 — by král léň na vojnu vstáti Dal. Zeber. 80. 15. A tak velmi často.

Příd. jm. tvaru složeného: ez byl wſſye pokori plni Pass. 314. eufemian bieſſe welmi miloſrdni t. 322 — ten eufemian byl tak moczni, ez prvy naczyeſarrowie dworzie bieſſe t. 322 — a tak potom dobri byl t. 352 ochotni bieſſe chudim. rityerzſtwu poczeſtni zlym lidem byl hrozni proty neprzatelom hyrdynni t. 329 tak geſt byl w ſwatoſty weliki (sv. Jan Křstitel) t. 281 — děťátko velmi krásné bieše Dal. 21. 11 také bývají múdré děti (daz dy kinder wern wiz) t. 69. 12 pakly by ktery tak ſproſtny byl Št. uč. 9[b] 2 znam to ze by to dobre bylo t. 27[a] 2 nebyl klewetawy OtcA 337[a]. Příkladů mnoho.

Instrumental příd. jména: chcze aby zle dobrym bylo Št. uč. 12[b] 1 aby byl prworozenym mezy mnoho bratrzi t. 29[a] 2 — i zlí bývají dobrými Št. V. 288 — kdyz gieſſtie bieſſe ſwietſkym OtcA 278[b] člověk k tomu stvořen jest, aby pobožným, ctnostným, rozumným a osvíceným byl Did. 48 by bohatým byl, moudrým není Jung., účel mé básně byl vznešeným, Kostel., na ledě 20, z té příčiny byl i způsob vznešeným, svatým t., Pavlinka byla čtveračivou, roztomilou (sic!) t. 22. — Ve staré době zřídka.

Komparativ (superlativ): to mieſto tehdi nayſlowutnyeyſſye bieſſe Pass. 388 Vršovici najvěčší biechu Dal. 34, 1 — sukně košile bližše nebývá t. 36. 35 ne proto, by lepší byl t. 57. 32 pravie nynější by lepší byli t. 84. 23, 110, 11 inhed by utieſſenyeyſſy Hrad. 63[b] 3 potok horſſy ſwe ſtudnyczye bywa Vít. 46[a]. 147 strzyez ſye, ktoz muoz vrazyty neb tebe mocznyegy byty t. 81[a]. 4, 39 tyem my gest chutnyegye bylo pſaty Št. uč.

1ª. 1 mohu chtiety aby lepſſy byl t. 27ª. 1 — kak by (Darius) mnoho przyczynyegy Alx V. 10ᵇ 52 by ſylen y hotowiegy OtcA 367ª lid byl take tym bohoboygniegy t. 463ᵇ bieſſe zdrawiegy nezly drziewe t. 156ᵇ abých mohl hotowiegy byti t. 390ª. — františkáni bývali nejčetnější Lepař [1]) 192 str.

Instrumental: ve stavitelství nejčinnějšími byli mistrové řečtí Lepař 111, nejdůkladnějším však byl spis Oty, biskupa frisinského t. 193.

Náměstky a číslovky: chtye widyety kacy (tot. hosté) by byli Pass. 386 — kaka twa hoſpoda tuto dnes muoz byty t. 473 y wy budeta prwnye na mem dworzie t. 283 — ját bych twá ráda byla Dal. 12. 7 — by czech sam sedmy natey horzie DalC. 10. — Čechové v městě prví biechu Dal. 47. 51 chczu yas owſem twoý rad býtý Mast. 11, newierz(v) tomv by byl twoy Rožmb. — nebo gedyne to owocze palmowe nate puſſczy bieſſe OtcA 308ª — ale kteréž práce nic nebyly Lab. 7. 6.

Později též instrumental: czo gſy neb czymly byti chceſſ Kat. 1221 summou něčím a ničím býti vše jedno a též jest Lab. 46. 2 — aby ničím jiným býti nežádali t. 45. 3 — svatý Josef byl takovým, jakým ho Bůh míti chtěl Ev. Mat. 25.

Km. bąd-

Příd. jm. tvaru jmenného: ay tot budes mlcziedlyw Pass. 276 sbozie tobie probyteczno bude t. 479 — dokad bohu libo bude t. 323 — to (sc. myeſto) bude slowutno poſwetu DalC. 26 buď vám milo úsilie málo pojmieti Dal. 10. 43 — bude náš slovúten rod t. 34. 5 budu na zde plny stoly DalC. 10 — vstawyczen, myekek take bud Vít. 62ª budu gý laczyn Št. uč. 20ª. 1 y kto bude bezpecz t. 46ª 1 s ſwatym ſwat budeſſ aſprzewraczenym przewraczen budeſſ t. 46ᵇ 1 kterziz potok woden bude AlxV. 4ª. 7 ynhed bude morzie newelyko zenam OtcA 214ª — bud praw nebo krzyw t. 382ª.

Příd. jm. složené: tent bude weliki przied hoſpodynem Pass. 275 — toto dyetye bude prziewzaczne t. 328 — hrozné zlým bude z mrtvých vstáti ŠtV. 188 s svatým svatý budeš a převrácený s převráceným t. 269.

Instrumental: poydu na ſwiet a budu ſwietſkym OtcA 169ᵇ a kdyz ſem tak zahynul poygdu a budu ſwietſkym t. 233ª.

Komparativ a náměstky: ez wam ſpomocznyegy budu umra Pass. 417 — ynhed bielegi nez ſnyeh budeſſ t. 469 — gims ins hezpechznýeýſſi bndem AlxBM. 3ᵇ. 30.
nebudeš ty mojPis. 1. 257.

---

[1]) Všeobecný dějepis, díl 2., vydání 2.

Instr.: buda tebou nedal bych mu nic Hatt.

Vypuštěním slova „věc" vznikla úsloví „pěkná, dobrá" atd. pěknáť jest, milý brachu, statek a zboží Lab. 9. 17, vedle toho: milý brachu pěkná věc jest pěknou míti bibliotéku t. 10. 8. — To je dobrá Us-

Instr. se tu nevyskýtá —

V doplňku je substantivum neb jméno je zastupující.

Km. jes-

jsem — jsou.

Nominativ: ti ſi otecz ſameho czrta Pass. 347 natalia pany yeſt nadobna vrozena y bohata t. 480 — neſtidliwe oko yeſt srdczye zly poſel t. 320 — meho tyeleſenſtwie utrpenye iest me duſſye w nebeſa powyſſenye t. 320 — Druhy yeſt wnuk moy nycodemus t. 399. ſwati bartholomiegy yenzto ſi yazik horuci tis vſta bozye ti ſi ſtudnycie znyezto tecze ſwati pramen. Ti ſi ten genztos.. t. 460. Obecz yeſt kazdeho ohrada DalC. 17 — otka sucha yest znamenye meho chlapyeho urozenye t. 24 — Báťo ten jest pravá vila, kterýž pro řěč cizieho, nepřietel jest svého bližnieho Dal. 53. 40 — Ač sú to samy zamyslily, znamenie jest, žeť sú múdré byly t. 13. 18 — Země jest máti každého t. 67 — ten svatý mučenník jest velký svátek t. 92. Že sú někteří dobří turnějníci, jiež sú v boji praví špatníci t. 84. 20 — promye gste wteyto nuzy aysu promye wassy domowe husty luzy DalC. 10. — ale že's ty bezděčný zěť mój Dal. 39. 72, neboť jest muž vila všaký t. 3. 40 — po ňemž vědě, že jest člověk svatý t. 29. 20 — Nocz geſt dýeýu wſſemu matýe AlxBM. 3ᵃ. 16 — Szem chzlowiek wſſie chzty otyathý t. 4ᵃ. 40 — iaks geſt obýchzýeý chzlouieczí t. 3ᵇ. 33 — gichs zi(y) thy chzaka gedyna t. 1ᵇ. 15 — Gezus kriſtus gest ſyn buozy Pass. 127 — gez geſt prawy buoh gezus kriſtus t. 128, dyetky mnozy gſu ponaſem hrzyechu lyudye. gez.. Hom. Klem.[1]) 1ᵃ — Myſtrze, gſem ti dworny holomek Mast. 7 — boh moy yſý ty ŽTruh. 3ᵃ. 139 — Twyrdoſt geſt hoſpodin boyuczym ſebe ŽBrn. 24. 14 — ti gſi buoh ſpaſitel moy t. 24. 3 — Pomocznik y przigimatel moy ty gſi t. 98. 114 — Sluha twoy gſem yaz t. 118 — a zakon twoy myſlenye me gest ŽOl. 118 — aprotoz kazda ſwodnyczye wiecze geſt nez wrazedlnyczye Hrad 106ᵇ. 3 — Tehdy ten muych duchowny wida ze gest czlowiek rowny t. 4ᵇ. 7 — wtom ſye pokaza ze geſt czlowiek prawy t. 81ᵃ. 5 — Twoyt ſyn gest buoh iczlouiek t. 58ᵃ 5 — Ba czo przis ty gſy uczennyk ieho t. 85ᵇ. 5 — Tys chleb zywy genz t. 47ᵇ. 10 — zlodiey gſy a ſmyſlem bludis t. 113ᵃ.

[1]) Zlomek homiliaře bibliotheky Klementinské z polovice XIV. stol. Filologické listy roč. XIV. str. 262.

14 (zlodyegem, ruk. kap.), Gſyli ſyn bozy t. 88ª. 17 — tys ſluha boha zyweho t. 14ª. 17 — gazt ſem bozie poſelnyczye ieho wierna ſluzebnyczye t. 121ª. 10 — Gat ſem yeho apoſtol iudas t. 75ᵇ. 15 — Neyſem yeho ſluha t. 85ª. 17 — yaz ſem roba boha meho t. 64ᵇ. 2 — Pannu gez geſt dyeweczka prawo pohnati Rožmb. 57 — ze mye odtad ſehnal gez ma diedyna nenye t. 43 k kazdemu vrzadu pohon proſel kterychz dyedyn ge hoſpodarz t. 51 — Wſſak wyeſſ ze gſem twa dczy wyera Vít. 15ᵇ. 1154 — Tys ma dczy y ma newyeſta Mehos bozſtwye na ſwyet czyeſta t. 28ª. 642 — Sproſtnoſt yazyka praweho Gyeſt y czeſt y chwala gyeho t. 73ᵇ. 3. 4 — Tys nebeſka wſſyeczka ſyla. Tys rozkoſſ bydla rayſkeho, Tys chram krale nebeſkeho, Tys ſ poczatka przychyſtana, Syen ſwate trogyczye, ſkala; Tys kralewna ſwych ſluh ſprawna, Tys kwyet czyſtoty panenske, Tys wſſye weſſele nebeſke, Tys rozkoſſ angyelſkych kuoruow, Tys weſſele nebeſkych ſboruow atd. t. 83ª. 30 sl., nebſty dyewka wyborna bohem zwolena Dor. 3 — ja ſem angel Gabryel 3ª Krist., Neb naſſ kray geſt ray. anaſſy przietele gſv patriarchy a proroczy a kral naſſ geſt kryſtus Št. uč. 3ª. 1 — neb wyera geſt zaklad a korzen wſſeho dobreho t. 4ª. 1 — lakomſtwo geſt ſluzba modlam t. 20ª. 1 — Buoh yeſt myloſt t. 22ª. 1 — ytyelo naſſe geſtoy zemye t. 32ᵇ. 2 — ze wſſech spolu geſt buoh otecz (doplň.) t. 30ª. 1. a zey pan nadpany t. 30ª. 2 — gehoz otecz wilozeny gest pan, .. kral geſt nadewſemi kraly Kat. 491 — a geſt gich przieſeznyk czely t. 64 — Gſemt michal angelſky hrabye t. 1607 — Wſſak ya ſſem kral nadkraly AlxV. 11ᵇ. 30 — At gſſi vtocziſtye otzamutka Petr. modl. a žaltář. F. L. VII. str. 128. Vcho dobre liſice gest Hugo. prawie ze ſÿ ſmylnyk welykÿ OtcA rzkucze ze gſy welyky pyſſnyk t. 176ª — Toho mi geſt ſwiedek zywy napuſſczy opat muoyg t. 395ª — dobrys rziemeſlnyk t. 245ᵇ — ten gest prawy mnych, genz t. 223ᵇ — On geſt czlowiek nebeſkÿ t. 276ª — ya ſem hrzyeſſnyk hrzieſſnÿ t. 259ª — ſwatyt geſt czlowiek (t. Symeon) t. 374ᵇ — Tys czlowiek duchownÿ Ale my yako ſme tieleſnÿ t. 207ᵇ — a proto poczatek naſſieho ſpaſenie geſt bazen bozie t. 336ᵇ — kdyz geho tazachu geſtly ſwrchowane dobre chudoba t. 270ᵇ — Tys muoyg otecz y ma matie tys vczedlnyk wſſeho dobreho t. 373ª — Tehdÿ neyſſem mati waſſie 260ᵇ — Twa nadiegie geſt dwa ſſylynky t. 216ᵇ ſwati otczÿ geſſto gſu duchownÿ lekarzy t. 168ª — krzyz naſs geſt bazen bozie t. 335ᵇ — Nebo kaczierzſtwo geſt odluczenÿe ot buoha t. 177ᵇ nebo buoh geſt miloſrdie t. 243ª — ſlowo bozie geſt ſemie t. 472ᵇ — Czylys newiediela ze gſy zena t. 214ª — powiez mi .. kterzÿ ſu koly kozly a kterzÿ owce .. kozly ſu hrzieſſnÿczy a ya ſem yeden hrzieſſnyk t. 180ᵇ OtcB 52ᵇ myt ſme dieti twe ſeſtry OtcA 189ᵇ — ze wſſech dywuow .. dywnieyſſy dyw geſt czlowiek t. 493ᵇ — Czlowiek gſÿ ſluſſet aby dielal t. 208ª — prawylt mi gest oniem zet geſt kaczierz t. 239ᵇ — wy ſte bozie ſluhy a ſtaroſty me

t. 375b — ze gſy moczneho boha ſluha t. 244a — poznachom ze geſt ten naſs hoſpodarz pop t. 300b — aby neſmutyl bratra. nebot geſt mnych t. 271a — genzto geſt zaloſtný nenie mnych kteryz vtrha czti bratra ſweho, nenie mnych genzto wrati druhu zloſt zazloſt, nenie mnych Geſſto geſt hniewywý neny mnych t. 371b — a rzka ze ſem krzieſtan t. 394a — ze geſt czarodieynyk t. 438b zaty geſſto ſu geho ſynowe t. 267a — nebos czlowiek t. 267a — A ten bieſſe ſluha swych hoſpod OtcB 47b — Ja ſem ſluha waſs t. 47b — iat ſem teodozyus cyeſarz t. 49a — ze gſy weliky pyſſnik t. 50a — My ſmy dieti twe ſeſtry t. 56a — Jat ſem ted bratr twuog Peor t. 56b — neb gſy prawa obluda Pulk L., ſmrt geſt naſſie oſuda t. Smrt — Milý vlče, jáť jsem osel, zvieře hlúpé a robotné a nejsemť vyzina Tkadl. ty's vždy vyzina aneb sumowina t., tyť jsi vždy rybové maso t. neb miermidonowe ſv zemane theſalskeho kralowſtwie Kr. Troj. z r. 1519. Patriarcha jest slovo řecké Har. I. 25. Přístav ten jest přístav divný Har. II. 258. Hlad jest výborný kuchař Mitr. 112. Grammatyka geſt giſtě uměnj kteréž učí... Optátgram. Cos ty bloud! Lab. 12. 1. Tato východní brána jest brána života t. 5. 3 — Já jsem tlumočník královny světa Moudrosti t. 3. 3 — nedávají pokoje a jsou cesta k zármutkům t. 39. 11 — Bedlivost vaše jest podhlídavost, opatrnost vaše chytrost, přívětivost vaše pochlebenství, pravda vaše tvárnost jen, horlivost vaše vzteklost, pracovitost vaše otroctví, důvtipnost vaše domněnka atd. t. 33. 2 — Bujný oř jest mluva naše Čel. 93 — bez něho jsou (sc. písně) tělo bez duše, slupka bez jádra t. str. 115 — Přímé čáry, hrany, hroty jsou soběcké tvrdé hmoty neomylná znamení t. b. 54.

Podobně i jinde: szalona, pytas zmnie jak, a jesteś kobiéta? Krasz. Sm. jest to święta prawda t. Письма Ломоносова къ Шувалову суть безцѣнный памятникъ Словесности Русской. Бат. Бусл.

Je-li podmětem sloveso nebo celá věta: Nenye to prawedlni ſuud newynne lidy bez wyni zahubity Pass. 373. — Móžete-li z té čieše píti již čas mně jest všiucku vypiti Dal. 30. 24 — Kniežecí úřad jest na súdě sěděti sirotčiu žalobu slyšeti t. 95. 17 — Neſliczna wiecz chanba geſt tak dati bohu marnu czeſt Hrad. 98a. 11 — Smrt my othrobu ſye brati t. 38b. 18 — Wſſye mudroſty gyeſt poczatek Boha ſye baty, gyeſt ſtatek Vít. 43b. 134 — moz kazdy znamenaty kak gest dobra wyecz czyſty piſmo ſwate Št. 2a. 2 — Ygeſt rzku nayprwnye wyecz.. Wyerzy w buoh w otcze t. 10a. 1 — Zlo vporobye byty komu AlxV. 3a. 37 — y rziekal geſt ze neny prawe bozy tielo gehoz przygymame w oplatku. ale ze gieſti podobyzna OtcA 387b. — vznamenaw, žc geſt obluda a duſſi zatopa modliti ſye modlam OtcB. 48a — Nebot buducie wyec gt at by erodes hledal dyetiete k zahubeni ge° Koř. welyka geſt wiecz nedoſtatky trpieti OtcA 270b — jichž práce byla, nástroje ukrutnosti strojiti a množiti Lab. 8. 7 —

Víš, že tvá prováděti, má ukazovati, co kde jest, jest povinnost t. 3. 2 — I pěkně lháti jest hřích Mudr. 68 — Člověka zahubiti není maličkost t. 355 —

Je-li podmětem náměstka „to“: Tot yeſt ten klicz przyeſwati yenz odmyka Pass. 488 — Tot yeſt ten moyzieſſow prut yenzto t. 488 — ay tot tyelo me t. 423 — yeſtli to prawda, czos dnes kazal t. 413 — ato dyw nenye t. 342 — ay tot obraz modly t. 284 — Nenye to dyw ez.. t. 278 — tot znamenye tobie gez mluwiti nemocy budes t. 276 — Tot jest duši zátopa a do pekla náhlá stopa Dal. 37. 24 — Tot ge ten den ſlowutny, nade wſſeczky gyne hody ſwrchowany, wſſyech ſlawnych hodow poczatek Krist. 6[b] — Awyera krzyeſtyanſka toto geſt Št. uč. 11[a]. 1 — yakoz rzieka ſekyrze teſarz toy moy chleb t. 34[a]. 2 — A gyſtye to geſt radoſt wyernych dyety t. 32[a]. 1 — tot geſt poczatek k ſpaſený OtcA 278[b] — Tot geſt rziecz bratra genz mie geſt ſmutyl t. 223[b] Tot geſt prawa pokora t. 389[b] any gie to tak draha wiecz t. 162[b] — nebot to geſt naywietſſy zakon t. 262[a] — Bude naſs wſſech Zatraczenye toto Pulk Lit. (1466), to pro tebe vnada, to lehčejší, to pokojnější, to mysli užitečnější život Lab. 10. 1 — Ne práceť to, rozkoš t. 8. 1.

Sloveso může býti též vynecháno, čímž se sejdou zhusta dva nominativy, z nichž jeden jest podmětem, druhý doplňkem:

rzka prawy buoh yezus kriſtus Pass. 344 — boh naſſye nadyegye t. 472 — Wiez to yez twe vhle mnye odwlazenye t. 432 — Slowa uſt geho neprawo aleſt ŽBrň. 35, 4 — pocziechu wolati zakon gey ukrziziewati Hrad. 84[b]. 6 — Hoſpodin oſtrzieha t(e)be hoſpodin zaſſona t(wa) ŽOlom. 120. 5 — iakoby ſam otecz prawo ſtratil ze geſcze otczow ſpolecznyk Rožmb. 52 — Ale kuprzywuznym prziezný wyecze mame neb onen otecz nebo maty, onen wlaſtny bratr nebo ſeſtra onen rodycz onen kmotr onen czeledyn onen ſuſed onen yako yedna wyecz sdruhym wmanzelſtwye Št. uč. 27[a]. 1 — Akakzkoly buoh a czlowiek wſſak ne dwa ale geden geſt Kristus t. 11[b]. 1 — tomu ſam Gezus kryſtus ſwiedek y ſwati andiely t. 404[b] — Král žena, rady ženy, úředníci ženy, všecken regiment ženský! Lab. 29. 7 — Člověk nejvyvinutější dvojné hmoty výprava! Člověk — nejproniknutější mnohožitím saustava! Čel. b. 66 — Ctnosť nejlepší urozenosť Mudr. 22 — Mladosť radosť, starosť žalosť t. 304 — Líná huba holé neštěstí t. 74.

Vedle obyčejného nominativu vyskýtá se od polovice stol. XIV. po „jsem“ etc. též instrumental, nejprve substantiv a adjektiv významu substantivního. „Jest“ mívá tu zřídka význam praeterito-praesentialní, obyčejně bývá instrum. zjevně analogický aneb v době pozdější pro rozeznání od podmětu; zhusta též pro rým.

Byla drzyewe gyeho dczerzy a gyz gyeſt gyeho materzy Vít. 21b. 121 (v rýmu) — ze geſt twu zadoſt napllnyl ze gſy diewku y materzy k tomu take bozy dczerzy Hrad. 62a. 9 — (srovn. gſuczy dyewku, matku byla t. 83a. 12) — Ze geſt diewku ymaterzy I zmylelu bozy dczerzy t. 65a. 1 — vkaz my toho zemy giſtu gehoz gieſt matka diewku czyſtu Kat. 564 (v rýmu) — ya mnym ze ty ſmyſlyſſ wiekem Prawys ez geſt boh czlowiekem (v rýmu) Kat. 1323 — kdyz we ſnach by dokonano gegye ſlubenye ſtryſtramem genz geſt nade wſy wyeczy panem (v rýmu) t. 2389 — jedno je mysli přemítáním, druhé nadějí v boha, třetie žádostí Št. 267 — gemu wecze Yan jest Andielem OtcA 208a — yakz ſem mnychem tak ſem to na ſwem ſrdczy wlozyl t. 223b — (srv. ze bych radiegŷ mnychem byl t. 391b) — Já jsem hajtmanem Žer. záp. II. 169 [1]) — Bůh jest sám působitelem toho všeho Br., pomožiž mi Bože, ať já ani soudcem nejsem, ani se nesoudím Lab. 19. 5 — samo to srdečné s Bohem spojení ... nejlibější jemu poctou jest t. 44. 3 — ale kteréž šetření sotva není větším břemenem než pohodlím t. 26. 1 — Moudrost, kteráž jest ředitelkyní světa t. 31. 1 — Tělo nejen stánkem, ale i nástrojem jest duše rozumné Kom. Did. 68 — Učení vnadou a libostí jest lidské mysli t. 137 — Učící není pánem, ale sluhou přírody; není předtvůrcem, ale utvrditelem t. 123 — Ve svém domě každý jest pánem Mudr. 374 — Kozel dlouhou bradu má a není mudrcem t. 268 — Zajíc dlouhé uši má a není oslem t. 268 — O že nejsem orlem Jabl. 218 — Ach kýž jsem slavíčkem tím malým ptáčíčkem Erb. II. 128 — neboť jak míle by dobře šla i pod jméno kteréhokoliv národu, již není písní českau Čel. 114 — A dle míry, jak tu která paní jest neb posluhau t. b. 58 — zpěvy z věků novějších jsau toho důkazem t. 113 — Aniž to, by hlučnau traubau | zněla pověsť o tobě, že jsi kmene svého chlaubau t. b. 85 — co vlastně jest podstatou české písně? t. 115.

Podobně v jiných slov. nářečích: poezya jest muzyką duszy Krasz. Sm. — тотъ городокъ есть бо пристанищемъ корабельнымъ. Барск. Бусл.

Nepatří sem příklady:

Pak opyet wyerziecz wyznawame rzkucz: W otcze wſſemohuczieho. Otecz geſt przyrozenym ſweho ſyna przyrozeneho Št. uč. 12b. 1 — jak svědčí další řeč: Geſt take naſſ otecz acz ne tymz czynem yako ſweho ſyna przyrozenym gedyneho ale wzwolenym neb dal geſt atd. t. 12b. 1 — Tehdy vzrziew ze nenŷ

---

[1]) Beneš Optát ve své gram. (str. 18. regula II) praví: „An non sum apostolus?“ Rci: Zdaliž nejsem apoštolem? (ne apoštol), takovou proměnu všudy máš činiti, kdežkoli toho slušnost potřebuje“. Blahoslav k tomu poznamenává: „Zdaliž nejsem apoštolem, dobře se dí, ale též se dobře dí: zdaliž nejsem apoštol“.

geho wýnu ze geho buoh nevſlyſſal ale toho bratra obmeſſkaným. A proto ze twa wyna geſt ze ſie kochaſs wezlem myſſlený neſnadno geſt zlemu duchu od tebe puſtyti OtcA 168ª; jak z kontextu patrno.

Je-li sloveso vypuštěno bývá v době pozdější instr. na označení přísudkové funkce substantiva, zvláště má-li býti totéž jméno podmětem i přísudkem: ata wyecz traty bude donydz buoh bohem Št. uč. 19ᵇ. 2 — Kuoň jedná hříbětem člověk dvakráte dietětem Přísl. stč. — ze umrziety hrziechy gmyeti duſſy wiecznu zawadu PulkL. Pravda. — Proto Polák Polákem, aby bil, a chlap chlapem, aby trpěl Mudr. 464 — Bůh Bohem a lidé lidmi t. 3 — Chrámem tu poušť, krovem širé nebe, slunce svící chrámovou Jung. I. 116 — jest w człowieku coś co go ostrzega, że złe zlém Krasz. Sm.

jsa:

Nominativ: arnulfus ſwati otecz gſa Pass. 331 a yſa ſwati czlowiek t. 331 — Jsa český kněz Dal. 90. 6 — ygſa meho ſpaſenye zrzyetel Modl. 55ª. 77 — Gſucz kralowna wſeho ſwieta gſucz wſiech andielow oſwieta Hrad. 122ᵇ. 7 — Ten geſt take muzieboyczye, genz gſa ſudi neb poprawczye t. 99ª. 16 — ay gſa ſam tyem dyedynam hoſpodarz Rožmb. 99 — hoſpodyny gſſuczi t. 46 — ez gſa przyewſſemohuczy hoſpodyn nad hubenym ſtworzenym mſtyſſ Krist. 1ª — gſucz taka kniezna OtcA. 472ª — Ale ſuczy dczy krale welykeho t. 468ª — gſucz kmotra materam a matie dietkam 468ª — a mnych gſa yako ya t. 212ᵇ — Host i já v té nejsa říši Čel. b. 75 — Ty, stkvělejší syn jsa této říše, zbořeništěm těchto skal t. 57.

Vedle toho bývá již záhy a dosti často při „jsa“ instrumental:

A kdiz ten kacierz w zakon predicatorowy wſſel. a tu connyrſſem yſa Pass. 413 — Opatem gſa bratrzy zakonu uczieſſe Hrad. 9ª. 16 — By diewku gſucz byla mati t. 62ª. 7, t. 64ᵇ. 13 — vedle: Gſucz yeho dczy iby matie w to wierzym t. 68ᵇ. 14 — Wſſak zemruly pannamy gſucz Št. uč. 37ª. 2 (dle: aby gym bylo pannamy byti t. 45ᵇ. 1, nebudely wam mylo byty pannamy t. 44ᵇ. 1 atd.), — ktoz ſhrzeſſy protyw bohu gſa gyz krzeſtyanê t. — Gſucz krzeſtanku vſtawicznu Kat. 1104 — kdyz gſa bohem neozracznym t. 1737 — byla ſwietieyſſy nezly donydz geſt byla geſſtie pannu neb neygſucz pannu wiernie zeleti ztrati panenſke ſwietieyſſy wiecz nez pannu gſucz y zadati panenſtwie zbyti OtcA 468ᵇ — gſucz geſſtie lankrabynu t. 487ª — ez potom y manzelem gſa ſpieſſe dopuſti ſie czyzoloztwa t. 461ᵇ — czely tyden gſa krzieſſtianem t. 285ª — Jakozto gſa ſwieckym wladarzem OtcB 59ᵇ.

β) kmen *by* a *bąd*.

býti (= esse) s nominativem:[1])

ale kdys pak zboſſim wzhirde pochzie byty ludzky dawczie byw drzewe gych chzty oprawczie AlxH. 3[b]. 17 — racz mne ſwe chude ſluzebnycie ſtrazie byty Pass. 381 — a iaz chcy yeho vczennyk byty t. 351 — W ti czaſi zly Julian poczie weliky naſilnyk krzeſtanom byty t. 283 — nemuoz byty muoy vczennyk t. 283 — racz mi moczni ſpomocznyk byty t. 381 — Ač sú byli včera nepřietelé, dnes by mohli býti všickni přietelé Dal. 59. 40 (si mohtin hut vrunt sin 60) — chceš-li mój muž milý býti, chcu jáz Děvín zraditi t. 12. 22 (ob du wilt sin myn man gern 25) — Ale svým zemanóm přezří všeho, proto nechci býti člověk jeho t. 55. 17 (darvm will ich sin diner sin nit) — I je sě Václava kněžě ciesař prositi, by jeho přietel ráčil býti t. 29. 26 — Nýt bych ztras twoý bytý sadal AlxBM 2[a]. 26 — ana nemudra blaznyczye chtieczy byti czſna wdowiczye Hrad. 105[b]. 7 — ktoz chcze byti przietel tohoto ſwyeta bude bozy neprzietel Št. uč. 2[a]. 1 — I pocze ſwych byty dawczye Genz prwe byes obranczye AlxV 20b. 23 — Nemají býti příčina nevěry ŠtV 318 — Nerod ſye gyey ſynu kryti Wſakt chcze rada twa chot biti Kat. 762 — aby buoh raczyl gemu pomocznyk byti OtcA 289[a] — kteří soudcové býti měli a chtěli Lab. I. 11.

býti (= fieri) s instrum.:

Jako v předešlém uvádíme i zde příklady náležité i s analogiemi: zwiedyew, yez ſwatemu germanu po nem biſkupem byty. Pass. 385 — yez mas po mnye w tomto mieſtye biſkupem byty t. — A když ciesařě budú voliti, ti, již volé, budú sě vaditi, tehdy mu káza mezi volenníky vníti, a komuž by dal, tomu ciesařem býti Dal. 48. 18 — rzkucz ktoz chcze wdomu skody zbyty neday gyskrzie uhlem byty neb uhel czasto ohnyem bywa pronz bohaty sbozye zbywa DalC. 31 (der laz dy funkin nicht eine koln werdin in dem haus, wan der kol von einer graus wirt oft czu einer flammen) — Opiet lybussye powyedye Nebot yaz to dobrzye wyedie gemuz byty wassyu hospodu DalC. 19 (aber ich weys iezund wol, wer do schol werden ewer furste und herre 3. 4 pros. překl., wer vnsir her sin sol, rým. př. 60) — již tě chce tvój bratr zabiti by mohl sám knězem býti Dal. 30. 12 (daz er herzoge moge selbir sin 21) — Vězte, že když kto volením móž knězem býti, toho kněze nemóž nikto zbaviti t. 64. 47 (wo der furst nur gesin[2]) mag an kur 96) — Nechcem toho dopustiti by bylo Němci naším biskupem býti t. 49. 20 — Radějí

---

[1]) Uvádíme tu i v násl. doklady náležité i s analogiemi, čtenář rozhodniž sám, kdy značí tu by- esse a kdy fieri.

[2]) Co do významu ge- stříněm. srovn. Weinhold: Mittelhochdeutsche Grammatik. 2. Ausg. Paderborn 1883. § 303.

chci konvršem býti než králem, a s nepřátely sě nebiti t. 24. 13 — Ten Durink o svém pánu lest kladieše, kak by mohł jej zabiti a v dědinách pánem býti t. 21. 16 (und herschin in sinem erbe 22) — Rubine, mozes prudkym ſlym newyerny ſinem byty Mast. 205 — Opatem nykakz bytı nechtieſe Hrad. Prok. 16^{b}. 8 — Ale ottoho ſye wzdalowaſſe nechtıe opatem bytı otmluwowaſſe t. 25^{a}. 5 — Swateho prokopa opatem wzwoli Swaty prokop chtıeſſe ſye ſkryti Nechtıe rad opatem byti t. 9^{a}. 5 — aproto buoh nadny pomſtıl ze gy wepſy twarz promyenyl a gma tıem pſem wezdy byti Hrad. 105^{b}. 15 — Protoz nerod ſye branyty Tobyet poſlem gyeſt wzdy byty Vít. 4^{b}. 293 — Proty ſwyedomy krzyweho nerod naſledownykem byty t. 75^{a}. 3. 15, ale: Ktoz zatagy czo krzyweho Tent gyeſt naſledownyk zleho t. — Vdalit ſye ſwyedkem byty Nerod przyetele wynyty t. 73^{b}. 3. 3 — Chczeſſly mudrym muzem byty Nerod zenye w tom wyerzyty t. 62^{b}. 1. 8 — Ale nebudely wam zwlaſſtye mylo pro buoh byty pannamy Št. uč. 44^{b}. 1 — aby draho amylo gym bylo pannamy byti t. 45^{b}. 1 — nevmyſlywſſe az do ſmrti pannamy byti t. 37^{a}. 2 (zůstati 37^{a}. 1) — Kakzkoli to geſt nebyl geſtoy przıgal toczıſſ czlowıekem nebyl . . . y geſt boh gyz czlowyek a poczal czlowyekem byti t. 13^{b}. 2 — Divi sě, ač ta řěč mohla pravdú býti Dal. 50. 15 — Neb také mohla by ta síla k mečiu přistúpiti a ž' by řěč pravdú mohla býti t. 50. 18 — nepřěje jemu v Čechách kniežetem býti DalZeb. 55. 9 — mẏſlecz dıewku byti w tom ſſpytale OtcA 483^{b} — a ktoz chcze mẏſtrem bẏti nad gyne t. 218^{b} — ktoz ſwe wuole nepotlaczy pod ſe nemuoz mnychem bytẏ t. 223^{a} — Chczeſſly mnychem byti gdy domıeſta t. 215^{b} — yakz ſem mnychem poczal byti t. 265^{a} — yakz poczal mnychem byti t. 437^{a} — Když já poručím i jed lékařstvím býti musí Lab. 39. 6 — Hleď jen skrze okuláry dobře, spatříš, že lidé jsou . . . Když pak lidmi býti chtějí, nechť jsou Lab. 7. 4 — Nýbrž manem Božím býti větší jest sláva nežli všeho světa monarchou býti, a co pak přítelem a dítětem Božím býti bude t. 43. 4 — to nemůže než převráceným lidem v nectnostech posilou býti t. 27. 2 — Nekaždému se dřevu dostane býti fládrem t. 10. 2 — Nebo, kdo člověkem býti chce, musí se ohlédati t. 10. 15 — Kdo chce býti fifidlem a nemudrochem, může jich následovati Blah. gram. 246 — Chceš-li mau manželkau býti t. 247 — Žádný nemůže býti stranou a soudcím spolu Žer. Sněm. 55 — Co má býti kopřivou, záhy pálí Mudr. 306 — Ve vlastní při nikdo soudcím býti nemůž t. 341 — Těžko myšákovi býti zetěm lvovi t. 325 — Lépe jest mučedlníkem býti nežli vyznavačem t. 354 — Když jsi se zrodil kuchařem nechtěj býti řezbářem t. 220 — Leda dorostám, mám býti vojákem, ani jsem nepočal býti chvilku sedlákem Suš. Pís. 578.

Podobné příklady v jiných slovanských nářečích: takomu nebyti jepiskupomь talis ne fiat episcopus Krmč. mih. Mikl. — bystь

otь njego mnihomь factus est ab eo monachus prol. vuk. Mikl. — trzeba się uczyć, nawet aby być poetą Krasz. Sm. — wszystkie kobiety autorkami być nie mogą Tańska Sm. — Albo mnie nie być królem Polskim, albo tobie nie arcybiskupem Bieł. Wondr.

biech, byl jsem = eram s nominativem. Po bych ve významu reálním = factus sum, ἐγενόμην se nominativ nevyskýtá, nýbrž jen instrumental; ovšem vyskýtá se v nom., je-li bych významu formálního, opisného za kondicional (byl bych) atd. Rozdíl instrumentalu od nominativu jest v těchto časech nejpatrnější: Pozzledný býl geſchze dýetye Jid. 16 — Ydas bý osenýen wdowū A ta wlaztná matý íemu t. 115 — hluſchními zaztupı diechu gis geho rodína biechu AlxH 1ᵇ. 28 — gez ſu byli lidye yako y my Pass. 318 — Swati allexius byl ſyn ſlowutneho otcye t. 322 — Gegye otecz byl ſirus, matye gegye byla eukaria t. 378 — genzto hlawa nad rzymſku woyſku z vrzada bywaſſe t. 281 — neb czlowiek wzaczni bieſſe t. 283 — nebo alzbieta bezdyetkyny bieſſe t. 275 — genzto otecz ſwateho allexie bieſſe t. 325 — abytar genz biſkup toho leta bieſſe t. 352 — Swati arnulfus byl biſkup u pocztye biſkupowem deſatinaztí t. 328 — kdiz gye proſoczychu ez prawy krzyeſtyene byli t. 364 — a to byl philip prwy cieſarz t. 426 — za cieſarzye mauricie genzto byl prwy cieſarz rzymſky t. 328 — Aby nykomu neſluzyl nez tomu ktoz by naywieczſſy kral na tomto ſwietye byl t. 358 — ſwata martha czyſta dyewicze byla t. 378 — Swati Nazarius byl ſyn gednoho zyda t. 372 ale matka yeho byla nabozna krzeſtanka t. 372 — Geho rucho y zymie y letye gedyna zynye byla t. 385 — genzto ſu byly wierne ſluhy yezu kriſtowy t. 283 — yneznala ſem ho nalit byl muoy předᵃhi ſin t. 327 — Nebo bieſſe muz prziewati . . . prawe wieri nauczytel prziesnazni t. 312 — ez tayna krzeſtanka bieſſe t. 478 — a tak ſie ſpogyla yakztoby yedna zed byla t. — zgiewil ſie gym dyabel yakoby morzki prziewoznyk byl t. 481 — Swata dwa muczennyki byla oba wzaczna rityerzie t. 482 — Lybussye prorokyny byesse DalC. 13 — na przyemyslu potazachu ktere by bylo znamenye te suche otky wzektwyenye DalC. 24 — Svatopluk tehdy mu nepřietel bieše Dal. 55. 5 — jenž snad bieše prorok smrti jeho t. 13. 6 — Prvý biskup mnich, ten Sasic bieše, Druhý svatý Vojtěch, ten také mnich bieše . . . matka jeho Střezislava bieše, sestřenec kněži zlickému bieše 32. 15 (der erste bischof ein monich waz t.) — Ta knieni pohanka bieše t. 25. 9 — abatyše knieněm rodička bieše t. 45. 19 — Byl's vše své dny neudatná cketa t. 50. 42 — ſwati pawel . . . vczēnykom gezucriſtowym weliky neprzietel bieſſe Pass. 126 — Bieſſe ſwietloſt prawa t. 270 — By mohl nowy czlowiek byty, genz by ſudczye, zprawczye take byl przyed hrzyechy Vít 4ᵃ. 230 — aty gieziusiew vczennyk bieſe Hrad. 85ᵃ. 2 — Aty mnys by byl zahradnyk t. 43ᵇ — nebo czlowiek taky bieſſe t. 23ᵇ. 15 — ſwaty prokop . . . genz

byl czeſſke zemye oſwieta t. 23ª. 5 — tako geſt tych Gyz iako by byl owſem mnych t. 3ª. 12 — kakz kolywyek prawy boh y prawy czlowiek byeſſe Krist. 80ª — Sara Anna a Rebecca, geſſto ſu byly bezdyetkynye t. 4ᵇ — Neb tak po zydowſku obyczyey byeſſe Vít. 56ᵇ. 666 — Ta byeſſe te ſyeny klycznyczye t. 49ᵇ — Nebo przyed tyem neprzyetele byeſſta t. 52ª — a ta byla ſobie bratry Št. uč. 20ª. 1 — aby byl nám přietel a bratr a výplata od smrti t. 192 — neb geſcze pohanka bieſe Kat. 534 — Kakz koly dyeta'ko byeſye AlxV 4ᵇ — Neb ten byeſye geſtye dyetye t. 3ª. 25 — Hercules byl knyezycz rzyeczky t. 9ª. 38 — Genz kralew myſtr byeſye t. 5ª. 30 — Hedwika byl niekdy czlowiek pokorny PulkL. — Swaty teodorus byl geſt vczenik ſwateho pachumia, genz geſt byl ſtaroſta OtcB 57ᵇ — Genz geſt byl ſtaroſta mnohych klaſſteruow t. 58ᵇ — Bieſſta dwa bratry mnichy w giedne peleſſi t. 51ª — Dwa bratry wlaſtnie bieſſta oba mnychy t. 48ª — Mnozy tie winie by ty byl kacyerz t. 50ª — ten mnich, geſſto drziewe byl pop t. 48ᵇ — neb geſt byla hrda zena OtcA 457ª — genz geſt potom byl moczný wladarz t. 421ª — newſſyczkny wydie by ty ma ſeſtra byla t. 295ª — bieſſe welyky protynyk kaczierzſtwa t. 464ª — genz bieſſe prwy pan t. 425ᵇ — neb geſt byl waleczny muz t. 463ᵇ — ez geſt byl Ondrzieyg . . . muz pokoygný t. 451ᵇ — a wiecz byſſta ſwa przýetele ten ſtarziecz s ſwatym pemenem t. 226ª — bieſſe skladacz ſwateho pyſma welmi vczený t. 301 — abych naſtara kolena byl muz cyzie ziený t. 394ᵇ — y zaaka (sic) byl geſt wykladacz t. 436ª — genz bieſſe vgecz ſwate Alzbiety t. 479ª — ſnad by potom byl zakona zkazytel nebo leny ſluzebnyk t. 335ª — mnozý tie wynie by ty byl kaczierz t. 176ᵇ — kral Arryanſky genzto kaczierz byl t. 435ᵇ — prawiechu ze geſt byl ſtaroſta mnoho klaſſteruow t. 194ª — mnych genz ſluha gedniech bieſſe t. 171ª — y pocze yako by byl putnyk t. 217ᵇ — Neb bieſſe ſyn gednoho hrabie t. 331ᵇ — Ta kapla tehdáž chlév pro hovada byla Har. I. 191 — mnoho lidu bylo, aby svědkové byli Lab. 8. 3 — každý takový spor nebyl by nic jiného, než spor o přednost modrých a černých očí Čel. str. 112.

Je-li podmětem nám. „to“:
poczye na to myſlity kake by to widyenye bylo Pass. 409 — By to byl dobry ſkutek prawiechu OtcA 344ᵇ — a to ſmrt naſſie bieſſe t. 398ª.

byv: pochzie byty ludzky dawczie byw drzewe gych chzty oprawczie AlxH 3ᵇ. 17. (Pokrač.)

Staročeské sklonění substantiv kmene -u.

Napsal V. Flajšhans.

Úvod.

1. Velmi zajímavá otázka o vzniku nynějšího sklonění maskulin byla řešena hlavně dvojím způsobem. Je známo, že do doby nepříliš dávné se nevědělo, že ve slovanštině vedle o-kmenů [1]) byly také u-kmeny; ano ještě r. 1883 u Květa Stč. mluvn.[3] 30, 31 není o u-kmenech ani zmínky; starší toto stanovisko formuloval nejlépe Schleicher (Formenlehre der kirchenslav. Sprache 1852. 202): u-stämme kennt das slavische nicht ... zwischen synъ und bogъ ist auch nicht der mindeste unterschied zu finden. Nové světlo v otázce této způsobili Schleicher Sklonenie osnov na -u 1867 a Miklosich Altslov. Formenlehre in Paradigmen 1874, kteří první stanovili deklinaci u-kmenů ve slovanštině a uvedli některé kmeny sem náležející. O hodně dále postoupil L. Geitler O slovanských kmenech na -u 1877, který ukázal zvláště na hojné stopy v odvozeninách. Výkladu však stále vadilo a vadí, že, jak shodně připouštějí Miklosich, Leskien, Geitler, Kovář, ve stslov. mohly se všechny u-kmeny dle o-kmenů skloňovati; nebyl tedy rozdíl ve stsl. tak praegnantní, aby se na něm mohlo pevně stavěti. Aby se však dokázala úplná odlišnost obojí deklinace, je třeba důkazů z památek jiných jazyků slov. čerpaných; práce přítomná hledí si takového důkazu se stanoviska stč. Na snadě jest ovšem pochybnost, zda-li stará čeština může při podobných otázkách nahraditi starou slověnštinu. O tom však nyní nemůže býti sporu; je ukázáno nyní několika doklady, že v některých případech vskutku stará čeština úloze této dostojí. Na příklad uvádím pravidlo o tvarech slovesa bíti, o negaci, o náměstce sь, o náměstce jь atd., kde všude stč. byla zřetelnější nežli stsl. A právě v poslední době pěkný důkaz podal A. Havlík pravidlem jeračním, tak že oprávněnost stč. k rozhodování o podobných otázkách je zřejmá. Dokladů podobných bude se hromaditi čím dále tím více, jakmile ona oprávněnost obecně se uzná. Úlohu podobnou klade sobě práce přítomná. K dosažení tohoto cíle sebrán je zde material pokud možno úplný a omezen výhradně na památky staročeské. Ač ovšem mnohé věci jsou patrně významu jen lokalného — vzniklé jen na půdě české — přece myslím, že i zde jsou některé výsledky, které doplňují a osvětlují tvary stslov. Z toho ovšem neplyne, že by se při pracích v oboru

---

[1]) Užívám tvarů o-kmen, u-kmen atd. dle příkladu Geitlerova, Gebauerova, Kalinova, Kovářova a j. pro krátkost.

stč. měla stslov. zanedbávati, ale odmítá se všeliká apriorná konstrukce dle tvarů staroslověnských. Lecktera zvláštnost stč. úplně oprávněná historickým vývojem se pak takovým chybným názorem křivě posuzuje a chyba vleče se dál. A pak ovšem celá theorie vypadne jinak, než jak doklady stč. svědčí — takové je na př. ustanovení vzoru u-kmenů v Jir. Anth. 1[4] — je to prostě vzor staroslověnský a nikoli staročeský. Stslov. je zajisté pomůckou veledůležitou, ale jen pomůckou při výkladu; ten sám musí státi úplně na půdě staročeské. Když pak na základě stč. výsledků dojdeme, snadno se najde, jakým způsobem s nimi spojíme tvary stslov. — výklad podává se obyčejně sám sebou. I hledí práce tato tímto způsobem domoci se výsledků a proto pomíjí zatím stsl. a ostatních nářečí slovanských. Jestliže i přes to přibrány jsou tu a tam tvary jinoslovanské, uvedeny jsou většinou jako parallela k některým tvarům stč., které ve stsl. nemají aequivalentu; tu pak ukazují oboje tvary společně, že stč. zde zachovala víc než stsl. I jiný ještě důvod byl, zejména pro tvary staropolské. Někteří slavisté zamítají obvyklé (Dobrovského) rozdělení národů slov. dle theorie větevné a ukazují všude dle theorie vlnové dialekty přechodní.[1]) Dá se však bezpečně ukázati, že vskutku theorie větevná lépe vysvětlí shodu jistých nářečí než theorie vlnová — a zejména platí to o stpolštině a staré češtině. Řada důkazů jejich užší souvislosti množí se, čím důkladněji oba jazyky poznáváme — některé drobnosti i v této práci potvrzují onu shodu velmi význačně. E. Kovář (Lfil. XI. 283) dí sice, že theorie vlnová právě nejlepšího potvrzení dochází v dialektech; nářečí slovanská však této theorii nenasvědčují a zejména ne nářečí tak zv. západoslovanská (srovnej ostatně i Polívka Lfil. XII. 463).

2. **Literatura**: K. Brugmann, Grundriss d. vgl. Gramm. II. (zvl. 293—314) 1889; Fr. Miklosich, Vgl. Grammatik II. (53), III. (passim) 1875, 1878; L. Geitler, O slovanských kmenech na -u 1877; A. Leskien, Handbuch der kirchslav. Sprache[2] 1886; E. Kovář, Nákres mluvnice starobulh. 1889; Scholvin, Die Declination in den ält. pannon.-slov. Denkmälern (Jag. Arch. II. zvl. 506—513); Gj. Daničić, Istorija oblika srpskoga ili hrvatskoga jezika 1874; V. Oblak, Zur Geschichte der nomin. Declin. im nslov. (Jag. Arch. XI. XII.); Sobolevskij, Lekciji po istorii russkago jazyka 1888; S. Stockij, Zur gesch. der decl. im klr. (Jag. Arch. VIII.); A. Kalina, Historya języka polskiego I. 1883; J. Hanusz, Zur statistik der decl. im altpoln. (Jag. Arch. VI.); J. Dobrovský, Lehrgebäude der böhm. Sprache[2] 1819; J. Gebauer, Mluvnice česká 1890; J. Gebauer, Stč. sklonění subst. kmene -o 1885; V. Vondrák, O genitivech na -u ve stč. (Lfil.

[1]) Viz více u Kreka Einleitung in die slav. Literaturgesch. 2. vyd. 214—246.

XII); V. Vondrák, Über die Localendungen ě und u der ъ und o-stämme im altböhm. (Jag. Arch. IX); Aug. Schleicher, Sklonenie osnov na -u 1867 (příloha k 11. sv. zápisek cís. akad. věd Petrohr.).

3. Přehled pramenů: zkratky většinou tytéž jaké vysvětleny v Lfil. Některé jiné:

Ad. Adam. = Adam Kap. u Gb.
Adm2 = texty v Lfil. XV. 37—44.
AnsVíd, *AnsSitzgsb.* = v Sitzgsb. Wien. Akad. philos.-histor. Classe 1860, I-II. 224—226.
Anth. 1[4] = Jirečkova Anthologie, díl I., 4. vyd.
Apoll. = román o Apollonovi ČČM. 1863, 277.
Bart. = Bartošova kronika 1534 ed. K. J. Erben.
bibl. 64 = otisky bible Ol. v ČČM. 1864; cituji strany.
bíl. 61, 62 = výpisy z knih bílých (XVI. stol.) v ČČM. 1861. 1862.
Cath. = Catholicon v Hankově Zb.
Dan. Daničʼ. = Daničić Istorija oblika 1874.
DC, DalC = DalC u Gb.
Dor lvov. = Dor. u Gb.
Dobr. Lehrg. = Dobrovský Lehrgebäude 1819.
Dobr. Reise = Dobrovský Reise nach Schweden 1796.
Dudík Forsch. = Dudík Forschungen in Schweden 1852.
Erb. Poh. = Erben Slovanská čítanka 1865.
Fehringer = Fehringer Topogr. Postlexicon Wien 1876.
Fysiol. = Fysiologus v ČČM. 1875, 127 sq.
G. Geitl. = Geitler O slov. kmenech na -u. Praha 1877.
Gb. = práce p. prof. Gebauera a akad. přednášky.
Gb. Mluvn. = Gb. Mluvnice česká pro školy střední I. 1890.
Gest. pr. = Gesta pražská otisk ČČM. 1862, 360 sq.
Gest. ol. = Gesta olomucká otisk ČČM. 1863, 91 sq.
Griz. = J. Polívka Dvě povídky v literat. č. 1889.
Grim., Grim Výb. = Grim a Pelikán, Výbor z liter. č., díl I. 1887.
Hosp. = Hospodine pomiluj ny dle otisku v Dobr. Gesch. 1818. 77.
Hus = HusE u Gb.
Hymn. = rkp. cís. knih. XI. D 1.
Jid. Drkol. = zlomek Jidáše v ČČM. 1889.
Jir Zvl. = J. Jireček O zvláštn. češt. ve starých rkp. moravských 1889.
Josef = Kronika o Josefovi ČČM. 1862, 175 sq., 218 sq.
Kap. = listiny Kapestranské z r. 1454 ČČM. 1887, 116 sq.
Kom. Več. = Komenský Večeře Páně. V Praze 1865.
Kom. Přem. = Komenský Přemyšlování o hradu nedobytelném Praha 1864.
Kom. Harm. = Komenský Harmonie. V Praze 1864.

Kom. Jir. = Jireček Časoměrné překlady žalmů. Ve Vídni 1861.
Kron. = J. Goll Kronika o M. Jeronymovi (XV. stol.)
Lesk. = Leskien Handbuch der altbulgar. Sprache 2. Aufl. 1886.
Letop. = Staré letopisy české ed. Fr. Palacký.
Lobk. = Zemana Jana z Lobkovic Naučení synu Jarosl. Praha 1876.
Lvov. = rkp. Lvovský u Golovackého: O rukopisnom molitvennikě staročešskom; cituji strany.
Mal. = Das Buch der Prager Malerzeche ed. Patera & Tadra.
MalVýb. = J. J. Hanuš Malý Výbor z literat. české.
MamC = rkp. univ. knih. XI. C 4.
MamD = rkp. univ. knih. I. E 29.
MamE = rkp. univ. knih. III. G 26.
Mast. 2 = zlomek Mastičkáře v ČČM. 1889.
Menč. Rozm. = Menčík Rozmanitosti I. 1880.
Mikl. = Mikl. Vgl. Gramm.
Minsterb. = dopisy Minsterberské ČČM. 1882, 528 sq.
Nikod. = Čtení Nikodemovo ed. Hanka.
(*Han.*) *Ostersp.* = J. J. Hanuš Die lat. böhm. Osterspiele Prag 1864.
Oss. = texty v opise z r. 1472 v XI. roč. Jag. Arch.
Pass Drkol. = otisk v ČČM. 1889.
Pass. I. II. III. = zbytky otištěné v ČČM. 1882, 514 sq.
PassM = otisk v ČČM. 1883, 107—119.
Podl. = nekrolog Podlažický u Dudíka Forsch.
Pravda = otisk ČČM. 1881, 96.
Přísl. Fl. = přísloví Flaškova ČČM. 1827. II. 62.
Právn. = časopis Právník v Praze.
Proroctví = Stč. proroctví vyd. F. Menčík.
PulkM = zlomek ČČM. 1885, 514 atd.
Rhaz. = K. J. Erben Rhazesovo ranné lékařství.
Rel. = Dvorský-Emler Reliquiae tabularum terrae 1868.
Reg. = I. a II. díl Regest.
Rosa = Menčík Zápisky kněze Rosy 1879.
Sal. = K. J. Erben Saliceta knihy lékařské.
Slov. Klem. = rkp. cís. knih. XVII. F 31.
Spor = otisky v ČČM. 1859, 480. 1855, 55, 305 sq.
Strejc = Žalmy přel. Jiří Strejc ed. Hanka 1827.
Svěd. = texty XVI. stol. otisk ČČM. 1863, 409.
Tomsa = Tomsa Über die Veränderungen der čech. Sprache.
UmŠt. = legenda o umučení ve Štř. zachovaná.
Vondr. = rozpravy Dra Vondráka v Lfil. XII. Arch. IX.
ZlPr = Zlatá Praha red. F. Schulz.
Zrc. = Zrcadlo marnotratných ČČM. 1873, 235.
Zrc čl. = text XIV—XV. stol. otisk ČČM. 1887.
ŽKl. = ŽKl. u Gb.; citaty mé jsou z otisků při ŽG, pak v Hankově Zbírce a v Ukázkách u Lfil. V. Jednotlivé žalmy pak

otištěny jsou: 18. ČČM. 1872, 19. ČČM. 1879, 25. v Šemb. Literat., 79. Tomsa 85, 90. v Anth. 1[4], 103. v Rozb. I., 109. v ČČM. 1879; Moys. Anth. 1[4], Deuter. v ČČM. 1864 lépe u Jir. Zvl. 13. Některé doklady jsou vzaty i z citatů v Gb. EJ. a Jir. Zvl.

Z rukopisů přímo čerpal jsem doklady uvedené pod Boh. Hymn. Krist. MamB MamC MamD MamE Pror. Slov. Klem. Štnč. Ostatní cituji z otisků. Gloss sv. Řehořských a v hlah. zlomcích Pražských jsem neužil, ježto nesnadno rozhodnouti, pokud jsou stč. Doklady z Chelč. Post. mám z excerpt p. Jar. Šťastného.

4. Úplný seznam abecední pramenů jest od p. prof. Gb-a Lfil. XI. 248—261 a XIV. 360—366. Zde podávám seznam ten chronologicky seřazený ještě jednou (důkladnější poučení podávají články uvedené).

I. Perioda. (Před přehláskou u—i; před konc. -m v 1. sg. m. -u; před konc. -va v 1. os. du; před vzniknutím tendence rozeznávati osobní a neosobní). (Doba přechodu r—ř.)

a) před ř: *Hosp. GlossJerem. ABoh.* (asi z let 1240 až 1260) *MVerb. CisMn. Ostr.*

b) kolísání r—ř: *Hom. Op.* (2. pol. XIII. stol. 1 rs, 1 rz jindy r) *Túl.* (1 ř) *Kunh.* (ca 1300) (2 rz, 2 rs, 1 zr) *ŽG.* (ca 1300) (často r vedle ř); *Rostl.* (6╳ r, jindy ř); *AlxH* (1 r, 1 nep*r*a*z*telom, jindy ř, v. Lfil. XI. 249).

c) vynikání ů

α) starší pravopis: *AlxBM. Přip. Jiř. ŽM. LMar. ApD ApŠ. Jid. Jid. Drkol.* (ca 1306) *Pil. sv. D. AlxB* (v. Lfil XIV. 248, Arch. VI. 99), *DalH* (1308—1314).

β) mladší pravopis *Ans. DalHr. Adm. 1* (odhad Lfil. IX. 149 gramm. nespr.) *AdamKap.*

II. Perioda. (Doba přehlásky u—i; padá asi do dob přídavků Dal. 1318—1326; v Rel. čte se 1318 in klokocz*u* ale 1325 in klokocz*y*. Začátky -m v 1. sg. Tendence lišiti osobná, živočišná a neosobná celou dekl. Zajímá asi 2. čtvrt XIV. stol. 1320—1360 a něco potom.)

a) u větš. *Hom. Klem.* (bez přehl.; samé ů) *LAl* (bez přehl. -ů; lůda | vida) *UmR* (tvar hořala; duſſyucziu, tyuſſiucz; dokládám sě; odhad 1310—1340 nezcela správný) *Dět. Jež.* (2 přehl. rasurou; 4 tvary -m; orig. snad starší) *Jiř Vrat. Jiř Kap.* (2 přehl.; Jir. Zvl. 73 chybně) *AlxM* (2 přehl.; Jir. Zvl. 73 chybně) *Umuč.* (sem i orig. *UmŠt*) *Mast. ŽKlem* (pol. XIV.; v. Jir. Zvl. 74; 4—5; jednou -m; má i *ú* za **i*) *ŽTruhl.* (jednu přehl. u/i) *Bohm. RůžBrn.*

b) u asi v rovnováze; doba kdy psáno *ú* i za pův. *i*: *Hrad.* (v. Lfil. XI. 252, XIII. 49); *DalC, AlxŠ* (5 přehl.); *Pass.*

(z poč. 2. pol. asi po r. 1353) (v. Lfil. XIII. 47—48, Jir. Zvl. 72—73); *ŽW*, *ŽBrn*, *AlxV*. (do XV. stol. snad přece nenáleží).

c) u již výminkou: *Rožemb* (ca 1360); *ŽTom*, *KatBrn*, *Marg*, *JiřBrn* (originaly snad starší).

III. Perioda. (Doba klesání jotace, přehlásky a/ě atd. — doba před Husem.)

Levšt. DalOl. DalV. PassM. Pass I. Pass II. Pass III. Ryt. Vít. (v. Lfil. XIV. 248) *Rúd.* (v. Lfil. XIV. 244) *Táb.* (že složeny po přehl. u/i, svědčí rým na práci (loc. sg.) | placi (1 sg. praes.); tvar všie věci a rozeznávání dvojího ř připomíná Št., *Gen. Štuč* (1376) *PulkM. Boh.* (1379, dial.) *Kat.* (Lfil. XIII. 49, XIV. 246; Dudík Forsch. 162) *Mast 2*, *KristB*, *ŽPas*, *Pror. Frimb. Jiř. Klem. Sequ* (1385), *Dor Lvov.* (Lfil. XIV. 243 kladena do 2. per. — neprávem) *Krist Tom. Růž. Pass Klem.* (1395) *Brig. Šach. NR* (ca 1400) atd.

Část prvá.

Kmeny na -u; deklinace jejich.

1. Kmeny na -u jsou buď substantivné nebo adjektivné.

2. Kmeny substantivné uznávají se nyní ve všech gramm. slovanských; kmeny adjekt. se zamítají (Mikl. 3[2] 33 dem adject. sind diese formen fremd; Sobolevskij 121 vsě prilagatelnyja perešli v sklonenie osnov na -o), ale z památek stč. plyne, že i kmeny adjektivné sklonění takové měly.

A. 3. *Kmeny adjektivné* mají doloženy (doklady v. níže):

g. sg. masc. nt. z mladu, z cělu; srv. rus. s molodu, stsl. nizu, stpol. blizu.

dat. sg. masc. nt. po sladu.

loc. sg. masc. nt. o blizu.

acc. sg. masc. bliz.

Tvary ty jsou úplně shodné s tvary jmennými a musíme proto uznati, že i ve slov. adj. kmeny na -u byly, z jejichž sklonění zbytky zachovaly se v uvedených adverb.

Krom toho možno s dostatečnou jistotou určiti i n. sg. fem.: zněl na -y (= -ū, cfr. řec. ὀφρῦς, skr. bhrūš); neboť nom. na -y byla pův. adj. fem. velikou většinou v. Geitl. 35—36, srv. cěly salus a stč. cěl-, tyky a lit. tuktus; stč. ostrev (*ostry) k pův. *ostru atd.

4. Až na tyto zbytky vyhynula adj. u-km. ve slov. úplně; stalo se to trojím způsobem:

a) odvozeniny dávají svědectví o pův. u-km.: *jalu — srv. stč. odvoz. jalov-ý ŽG, jalov-ě ŽKl, jalov-stvie ŽW, jalov-atý ŽTom, jalovicě Boh; pak snad *žēlu: srv. stsl. žalь, žalov-ati, b. žalovitъ, r. žalkyj, lit. gailu; vъlu — srv. č. povlov-ný, stsl. vъly, lit. velus (spät).

b) přijaly — a to bylo nejobyčejnější — suffix -ko (Brugmann 2. 299, Miklos. 2. 55) a z původních forem lnghús, angʰhús (Brugm. 295) staly se slov. lьgъkъ, ązъkъ (t. j. lьgъ-kъ, ązъ-kъ) a tak adj. na -ъkъ často jsou dobrým kriteriem u-kmene (Fick Vgl. Wörtb. 2. 634, Geitl. 93, Lesk. 73, Mikl. 1² 145 atd.); jsou to dále trъpъkъ (Fick Vgl. Wörtb. 2. 569), rêdъkъ (dle lit. erdvas Geitl. 41, Mikl 1² 145, cf. po rêdy Mikl EtWb), mêlъkъ (lit. mailus Geitl. 91, Fick 2. 634), krêpъkъ, krotъkъ, kratъkъ, plytъkъ (srv. chrv. plitav, nsl. plitev), gladъkъ (dle lit. glodus G 90, Mikl EtWb), tьnъkъ (Geitl. 5, Brugm. 2. 299); pak blizъkъ, nizъkъ, sladъkъ, *mladъkъ (dle mladokъ G 91, stč. mladek) a snad č. hezký (lit. grežus Geitl. 90); stč. i od subst. medъ utvořeno adj. medký ŽW. Podobným způsobem vznikly odvoz. -ъkъ i u subst. domъkъ, *jadъkъ (cf. č. k snědku), *medъkъ (dle č. medek, r. medokъ, lit. medùkas), sadъkъ, stanъkъ, synъkъ, volъkъ, *vrъchъkъ (dle č. svrchek); a podobně se na býv. -u zakládá ъkъ v pêsъkъ a -ek v stč. slov. potomek, posledek, posředek, spolek, předek atd. (z po-tomu + ko, ze spolu + ko). Z této koncovky -ko pak chybnou analysí tvarů, v nichž se vyskytovala, vyvozena konc. -ъkъ; místo domъ-kъ dělil si později jazyk dom-ъkъ a tak vznikla anal. konc. -ъkъ.

Bývá vedle ъkъ za odvozovací konc. u-km. uváděno okъ; ale přihlédneme-li k hojnosti tvarů na -ъkъ, zdá se to nepravděpodobné. A vskutku, když pohlédneme na slova na -okъ, bývají vesměs neprávem k u-km. čítána. Jsou to: širokъ (G 94, 115 — bez důvodu a nespr.) vysokъ (G 117 bez dův., Mikl. 1² 72, 145 srovnává got. auhu-ma; ale EtWb 398 tuto etymolog. opouští a srovn. pruské unsai hinauf), głąbokъ (dvojí etymologie; Schmidt a Geitl. 90 z lit. klampus nespr., Mikl. 1² 72, 145 z ř. *γλαφυ-ρός* — ale i tuto etymolog. v EtWb 66 opouští). Vidno tedy, že konc. -okъ u-km. neprávem se přičítá.

c) Konečně — to byl nejjednodušší prostředek — přešly k o-km.: cêlъ, mladъ, brъzъ, milъ (lit. meilùs Geit. 74, milovati prasl., milovník Rozk.), stsl. syrъ (lit. surus, odvoz. surovъ, syrovъ G 75), oblъ (dle lit. apvatus Mikl 1² 141), drъzъ (drъzъkъ G 94, *θρασύς* Brugm. 2. 297), ostrъ (lit. asztrus, č. ostrev G 35).

5. Temné slovo je gotovъ (Mikl 1² 181, EtWb dí: gotoviti, gotovają nicht gotują, gotovati, gotovizna, blh. gotovja, gotvač, lit. gatavas, got. gataujan), i stč. má praes. hotovajú Lfilol. XIII. 297.

6. To byly asi adj. u-km., které tím způsobem zanikly; Geitler 41 nalezá ještě jeden jich zbytek v adverbiích na -y; ale tu nutno uvážiti:

a) mnohé útvary takové jsou notoricky pozdní: jedvy AČ 3. 41 (proti staršímu jedva), nikteraky 1472 ČČM. 1832, 460 (proti staršímu -ko, -ke, -k), nč. taky v. také atd.

b) jiné žádají jiného výkladu: ąpoly je zajisté acc. du. + *on = vъ.

c) zbývající konečně možno vyložiti ještě jinak: Leskien (Sitzgsb. d. sächs. Gesells. 1884, 100) vykládá v nich -y jako -ōm, instr. sg.

Úhrnem tedy v tvarech na -y nemůžeme hledati bezpečně stop u-kmenů.

B. 7. *Kmeny substantivné.* Řadu u-kmenů subst. uvádějí Miklos. a Geitler; o slovech syn, dóm, med, vól, pól, vrch jsou téměř všichni badatelé sjednoceni; zbývá tedy ustanoviti, pokud ostatní kmeny ve sklonění, odvozeninách a složení ukazují na původní u-kmen. Z památek stč. možno bezpečně ustanoviti řadu některých u-kmenů; dříve však musíme některé dřívější otázky vyříditi.

8. Bývá mínění, že tak jako ve stsl. mohou se i dle o-kmenů skloňovati, tak že tomu bylo i v jiných nářečích slov. Proti tomu však nutno míti na paměti slova Gebauerova (Jag. Arch. X. 510): „Es bestand und besteht die irrige Meinung, dass wo ein Casus mehrere Endungen hat, jeder Stamm nach Belieben mit allen diesen Endungen bedacht werden kann. Die historische Grammatik spricht aber dagegen. Mit der Zeit kommt es freilich dahin, dass Schranken, welche ein älterer Sprachgebrauch kannte, nicht mehr berücksichtigt werden und die Wortbildung mehr und mehr uniform wird. Man darf jedoch die Uniformität nicht auch in die älteren Phasen hineinlegen, sondern muss, wenn man die alte Sprache kritisch erforschen will, empirisch suchen, was ihr zukommt."

a) 9. Důkazy z deklinace.

Deklinace u-kmenů a kmeny náležité ve stsl. v. u Mikl. Vgl. Gr. 3[2], 30, Lesk[2] 64, Kovář Stblh. mluvn. 44.

Sg. NA.	synъ	Du. NA.	syny	Pl. NA.	synove
V.	synu	V.	syny	V.	synove
G.	synu	G.	synovu	G.	synovъ
D.	synovi	D.	synъma	D.	synъmъ
L.	synu	L.	synovu	L.	synъhъ
I.	synъmь	I.	synъma	I.	synъmi.

(Připomenouti dlužno, že formy I. sg. D. L. pl. mají doloženy jen formy s -o- m. ъ).

Kmeny, jež Mikl. Lesk. pokládají za u-km., uvádím ve slovn.; Mikl. uvádí i adv. do nizu, blizu, izъ vъnu, otъ dolu — Lesk. 64 praví: diese formen können mit do verbunden werden; indess ist daraus der Casus nicht sicher zu bestimmen.

Co se týče flexe jejich v ostatních nářečích slov., připouští je Mikl. v nsl.; ale i toto zamítá Oblak Arch. XI. 408: -u decl. gibt es nicht mehr. Stpol. dí o nich Kalina 227: w historycznej dobie języka polskiego, jakim nam się przedstawia w najstarszych zabytkach, eksystencya jej samodzielna ustała a tylko ślady jej zachowały się w odpowiednich formach atematów. Z tego też względu zajmuje w deklinacyi polskiego języka podrzędne stanowisko, które przecież opierając się na rzeczywistym niegdyś fakcie językowym tem samem należy do jego historyi.

Stč. uznávají u-dekl. Jireček Anth. 1[4] (ale vzor ten je vlastně stsl. a ne stč.), Vondrák Lfil. Arch. (u dvou kmenů: dóm, vrch) Gb. akad. předn. a v Mluvn. 98 (tresť jich v Grim Pelikán Výb VII., Kovář Č. gramm. 52).

Ovšem v nč. neuznává se nyní deklinace na -u; taktéž ne v jiných nář. slov. (Kalina 227, Geitler 1., Hanusz Arch. VI. 2—16, Stockij Arch. VII. 426, Oblak Arch. XI. 408, Sobolevský 121: rjadom s drevnimi formami vstrêčajutsja novyja atd.) Ale ovšem ve stč. rozdíl obojího sklonění je markantní tak, že na základě různých koncovek možno přece něco vyvoditi.

β) 10. Důkazy ze složenin. Je známo, že ve složeninách vyniká často původní kmen; srv. lat. mortifer, stč. bohobojný, nč. pecivál atd. A rovněž tak vidíme v někt. složeninách zřejmě kmen -u: polu-dnie (-ročie, -milé atd. v. při pól), doluplazy, vrchuslav, medvěd (= medu̯-êdъ), domu stav; ovšem vedle těchto tvarů vyskytují se analogií dle o-km. tvary s -o-: polodne, doloplazy, vrchoslav, jědo-dělník, Domoslavice atd., ale přece tvary zachované svědčí velmi důrazně pro původní u-kmen.

γ) 11. Důkazy z odvozenin. Je známo, že dvojí kmen oslabený a silný u a ou různě se reflektuje ve slov.: u před samohláskou jako v prostřednictvím u̯, ou před samohl. jako ov, před souhl. jako u (v. Kovář Nákres 28—29, Lesk. Handb., Brugm. I. 160—162 a j.). Vezměme si nejprve kmen oslabený:

1. u před samohl. dává v: medvêdъ měli jsme právě; dále stč. obědvati = ob-êdu̯-ati; tento tvar je starší než pozdější tvar dle třídy VI.; stsl. medu̯-ьnъ -medvьnъ; stsl. omedviti; r. medvjanyj, medva; chrv. ledven z ledu̯en; bělor. pereplavьe z perepolv-je; r. solodvjanij; toto v svědčí vesměs o pův. kmenu na -u; že i později jazyk podobně u měnil ve v je svědectvím stč. pihva ŽKl = ficu̯-s; město Padua gt. do města Padvi Výb. 2. 1130; z Padvy Vrchl. Soud lásky 35; srovnej ostatně i níže dьrvo z *dru̯-o, svinьja -ze su̯-inьja.

u před souhl. a na konci slova dává ъ; v češtině odpadá aneb se nahrazuje dle zákona jeračního (v. Lfil. 1889 — článek Havlíkův); z těchto jerových důležity jsou zejmena zbytky na -ъkъ (v. u adjektiv) a pak odvozeniny na ъtь: z těch zvl. ukazují čeština (v. dokl. u Jgm.) i polština bezpečně tvarem polet, p. poleć, že pův. tvar byl polъtь, jak správně tvrdí Matzenauer Lfil. XIII. 176, Geit. 85 (co se týče semasiologie, srv. nč. bůček) — výklad Schmidtův Zur Gesch. II. 134, Lesk. Decl. XVI., Mikl. EtWb. 255, že prý to praslov. *poltь, je nesprávný; podobné odvozeniny jsou stč. — nohet — nogъ-tь, loket — *olku-ti, dehet *degъtь lit. degutas.

2. ou před souhl. a na konci slova dává u: na př. medunka Boh, sladuška Rozk., stsl. volujь atd., ale tyto odvozeniny přestávají býti ve stč. kriteriem: ujь má za sekundarní Geitl. 39, Mikl. 2. 84 — č. k o-km. střednjí ŽTom, hodují Št; podobně -utý: tak na př. Pass má smrd*a*tý, Hus smrd*u*tý — očitý neoterismus; nč. mohutný atd. Tvary s -u- v odvozeninách jsou tedy bez ceny jako kriterion.

ou před samohl. dává -ov; tato slabika, která pův. náležela jen u-km., záhy se rozšířila i jinam, kde neměla oprávněnosti. Všimněme si hlavně těchto věcí:

Že slabika -ov- z u (= ou) se dosud vyvíjí a vyvíjela v histor. dobách, jsou důkazem tvary jako stslov. baldovinь m. Balduin Mikl. 1² 181; nč. jezovita z jezuita; adv. opravdu — adj. opravdový.

Ve slově žid je kmen žido-, ale v odvozeninách vidíme kmen židov: npl. židové, židovský Ans., nč. židovka; židoviti sě Dalim.; židoviny Rhaz. židovstvo ŠtVrť. Hus atd. Ostatně srb., chrv., slov. Iudaeus = židov a i stsl. ukazuje vedle nom. židъ v odvozeninách kmen židov-. Tvar ten -židov- povstal podobně ze sthněm. iudo- jako srb. akov, látóv, lopov, valov, merov z maď. slov -o, jako stč. (chrám) Silovský z lat. silo, jako stč. čistov nitý ze slož. čistonitý, albový z it. albo (Brandl Glossarium) atd. Srv. Gb. EJ. 92—94. Zde tedy je -ov- od původu, ovšem ne z -u-, -ou-.

Z odvozenin se slabikou -ov- nutno připomenouti toto:

Slovesa VI. třídy vznikla zajisté původně od kmenů na -u; byla to pův. slovesa V. 1: srv. zvláště hotovati, hotovaju atd. Ale ovšem záhy vyvinuly se jisté zvláštnosti, tvorba přešla i k jiným kmenům a v histor. době nemůžeme již říci, že by sem patřila jen slovesa od u-km. odvozená: srv. stč. děkovati Kunh., vtipovati ŽG, biřmovati Hom Opat. atd. Ostatně v. Geitl. 106—112, Mikl. 1² 180, 2. 485—486.

Rovněž nemožno v histor. době konc. -ov, -ový bráti za kriterium, jak s dostatek známo.

Konc. -ovatý hodí se již lépe k tomu účelu, ač již záhy ro šířila se přes meze své: srv. ohňovatý ŽG. ŽW., podluhovatý Pa klovatý Sal. (od klé) cínovatý Blah. atd.

Jinak je vyložiti konc. -ovad u adverb.: byla adverb. s kon -ud: otsud a s konc. -ad: odtad: kontaminací obou těch ko covek vznikla konc. -u -ad = -ovad: otsovad ŽG. otjinovad Hr ottovad Kat. dokovad ŽKl. ŽTom. odkovad Pass. Drkol. dotov Pass. atd.

(Pokrač.)

Úvahy a zprávy.

Jules Martha, **L'art étrusque.** Ouvrage couronné p l'académie des inscriptions et belles lettres. Avec 4 planches couleurs et 400 gravures dans le texte. Paris. Firmin Did et Cie. 1889. Str. 635.

Akademie francouzská vypsala přede dvěma lety konku na nejlepší práci o umění etruském, o jeho vzniku a vliv jaký mělo na kulturu římskou. Cenu obdržela kniha oznámen Archaeologické zkoumání v severní Italii, jako v Italii vůbec, po stupuje téměř zimničně. Každý rok přinese nové objevy, a sám spisovatel této knihy, chtěl-li se udržeti na výši vědecké, nuce byl ještě po vyznamenání svého díla knihu na základě nových objevů při tisku rozšířiti. Proto i starší celková díla brzy stal se nedostatečnými. Obsah objemné knihy jest velice bohatý. Úvo tvoří geografické a anthropologické líčení národa etruského. Jak rase přináležel, spisovatel rozhodnouti dosud nemůže; ale zdá se mu, že Etruskové vůbec nebyli rasou zvláštní, nýbrž že jméno jich označovalo jen více různých kmenů, podobně jako nyní náze ‚Rakušané' neb ‚Angličané'.

Po úvodu tomto přechází spisovatel k líčení vlastního umění všech druhů architektury, skulptury, zejména zajímavé malby průmyslu uměleckého. Celkový jeho názor o umění etruském je pak následující. Umění etruské samo o sobě nijak nevynik Nemá žádných samostatných invencí, jeho práce pozůstáv v pouhé adaptaci umění cizího, čistě svého nemá ničeho V architektuře kombinuje formy orientální a řecké, skulptura je téměř celá řecká, vyjímajíc snad portretismus a představování vý jevů ze života rodinného. V malbě ukazují se sice tu a tam ne smělé pokusy o emancipaci, ale jinak jest vše pod vlivem řeckým průmysl umělecký má zdroj opět v Orientu a Řecku. Mimo inve chybí umění etruskému silně cit aesthetický. Vše se tvoří solidn

bá i luxuriosně, ale bez hlubšího pojetí krásy, bez umělecké harmonie. Jediné, čím umění toto vyniká, jest neobyčejná technika, jevící se zejména u výrobků průmyslu uměleckého.

Než přes tyto vady nesmíme umění etruské zanedbávati. Uvážiti dlužno především, že nejeví se nám na svém vrcholu. Umění toto nemělo vůbec času, aby se vyvinulo; neboť brzy bylo zastaveno vítězným postupováním římských legií na sever. Ale i to, co vykonalo, jest velice důležito, zvláště pro porozumění umění řeckému a římskému. Tak četné malby, zachované v hrobkách etruských, jsou nám téměř jediným pramenem k poznání dekorační malby starořecké. Ještě v užším svazku jest etruské umění s římským. Toto pochopíme jediné na základě onoho. Starší architektura římská jest cele etruská, plán chrámu i plán domu soukromého s centrálním atriem přišel z Etrurie. Ze skulptury etruské přijali Římané tvoření fysiognomií a portrétů, reliefy sarkofagů a j.

Byla to též Etrurie, jež připravila Řím ku přijetí kultury řecké, a Graecia capta nebyla by přemohla svého vítěze, kdyby již dříve dlouhou dobu nebyly vnikaly do Říma vkus a umění řecké cestou etruskou.

To asi výsledek, ke kterému dochází Martha ve znamenitém svém díle. I zevnější úprava a illustrace jsou skvostné.

L. Niederle.

Latinská synonymika. Pro školu i dům vydal *Arnošt Skřivan.* V Chrudimi. Tiskem a nákladem St. Pospíšila zetě. 1890. Cena 56 kr.

Neměli jsme dosud žádné úplné synonymiky latinské, a proto je nám spisek Skřivanův vítán. O zásadách, jimiž se spisovatel řídil, nečteme v předmluvě žádného výkladu, ačkoli by to bylo zvláště vzhledem k našim potřebám a poměrům žádoucno. Pořad, v jakém jsou podána jednotlivá skupení synonymická, jest věc váhy malé, poněvadž v synonymice nejdůležitějším jest index, jenž v ní nesmí scházeti. I skladatel podává vzadu dva důkladné seznamy: latinský a český. Tím je praktické potřebě úplně vyhověno. Synonyma jsou v této sbírce sestavena pořadem abecedním. Jedno z příbuzných synonym je postaveno v čelo skupeniny, a dle něho zařazena je celá skupenina v pořad abecední. Ref. není však jasno, jakého principu držel se skladatel, vybíraje právě toto synonymum; zdá se mu spíše, že tu vládne náhoda a nikoliv určitý princip.

Co do počtu podaných synonym liší se od sebe vydavatelé německých synonymik školských značně. Sepp doporoučí čísel 50, Drenckhahn („Leitfaden“) 70, Lattmann 72, Wetzel 157, Drenckhahn ve stilistice 163, Meissner 200, Menge 230, Klaucke 320, Tegge ve studiích 170, ve školské synonymice obmezil počet

tento na 150. Skřivanova synonymika obsahuje celkem 274 čísel, což je počet proti Teggovu zdánlivě značný. Sluší však uvážiti, že u Tegga mnohá čísla, jež má Skřivan oddělena, nalézáme sloučena. Nehledíc k tomu má Skřivanova synonymika vše, co Tegge, a mimo to ještě o 58 synonym více. Pro naše žáky bylo by s výhodou bývalo, aby se byl skladatel obmezil na výbor, jehož by mu bylo poskytlo čtení auktorů gymnasií našich. Tím by byl získal pevný základ pro svou synonymiku, a počet synonym by se byl zmenšil. Rozdělení celé látky na jednotlivé třídy, jímž by se i skladatelům cvičebnic latinských bylo spravovati, čeká ještě svého spracovatele.

Ačkoli tedy, jak patrno, výbor tuto dle německých synonymik podaný jest z míry hojný, přece neradi pohřešujeme tu některých synonym, jež se při čtení vyskýtají. Tak ze substantiv nečteme tu: capillus (caesaries), crinis, coma — bracchium, lacertus — vultus, facies — hostia, victima — histrio, actor — numen, deus — socius, collega, sodalis. Z adjektiv: ambiguus, anceps, dubius, incertus — longus, diuturnus — suavis, dulcis. Z verb: ave, salve, vale — sepelire, efferre, humare — convertere, interpretari. — Z předložek: adversus, contra, erga, in. Rozdíl mezi některými synonymy jest opět tak nepatrný, že se mohla vynechati. To platí o těchto: extremus, ultimus — rogare, orare — violare, laedere — aperire, patefacere — adiuvare, auxiliari — fallere, decipere (až na part. deceptus, adj. falsus) — eligere, deligere — imprimis, praecipue, maxime. Zbytečno jest aspoň v české synonymice alias, aliter, alibi (číslo 12). Český žák nezmate pojmů těch; v německých synonymikách je ovšem uvádějí, mohouce je všechny překládati slovem „sonst“.

Co do uspořádání jednotlivých skupenin, ref. by si přál, aby se byl skladatel řídil důsledně těmito dvěma zásadami: 1. verba, substantiva a adjektiva, jež vyjadřují pojem týž anebo podobný, buďte pojata pod číslo jediné. Tím ušetří se mnoho výkladu a tedy též mnoho místa; 2. antitheta buďte vykládána a zařaděna pod synonymy, k nimž patří. Co do prvé zásady skladatel si vedl nedůsledně. Ač na př. pod č. 248 je timor, metus, verecundia vedle timere, metuere, vereri, přece při většině příkladů jsou slovesa oddělena od substantiv neb adjektiv, vyjadřujících týž pojem. Tak měla býti sloučena na př. čísla: 196 a 200, 214 a 215, 48 a 239. Co se druhé zásady týče, jest patrno, že protivné pojmy patří k sobě. Tak není možná vykládati firmus, robustus beze zmínky o debilis, imbecillus (97, 124), novus — antiquus, recens — vetus (166 a 264), magnus — parvus (146 a 179), albus — ater, candidus — niger (11, 164), a podobně i jinde. Zásadou vytčenou řídil se skladatel, uváděje synonyma: levis — gravis, facilis — difficilis (139). Nedostačuje zajisté poukázati v závorkách k anthitetům, jako se to někde stalo. [illegible]

jsou vůbec pojmy k sobě patřící roztrženy. Tak patří k sobě čísla 33 a 205, 262, 233 a část 55, 50 a 267.

Etymologických výkladů užito často, mohlo se však tak státi častěji; vždyť mnohdy pouhé poukázání na etymologii nahradí dlouhý výklad. Tak by se bylo stalo u concilium, considerare, eximius, hostis, immanis, mundus, ratio. Nesprávná jest etymologie u felix (89), jež nepochází z fero, nýbrž od fēlare, řec. θῆσθαι. Armentum nesouvisí s arare. České udání původního významu slovesa diserere není správné. Není jisto, zda-li putare (67) = čistiti a putare = počítati jest téhož původu. Často by se byl pouhým poukázáním na předponu nebo přítvorek jasně a stručně vytkl význam slova.

Příklady latinské, jež se uvádějí k jednotlivým synonymům, jsou dobře voleny a případny; také fraseologie latinské dbá se horlivě.

Co se týče jednotlivostí, vytýkám jen některé, řídě se postupem knihy.

1. U deesse mělo se vytknouti, že značí hotový stav, deficere má význam počínavý. Desciscere mohlo vůbec odpadnouti. — 2. K perficere bylo třeba přidati perfectus. — 3. K auxiliari přidej: „hmotně“ podporovati. — 29. Rozdíl mezi bellum gerere a administrare jest už vytčen pod číslem 4. Celé číslo je zbytečno, poněvadž bellum ducere a trahere nejsou přece synonyma s bellum gerere. — 34. Vynecháno prehendere. — 38. Ceteri vytýká ostře protivu, reliqui zbytek. — 40. Vedle celeber mělo státi frequens. — 42. U contionari schází: také v táboře o vojevůdci. — 53. Cadaver = mrcha. — 57. Opominuta synonyma: miseria, res adversae, casus, malum. — 77. Postrádám codicilli, u 78. sanctitas (= bezúhonná povaha). — 88. Schází studium. — 89. Felix a fortunatus měla býti postavena vedle sebe, u felix měl se vytknouti smysl aktivný, u fortunatus passivný. Slov prosper, secundus, faustus užívá se jen o věcech. Rozdíl mezi prosper a secundus není vytčen dost přesně a jasně. — 93. K fides patří: též passivně = spolehlivost, fiducia jen aktivně. — 95. Schází statura. — 114. Fendere = strkati, tlouci. Žák měl býti upozorněn na běžné offendere a defendere. — 120. Rozdíl mezi indoles a ingenium není dost jasně vytčen. Podotknouti sluší zvláště pro žáka českého, že indoles užívá se v prose lepší jen v sing. — 121. Postrádám sedulus. — 133. Postrádám mollis. Srv. Cic. Cato 1, 2 mollis et iucunda senectus. — 153. Postrádám unicus, jež ve třech případech = unus, jindy = singularis. — 159. K pojmu svět patří i homines a res humanae. — 161. Podotknouti sluší, že gen. moenium se čte u Livia, Plinia a Tacita, moeniorum jen u Tertulliana; jinde stojí murorum. — 190. K frási poenas repetere mohlo se přidati poena afficere a poznamenati: řídčeji punire. — 215. U regnum schází český význam trůn, na př. s trůnu svrhnouti = spoliare

regno. K pojmu tomu mělo se pak přidati solium (insigne regium). — 236. Přidati jest idem u rozličných výroků. — 240. Stella nevznikla ze sterula. — 249. Totus = celý, omnis = všecek. Bartošova Skladba[3] str. 180. — 255. Rozdílu mezi ultimus a extremus sotva lze hájiti. Měl se vytknouti rozdíl mezi summus a maximus. Proximus schází. — 262. U pojmu hlas nemělo scházeti sententia, suffragium. U vox mělo se vytknouti: jen ústní propověď, u dictum: také písemná. — 265. Iter vyskýtá se i ve smyslu via u Caesara b. g. I, 6 erant omnino itinera duo. — 274. Přidej: ale „zvolal" v parenthesi = inquit.

Výrazy a fráse české, kterými tlumočí se slova a fráse latinské, jsou přesné, správné a hojné; je patrno, že byly pilně vybírány.

Přehlednosti dbáno sice měrou hojnou, přece však mnohá slova na pohled nepatrná, jež pro rozdíl jsou důležitá, měla se vytknouti zřetelnějšími literami; jinak je žák snadno přehlédne.

Tisk i úprava je velmi pěkná. Chyb tiskových ref. nepozoroval mimo rušivé familii m. familia u čís. 235.

Jak patrno tedy, lze knihu tuto žákům našim doporučiti; prospěje jim jak při čtení latinském, tak i při překládání z češtiny do latiny.

G. Šuran.

O životě a působení řečníka Andokida, překlad a výklad řeči jeho: „O mysteriích". Napsal prof. *Jan Zelenka.* (Programy c. k. státního realného a vyššího gymnasia v Klatovech, vydané za šk. r. 1886—7 a 1887—8).

Těžištěm pojednání toho jest překlad zajímavé řeči Andokidovy o mysteriích, překlad obratný a plynný. Vylíčení pohnutého života řečníkova, jakož i poznámky kritické a exegetické jsou důkladně sice, však poněkud rozvláčně podány. Za to přáli bychom si obšírnějšího výkladu při řečnickém ocenění Andokida. Rovněž bylo by vhodno, aby rozmanitá svědectví (či jak p. spis. říká „svědomí"), usnesení a pod. již typograficky označena byla jako přídavky pozdější.

Frant. Groh.

O figurách řečnických u Demosthena. Podává *Frant. Smrčka,* c. k. gymnasijní professor. (Výroční zpráva c. k. gymnasia v Písku za školní rok 1888).

Ačkoliv se p. spisovatel o účelu pojednání svého nikde nevyslovuje, zdá se, že chtěl podati žákům svým přehled figur u Demosthena se vyskytujících. Tomu nasvědčuje jednak stručnost článku samého, jednak volba příkladů, omezující se na lekturu gymnasijní. Účelu toho dosáhl ovšem autor úplně. Jinak ovšem by se věc měla, kdybychom od pojednání požadovali to, co titul slibuje. Tu bychom očekávali, že probrány budou veškeré řeči —

neboť Demosthenova sláva řečnická zakládá se měrou značnou též na řečech jeho pronesených ve přích soukromých —, a dále že budou podány výsledky v příčině chronologie a authentičnosti některých řečí. Toho ovšem zde neshledáváme. Doufáme, že se p. spis. k věci této svým časem vrátí a ji měrou žádanou prohloubí.

Frant. Groh.

Spartiaca. Úvaha o spartské ústavě. Sepsal prof. dr. *Tomáš Kouřil.* (Výroční zpráva c. k. státního vyššího gymnasia v Rychnově n. K. za rok školní 1888 a 1889).

Oba programy obsahují nedokončený dosud soustavný výklad o státních starožitnostech spartských. Část první, psaná někdy slohem dosti pathetickým, zakládá se na pomůckách starších, často i nevědeckých, k novým nehledíc. Divně se zajisté nese v pojednání, které chce býti vědecké, cituje-li se v něm Ailianos dle vydání Gronoviova z r. 1731 (str. 14), uvádí-li se i Meyerův konversační lexikon (str. 29), odvádí-li se jméno heilotů od *ἕλω* = *αἱρέω* atd. Na vady ty upozorněn byl p. spis. recensí v Athenaeu (1889 str. 46), a proto se o nich ani dále nezmiňujeme. Těší nás však, že p. spis. pokynů recense té si všiml (odpůrci všeliké nepohodlné kritiky mohou z toho poznati, že kritika má vskutku účel vážný a oprávněný) a v druhé části svého pojednání, obsahující výklad o gerusii, apelle a eforátu, užil spisů novějších, i souborných (Hermanna-Thumsera, Gilberta, Busolta, Holma) i některých monografických. I v citování pramenů stala se náprava. Spis. nechce podávati v pojednání svém výklady nové, ale vybírá kriticky z mínění dosavádních a podává obraz některých částí ústavy spartské, jenž celkem vyhovuje nynějšímu stavu historického bádání. Někde arci s míněním jeho nelze souhlasiti. Uvádíme doklad jediný. Na str. 8. spis. polemisuje proti nynějšímu mínění, že hromada spartská slula vlastně *ἀπέλλα*, dovolávaje se Xenofonta, znalce ústavy spartské, a Thukydida, kteří ji důsledně nazývají *ἐκκλησία*. Ale výrok *ἀπελλάζειν* zachován jest v rhetře spartské; spisovatelé attičtí někdy vědomě terminy cizí zaměňovali svými. Lze se domnívati, že ze spisovatelů attických nikdo nevěděl, že králové spartští slovou *ἀρχαγέται*, jak čteme v známé rhetře Theopompově? A přece užívají důsledně výrazu *βασιλεῖς*. Svědectví spartská musí přece více býti ceněna, než svědectví spisovatelů attických. Podobně v obšírném výkladu o eforátu nelze se vším souhlasiti naprosto. Ovšem hledíme-li k nedostatečnosti pramenů, zmiňujících se o eforátu, připustíme rádi, že nedocílí se v této otázce tak záhy souhlasu.

Ve psaní jmen řeckých často jest i v druhém pojednání nedůslednost. Vedle jmen řeckých v tvaru řeckém uvádí se jinde jich tvar latinský, φ přepisuje se brzo *ph*, brzo *f* atd. Chyb tiskových v druhém pojednání jest mnohem méně než v prvním.

Josef Král.

Catalogue des ouvrages français traduits en tchèque. Publié par l'Alliance française de Prague etc. Prague 1889. 8⁰ (XXII + 168). — (Přehled překladů z jazyka francouzského do češtiny.)

Úvodem pro Francouze — katalog vyložen byl na loňské pařížské světové výstavě — podává předseda Alliance française stručný francouzský výtah ze spisku Kodetova: O studiu jazyka francouzského v Čechách. (La langue française en Bohême.) Katalog obsahuje seznam českých překladů z francouzštiny do r. 1888, seřaděných abecedně dle spisovatelů v devíti odděleních: ve zvláštním oddílu překlady vyšlé samostatně, zvláštní oddělení pro překlady v časopisech, pak pro drobnější články ve sbírkách, překlady rukopisné atd. Pro katalog je toto rozdělování látky velmi nepraktické. Ku konci přidán seznam spisů francouzských, které jednají o Čechách, doplňky a seznam překladatelů. — Pořadatelé učinili, seč byli, aby přehled byl úplný. Z Čech sebrali vše, co se dalo; na Moravu si stěžují. Praví v předmluvě (XXI): „Naše české časopisy zachovaly se ochotně a pozorně k dílu tomuto ...; pohříchu jedině listy moravské — až na čestné výminky — ani zvláštním žádostem našim nevyhověly. Nebudiž nám to vytýkáno, že material snad v čelných listech moravských obsažený zde zabrán není; v bibliotékách pražských časopisy ty uloženy nejsou a horlivého interesenta o věc, jenž by material sám na Moravě sebral, tam jsme marně hledali." Tento nedostatek i při jakékoliv jiné literarní práci je u nás dosti patrný. Bylo by na čase, aby se vada ta napravila, ať již dobrou literarní statistikou, ať povinnými výtisky z Moravy do pražské universitní knihovny, aby naše duševní práce, sama o sobě neveliká, zbytečně nebyla tříštěna. — Ovšem že ani literatura v Čechách, sebraná při tomto prvním pokusu, nemohla býti úplná. Pořadatelé sami prosí o doplňky. I v katalogisování stala se některá nedopatření: v seznamu překladatelů (164) schází na př. hned první † Rudolf Adámek, jehož pečlivé překlady katalog sám uvádí (70). Vadám takovým dá se ovšem při příštím vydání snadno odpomoci, při kterém však — dojde-li k němu — neměla by scházeti statistická data, k nimž material sebraný již nyní přímo vybízí. I při zběžném prohlížení pozorujeme na př. převážnou většinu překladů děl dramatických a pak románů rozněcujících cit a fantasii v krásné prose, a na druhé straně mezi spisy vědeckými nepoměrně veliký počet spisů náboženských proti spisům z jiných oborů. Tuším, že by podrobnější data pro naši literarní historii mohla býti dosti zajímavá. Mimo to statistika ta měla by i tu výhodu, že by překládání mohlo se díti systematičtěji než dosud a bez nemilých nedopatření (některé věci na př. byly přeloženy i čtyřikráte po sobě v dosti krátkém čase). — Avšak i ve své nynější, trochu primitivní úpravě, může katalog dobře posloužiti, zvláště našim školám, na nichž francouzštině se vyučuje. *T.*

Geschichte des Physiologus von Dr. *Friedrich Lauchert.*[1]) Mit zwei Textbeilagen. Strassburg K. J. Trübner 1889. 8° (XIII + 312). (V knih. univ. Pražské sign. 2. H 64.)

Kniha obsahuje trochu méně než udává nápis. První díl vykládá obsah fysiologu, původ jednotlivých látek, vznik svodu, rozšíření v literatuře řecké a latinské až do středověku a překlady východní. Díl druhý o fysiologu přeneseném do literatur germanských a romanských, vliv jeho v literaturách těch, v křesťanském umění, v literatuře lidové nynější doby. Literaturám slovanským se autor vyhnul; bezpochyby z praktických příčin. Výsledek práce jeho je úhrnem asi ten:

Fysiologus[2]) byl spis theologický, popularní, určený bezpochyby k vyučování — tedy školní kniha. Vykládá, opíraje se allegoricky o smýšlené vlastnosti zvířat skutečných i báječných, nejdůležitější věty křesťanské mravouky; z vlastností zvířat vyvozuje též výstražné i poučné příklady pro život, buď pobádaje k následování, neb vystříhaje od zlého. Povstal v Alexandrii před r. 140, bezpochyby již v první čtvrti druhého století. Řekové znali již dříve mnohé báječné zprávy o vlastnostech zvířat skutečných i vymyšlených; některé báje, ve fysiologu obsažené, již v bibli se vyskytují. V Alexandrii, tehdejším sídle světového obchodu, bylo asi známo zvláště hojně zpráv o podivných zvířatech cizozemských. Spisovatel fysiologu čerpal poučení o zvířatech a jich vlastnostech hlavně asi z jednoho pramene; cituje často *ὁ Φυσιολόγος λέγει.* Slovem *Φυσιολόγος* myslil však osobu, ne knihu. Tak rozuměl mu také ethiopský překladatel, jehož překlad je z nejstarších. Nadepsal jej: Spis zemřelého Fîsâlga o zvířatech atd. Název *Φυσιολόγος* pro přírodozpytce, filosoficky přemýšlejícího o přírodě, nebyl Řekům neobyčejný. Ve středověku myslili, že oním fysiologem míněn Šalamoun. Lauchert domnívá se, že byl to Aristoteles, a že autor knihy fysiologu čerpal z nějakého spisu pseudo-aristotelského. Oním fysiologem rozumí Aristotela též nejlepší dochovaný text řecký. Má v nadpise (. . . *Ἐπιφανίου* . . .) *ἐκ τῶν Ἀριστοτέλους Φυσιολόγου τῶν ζώων.* Mínění toto je však přes to jen hypotetické. Jisto jest, že spisovatel fysiologu užil starších bájí zvířecích, hlavně asi z jednoho pramene, a napsal k nim výklady symbolické se stanoviska theologického, pro příklad i pro výstrahu. Chybně se předpokládá, že byl nějaký starší fysiologus, bez allegorií, jehož zlomky se zachovaly prý v glossaři Ansileubově a v syrském rukopise obsahu lékařského a přírodovědeckého.

---

[1]) Velmi obšírnou a pochvalnou kritiku knihy Lauchertovy přinesl Журналъ министерства народнаго просвѣщенія v lednovém seš. 1890 (172—208). Napsal ji A. Карнѣевъ, připojiv zároveň úvahu o spise ruském: В. Мочульскій, Происхожденіе физіолога и его начальныя судьбы въ литературахъ востока и запада. Варшава 1889.

[2]) Sr. Fysiologus, symbolická báje o zvířatech (v Lfil. 1877, 69—86).

V obou byly allegorie jen vynechány, poněvadž jich ve spisech těch nebylo potřebí (45). Co se theologického obsahu týče, neukazuje nijak k tomu, jak bylo dříve dokazováno, že autorem byl gnostik neb vůbec haeretik. Kdo knihu sepsal, nevíme. V době nejstarší spisovatel nebývá jmenován, později, když obliba fysiologu rostla, připisován mnohým: Epifaniovi, Basiliovi, Janu Zlatoústému, překlad latinský Ambrosiovi Milanskému. Textů řeckých je hojně a dosti rozdílných. Nejlepší je dotčený již Cod. Vind. Theol. 128. K určení správného textu mnoho přispěly staré překlady do řečí mimoevropských. Dochoval se překlad ethiopský, armenský, několik syrských a arabských. Ethiopský je nejdůležitější. Pořízen byl někdy v první polovici pátého století, kdy kvetla ethiopská literatura a mnoho překládáno z řeckých spisů alexandrijských. Překladatel neznal dobře řecky, často chybuje, ale nepřidává nic ze svého a chce býti věrný. Starší texty řecké v tom, v čem liší se od mladších, shodují se s tímto překladem. Z toho lze souditi, že to, čím překlad ethiopský se odchyluje od nejlepšího známého řeckého textu, je původnější. První překlad syrský byl asi starší ethiopského, zachován však je jen v zlomkovitém opise, v němž allegorie vynechány.

První překlad latinský vznikl mezi léty 397—431. Překlady se později množí, text se mění a šíří, čím více roste obliba spisu. Hlavní spisovatelé, Cassiodor, Isidor ze Sevilly, Albertus Magnus a j. rádi z něho berou příklady. O oblibě fysiologu u národů germanských a romanských svědčí hojné překlady (anglosaský, dva německé, islandský, anglický, trojí zpracování francouzské, fysiologus provençalský, valdenský a zlomky španělského, text rumunský, sdělaný však dle slovanského originalu), pak značný vliv v umění křesťanském a přežitky z něho i v literatuře pozdní a v lidovém podání.

Tolik asi v nejhrubších rysech nalezl Lauchert o fysiologu. Koho zajímají jednotlivosti a poměr náhledů spisovatelových k pracím autorů starších (Pitra, Land, Hommel), s nimiž někdy se nesnáší, toho odkazuji na knihu samu, pěkně a klidně psanou. Ku konci přidán k ní otisk starého řeckého textu a mladšího německého[1]).

V. Tille.

Le Bestiaire. Das Thierbuch des normanischen Dichters Guillaume le Clerc zum ersten Male vollständig nach den Handschriften von London, Paris und Berlin mit Einleitung und Glossar herausgegeben von Dr. *Robert Reinsch.* Leipzig Fues's Verlag. (R. Reisland) 1890. m. 8° (441). (V knih. univ. Pr. sign. 9. G. 567).

---

[1]) Jako dodatek ku své knize uveřejnil L. v posledním svazku časopisu Romanische Forschungen (Bd. V. 1 Hft. p. 3—36) dva články: „Der tiergeschichtliche Abschnitt der Acerba des Cecco d'Ascoli, eine Bearbeitung des Physiologus", a „Die Bilder des Physiologus in der spanischen Literatur". Mimo to přidal německý překlad ethiopského fysiologu, který pořídil F. Hommel.

Reinsch nezná ještě spis Lauchertův. Práci svou o fysiologu založil monograficky. Jde mu o dobré vydání poetického spracování fysiologu, které učinil r. 1210 Guillaume le Clerc a které dochovalo se ve dvaceti rukopisích. Avšak v úvodě, velmi obšírném (218), vedle kritického rozboru básně Guillaumovy a srovnání s jinými podobnými středověkými plody všímá si také, jak fysiologus od svého počátku u všech národů se šířil. Práce jeho po té stránce bibliograficky dobře poslouží, ač leccos schází. Pro nás zajímavá je zmínka o českém fysiologu, zachovaném v rkpse třeboňském (ČČM. 1875). Nazývá ho klenotem české literatury a otiskuje jména zvířat, jež stojí na počátku každého trojverší, nevšímaje si, že některá nejsou v nominativě; na př. jezovcova (text má dále „jest zlá duše"), osla, rarohu, střiežkovi, sojku. V dodatcích probírá fysiologus srbský a rumunský (u Lauchertа uveden tento jen mimochodem).

V. Tille.

Beovulf[1]) untersuchungen über das angelsächsische epos und die älteste geschichte der germanischen seevölker von *Karl Müllenhoff*. Berlin. Weidmann'sche Buchhandlung 1889. 8° (X + 165) Sign. 2 D 100[2]).

H. Lübcke vydal tento spis mrtvého autora pomocí E. Schrödera a F. Burga. Müllenhoff zabýval se eposem o Beovulfovi třiatřicet let a ještě v posledních letech opravoval své přednášky. Kniha vydaná Lübckem má v druhé části otisk článku, uveřejněného Müllenhoffem již r. 1869 v Hauptově časopise (Zeitschrift für deutsches Alterthum, sv. 14, 193—244) „Innere Geschichte des Beovulf". Část první však „Einleitung zur Vorlesung über Beovulf" je nově spracována. Vykládá v ní vznik básně o Beovulfovi a rozbírá ji v prvky, z nichž vyrostla. Nalezl asi toto: Epos o Beovulfovi — v nynější podobě — vzniklo u Anglů a Sasů z jich ústního živého podání asi v sedmém století. Splynuly v něm prvky mythické a historické. Mythický je zápas plavecký, který podnikají Beovulf a Breca, kníže Brondingů, syn Beanstansův, pak zápas Beovulfův s obrem bažin Grendelem, jenž v noci požírá reky krále Hroďgara v síni Heorot, a s jeho matkou, mythický je též boj s drakem střehoucím poklad na břehu mořském. Písně o těchto činech týkaly se mythického reka Anglosasů, Beava,

[1]) Otázky o vzniku a složení Beovulfa jsou dosti sporné. Koho zajímají, najde je i s literaturou v knize, trochu podrážděně psané: Beowulf-Studien. Ein Beitrag zur Geschichte altgermanischer Sage und Dichtung von Dr. Gregor Sarrazin. Berlin, Mayer & Müller, 1888 8° (VII + 220). Sign. Praž. univ. knih. 2 H 59. Německý překlad básně pořídil K. Simrock: Beowulf. Das älteste deutsche Epos. Uebersetzt und erläutert von —. 1859. Stuttgart u. Augsburg J. G. Cotta m. 8° (IV + 203). Sign. 9 F 339. Text vydáván často: Drape 1820, Kemble (angl. překlad) 1837, Heyne 1868, Holder 1882 a j.

[2]) Značí vždy signaturu c. k. veřejné a universitní knihovny v Praze.

jenž pak v podání splynul s historickým Beovulfem. Müllenhoff praví o něm: „est ist nicht zu bezweifeln, dass in dem Lamissio der Langobarden, dem Sceaf und Beava der angelsächsischen sagen und mythen und schliesslich ebenso in den beiden andern helden der genealogien und dem Beovulf des gedichts kein anderer gott verborgen ist als Ing, der angebliche stammvater der Ingvaeones; und ebenso sicher haben wir in diesen mythen und sagen uralt-angelsächsisches oder ingwaleisches eigenthum vor uns, das in der hauptsache an Beava haftend, von diesseit der nordsee nach England gelangte, dort localisirt und dann an den Beovulf des gedichts geknüpft wurde".

Události historické, o kterých báseň vypravuje, spadají do let 470—530 a týkají se hlavně bojů mezi Švédy a Geaty (sídlili v nynějším jižním Švédsku) o nadvládu na skandinavském poloostrově. Beovulf byl Geat, z pokolení Vædmundingů. Báseň podkládá mu královský původ. Účastnil se výpravy Geatského krále Hygelaca k Friesům. Historie o jeho rekovných činech nevypravuje. Hrdinou je král Hygelac, písně však přenesly slávu na Beovulfa. Friesové sami bohatí národní poesií, přenesli písně o těchto bojích a o Beovulfovi asi kol r. 600 k Anglosasům. U nich udržely se až do druhé polovice sedmého století, kdy splynuly se zpěvy o činech mythického reka Beava v jedno epos o Beovulfovi. — Důvody, jimiž Müllenhoff svá tvrzení podpírá jsou přesvědčivé, propracované dokonale do nejdrobnějších jednotlivostí, výklad jasný a prostý, sloh příjemný, že čtenář mimoděk souhlasí i tam, kde autor dává se unášeti mythologií. *T.*

Philologus. Zeitschrift für das klassische Alterthum. Herausgegeben von *Ernst von Leutsch.* 46. Band, 4. Heft. (Viz Listy filol. XVI. 385).[1] — *Die farbenbezeichnungen bei den Griechen und Römern.* Von O. Weise (593—605). Etymologické a semasiologické rozbory; caeruleus nesouvisí s caelum. — *Coniectanea ad comicorum Graecorum fragmenta.* Scr. O. Crusius (606—631). — *Curae exegeticae.* Scr. R. Ehwald (632—643). Poznámky o anthologii latinské, o známosti Tibulla ve středověku, o nápise Pompejském CIL IV. 1069 a. — *Zu Cicero's briefen.* Von L. Holzapfel (644—649). — *Der tag der ersten rede Cicero's gegen Catilina.* Von Constantin John (650—665). Znova hájí svého mínění, že řeč I. proti Catilinovi proslovena byla dne 8, II. dne 9. listop. — *Die kalenderverwirrung zur zeit des zweiten punischen krieges.* Von W. Soltau (666 až 690). Až do r. 207 není neshody mezi kalendářem julianským

[1]) Omylem vynechán na uvedeném místě „Listů" výpisek z tohoto sešitu, jejž tuto dodatkem podáváme.

a římským; v únoru t. r. poprvé měsíc vkladný vypuštěn, aby konsulové měli více času k válce s Hasdrubalem, jakož i proto, aby nundinae nepřipadly na 1. března, což později opakováno. — *Untersuchungen zu den geographischen büchern des Plinius.* Von D. Detlefsen (691—704). — *Jahresbericht* (Herodot) von H. Kallenberg. II. Ausgaben u. Konjekturalkritik (705 až 752). Miscellen.

N. F. B. I. H. 4.

Bemerkungen über einige Bibliotheken von Sicilien. Von Franz Rühl (577—588). — *Pindar's sechste Olympische Ode.* Von L. Bornemann (589—598). Situace básně jest: Agesias opouští otčinu Stymfalos, aby k Hieronovi se přestěhoval. S tím souvisí nový výklad mnohých míst; t. ve v. 88 jest *Αἰνέας* = heros trojský, jako typus Agesiův. — *Zu Heraklit.* Von Ch. Cron (599—616). Dokončení. — *Zur Überlieferung der apophthegmata Laconica.* Von M. Treu (617—622). — *Zur Composition von Petronius Satirae.* Von E. Klebs (623—635). Pokud souditi můžeme, byla provinění Enkolpiova proti Priapovi a tresty tohoto boha závažným momentem románu. Snad byla v tom parodie epických básníků. — *Die Angaben über die Völker von Innerafrika bei Plinius und Mela.* Von E. Schweder (636 až 643). — *Die Groszthat des Aristophon.* Von G. F. Unger (644—652). Aristophon [Lept. 148. Theofr. char. 7] byl vůdcem oddělení peltastů, jež r. 404 Pausaniovi citelné ztráty způsobilo. (Hell. II. 4. 31). — *Geschichte der legio XIV. gemina.* Von M. Meyer (653—677). — *Apollo Kitharödos.* Von O. A. Hoffmann (678—702). Že Apollo Musagetes byl totožný s Apollonem, jejž Skopas pro Rhamnus zhotovil a jejž později Augustus v chrámě Palatinském umístil, dovozuje se z míst básníků doby Augustovy a z mincí Neronových. Možná, že socha byla polychromována. — *Die sogenannten Pharmakiden des Kypseloskastens.* Von W. H. Roscher (703—709). Nejsou to Eide a Adrasteia, jak se domnívá Kern v Jahrb. d. arch. Inst. III. 234, nýbrž dvě Moiry. — *Beiträge zur Geschichte römischer Dichter im Mittelalter.* Von M. Manutius (710—720). I. Persius. — *Die neueren Arbeiten über Tracht und Bewaffnung des römischen Heeres in der Kaiserzeit.* Von A. Müller (721—753). (Dok.). Miscellen.[1])

J. Šťastný.

Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft. Herausgeg. von *M. Lazarus* u. *H. Steinthal.* XIX.

Svazek počíná pokračováním krásného ethnologického článku C. Haberlandova *Über Gebräuche und Aberglauben beim*

[1]) Počínajíc příštím sešitem, nebudeme uveřejňovati obšírné výpisky z celých ročníků jednotlivých časopisů, nýbrž jen seznam článků nejdůležitějších a nejzajímavějších s krátkým obsahem. Pro nedostatek místa nelze výpisky obšírné uveřejňovati rychle a v čas. *J. K.*

Essen. J. Krohn v článku *Die Entstehung der einheitlichen Epen im allgemeinen* opravuje náhledy Wolffovy o vzniku národních epopejí. Rozprava opírá se o vznik finské Kalevaly. I vykládá Krohn, že veliké epos vzniká složením kratších zpěvů. Zpěvy tyto vznikají v lidu, ale skladateli jejich nejsou pěvci ze řemesla, jako jsou jihoslovanští guslaři. Pěvci finnských zpěvů hrdinských jsou nadáni dobrou pamětí, ale nemají nadání básnického. Z mnoha zpěvů, které znají, některý zvláště vynikne a ostatní nenáhle se kolem něho kupí. Do jednotlivých zpěvů vkládají se části ze zpěvů jiných; jindy zpěvák nekončí zpěv, jak má, ale pokračuje, ovšem toto pokračování má zase odjinud. Ign. Goldziher napsal *Arabische Beiträge zur Volksetymologie.* Z pěkných tuto podaných ukázek arabského prostonárodního etymologisování uvádíme: z Eleasar je arab. El ʿÂzar (El = člen); Elias = arab. Iljâs; ale praotec sever. Arabů, syn Moḍarův slove Al-jâs; z řeckého *ὑποδιάκονος* vzniklo abû-dijâkîn (abû = otec). Některá takto změněná slova jsou pak pramenem legend. Článek od K. v. Sowa *Die Mundart der ostpreuss. Zigeuner* jest dodatkem k Pottovi (Die Zigeuner in Europa und Asien). Jest velmi věcný a na základě vlastní zkušenosti napsán. Fr. Krejčí napsal *Der Spiritismus als sociale Erscheinung.* Vylíčiv nynější socialní rozháranost a kulturní boj mezi vírou a vědou hlavně na základě studií Masarykových, ukazuje, jaké kouzlo má spiritismus v tomto boji pro mysl rozháranou a přece po ukojení roztouženou. O život po smrti se jedná a tu víra volá: věř! — věda volá: nevěř! Spiritismus praví: věř, neboť se víra tvá dá vědecky zdůvodniti! L. Tobler podal krásnou studii *Ueber Fabelhafte Völker des Alterthums und des Mittelalters.* Sebral pověsti a báje starých i pověsti středověké o neznámých nám národech a zkoumá jejich podstatu, zda jakés jádro pravdy vězí v nich. H. Baynes, *Die indo-chinesische Philologie* je vlastně referatem o významném spise Terriena de Lacouperie: The languages of China before the Chinese 1887. Jest načrtnut přehled nejstarších čínských nářečí, jejich stáří, jejich smíšení, podán je charakter čínštiny a soustavný přehled východoasijských jazyků. Obšírnější rozbor pana de Lacouperie vychází právě v řadě článků v Journale des savants. W. Schwartz *(Zwei Hexengeschichten)* podává dvě pověsti z Waltershausen a jejich rozbor. R. Jensen napsal *Ausruf, Fragen und Verneinung in den semit. Sprachen.* Autor praví: Srovnejme tyto tři výrazy. *Přec ne!* má formu negativní a význam exklamační; *co za muže?* má formu tázací a význam exklamační; *kdo by dnes přišel?* má formu tázací a význam negativní. Tak jest i v semitštině, že vzvolání, otázka a negace významem a formou spolu souvisí a mnohé částice následkem toho mají trojí význam.

Em. Kovář.

Příspěvky ke slovanskému jazykozpytu.

Sepsal **Ant. Matzenauer.**

Ристати, -иштѫ, -иштеши, raro **-стаѭ, -стаеши** vb. dur. stslov. currere, circumcurrere, salire, rus. **ристáть** id. (ze stslov.), stslov. **ристаниѥ** n. subst. vb. cursus, — **коньскоѥ** *ἱπποδρόμιον* Prol.-Cip. Men.-Mih. (Lex. II.), rus. **ристáнie** cursus certamen stslov. **при-ристати, -риштѫ** vb. pf. accurrere, **прѣдъ-ристати** praecurrere, **съ-ристати сѧ** concurrere, **съ-ристаниѥ,** n. equitatio, stslov. **ристалиште** cursus equester, rus. **ристáлище** curriculum, stslov. **ристатель** qui currit, rus. **ристáтель** cursor; mrus. **ристь** (t. j. ryst́) curriculum, pol. r y ś ć, f. gen. -ś c i gradus tolutilis klus, *y*, jak se zdá, působením mrus. na místě *i*, také r z e ś c i a na místě *r z y ś c i a id. Kořen **рист,** r i s t; srodná jsou: lit. r i s t-a s adj. celer, velox, r i s t a s ż i r g e l i s equus cursor (Geitl. 107 a), r i s z c z à, také r i s c z à psáno, adv. gradu tolutili, tolutim „im T r a b“, r i s z c z à j ó t i im Trab reiten, vlastně jest to instr. sg. stat. jména riszczà klus, na místě r i s z t j à, r i s t j à, r i s z t i n i n k a s „ein Traber“, equus qui tolutim incedit, r i s c z o t i galoppieren (Geitl. 107 a) na místě *r i s t j o t i, kořen r i s t (r i s z t).

Риштениѥ n. stslov. *ζῆλος* horlivost, žárlivost, závist, nenávist, **неко потаю -нии ѥѥ (царице)** Men.-Mih. 260. **риштениѥ** jest subst. vb. od slovesa ***ритити**; kořen **рит,** r i t; srov. lit. r i t i s lis — z dohadu — „saugoti-s r i t i e s“ (= r i t ė s gen. sg.) sich vor Streit hüten. Kal. 63. (Geitl. 107, a).

Rita f. srb. indusium lacerum, pl. r i t e laciniae, r i t a v adj. lacer, r i t i n a r, r i t o homo pannosus otrhanec, kmen r i t, jak se podobá, na místě staršího **рыт,** vyskýtá se totiž také srb.

rutina a) indusium lacerum, b) res inutilis; kořen, jak se zdá ru; uvedená slova srb. mohou býti společného původu se slov. ruti, rujem, čes. routi, ruji — ze staršího *rúti, ruju — vellere, evellere, avellere: „Nečesej, hrozně to ruje". Us. „Augustus sám vlasy své ruje" (part. praes. act. m.) atd. W. — „V hlavu rujíc, v líce bili". St. skl. II. 104. lit. ráu-ti, ráuju, rów-iau (1. sg. praet.) evellere (plantas), ráutojis, m. vellens, evellens ten, který ruje, rve, vyrývá; lot. rjau-t, rjau-ju i rjau-nu (1. sg. praes.), rjāvu (1. sg. praet.) trahere, vellere, evellere, eripere, rjautê-s contrahi, rumpi, dirumpi; srov. také skr. vêd. ru (koř.) contundere, rumpere, dirumpere, diffringere, perfringere, part. pf. pass. ru-ta- (th.) rozbitý, rozražený, rozervaný. Společného původu jsou také stslov. ръвати, -вж evellere, avellere, рыти, рыж fodere atd.

Ритина rus. libovonná živíce „le baume encens" — ze řec. ῥητίνη živice, pryskyřice, dle nřec. vyslovení: ritini.

Рить f. stslov. podex, ритми пльзати, Pat.-Mih. slov. charv. rit f. pol. rzyć, gen. -ci f. id. čes. řiť, gen. -ti f. 1. culus, podex, anus, 2. Strohstürzel, dim. řitka, slk. riť = čes. 1. hluž. rić, gen. riće a) id. po předlož. do: rće, b) pl. riće pars inferior straminis, dim. ritka, dluž. riś id. slk. ritina, ritna natis, clunis, čes. ritezne MV. nates zdá se býti dual., správně asi ritizně nebo ritesně? hluž. ričizna Strohstürzel; slov. ritinsko, ritniško, ritniški adv. a tergo, in tergo, retro, rücklings, na-vz-rit, na-z-rit id. hluž. rit-man adv. id. slov. ritnik, ritnjak intestinum rectum; čes. řítol, m. řítoví, n. řitovka f. spodní část snopu; řito-pas, řito-pásek (dim.) = paso-řit, řito-třásek, -třesek motacilla, užívanější třaso-řitka; ná-řitek, co se na zádech unese, n. př. nářitek trávy fascis graminis; pol. paso-rzyt, čes. paso-řit, -řitek parasitus; kašub. pod-rzetnik ein Unterbettlaken; slov. srbo-ritka (na místě svrbo-ritka) šípek, fructus rosae caninae; čes. třaso-řitka motacilla, proprie „cauda tremula", jinak pliska. — Kořen jest, jak se zdá, ri; slova uvedená mohou býti ve spojitosti se stslov. рити, риж trudere (uvedeno v Mikl. Gram. III. pag. 123), slov. riti, rijem id. srov. také skr. ri (6. par.) ire: rijâmi 1. sg. praes. act. Za srodná možno po-

kládati lit. rëtas femur stehno, tarp-rëtis, m. rozkrok spatium inter femora, ë sesílením zvuku z i, kmen tedy prvotně rit. Možná, že také bulh. ritnù vb. pf. ritam vb. dur. offendo (aliquem) pede, impingo alicui calcem, slov. ritnôti vb. pf. ritati vb. dur. a) calcitrare, b) ritati mit dem Hintern hin und her wetzen; charv. srb. ritnuti se vb. pf. ritati se vb. dur. calcitrare, srb. také rititi se id. k tomuto skupení náležejí.

Ríva charv. prov. břeh ripa (Nem. 25.) — ze vlask. riva id.

Риза f. stslov. a) vestis, amictus **ризы творены** Op. I. 16. — **отъ власъ вельблюждь** Nicol. b) ὑπήνη barba (brada, vousy, co pokrývající), Opis. 2. 2. 151. **ризица** (dim.) vestis, **малы ризице** Krmč. Mih. bulh. riza indusium, interula, amiculum, srb. riza a) vestis, „gola rizom priodio“, b) prov. pannus, rus. **ри́за** vestis, ve pl. **ри́зы** Messgewand, **ри́зицы** (dim.) f. pl. kurzes Messgewand, das man denjenigen anlegt, die zu Priestern oder Diakonen ordiniert werden sollen, **ри́зки** (dim.) f. pl. indusium baptismale, mrus. **ризы** pl. mešné roucho, blrus. **риза** id. **ризина** laciniae, panni detriti, **ризка** linteum plátno; čes. zastar. riza, řiza stola, vestis „Oblečen bieše v rizi lnienė, indutus erat stolā byssinā“. 1. Par. 15. 27. „Vidáni jsú také v jejie hrobu čtyřie počestní starci v řizách oblečeni“. Leg. Ms. 31. 1. „oblačil se v řizu nebo v albu“. Hus.-živ. hluž. rëza vestis liturgica, také rëzwo měšne, roucho mešné; — stslov. **ризьнъ** adj. vestis, tunicae, -**но оукрашениѥ** Krmč.-Mih. 191. **ризьно** n. vestimentum, rus. **ри́зный** adj. vestimenti, vestium liturgicarum, **ризьница** stslov. vestiarium, aerarium, thesaurus, **кладжще ся златоу и сьребροу и обьдоу и ризьницамъ** Greg. Naz. srb. riznica (obs.) vestiarium, aerarirum, rus. **ри́зница** 1. = stslov., 2. vestes liturgicae, ornatus ecclesiasticus, stslov. **ризьничарь** m. thesaurarius, **ризьничий** m. vestium custos, rus. **ри́зничей** m. vestium liturgicarum et ornatus ecclesiastici custos.

Slova složená: **ризо-хранилище** n. stslov. vestiarium, **ризо-хранитель** m. stslov. vestium custos, rus. **ризо-храни́тель** to, co **ри́зничей**; stslov. **ризо-шьвьць** m. qui suit vestes; **чрьно-ризица** f. monialis jeptiška, rus. черноризица id. stslov. **чрьно-ризъ**, -**ризьць** m. mnich monachus, rus. черно-ри́зецъ id. stslov. **чрьно-ризьство**, -**ризьчьство** monachatus, rus. черно-ри́зни-

чество l'état monastique stav mnišský; stslov. подъ-ризьникъ vestis sacerdotalis genus, rus. под-ризникъ oděv pod mešným rouchem, „le vêtement sous la chasuble". Kmen риз = riz, pravý tvar kořene, jehož značení bylo asi: tegere, velare, vestire, není znám, příhodného slovesa není. Srov. lit. rizios pl. f. (Szyrw.) apparatus, armatura, odění, zbroj, „Rüstung" Ness, — uvádí se také lit. rizai m. pl. laciniae, panni detriti, kteréhož jsem najíti nemohl. — Ags. rîhan (praet. sg. râh, pl. rigon) jungere, velare, includere, rige adj. junctus, ligatus, stněm. rîhan tegere, sřněm. rîhen (praet. rêch, pl. rigen) velare, operire, rigel velum, velamen capitis muliebre (rica) nelze považovati za příbuzná proto, že v ags. se vyskýtají vedlejší tvary: vrîhan (praet. sg. vrâh, pl. vrigon) tegere, velare, vrigels, m. tegmen, velamen, vestimentum, které třeba pokládati za starší, nežli ty, které počínají s *r*. Ježto angl. rig vb. ornare, exornare, rigging vestitus od ags. slov právě uvedených sotva odděliti se dají, třeba se domnívati, že i u nich před počát. *r* odpadlo *v* (*w*), z té příčiny je též nelze pokládati za příbuzná s uvedenými slovan. slovy. Se skr. vas (2. âtm.) sibi induere, vestire, lat. ves-tis oděv, šat, s nimiž Bopp stslov. риза ve srovn. grammatice I. str. 152. sestavuje, pokládaje *r* toho slova, za odrůdu souhlásky *v*, nemají řečená slovan. slova nic společného; kdyby i pochození souhlásky *r* stat. jména riza z *v* pochybným nebylo, nemohla by skr. vas: vasana-m, n. oděv, roucho i lat. ves-tis pokládati se za příbuzná proto, že místo skr. i latinského *s* může ve příbuzných slovan. slovech zaujímati toliko *s* nebo *ch*, nikoliv ale *z*.

Rjapaś vb. dur. dluž. verberare, castigare — jestli se vyvinulo z °рапати, dalo by se sestaviti se skr. rimph (6. par.) ferire, occidere.

Rjut, m. hluž. aviditas, cibi vel potus desiderium vehemens: z rjutom jěsć, pić; jak se domnívati lze, na místě *rijut; to slovo jest, jak pravděpodobno, kořenem ri ve spojitosti s lit. ryjù, rýti glutire, deglutire, devorare, ryjúnas homo vorax, potator, koř. ri, lot. rī-t, rī-ju to, co lit. rýti; rījejs vorax.

Rka f. srb. rhonchus, rkati vb. dur. rhonchare, stertere chrápati, rknuti vb. pf. rhonchum emittere, mezi *r* a *k* vypadla

samohláska, a sice, jak se podobá *u*, srov. — co se týče vyrážení samohlásek — srb. ruskati, rskati, kt. v. slov. rfjan svodník leno, kteréž pochází ze vlask. ruffiano id. Uvedená slova srb. mohla by kořenem býti ve spojitosti s dněm. střed. (mnd.) ronk-en stertere, tak že by kořen slov srb. byl prvotně °ракк zněl.

Robdyszan pol. (obs.) „Nachtrock" — Mrong. II. 540. vlastně, domácí oblek, d. kabát; ze fr. robe de chambre id.

Robina slov. nucis putamen viride; folliculus, gluma, legumen, lupina, slupka (zrna pohankového), jak se zdá, z rąbina [:°ракнна:]; prvotné značení bylo asi okrov, velamen, tak že by to slovo bylo stejnokořenné s ракъ stslov. pannus, vestis, kt. v.

Rôda charv. srb. ciconia čáp — v jiných slovan. řečech se nic podobného nenachází; etymologie toho slova jest temná; zda nevzniklo přesmykem hlásek z *orda? tak že by kořenem *ord (z ard) bylo ve spojitosti s lat. ard-ea volavka, řec. *ἐ-ρωδιό-ς* id. *ἐ* jest tu předsuvka, proto že následuje *ρ*, *ρωδιο-* pak vyvinulo se přesmykem hlásek z *ἀρδιο-*, prvotný tvar společného kořene byl by ard, srov. řec. *ἄρδ-ω* mokřím, omáčím, kropím, polívám, napájím. Rozdílnost významův tu nevadí, srv. co se rozdílného značení týče, rum. stăerk ardea, kokostăerk ciconia, stslov. стръкъ ciconia a rus. стерхъ ardea gigantea; srov. také — co do střídání významův „čáp i volavka" — stslov. чапля i цапля ciconia, rus. цапля pol. czapla ardea, čes. čáp ciconia.

Родъ, m. stslov. I. a) partus, b) generatio, c) genus, stirps, добра родоу — Tur. велика родоу — Hom.-Mih. рода царьска сый Sim. I. 24. — родь чловѣчьскый (genus humanum) Ant.-hom. 251. — d) gens, natio сий бѣше родомь (ortu) моурнимь Prol.-Mart. — блъгарьскы соурові родь и ıезыкь. Prol.-Iab. — e) sexus женьска родоу, Hom.-Mih. — f) родъ consanguinei, родь ıесть ıемоу Frag. serb. — родь патриарховь Leont. — g) urbs Men.-Vuk. — h) *φύσις* natura родъ и лоучай Svjat. — роды родъ saecula saeculorum, Sup. — II. родъ numen Slavorum gentilium: вы иоıете пѣсни идоломъ, родоу и рожаницамъ ad Esai 65. 18. - Proph. молятъ са перѫноу и родѫ и рожаницы - Cod. saec. XVI. — bůh úrody? bulg. rod genus, cognati, gens, fructus, slov. rod partus, genus, stirps, generatio,

familia, rod cognatus, Habd. charv. rod partus, charv. srb. rod genus, stirps, „gospodskoga (panského) roda“; cognatus „on mi je rod“, rod collect. cognati „otišla žena u rod“; fructus „kupio vinograd pod rodom“; rus. родъ 1. genus, stirps, familia, происходи́ть отъ зна́тнаго рода́; родъ человѣческій genus humanum; genus Gattung; genus grammaticum: му́жескій родъ genus masculinum, же́нскій родъ genus femininum, сре́дній родъ genus neutrum; origo: ро́домъ, ortu natione; partus, съ ро́ду, о́тъ роду nativitus, ab incunabilis, ро́ды m. pl. partus; 2. родъ „la bonne récolte“ hojná úroda zemská, dobré žně; mrus. ро̂дъ, gen. ро́да i роду to, co rus. 1. — зъ роду — na místě съ роду — ab incunabulis; pol. rod partus, genus, stirps, familia, rodem natus, natione, rodem Anglik natione Anglus, čes. rod partus, nativitas, od rodu nativitus, ab incunabulis, rodem natus, natione, rodem z Alexandrie Alexandriae natus, rodem Vlach natione Italus; genus, stirps, „z rodu slavného, vysokého pocházející“ illustri stirpe natus; „z nízkého rodu pošlý“, humili loco natus; progenies, v rodu in progenie Ps. ms. 47. 14. „po rodech svých, in generationibus suis“ Gen. 17. 9. — familia; genus Gattung, „z každého rodu rybího, ex omni genere piscium“ Lex. Ms. saec. XIV. — rod genus grammaticum, hluž. ród, gen. rodu i roda partus, nativitas, Serb z rodom (na místě: rodom) natione Sorabus, genus, stirps, familia; genus Gattung, dluž. rod = hluž. — rum. rod fructus, ze slovan. родити, рождѫ, родиши vb. stsl. generare, parere, fructus ferre „дрѣво родитъ плодъ Cozm. — сѧ nasci, bulh. rodè (1. sg. praes.) to, co stslov., slov. charv. roditi -dim vb. pf. = stslov., roditi se nasci, srb. roditi, -dim vb. pf. parere, fructus ferre „rodila godina“ (annus), „rodile jabuke“ (jabuka malus et malum), roditi se nasci; oriri „rodilo se sunce“ ortus est sol, rus. роди́ть, рожу́ parere, gignere, generare, producere, родить-ся nasci, oriri, mrus. роди́ти, рожу (dial. hal. рожду) parere, родити ся, на-родити ся nasci; pol. rodzić, rodzę vb. dur. to, co rus. „wojna ludzi nie rodzi, ale gubi“, rodzić się nasci, oriri „kto się nierodzi, ten nieumiera“; čes. roditi, rodím, stč. rožu a) parere „otec plodí, matka rodí“ Com.-jan. 599. b) producere, fructus ferre „jedna země lepší rodí obilí, víno, byliny i koření, nežli druhá“. Byl. 1. D. roditi

se nasci, oriri, provenire „rodí se tam jablka“ Jel. Petr. — hluž. -rodźić, -rodźu parere, vyjma příčestí trpn. rod. rodźeny, se nesloženého slovesa nyní neužívá, obyčejně porodźić parere, dluž. rożiś, rożu id. polab. rüdí saņ (ridíessa, J. P.) nascitur, rüdeny natus (ridene, J.).

рождениѥ n. subst. vb. stslov. generatio, partus, nativitas, genus, patria, genesis, natalitium sidus; cognati (Pent.-Mih.), bulh. *roždene, slov. rojénje i rodjénje partus, charv. srb., rodjenje partus, ortus, rus. рождéніе partus, vlastně tvar stslov. na místě рожéніе, mrus. роженіе, (родженіе, dial.) pol. rodzenie partio, čes. rození id. „partus, generatio“ Wq. 1279. hluž. rodźenje, n. partus.

раждати, -аѭ vb. iter. stslov. parere, generare, — **сѧ** nasci, generari, bulh. ráždam (1. sg. praes.) vb. dur. parere, generare, fructus ferre, ražda sù (sol) oritur, slov. rajati vb. iter. parere, charv. srb. radjati, radjam vb. dur. (iter.) parere, fructus ferre, radja vinograd; radjati se nasci, oriri: radja se sunce, sol oritur, rus. раждáть, áю vb. dur. (tvar stslov.) vedle pravého rus. tvaru ражáть, -áю generare, parere, producere, — ся generari, nasci, oriri, раждаéмый genitus, natus, vlastně part. praes. pass. qui generatur, qui nascitur, pol. toliko s předponami; od-radzać, -dzam vb. dur. regenerare, odradzać się regenerari, renasci, čes. na-rázeti se, starší -rázati sie vb. dur. nasci „Bylo-li by nám lépe, bychom se nikdá nenarázeli.“ Ms. Bel. 171. „By sie byl nenarázal.“ St. skl. III. 32 — stslov. **ражданиѥ** n. subst. vb. procreatio, partus, bulh. raždane, n. partus, slov. *rajanje, charv. srb. radjanje a) partus, radjanje sunca ortus solis, b) fertilitas, rus. раждáніе generatio, partus, productio, vlastně tvar stslov. na místě ражáніе, pol. od-radzanie regeneratto, stč. *na-rázanie ortus. Rum. rodi vb. fructus ferre; fecundare, ne-rodire sterilitas, no-rod gens, natio „Volk“, rudè cognatus; maď. rodina, radina convivium baptismale jsou původu slovan. Za srodná možno pokládati: lot. radas, správněji radi, pl. partus, radōs būt parere slehnouti, rad-s, m. cognatus, rad-īt, -u, -iju creare, procreare, parere, raditê-s augeri; opimum esse, radiba a) creatio, partus, auctus, incrementum; b) collect. res creatae; propinqui, cognati; radibas pl. partus, radinêks cognatus,

radone f. cognata; lit. rodýnos pl. f. partus, festum natale, také hostina z příčiny porodu i odvozené od toho rodynûti-s slehnouti jsou původu slovan.: rus. родины f. pl. partus, pol. rodziny pl. f. dies natalis. Kořenné slabiky: slovan. rod, lot. rad vznikly, jak se domnívati lze, přesmykem hlásek z ord, ard; srodné jest také, jak pravděpodobno, skr. ardh, rdh (4. et 5. par.) crescere augeri; příbuznost jeví se také ve dněm. střed. (mnd.) art, f. (na místě ard) a) stirps, origo, genus: „ut (ex) Theodosius art bin ik geboren“ (dicit scta Margaretha) Parad. 67ᵇ. 19 — b) concret. proles, potomek „O du koninges art (= královo dítě), c) natura, indoles přirozená povaha, vrozené vlastnosti „art wil van arde nicht“, i. e. naturam expellas furcā, tamen usque recurret; an-arden innasci vroditi se, přiroditi se, an-ardet, innatum; mhd. A) art, f. 1. genus, stirps, origo, nobilitas: „von arte hôhgeborn“. Nib. 5, 1. = vysokorodý; „von arte der sînen mâge. 29. 2. z (vysokého) rodu svých příbuzných; „ich bin von art (rodem) ein künegin“. Troj. 21.491. „ausz der art, ex hac natione“ Alberus. — 2. natura, indoles: „des twanc in art und sîn gelust“, (Wolf. v. Esch.) k tomu ho donutila povaha přirozená i choutka, „von art (naturā suā) steigt der lew auf die berg und felsen“. Keisersb. XV. staffeln 51⁴. — B) art (mhd.) m. gen. ardes = art, f. 1. „sîn namen und sînen art“ (genus. rod) Parz. 627. „von arde ein fürste“. Parz. 52. 10. rodem kníže; nněm. Art a) genus, stirps, ve starších spisech „ein Königssohn von edler Art (královský syn vysokého rodu), b) natura, indoles „Böse Art nie gut ward“. (přísloví); c) species „eine neue Art Zanks“ Lessing 1, 403. — d) modus spůsob „Seinem Nebenbuhler den Spott auf die schönste Art heimgeben.“ Schiller. Zdali stsas. ard mansio, ags. eard habitaculum, regio, patria, solum sem náležejí, jest pochybno.

Родъ stslov. hora, mons, ὄρος .з. родъ ѥсть ἑπτά (7) ὄρη εἰσίν. Apoc. 17. 9. Vost. cod. saec. XIV. роды ниимъ ibid. Slovo etymologicky temné; stanoviti možno kořen род, rod, jenž se mohl vyvinouti přesmykem hlásek z ord, tak že by родъ mons bylo kořenem srodné se staroir. ard altus vysoký, pak s lat. ard-uu-s vysoký, příkrý, koř. ard, který může býti ve spojitosti se skr. ardh (rdh) 4. et 5. par. crescere, augeri, jehož značení mohlo také býti: attoli, elevari, možná, že také řec.

ὀρθός (koř. *ὀρθ*) přímý, kolmý, příkrý, erectus, arduus sem náleží.

Родъ m. stslov. *γέεννα* gehenna peklo, **рода огньнаго** Sup. (codex saec. XI.) **родоу огньноумоу** Matth. 5. 22. ev. saec. XII. Antch. **родъ огня негасимаго** Marc. 9. 45. ev. saec. XII. v těchto místech značí **родъ** asi: muky, trápení, cruciatus, tormenta, vexatio, což může býti prvotným značením toho slova; **родесьнъ** adj. gehennae pekelný **-сный страхъ** Zlatostr. saec. XVI. od stat. jména °**родо**, gen. **-десе**? **родьнъ** adj. gehennae „**огня -наго** Matth. 23. 32. ev. 1317. — **родьство** gehenna Svjat.-Mat. 9. Op. 2. 2. 398. — **огько** (na místě **огньно**) Hom.-Mih. 102. (codex saec. XIII.) Sup. 5. 55. 121. Zlatostr. saec. XVI. — **огненое** Op. 2. 2. 114. (Lex. II.) značení slova **родьство** v tomto místě jest, jak se zdá, muky, trápení, útrapa, **родьствьнъ** adj. gehennae, **-ный огнь** Op. 2. 2. 114. **сь-родьство** *γέεννα* Op. 2. 1. 134. **рождьство огньное** gehenna, Nicol. — slova temná; na každý spůsob jsou jiného původu, nežli **родъ** partus, genus, **родити** generare, parere; možná, že kořen **род**, rod vyvinul se přesmykem hlásek z ord i že ta slova jsou kořenem ve spojitosti se skr. ard (1. par. âtm. et 10. par.) vexare, s nímž Bopp ve glossaru skr. sestavuje lat. ard-eo hořím, domnívaje se, že to jest prvotné značení kořene ard, což jest ale pochybno; uvádí se také zend. ard (Beitr. VII. 271.) laedere, vexare, occidere, to jest ale kořen z dohadu stanovený. Srov. také lot. ārd-inā t, -inaju vexare, affligere, „sirdi ārdināt" srdce trápiti. Společného původu by mohlo býti stslov. **радина**, kt. v. — Proti mínění, že původ významu *γέεννα* (peklo) u slov stslov. svrchu uvedených třeba hledati ve zmatení řec. stat. jména *γενεά* rod, pochození, rodina, potomstvo, pokolení, věk (lidský) atd. s *γέεννα* peklo, dá se to namítati, že řečená slova stslov. s významem pekla, vlastně: muk, útrap, strastí, vyskýtají se v rozličných dobách někdy značně od sebe vzdálených i nacházejí se v rozličných pramenech, tak že sotva lze připustiti takové zmatení.

Рогозъ m. stslov. papyrus, charta, **вь — въписати** Men.-Mih. funis, **сьплети —**, Prol.-mart. liber, **не соуть погыбла моя словеса съ рогозъмь** Op. 1. 92. juncus, storea, **сѣдъши на -зѣ** Men.-Leop. **рогозица** storea, **рогозие** n. juncus, **рогозина** tapes, storea, — **написана** papyrus, **рогозиница** tapes, **ро-**

гозьница id. рогожа tapes, teges, рогожие n. tapes, рогозъ m. papyrus; bulh. rogozina, rogozka teges, storea, slov. rogoz, rogozina das Reisig, welches die Fassbinder zwischen die Fassdauben zu ziehen pflegen, rogoz 2. carex, rogoznica storea, rogozovina carectum, rogožina storea, charv. rogoz, rogoža carex, srb. rogoz id., dle Vuka typha latifolia, rogožina teges, storea, rogoziti, na-rogoziti canna obturare, rus. porózъ m. (ze stslov.) juncus, arundo, poróжa, porǫжка (dim.), porósина storea, mrus. рогожа juncus, storea, pol. rogoża, rogož, f. 1. juncus, 2. rogoż, rogożka teges, storea, rogozina juncetum, čes. rohoz (obs.) juncus, arundo, „Vezmi od rohozie péro", calamum arundinis Ms. o štěp. 41. rohože, rohož f. rohožka dim. storea „Oděl je ve zlú rohoži" St. skl. I. 67. — fig. „Uplete rohož, jíž ani sám nerozumí", Rohoznice nomen regionis in Moraviā: „Dva rybníky jsem udělal na rohoznici u Prostějova". Dipl. 1488. Boč. exc. hluž. rohož f., také rohodź, juncus, arundo, rohodźina arundo, dluž. rogoža juncus sítí, polab. rügüznik Rohrkolbe typha (ridgisenik J. rüdegisenik P.) — kmen рог rog; lit. ragażė f. teges scirpea Szyrw. — také rum. rogoz arundo, juncus, rogožinè storea Schilfflechte, alban. rogos teges Matte; maď. rogosz carex, nřec. ῥαγάζιον juncus ze slovan. Slova uvedená jsou, jak se podobá, stejnokořenná s lit. rezgiù (1. sg. praes.), règ-siu (1. sg. fut.), règ-sti (inf. Schleich.), dle Nesselm. règ-ti, plectere, nectere, texere, kořen reg z rag. Srov. také skr. raǵǵu, m. funis provaz, jako něco pleteného.

Rohav, -a, -o adj. srb. prov. notis variolarum sparsus, rovo subst. m. na místě roho id. slova temná, možná, že cizí, srov. řec. ῥαγή rima, fissura Riss, Ritze, Spalte, pak ῥάκος, u Hesych. ῥάχος, které značí mezi jinými také vrásku ruga.

Póхля rus. homo piger, v. °Ръх.

Rojak grex vyskýtá se v bulh. vedle stejnoznačného stado; ač to slovo připomíná stat. jméno roj examen apum, jako by od něho odvozeno bylo, může býti přetvořeno z turc. raja, raaja (pl. k raijet) a) grex stádo dobytka, b) pojmenování nemohamedánských poddaných sultána tureckého; domnění tu pronesenému nasvědčuje dvoje jméno bulh. ku poznačení pojmu stáda; slovo turc. pochází z arab. ra'ja grex.

Rokambuł m. pol. allium scorodoprasum, původu román.: fr. rocambole, f. id. vlask. rocàmbola druh česneku, špan. rocambóla lesní česnek; také angl. rocambole to, co pol. ze fr. Slova román. bývají odvozována z něm. Rockenbolle to, co fr.; složeného z Rocken = Roggen réž secale i Bolle bulba pro podobu toho česneku ke stéblu žitnému.

Рокотъ strus. tumultus, strepitus, kmen рок, suff. отъ, рокотати vb. dur. strus. sonare, resonare „Боянъ .... свои вѣщіѧ пръсты на живаѧ стрѹны въскладаше; они же сами княземъ славѹ рокотахѹ. Igor, 13. mrus. рокотати tumultuari, hluž. rok-ot tumultus, perturbatio, turba, confusio, rokoćić commovere, agitare, turbare, perturbare, roz-rokoćić in Aufruhr, Zwist bringen, rokotnik turbator; od téhož kmene pocházejí také mrus. рокошъ tumultus, strepitus, strus. рокошъ seditio (Mikl.-Gramm. II. 344). Sem asi také hluž. rokotak ardea stellaris bukač, volavka náleží. Slova ta jsou, jak pravděpodobno, stejnokořenná s lit. rėk-iù, rėk-ti clamare, plorare, rěkauti clamare, tumultuari, kořen rėk z rak. Srov. také angl. rack-et 1. subst. tumultus, strepitus, 2. vb. tumultuari, jocari.

Рон, kmen, stslov. из-ронити, -ронѭ vb. pf. effundere, bulh. roni them. inf. facere, ut decidat, ronè slùzi lacrimas effundo, slov. roniti, -nim vb. dur. effundere, — solze (lacrimas), srb. roniti, -nim vb. dur. devolvere „Tiha voda brijeg roni“ (břeh láme), charv. srb. roniti suze lacrimas fundere, „Roni suze niz bijelo lice“; roniti urinari potápěti se, jak se podobá, přesmykem hlásek z noriti id. roniti se (srb.) delabi, ronjenje subst. vb. devolutio, lacrimatio, rus. ронúть, -ню́ vb. dur. ронять, -ня́ю vb. iter. upustiti, upouštěti „laisser tomber“, tratiti amittere, exuvias ponere línati (o hadech), plumas ponere pelíchati se, ронéніе, роня́ніе n. subst. vb. mrus. ронити, -ню upustiti, amittere, pol. ronić, -nię vb. dur. upustiti, ztratiti amittere, plumas ponere: ptak roni = pierze mu pada, koń roni = zęby mu padają, jeleń roni = rogi mu padają; exuvias ponere: wąż (anguis) się roni = lini się; róża (růže) prędko roni (tratí) kwiat swoj; prożno (na prázdno) słowa twoje ronisz; uchodzi zima, ziemia śniegi roni (pozbývá); zdrowie i krew ronili (tratili) o to; łzy ronić lacrimas fundere, ronienie, n. subst. vb., čes. roniti, -ním

vb. dur. demittere, effundere, — slzy lacrimas fundere, slk. **ronit** vb. dur. **ráňat**, -ňám vb. iter. facere, ut decidat, dejicere, decutere, ronit ovoce (se stromu). „Jedna slza druhú ráňá.“ (Pís. slk.) mor. dial. **ronit**, **ráňat** (vb. iter.) decutere (poma): zrónil jabko, ráňá hrušky; hluž. **ronić**, **ronjeć** facere, ut decidat, trudere, excutere: žito ronić, zorna (grana) ronić, decutere: jabłuka (mala, poma) ronić, sylzy ronić lacrimas profundere, kóń roni t. j. tratí zuby, had roni = líná, **so ronić** decīdere, defluere: zorna so ronja, sylzy so ronja; ronjenje, n. subst. vb., dluž. **ronić**, v. hluž. čes. **ronouti**, **ronu** cadere, ruere: Tak budou trvati, až ronou na věčné zatracení. Rokyc. výkl. 3. ned. post. — slk. **ron**, g. -u, m. decīdere, defluere; obruere, emittere, profundere „**Ronem** (proudem) mu tekly slzy“. Koll. hluž. **rón**, g. **rona** id. **rony deščika** imber, **ronidło** solanum nigrum, **ronina** aus dem Wirrstroh ausgefallenes Getreide.

Slova složená:

нз-роннтн stslov. už svrchu uvedeno, bulh. **iz-rónè** vb. pf. — **rónjuvam** vb. dur. cadere, labi (Cank.), recte: devolvere? charv. **iz-roniti**, **-nim** vb. pf. effundere, — suze (lacrimas), srb. **iz-roniti**, **-nim** devolvere: „iz-ronila voda zemlju“; pol. **z-ronić**, **-nię** vb. pf. amittere, abjicere, na místě ***iz-ronić**, z-roń, m. (místo: ***iz-roń**) ein Pferd, das die Mahlzähne verloren hat; rus. **наронúть**, -нЮ vb. pf. -**ронять**, -**няю** vb. dur. „laisser tomber en quantité“, stslov. **ов-роннтн**, **-ніж** vb. pf. facere ut decidat, плода не -нн Chrys.-frag. charv. srb. **ob-roniti se** devolvi, sroutiti se (na př. jako země se příkré stráně), slov. **ob-ronek**, g. **-nka**, charv. srb. **ob-ronak**, g. **-nka** devexum, devexitas „Zaspala devojka bregu na obronku“ Nar. pjes., rus. **об-ронúть** vb. pf. **об-рáнивать** vb. dur. upustiti „laisser tomber“, tratiti amittere, perdere, srb. **od-roniti**, **-nim** vb. pf. facere, ut decidat, devolvere, demittere, — suzu (lacrimam), slk. **od-ronit** = sraziti (ovoce se stromu) decutere (poma); stslov. **по-роннтн**, **-ніж** vb. pf. *ἀναστρέφειν* invertere: паде ся н пороин ю (колнмаго\ tentorium) Bus. 126. bulh. **po-roni** (Milad. 26) them. inf. facere, ut decidat? srb. **po-ronuti**, **-nem** vb. pf. pod vodu aquā mergi, occidere, — u more, rus. **по-ронúть** vb. pf. **по-ронять**, **-няю** vb. dur. a) facere, ut decidat, decutere „faire tomber, abattre en quantité“;

sternere, evertere; amittere, — ся cadere, labi, mrus. по-ронити upustiti amittere по-ронъ odpadení, ztráta jactura, detrimentum, pol. p o-r o n i ć, -n i ę vb. pf. -r o n i a ć, -n i a m vb. dur. abortum facere, p o-r o n i e n i e abortus, p o-r o ń c z ę, gen. -ę c i a, n. p o r o n i ą t k o (dim.) = poroniony płod abortus, rus. про-ронить, -ню́ vb. pf. upustiti něco „laisser tomber"; pominouti něco, promeškati „laisser échapper"; stslov. раз-ронити, -ниж vb. dur. disjicere, rus. раз-роня́ть, раз-ра́нивать disjicere „laisser tomber çà et là, stslov. съ-ронити, -ниж vb. pf. dejicere, шеломъ (galeam) съ него сpони Per. 66. 9 — to místo jest strus. — rus. с-рони́ть, ню, vb. pf. с-роня́ть, -я́ю vb. dur. с-ра́нивать, -ваю vb. frequ. facere, ut decidat; amittere, с-роне́ніе, с-ра́ниваніе, n. subst. vb. с-ро́ненный dejectus, amissus, slk. z-r o n i ť vb. pf. na místě *s-r o n i ť decutere, dejicere:

Muoj zelený vienok vysoko mi stojí,
Buďe to mláďenec, čo ho dolu zroní.
Kollár Zpiev. I. 136.

rus. у-рони́ть, -ню́ vb. pf. a) upustiti, „laisser tomber", tratiti amittere, — себя Гог. spustiti se? b) fig. compromettre, у-роне́ніе subst. vb., у-ро́ненный amissus, mrus. в-ронити, vb. pf. в-раняти, -няю vb. dur. na místě у-ронити, у-раняти fundere: „слезойки (lacrimas) враняйте" Nár. pís. — pol. u-r o n i ć, -n i ę vb. pf. amittere, perdere, čes. u-r o n i t i demittere, effundere „Sám ani slzy neuronil" Com.-prot. 213. rus. у-ро́нъ ztráta jactura, pol. u-r o n id. hluž. w u-r o n i ć vb. pf. a) facere, ut excidat, excutere, wuronić zorna (grana), — žito (frumentum), b) amittere, — zuby (dentes), c) effundere, sylzy (lacrimas) wuronić; s o w u r o n i ć excidere; rus. вы́-ронить vb. pf. вы-роня́ть, -я́ю vb. dur. вы-ра́нивать vb. frequ. a) vypustiti, upustiti „laisser tomber", b) tratiti, vytratiti amittere, perdere, вы́-роненный amissus, pol. w y-r o n i ć, -n i ę vb. pf. w y-r a n i a ć, -n i a m vb. dur. a) facere, ut excidat, ejicere, b) amittere, w y r o n i ć z p a m i ę c i oblivisci, c) = zmarnować prodigere, w y-r o ń, m. g. -n i a equus edentulus, starý kůň, který pozbyl zubův (Jungm. slovn.), čes. v y-r o n i t i, -r o ň o-v a t i (rec. dle pol.) ejicere; amittere; srb. z a-r o n i t i, -n i m vb. pf. a) obruere, — koga, b) vb. intr. immergi, — u vodu, nestojí-li v tomto značení na místě *z a-n o r i t i; rus. за-рони́ть

vb. pf. за-ра́нивать vb. dur. upustiti „laisser tomber“; projicere, abjicere; ponere in loco alieno, ponere ordine alieno, trajicere; amittere, — ся projici, cadere post aliquid, padnouti za něco; pol. za-ronić, -nię vb. pf. = zarzucić, zapodziać disjicere, abjicere, trajicere, ponere ordine alieno, zaratiti něco, — się poni alieno in loco, poni ordine alieno; devenire, amitti podíti se někam, slk. zaroniť sa decedere de via, aberrare, spustiti se pravé cesty, zablouditi? pol. za-roń f. zaronie n. (obs.) opuštěné, zanedbané pole, „unbenutzbares Land, worauf Unkraut wächst.“ Srov. got. ur-rannjan vb. ἀνατέλλειν a) dáti něčemu vzniknouti, přičiniti se, aby něco vzešlo, b) intrans. et in med. vzejíti, vyjíti na jevo, ufarranneins f. aspersio pokropení, od slovesa *ufar-rannjan aspergere, conspergere, kmen ran; uváženo buď také skr. raṇ (1. par.) ire, s nímž by slova got. i slovan. mohla býti ve spojitosti; značení slovesa roniti mohlo prvotně býti: facere, ut eat, movere, trudere, dimittere.

Ро́нжа rus. prov. = соя, sojka corvus glandarius, jak se podobá cizí, a sice z lot. rôdze z *randze, *rangja, id. tak jako rôka manus z ranka.

Rôp slov. dial. res. collis, z *rąp, není-li nesprávně psáno na místě rôb — srov. rum. ръпъ locus praeceps, praecipitium, ora, via praeceps, ръп-ос praeceps, praeruptus; srov. také ags. remp-an vb. praecipitare, remp-end praeceps.

Ропа stslov. pus, rus. ро́па pus sanguine mixtum, mrus. ропа, мокрота на лицѣ мертвеца, pol. ropa a) pus, b) bitumen, přenesený význam, ropieć, -ieję vb. dur. purulentum fieri, ropień, m. g. sg. -pnia ulcus, stslov. ропистъ adj. pol. ropisty purulentus, ropistość purulentum esse, ropić, -pię vb. dur. purulentum reddere, — się pus colligere, ropsko augm. pus; kořen rop, prvotné značení slovesné mohlo býti: laedere, vulnerare; srov. skr. rapas, n. porušení, porušenosť, vada, vada tělesná, laesio, defectus, vitium, vitium corporis, kořen rap.

Ропата, ропать f. stslov. delubrum, нѣмецкаꙗ ропать Izv. 2. 25. rus. ропать chrám pohanský, mrus. ропать; ta slova se považují za cizí, mohou ale býti přesně slovan. i kořenem rop býti srodná se skr. rap 1. par. loqui, in dial. vêd. laudare,

význam „chváliti“ mohl snadně přejíti ve značení: chváliti bohy, modliti se bohům; za stejnokořenné možno pokládati čes. zastar. u-ropný laudabilis, e contextu, „svú věc uropně vediechu“. Kat. 1633. Možná, že také stprus. rapa angelus Voc., správně, jak se zdá, rapas, m. se skr. rap jest ve spojitosti.

Ropiti, -pim vb. pf. slov. ferire, dare plagam udeřiti; srov. dán. rap verber plaga udeření švéd. rapp id. angl. rap vb. ferire, percutere, pulsare.

Ropon, m. čes. condylus Knorren am Knochen - Term. věd. pag. 16. — nenachází se v Jungm. slovníku — srov. lot. repis der Callus, der sich beim Heilen von Knochenbrüchen ansetzt, rep-t, -u i -ju, ap-rep-t, ap-rep-ēt 1. crustā obduci, sanescere (de vulneribus), 2. einen Callus ansetzen, beim Heilen von Knochenbrüchen, kořen rep.

Ropucha pol. slk. rana bufo, mrus. рапавка, репýха, ряпуха (ря-, jak se podobá, na místě ra), blrus. рапýха; stanoven buď kořen rep, jehož značení bylo asi lézti repere, tak že by sroden byl s lit. rep-ti repere, scandere, rap-oti repere (B. D. 13. — Geitl. 106), také rėplió-ti, -óju repere, serpere, lézti, zvláště o žabách, ropuchách, *l* po *p* jest pozdější vsuvka; kořenná slabika rep z rap, lot. rāp-t, -iu, repere, rāp-ōt, -oju id. stprus. rīp (z rāp) sequi v rīp-intin acc. sg. part. praes. sequentem, lat. rep-o, skr. raph (1. par. K. V.) ire. Lit. repėczka rana bufo pochází asi z mrus. dim. репушка id.

Róra, rorina srb. prov. (Herc.) gravedo „kihavica, kad udari u ljude kao rednja“ (morbus grassans); cizího, jak se podobá, románského původu, jest asi ve spojitosti se vlask. roràre orositi, pokropiti, špan. rorar orositi, pomokřiti, lat. rōr-o, -are a) intrans. rositi, kapati, býti vlhkým, trans. porositi, pomokřiti, ros gen. rōris a) rosa, b) každá kapající mokrota.

Rosada srb. pruina; jak se podobá, cizího původu, srov. špan. rociáda 1. aspersio, 2. pruina mráz, jíní; prov. rosada; možná, že v některém nářečí vlask. nachází se podobné slovo, kteréž se do srb. dostati mohlo.

Roszcić, -szczę vb. dur. pol. frigĕre pražiti, z něm. rōst-en z *rost-jan id.

Roš-i pl. bulh. kosmy, kudly villi, r o š a v, -a, -o kosmatý villosus; slova tato, nevyskýtající se v ostatních slov. řečech, zdají se býti původu cizího; srov. turc. r i š barba.

Roštelj slov. crates řešetka, mříže, charv. srb. r o š t i l j m. id. rum. r o š t e j; jak pravděpodobno, ze vlask. r a s t e l l o Schutzgitter; střlat. r a s t e l l u m, stfr. r a s t e l i n = nfr. r â t e a u hrábě; také maď. r o s t é l y to, co slov. — z rum. nebo slov.

Rot, rut slov. horská louka pratum montanum, cizí; srov. rum. r ă e t pratum, maď. r é t id.

Рота f. stslov. jusjurandum, клатва и рота Nehem. 10. 29. на ротоу попоу не достоить ходити Op. 2. 2. 282. — рета Ber., kdež *e* jest z původního *a* seslabeno, slov. r o t a id., adjuratio, Habd. charv. zastar. r o t a, Verant. rus. рота́ juramentum (ze stslov.) mrus. рота i рета Zakr. 507. (dle Lex. II.) r o t a pol. formula juramenti, čes. zastar. r o t a id. „pövod .. jmá napřed přisieci, jakž jemu páni rotu vydadie“. Řád. práva zem. § 22. (ř. 1. 2. 3.), „Úředníci po písaři r o t u podle žaloby vydadie“. Práv. zem. Mor. Cerron. fol. perg. p. 8. „Aby to řekl, jakž já tobě r o t u vydám.“ Leg. G. 24. — r o t a processus, Rozk. — stslov. také ротъ m. juramentum; ротити сѧ, -штѫ сѧ, -тиши сѧ vb. dur. jurare; pejerare Krmč.-Mih. — exsecrari, Ostrom. slov. r o t i t i, -t i m jurare, — s e id. et adjurare, srb. r o t i t i s e, -t i m s e jurare, rus. роти́ть-ся, рочу́-сь, роти́шь-ся 1. id. 2. maledicere, exsecrari, pol. r o c i ć, r o c ę = rus. 2. čes. r o t i t i, -t í m = rus. 2. (Rokyc.), místy podnes užívané, r o c e n í exsecratio, Jel. Petr. r o t i t i s e (zastar.) jurare „Petr sie poče kleti a rotiti, nechtie tu svého života ztratiti.“ St. sklád. III. 46. hluž. r o ć i ć s o 1. jurare, 2. maledicere, exsecrari, kmen r o t, srodný, jak se zdá, se skr. r a ţ (10. par. raţájâmi) loqui — také r a ţ h (1. par.) loqui; srov. co se týče přechodu významův, skr. ś a p (1. par. âtm.) jurare, prvotně asi „dicere, loqui, jak se domnívati lze dle ś á b d a-s, m. sonus, kteréž dle Boppa jest složeno ze ś a p + d a (dans).

Slovesa tu uvedená, značící m a l e d i c e r e, e x s e c r a r i, jsou významem bližší skr. r a ţ (1. par.) a) v o c i f e r a r i, b) mugire, ululare, kamž i čes. ú r o t n ý, maledicens, objurgans, increpans potahováno buď, srov. „Ta jistá abatyše úrot-

nými slovy, totiž láním, ukárala jemu" - Pulk. 137. Značení jurare přešlo ve značení obsecrare, pak exsecrari, diris verbis uti, maledicere. Slova odvozená i složená: rot-ba slov. obs. jusjurandum, stslov. **ротитель**, m. qui adjurat, **ротительница**, f. quae adjurat, **ротьнъ** adj. jurisjurandi, charv. rotan, -tn-a, -o adj. perjurus, stslov. **ротьникъ** a) qui jurat, b) perjurus, c) foederis socius Gen. 14. 13. Vost. slov. rotnik juratus; stsrb. **по-рота**, jak pravděpodobno, soud přísežných judicium juratorum, v. Zak. car. Stef. Duš. LXXIV. **О пороти** 129. i 130. Šaf. vyd. str. 42., v. také Palack. Děj. I. 2. část. str. 320. — Ze stsrb. pochází slov. i čes. po-rota id. stsrb. **по-ротьникъ**, **-тникь** judex juratus, e conject. slov. po-rotnik, čes. porotník id. stsrb. **по-ротьць**, m. judex juratus, e conject. čes. po-rotce id. uvedeno v novější době; stslov. **прѣ-ротьнъ** adj. perjurus, stslov. **съ-ротьникъ** conjuratus, chybně **-родьн-** psáno) Gen. 14. 13. Pent.-Mih. **оу-ротити** jurare, slov. u-rota conjuratio, u-rotnik conjuratus, v-rotiti se conjurare, stslov. **за-ротити сѧ** jurare, slov. za-rotiti vb. pf. obsecrare, obtestari; cogere per artes magicas zaklínati duchy; za-rotiti se adjurare, jurejurando confirmare, hluž. za-roćić někoho při něčim = slov. za-rotiti, za-roćić so adjurare, jurejurando confirmare.

Rotman pol. vadorum explorator průvodce korábu, Lotse; cizí, jak se podobá, z něm. Lotsmann nebo holld. loodsman id. proměněním počátečného *l* v *r*.

Rous, m. čes. obyčejně ve pl. rousy 1. hirsuti avium pedes peří na nohách ptáčích, 2. pili longiores in pedibus equorum, rousky m. pl. Backenbart*), rousý, rousný, rousatý, rousnatý hirsutus, rousiny f. pl. = rousy 1. — stejnokořenná jsou: slov. rusa, ba-rusa Barthaar, ba-ruse pl. brada barba, rusast, ba-rusast adj. barbatus, ba-rusač m. subst. id. srb. raz-ba-rúsiti perturbare capillos, — se crinibus impexis esse; ba jest předpona, v. Ba, part. insepar. List. fil. VII. p. 4. *S* těch slov na místě staršího *k*; srodná jsou: lot. rūk-ans, rūk-ains adj. hirsutus, rauhhaarig, stněm. rûh, rûhh hirsutus, villosus, nněm. rauh, rauch (in compos.) id. et asper, sřněm. rûhe riuhe hirsutia, stněm. gi-

*) Bylo by záhodno, užívati toho slova na místě nejapně tvořeného licousy. *M.*

byl by asi °рънжть srov. co do suffixu -жть čes. peruť ala, které by, jak slov. perót dosvědčuje, ve stslov. se jevilo ve tvárnosti *neржть; vyskýtají se také u-rputilý i za-rputilý i. q. u-rputný na místě -rputělý; u-rputilosť, za-rputilosť = u-rputnosť, na místě -rputělosť od slovesa *rputěti contumacem, obstinatum fieri; v kořenné slabice vypadlo *e* mezi *r* a *p*, kořen stslov. byl by °рън rŭp. Slova uvedená by mohla býti srodna s lit. rupàs, rupùs adj. asper, iniquus, salebrosus, gibber; lot. rup-igs adj. crassus, rusticus, rudis hrubý, surový, rupjiba crassitudo, rusticitas, ruditas, rupjš m. rupja f. adj. 1. i. q. rupigs, 2. durus, rupj ums subst. crassum, rudem esse; kořen rup v. рънънъ.

Рта rus. obs. sněžnice Schneeschuh, jest ve spojitosti s pol. nart, obyčejně ve pl. narty (na- jest tu, jak se podobá, předpona), přivázané pod nohy desky z dubového dřeva, aby chodící po vysokém sněhu do něho nezapadal. Slova etymologicky temná, v. Nart (Ciz. Slov. 262.), kdež srovnávám sřlat. narta značící to, co pol. narty; původ toho sřlat. slova jest ale temný, zdá se, že pochází z některého severního jazyka.

Rtmača srb. apertura tegumenti braccalis rozparek u nohavic, u spodkův; z turc. irtmadž Hosenschlitz — odražením počátečného *i*.

Ртуть f. rus.; mrus. ртуть, ортуть, pol. zastar. rtęć f. dle Jung. slovn. také trtęć, kdež počát. *t* jest předsunuto, čes. rtuť gen. -ti f. i rtut, m. argentum vivum — „Nad rtuť nic divnějšího: tekutá jest, aniž však mokrá". „Vezmi rtutu živého". Lek. kn. 1544. Tvar stslov. byl by, jak dle pol. rtęć f. domnívati se možno, °рътжть, рът kořen, -жть suff. kořen рът by mohl býti ve spojitosti se skr. ruṭ (1. âtm. et 10. par. K. V.) splendere. Domněnce, že by rtuť bylo přesmyknutím hlásek se vyvinulo ze truť od kořene троу tru veneno inficere, odporuje pol. rtęć s nosovým zvukem. Proti mínění, že by uvedená slovan. jména živého stříbra byla se přesmykem hlásek vyvinula z arab. 'utarid argentum vivum, dá se to namítati, že by z 'utarid byly bez pochyby vznikly jiné tvary, nežli svrchu uvedené slovan. Třeba také připomenouti, že kdyby řečená jména slovan. byla z arab. přijata, bylo by se to asi prostředkem jazyka turc. stalo, v něm se

ale udané arab. jméno živého stříbra nenachází; turc. jména jeho jsou: živa, dživa, která pocházejí z jihoslov.: bulh. živak, srb. živa, také živo srebro, hydrargyrum.

Rubad f. collect. slov. morbilli osutina červená, ospice — zdá se býti cizího původu, srov. lat. rubedo červenost.

Rubàdnica charv, prov. grex ovium (Nem. 56.) slovo etymologicky temné; zda nepochází od vlask. rôba res utiles, utensilia, merces, alimenta, vestes? v srb. vyskýtá se ruba vedle roba zboží, pocházející ze vlask. rôba, od toho mohlo býti odvozeno collect. rubad, f. a od toho rubàdnica se specialným významem ovčího stáda.

Рубáнъ i рубáнокъ rus. „la varlope der Schlichthobel" hladík (struh); slovo etymologicky temné, pochybno, zdali jest ve spojitosti se slovesem rus. рубáть caedere, secare, dissecare. Můžo býti cizího původu; srov. dán. rubaenk „die Fügebank, der Schürfhobel", dražebník (?).

Rubaszny adj. pol. neslušně žertující, prostořeký, neostýchající se, rozverný „tölpisch lustig, ungeschickt scherzend, drollig, ungeniert" Mrong. — z malorus. nebo bělorus. hrubašnyj (od hrubyj) odražením počátečného *h* tak, jako v ramota písemnosť, špatné písmo, kteréž stojí na místě hramota, gramota.

Rubca, rubnik s předponou po- pol. scortator, po-rubstwo stuprum kurevství; slova etymologicky temná, možná, že pocházejí z některého nářečí rus. i že kmenová slabika rub stojí na místě ręb stslov. ржб, jsouc ve spojitosti se skr. kořenem rambh vedle rabh capere, prehendere, s předponou pari- amplecti objímati, pari-rambha-s, m. amplexus. Srov., co se týče přechodu významův, pol. ob-łapiać a) amplecti, amplexari objímati, b) coire cum feminā, futuere.

Рубéцъ, gen. -бца rus. jízva cicatrix (°ржбьць), základem jest °ржбъ, společného původu s lit. rumbas jízva cicatrix, rumb-ù, -ėti cicatricem ducere, ap-rumb-ù, -ėti id. „rona ap-rumbėjusi, die Wunde ist vernarbt".

Рубель mrus. pertica, čes. roub, dim. roubek, roubík a) surculus, talea, b) roub, roubík fustis, lignum obliquum Knebel; paxillus kolík, pertica, roubel, m. = roubík b) (Boč.), slk. rúblík id. Plk. — srov. lot. rumbulis lignum

rotundum kus dřeva kulatého, okrouhlého — dle toho by tedy kmen rub (roub) uvedených tu slovan. slov zaujímal místo staršího ржб. — Řečená slova mrus. i čes. mohou též s ржбити vb. stslov. secare býti ve spojitosti.

Rubìda charv. prov. rubus fruticosus, fruticetum (Nem. p. 40) malinník, malinoví, také křoví vůbec — odvozeno od lat. rubus malinník nebo ode vlask. rubo dumus trní; slov. robida rubus stojí, jak se podobá, na místě rovida i pochází od vlask. rovo malinník, také rogo id. — uváženo buď také vlask. stejnokořenné rovèto dumus.

Rubika slov. sorbus aucuparia z *runbika; v. Jerebika v List. fil. VIII. p. 29.

Rúčati, -čam vb. dur. charv. srb. a) coenare = objedovati, b) = dоručkovati jentare, rúčak, gen. sg. ručka a) = objed coena, b) snídaní jentaculum, také do-ručak snídaní, ručanica, ručano doba tempus coenandi, slov. ručati jentare, ruček jentaculum asi z charv., neb obyčejně kôsiti (z *kąsiti) = snídati, kôsilo = snídaní, vlastně zákusek, bulh. ručam = oběduvam coeno, na místě *rùčam, podobně jako púkam frango, pukam sù dirumpor, dissilio na místě pùk z пжк, mrus. ручевати coenare (?), kmen ruk, jak se domnívati lze, z ржк- slova uvedená jsou, jak se podobá, ve spojitosti s lit. renk-ù, rìnk-ti, colligere, rankioti, -ioju iter. id. prvotně také vzíti, chopiti se prehendere, jak viděti z rankìnė manubrium Griff., prvotné značení uvedených sloves slovan. bylo asi: „bráti, vzíti pokrmu". Slova řečená zdají se tedy býti stejnokořennými s ржка stslov. rankà lit. manus, ruka.

Ручéй, m. rus. (dim. ручеёкъ) rivus, pol. ruczaj, m. id. „rzeczka małym korytem płynąca nazywa się ruczajem". (Mrong. I.), čes. zastar. ručej, m. torrens „Jakožto ručej u polednem povietřiu, sicut torrens in Austro." Ps. Ms. 125. 4. mor. dial. (val.) ručej torrens, rus. ручьи́стый cum leni sonitu fluens, manans. Kořen ruk (роук) fluere: bulh. rúk-nù vb. pf. ručè (1. sg. praes.) vb. dur. fluere et spumare, rus. ручьи́ть-ся cum leni sonito labi, fluere; mor. dial. ryčať fluere „Voda ryčí potokem". Sem náleží: rus. ручéйница, la fontinale, das Wassermoos; jak se podobá, také srb. pre-rú-

čiti, vb. pf. pre-ručívati, -ručujem vb. dur. transfundere i mor. dial. na-rýknúť (laš.) vb. pf. „nasáknouti vodou“ (Bart.) humorem, aquam attrahere, recipere.

Роучевина f. stslov. foramen, možná, že značilo také rov, jámu, příkop, fovea, fossa, rus. ручéвина solum uliginosum, terra palustris bařina, s odchýlným, jak se podobá, pozdějším významem, kořen роук, ruk, jehož značení bylo asi: fodere, ruere, diruere, radere; srov. lot. rūkjēt, -eju id. řec. *ὀ-ρύσσω* z *ὀ-ρύκ-jω* fodio, effodio, *ὀ-ρυκ-τή* jáma, fovea, *ὀ-ρυκ-τός* adj. fossus, fossilis, kořen *ῥυκ*.

Rúčí adj. slk. pulcher, rúčiť vb. dur. krásiti pulchrum reddere, exornare, rúčo adv. pulchre, rúčosť pulchritudo; v maď. i rum. se nic podobného nenalezá, nelze tedy domnívati se, že by uvedená slk. slova byla z jednoho nebo druhého z těch dvou jazyků vzata — i možno míti za to, že jsou původu slovan. — kořenem příbuzná mohou býti skr. ruč (1. âtm.) lucere, splendere, fulgere, rôčantê fulgent, ruč, f. splendor, ručirá (th.) splendens, pulcher, amoenus, abhi-ruči, f. a) splendor, b) voluptas, gaudium, kořen prvotně ruk, *k* se zachovalo v ruk-má-n, n. zlato co kov lesknoucí se; zend. ruč (kořen) s paiti: splendentem facere.

Rúd, m. slk. baculus, stipes kyj; z maď. rúd pertica, baculus.

Рудá f. rus. sanguis, obyčejně кровь f. krev, mrus. руда id. цилюрикъ (lazebník, hojič) кинувъ (pustil) їй руду зъ руки, Мар. 101. řeč jest o nemocné; rus. рудо-мётъ le saigneur lazebník, ten, který pouští krev nebo baňky sází, рудяный adj. sanguinis, sanguineus, рудянúть, о-рудянúть cruentare zbrotiti krví. Srodná jsou: skand. raudha sanguis, cruor, skr. rudhira-m, n. sanguis od zaniklého adj. *rudh-ira červený. Společného původu jsou všechna slovan. slova, odvozená od adj. rud, -a, -o srb. (°роудъ) subruber, čes. rud-ý rubidus i od kořene ръд: stslov. ръдѣти сѧ rubescere, ръд-ръ rutilus; kořenem příbuzná jsou také: lit. rùdas adj. subruber, got. raud-s, skand. raudh-r ruber, řec. *ἐ-ρυθρός* červený, lat. rufus i ruber — na místě rudher — a jiná.

Руда s předponou по- rus. prov. homo incuriosus, negligens „беззаботный человѣкъ, ротозей“ (Вольт. 44.) člověk nesta-

rající se o nic; jak se podobá, ze staršího *рѫдѧ; kořen by mohl býti *рѫд, kterýmž by to slovo mohlo býti ve spojitosti s lot. remd-ens a) tepidus „lau“, b) lau, im geistigen Sinne, remd-ēt, -eju vb. sedare.

Руда, рудавина mrus. Verch. solum uliginosum, terra palustris, bařina; srodné jest lit. rūdynà, f. rudynas, m. louže palus (Ness.); dle Kursch. slovn. rūdynà, rūdýnė ein Sumpf mit röthlichem eisenhaltigem Wasser; dle toho výkladu možno se domnívati, že uvedená slova mrus. i lit. jsou ve spojitosti s adj. rud, -a, -o srb. subruber, rud-ý čes. rubidus; rùdas lit. subruber, rubidus. Sem možno také stavěti hluž. rudźizna eisenhaltige Lache, rudowizna eisenhaltiges Wasser, Schlamm.

Рудá rus. prov. res maculata, sordida „что нибудь замаранное, грязное“ (Archang.), 2. fuligo „сажа“ saze (Tver.) рудúть vb. dur. maculare, inquinare, denigrare „марать, чернить“ (Archang.) prvotně asi kaliti turbidum reddere, рýдный adj. maculatus, inquinatus, sordidus „грязный, замаранный, нечистый“ (Tver.) prvotně asi kalný, pošmurný turbidus; společného původu by mohlo býti čes. zastar. vz-ruditi, z-ruditi = zakaliti, zamračiti, turbidum reddere, vyskýtá se jen co reflex. zruditi se (na místě vzruditi se) turbidum fieri, obnubilari:

„Když se tak povětřie zrudi,
hroznú slotu s deščem zbudi.
(Výb. I. 948. 34.)

Za srodné s rus. slovy možno pokládati: lot. rudīt, -iju sordidum reddere, maculare pošpiniti. Možná, že slova uvedená jsou ve spojitosti se skr. rudh (7. par. âtm. runádhmi, rundhê) impedire, obstruere, s abhi- (praep. praef. ad, versus) perturbare, upa-rôdha-s, m. turbatio. — S pol. brudzić maculare, inquinare, brudny maculatus, sordidus, s nimiž se v Mater. z r. 1853 sestavují, nemají uvedená slova rus. nic společného. v. Rúdiť s předponou za- obruere, obstruere.

Rúdiť s předponou za- mor. dial. (за-роудити) zanesti, zacpati (nečistotou, blatem a p.) obruere, obstruere — to slovo zdá se býti starobylým i příbuzným skr.-ému rudh (7. par. âtm. runádhmi, rundhê) impedire, retinere, praecludere, ob-

struere, upa-rôdha-s, m. turbatio; zend. rudh (kořen) „contenir, empêchér“. (Beitr. VII. 336.) Někdy se v nářečích, zvláště horských, vyskýtají velmi starobylá slova. Sem asi náleží také čes. zastar. vz-ruditi, z-ruditi = zakaliti, zamračiti, v. рудá rus. prov. res maculata. Srb. rúditi, -dim vb. dur. transfundere (e conjecturā) přelívati: ruditi mlijeko goruždom (goružda cochlear haustorium) t. j. „surutku, pošto se prevari, kao presipati, da se nepokvari“ (aby se nepokazila); prvotné značení bylo asi: zamíchati permiscere, versare; perturbare; možná, že to slovo jest stejnokořenné s mor. dial. za-rúdiť, ač se značením odchyluje.

Ruditi vb. dur. čes. zastar. moestum reddere, contristare:

„Auvech to mie velmi rudí,
Že našu zemiu žena súdí.
Dal. cap. 3.

v-zruditi vb. pf. contristare:

„Král pohanský by tiem vzruzen,
Uzřev to, že jest obluzen,
Otstúpi ho vše nadéje!“
Alex. Výb. I. 1115. a) 35.

hluž. rudźić vb. dur. contristare, wu-rudźić (na místě u-) aegritudinem alicui adferre, za-rudźić, z-rudźić vb. pf. to, co čes. ruditi; z-rudný adj. tristis, moestus, z-rudoba tristitia, z-rudźba id. z-rudźiny pl. conditio miserabilis. Ruditi jest verbum causat. k рыдати, -даѭ vb. dur. stslov. flere, lugere, rus. рыдáть, -áю plorare, mrus. рыдати id. čes. zastar. rydati id. atd. Srodná jsou: lit. raudà lamentatio, raudóti, -óju (stlit. raud-mì 1. sg. praes.) lamentari, conqueri, raudin-ù, -dìnti i -dįti vb. caus. contristare, moestum reddere, rudis adj. žalostný miserabilis, miser, kořen rud, lot. ráuda fletus, lamentatio, ráud-āt. -aju flere, ráudin-āt, -aju vb. causat. facere, ut quis fleat, rūdināt id. koř. rud; skr. rud (2. par. interdum âtm.) — praet. mltf. á-rôdišam et á-rudam — flere, pra-rud-ita (them.) flens, rôdana-m, n. fletus; lat. rud-o, -ěre řváti, praštěti, ruditus řvání, řevot (na př. oslův); ags. reót-an (praet. sg. reát, pl. rút-on plorare), koř. rut, švéd. ryt-a rugire, rudere, dán. ryd-e vb. id. et mugire — a jiná.

Рудóвый, adj. rus. fort, d'une belle venue (de forêts) mocný, pěkného vzrostu, vysokého dřeva (o lesích) od zaniklého subst. *рудъ, jehož značení bylo asi: vzrost. To slovo může býti kořenem rud ve spojitosti se skr. ruh z *rudh (1. par., 3. sg. praes., act. rôhati) prodire, nasci, crescere, ruha (them.) crescens, in fine compp., ruh-van m. strom arbor; zend. rudh růsti; množiti „croître, augmenter," raodhaiti 3. sg. praes. raodha (them.) a) vzrost, pozdvižení „la croissance, élévation", b) postať, postava „la taille, stature". (Beitr. VII. 334 et 336). Kořenem srodná jsou také, jak se podobá, stněm. ruota virga, pertica, sřněm. ruote, nněm. Ruthe, dněm. střed. rude, rode virga, pertica, stsas. rôda, ruoda id. ags. rôd f. a) id. b) crux; lit. rud-ů, gen. -ens, také rudenýs, m. auctumnus jeseň, jako plody dávající, prvotné značení bylo asi: množitel, rozmnožovatel, lot. rudens a) auctumnus, b) messis žně, rudinaji pl. požínky „der Ernteschmaus", rudin-āt, -aju den Ernteschmaus feiern, kořen rud; ir. rud les „a wood, a forest", ruadh síla, moc, mohutnosť, množství, platnosť „strength, power, value", ruidh rod, plémě, plemeno „a race" — a jiná.

Rufet, ruvet, m. srb. collegium, corpus opificum pořádek řemeslnický; nřec. ῥουφέτιον collegium, corpus; oboje přesmyknutím hlásek z turc. ürfet, urfet Zunft, Genossenschaft.

Руга rus. vestis lacera, v. **Ръг,** kořen.

Rugati vb. dur. slov. crispare (*ръгати), rugalica calamistrum, kořen stslov. ръг incurvare, crispare, kt. v. — lit. ring-ů ti, -ů ju, starší tvar ring-óti, -óju, crispare, incurvare, raug-óti, -óju id.

Rug-oba charv. srb. foeditas, turpitudo, rug-ota slov. charv. id. kmen rug z ръг; slov. ružiti, na-ružiti deformem reddere, charv. ružiti foedare; stslov. ръжьнъ deformis, slov. ružen adj. charv. srb. ružan, -žn-a, -o deformis, foedus, turpis, prvotně asi corrugatus, slov. charv. srb. ružnost, deformitas, foeditas, turpitudo; — maď. ruzsnya immundus, sordidus z charv. srb. — kořen stslov. ръг, který mohl prvotně tak, jako srodné s ním lat. ring-i také značiti: vráskati se corrugari; v. ръг.

Rugować, -guję vb. dur. pol. amovere, abigere, depellere, wy-rugowuć vb. pf. extrudere, expellere; ta slovesa jsou

jak se zdá, ve spojitosti se stslov. рыгати, -аѭ ructare říhati; от-рыгати id. značí také vyhazovati ejicere: скотъ отрыжа жвание Lev. 11. 3. Vost. — srodné lit. rug-iu, -ti, raug-mi, -ėti ructare, značí s předponou isz-: isz-raug-mi, -ėti a) auswerfen, b) sich erbrechen (Ness. 448); pol. rzygać ructare na místě staršího *rygać té spojitosti nevadí.

Ruk, kořen bulh. currere: s-rúknù sù vb. pf. s-rúknuvam sù vb. dur. concurro, předlož. s- na místě sù, сѫ tak, jako ve s-pádnù vb. pf. s-pádam vb. dur. decĭdo; srov. lot. rūk-āt huc illuc currere, cursitare, rūka huc illuc currens, cursitans. Sem náleží také bulh. ručilo trochus kruhlice, šamrha.

Rukanisam bulh. runcino skoblím, strouhám, hobluji — z nřec. ῥουκανίζω id. od ῥούκανον skobla, skoblice, hoblík runcina, řec. střed. ῥουκάνη, střec. ῥυκάνη id.

Rùkola charv. prov. herba quaedam (Nem. 33.) — možná, že eruca i že to slovo pochází z dim. stat. jména vlask. ruca, erùca weisser Senf; lat. erūca bylina, jejímž semenem zeleniny neb vařivo kořenili; z lat. erūca také sřlat. ruca, řec. střed. ῥοῦκα id. — vyskýtají se také pol. ruka, rukiew f. něm. Rauke id. atd.

Рулéтка rus. 1. jméno odvážné hry: ze fr. roulette f. (jeu), 2. рулéтка vyhrnovací závěsa (u okna) ze fr. roulette, f. svitek Rolle.

Rulety, pl. pol. = kołka do posuwania: krzesło na ruletach ze fr. roulette, f. posuvné sedadlo, Fahrsessel, roulette d'enfant, dětský vozík, der Rollwagen.

Ruliti, -lim vb. dur. slov. fremere, za-ruliti vb. pf. rugire; charv. ruliti vb. dur. ruljati, -ljam vb. iter. mugire, ululare, bučeti, výti, srb. ruljati plorare (řváti, o dítěti), rùlina charv. prov. puer plorans (Nem. p. 33.); srov. sřněm. rüelen rugire, rudere, hinnire, vociferari. Jest ale také možno, že uvedená slovesa slov. charv. srb. pocházejí přesmykem hlásek z rum. urla vb. výti nebo ze stejnoznačného vlask. urlàre; také nřec. οὐρλιάζω (1. sg. praes.) výti.

Рýльпень, m. rus. (Mar.) Helmstock jímadlo, držadlo u vesla, opačiny; z holl̆d. roer-pen f. Steuerhandhabe (roer, vyslov: rur, gubernaculum).

Рýля, f. rus. la carotte svitek tabáku; cizí, jak se podobá, ze fr. le rouleau (de tabac) id.

Rum pol. tumultus, strepitus, rumia slk. tumultus, vociferatio, ploratus, rumácať vb. dur. vociferari, plorare; srov. lit. rum-iu, -ti strepere „dumpf dröhnen“; supplodere pedem. Srov. také lat. rūmāre v „ad-rūmavit = rumorem fecit, sive commurmuratus est“. Paul. D. p. 9. 14 M. rūmitare beschreien, rūm-or hluk, povyk, šumot, hučení, pověsť; kmen rūm.

Rumigať mor. dial. = přežívati ruminare: ovce rumigajú — z rum. rumega id. — také sřlat. rumigare = ruminare.

Рýмпель m. rus. Mar. la barre du gouvernail der Ruderstock (Reiff.-Wb.) jímadlo u vesla (korábového) jest, nevězí-li v tom chyba, přetvořeno z рýльпень id., kt. v.

Роумѣнъ adj. stslov. ruber, bene coloratus; rubellus Trigl. bulh. rúměn adj. ruber, slov. rumen, -a, -o adj. roseus, rubellus, luteus, flavus, rumeno sončice (sol), charv. srb. rumen, -a, -o ruber, rus. рдяный „vermeil, incarnat“ ruber, coloris carnei, mrus. румяный; pol. rumiany ruber, praesertim de facie, čes. ruměn, -a, -o (form. indef.) ruměn-ý, -á, -é (form. def.) to, co pol., také rumený: „Jestli člowiek rumený, tehdy pij červené víno horké.“ Ms. lék. — vedle toho rumný a) rufus, ruber, rubicundus „rumnú učinij ličidlem, rubicundum faciens fuco colorem illius“ (statuae), b) opimus, pinguis, vlastně carnosus — rum. rumen adj. rubellus, rumenealè color ruber, fucus, rumeni vb. rubefacere, fucare ze slovan.

Má se za to, že роумѣнъ stojí na místě *rud-měnŭ i že jest stejnokořenné s rud, -a, -o adj. (°роудъ) ruber, kořen ръд stslov. ръд-ѣти сѧ rubescere, což není nemožné, srov. rus. dial. ѣмены pl. z *jedmeny, obilí ke spotřebování určené, kořen stslov. jad, rus. jed edere; bezpochybné ale to odvozování není; pravděpodobno jest, že роумѣнъ jest ve spojitosti s lit. raumů, gen. -mèns, m. kmen raumen, caro, pulpa maso, libové maso, raumeninis adj. carneus; neb роумѣнъ značí vlastně: červený jak maso, fr. incarnat; zdali lit. raumen- stojí na místě *raudmen i jest stejnokořenné s lit. raudà color ruber, rùdas adj. rubellus, není jisto, není ale také nemožno, neb i v lit. se někdy *d* před souhláskami vysouvá, srov. žem. ráumi na místě pravidelného ráud-mi, jinak raud-óju, lamentor, pak rauswas adj. (žem.) ruber, jak se podobá, na místě raud-swas. Zdali

stprus, urminan adj. (acc. sg.?) Kat. ruber, wormyan id. Voc. warmun id. Grun. pocházejí ze slovan., jest pochybno; Nesselmann ve glossáru ke Katechismu stprus. poukazuje k esthon. urm sanguis krev; podobně jako stprus. wormyan zní mrus. вермяный ruber, kteréž se vyskýtá vedle obyčejného румяный.

Slova odvozená:
rumelka slov. charv. purpura, jak se podobá, na místě rumenka; rumenčki pl. slov. apes terrestres „Hummeln mit gelbem Leib"; rumenica slov. charv. cinnabaris, pol. rumienica cyprinus rutilus, čes. ruměnice onosma (rostl.) hluž. rumjeńca cinnabaris (dle jihosl.), čes. ruměník rhodium (Pr. chem.), hluž. rumjenik rhodium (z čes.); stslov. роумѣнити, -ніѫ vb. dur. rufare, лице роумѣнитъ (lim. 293. bulh. rumenè vb. dur. (1. sg. praes.) slov. charv. rumeniti, -nim rubefacere, fucare, srb. rumèniti, -nim purpurisso fucare, rus. румя́нить, -ню vb. dur. на- vb. pf. id. румя́неніе n. subst. vb. actio rubefaciendi, fucandi, pol. rumienić, -nię vb. dur. rubefacere, — się rubescere, čes. ruměniti, -ním vb. dur. rubefacere; stslov. роумѣнило color ruber, slov. charv. srb. rumenilo purpurissum, pol. rumienidło, čes. ruměnidlo id. srb. rumenil, -a, -o ruber, slov. rumenjak vitellus žloutek, rus. румя́нка (rostl.) la vipérine haděnec, slov. charv. srb. rumenkast, -a, -o adj. subruber, stslov. роумѣность f. rubor, rus. румя́ность id. pol. rumianość rubor faciei, čes. ruměnosť rubor, praesertim rubor faciei, slov. rumenota záře červená, румя́ны f. pl. rus. purpurissimum, °роумѣнь: charv. rumen, f. rubor, pol. rumień, m. rubor faciei, stslov. роумѣньство color (ruber); роумѧньство Op. 2. 2. 461. jest strus. — °роумѣньце, n.: rus. румя́нце, n. l'aréole (de la mamelle) kruh okolo bradavice prsní, stslov. роумѣньць m. fucus, slov. rumenec, g. -nca purpura, rus. румя́нецъ m. rubor genarum „le vermillon, l'incarnat (des joues), pol. rumieniec id. dim. rumieńczyk, čes. ruměnec id. stslov. рѹмѣнѣти, -ѣѭ vb. dur. rubere, slov. rumenéti rubescere, purpurascere, rus. румя́нѣть, -ѣю rubescere „devenir vermeil, devenir incarnat", pol. rumienieć, -nieję, čes. ruměněti, -ním, 3. pl. praes. -nějí, id.

Rundiť sa vb. dur. po-rundiť sa, z-rundiť sa vb. pf. mor. dial. turbari, corrumpi: po-, z-rundiło sa to, t. j. pokazilo, zvláště o práci (polní), n. př. když se oráuí deštěm kazí; jak se podobá cizího původu, srov. maď. ront corrumpere, perdere, evertere.

Runąć, runę vb. dur. pol. cum strepitu cadere, srb. ob-runiti decutere, — se cadere, mrus. воз-руй eversio rozboření; kmen pol. i srb. run, kořen ru; srov. stněm. bi-run-ên obruere i lat. ru-o; Bopp sice ve Glossar. skr. sestavuje lat. ruo se skr. sru (1. par., 3. sg. praes. act. sravati) ire, fluere, jemuž ale lat. ru-o sotva příbuzno jest.

Роупа foramen stsrb. Mon.-serb. 82. slov. rupa foramen, cisterna, charv. rupa foramen, dim. rupica, augm. rupina, srb. rupa 1. id. 2. žitna rupa fovea jáma, v níž se obilí schovává, rupica dim. rupetina augm. slov. charv. rupast adj. foraminosus, srb. rupnjak modii genus, „rupnjakom se vadi (promitur) žito iz rupe“ (Vuk). Srodnými mohou býti: skand. rauf, f. foramen, fissura, riûfa vb., 1. sg. praes. rŷf, 1. sg. praet. rauf, pl. rufum, rumpere, findere, dilacerare, kořen ruf; skr. rôpa-m, n. z *raupa-m foramen, caverna, kořen rup; srodným může také býti lat. rump-o, rūp-i, rup-tum lomiti, lámati, rozlomiti, trhati, rup-īna puklina ve skále, kořen rup.

Rupa může také býti ve spojitosti s rýpati vb. dur. čes. fodere, ruere, kt. v.

Rupač, m. hluž. scabiosa (rostl.) jest, jak se zdá, stejnokořenné s lit. rup-as adj. asper, scaber, raup-ai, m. pl. lepra, raup-utas adj. leprosus.

Rupečost slov. inflammatio, — jeter inflammatio jecoris, zánět játer, ripečost erysipelas, Lex. (Mikl. Gramm. II. 170.) růže (nemoc), jak se zdá, od zaniklých adj. *rupeč, *ripeč, rip na místě ryp; kořen asi rŭp. Slova etymologicky temná, srov. lit. raupas, obyčejně ve pl. raupai variolae; morbilli osýpky, neštovice; osutina červená, ospice červené — dle Szyrw. také lepra — srov· také lit. rùpės pl. f. eine Bauchkrankheit bei Pferden, „Fiebel, Bauchbütte“, obyčejné něm. jméno té nemoci jest Feifel (vivolae sřlat.), která dle Adelungova slovníku vlastně nic jiného není, než kolika; srov.

také skr. rôp-uší f. reissender Schmerz; rôp z raup, kořen rup (rupjati 3. sg. praes. act.) torminibus affici.

Rupić, -pię vb. dur. pol. mordere, rodere, čes. rupati, -pám, rupěti, -pím, 3. pl. praes. -pějí vb. dur. rupnouti, -nu vb. pf. crepare, crepitare, stridere, strepere; mordendo strepitum edere Knorpeln „rupá mu to, když to jí", rup, m. Gebiss „kůň má dobrý rup". Us. — mor. dial. rupkať, ruptať (val.) strepitum edere mordendo „křupěti (když ovce letinu, t. j. suché větve listnaté žerou)", rupot fragor, strepitus, z-rupiť něco chrupavého sníst; dluž. rypotaś vb. dur. stridere, rypotka cartilago; kořen rup. Možná, že prvotné značení sloves tu uvedených bylo: kousati, mordere, pozdější značení: fragorem edere, crepare, tak že by nebylo nemístné, sestaviti je s lat. rump-o, -ĕre, praet. rūpi, part. pass. rup-tus, kořen rup, lomiti, lámati, rozlámati, roztrhati, rozděliti, pak se skand. rjúf-a vb. (1. sg. praes. rýf, 1. sg. praet. rauf, pl. rufum) rumpere, findere, ags. reóf-an (praet. sg. reáf, pl. ruf-on id. kořen ruf. Srov. také skr. rôpájâmi vb. causat. defringo, decerpo, avello, kořen rup; v. Rýpati.

Rupieci pl. pol. scruta veteš, staré nářadí, slovo etymologicky temné; srov. lit. rupas, rupùs adj. iniquus, asper, scaber nerovný, draslavý, lot. rup-igs adj. crassus hrubý, rup-jš, m. -pja f. a) id., b) také špatný, zkažený; kořen rup.

Rupiti, -pim vb. dur. srb. nenadále přijíti ex insperato adesse, kořen rup; srov. lat. pro-rumpo, praet. -rūpi vyřinouti se, ir-rumpo, praet. -rūpi násilně vniknouti, náhle vpadnouti nebo vraziti (do místnosti, do krajiny), rum. i-rumpe vb. id.

Рупить i рупить-ся rus. operam dare adniti „sich bemühen", рупливый adj. diligens, sedulus — sestavují se v Arch. VII. p. 154. s pol. urępny speciosus, venustus, jako by s ním byla společného původu. — Uvedená rus. slova jsou srodná a) s lit. rūpėti interesse, curae esse, rúp mán res est mihi curae, rūpùs adj. diligens, accuratus pečlivý, rúpestis cura, rúpinti curare, curam gerere, rúpinti-s id. et operam dare, studere „sich befleissen", ap-si-rúpinti sich bemühen atd. b) s lot. rūpas pl. cúra, sollicitudo, rūpēt

vb. impers., rūp, rūpeja, sollicitudine afficere, pojí se s dat. osoby, na př. „tas manim gauži rūp“ to mně dělá mnoho starosti, rūpetê-s sollicitum esse starati se, rūpests f. sollicitudo, rūpiba diligentia, cura rūpigs adj. diligens, accuratus, laboriosus, rupnêciba industria, strenuitas přičinlivosť, průmysl, průmyslnosť. — S pol. urępny nemají ale svrchu uvedená slova rus. nic společného; ovšem jsou ale srodná s pol. (zastar.) ruṕ, g. -pia, m. sollicitudo „każdy ma swoje rupie“; rupić, rupię sollicitudine afficere.

Rurak pol. rutabulum fornacale z něm. Rührhaken id. čistě pol. ożog = čes. ožeh nebo grzebło = čes. ohřeblo.

Rùsa charv. prov. crusta lactea (morbus puerorum in facie et toto capite) — (Nem. 20) — ze vlask. rósa = risipola (růže, nemoc).

Ruskati i **rskati** (na místě *ръскати) vb. dur. srb. cum fragore comedere, rskati se fragorem edere inter dentes, ruskanje, rskanje, n. subst. vb. stridor cibi inter dentes, rskavac cerasi genus die Knorpelkirsche, rskavica cartilago, kořen rusk, vedlejší tvar rsk (*ръск); srovn. skand. rusk strepitus, švéd. rusk-a concutere, strepere; lot. ruškōt murmurare, fremere.

Рýслень f. rus. Mar. le porte - hauban die Rust, pl. Rusten úzká silná prkna z venku na lodi, na kterých hlavní lana stežně přivázána jsou, holld. rust, f. pl. rusten id. — slovo rus. pochází ale z holld. rust-lijn f. — nněm. Rüstleine — silné lano, kterým kotva k boku lodě připevněna jest; v rus. tedy prvotný význam toho slova změněn.

Русло rus. (obs.) alveus fluvii, profunditas, vortex, možno se domnívati, že to slovo stojí na místě rud-slo i že jest kořenem ve spojitosti se zend. rudh fluere, pers. rud řeka amnis, fluvius, ježto uvedena jsou ve Beitr. VII. 337 — zend. raodha, m. fluvius (slovo dohadné), skr. rôdha (th.) alveus koryto řeky ibid. p. 334. — dle Bopp. glossáru skr. rôdhas, n. ripa, litus, koř. rudh.

Роусоволь, m. stsrb. bulla aurea — ze řec. střed. *χρυσόβουλλον*, *-βούλιον* id. odražením počát. souhlásky.

Рýстовъ Mar. rus. le serre-bosse die Rüstleine silné lano, kterým kotva k boku lodě připevněna jest; z holld. rust

(pl. rust-en) úzká silná prkna z venku na lodi, na kterých hlavní lana stežně přivázána jsou, touw lano lodní.

Rusvaj, m. srb. rei mirae genus; slovo cizí, stejně zní turc. ruswaj dedecoratio, dehonestamentum zhanobení.

Роусъ adj. stslov. flavus, subflavus, rufus, igni similis, глави власи роуси, Prol.-mart. глава роуса, Men.-Mih. роусою брадью Ex. flavis vel rufis capillis, роусо-власъ flavam comam habens, роусичавъ subrufus, bulh. rus adj. flavus, rusokos adj. flavam comam habens, slov. rus, -a, -o rufus, rubellus, ruso vince, rusa glava — vyskýtající se vedle toho rosa, f. rufa, rosica formica rubella atd. pocházejí ze vlask. ross-o, -a — charv. srb. rus, -a, -o rufus, flavus rusa brada, rusa glava, ruso vino; rus. русый flavus blond, mrus. русый; pol. rusy, rysawy rufus, subruber, rysawe włosy, čes. rusý rufus, flavus, rysý, rysavý, ryšavý rufus, ahenobarbus, ryšan rufam comam habens, ahenobarbus, dim. ryšánek id. ryška 1. rufam comam habens, 2. equus rufus, 3. sorex (?); dluž. rysy, ryšawy rufus; stslv. роусѣти, -сѣю rutilare, bulh. ruse — them. inf. flavescere „čůrna ta kosa (coma) je porusela“. Milad. rus. русѣть vb. dur. по-русѣть, -ѣю vb. pf. flavescere (de capillis), čes. ruseti, 3. pl. rusejí rufum fieri, flavescere. *S* ve slovech slovan. zaujímá místo původního *k*, jak viděti ze srodných: lot. rūk-ans, rūk-ains rufam comam habens i ze skr. ruś-ánt (vêd.) z *ruk-ant rutilans. Možná, že stprus. cucan „braun“, Voc. jest chybně psáno na místě *rucan t. j. rukan (acc. sg. nebo n. sg.?) i že jest též příbuzné; také lit. rauszės pl. sanguis ferarum může býti srodné, neb v lit. stává častěji *sz* na místě původního *k*: Lot. rūsa rubigo, kteréž jsem v Ciz. Slov. str. 72. s роусъ srovnával, stojí, jak se podobá, na místě rud-sa, neboť v lit. se rez nazývá rudis. Mezi řec. *ῥούσιος* rubidus, rufus, nřec. *ῥούσσος* flavus, lat. russus, vlask. rosso, stněm. rosamo, rosmo rubor — vedle rotamo — kteréž může tedy státi na místě rot-samo, rot-smo a uvedenými slovan. slovy jest sotva jaká příbuznosť.

1. **Рўшити, -шу** mrus. movere, rus. рýшить, -шу turbare, conturbare, pol. ruszyć, -szę vb. pf. ruszać, -am vb. dur. 1. trans. movere, amovere; tangere; ruszyć = wypędzić zwierza z legowiska, głową ruszać caput agitare, ramio-

nami ruszać; wino go ruszyło vinolentus est; corripere: rusza go choroba; 2. intrans. se movere, dare se in viam; ruszaj! imperat. hýbej se; nieruszaj tego; noli hoc tangere, pospolite ruszenie das allgemeine Aufgebot, der Landsturm, ruchać, -cham movere, loco movere, quatere, agitare, tangere, labefacere, ruchać ząb (dentem), — kół (palum), — słup (columnam), ruchać się se movere, vacillare, huc illuc moveri, ruchają się gałęzie rami huc illuc moventur; čes. zastar. rušiti movere „Kamenie sie rušilo a ssedalo pro žalosť.“ Ms. (Č. D.) mor. dial. (laš.) rušiť se, rušať se, moveri, těsto ruša, massa fermentescit, slk. rušiť movere, tangere, rušený part. pass. motus, commotus, rušiť sa se movere; mrus. рухъ, по-рухъ, pol. ruch 1. motus, commotio, 2. pol. animal, ruch wodny bestia aquatilis, ruch morski bestia marina, ruch ziemny vermis, čes. ruch motus, commotio, pol. ruchadło res quae movetur, čes. ruchadlo aratri species, pol. ruchawy adj. mobilis, ruchawka motus, turbae, seditio, ruchawość mobilitas, mrus. рухомый mobilis, не-по-рухомый immobilis, pol. ruchomy adj. mobilis, ruchomość mobilitas, ruchomości pl. = ruchome dobra res mobiles, supellex, rus. рýхнуть i —ся cadere, ruere, collabi, blrus. рухнуць tangere; pol. po-ruszyć vb. pf., -ruszać vb. dur. movere, commovere, demovere, amovere; tangere; excire „jeleń od psów poruszony“; animum movere, roz-ruszyć, -szę, -ruchać, -cham vb. pf. vehementer movere, commovere, quatere, concutere, labefacere „wiatr morze rozruchał“ = wzruszył, „drzewa się od wiatru rozruchały“, roz-ruch motus, tumultus, turbae, seditio, perturbatio, roz-ruszny adj. dissipans, prodigus, wz-ruszyć, -szę vb. pf. wz-ruszać vb. dur. a) commovere, agitare, quatere, quassare, labefacere, wzruszyć ziemię emollire terram; b) movere, commovere (animum), excitare, concitare. Společného původu jsou: stslov, роух-ло onus, onus navis, — тол лодьı Chron. mrus. рух-ло res mobilis, onus náklad, rus. (zastar.) рух-ло supellex, onus navis, рýхлый i рыхлый solutus, laxus, instabilis, mrus. рухлый, pol. ruchliwy mobilis, rychły citus, celer, čes. rychlý, hluž. rychły id. rus. рыхлить, -лю, раз-рыхлить, -рыхлять emollire terram, рýхлядь f. res mobiles, supellex, мягкая — pelles kožišiny, рухлякъ marga;

stslov. роухо onus, onus navis, supellex, spolia, pannus, vestis, proprie res mobilis, bulh. charv. srb. ruho vestitus, slov. ruha, rjuha linteum (rjúšnica, družka), pol. rucho 1. momentum, motus, rota adjuvans motum, 2. res quae movetur, 3. pallium muliebre, syrma; stpol. rucho vestis, Zof. (Arch. IV. 363), čes. roucho, stčes. rúcho vestis, amictus, vestimentum, dim. obs. rúšce, n. 1. id. 2. femoralia, roucha, rouška (dim.), star. rúcha, rúška f. a) linteum, flammeum, velum, rúcha b) stola, roucha potn sudarium, rušice dim. obs. pannus šátek, flammeolum; kašub. ruchno vestis; mrus. рушникъ šátek, рушникомъ пôд-перезана (succincta) Мар. 18. — rum. rufe lintea prádlo, maď. ruha vestis, nřec. ῥοῦχον pannus, vestis, pl. τα ῥοῦχα vestes, supellex, sarcinae — ze slovan. odtud také, jak se podobá, stprus. rûkai pl. (sg. byl by *rûk-as, m.) vestes; s роухо souvisí také stslov. роушина a) zboží merces, srov. коупьцъ роушиноу погоубникъ Ephr.-Vost. b) trh nundinae; kmen роух, kořen asi рѫх, *ch* ze staršího *s*; srov. lit. rusz-us adj. actuosus, sedulus, laboriosus, proprie agilis, ruszėti vb. strenuum, sedulum, actuosum esse, pa-ruszyti tangere, lot. rōš-s, m. -a f. adj. geschäftig, thätig, rührig, rōs-igs vividus, alacer, rōsitê-s vb. i. q. lit. ruszėti, rōš-ens, rōš-igs adj. i. q. rōš-s, rōšinät ad laborem incitare, s ō v kořenné slabice na místě *u*, jak častěji v lot.

2. Роушити, -шѫ vb. dur. stslov. solvere, evertere, црькьвь Men.-Mih. камень кгоже роушить боура Men.-Mih. laedere, ut videtur, не роушикъ печатий Bus. 489. роушати, -аѭ vb. iter. destruere, -шахоу полаты Bus. 716. — scindere, Trigl. slov. charv. srb. rušiti, -šim diruere, destruere, rus. рушить, -шу evertere, diruere, decutere, secare, dissecare, delere, -ся everti, decuti, frangi, collabi, tolli, aboleri, дружба (amicitia) рушится, рушать, -аю secare, dissecare, deglubere, hordeum, рушение n. subst. vb. eversio, lapsus, ruina; čes. rušiti, -ším vb. dur. turbare, laedere, violare, abolere; rušiti zvěř exenterare, eviscerare, laniare, „jelena rušíme“, Us. rušená sláma, rušenka Wirrstroh, rušení turbatio, na př. rušení míru, laesio, violatio, slk. rušať dissecare, dividere in quatuor partes; rus. рушалка le moulin à monder l'orge, mlýn na kroupy, krupník, čes. rušidlo causticum Beizmittel „Pakli

by nemocný bál se uřezánie železem, tehdy vlož na ten otok neb ten nežit rušidlo a vytáhni talov". Sal. rkp. 1. 25 „klestiti koně rušidlem", JA. o kon. rus. рушитель destructor, čes. rušitel corruptor, violator, stslov. на-роушити, -шѫ vb. pf. laedere, odtud на-роушениѥ n. laesio, rus. на-рýшить, -шу vb. pf. на-рушáть, -áю vb. dur. rumpere, laedere, violare, нарушéние laesio, violatio, pol. na-ruszyć vb. pf. na-ruszać vb. dur. laedere, na-ruszenie laesio, čes. na-rušiti, -rušovati laedere, na-rušení laesio, rus. на-рушитель qui laedit, violator, pol. na-ruszyciel, čes. na-rušitel id. stslov. на-роушьность laesio, не-роушимъ a) indissolubilis, -ма оуза Dioptr.-lab. b) illaesus, тѣло цѣло нероушимо Prol.-Mart rus. об-рýшить vb. pf. об-рýшивать vb. dur. diruere, demoliri, sternere, -ся everti, corruere, collabi, — на когó „assaillir" aggredi aliquem, об-рýшина, lapsus, ruina, eversio; fauces montium, от-рушáть, -áю abscīdere; stslov. по-роушити, -шѫ vb. pf. по-роушати, -аѭ vb. dur. laedere пороушити оуставъ. Sbor.-Kir. 57. — оуставлениѥ правилъ. Per. 44. по-роушаниѥ subst. vb. lacerare, slov. po-rušiti diruere, demoliri, charv. srb. po-rušiti 1. id. 2. in squalorem luctumque conjicere, rus. по-рушúть vb. pf. dissecare; laedere, čes. po-rušiti vb. pf. laedere, corrumpere, pecuniā corrumpere, inficere, adulterare, deteriorem reddere, violare, po-rouchati vb. iter. pf. laedere, corrumpere, perdere, stslov. по-роуха laesio, rus. порýха (zastar.) laesio, damnum, прорýшить-ся vb. pf. про-рýшивать-ся vb. dur. collabi, cadere per, desīděre; errorem committere, про-рýха chyb. vitium, peccatum, mrus. про-руха *a*) id. *b*) iactura, damnum; stslov. раз-роушити, -шѫ vb. pf. perdere vedle раз-д-роушити diruere, perdere, раз-роушениѥ n. subst. vb. ruina, раз-д-роушениѥ eversio, *πτῶσις* pád, раз-д-роушати, -аѭ vb. dur. evertere, destruere, abolere, *d* mezi *z* a *r* jest vsunuto; slov. charv. srb. raz-rušiti, -šim vb. pf. destruere, diruere, rus. раз-рýшить, -шу vb. pf. -рушáть, áю vb. dur. destruere, evertere, subvertere, exstinguere, delere, -ся subverti, everti, destrui, разрушéние destructio, eversio, pol. roz-ruszyć vb. pf. -ruszać vb. dur. *a*) i. q. russ., *b*) tollere, abolere, rozruszyć przymierze foedus frangere, roz-ruszenie destructio, eversio, abolitio, čes. roz-rušiti -rušovati discindere, dividere: „rozrušiti ptáka na dvé" Bibl. rus. раз-рушúмый adj. déstruc-

tible, раз-рушимость la destructibilité, stslov. раз-д-роушитель eversor, rus. раз-руши́тель destructor, pol. roz-ruszyciel destructor, eversor, exstinctor, čes. roz-rušitel id. rus. раз-руши́тельный destructivus, čes. roz-rušitelný destructibilis, stslov. раз-д-роушьникъ qui evertit; čes. z-rušiti, -ím vb. pf. (*нз-роушити), z-rušovati, -šuji vb. dur. infringere, corrumpere, perdere, destruere, abolere z-rušení, n. infractio, laesio, destructio, abolitio, **zrušení zákona** obolitio legis, z-rušitel infringens, corrumpens, perdens, deleus, abolens, destruens z-rušitelný destructibilis, z-rušitelnost destructibilem esse; srov. skr. ruš (1. et 4. par.) ferire, laedere, occidere.

3. **Rušiti, -im** vb. dur. slov. vyrývati drny effodere caespites, ruša, rušina, rušnja, drn, pažiť, caespes, Wasen, Grastorf, rušilo rutabulum Schürhaken; od ruša odvozeno, jak se zdá, rušavec (slov.) tetrao tetrix, kořen ruh (роух) z rus; srov. lit. raũs-ti, raus-iù, raus-ýti, -aũ *a*) fodere porcorum, talparum more, *b*) terram pedibus radere, de gallinis, rausis, m. caverna effossa, kořen rus: rúsas fovea, rusinti ignem excitare admoto rutabulo; lot. raus-t, raušu 1. id. 2. fodere, raus-ēt, raus-āt id. kořen rus; také rušināt, -nu i -naju *a*) id. *b*) ignem excitare admoto rutabulo, ruše f. Aschengrube důlek na popel (v peci, na ohništi). Sem náleží, jak se podobá, také rus. за-руша́ть, -а́ю vb. dur. за-ру́шить, -шу vb. pf. obruere, obturare, obstruere.

Роута f. stslov. šat, oděv vestis, Azbuk. slov. ruta linteum, pannus collaris, rutica dim. panniculus, linteolum, stslov. роутиште n. vestis, женьска -шта. Nom.-lab. bulh. rutište id. e conject. „nad (rutišta) ta od glave do nodze Milad. 524. Srov. lot. rōta ozdoba, okrasa, ornatus, mundus, ornamentum, rōtāt, -aju ornare, exornare; v lot. stává někdy *ō* na místě lit. *u* stslov. оу, n. př. ōma mens, lit. úmas, stslov. оумъ id.

Rute f. pl. srb. kosmy villi, rutav adj. charv. srb. hirsutus, villosus, kosmatý „čovjek rutava nosa, cui non impune illudes," bulh. runtav adj. villosus, tedy kmen rut z ржт; srov. lot. runte, f. Wulst.

Роутити сѧ, -штѫ сѧ, -тиши сѧ vb. dur. stslov. agitarí, по-роутити a) jacěre, -роутать н- Bus. 158. пороутити и хоте вь калъ, Belg. b) evertere, destruere, Alex. -сѧ rumpi, съ-роутити сѧ praecipitari: съ брѣга съроутить сѧ, Vost. съ-роу-

штати, -штаѭ vb. dur. ὠθεῖν depellere, proprie detrudere, — ca se impellere; въ-роутити са въ — sequente acc. trudi; bulh. rútè traho schleifen, — sù (se) labi, ruere? „večer se ruti (= roni se) kamen po kamen." - Verk. 11. s-rutjuvam, vb. dur. everto, subverto, charv. po-rutiti se (Lex. II.) corruere, slk. rútiť vb. pf. rúcať vb. dur. jacěre, evertere, na-rútiť, na-rúcať injicere, obtrudere, — sa irrumpere, „taká sa zima narútila" frigus invaluit, po-rútiť, -rúcať destruere, diruere, evertere, morav.routiti diruere, evertere, — se se rejicere, resilire „podlaha se routí, že jest z syrových prken." Sych. Phr. z-routiti diruere, demoliri, — se corruere, collabi. „Pokoje se zroutily." Žerot. Srov. skr. ruṭh (1. par.) perturbare, ruṭh (1. âtm.) arcere, avertere; srov. také sňněm. rütt-en, praet. rutte, quatere, concutere, agitare, ver-rüten obruere, ač neodpadlo-li před *r* kmenové slabiky *h* nebo *w*, pak by ta slova sřněm. nemohla sem potahována býti.

Rúz s předponou po- mor. dial. ve průpovědi: je to na po-rúzi = na ráné, před rukama. Bart. — prvotně: tak na blízku, že to v oči bije? srov. lot. raudzīt, raugu, -dziju (z raugīt) hleděti, dívati se na něco, spectare, raugs muška na ručnici, „das Korn an der Flinte," acu raugs panenka v oku, zřítelnice, pupilla, raugums, m. raug-uma f. quod aspicitur, quod conspicitur; kmen raug, kořen asi rug.

Ružina slov. putamen, lupina, slupka, okrov, jak se podobá, na místě stslov. *ржжина, to slovo zdá se býti stejnokořenným s rus. на-ружный externus, v. на-ру́жу v List. fil. XI. str. 177.

***Ружь** rus. v *на-ружь pars exterior, vyskýtá se jen на-ружи adv. foris, pak с-наружи (adv.) extrinsecus, v. на-ру́жу v List, fil. XI. 177.

Rzan, m. srb. adeps cera mixtus „smiješan loj i vosak." — „Pa užeže rzan jasnu sveću;" slovo, jak se podobá, cizí; může pocházeti z turc. rugan tuk, olej vyražením samohlásky kmenové slabiky i proměněním souhlásky *g* v *z*.

Ржа́вецъ, rus. solum uliginosum, terra palustris bahno, bařina, mrus. ржѣя (Verch. 59.) id. jsou ve spojitosti s rus. ржа *a*) rubigo, rez, *b*) Schlamm, der sich von anhaltender Hitze auf dem Wasser ansetzt, ржа́вый adj. rubiginosus rezavý, rzavý mor. dial. (laš.) rzavka = zerzavka, červené bahno, rezavá

voda; slova tato jsou stejnokořenná se stslov. **ръжда** — z rŭdja — rubigo, čes. rez id. kořen **ръд** rubescere; lit. rūdìs f. rubigo, rūd-ýti, -yjù rubigine infici; v. **руда, рудавина** mrus.

°**Рѫх**, kořen, moveri, se movere, bulh. **рышнъ** sum instabilis, vagus, slov. rahel, -hl-a, -o adj. laxus, solutus; mollis, lenis, charv. rahal, -hl-a, -o laxus, solutus, slov. charv. rahlost laxitas, slov. rahljati, -hljam, rášiti -šim vb. dur. laxare-solvere, emmollire (terram), raz-rahljati laxare. Sem náleží také, jak se podobá, rus. **póхля** m. (°**рѫхли**) homo piger, deses, cessator, prvotně asi: laxus, ochablý schlaff. — v. **рушити** movere.

Ръпьнъ adj. stslov., značení pochybné: **стражѫшта о рьпьнѣемь оутѣканиi коньстѣ** *ἀντιθέτους ἱπποδρομίας*, Greg.-Naz. — *ἀντίθετος* adj. protivný; srov. lit. rupàs, rupùs adj. asper, iniquus, salebrosus, gibber; původní značení slova stslov. bylo, jest-li toto sestavení pravé, nerovný, draslavý, kostrbatý, hrbovatý, v. Rputný, s nímž by **ръпьнъ** kořenem **ръп** ve spojitosti býti mohlo.

Ръть m. stslov. 1. apex, **ръта сапожнаго**, Gen. 14. 15. - Op. 2. 1. 51. — **ръть града** *ἀκρόπολις*, **соуштн искрь на рть града** *πλησίον οὔσης τῆς ἀκροπόλεως*. - Georg.-Vost. 2. rostrum **рьтомь кльветь**, Misc. 16. — 3. os **не закажеши ръта**, I. Tim. 5. 18. - Vost. — 4. prora, **рьть кораблю**, *πρῶρα*° Men.-Vuk. etiam sedes prorae edita — **реть** Sup. 298. (Lex. II.) bulh. rùt, rùtina, rùtlina collis, slov. art apex, cacumen, dim. artič id. Janež. *a* jest tu předsuvka; irt *a*) collis, *b*) ertex, mucro, Habd., spiculum, Bel. prvi rt rostrum (navis), Meg. zadnji rt puppis ib. rtič dim. collis ib. (Lex. II.) charv. rát apex, cacumen „punta" Drobn. àrt m. id. — àrtast adj. accuminatus, -*a* jest předsuvka rt apex, cuspis, spiculum, mucro, Verant. srb. *rát, g. -a apex, cacumen, vyskýtá se co vlastní jméno poluostrova: Rat, m. „poluostrvo niže Dubrovnika," vlask. se zove: penisola Punta, také Ponta (pùnta apex); rt, m. apex, cacumen, rt od noža mucro, russ. **ротъ** gen. **рта** (dim. **рóтикъ**) os, „**зажáть** (zacpati) **кому ротъ**"; **въ ротъ ничегó неидётъ** nemám na nic chuť, **ртúще** augm. os magnum, **ртóвый** adj. oris vedle **рóтовый** id. mrus. **ротъ** os, pl. **роты** ora, **ротище** augm. čes. ret, g. rtu, pl. rty, rtové, (dim.

rtík, retek) 1. labium „vstřásla sta sie rty (psáno rti) má (dual.) contremuerunt labia mea," Ps. Ms. 161. — „pod rtoma jich, sub labiis eorum", Ps. Ms. 13. 3. — 2. fig. ora, margo, „tvrdosť a zavinutie krajov neb rtov rany." Sal. rkp. 2. 27. — 3. ret, pl. rty = ústa os; botan. ret palatum, slk. rot, g. rtu labium, D. hluž. rót, gen. rta os, ze rta ex ore, obyčejně ert hort, kdež e i ho jsou předsuvky, polab. råt, roat J. P., roath J., raath E. os, bucca, rostrum zobák, råt Schl. — rum. raēt rostrum suis — ze slovan. рътъ apex vyvinulo se, jak se zdá, přesmykem hlásek z artŭ i mohlo by býti ve spojitosti se zend. areta (vedle ereta) altus, magnus, na místě *arta, stpers. arta vysoký ve složeném arta-khšatrâ altum imperium habens (kořen ar), Comp. I. 34.

Sem náležejí:
рото-зѣй, рото-зѣя m. f. rus. hians, oscitans, stultus, -ta, рото-зѣйство oscitatio, рото-зѣить hiare, oscitare; srb. Rtanj, m. saltus in Serbia veliká kuželovitá hora, rtenica, rtenjača spina dorsi, ač nejsou-li tato slova přetvořena ze *хрьбьтьница; rtnica první (nejsilnější) pálenka, vinum ustum primum; stslov. рътьникъ, značení nejisté „бѫдемъ рьтиници" Antch. c. 108. možná, že to slovo značí tože, co srb. rtnik veles „einer der ersten Angreifer im Heere," „udariše rtnici; izginuli rtnici;" rus. мухó-ртый hnědý kůň bělohubý equus fuscus ore albo, čes. nárt — na místě *ná-ret — convexum pedis; tarsus; corium superius calcei. (v. List. filol. XI. 176.) rus. dial. поло-ротъ, subst. m. — ротый adj. oscitans, — ротина subst. g. c. id. zevloun, поло-ротина 2. = горланъ, хохотунъ, vlastně os apertum habens, (полъ, полый apertus), поло-ротить clamare, vociferari „кричать" - Вольт. 115. Jestli mrus. без-ротъ phascum vlasatý, dlouhý mech na stromech, skutečně sem náleží, není věcná spojitost toho jména s ротъ os jasná.

Třídění jevů duševných v řecké filosofii.

(Příspěvek k dějinám psychologie.)

Napsal **Frant. Drtina.**

(Pokračování.)

3. *Vytčení principu třídného.*

§ 27. Vymezivše takto jasněji, co Platon asi rozuměl svou klassifikací, můžeme pokusiti se o positivné vytčení jeho principu třídného. Princip ten není nikterak jednotný. Platon dospěl k třídění svému s více hledisek. Pozorovalť život duševný jednak zřetelem metafysickým, jednak psychologickým i fysiologickým, dbaje při tom i pokusů dřívějších, zvláště klassifikace Pythagorské.

1. Již výše bylo k tomu ukázáno, že klassifikace Platonova má původ svůj v ideoslovné jeho nauce. Celý svět skládá se z ideí a zjevů. Je-li člověk jen obraz světa tohoto (*μικρόκοσμος*), musí i v něm spatřována býti tato protiva. Filosofie Platonova směřuje k tomu vyrovnati protivy ideí a zjevů. Vyrovnání toto děje se ovšem po smrti tím, že duše, uvolněna jsouc vazeb tělesných, stává se účastnou čistého poznávání ideí. Ale i v životě pozemském má člověk o to usilovati, utlumuje část nižší, ke světu zjevů obrácenou, a výše klada část vyšší (*νοῦς*), jejímž obsahem jsou idee. Analogie tedy světa ideálného a fenomenálného vedla Platona k rozdvojení nitra lidského na tyto zásadné dvě části, rozumnost a žádostivost. Tyto dvě protivy nemohou však zůstati odloučeny; právě cílem člověka je povznášeti se od světa zjevů k ideám, žádostivost v sobě potlačovati a o rozumnost usilovati. To pak umožněno je zvůlí (= *θυμός*), jejíž podstatu jsme již zevrubně dolíčili.

2. Tuto rozdílnost, jež mu ze soustavy jeho nutně vycházela, Platon nacházel potvrzenu psychologickou analysí. Pozorovalť různé činnosti, jevy a stavy v duši lidské, zřel častý jich spor vzájemný, viděl zejména různost zásadnou mezi požadavky rozumu a nižšími pudy smyslnými, i dospěl tak k odlišení části nesmrtelné a smrtelné v duši lidské. Protivy tyto jeví se zvláště v projevech duše lidské na venek, jež dějí se vůlí osobnou. Tato je vlastní podstatou bytosti lidské, majíc však u Platona vedle povahy snaživé též živel poznávací a cítící v sobě. Toliko řízena-li je rozumností, spěje k cílům vyšším, protiví-li se jí však, upadá v slepou porobu žádostí a chtíčů nižších, které člověka zbavují

vlastní jeho ethické ceny. Psychologickou analysí pocitu žízně, jakož i pohledu na mrtvoly, Platon dospěl k verifikaci těchto svých důsledků.

3. Konečně historicky Platon čerpal zajisté podklad názorů svých z učení Pythagorského, jež výše jsme dolíčili. Pythagorejci měli jasný pojem o vývoji životnosti od rostliny až k člověku, a tím nejen Platonovi, nýbrž zvláště Aristotelovi připravovali půdu. Oni, jakož i Demokritos, dospěli k názoru o trojdílnosti duše lidské. Všem těmto tříděním je pak asi prvým východištěm trojdílnost těla lidského dle význačných funkcí jeho na hlavu, oblast srdce a orgánů pohlavních.

4. *Analogie třídění Platonova.*

§ 28. Tuto klassifikaci Platon snažil se znázorniti a částečně též verifikovati analogickými jinými úkazy, zejména zařízením a sestrojením společnosti občanské.

V sestrojení státu svého a vysvětlování pomocí jeho jevů duševných Platon staví se na stanovisko zcela a výlučně řecké. Jakož vůbec dle názoru antického člověk mizí jakožto individuum před občanem, jako tento vším, onen takřka ničím byl starému Hellenovi, jako jednotlivec měl platnost jen jakožto člen státu, jako konečně dle názoru starořeckého pravá lidskost toliko ve státě, v celku společenském, zosobnění a uskutečnění dochází, tak bylo přirozeno, že i ve stránce této Platon hledal analogie a verifikace pro výVody své ve zřízení společenském.

Domníval se, že jednotlivé tyto jevy a stavy života duševného jsou zastoupeny v jednotlivých třídách společenských: žádostivost ve stavu řemeslníků a rolníků (*γεωργοί*), kteří překonáváním těchto nízkých pudů osvědčují ctnost sobě vlastní, uměřenost (*σωφροσύνη*); vášnivost ve stavu válečníků a strážců (*φύλακες*), jichž ctnost je mužnost (*ἀνδρεία*), a rozumnost ve stavu vladařů (*ἄρχοντες*), kteří, majíce sobě vlastní ctností moudrost (*σοφία*), jsou totožni s filosofy[92]). Bezděky ovšem naskýtá se tu otázka, jaký je přechod mezi jednotlivými stavy společenskými a je-li každý z nich výhradným představitelem určité části duševné. Dle Platona jsou jednotlivé stavy společenské úplně kastovně od sebe odloučeny; tudíž žádného přechodu mezi nimi neuznává.

Kriticky dlužno mimo to podotknouti, že Platonovo vytčení jednotlivých stavů společenských je neúplné; nejsou to nijak zá-

---

[92]) Polit. 435 b, 440 e — 441 a.

stupcové veškeré společnosti a všech jejích směrů. Mnohé činnosti lidské nedocházejí zde přiměřeného zastoupení; na př. umění ni věda nejsou tímto rozborem dokonale vyčerpány. Není tu rovněž náležitě odlišena činnost theoretická i praktická, a stotožnění králů s filosofy s tohoto hlediska jeví se nepřesným.

Nejen však v jednotlivých třídách společenských, nýbrž i v celých národech Platon spatřoval potvrzení své theorie o částech duševných[93]). Foiničané a Aigypťané, kteří nejvíce oddávali se smyslným rozkošem a hleděli si peněžitého zisku, byli mu typem části nejnižší, severní barbaři, vynikajíce statečností a otužilostí, představovali *μέρος θυμοειδές*, kdežto Hellenové, umění milovní a vědy chtiví, zosobňovali v sobě rozumnost.

Jinou analogii nauky své Platon nalézá v přírodě, i ukazuje — ovšem způsobem jen náčrtkovitým, ne tak důsledně, jak později Aristoteles učinil —, že žádostivost nalézáme již u rostlin, kde jeví se přijímáním potravy a rozplozováním, u zvířat přistupuje k ní část vyšší, obdobná *θυμῷ*, a v člověku samém, jenž je bytost nejdokonalejší, pojí se k oběma těmto nižším částem rozum. Názor, na němž založena tato analogie, jest ovšem již oprávněnější, ježto zřejmě dodává Platon, že vyšší část duševná předpokládá vždy nižší[94]), a tudíž zde více zásada jednotnosti života duševného vystupuje v popředí.

Mimo to měl Platon asi též na zřeteli analogii s duší světovou. V „Timaiu“ popisuje stvoření její a udává tři živly, ze kterých povstala: nedílné a nezměnné (*ἀμερές, ταὐτόν*), měnivé a dílné (*μεριστόν, θάτερον*) a smíšeninu z obou (*τὸ συμμεμιγμένον*); všechny tyto tři živly jsou smíšeny opět v jedno — v duši světovou. Je samozřejmo, že v duši jednotlivcově jest analogický oné prvé části rozum, druhé žádostivost a třetí konečně *θυμός*[95]). Ovšem povahou svou jen nesmrtelná část duše lidské příbuzna je s duší světovou.

5. *Konečné posouzení třídění Platonova.*

§ 29. Vedle vytčených již neshod nauky Platonovy jest nám ukázati ještě k některým jiným vadám, jež dosvědčují, že,

---

[93]) Polit. 435 e. — Podobný názor též Aristoteles pronáší v Polit. 1327 b 23: *τὰ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ψυχροῖς τόποις ἔθνη καὶ τὰ περὶ τὴν Εὐρώπην θυμοῦ μέν ἐστι πλήρη, διανοίας δὲ ἐνδεέστερα καὶ τέχνης* ..; o národech asijských dí: *διανοητικὰ μὲν καὶ τεχνικὰ τὴν ψυχήν, ἄθυμα δέ* ... Naproti tomu kmen hellenský *ἀμφοῖν μετέχει· καὶ γὰρ ἔνθυμον καὶ διανοητικόν ἐστιν.*

[94]) Tim. 77 b.

[95]) Tim. 35 a — 36 b.

ač nauka Platonova hloubku a důmyslnou spekulaci jeví, přece spočívá na vrátkých základech.

1. Nedůsledností a vadou v nauce vyložené jest, že Platon stále mluví o třech částech, i nenalezáme ve vývodech jeho nijak jednotného celku duševného, jenž by rozličnými směry projevoval činnost svou. Platonovi ovšem byla otázka ta na snadě, a zejména v „Politeii“ [96]) přiznává otevřeně, že velká nesnáz v tom tkví, máme-li se domnívati, že jevy psychické jsou projevy téže funkce základné aneb jsou-li to činnosti duševné od sebe naprosto odlišené. Vychází pak Platon od věty, že jedna a táž věc nemůže míti účinků sobě protivných, nýbrž že tyto účinky nanejvýš částem jí podřaděným dlužno přičísti, a snaží se celou záhadu symbolicky vysvětliti dvěma příklady: o člověku, jenž stoje rukama a hlavou hýbe, kdežto ostatní tělo je ve klidu, aneb o točícím se kotouči, jehož obě části v různé se jeví spůsobě, osa jsouc v klidu, obvod v pohybu [97]). Různé účinky jeví toliko části, celek je stále totožný. Podobně má se to i s duší: člověk je to, jenž myslí, statečný, žádostivý jest, a toto jsou projevy vlastní jeho duševné podstaty. Platon rozeznává hlavně dvě stránky činnosti duševné, z nichž jedné náleží *κωλύειν*, druhé *ἕλκειν* [98]); pojem jednotnosti pak leží i v názvech *εἴδη* neb *μέρη* od Platona užívaných, jakož i v onom srovnání částí duševných s třemi živoky, kteří však objati jsou podobou lidskou [99]). — Vedle tohoto symbolického pokusu snaží se Platon souvislost všech těchto částí duševných, jež dle něho jakousi jednotnou, srostlou sílu tvoří [100]), vysvětliti a ozřejmiti spůsobem fysiologickým, ovšem s malým zdarem [101]). Obě části nižší jsou dle něho tak spojeny, že žíly od srdce k játrám pronikají, a játra i srdce zase s hlavou a orgány smyslovými jsou ve styku. Oběhem krve vysvětluje tuto vzájemnou souvislost. Tak dochází od rozumu zpráva a rozkaz nižším částem. Rozumná část spůsobuje na povrchu jater — jež se zrcadlem srovnává — zvláštní obraz povahy příjemné neb děsivé, což zaměňuje chuť i barvu jater a na povahu i směr žádostivosti má působnost. Jinde Platon mluví o rozumnosti a smyslovém vnímání jakožto instancích, jichž se duše po skutečnosti něčeho dotazuje [102]). Že Platon byl přesvědčen o jednot-

---

[96]) Polit. 436 a: *τόδε δὲ ἤδη χαλεπόν, εἰ τῷ αὐτῷ τούτῳ ἕκαστα πράττομεν ἢ τρισὶν οὖσιν ἄλλο ἄλλῳ ... ἢ ὅλῃ τῇ ψυχῇ καθ᾽ ἕκαστον αὐτῶν πράττομεν, ὅταν ὁρμήσωμεν.*

[97]) Polit. 436 c—e.

[98]) Polit. 439 c.

[99]) Polit. 588 c.

[100]) *ξύμφυτος δύναμις.*

[101]) Tim. 69 c — 72 e.

[102]) Polit. 523 d: *ἐν πᾶσι γὰρ τούτοις οὐκ ἀναγκάζεται τῶν πολλῶν ἡ ψυχὴ τὴν νόησιν ἐπερέσθαι, τί ποτ᾽ ἐστὶ δάκτυλος· οὐ-*

nosti duše, o tom svědčí sám zřejmě, vzpíraje se názoru, jako bychom koním Trojským se podobali, do nichž by jednotliví smyslové byli strčeni[103]).

Určitě tedy Platon měl duši za cosi jednotného a učil, že různými směry a způsoby projevuje činnost svou. Avšak v tom právě spatřujeme u něho nesrovnalost a nepřesnost; neboť, abychom jednotnost duše lidské s jeho stanoviska pochopili, tomu příčí se

a) rozeznávání smrtelné a nesmrtelné části duševné.

Duše rozumná (*λογιστικόν*) je cos původního, odvěčného, ale jsou-li nižší dvě části, v bytu pozemském s ní sdružené, jakýmsi jejím snížením či jsou-li něco zcela cizího, k ní přibylého, o tom nás Platon nepoučuje. Jisto je však, že části ty nebyly od věků vespolně spojeny, a smrtí tělesnou že nastane opět jich rozloučení. Je-li tomu tak, jak mohou tvořiti cos jednotného?

b) nauka Platonova o různých sídlech těchto tří částí duševných.

2. Dle nauky, obsažené v „Timaiu", duše smrtelná není původu odvěčného, nýbrž teprve později byla k části nesmrtelné od bohů nižších zároveň s tělem přidána, i nelze si mysliti, že by tudíž duše tato, jejíž vlastní sídlo je tělo, toto přetrvala. Smrtí tělesnou zajisté i ona zaniká, a toliko čistá duše rozumná, zbavena jsouc všech chtíčů i náruživostí a prosta pout tělesných, dochází pravé blaženosti ve věčném poznávání ideí. Jak si tu však máme představiti souvislost trestů posmrtných, jež přece by měly stihnouti onu část, která různých nepravostí se dopouštěla, tedy část smrtelnou?[104])

3. Rozeznávání části smrtelné a nesmrtelné a na druhé straně rozumnosti, zvůle a žádostivosti není úplně od sebe odlišeno ani ve vzájemný soulad uvedeno. V „Timaiu" zajisté jest rozumnost část nesmrtelná, obě pak nižší části, jsouce smrtelné, teprve později k ní přistupují, ve „Faidru" naproti tomu všechny tři části jsou nesmrtelny, srovnávány s dvojspřežím a vozatajem, toliko pak tělu je dán úděl smrtelný. Tuto nedůslednost v soustavě Platonově pozoroval již Speusippos a učil proto, že i neroz-

---

δαμοῦ γὰρ ἡ ὄψις αὐτῇ ἅμα ἐσήμηνε τὸν δάκτυλον τοὐναντίον ἢ δάκτυλον εἶναι.

[103]) Theait. 184 d.

[104]) Srv. Zeller Phil. d. Gr. II[4], 1, 718.

umná část duševná účast má v nesmrtelnosti[105]). V nové době pak pokoušel se o vysvětlení této neshody K. B. Hermann, jenž, následuje scholiastu Hermia, snaží se jinak vyložiti báji ve „Faidru“[106]). Srovnává vozataje a oba oře mythu Platonského se živly duše světové, vozataj je prý analogický *οὐσίᾳ*, kůň ušlechtilejší živlu *ταὐτόν* a neposlušný živlu *θάτερον*, jak o nich „Timaios“ vykládá. Poněvadž pak dle „Timaia“ toliko duše rozumná byla od tvůrce z týchž látek a v téže nádobě utvořena jako duše světová, vychází prý z toho, že ve „Faidru“ jen o rozumné části duševné je řeč. Proti tomu dlužno však namítnouti, že ve „Faidru“ je zřejmě řeč o duši celé, a že po výkladě tomto Platon jasně praví (253 c): *τριχῇ διειλόμην τὴν ψυχήν*. Je mimo to možno, aby vlastnosti, které v mythu jsou oběma ořům přičítány, náležely rozumné části duševné? Platon sporu toho neurovnal; neboť nebyl by mohl jinak vysvětliti, proč duše z věčného svého bytí byla uvězněna do těla lidského. Zajisté jeví se ve „Faidru“ mladší stanovisko Platonovo, kdy dualismus teprve vnášel v bytost duševnou, kdežto v „Timaiu“ již rozdíl obou principů v dokonalé krajnosti je proveden.

4. Konečně třeba podotknouti, že Platon v třídění svém odloučil od sebe mnohé věci, které dle názorů našich nutně a přirozeně k sobě náležejí. Tak vnímání smyslové třeba přičísti k činnosti rozumové, k níž patří vůbec všechny pochody poznávací. Podobně neprávem Platon různé stupně citu a žádosti přidělil různým částem duševným.

Historicky je toto učení Platonovo velmi důležito. Nejen u Aristotela, ale zvláště v nauce novoplatonské nalézáme stopy třídění tohoto, a pozdější stoikové v odporu s vlastní školou svou vraceli se k němu. Novoplatonikové rozšířili třídění Platonovo důsledky, které v nauce Platonově jsou sice v jádře obsaženy, avšak nicméně na scestí vedly a vlastní psychologii obrátily v mysticismus. Zvláště místo Platonovo v „Timaiu“ o totožnosti duše světové s nesmrtelnou částí duše lidské vedlo k naukám o emanaci duše z bytosti božské.

---

105) Srv. Zeller Phil. d. Gr. II[4], I, 662, Siebeck Gesch. d. Psych. I, 261.

106) K. B. Hermann De partibus animae immortalibus secundum Platonem, Gött. 1855 str. 10.

6. § 30. *Schematický přehled třídění Platonova.*

		Platonovy části duševné:		
		Ἀθάνατον:	Θνητὸν μέρος:	
		Λογιστικόν	Θυμός	Ἐπιθυμία
Třídění moderné	Poznávavost	ἐπιστήμη (idee), διάνοια (mathem.); předmět: οὐσία	δόξα: πίστις, εἰκασία; předmět: γένεσις	αἴσθησις (předmět: γένεσις)
	Vůle (snaživost)	βούλησις (ὀρεκτικὸν τῶν ἰδεῶν) φιλόσοφον	ὀρεκτικὸν τῆς τιμῆς φιλότιμον	ἐπιθυμία: a) τῶν περὶ ἐδωδὴν καὶ πόσιν, b) τῶν περὶ γέννησιν, c) χρημάτων; φιλοχρήματον (= φιλοκερδές)
	Cit	ἡ ἀπὸ τοῦ εἰδέναι ἡδονή	ἡ ἀπὸ τοῦ τιμᾶσθαι ἡδονή	ἡ ἀπὸ τῶν χρημάτων (διὰ τοῦ σώματος) ἡδονή
Ctnosti příslušné		σοφία	ἀνδρεία	σωφροσύνη
Analogie	Stavy společenské	φιλόσοφοι = ἄρχοντες	ἐπίκουροι (φύλακες)	δημιουργοί (γεωργοί)
	Národnosti	Ἕλληνες	Θρᾷκες καὶ Σκύθαι	Φοίνικες καὶ Αἰγύπτιοι
	Příroda	ἄνθρωπος	ζῷα	φυτά
	Duše světová	ἀμερές = ταὐτόν	συμμεμιγμένον	μεριστόν = θάτερον
Ἔρως		ἔ. λογιστικός (τῶν ἰδεῶν)	ἔ. μετὰ φιλοτιμίας	ἔ. κατὰ σώματα

IV.

Třídění Aristotelovo[107]).

Význam třídění u Aristotela a námitky, jež činí Platonovi. — Aristotelovo třídění prvé: *τὸ ἄλογον — τὸ λόγον ἔχον.* — Třídění druhé: *ψυχὴ θρεπτική — αἰσθητική — διανοητική.* — Třídění třetí: *νοῦς — ὄρεξις.* — Schematický přehled trojího třídění Aristotelova.

§ 31. Aristoteles pozoroval bystře neshodu Platonových částí duše s jednotou její, poznal, že, kdyby duch byl v části rozdělen, bylo by třeba duše jakés vyšší, jež by všechny spojovala, a nesnadno bylo by říci, které části duševné kterým částem tělesným odpovídají. Proti třídění Platonovu vystupuje hlavně těmito námitkami:

1. Dělidlo Platonovo jest libovolno; neboť kdybychom chtěli přijmouti toliko místně oddělené části duševné dle různých, qualitativně rozdílných činností psychických, nevystačili bychom nijak třemi toliko částmi, nýbrž bylo by nám odrůzňovati nesčetné jich množství[108]).

---

[107]) Literatura: Aristotelis opera. Ed. acad. reg. Boruss. (1831—70). Aristotelis De anima ed. A. Torstrik (1862), F. A. Trendelenburg (II. edit. 1877), Ed. Wallace (Cambridge 1882), G. Biehl (1884). — P. J. Vychodil Aristotelovy knihy o duši, přeložil a vysvětlivkami opatřil. Brno 1885. — Baeumker Cl. Des Aristoteles Lehre von den aeusseren und inneren Sinnesvermögen (1877). — Biehl W. Ueber d. Begriff *νοῦς* bei Aristoteles. Gymn. Prog. (1864). — Biese Fr. Die Philosophie des Aristoteles (1835—42). — Brentano Fr. Die Psychologie des Aristoteles, insbes. seine Lehre von *νοῦς ποιητικός* (1867). — Bullinger A. Aristoteles Nus-Lehre (1884). — Freudenthal J. Ueber den Begriff des Wortes *φαντασία* nach Aristoteles (1863). — Frohschammer J. Ueber die Principien der Aristotelischen Philosophie und die Bedeutung der Phantasie in derselben (1881). — Grote G. Aristotle Ed. by Alex. Bain and G. C. Robertson (1872). — Chaignet A. Ed. Essai sur la psychologie d'Aristote (1883). — Kampe F. Die Erkenntnistheorie d. Aristoteles (1870). — Lewes G. H. Aristotle. A chapter from the history of science (1864). — Neuhaeuser Aristoteles' Lehre von dem sinnlichen Erkenntnisvermögen und seinen Organen (1878). — Schell H. Die Einheit des Seelenlebens aus den Principien der Aristotelischen Philosophie entwickelt (1873). — Schlottmann C. Das Vergängliche und Unvergängliche in der menschlichen Seele nach Aristoteles (1873). — Schrader Aristotelis de voluntate doctrina (1847). — Volkmann Die Grundzüge der Aristotelischen Psychologie (Verhandlungen der kön. böhm. Gesell. d. Wiss. V. F. 10 B. 1859). — Waddington-Kastus C. De la psychologie d'Aristote (1848). — Wallace Ed. Outlines of the philosophy of Aristotle (1880). — Wolf Jul. Aristotelis de intellectu agente et patiente doctrina (1844). — Zeller E. Ueber die Lehre des A. von der Ewigkeit des Geistes (Sitzber. der Berl. Ak. 1882). — Srv. též ad 42.

[108]) De an. 432 a 22: *ἔχει δὲ ἀπορίαν εὐθύς, πῶς τε δεῖ μόρια λέγειν τῆς ψυχῆς καὶ πόσα· τρόπον γάρ τινα ἄπειρα φαίνεται, καὶ οὐ μόνον ἅ τινες λέγουσι διορίζοντες, λογιστικὸν καὶ θυμικὸν καὶ ἐπιθυμητικόν, οἱ δὲ τὸ λόγον ἔχον καὶ ἄλογον· κατὰ γὰρ τὰς διαφοράς, δι' ἃς ταῦτα χωρί-*

2. Kdyby byla duše (poznávací) pokládána za jakousi veličinu, byly by části její buď body bezprostoré aneb měly by rozměr. V prvém případě bylo by těch dílů nekonečné množství, a nemohli bychom jich vůbec přehlédnouti, v druhém pak by tentýž předmět byl nesčíslněkrát současně poznáván[109]).

3. Třídění Platonovo rozlučuje často, co vnitřní povahou a příbuzností k sobě náleží, a naopak jevy povahy různé spojuje v jednu třídu. Tak stav žádostivosti, který, ať se jeví v mohutném rozvášnění povahy vyšší aneb v nízkém chtíči tělesném, přece v základě svém vždy je totožný, rozděluje neprávem ve dvě části samostatné. Rozdíly zajisté, které Aristoteles sám uznává a stanoví mezi činností výživnou, počitkovou a rozumovou, spíše prý shodují se se skutečností nežli rozdíl mezi *θυμικόν* a *ἐπιθυμητικόν*[110]).

Ovšem že Aristoteles se svého stanoviska vůbec postrádal v klassifikaci této úplnost; není tu řeči o části výživné (*θρεπτικόν*), jejíž samostatnou jsoucnost sám uznával.

§ 32. Aristoteles zřeknuv se ideosloví Platonova, uvedenými a jinými nesnázemi byl veden k třídění novému, při kterém snažil se různost jednotlivých částí duševných uvésti v souhlas s jednotou duše celé. Stanovil pak předem, že je dvojí spůsob rozdělení vůbec možný, třídění totiž m í s t n é aneb p o j m o v é[111]). Části duševné jsou toliko pojmově od sebe odloučeny a rozdílny, tvoříce jinak jedinou, v podstatě totožnou bytost, jež je principem a základem života lidského. Že Aristoteles neuznával různých duší ani od sebe podstatně odchylných částí duševných, vychází již nezvratně z jeho definice duše, neboť tato jest *ἐντελέχεια τοῦ σώματος*, nemůže však dle jeho názoru jedno tělo míti více principů formujících. Duše právě působí, že části tělesné tvoří jed-

---

ζουσι, καὶ ἄλλα φανεῖται μόρια μείζω διάστασιν ἔχοντα τούτων, περὶ ὧν καὶ νῦν εἴρηται.

[109]) De an. 407 a 10: *πῶς γὰρ δὴ καὶ νοήσει* (t. *ὁ νοῦς*) *μέγεθος ὢν ὁτῳοῦν τῶν μορίων τῶν αὑτοῦ; μορίων δ' ἤτοι κατὰ μέγεθος ἢ κατὰ στιγμήν, εἰ δεῖ καὶ τοῦτο μόριον εἰπεῖν. εἰ μὲν οὖν κατὰ στιγμήν, αὗται δ' ἄπειροι, δῆλον ὡς οὐδέποτε διέξεισιν· εἰ δὲ κατὰ μέγεθος, πολλάκις ἢ ἀπειράκις νοήσει τὸ αὐτό.*

[110]) De an. 433 a 31: *τοῖς δὲ διαιροῦσι τὰ μέρη τῆς ψυχῆς, ἐὰν κατὰ τὰς δυνάμεις διαιρῶσι καὶ χωρίζωσι, πάμπολλα γίνεται, θρεπτικόν, αἰσθητικόν, νοητικόν, βουλευτικόν, ἔτι ὀρεκτικόν· ταῦτα γὰρ πλέον διαφέρει ἀλλήλων ἢ τὸ ἐπιθυμητικὸν καὶ θυμικόν.* Ostatně Platon sám byl si dobře vědom obojetnosti a neustálenosti svého pojmu *θυμός*, neboť praví Polit. 440 c: *τότε μὲν γὰρ ἐπιθυμητικόν τι αὐτὸ ᾠόμεθα εἶναι, νῦν δὲ πολλοῦ δεῖν φαμέν, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον αὐτὸ ἐν τῇ τῆς ψυχῆς στάσει τίθεσθαι τὰ ὅπλα πρὸς τοῦ λογιστικοῦ.*

[111]) Výrazy, jimiž rozdíl tento označuje, jsou: *χωριστὸν λόγῳ μόνον ἢ καὶ τόπῳ* (De an. 413 b 14), *χωριστὸν ὂν ἢ μεγέθει ἢ λόγῳ* (ibdm. 432 a 20; srv. 433 b 24, 429 a 11), *ἀριθμῷ ἀδιαίρετον καὶ ἀχώριστον, τῷ δ' εἶναι κεχωρισμένον* (ibdm. 427 a 2).

notnost těla lidského, a sama-li smrtí odchází, i tyto se rozpadají.

Různým spůsobem Aristoteles snaží se znázorniti tuto myšlenku. Kloub (článek = γιγγλυμός) tvoří dle prostorové velikosti jednotu, ale co do pojmu rozeznáváme v něm přece dvě různé části, dle toho, se které strany se na něj díváme: konvexní (κυρτόν) a konkavní (κοῖλον) [112]). S tím souvisí i analogie s čarou kruhovou, jež rovně může býti myšlena jako konvexní neb konkavní, ale v celku přece jednotna jest, a při částech uvedených rozdílu místného není [113]). Rovněž bod v podstatě a prostorově jeví se jednotným, ale pojmově můžeme přes to rozeznávati v něm dvě části, majíce jej za nekonečně malou přímku, v níž počátek a konec v jedno splývají — ale přes to oba tyto pojmy tu existují a musí býti uznávány [114]). Konečně i to je mu jednotnosti a místné nerozloučenosti duše důkazem, že někteří hmyzové jsouce rozděleni, přece v částech svých ještě dále samostatně žijí, což by nebylo možno, kdyby duše prostorově na díly se rozpadala [115]).

Z tohoto rozrůznění a znázornění Aristotelova je patrno, že nevěří snad ve quantitativné součástky jedné duše, nýbrž že jsou mu to spíše poslední příčiny a důvody jistých skupin jevů duševných, ale ne zase totožny s tím, co zvalo se v psychologii Wolffově duševnými mohutnostmi (Seelenvermögen). Jsou mu to spíše různé mody, jimiž činnost duševná se projevuje, aneb různá hlediska, se kterých na činnost tuto, v podstatě své jednotnou, pohlížíme. „Aristoteles ne tak divisi nějakou jako spíše distinkci jevů duševných nám podává“ [116]).

U Aristotela nacházíme tři rozdělení jevů duševných, z nichž však prvá dvě dohromady spadají — jsouce dalším, ovšem odchylným vývojem třídění Platonova —, třetí pak rozdělení, s předchozími se křižujíc, objevuje rozhodný vliv na dobu pozdější. Celé třídění není u Aristotela provedeno souhlasně a methodicky, hned více, hned méně částí duševných udává, a jen vzájemným

---

[112]) De an. 433 b 21: *νῦν δὲ ὡς ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, τὸ κινοῦν ὀργανικῶς, ὅπου ἀρχὴ καὶ τελευτὴ τὸ αὐτό, οἷον ὁ γιγγλυμός· ἐνταῦθα γὰρ τὸ κυρτὸν καὶ τὸ κοῖλον τὸ μὲν τελευτὴ τὸ δ' ἀρχή· διὸ τὸ μὲν ἠρεμεῖ, τὸ δὲ κινεῖται, λόγῳ μὲν ἕτερα ὄντα, μεγέθει δ' ἀχώριστα.*

[113]) Eth. Nic. 1102 a 30: .... *ἢ τῷ λόγῳ δύο ἐστὶν ἀχώριστα πεφυκότα καθάπερ ἐν τῇ περιφερείᾳ τὸ κυρτὸν καὶ τὸ κοῖλον* ....

[114]) De an. 427 a 9: *ἀλλ' ὥσπερ ἣν καλοῦσί τινες στιγμήν, ᾗ μία ἢ δύο, ταύτῃ καὶ διαιρετή.*

[115]) De an. 413 b 16: *ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν φυτῶν ἔνια διαιρούμενα φαίνεται ζῶντα καὶ χωριζόμενα ἀπ' ἀλλήλων, ὡς οὔσης τῆς ἐν τούτοις ψυχῆς ἐντελεχείᾳ μὲν μιᾶς ἐν ἑκάστῳ φυτῷ, δυνάμει δὲ πλειόνων, οὕτως ὁρῶμεν καὶ περὶ ἑτέρας διαφορὰς τῆς ψυχῆς συμβαῖνον ἐπὶ τῶν ἐντόμων ἐν τοῖς διατεμνομένοις* atd. ....

[116]) Wallace Psych. of. Arist. Introd. str. LIII.

srovnáním míst jednotlivých lze nám nalézti vlastní jeho mínění a určiti počet částí duševných i poměr jich vzájemný.

A. *Aristotelovo třídění prvé.*

§ 33. Rovně jako Platon, i Aristoteles pozoroval v nitru lidském protivu mezi částí vyšší a nižší, nesmrtelnou a smrtelnou. Jsou místa, kde Aristoteles zcela určitě se vyslovuje, že rozdělení toto je přirozeno a na snadě ležící, pravě, že rozpor mezi oběma částmi takový jest, jako mezi věčným a záhubě podrobeným [117]). Věcně ovšem od Platona zcela se odchýlil. Jak z třídění druhého je zjevno, Aristoteles přičítal toliko rozumu činnému nesmrtelnost.

B. *Aristotelovo třídění druhé.*

§ 34. Aristoteles nalezl ke druhé klassifikaci podnět v přírodě. Pozoruje jevy života přírodního, různé odrůdy a stupně bytostí a druhů rostlinných i živočišných a vycházeje od svého základného názoru, že všeho, co žije, původem jedině jest duše, dospěl k třídění novému [118]).

Postupoval pak při tomto třídění spůsobem empirickým. Ač však postavil se na půdu zkušenosti, netřídil nicméně jevů duševných z vlastní jich podstaty a obsahu, nýbrž dle údělu, jejž v nich mají jednotlivé třídy bytostí přírodních. Jemu tyto různosti hlavních tří tříd přírodních nebyly verifikací a znázorněním rozdílů jevů duševných jako Platonovi, nýbrž základem, na němž třídění své zbudoval. Tak povstalo Aristotelovo třídění života duševného na jevy, jež

1. dají se vyvoditi z výživné schopnosti duševné (fac. nutritiva, *θρεπτική*), která náleží především rostlinám,
2. ze schopnosti smyslové čili počitkové (fac. sensitiva, *αἰσθητική*), která přistupuje k prvé u živočišstva,

---

[117]) Srv. zvláště: De an. 413 b 24: *περὶ δὲ τοῦ νοῦ καὶ τῆς θεωρητικῆς δυνάμεως οὐδέν πω φανερόν, ἀλλ' ἔοικε ψυχῆς γένος ἕτερον εἶναι καὶ τοῦτο μόνον ἐνδέχεται χωρίζεσθαι, καθάπερ τὸ ἀΐδιον τοῦ φθαρτοῦ.* — Eth. Nic. 1102 a 27: *οἷον τὸ μὲν ἄλογον αὐτῆς* (t. *τῆς ψυχῆς*) *εἶναι, τὸ δὲ λόγον ἔχον.* — Ibdm. 1139 a 3: *πρότερον μὲν οὖν ἐλέχθη δύ' εἶναι μέρη τῆς ψυχῆς, τό τε λόγον ἔχον καὶ τὸ ἄλογον.* — Polit. 1333 a 16: *διῄρηται δὲ δύο μέρη τῆς ψυχῆς, ὧν τὸ μὲν ἔχει λόγον καθ' αὑτό, τὸ δ' οὐκ ἔχει μὲν καθ' αὑτό, λόγῳ δ' ὑπακούειν δυνάμενον.* Ibdm. 1334 b 17: *ἔπειτα ὥσπερ ψυχὴ καὶ σῶμα δύ' ἐστίν, οὕτω καὶ τῆς ψυχῆς ὁρῶμεν δύο μέρη, τό τε ἄλογον καὶ τὸ λόγον ἔχον.*

[118]) De an. 412 a 27: *διὸ ψυχή ἐστιν ἐντελέχεια ἡ πρώτη σώματος φυσικοῦ δυνάμει ζωὴν ἔχοντος.* Ibdm. 412 b 4: *εἰ δή τι κοινὸν ἐπὶ πάσης ψυχῆς δεῖ λέγειν, εἴη ἂν ἐντελέχεια ἡ πρώτη σώματος φυσικοῦ ὀργανικοῦ.* Ibdm. 414 a 12: *ἡ ψυχὴ δὲ τοῦτο ᾧ ζῶμεν καὶ αἰσθανόμεθα καὶ διανοούμεθα πρώτως, ὥστε λόγος τις ἂν εἴη καὶ εἶδος, ἀλλ' οὐχ ὕλη καὶ τὸ ὑποκείμενον.* Metaph. 1035 b 14: *ἐπεὶ δὲ ἡ τῶν ζῴων ψυχή (τοῦτο γὰρ οὐσία τοῦ ἐμψύχου) ἡ κατὰ τὸν λόγον οὐσία καὶ τὸ εἶδος καὶ τὸ τί ἦν εἶναι τῷ τοιῷδε σώματι*

3. ze schopnosti **rozumové** (intellectus, *διανοητική*), jež s ostatními dvěma částmi činí podstatu bytosti lidské [119]).

§ 35. Nejsou to různé duše, co v jednotlivých těchto třídách spatřujeme, nýbrž vše je duší jedinou, a jen pojmově možno třídy ty rozlišovati, jak již výše bylo ukázáno. Ve vyšších těchto třídách jevů duševných jsou vždy nižší obsaženy, části vyšší vždy a nutně předpokládají nižší. Člověk sám objímá v bytosti své všechny tři stupně, jen lidská duše je výživná, smyslová i rozumová zároveň. Embryon má zajisté toliko duši výživnou, po narození přistupuje k ní smyslová a teprve dospíváním vyvíjí se v člověku i duše rozumová [120]). Každý stupeň předchozí je nezbytnou podmínkou stavu následujícího, a jednota duše lidské zračí se nejzřejměji právě v této vzájemné posloupnosti a vespolnosti. Tento vývoj časový není však nikterak totožný s poměrem věcným; neboť tu duši rozumové přednost naprostá náleží nad ostatní dle věty, že aktualita vždy předchází potencialitu.

Vzájemnost tuto částí jednotlivých, zasahování jedné do druhé, Aristoteles znázorňuje srovnáním s tvary měřickými. Učiníme-li v pětiuhelníku dvě úhlopříčny, povstane trojúhelník a čtyřúhelník, z nichž každý o sobě jest obrazec zvláštní, ale přece prvý ve druhém jest obsažen, oba pak jsou pojaty v pětiúhelníku, tvoříce vespolně jednotu úplnou a vytčeným částem duševným analogickou [121]).

§ 36. Celé pak rozdělení toto je v podstatě totožno s předchozím na část smrtelnou a nesmrtelnou. Výživná zajisté, smyslová, ba i rozumová funkce, pokud je povahy trpné, spadají v jedno se smrtelnou, kdežto rozumnost činná (*νοῦς ποιητικός*), příslušejíc jedině člověku a jsouc vlastním principem myšlení, má

---

[119]) Místa, kde Aristoteles souhrný přehled pozorování svého o těchto třech částech podává, jsou: De an. 415 a 17: ... *οἷον τὶ τὸ νοητικὸν ἢ τὸ αἰσθητικὸν ἢ τὸ θρεπτικόν* ... Ibdm. 432 b 6: *εἰ δὲ τρία ἡ ψυχή, ἐν ἑκάστῳ ἔσται ὄρεξις.* De gen. an. 736 b 8: *τὴν μὲν οὖν θρεπτικὴν ψυχὴν .... ἔχοντα θετέον .... πρῶτον μὲν γὰρ ἅπαντ' ἔοικε ζῆν τὰ τοιαῦτα φυτοῦ βίον, ἑπομένους δὲ δῆλον ὅτι καὶ περὶ τῆς αἰσθητικῆς λεκτέον, καὶ περὶ τῆς νοητικῆς.* Eth. Nic. 1097 b 34: *ἀφοριστέον ἄρα τὴν θρεπτικὴν καὶ αὐξητικὴν ζωήν. ἑπομένη δὲ αἰσθητική τις ἂν εἴη .... λείπεται δὴ πρακτική τις τοῦ λόγον ἔχοντος.*

[120]) De an. gen. 736 a 35: *ὅτι μὲν οὖν τὴν θρεπτικὴν ἔχουσι* (t. *τὰ κυήματα*) *ψυχήν, φανερόν .... προϊόντα δὲ καὶ τὴν αἰσθητικήν, καθ' ἣν ζῷον.*

[121]) De an. 414 b 28: *παραπλησίως δ' ἔχει τῷ περὶ τῶν σχημάτων καὶ τὰ κατὰ ψυχήν· ἀεὶ γὰρ ἐν τῷ ἐφεξῆς ὑπάρχει δυνάμει τὸ πρότερον ἐπί τε τῶν σχημάτων καὶ ἐπὶ τῶν ἐμψύχων, οἷον ἐν τετραγώνῳ μὲν τρίγωνον, ἐν αἰσθητικῷ δὲ τὸ θρεπτικόν.* Srovnání, kterého zde Aristoteles užil, věc dobře znázorňuje, není však přece úplně věrno, ježto každá část předešlá je tu místně druhou omezena, kdežto v životě duševném je nižší část právě sesílena a zmohutněna vyšší. Lépe bylo by asi voliti různé druhy barev.

též úděl v nesmrtelnosti. Její původ je nám hledati přímo v bohu, ona sama, různorodá jsouc od ostatního vývoje duševného, vstupuje jaksi zvenčí do ducha lidského. Tak konečné důsledky psychologie Platonovy i Aristotelovy ztrácejí se v mystickém odvozování vlastního principu rozumnosti ze světa nadsmyslného — a můžeme již z toho viděti, jak snadný a pochopitelný byl další krok Plotinův, jenž pokoušel se z principu věčného jsoucna vyvoditi všechno individuálné prostřednictvím jednotlivých světů, podmiňujících se a na sobě závisejících, zvláště v době, kdy vliv bujné obrazotvornosti orientálné velice byl příznivý takovýmto fantasmatům. Poznavše v povšechných rysech třídění Aristotelovo, přikročíme k podrobnostem, abychom pronikli k jasnému názoru, jejž Aristoteles utvořil si o duši, podstatě a činnostech jejích, určiv hlavní zásady, jež na mnoze ani za našich dnů nepozbyly platnosti.

Duše výživná (*ψυχή θρεπτική*, *nutritiva vis animi*).

§ *37*. *Výživnost* je prvou a nezbytnou podmínkou všeho života. Je to nejnižší schopnost duševná, kterou již u rostlin spatřujeme [122]). Předmět činnosti její je pojímání a spracování potravy, kterou živá bytost přijímá. Působnost tato jeví se způsobem trojím: jednak potrava je proměňována v látku rostlinnou neb vůbec v tělo bytosti ji přijímající, čímž přispívá k zachování života individuálného, jednak podporuje vzrůst, jednak konečně působí proměnu a vývoj v bytost jinou, novou, oné původní, z níž povstává, podobnou.

Již zde je pozorovati nenáhlý vývoj: přijímání potravy zajisté konečným cílem má stvoření bytosti sobě rovné. Dle toho jsou již od Aristotela tyto jednotlivé výjevy a činnosti duše této vytčeny:

1. V ý ž i v n o s t v u ž š í m s m y s l u (*ψ. θρεπτική*, v e g e t a t i v a s e u p r o p r i e n u t r i e n s). Rostlina potřebuje potravy k zachování života individuálného; neboť jen takto, jsouc oduševněna a tím k přijetí potravy uschopněna, může žíti, kdežto bez potravy zaniká [123]). Dlužno podle toho při celém pochodu

---

[122]) De an. 413 a 20: *λέγομεν οὖν .... διωρίσθαι τὸ ἔμψυχον τοῦ ἀψύχου τῷ ζῆν .... (25): διὸ καὶ τὰ φυόμενα πάντα δοκεῖ ζῆν. φαίνεται γὰρ ἐν αὐτοῖς ἔχοντα δύναμιν καὶ ἀρχὴν τοιαύτην, δι' ἧς αὔξησίν τε καὶ φθίσιν λαμβάνουσι κατὰ τοὺς ἐναντίους τόπους.* Ibdm. 413 b 7: *θρεπτικὸν δὲ λέγομεν τὸ τοιοῦτον μόριον τῆς ψυχῆς, οὗ καὶ τὰ φυτὰ μετέχει.* De an. gen. 741 a 25: *αὕτη γὰρ* (t. *ἡ θρεπτική*) *ὑπάρχει πᾶσιν ὁμοίως ζῴοις τε καὶ φυτοῖς.* De an. 415 a 23: *ἡ γὰρ θρεπτικὴ ψυχὴ καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει, καὶ πρώτη καὶ κοινοτάτη δύναμίς ἐστι ψυχῆς, καθ' ἣν ὑπάρχει τὸ ζῆν ἅπασιν.* De an. 434 a 22: *τὴν μὲν οὖν θρεπτικὴν ψυχὴν ἀνάγκη πᾶν ἔχειν ὅ τι περ ἂν ζῇ καὶ ψυχὴν ἔχῃ ἀπὸ γενέσεως καὶ μέχρι φθορᾶς.* Mluví pak Aristoteles o *ψ. θρεπτ.* De an. II. 4 § 2 a § 7—16.

[123]) De an 416 b 12: *ἔστι δ' ἕτερον τροφῇ καὶ αὐξητικῷ εἶναι .... σῴζει γὰρ τὴν οὐσίαν* (t. *ἡ τροφή*), *καὶ μέχρι τούτου ἔστιν, ἕως ἂν καὶ τρέφηται.*

tomto rozeznávati potravu samu, tělo živící se jí a duši, jež je výživy této činným původem[124]). K otázce, zda podobné podobným se živí či naopak, Aristoteles připomíná, že vyživování samo ve spodobení záleží. Potrava právě zažíváním nabývá assimilace k organismu, jejž má vyživovati[125]).

2. Vzrůstnost (*ψ. αὐξητική*, augmentativa animi vis)[126]). Potrava je prostředek, jenž spůsobuje vzrůst rostlin a bytostí živoucích vůbec. Jeť jistý pud, jenž usiluje, aby živá bytost nejen ve světě trvala, nýbrž i v podstatě své se zdokonalovala. Třeba jí tedy dostoupiti jakési přiměřené velikosti, jíž nedostává se jí hned z počátku, ale k níž musí vlastním vývojem znenáhla pokračovati.

Aristoteles brojí tu proti starším filosofům, kteří chtěli všechno vzrůstání toliko z jakéhos roztahování pomocí ohně a proti němu působící země vykládati (jako Empedokles), a dokazuje, že na vysvětlení úkazu toho je nutně potřebí principu životného; neboť ve vzrůstu jeví se pohyb, který je výrazem života, princip pak životný může býti toliko duše, a jsme tudíž nuceni rostlinám duši přičítati[127]). Duše je to, jež onomu napjetí, ohněm a zemí spůsobenému, klade příslušnou míru — vždyť jinak nastalo by roztržení rostliny[128]).

3. Plodivost (*ψ. γενική, γεννητική*, generativa vis animi). Spracování látky výživné děje se konečně tak, že

---

[124]) De an. 416 b 20: *ἐπεὶ δ' ἐστὶ τρία, τὸ τρεφόμενον καὶ ᾧ τρέφεται καὶ τὸ τρέφον, τὸ μὲν τρέφον ἐστὶν ἡ πρώτη ψυχή, τὸ δὲ τρεφόμενον τὸ ἔχον αὐτὴν σῶμα, ᾧ δὲ τρέφεται, ἡ τροφή.*

[125]) De an. 416 b 6: *ἣ μὲν γὰρ ἄπεπτος* (t. *ἡ τροφή*), *τὸ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ τρέφεται, ἣ δὲ πεπεμμένη, τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ.*

[126]) Trendelenburg ve svém kommentáři na str. 292 dokazuje, že vzrůstnost nesmíme za zvláštní část považovati, nýbrž že je to jen účinek činnosti výživné a plodivé (quod corpora augentur, in eo utrumque et gignendi et nutriendi facultas agit). Nemohu přisvědčiti vývodům jeho; neboť ve slovech Aristotelových „*ἐστὶ δ' ἕτερον τροφῇ καὶ αὐξητικῷ*“ nesmíme spatřovati pouhou logickou distinkci. Aristoteles tu obsažně rozeznával; neboť schopnost výživná má platnost více qualitativnou, vzrůstnost pak, působíc zveličení, je povahy quantitativné. Je zde podstatně věcný rozdíl, jak jej Aristoteles označuje slovy: „*ᾗ μὲν γὰρ πόσον τι τὸ ἔμψυχον, αὐξητικόν, ᾗ δὲ τόδε τι καὶ οὐσία, τροφή.*“ — Wallace (Aristotle's psychology) dopouští se nedůslednosti, překládaje sice správně dle vysvětlení, jehož jsme se i my přidrželi, ale v předmluvě rozeznávaje také jen dvě funkce v duši rostlinné (str. LV: its work may be reduced to two main functions — those of reproduction and of absorbing food). Poslední nazývá někde nutrition, jinde pak growth (str. LVI).

[127]) De an. 416 a a n. — De gen. an. 740 b 29: *ἡ τῆς θρεπτικῆς ψυχῆς δύναμις ... ἐκ τῆς τροφῆς ποιεῖ τὴν αὔξησιν, χρωμένη οἷον ὀργάνοις θερμότητι καὶ ψυχρότητι.*

[128]) De an. 416 a 6: *πρὸς δὲ τούτοις τί τὸ συνέχον εἰς τἀναντία φερόμενα τὸ πῦρ καὶ τὴν γῆν; διασπασθήσεται γάρ, εἰ μή τι ἔσται τὸ κωλῦσον· εἰ δ' ἔσται, τοῦτ' ἐστὶν ἡ ψυχὴ καὶ τὸ αἴτιον τοῦ αὐξάνεσθαι καὶ τρέφεσθαι.*

vytvoří se sémě, zárodek, z něhož povstává bytost jiná, povahou i podobou svou s prvou spřízněná. Potravou zajisté na krátkou toliko dobu jest udržen život individuálný, plozením však dochází úplného uskutečnění pud po sebezachování. Bytost rozplozující se dle pojmu stále žije a stává se účastnou nesmrtelnosti ve svých potomcích [129]). Tato síla plodivá, jak vidno z povahy a významu jejího, je vrchol duševnosti vegetativné, činnost její nejdůležitější a nejcennější [130]), udělujíc jí zvláštní význam a určitý ráz [131]).

Pozorujeme-li tuto nejnižší schopnost duševnou, vidíme zde síly, jež instinktivně, bez vědomí působí a jichž výsledek, všeobecně řečeno, je pohyb. O nějaké činnosti snaživé neb počitkové nemůže tu býti řeči; neboť nedostává se rostlinám centra životného a duševného, jež u zvířat Aristoteles spatřuje v srdci.

Duše počitková (*ψυχὴ αἰσθητική*, *sensitiva vis animi*).

§ 38. K nejnižšímu stupni duševnému přistupuje u zvířat schopnost vyšší, jež, působíc smyslové vnímání, je zároveň podmínkou vyšší duševné práce, člověku vlastní. Aristoteles, jakož vůbec snažil se zachovati a vytknouti jednotu duševnou, tak i zde projevil úsilí vylíčiti a přesně kausálně naznačiti celé pochody poznávací na určitých stupních od pouhého smyslového vnímání až ke skutečnému přemýšlení. V tom je hlavní rozdíl jeho proti Platonovi, který smyslové vnímání od činnosti rozumové odlučoval [132]). Proti němu, jakož i proti škole Pythagorské a Herakleitovi, stejně smýšlejícím, Aristoteles hájí důrazně pravdy, skutečnosti a věcnosti toho, co smysly pojímáme. Smysly podávají nám skutečné věcí poznání, vždy stejně nám o všem vypovídajíce, klam nastává jen nesprávným úsudkem, jejž činíme na základě výpovědí smyslových. Jako jsme viděli, že duše výživná

---

[129]) De an. 415 a 26: *φυσικώτατον γὰρ τῶν ἔργων τοῖς ζῶσιν, ὅσα τέλεια καὶ μὴ πηρώματα, ἢ τὴν γένεσιν αὐτομάτην ἔχει, τὸ ποιῆσαι ἕτερον οἷον αὐτό, ζῷον μὲν ζῷον, φυτὸν δὲ φυτόν, ἵνα τοῦ ἀεὶ καὶ τοῦ θείου μετέχωσιν, ᾗ δύνανται* .... (415 b 6) .... *καὶ διαμένει οὐκ αὐτὸ ἀλλ' οἷον αὐτό, ἀριθμῷ μὲν οὐχ ἕν, εἴδει δ' ἕν.* — De gen. an. 735 a 17: *τοῦτο* (t. *τὸ θρεπτικόν*) *δ' ἐστὶ τὸ γεννητικὸν ἑτέρου οἷον αὐτό· τοῦτο γὰρ παντὸς φύσει τελείου ἔργον καὶ ζῴου καὶ φυτοῦ.* — Polit. 1252 a 29: *ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζῴοις καὶ φυτοῖς φυσικὸν τὸ ἐφίεσθαι οἷον αὐτὸ τοιοῦτον καταλιπεῖν ἕτερον.* — Takto již Platon pohlížel na rozplozování (Symp. 207 d): .... *ἡ θνητὴ φύσις ζητεῖ κατὰ τὸ δυνατὸν ἀεί τε εἶναι καὶ ἀθάνατος· δύναται δὲ ταύτῃ μόνον* (t. *τῇ γενέσει*), *ὅτι ἀεὶ καταλείπει ἕτερον νέον ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ.*

[130]) De an. 416 b 23: *ἐπεὶ δὲ ἀπὸ τοῦ τέλους ἅπαντα προσαγορεύειν δίκαιον, τέλος δὲ τὸ γεννῆσαι οἷον αὐτό, εἴη ἂν ἡ πρώτη ψυχὴ γεννητικὴ οἷον αὐτό.*

[131]) De gen. an. 740 b 36: *εἰ οὖν αὕτη ἐστὶν ἡ θρεπτικὴ ψυχή, αὕτη ἐστὶ καὶ ἡ γεννῶσα, καὶ τοῦτ' ἐστὶν ἡ φύσις ἡ ἑκάστου ἐνυπάρχουσα καὶ ἐν φυτοῖς καὶ ἐν ζῴοις πᾶσιν.*

[132]) Viz výše poznámku 68.

se svými třemi směry a třídami je základem všeho života vůbec, tak i v duši sensitivné Aristoteles postupuje po stupních nenáhlých od vnímání smyslového až k činnosti rozumové. Duši tuto přičítá všemu živočišstvu, jí liší se zvíře od rostlin; ona proto tvoří důležitý stupeň vývoje životného [133]).

Počitek (*αἴσθησις*).

§ 39. Zevnější předmět působí na bytost organickou, čímž povstává smyslové vnímání, jež snaží se Aristoteles vyložiti z pohybu, v nějž předmět vnější a smysl jsou uvedeny. V orgánu smyslovém předmět vnější působí změnu, kterou uvědomuji si jako pocit [134]). Změna ta jeví se spůsobem různým, ale vždy je povahy qualitativné [135]).

Pojímáme pak smysly svými předmět vnější a vlastnosti jeho nikoli hmotně, nýbrž toliko formálně [136]). Aristoteles znázorňuje celý tento pochod srovnáním s voskem, jenž v sebe přijímá znak pečetní, nikoli pak látku, z níž je pečeť zhotovena (zlato nebo železo). V tom právě je dle názoru Aristotelova zásadný rozdíl mezi činností rostlinnou a živočišnou. U obou je zajisté přijímání čehos ze vnějška do nitra, ale kdežto rostliny přijímají předmět cizí látkově, přechází při činnosti smyslové jen forma s předmětu vnějšího na podmět, kdežto látka sama zůstává nedotknuta [137]). Smysl, jímž něco pojímáme, jeví se býti při tom

---

[133]) De gen. an. 741 a 26: *διὰ τί οὖν οὐκ ἀποτελεῖ τὰ μόρια καὶ τὸ ζῷον; ὅτι δεῖ αἰσθητικὴν αὐτὰ ἔχειν ψυχήν.* — Ibdm. 736 a 30: *ζῷον δ' ἐστὶ κατὰ τὸ μόριον τῆς ψυχῆς τὸ αἰσθητικόν.* Dále pak dí: *ὅτι μὲν οὖν τὴν θρεπτικὴν ἔχει* (t. *τὰ κυήματα*) *τὴν ψυχήν, φανερόν* .... *προϊόντα δὲ καὶ τὴν αἰσθητικήν, καθ' ἣν ζῷον διορίζομεν.* De part. an. 666 a 34: *τὸ ζῷον αἰσθήσει ὥρισται.* De an. 413 b: *τὸ μὲν οὖν ζῆν διὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην ὑπάρχει τοῖς ζῶσι, τὸ δὲ ζῷον διὰ τὴν αἴσθησιν πρώτως.* — De sens. et sens. 436 b 10: *τοῖς δὲ ζῴοις, ᾗ μὲν ζῷον ἕκαστον, ἀνάγκη ὑπάρχειν αἴσθησιν· τούτῳ γὰρ τὸ ζῷον εἶναι καὶ μὴ ζῷον διορίζομεν.*

[134]) De an. 416 b 33: *ἡ δ' αἴσθησις ἐν τῷ κινεῖσθαί τε καὶ πάσχειν συμβαίνει, καθάπερ εἴρηται· δοκεῖ γὰρ ἀλλοίωσίς τις εἶναι.* — De somno 454 a 8: *ἡ δὲ λεγομένη αἴσθησις ὡς ἐνέργεια κίνησίς τις διὰ τοῦ σώματος τῆς ψυχῆς ἐστι.* — Phys. 244 b 10: *ἀλλοιοῦνται γάρ πως καὶ αἱ αἰσθήσεις· ἡ γὰρ αἴσθησις ἡ κατ' ἐνέργειαν κίνησίς ἐστι διὰ σώματος πασχούσης τι τῆς αἰσθήσεως.*

[135]) Jak známo, Aristoteles ve své metafysice rozeznává čtyři druhy pohybu, z nichž jest *ἀλλοίωσις* = *μεταβολὴ κατὰ τὸ ποιόν.* Povahu proměny této Aristoteles určuje podrobněji De gen. 319 b 10: *ἀλλοίωσις μέν ἐστιν, ὅταν ὑπομένοντος τοῦ ὑποκειμένου, αἰσθητοῦ ὄντος, μεταβάλλῃ ἐν τοῖς αὑτοῦ πάθεσιν ἢ ἐναντίοις οὖσιν ἢ μεταξύ.*

[136]) De an. 424 a 17: *καθόλου δὲ περὶ πάσης αἰσθήσεως δεῖ λαβεῖν, ὅτι ἡ μὲν αἴσθησίς ἐστι τὸ δεκτικὸν τῶν αἰσθητῶν εἰδῶν ἄνευ τῆς ὕλης, οἷον ὁ κηρὸς τοῦ δακτυλίου ἄνευ τοῦ σιδήρου καὶ τοῦ χρυσοῦ δέχεται τὸ σημεῖον, λαμβάνει δὲ τὸ χρυσοῦν ἢ τὸ χαλκοῦν σημεῖον, ἀλλ' οὐχ ᾗ χρυσὸς ἢ χαλκός.*

[137]) Příčinu, proč rostliny nemají smyslového vnímání, Aristoteles udává (De an. 424 b; srv. Grote, Aristotle II, 194) slovy: .... *αἴτιον*

trpným, ježto na něj působí předmět vnější a formou svou v něj takřka vchází, ji v něm zůstavuje [138]). Rovně však jeví se i opáčné působení smyslů na věci vnější právě tím, že přítomností jejich odlučuje se od vlastní hmotné podstaty předmětu čistá forma. Neboť, zříme-li zrakem, není v oku kámen, nýbrž toliko jeho podoba [139]).

Obšírně mluví Aristoteles o staré otázce filosofie řecké, zda podobné podobným či opáčně vnímáme, a dochází k výsledku, že nepodobnost je před vnímáním a toto samo že právě ve spodobení záleží [140]). Zvláštním příkladem pak to Aristoteles znázorňuje i ukazuje, že orgán ochutnávající musí býti navlhčen, v čemž je právě spodobení s předmětem ochutnávaným, aniž však ztrácí vlastní svou povahu [141]).

Toto spodobení pak Aristoteles určuje blíže ve shodě se základným principem své soustavy filosofické jakožto přechod z možnosti ve skutečnost. Smysl náš, jsa toliko *δυνάμει*, mění se působením předmětu vnějšího v *ἐνέργειαν*. Jen tak, praví Aristoteles, můžeme pochopiti, proč na př. oko toliko vnějšek vidí a nikoli vlastní nitro, ačkoli jsou v orgánu zrakovém příslušné podmínky hmotné. Jeť právě v orgánu smyslovém toliko pouhá možnost (*δύναμις* = *ὕλη*), princip materiálný, jenž potřebuje vnějšího popudu (*ἐνέργεια* = *εἶδος*), principu formálného, aby vjem smyslový (= *ἐντελέχεια*) povstal [142]). Jako dřevo, ač v sobě má možnost hoření, potřebuje nicméně, aby něčím vnějším bylo za-

---

γὰρ τὸ μὴ ἔχειν μεσότητα, μηδὲ τοιαύτην ἀρχὴν οἵαν τὰ εἴδη δέχεσθαι τῶν αἰσθητῶν, ἀλλὰ πάσχειν μετὰ τῆς ὕλης. — A Themistios ve smysle Aristotelově podotýká (viz u Grota ibdm.): *πάσχει* (t. *τὰ φυτὰ*) *συνεισιούσης τῆς ὕλης τοῦ ποιοῦντος* . . .

[138]) De an. 416 b 33: *ἡ δ' αἴσθησις ἐν τῷ κινεῖσθαί τε καὶ πάσχειν συμβαίνει.* Met. 1010 b 33 je smyslové vnímání označeno jako *πάθος τοῦ αἰσθανομένου.*

[139]) De an. 431 b 29: *οὐ γὰρ ὁ λίθος ἐν τῇ ψυχῇ, ἀλλὰ τὸ εἶδος.* Ibdm. 429 a 29 mluví se o *ἀπάθεια τοῦ αἰσθητικοῦ.* De insomn. 460 a 25: *οὐ μόνον πάσχει, ἀλλὰ καὶ ἀντιποιεῖ τὸ τῶν χρωμάτων αἰσθητήριον.* Zrak prý na čistém zrcadle často způsobuje skvrny, z čehož Aristoteles soudí, že jakási reakce z oka při vidění vychází: *ὥσπερ καὶ ἡ ὄψις πάσχει, οὕτω καὶ ποιεῖ τι* (ibdm. 459 b 27).

[140]) De an. 417 a 20: *πάσχει μὲν γὰρ τὸ ἀνόμοιον, πεπονθὸς δ' ὅμοιόν ἐστιν.* Ibdm. 418 a 3: *τὸ δ' αἰσθητικὸν δυνάμει ἐστὶν οἷον τὸ αἰσθητὸν ἤδη ἐντελεχείᾳ, καθάπερ εἴρηται. πάσχει μὲν οὖν οὐχ ὅμοιον ὄν, πεπονθὸς δ' ὡμοίωται καὶ ἔστιν οἷον ἐκεῖνο.*

[141]) De an. 422 a 34. Tento pojem spodobení je vůbec v psychologii Aristotelově velmi důležit. Při činnosti výživné je hmotné spodobení látek přijímaných, taktéž u smyslů nižších, zvláště chuti (navlhčení a p.), ale u vyšších a dokonce v myšlení je spodobení toto čistě ideálné, formálné povahy.

[142]) De an. 417 a 2: *ἔχει δ' ἀπορίαν διὰ τί καὶ τῶν αἰσθήσεων αὐτῶν οὐ γίνεται αἴσθησις, καὶ διὰ τί ἄνευ τῶν ἔξω οὐ ποιοῦσιν αἴσθησιν, ἐνόντος πυρὸς καὶ γῆς καὶ τῶν ἄλλων στοιχείων* . . . . . . *δῆλον οὖν ὅτι τὸ αἰσθητικὸν οὐκ ἔστιν ἐνεργείᾳ, ἀλλὰ δυνάμει μόνον.* De sensu 438 b 22: *τὸ γὰρ αἰσθητὸν ἐνεργεῖν ποιεῖ τὴν αἴσθησιν.*

páleno, tak se to má i s činností smyslů našich [143]). Že předmět vnější je princip působící vnímání, Aristoteles dovozuje též z toho, že, odstraněn-li je předmět vnější, je též odstraněno jeho vnímání, kdežto při ztrátě smyslů předmět vnější dále trvá [144]). Takto, dosti primitivně, hleděl Aristoteles rozluštiti otázku realismu a idealismu.

Při vlastním rozboru pochodu vnímacího Aristoteles má na zřeteli tři věci: orgán smyslový, předmét vnější, jehož formu máme vnímati, a ústředí, jímž obé je sprostředkováno.

Obraťme se především k poslednímu.

§ 40. Aristoteles pozoruje, že počitek nepovstane dotčením se předmětu s orgánem smyslovým; neboť je-li předmět příliš přiblížen, nenásleduje vůbec žádný pocit. Třeba se proto domnívati, že počitek je výsledek pohybu, jenž, od předmětu pojímaného vycházeje, je nejprvé sdělen jakés látce ústřední, která teprve jej převádí na smysl, načež následuje uvědomění [145]). Vyšetřováním tohoto ústředí zabývá se nejvíce nauka Aristotelova o jednotlivých smyslech.

Podle tohoto ústředí smysly rozlišují se na dva druhy:

1. smysly vyšší (zrak, sluch a čich = *ὄψις, ἀκοή, ὄσφρησις*); působí do dálky, a ústředím jest jim vzduch neb voda. Průhlednost (*τὸ διαφανές*) je vlastností, která zvláště vzduch uschopňuje pro vidění. Předmět zraku — barva — nepůsobí přímo na oko, nýbrž vyvozuje nejprvé pohyb v ústředí vzdušném (neb vodním), jehož vlastností je průhlednost. Tato je ve skutečnosti (*ἐνεργείᾳ*) světlo, v možnosti pak (*δυνάμει*) tma [146]). Kdežto tedy

---

[143]) De an. 417 a 7: *διὸ καθάπερ τὸ καυστὸν οὐ καίεται αὐτὸ καθ' αὑτὸ ἄνευ τοῦ καυστικοῦ.*

[144]) Kateg. 7 b 37: *τὸ μὲν γὰρ αἰσθητὸν ἀναιρεθὲν συναναιρεῖ τὴν αἴσθησιν, ἡ δ' αἴσθησις τὸ αἰσθητὸν οὐ συναναιρεῖ.*

[145]) De an. 419 a 12: *ἐὰν γάρ τις θῇ τὸ ἔχον χρῶμα ἐπ' αὐτὴν τὴν ὄψιν, οὐκ ὄψεται· ἀλλὰ τὸ μὲν χρῶμα κινεῖ τὸ διαφανές, οἷον τὸν ἀέρα, ὑπὸ τούτου δὲ συνεχοῦς ὄντος κινεῖται τὸ αἰσθητήριον.* Ibdm. 25 a n.: *ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ ψόφου καὶ ὀσμῆς ἐστίν· οὐδὲν γὰρ αὐτῶν ἁπτόμενον τοῦ αἰσθητηρίου ποιεῖ τὴν αἴσθησιν, ἀλλ' ὑπὸ μὲν ὀσμῆς καὶ ψόφου τὸ μεταξὺ κινεῖται, ὑπὸ δὲ τούτου τῶν αἰσθητηρίων ἑκάτερον· ὅταν δ' ἐπ' αὐτό τις ἐπιθῇ τὸ αἰσθητήριον τὸ ψοφοῦν ἢ τὸ ὄζον, οὐδεμίαν αἴσθησιν ποιήσει.* Ibdm. 435 a 15: *πάντα δὲ τῷ δι' ἑτέρου αἰσθάνεσθαι ποιεῖ τὴν αἴσθησιν καὶ διὰ τῶν μεταξύ.* De sens. et sens. 440 a 18: *ὥστ' εὐθὺς κρεῖττον φάναι τῷ κινεῖσθαι τὸ μεταξὺ τῆς αἰσθήσεως ὑπὸ τοῦ αἰσθητοῦ γίνεσθαι τὴν αἴσθησιν* .... Ibdm. 438 b 3: *εἴτε φῶς εἴτ' ἀήρ ἐστι τὸ μεταξὺ τοῦ ὁρωμένου καὶ τοῦ ὄμματος, ἡ διὰ τούτου κίνησίς ἐστιν ἡ ποιοῦσα τὸ ὁρᾶν.*

[146]) Obšírně o tom mluví De an. II, 7, kde jsou zvláště tyto věty pro vylíčení naše důležity. 419 a 13: *ἀλλὰ τὸ μὲν χρῶμα κινεῖ τὸ διαφανὲς οἷον τὸν ἀέρα, ὑπὸ τούτου δὲ συνεχοῦς ὄντος κινεῖται τὸ αἰσθητήριον.* Srv. De sens. 438 b 3. — De an. 418 b 9: *φῶς δέ ἐστιν ἡ τούτου ἐνέργεια, τοῦ διαφανοῦς ᾗ διαφανές. δυνάμει δὲ ἐν ᾧ τοῦτ' ἐστὶ καὶ τὸ σκότος.* Ibd. 419 a 11: *ἡ δ' ἐντελέχεια τοῦ διαφανοῦς φῶς ἐστιν.* Ibd. 418 b

průhlednost vzduchu je vlastnost, která jej uschopňuje pro vidění, činí jej elastičnost, hybnost a plynulost vhodným ústředím pro dojmy sluchové a čichové [147]). Zvířatům vodním jest ústředím voda.

2. **smysly nižší** (chuť a hmat = *γεῦσις, ἁφή*) jsou v podstatě totožny, tvoříce jakýsi druh hmatu [148]). Kdežto při smyslech vyšších dálo se působení do dálky, je při smyslech těchto třeba, aby se předmět přiblížil až k tělu. Dotčením tělesa postřehovaného povstává právě počitek. Ačkoli tedy na první pohled není tu žádného ústředí, ukazuje nicméně Aristoteles zajímavým způsobem, že vlastním ústředím je povrch našeho těla a při chuti speciálně jazyk, kdežto vlastní čidlo je prý vnitř pod kůží; neboť i přiložíme-li lístek na tělo a předmět k němu přiblížíme, dostaví se pocit, ač tu není bezprostředního dotknutí [149]). A tím liší se právě nižší tyto smysly od vyšších, že medium je s nimi srostlé, a tedy ne tak prostřednictvím jeho, jako jím samým vnímáme, podobně jako v boji šíp letící poraní zároveň štít i vojína jím se kryjícího [150]). Při smyslech vyšších je medium cos činného, zde však jeví se více ve stavě trpném.

§ 41. Při popise **orgánů smyslových** Aristoteles přihlíží hlavně k živlům, z nichž se skládají. Mají pak tu úkol nejdůležitější zase voda a vzduch. Skládáť se oko z látky vodnaté, ucho je povahy vzdušné, kdežto orgán čichový z jakési

18: *ἔστι δὲ τὸ σκότος στέρησις τῆς τοιαύτης ἕξεως ἐκ διαφανοῦς, ὥστε δῆλον ὅτι καὶ ἡ τούτου παρουσία τὸ φῶς ἐστιν.* De sens. et sens. 439 a 21: *ὃ δὲ λέγομεν διαφανές, οὐκ ἔστιν ἴδιον ἀέρος ἢ ὕδατος, οὐδ' ἄλλου τῶν οὕτω λεγομένων σωμάτων, ἀλλά τις ἐστὶ κοινὴ φύσις καὶ δύναμις, ἣ χωριστὴ μὲν οὐκ ἔστιν, ἐν τούτοις δ' ἐστί, καὶ τοῖς ἄλλοις σώμασιν ἐνυπάρχει, τοῖς μὲν μᾶλλον, τοῖς δ' ἧττον.* Ibdm. 439 b 8: *τὸ ἄρα διαφανὲς καθ' ὅσον ὑπάρχει ἐν τοῖς σώμασι .... χρώματος ποιεῖ μετέχειν.*

[147]) De an. 419 a 27: *ἀλλ' ὑπὸ μὲν ὀσμῆς καὶ ψόφου τὸ μεταξὺ κινεῖται, ὑπὸ δὲ τούτου τῶν αἰσθητηρίων ἑκάτερον.* Phys. 245 a 7: *τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἡ ἀκοὴ καὶ ἡ ὄσφρησις. πρῶτον γὰρ κινοῦν πρὸς τὸ κινούμενον ὁ ἀήρ.* De an. 421 b 9: *ἔστι δὲ καὶ ἡ ὄσφρησις οἷον ἀέρος ἢ ὕδατος· καὶ γὰρ τὰ ἔνυδρα δοκοῦσιν ὀσμῆς αἰσθάνεσθαι.* Pro ústředí sluchové a čichové Aristoteles neutvořil názvu všeobecného. Filoponos však je nazval analogicky k ústředí zrakovému *διηχές* a *διοσμόν* (srv. Trendelenburg Komm. str. 308 a Grote Aristotle II, 201. pozn. a).

[148]) De sens. et sens. 441 a 3: *ἡ δὲ γεῦσις ἁφή τις ἐστίν.* — De an. passim.

[149]) De an. 423 b 17: *ὅλως δ' ἔοικεν ἡ σὰρξ καὶ ἡ γλῶττα, ὡς ὁ ἀὴρ καὶ τὸ ὕδωρ πρὸς τὴν ὄψιν καὶ τὴν ἀκοὴν καὶ τὴν ὄσφρησιν ἔχουσιν, οὕτως ἔχειν πρὸς τὸ αἰσθητήριον ὥσπερ ἐκείνων ἕκαστον.* Ibdm. 423 a 2: *καὶ γὰρ νῦν εἴ τις περὶ τὴν σάρκα περιτείνειεν οἷον ὑμένα ποιήσας, ὁμοίως τὴν αἴσθησιν εὐθέως ἁψάμενος ἐνσημαίνει.*

[150]) De an. 423 b 12: *ἀλλὰ διαφέρει τὸ ἁπτὸν τῶν ὁρατῶν καὶ τῶν ψοφητικῶν, ὅτι ἐκείνων μὲν αἰσθανόμεθα τῷ τὸ μεταξὺ ποιεῖν τι ἡμᾶς, τῶν δὲ ἁπτῶν οὐχ ὑπὸ τοῦ μεταξύ, ἀλλ' ἅμα τῷ μεταξύ, ὥσπερ ὁ δι' ἀσπίδος πληγείς.*

zání[160]). Jím uvědomujeme si dojmy smyslové jako vlastní, nám náležející.

Činnost však tohoto vyššího smyslu neomezuje se toliko na uvědomění si vjemů smyslových. Jeť nám ho dle Aristotela též potřebí, abychom počitky smyslové od sebe odrůzňovali a si je takto v různosti jich uvědomovali, abychom odlišovali na př. bílé od sladkého aneb sladké od teplého[161]).

Takovýmto srovnáváním výpovědí smyslů jednotlivých je poznání teprve možno, podobně jako, mají-li dva lidé mínění různá, je třeba někoho třetího, jenž by je rozsoudil[162]).

Není však smysl tento pouhým příjemcem látky, již mu smyslové jednotliví podávají, nýbrž působí též samočinně. Jím uznamenáváme zajisté ony již uvedené vjemy všeobecné (*αἰσθητὰ κοινά*), jakož i náhodné (*τὰ συμβεβηκότα*). Vnitřní tento smysl pojímá tedy velikost, číslo, podobu, pohyb, klid atd.[163]), on pojímá i dvě vlastnosti na př. žlutost a hořkost na jednom předmětě, on uznamenává, že na př. bělost v dáli spatřovaná je syn Kleonův[164]). Tak je smysl tento vniterný princip a počátek všeho smyslového vnímání (*ἀρχὴ τῆς αἰσθήσεως*). Jako pak jednotliví smyslové mají zvláštní orgány, tak se zdá, že pokládal Aristoteles srdce za orgán tohoto smyslu ústředního[165]).

Poměr smyslu tohoto vnitřního ke smyslům jednotlivým je samozřejmý. Kdežto smysly jednotlivé mají úkol trpný, přijímajíce v sebe formu předmětu vnějšího, má tento vnitřní smysl úkol činný, srovnávaje, odrůzňuje a upravuje látku, smysly jednotlivými

---

ριαν. εἰ γὰρ τὸ τῇ ὄψει αἰσθάνεσθαί ἐστιν ὁρᾶν, ὁρᾶται δὲ χρῶμα ἢ τὸ ἔχον, εἰ ὄψεταί τις τὸ ὁρῶν, καὶ χρῶμα ἕξει τὸ ὁρῶν πρῶτον.

[160]) De somno 455 a 15: *ἔστι δέ τις καὶ κοινὴ δύναμις, ἀκολουθοῦσα πάσαις, ᾗ καὶ ὅτι ὁρᾷ καὶ ἀκούει, αἰσθάνεται. οὐ γὰρ δὴ τῇ γε ὄψει ὁρᾷ ὅτι ὁρᾷ.*

[161]) De an. 426 b 12: *ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ λευκὸν καὶ τὸ γλυκὺ καὶ ἕκαστον τῶν αἰσθητῶν πρὸς ἕκαστον κρίνομεν, τίνι καὶ αἰσθανόμεθα ὅτι διαφέρει;* Ibdm. 431 a 20: *τίνι δ' ἐπικρίνει τί διαφέρει γλυκὺ καὶ θερμόν, εἴρηται μὲν καὶ πρότερον, λεκτέον δὲ καὶ ὧδε.* De somno 455 a 17: *καὶ κρίνει δὴ καὶ δύναται κρίνειν ὅτι ἕτερα τὰ γλυκέα τῶν λευκῶν οὔτε γεύσει οὔτε ὄψει οὔτ' ἀμφοῖν, ἀλλά τινι κοινῷ μορίῳ τῶν αἰσθητηρίων ἁπάντων.*

[162]) De an. 426 b 17: *οὔτε δὴ κεχωρισμένοις ἐνδέχεται κρίνειν ὅτι ἕτερον τὸ γλυκὺ τοῦ λευκοῦ, ἀλλὰ δεῖ ἑνί τινι ἄμφω δῆλα εἶναι. οὕτω μὲν γὰρ κἂν εἰ τοῦ μὲν ἐγὼ τοῦ δὲ σὺ αἴσθοιο, δῆλον ἂν εἴη ὅτι ἕτερα ἀλλήλων. δεῖ τὸ ἓν λέγειν ὅτι ἕτερον· ἕτερον γὰρ τὸ γλυκὺ τοῦ λευκοῦ. λέγει ἄρα τὸ αὐτό.*

[163]) De mem. 450 a 11: *φανερὸν ὅτι τῷ πρώτῳ αἰσθητικῷ τούτων ἡ γνῶσίς ἐστιν.*

[164]) De an. 425 a 30. Viz ad 158.

[165]) Svědčí o tom povšechný názor starověký, zvláště u stoiků důsledně provedený, a Aristoteles sám (De iuv. 469 a 10): *ἀλλὰ μὴν τὸ κύριον τῶν αἰσθήσεων ἐν ταύτῃ* (t. *τῇ καρδίᾳ*) *τοῖς ἐναίμοις πᾶσιν· ἐν τούτῳ γὰρ ἀναγκαῖον εἶναι τὸ πάντων τῶν αἰσθητηρίων κοινὸν αἰσθητήριον.*

nastřádanou [166]). Povaha jeho tak ukazuje dvě stránky. Sám v sobě jsa jednotný, jeví působnost dle jednotlivých smyslů směry různými, což Aristoteles znázorňuje zase analogicky, srovnávaje s ním bod, jenž, jsa jednotný, přece může býti koncem čáry nějaké a zároveň počátkem jiné [167]).

Představivost (*φαντασία*) [168]).

§ *44.* K sensitivné části duševné nenáleží toliko činnost smyslová, nýbrž též schopnost i bez současného zevnějšího dojmu smyslového utvořovati si v nitru duševném **představy**, jež Aristoteles nazývá *φαντάσματα*.

Schopnost tato jest jaksi korrelativná smyslovému vnímání, nahrazujíc je a pokračujíc v činnosti jeho tehdy, kdy ze vnějška nedostává se člověku nového popudu k počitku a kdy čerpá tudíž ze zásob, smyslovou činností nastřádaných. Spolu je to přechod k čistému myšlení.

Aristoteles definuje představivost dosti neurčitě, pravě, že je to pohyb, povstávající z pocitu v činnosti pojatého [169]), ano jinde dokonce dí, že je to seslabený pocit [170]). Je tedy jev tento výsledek činnosti smyslové, doplňuje ji a připravuje duševný stav náš k činnosti rozumové. Srovnávána pak je vhodně schopnost tato s pohybem následným tělesa, které tlak jakýs utrpělo a nyní samovolně, i když postrk již nepůsobí, dále se pohybuje, aneb s teplem, jež od tělesa jednoho k druhému dále se šíří [171]).

---

[166]) Nepochybíme asi, srovnáme-li poměr smyslu tohoto ústředního k smyslům jednotlivým s poměrem, jejž stanoví Aristoteles mezi *νοῦς ποιητικός* a *νοῦς παθητικός* (= *δυνάμει*).

[167]) De an. 427 a 10: *ἀλλ' ὥσπερ ἣν καλοῦσί τινες στιγμήν, ᾗ μία ἢ δύο, ταύτῃ καὶ διαιρετή. ᾗ μὲν οὖν ἀδιαίρετον, ἓν τὸ κρῖνόν ἐστι καὶ ἅμα, ᾗ δὲ διαιρετὸν ὑπάρχει, οὐχ ἕν.*

[168]) Pojem Aristotelův *φαντασία* je tak odchylný od moderního psychologického pojmu obrazotvornosti, že tímto slovem nijak ho nemůžeme překládati. Ani něm. „Einbildungskraft“ nijak nevystihuje pojmu Aristotelova. Tak i Trendelenburg má na mysli toliko moderní náš smysl slova toho, píše-li na str. 380: „Sed imaginationem utpote omnium maxime volubilem suaque fingentem id praesertim agere, ut conservet et retineat, parum consentit.“ Slovo *φάντασμα* odpovídá naší „představě“. Ve významě tom Aristoteles nalezl slovo to již u Demokrita, který odrůzňoval rovněž představu od aktuálného počitku (Theoph. 63, srv. Siebeck Gesch. d. Psych. II, 150). Postup, jímž již ve starověku pojem moderní obrazotvornosti počal se vyvíjeti, Siebeck stopuje na mnoha místech svého spisu (viz rejstřík).

[169]) De an. 429 a: *ἡ φαντασία ἂν εἴη κίνησις ὑπὸ τῆς αἰσθήσεως τῆς κατ' ἐνέργειαν γιγνομένη.*

[170]) Rhet. 1370 a 28: *ἡ φαντασία ἐστὶν αἴσθησίς τις ἀσθενής.* De an. 432 a 9: *τὰ γὰρ φαντάσματα ὥσπερ αἰσθήματά ἐστι, πλὴν ἄνευ ὕλης.*

[171]) De insomn. 459 a 28: *παραπλήσιον γὰρ τὸ πάθος ἐπί τε τούτων καὶ ἐπὶ τῶν φερομένων ἔοικεν εἶναι· καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν φερομένων τοῦ κινήσαντος οὐκέτι θιγγάνοντος κινεῖται. τὸ γὰρ κινῆσαν ἐκί-*

Aristoteles počítá někdy představivost úplně k činnosti smyslové, ano v jistém smysle obé stotožňuje [172]), ač dodává, že podstatou od sebe se liší, jindy zase dí, že činnost tato k rozumu v širším ovšem smysle náleží [173]), někdy pak zase úplně samostatné místo jí vykazuje, prohlašuje ji za zvláštní část duševnou a jmenovitě stanově různost její od smyslové činnosti [174]).

Myslím, že bezpečným vodítkem pro objasnění názoru Aristotelova je nám místo De an. III—3, 4, kde dí: „Představivost je něco jiného, různého od smyslového vnímání i od myšlení, avšak sama neděje se bez pocitu a bez ní není soudu.“

Různý spůsob mluvy Aristotelovy nachází na tomto místě vysvětlení v tom, že jednak představivost v těsné souvislosti je se smyslovou činností, ježto tato jest jí podkladem, ale na druhé straně sama je zase nutnou podmínkou činnosti rozumové.

Obšírně odlišuje zvláště Aristoteles představivost od smyslového vnímání a stanoví vzájemný poměr obou těchto jevů duševných. Smysly mají předmět pojímání zevně, kdežto u představivosti není žádného popudu vnějšího, představivost není dále společna všem živokům, nýbrž toliko vyvinutějším, kdežto smyslové vnímání je všem charakteristickým znakem, smysly mimo to podávají jen poznatky pravdivé, kdežto představivost často se neshoduje se skutečností vnější [175]).

Podobně Aristoteles odlišuje představivost od mínění (*δόξα*), které se vyznačuje vírou, jež s ním je spojena [176]), a stanoví ji tak jako zvláštní, samostatnou činnost duševnou.

Představivost je tedy další, následný vývoj smyslového vnímání, má důvod a pohnutku v jistém stavu duševném (*ἕξις*), jenž jest asi výsledkem onoho smyslu vnitřního, který činnost smyslovou uvědomuje a v nitru našem v jeden celek shrnuje. Ovšem, jak se vjemy uchovávají u vědomí našem jakožto představy, Aristoteles nikde nevyložil, a jestliže Wallace domnívá se, že mu na mysli tanul jakýsi Herbartovský zápas představ o život (struggle for existence), myslím, že vnáší tím do Aristotela pojem zcela

---

νησεν ἀέρα τινά, καὶ πάλιν οὗτος κινούμενος ἕτερον, καὶ τοῦτον δὴ τὸν τρόπον, ἕως ἂν στῇ, ποιεῖται τὴν κίνησιν ..... ὁμοίως δ' ὑπολαβεῖν τοῦτο δεῖ καὶ ἐπ' ἀλλοιώσεως. τὸ γὰρ θερμανθὲν ὑπὸ τοῦ θερμοῦ τὸ πλησίον θερμαίνει, καὶ τοῦτο διαδίδωσιν.

[172]) De insomn. 459 a 15: *ἐστὶ μὲν τὸ αὐτὸ τῷ αἰσθητικῷ τὸ φανταστικόν, τὸ δ' εἶναι φανταστικῷ καὶ αἰσθητικῷ ἕτερον.*

[173]) De an. 433 a 9: *φαίνεται δέ γε δύο ταῦτα κινοῦντα, ἢ ὄρεξις ἢ νοῦς, εἴ τις τὴν φαντασίαν τιθείη ὡς νόησίν τινα.* — Ibdm. 431 b 2: *τὰ μὲν οὖν εἴδη τὸ νοητικὸν ἐν τοῖς φαντάσμασι νοεῖ.*

[174]) De an. 427 b 14: *φαντασία γαρ ἕτερον καὶ αἰσθήσεως καὶ διανοίας· αὐτή τε οὐ γίγνεται ἄνευ αἰσθήσεως καὶ ἄνευ ταύτης οὐκ ἔστιν ὑπόληψις.*

[175]) De an. 428 a 1—18.

[176]) De an. 428 a 19: *ἀλλὰ δόξῃ μὲν ἕπεται πίστις ... τῶν δὲ θηρίων οὐδένι ὑπάρχει πίστις, φαντασία δὲ πολλοῖς.*

moderní. Není žádného místa u Aristotela, z něhož bychom podobný pomysl mohli vyvoditi [177]). Spíše možno tvrditi, že Aristoteles, přičítaje představivost duši sensitivné, asi ji vykládal pochodem fysickým. Předmět vnější při vnímání smyslovém pohybuje skrze ústředí příslušné orgánem smyslovým, tento pohyb jakožto trvalá affekce v tomto orgánu trvá a šíří se dále až k orgánu ústřednímu (= srdci), čímž jest asi způsobována představa, která pak pamětí dále v našem vědomí se udržuje. Jen takto možno si vysvětliti, proč Aristoteles nazývá představu affektem smyslu ústředního [178]). Nosičem pohybu toho bylo by mu asi proudění krve.

Střední a sprostředkující postavení představivosti mezi činností smyslovou a rozumovou vysvětluje nám, proč Aristoteles dle těchto dvou zřetelů rozeznával představivost smyslovou (*αἰσθητικὴ φαντασία*) a rozumovou (*βουλευτικὴ φαντασία*) [179]). Toliko na prvé mají i ostatní živokové účast, druhá je člověku vlastní, tvoříc přechod od smyslnosti k poznání rozumovému [180]). (Pokrač.)

Ad Minucii Felicis Octavium.

Scripsit **Eduardus Svoboda.**

XVI. 1. 'Nec dissimulabo principio ita Natalis mei errantem vagam lubricam nutasse sententiam, ut sit nobis ambigendum utrum versutia turbata sit, an vacillaverit per errorem'.

Codex exhibet 'tua eruditio turbata sit'. 'versutia turbata sit' (sc. Natalis sententia) Vahlen legendum coniecit, contra M. Haupt (cf. Herm. II. p. 335) in verbis traditis 'tua erudito' vocem 'vafritia' latere putat, quod Baehrensio et Cornelisseno probatur. at neque Vahleni neque Hauptii coniectura, quippe quae ab verbis traditis nimis absit, mihi placet, sed in verbis 'tua eruditio' 'tuo iudicio' latere luce clarius apparet. facile enim littera i in litteram

---

[177]) Dle Aristotela představy trvají v mysli po aktuálném počitku, což označuje názvem *μονὴ τοῦ αἰσθήματος* (Anal. post. 99 b 36). Srv. mimo to: De insomn. 460 b 2: *ἀπελθόντος τοῦ θύραθεν αἰσθητοῦ ἐμμένει τὰ αἰσθήματα αἰσθητὰ ὄντα.* De an. 425 b 24: *διὸ καὶ ἀπελθόντων τῶν αἰσθητῶν ἔνεισιν αἱ αἰσθήσεις καὶ φαντασίαι ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις.*

[178]) De mem. 450 a 10: *πάθος τῆς κοινῆς αἰσθήσεως.* — Srv. Siebeck Geschichte der Psychologie II, 48.

[179]) Srv. Freudenthal Ueber d. Beg. d. W. *φαντ.* str. 30. — De an. 434 a 5: *ἡ μὲν οὖν αἰσθητικὴ φαντασία, ὥσπερ εἴρηται, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζῴοις ὑπάρχει, ἡ δὲ βουλευτικὴ ἐν τοῖς λογιστικοῖς.*

[180]) De mem. et rem. 449 b 30: *ἐπεὶ δὲ περὶ φαντασίας εἴρηται πρότερον ἐν τοῖς περὶ ψυχῆς, καὶ νοεῖν οὐκ ἔστιν ἄνευ φαντάσματος.*

r abire potuit, qua corrupta librarius 'rudicio' in 'eruditio', 'suo in 'sua' mutandum esse falso iudicavit. porro 'tuo iudicio' aptissime verbis, quae sequuntur, 'per errorem' opponitur. quae cum ita sint, legendum propono: 'utrum tuo iudicio turbata sit (scil. sententia) an vacillaverit per errorem'.

XVI. 2. 'sed in Natali meo versutiam nolo, non credo: procul est ab eius simplicitate subtilis urbanitas'.

Verba 'sed in Natali meo versutiam nolo, non credo' sensum aptum non efficiunt, quare viri docti alii alio modo locum corruptum sanare studuerunt. veluti Usener 'in Natali meo versutiam volens non credo' legendum esse suspicatur, Koch (cf. Mus. Rhen. 1873, p. 615, 399) 'sed a Natali meo versutiam coli non credo', Klussmann (cf. Philol. 35. p. 209 seqq.) 'sed in Natali meo versutiam statuere nolo; nam, credo, procul est ab eius s. s. u.', Cornelissen 'sed in Natali meo versutiam suspicari nolo, nam, credo, procul est ab eius s. s. u.', Baehrens 'sed in N. meo versutiam nolo noscere: credo, procul est ab eius s. s. u.'

Sed haec omnia a verbis traditis nimis recedunt neque explicari potest, quomodo mendum codicis ortum sit. contra ego miram codicis scripturam 'nolo, non credo' ortam esse puto ex antiquissima glossa 'non credo' margini adscripta, qua verbum 'nolo' explicaretur, deindeque in verborum ordinem illata. certe 'non credo' iuxta 'nolo' positum plane abundat, deleta vero hac voce verba 'sed in Natali meo versutiam nolo' sensum praebent egregium; etenim post 'versutiam' facile mente suppletur infinitivus 'esse', neque cuiquam offensioni erit accusativus cum inf. (in Natali meo versutiam scil. esse), qui a verbo declarandi vel sentiendi in vocabulo 'nolo' latente pendere mihi videtur. veluti in Cic. Tuscul. disput. lib. III. 31. 76 legitur: 'sunt, qui unum officium consolantis putant, malum illud omnino non esse', ubi Tregder post 'putant' notam lacunae addidit. cf. etiam quaeso Wyttenbachium ad Select. Princ. Historic. p. 302, de Graecis vide Stallbaumium ad Plat. Protag. p. 323 A.

XVI. 3. 'quid igitur? ut qui rectam viam nescit, ubi, ut fit, in plures una diffinditur, [quia viam nescit] haeret anxius nec singulas audet eligere nec universas probare: sic cui non est veri stabile iudicium, prout infida suspicio spargitur, ita eius dubia opinio dissipatur'.

Verba 'ut fit' glossema esse censeo. neque enim codex 'ut fit' exhibet, sed 'ut sit', cuius loco Gelenius illud 'ut fit' coniecit. 'quia' codex exhibet, sed littera a erasa; hinc 'qui' editio princeps. equidem affirmaverim enuntiatum 'qui(a) viam nescit' nihil aliud nisi iterationem esse verborum, quae praecedunt, 'qui rectam viam nescit', quibus remotis oratio facile decurrit. quare legendum propono: 'ut qui rectam viam nescit, ubi in plures una diffinditur, haeret anxius'. Halm 'quia viam nescit' uncis seclusit, Vahlen 'quam viam ineat' legendum censuit, quod Léonardo et

Cornelisseno probatur, Baehrens 'quam viam instet' scripsit, quod a verbis traditis abest maxime.

XVI. 5. 'et quoniam meus frater erupit, aegre se ferre stomachari indignari *dolere*, inliteratos pauperes inperitos de rebus caelestibus disputare, sciat omnes homines sine dilectu aetatis sexus dignitatis, rationis et sensus capaces et habiles procreatos nec fortuna nanctos, sed natura *insitos esse* sapientiam, quin ipsos etiam philosophos, vel si qui alii artium repertores in memorias *exierunt*, priusquam sollertia mentis parerent nominis claritatem, habitos esse plebeios indoctos seminudos: adeo divites facultatibus suis inligatos magis aurum suspicere consuesse quam caelum, *nostrates* pauperes et commentos esse prudentiam et tradidisse ceteris disciplinam'.

Vocem 'dolere' apertum glossema esse, recte observat Usener; adde quod deleto infinitivo 'dolere' oratio fit tripartita, ita ut infinitivi tres 'aegre se ferre, stomachari, indignari' apte respondeant membris orationis tripertitis, quae sequuntur, 'inliteratos, pauperes inperitos' 'aetatis, sexus, dignitatis', 'plebeios, indoctos, seminudos', quam dicendi figuram Minucius admodum adamavit. minoris momenti est verbis 'indignari, inliteratos' figuram alliterationis effici, quam in deliciis habet Minucius. Maehly contra infinitivos 'aegre se ferre, stomachari' glossema esse iudicat, conferens verba cap. 5, 5 'indignandum omnibus indolescendumque' et 16, 6 'nihil itaque indignandum vel dolendum'. sed recte monet Dombart verba tritissima 'indignari' et 'dolere' glossa non egere. Baehrens vero 'indignari' tanquam interpretamentum verbi 'stomachari' uncis seclusit. vocem 'insitos', quo sensus omnis tollitur, Baehrens uncis saepsit; equidem etiam 'esse' secluserim aut ad verbum nanctos transposuerim. 'indeptos esse' Wowerus, 'indutos esse' Wopkens, 'insitam habere' Lindner satis inepte coniecerunt.

'exierunt' codex habet, sed littera i manu secunda exarata. neque est, cur hac coniectura facillima et legitima offendamur, cum locutio 'in memorias exire' locis simillimis, quos Dombart adtulit, defendatur; cf. Tertull. de test. an. 5 'exisse haec in usus communis callositatem', Lact. inst. div. 1, 22 'res tamen in memoriam non exisse', Liv. 2, 36, 3 'in ora hominum abiret'. forma autem pluralis 'memorias', cuius loco 'memoriam' exspectes, sermonem poeticum Minucio admodum adamatum mihi redolere videtur. quare Useneri coniectura, qui 'in memoriam se exeruerunt' (exĕrunt) proposuit, supervacare possumus. pariter inanis est ea, quam Maehly proposuit 'in memoria se fixerunt'.

Verbo 'nostrates' interpretes omnes iure offenduntur, cum nexui sententiarum vehementer repugnet. qui est hic: 'inanis est Caecilii indignatio, quod Christiani homines pauperes atque inliterati de rebus caelestibus disputent, cum vel philosophi aliique artium repertores indocti seminudi olim fuerint; etenim divites in universum magis auri quam caeli cupidi sunt, contra pauperes

et commenti sunt philosophiam et tradiderunt ceteris disciplinam'. in ultimo enuntiato sermo est de pauperibus modo, veluti de Socrate, Stoicis aliisque, qui divitibus opponuntur tamquam homines rerum caelestium et artium studiosi. at minime potuit affirmare Octavius Christianos, qui vulgo voce 'nostrates' intelleguntur, commentos esse prudentiam et philosophiam ceterisque disciplinam tradidisse. quae cum ita sint, 'nostrates' non modo abundat, sed etiam sensum ineptum praebet.

Baehrens 'nostrates' in 'prostratos' (conferens 5, 6 'in terram proiecti') immutavit, quo concinnitas orationis tollitur. neque magis mihi placet quod edidit: 'et commentos esse prudenter et tradidisse ceteris disciplinas'. locutio enim 'comminisci prudentiam' optimum praebet sensum (soustavu filosofickou vymysliti). vocem autem 'disciplinam', quae idem fere significat atque 'prudentiam', deleverim, quia mea quidem sententia librarius verbum 'tradidisse' obiecto carere falso iudicavit et ipse 'disciplinam' supplevit. quod si concedas, enuntiatum 'adeo divites facultatibus suis inligatos .... quam caelum pauperes et commentos esse prudentiam et tradidisse ceteris' sensum optimum praebet atque in nexum sententiarum plane quadrat. apte enim huic sententiae generali iungitur id quod sequitur: 'unde apparet ingenium non dari facultatibus nec studio parari', neque est cur verba omnia 'nostrates pauperes ... disciplinam' cum Dombarto deleamus.

XVII. 2. 'quod ipsum explorare et eruere sine universitatis inquisitione non possumus, cum ita cohaerentia conexa concatenata sint, ut nisi divinitatis rationem diligenter excusseris, nescias humanitatis, nec possis pulchre gerere rem civilem, nisi cognoveris hanc communem omnium mundi civitatem, praecipue cum a feris beluis hoc differamus, quod illa prona in terramque vergentia nihil nata sunt prospicere nisi pabulum, nos, quibus vultus erectus, quibus suspectus in caelum datus est, sermo et ratio, per quae deum adgnoscimus, sentimus, imitamur, ignorare nec fas nec licet ingerentem sese oculis et sensibus nostris caelestem claritatem: sacrilegii enim vel maximi instar est, humi quaerere quod in sublimi debeas invenire'.

Cornelissen post 'cohaerentia' addidit 'omnia'; sed e re palaeographica malim 'cuncta', quod Koch (cf. Mus. Rhen. 28. p. 618) post 'concatenata' supplevit. facilius enim praeeunte 'c̄catenata' verbo excidere potuit 'c̄cta', quam 'omnia' inter 'ita' et 'cohaerentia'. quod nisi suppletur, non habemus, quo neutra illa 'cohaerentia conexa concatenata' pluralia referamus. at minime requiritur 'partium', quod Koch post 'mundi' addidit, neque intellego, cur Baehrens pro scriptura tradita 'communem omnis mundi civitatem' ediderit. Iac. vero Gronovius in eo offendit, quod hoc loco praeter feras beluas pecora non commemorentur. equidem 'pecora' excidisse haud affirmaverim; sed vocem 'feras' nihil aliud

nisi glossema esse verbi subsequentis suspicor. neque magis ferri potest vox 'sermo'; nam per sermonem deum non adgnoscimus, non sentimus, non imitamur. mihi quidem additamentum librarii cuiusdam esse videtur, qui supplendum esse 'sermo' falso indicavit, cum paulo ante de mutis beluis sermo fieret. deleto autem verbo sermonis fiunt membra orationis tripertita: 'quibus vultus erectus, quibus suspectus in caelum datus est et ratio', quibus ea, quae sequuntur, 'per quae deum adgnoscimus, sentimus, imitamur' apte respondent. at tamen valde audacter pro 'sermo' Cornelissen 'sensus', Baehrens 'et mens' coniecit; etenim e re palaeographica explicari non potest, quomodo 'sermo' e verbo 'sensus' vel 'mens (m̄s)' ortum sit. ne cum Usenero quidem facere possum, qui post 'caelum' inseruit 'quibus' proponens: 'quibus vultus erectus, quibus suspectus in caelum, quibus datus est sermo et ratio', ita ut 'quibus' ter repeteretur et etiam ultimum orationis membrum 'sermo et ratio' per copulam 'quibus' prioribus iungeretur. hoc est ipsum Minucium velle corrigere. at ultimum orationis membrum 'et ratio' omissa copula 'quibus' non claudicat, ut putat vir doctus, sed vi quadam oratoria solum ponitur et apte orationem concludit.

'imitamur', quod codex exhibet, optime se habet neque vexandum est, cum idem, quod 'similes sumus', significet; etenim de sententia Octavii, hominis Christiani atque doctrina Christi imbuti, homo, imago dei, similis est ipsi creatori; reiciendum] est igitur quod Cornelissen coniecit 'intuemur'. adeo deterius Baehrens 'initiamus' coniecit; nam locutio 'deum initiare' pro 'deum recipere' Latina non est.

'nec fas' per errorem librarii e 'nefas' ortum esse veluti cap. 29, 3 'nec ille' e 'ne ille', cuius interpretandi causa 'nec licet' additum est, acute vidit Usener hoc recte monens verba synonyma 'nec fas nec licet' hoc modo collocata ferri non posse; ipse proposuit: 'ignorare nefas licet ingerentem sese . . . claritatem'. ego vero puto 'nec licet' glossema esse verbi praecedentis 'ne fas', quo deleto vis sermonis augetur.

XVII. 4. 'quid enim potest esse tam apertum, tam confessum tamque perspicuum, cum oculos in caelum sustuleris et quae sunt infra circaque lustraveris, quam esse aliquod numen praestantissimae mentis, quo omnis natura inspiretur moveatur a l a t u r gubernetur.'

Concinnitas sermonis, qui prorsus e membris tripertitis constat (cf. apertum confessum perspicuum), necessario requirere mihi videtur, ut verbum 'alatur' e textu eiciatur, praesertim cum sensum ineptum praebeat. contra Baehrens 'moveatur' de glossemate suspectum habet, quod recuso.

XVII. 5. 'vide et annum, ut solis ambitus faciat, et mensem vide ut luna a u c t u s e n i o l a b o r e c i r c u m a g a t'.

Haec verba significant: ut solis ambitus annum facit, ita luna auctu, senio, labore mensem circumagendo perficit. est igitur 'mensem circumagere' idem quod 'mensem circumagendo perficere'. ut vis orationis augeatur, substantiva 'annum' et 'mensem' in enuntiato primario collocata sunt.

Quid voces 'senium' et 'labor lunae' significent, ex plurimis Romanorum scriptorum locis tam clare apparet, ut vel maxime mirandum sit Maehlyum et Baehrensium haec verba coniecturis temptasse; nam Maehly 'tabe se circumagat', Baehrens 'in orbe' (pro 'labore') coniecit.

XVII. 6. 'relinquenda vero astrologis prolixior de sideribus o r a t i o, vel quod regant cursum navigandi vel quod arandi metendique tempus i n d i c a n t'.

G. Hartel (cf. Zeit. f. öst. Gymn. 1868. p. 29) pro 'oratio' 'ratio' proponit eodem sensu, quo in Cypriani opusculo, cui inscribitur 'quod idola dii non sint' c. 6 legitur 'horum ..... omnium ratio est illa, quae dicipit', verbo 'de sideribus' vim genetivi 'siderum' tribuens veluti p. 10. lin. 11 obviam fit 'de libris memoria', p. 35. l. 22 'de matrimonio mulierculae', Cypr. ad Don. c. 14 'de deo munus', cap. 16 'de bonitate patientiam'. sed ego 'oratio' pro 'disputatio' hoc loco acceperim neque quicquam mutaverim. pari modo tuendum esse censeo 'inducant', quod codex exhibet, cum sensum praebeat optimum; 'indicant', quod vulgo legitur, P. Daniel coniecit nulla cogente necessitate.

XVII. 9. 'm a r i i n t e n d e, l e g e l i t o r i s s t r i n g i t u r. quicquid arborum est vide, q u a m e terrae visceribus animatur. aspice oceanum, refluit reciprocis aestibus. vide fontes, manant venis perennibus. fluvios intuere, eunt semper exercitis lapsibus'.

Verba 'mari intende, lege litoris stringitur' pro interpolatione rhetorica iure habet Matz, cui Usener adsentitur, quippe quae eo loco, quo nexum sententiarum interrumpunt, collocata sint. nam diversa aquarum genera, oceanus, fontes, fluvii post enuntiatum demum 'quicquid arborum est ... animatur' enumerantur. quare Baehrens locum ita sanare studet, ut verba 'mari intende ... stringitur' post 'lapsibus' transponat, cum putet librarium a 'lapsibus' ad 'aestibus' aberrasse verbaque omissa in margine adscripsisse, quae postea in textum irrepserint. quod parum probabile est. adde quod locutio 'lege litoris stringitur (mare)' ipsa sensum aptum non praebet, cum intellegi non possit, qua lege litoris mare stringatur. quae Dombart ad vulgarem lectionem tuendam tradit e Firm. Mat. 3, 5 petita ('terram omnem .... oceani ambientis circulo stringitur') prorsus aliter sunt comparata. quae Ernestus Klussmann coniecit 'mari intende, lege litoris stringitur, quicquid arvorum est; vide aquam, e terrae visceribus animatur; aspice oceanum cet.' e re palaeographica sagacissima quidem sunt, sed offensioni est aquam substantivum, in quo notio generalior latet, inter 'mare' et 'oceanum', duas diversas

species, inseri. 'quam' post 'vide' Heumann iure delevit, cum per asyndeton enuntiata omnia iuncta sint. Cornelisseni coniectura 'in arva intende, seges ut roribus tinguatur', quae a scriptura tradita nimis abest, reicienda est.

XVIII. 3. 'nec universitati solummodo deus, sed et partibus consulit. Britannia sole deficitur, sed circumfluentis maris tepore recreatur; Aegypti siccitatem temperat Nilus amnis, Euphrates Mesopotamiam pro imbribus pensat, Indus flumen et serere Orientem dicitur et rigare'.

Vocem 'amnis' delet Wower, cui non adsentior, cum paullo post etiam Indus appositionem flumen sibi iunctam habeat, in qua Wower non offendit. — 'colet eufrates' codex exhibet; 'colet' Halm Bursiano auctore delevit; vulgo locus ex sententia Davisii sic interpungebatur: 'colit Euphrates Mesopotamiam, pro imbribus pensat Indus flumen et serere cet.' glossema his verbis inesse iam Heraldus perspexit et verba pro 'imbribus pensat' delevit, quod mihi ita probatur, ut non tantum haec verba, sed etiam inepta illa 'colet Euphrates Mesopotamiam' e textu eicienda esse censeam. apte enim verbis 'Nilus amnis' iungitur 'Indus flumen cet.' ita oratio fit tripertita, quam figuram dicendi Minucius in deliciis habuit. adde quod neque verum est Euphratem Mesopotamiam pro imbribus pensare. neque intellegi potest, cur Mesopotamia, Orientis vel Asiae parte, commemorata denuo de Oriente, cuius illa terra pars est, sermo fiat. quae cum ita sint, Baehrens scripturam traditam frustra tuetur, cum legat 'Euphrates colentes Mesopotamiam pro imbribus pensat', praesertim cum hoc loco de terris modo, non de incolis earum mentio fiat.

XVIII. 6. 'quando unquam regni societas aut cum fide coepit aut sine cruore desiit? omitto Persas de equorum hinnitu augurantes principatum et Thebanorum par, mortuam fabulam, transeo. ob pastorum et casae regnum de geminis memoria notissima est. generi et soceri bella toto orbe diffusa sunt et tam magni imperii duos fortuna non coepit'.

'Thebanorum permortuam' codex exhibet. equidem legendum censeo 'Thebanorum par, permoratam fabulam'. etenim 'par' per compendium scriptum (p̄r) ante 'pmoratam' facile excidere potuit; eodem modo 'permoratam' compendiose exaratum errore librarii in 'permortuam' abiit. verbis igitur 'Thebanorum par' mea quidem sententia intellegitur inscriptio fabulae vel tragoediae temporibus Minucii notissimae. locutio autem 'fabula morata' tritissima est neque quicquam habet offensionis.

Quae viri docti hoc loco coniecerunt, a verbis traditis nimis absunt aut sensum minus aptum praebent. velut Baehrens edidit (conferens Stat. Th. X. 876) 'Thebanorum fratrum mentitam fabulam', Meursius 'Thebanorum par, mortuam fabulam', quod Halm recepit; Vahlen 'Thebanorum fratrum intermortuam fa-

bulam', Maehly 'Thebanorum germanorum intermortuam fabulam'. 'transeo', quod plane abundat, Usener ad verba, quae sequuntur, trahit coniciens: 'transeo pastorum ex casa regnum, nam de geminis cet.' contra ego 'transeo' deleverim.

Verba 'ob pastorum et casae regnum de geminis memoria notissima est' a viris doctis variis modis vexata sunt nulla cogente necessitate; etenim 'de geminis memoria' idem significat, quod 'geminorum memoria'; cf. 17. 6 'de sideribus oratio', 7. 2 'de libris memoria', 22. 3 'de matrimonio mulierculae', Cypr. ad Don. c. 14 'de deo munus', cap. 16 'de bonitate patientiam'. cur memoria geminorum, Romuli et Remi, notissima sit, verbis 'ob pastorum et casae regnum' explicatur, quibus res, quam gemini hereditate consecuti sunt possidendam, significatur. sed eius rei nulla porro mentio fit geminos de hereditate inter se convenire non potuisse unumque occisum esse, quia Minucius regni societatem nunquam sine cruore desiisse paucissimis absolvere studet, cum dicat 'omitto Persas . . . et Thebanorum par'. adde quod res, ad quam alluditur, homini Romano notissima erat. quae cum ita se habeant, scripturam traditam tuendam esse censeo. satis est igitur, ne multus sim, enumerare coniecturas inanes, quas interpretes Minucii in hunc locum proposuerunt. Maehly verba codicis audacter immutat in haec: 'ob pastorum et casarum regnum de caede gemini memoria notissima est.' Usener verbum 'transeo' ad ea, quae sequuntur, trahens coniecit: 'transeo pastorum ex casa regnum, (nam) de geminis memoria n. e.' Dombart edidit: 'ob pastorum et casae regnum caesum unum de geminis memoria n. e.' Baehrens denique legendum proposuit: 'pastorum et casae et ob regnum degeneris gemini memoria n. e.'.

Studie homerské.

Podává V. Steinmann.

2. ἐπεσσύμενος.

Toto participium, náležející k ἐπισσεύω, vesměs, pokud mi známo, píše se, jak v nadpise napsáno jest, a pokládá se za participium perfecti medii. Přízvukuje pak se proparoxytonon dle učení některých starých grammatiků, nazývajících ten způsob přízvuku aiolským (srv. J. Curtius Das Verbum der griech. Sprache II. 252. 2. vyd.). Jediný, tuším, Nauck ve vydání svém, vyšlém u Weidmannů, přízvukuje přízvukem, participiu perfecti pravidelně náležejícím, totiž paroxytonon. Význam dává se tomu participiu na většině míst, kde u Homera se nalézá, praesentní.

Pokusím se vyšetřiti, zdali mínění o participiu tom jest oprávněno.

To participium vyskýtá se u Homera na 15 místech: *Δ* 527, *M* 143, 388, *Ξ* 147, *O* 395, *Π* 411, 511, *P* 737, *T* 288, *X* 26, ε 314, 428, 431, χ 307, 310.

Nutno jest ustanoviti dle souvislosti platnost participia na každém jednotlivém místě.

1. χ 310. Když valnou většinu záletníkův Odysseus a druhové jeho pobili a již jen několik zbylých po síni pronásledovali, tu Leiodes, jeden ze záletníkův, který úřad obětníka mezi nimi vykonával,

Ὀδυσῆος ἐπεσσύμενος λάβε γούνων.

Jak se mají děje participia a hlavního slovesa k sobě? Nejpřirozeněji, myslím, tak, že po dovršení děje participia nastoupil děj slovesa *λάβε*, tedy = „k Odysseovi přiřítiv se (chopil se) objal kolena jeho". Překládati „žena se k Odysseovi objal kolena jeho" nelze. Přec nemohl, než k němu doběhl, objíti jeho kolenou. A jak jinak part. perf. by se vyložilo, nevím. Výklad prvnější podporují jiná místa podobná, na př.

χ 337 *ἢ γούνων λίσσοιτο προσαΐξας Ὀδυσῆα,* — χ 365 *Τηλέμαχον δ' ἄρ' ἔπειτα προσαΐξας λάβε γούνων,* — *Φ* 68 *ὁ δ' ὑπέδραμε καὶ λάβε γούνων κύψας,* — *Ω* 477 *ἄγχι δ' ἄρα στὰς χερσὶν Ἀχιλλῆος λάβε γούνατα.*

Tu všude děj předchozí před dějem slovesa *λάβε* (*λίσσοιτο*) správně vyjádřen jest participiem aoristu. Z toho jde, že i participium *ἐπεσσύμενος* uznati jest za participium aoristu.

2. χ 307. Odysseus s Telemachem, Eumaiem a Filoitiem stáli u vchodu, ze dvora do síně mužské vedoucího, a statečně a vydatně bránili se hromadnému útoku záletníkův. Již mnozí, a to nejstatečnější, jich ranám podlehli. Tu Ageleos, vida, že houfný a nespořádaný útok jest bezvýsledný, vybídl přátel svých, aby šest a šest jich najednou kopími po protivnících mrštili, doufaje, že je tak udolají. Prvních šest kopí bylo marně vysláno. Odysseus a soudruhové jeho čtyři záletníky skolili. Též útok druhých šesti záletníků byl bezvýsledný. Odysseus se svými zase čtyři zabili, pak Odysseus a Telemachos ještě dva usmrtili. Na to Athene, která byla na pomoc svým milým v síni, aigidu vznešši do výše, děsem naplnila záletníky, že

ἐφέβοντο κατὰ μέγαρον βόες ὣς ἀγελαῖαι (v. 299);

o Odysseovi pak a jeho druzích praví básník:

ὣς τ' αἰγυπιοὶ γαμψώνυχες ἀγκυλοχεῖλαι
ἐξ ὀρέων ἐλθόντες . . .
. . . τὰς (t. *ὄρνιθας*) *ὀλέκουσιν ἐπάλμενοι . . .,*
ὣς ἄρα τοὶ μνηστῆρας ἐπεσσύμενοι κατὰ δῶμα
τύπτον ἐπιστροφάδην.

Oni totiž, vidouce záletníky zděšené pobíhati po síni a neočekávajíce již útoku jich, opustili své dosavádní stanoviště u dveří a, vyřítivše se na ně, bili je. K celé situaci hodí se, myslím, jediné tak participium ἐπεσσύμενοι dobře, uznáme-li je za participium aoristu. Neboť jen tak vysloveno jest, že upustili od boje obranného a dali se v boj útočný; což by překladem „honíce se za nimi“ nebylo vystiženo. Mínění to podporuje také ta věc, že pak pěkně odpovídá participium ἐπεσσύμενοι participiu aoristu v přirovnání ἐπάλμενοι. Překládati jest tedy: „tak právě ti vyřítivše se záletníky po síni bili . . .“

3. *P* 737. Boj přirovnává se k ohni náhle vzniklému a hubícímu město:

ἐπὶ δὲ πτόλεμος τέτατό σφιν
ἄγριος ἠύτε πῦρ, τό τ' ἐπεσσύμενον πόλιν ἀνδρῶν
ὄρμενον ἐξαίφνης φλεγέθει, μινύθουσι δὲ οἶκοι.

Participium ἐπεσσύμενον náleží určením k hlavnímu slovesu φλεγέθει, vyslovujíc děj předchozí; participium aoristu ὄρμενον určuje part. ἐπεσσύμενον, tedy „oheň, který přikvačiv na město mužův, náhle vzniknuv, pálí je . . .“ Jest tedy i zde ἐπεσσύμενον participium aoristu.

4. *M* 143.

αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ τεῖχος ἐπεσσυμένους ἐνόησαν
(t. Polypoites a Leonteus)
Τρῶας, ἀτὰρ Δαναῶν γένετο ἰαχή τε φόβος τε,
ἐκ δὲ τὼ ἀΐξαντε πυλάων πρόσθε μαχέσθην . . .

Věc, o které tu jest řeč, zběhla se takto. K návrhu Pulydamantovu Hektor a ostatní hrdinové Trojští upustili od zamýšleného původně útoku vozmo na hradby achajské. Jediný Hyrtakovic Asios nechtěl poslechnouti návrhu, nýbrž na voze se svými druhy táhl na levou stranu tábora achajského, chtěje na bránu tu se nalézající útok učiniti. Brány té otevřené hájili dva Lapithové, Polypoites a Leonteus.

Důležity pro poznání významu onoho participia jsou verše 137 nsl., kde se praví, že Trojané

ἰθὺς πρὸς τεῖχος ἐύδμητον βόας αὔας
ὑψόσ' ἀνασχόμενοι ἔκιον μεγάλῳ ἀλαλητῷ
Ἄσιον ἀμφὶ ἄνακτα . . .,

kde ἔκιον jest imperf. = „přímo k hradbě postupovali“; a dokud ještě opodál byli hradby a brány, tu Polypoites a Leonteus

ἐυκνήμιδας Ἀχαιοὺς
ὤρνυον ἔνδον ἐόντες ἀμύνεσθαι περὶ νηῶν.

Teprve když Trojané přiřítili se k hradbě, vyskočivše oba před bránu, postavili se na odpor Trojanům, ani ostatní Achajové s hradeb kameny metali na útočící nepřátely.

Taková-li jest souvislost místa, pak, myslím, velmi dobře se hodí položiti význam participia *ἐπεσσυμένους* za aoristový = „avšak když seznali, že k hradbě se přiřítili Trojané . . .“; překládati participium jako perfektové o významě přítomném = „řítící se“, nezdá se mi vhodno vedle v. 138.

Při slovese *νοῆσαι* nalézá se u Homera pravidelně part. praesentis, třikráte part. perf. *ἑσταότα*, značící stav přítomný = „stojícího“ a to *Δ* 200, *Ω* 700 a *M* 335; ale přece nalezl jsem při něm part. aoristu na třech místech:

Γ 30 *τὸν δ' ὡς οὖν ἐνόησεν 'Αλέξανδρος θεοειδὴς ἐν προμάχοισι φανέντα* . . . — *P* 486 *ἵππω τώδ' ἐνόησα ποδώκεος Αἰακίδαο ἐς πόλεμον προφανέντε* . . . — *O* 422 *Ἕκτωρ δ' ὡς ἐνόησεν ἀνεψιὸν ὀφθαλμοῖσιν ἐν κονίῃσι πεσόντα* . . .

Myslím tedy, že vzhledem k těm důvodům lépe učiníme, uznáme-li i zde part. *ἐπεσσυμένους* za aoristové.

5. Táž slova jako v *M* 143 nalézají se v *O* 395, kde také lze part. *ἐπεσσυμένους* vykládati za aoristové.

Patroklos, uved poraněného Eurypyla do jeho stanu, opatřil ránu jeho a hovorem s ním se bavil,

ἦος μὲν 'Αχαιοί τε Τρῶές τε 390
τείχεος ἀμφεμάχοντο θοάων ἔκτοθι νηῶν . . .
αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ τεῖχος ἐπεσσυμένους ἐνόησεν
Τρῶας . . .

Tu zcela dobře protivou k v. 390, 391 může býti: „avšak když poznal, že na hradbu udeřili, útok učinili . . .“

6. *Δ* 527 nsl.

τὸν (t. *Πείροον*) *δὲ Θόας Αἰτωλὸς ἐπεσσύμενον βάλε δουρὶ*
στέρνον ὑπὲρ μαζοῖο, πάγη δ' ἐν πνεύμονι χαλκός.

Diorea Epejského udeřil kamenem do nohy Peiroos Thracký tak, že sklesl k zemi. Peiroos přiběhl k němu a probodl ho:

ὁ δ' ἐπέδραμεν, ὅς ῥ' ἔβαλέν περ,
Πείροος· οὖτα δὲ δουρὶ παρ' ὀμφαλόν, . . .
τὸν δὲ σκότος ὄσσε κάλυψεν.

K těmto veršům připojují se verše výše uvedené. I myslím, že part. *ἐπεσσύμενον* ještě jednou na mysl přivádí slova *ὁ δ' ἐπέδραμεν*, a pak může to býti jen part. aoristu o ději dokonaném = „toho pak Thoas přiskočivšího, přiřítivšího se udeřil kopím do prsou“.

La Roche v kritickém vydání svém na tomto místě přijal do textu čtení některých rukopisův *ἀπεσσύμενον*, poznamenávaje k tomu verši: *'Αρίσταρχος διὰ τοῦ ᾱ ἀπεσσύμενον* Didymus, conf. *N* 516, 567, 650, *Ξ* 409, 461. Myslím, že neprávem tak

učinil: 1. bylo by podivno, že by příčina nebyla pověděna, proč Peiroos kopí z ruky pustil a od nepřítele právě zabitého odstoupil; 2. part. *ἀπεσσύμενον* musilo by značiti = „odskočivšího"; neboť sloveso to značí rychlý pohyb, běh; na př. *ἀπέσσυτο* *Z* 390, *O* 572 jest = „odkvapil", *ἀπεσσύμεθα* *ι* 236, 396 = „odběhli jsme"; o významě praesentním bylo by nemožné to participium; 3. kdyby ho byl zasáhl, an již nějakou mezeru od mrtvoly Dioreovy se vzdálil, pak v neshodě s tímto veršem jest v. 536, kde praví se o obou zabitých hrdinách

ὣς τώ γ' ἐν κονίῃσι παρ' ἀλλήλοισι τετάσθην.

Místa od La Rochee na doklad citovaná jsou zcela jiného rázu.

M 516. *τοῦ* (t. Idomenea) *δὲ βάδην ἀπιόντος ἀκόντισε δουρὶ φαεινῷ Δηΐφοβος.*

Tu slova *βάδην ἀπιόντος* jsou na místě, a příčina ústupu vytčena jest jasně a určitě v předešlých verších.

M 566, 567. *ἂψ δ' ἑτάρων εἰς ἔθνος ἐχάζετο κῆρ' ἀλεείνων·*
Μηριόνης δ' ἀπιόντα μεταστόμενος βάλε δουρὶ . .,

kde též ústup určitými slovy jest vyznačen. Tak skoro zní též *M* 648 až 650 a *Ξ* 408, 409. Ani *Ξ* 461 nelze k tomuto místu přirovnati. Boj mezi Achaji a Trojany zuřil nad mrtvolou Satniovou. Tu Pulydamas, aby pomstil jeho smrti, skolil Prothoenora a nad pádem jeho zajásal. Z toho žal pojal Achaje a zvláště Aianta. K tomu pak připojují se slova:

καρπαλίμως δ' ἀπιόντος ἀκόντισε δουρὶ φαεινῷ.

Ale tu spojitost jest přirozená, že Pulydamas, se zdarem vykonav pomstu a nemaje kopí, kterým mrštil (*βάλε*) po Prothoenorovi, odcházel k svým druhům.

Myslím tedy, že zůstati jest při slovese *ἐπεσσύμενον*, ježto se hodí k celé situaci.

7. *Ξ* 147. Poseidaon v podobě starce mysli dodával Agamemnonovi. Na to básník pokračuje slovy:

ὣς εἰπὼν μέγ' ἄυσεν ἐπεσσύμενος πεδίοιο.

Není nemožno překládati „tak pověděv mocně vzkřikl, žena se v rovinu"; ale lépe jest, myslím, vykládati *ἐπεσσύμενος* za participium aoristu značící počátek děje, tedy = „tak pověděv mocně vzkřikl, dav se v běh v rovinu;" srovnati lze *X* 21, 22:

ὣς εἰπὼν προτὶ ἄστυ μέγα φρονέων ἐβεβήκει σευάμενος,

kde part. aoristu značí = „dav se v běh, v let".

8. *M* 387 nsl.
Τεῦκρος δὲ Γλαῦκον, κρατερὸν παῖδ' Ἱππολόχοιο,
ἰῷ ἐπεσσύμενον βάλε τείχεος ὑψηλοῖο . . .

Není pochybnosti, že genitiv τείχεος visí jako gen. dotykový na part. ἐπεσσύμενον; že Glaukos již na zdi stál, jde na jevo z verše 390, kde se praví:

ἄψ δ' ἀπὸ τείχεος ἆλτο λαθών . . .

Z toho jde, že part. ἐπεσσύμενον nemůže míti význam praesentní, nýbrž význam aoristový = „šípem zasáhl, an přihnal se, vyskočil na zeď . . .“

9. V Π 511 o téže věci vypravuje se týmiž slovy:

τεῖρε γὰρ αὐτὸν (t. Γλαῦκον)
ἕλκος, ὃ δή μιν Τεῦκρος ἐπεσσύμενον βάλεν ἰῷ
τείχεος ὑψηλοῖο . . .;

jest tedy i zde hořejší výklad podržeti.

10. ε 314. Odysseus, jeda na pramici, blížil se již k ostrovu Faiakův. Vida to Poseidaon, způsobil bouři, aby Odyssea ještě potýral. Odysseus jal se žalovati do svého osudu;

ὣς ἄρα μιν εἰπόντ' ἔλασεν μέγα κῦμα κατ' ἄκρης
δεινὸν ἐπεσσύμενον, περὶ δὲ σχεδίην ἐλέλιξεν.

I zde, myslím, part. ἐπεσσύμενον značí děj předchozí před dějem slovesa ἔλασεν = „přiřítivši se, přivalivši se“. Mohutná totiž vlna valíc se narazila na pramici a sřítila se shora na Odyssea a jeho pramici. Kdybychom překládali „valíc, řítíc se“, značilo by, že vlna převalila se přes pramici a hnala se dále, což by odporovalo slovům ἔλασεν κατ' ἄκρης. Pokládám i zde part. ἐπεσσύμενον raději za aoristové. K tomuto místu má také Nauck poznamenáno čtení Aristarchovo ἐπισσύμενον, z čehož jde na jevo, že zde Aristarch četl part. aoristu a nikoli perfekta.

11. a 12. ε 428 a 431. Odysseus, připluv již blízko ostrova Scherie, uvažoval, jak má dostati se na zemi, má-li snažiti se vystoupiti na skalnatý břeh či plouti podél ostrova, hledaje pohodlný výstup. Tu uchvátila ho mocná vlna a nesla ho ku břehu. Avšak Pallas Athene vnukla mu dobrou myšlenku:

ἀμφοτέρῃσι δὲ χερσὶν ἐπεσσύμενος λάβε πέτρης·
τῆς ἔχετο στενάχων, ἧος μέγα κῦμα παρῆλθεν.
καὶ τὸ μὲν ὣς ὑπάλυξε· παλιρρόθιον δέ μιν αὖτις
πλῆξεν ἐπεσσύμενον, τηλοῦ δέ μιν ἔμβαλε πόντῳ.

Na obou místech dobře lze vykládati ἐπεσσύμενος a ἐπεσσύμενον za aoristové, značící děj předchozí před dějem slovesa λάβε a πλῆξεν = „a oběma rukama připlavav, uchytil se skály“ a „avšak zpět se valíc zase ho udeřila přiřítivši se . . .“ Nepírám, že by na prvém místě bylo lze part. překládati přechodníkem přítomným „plavaje“; ale že prvnější výklad jest případnější, nelze upříti.

13. *Υ* 288. Líčí se tu souboj mezi Aineiem a Achilleem. Oba již mrštili po sobě vespolek kopími, ale marně. Tu Achilleus, vytasiv meč, na protivníka se rozehnal (*ἐπόρουσεν*); Aineias pak uchopil kámen na obranu. K tomu připojují se slova:

ἔνθα κεν Αἰνείας μὲν ἐπεσσύμενον βάλε πέτρῳ . . .,
τὸν δέ κε Πηλείδης σχεδὸν ἄορι θυμὸν ἀπηύρα,
εἰ μὴ ἄρ' ὀξὺ νόησε Ποσειδάων.

Vzhledem k aoristu *ἐπόρουσεν*, na které part. *ἐπεσσύμενον* se vztahuje, lze souditi, že participium to jest aoristové = „tu by Aineias jeho rozehnavšího se byl udeřil kamenem . . .“ Ovšem i tu smyslem mohlo by býti part. o významě přítomném: „ženoucího se, řítícího se“.

14, 15. Zbývají ještě dvě místa, *Π* 411 a *Χ* 26, na nichž ze souvislosti nelze plné určitosti nabýti o významě participia *ἐπεσσύμενος*, poněvadž ke smyslu hodí se i význam aoristový i přítomný.

14. *Π* 411. Patroklos v boji zabil Pronoa a Thestora;

αὐτὰρ ἔπειτ' Ἐρύλαον ἐπεσσύμενον βάλε πέτρῳ
μέσσην κὰκ κεφαλήν· ἡ δ' ἄνδιχα πᾶσα κεάσθη
ἐν κόρυθι βριαρῇ . . .;

tu může býti i „a potom Erylaa přiřítivšího se udeřil“ i „řítícího se udeřil“; leda by prvnímu překladu nasvědčoval mocný účinek rány, z něhož lze souditi, že rána dána byla z blízka.

15. *Χ* 26. Achilleus, kterého (konec zpěvu *Φ*) Apollon v podobě Agenorově od města na východ byl zavedl, aby utíkajícím Trojanům získal čas, by se do města utekli, poznav omyl svůj, vrátil se rychlým během k městu, a to v rovinu, před Skajskou branou se prostírající. Priamos dlel na hradbách u Skajské brány.

τὸν δ' ὁ γέρων Πρίαμος πρῶτος ἴδεν ὀφθαλμοῖσιν,
παμφαίνονθ' ὥς τ' ἀστέρ', ἐπεσσύμενον πεδίοιο . . .

I tu lze překládati buď „an řítil se v rovinu“, nebo jako aorist = „an přiřítil se v rovinu“, t. v rovinu, před Skajskou branou se prostírající.

Že na obou místech může to býti participium aoristu, jest, myslím, nepochybno.

Z podaného zkoumání bylo by na jevě, že na většině uvedených míst jest uznati význam part. *ἐπεσσύμενος* za aoristový; některá pak místa že jsou sporna, ježto dle souvislosti hodil se i význam praesentní i aoristový.

Nejsa upokojen tímto výsledkem zkoumání, vyšetřoval jsem dále, jaký význam má u Homera indikativ aoristu mediálného bezpříznakého *ἐσσύμην* (jiný způsob toho aoristu se nevyskýtá) a jaký má perfektum *ἔσσυμαι*. I shledal jsem, že na všech 37

místech, kde se vyskýtá, má aorist ἐσσύμην (prostý i složený ἀν-, ἀπ-, δι-, ἐξ-, ἐπ-, κατ-, μετεσ-σύμην) původní význam rychlého pohybu; perfektum však ἔσσυμαι na všech 19 místech (mezi nimi jest také složenina ἐπέσσυται třikrát, totiž v *Α* 173, *Ζ* 361 a *Ι* 42) má význam přenesený. Participium ἐπεσσύμενος, jak výše ukázáno, všude má význam původní. Tento poslední důvod, zakládající se na shodě významové participia ἐπεσσύμενος s indikativem aoristu ἐσσύμην, pokládám za tak mocný, že neváhám i na těch místech, kde ze souvislosti nelze rozhodně ustanoviti platnost aoristovou toho participia, uznati je za participium aoristu. Všude se dobře hodí.

Výsledek tedy jest, že participium ἐπεσσύμενος na všech 15 místech, kde u Homera se nalezá, uznati jest za aoristové.

Poněvadž však tvar part. ἐπεσσύμενος jest pravidelný tvar perfektový, nemůže zůstati v textě a musí se změniti na tvar k aoristu ἐπεσσύμην náležející, t. ἐπισσύμενος, který tvar, jak výše pověděno, Nauck ve svém vydání při ε 314 má zaznamenán pod čarou jako čtení Aristarchovo.

Že to participium aoristu vytištěno bylo z textu participiem perfekta ἐπεσσύμενος, stalo se asi působením participia perfekta slovesa σεύω t. ἐσσύμενος, které vyskýtá se správně na 14 místech u Homera, ale všude o významě přeneseném.

Ostatně part. aoristu ἐπισύμενος (s jedním σ) vyskýtá se o témž významě, jako u Homera, dvakráte v Aischylových Eumenidách v. 786 a 816 (ve verši opakujícím se):

ἐκ δὲ τοῦ
λειχὴν ἄφυλλος, ἄτεκνος,
ἰὼ δίκα, πέδον ἐπισύμενος
βροτοφθόρους κηλῖδας ἐν χώρᾳ βαλεῖ.

O vzniku dvojího σ v těchto tvarech srv. Brugmann Griech. Gramm.[2] str. 58.

3. ἄντεσθαι.

Tohoto slovesa nalézají se u Homera tyto tvary:

1. 3. sing. ἤντετο *Δ* 133, *Π* 788, *Υ* 415, *Χ* 203 a συνήντετο *Φ* 34, δ 367, φ 31; 3. dual. συναντέσθην *Η* 22; 2. infinitiv ἄντεσθαι *Ο* 698; 3. participium ἀντόμενος *Β* 595, *Θ* 412, *Λ* 237 a συναντόμενος ο 538, ρ 165, τ 311.

Tvary při 1. jmenované pokládají se vesměs za imperfektové; ἄντεσθαι za infinitiv praesentis, ἀντόμενος a συναντόμενος za participium praesentis.

Poněvadž mínění to nezdá se mi býti správno, pokusím se prozkoumati všecka jmenovaná místa a určiti platnost oněch slovesných tvarův.

1. *X* 202 nsl. Básník, vylíčiv útěk Hektorův před Achilleem, praví:

πῶς δέ κεν Ἕκτωρ κῆρας ὑπεξέφυγεν θανάτοιο,
εἰ μή οἱ πύματόν τε καὶ ὕστατον ἤντετ' Ἀπόλλων
ἐγγύθεν, ὅς οἱ ἐπῶρσε μένος λαιψηρά τε γοῦνα;

Jest to řečnickou otázkou vyslovené hypothetické souvětí v minulosti neskutečné. V závětí jest indikativ aoristu s *κὲν* (*ὑπεξέφυγεν*), vyslovující skonalý děj v minulosti neskutečný = „jak mohl uniknouti (= nemohl uniknouti) = jak by byl unikl . . .“; v předvětí jest indikativ *ἤντετο*. Má-li se vysloviti v předvětí děj v minulosti neskutečný jednodobý, užívá se indikativu aoristu, pakli děj trvací v minulosti neskutečný, užívá se indikativu imperfekta. Smysl místa jest tento: „Jak mohl Hektor smrti uniknouti (= jak by byl . . . unikl), kdyby k němu naposledy nebyl přišel (s ním se nesetkal) Apollon“; tedy vyslovuje se v předvětí děj jednodobý, a za ten nezbytně jest v řečtině třeba indikativu aoristu.

Srovnati lze *Π* 487 nsl., kde praví umírající Patroklos k Hektorovi:

τοιοῦτοι δ' εἴ πέρ μοι ἐείκοσιν ἀντεβόλησαν,
πάντες κ' αὐτόθ' ὄλοντο ἐμῷ ὑπὸ δουρὶ δαμέντες.

Tu v hypothetickém souvětí, podobném výše uvedenému, v předvětí o ději v minulosti neskutečném jednodobém užito jest aoristu *ἀντεβόλησαν*, souznačného s hořejším *ἤντετο* = „kdyby bylo dvacet přišlo vstříc, se mnou se setkalo . . .“

2. *Φ* 34. Básník praví o Achilleovi po bojišti zuřícím:

ἔνθ' υἱεῖ Πριάμοιο συνήντετο Δαρδανίδαο
ἐκ ποταμοῦ φεύγοντι . . .

Tu dle smyslu očekáváme slovesa, vyslovujícího děj jednodobý: „tu na syna Priamova připadl z řeky utíkajícího“. Význam děje trvacího (přicházel vstříc, připadal na . . .), myslím, k situaci se nehodí. Achilleus hnal před sebou zuřivě Trojany. Mnozí z nich před ním vzali útočiště do řeky Xantha. On však, za nimi se pustiv do řeky, do únavy je hubil. Pak dvanáct mladíků živých zajal a, vyved je z řeky, spoutal je a odeslal do ležení, hodlaje obětovati je na hranici Patroklově. Pak

ἂψ ἐπόρουσε δαϊζέμεναι μενεαίνων.

A tu první, na kterého p ř i š e l, kterého s t i h l, byl Priamovic Lykaon.

Srv. *Ω* 709, kde lid veškeren trojský, uslyšev, že Priamos jede s mrtvolou Hektorovou z tábora achajského, chvatně ubíral se naproti

ἀγχοῦ δὲ ξύμβληντο πυλάων νεκρὸν ἄγοντι,

nebo *κ* 277, kde Odysseus vypravuje

ἔνθα μοι Ἑρμείας χρυσόρραπις ἀντεβόλησεν
ἐρχομένῳ πρὸς δῶμα . . .;

nebo ζ 54, kde Nausikaa

τῷ δὲ (t. πατρὶ) θύραζε
ἐρχομένῳ ξύμβλητο μετὰ κλειτοὺς βασιλῆας . . .,

nebo *N* 210, 246 a jinde, kde náhlé potkání se, připadnutí na někoho všude vysloveno jest aoristem ξύμβλητο, ἀντεβόλησεν, ἤντησεν.

Týž význam má tvar συνήντετο

3. v δ 367, kde Odysseus vypravuje, že, když na ostrově Faru zdržován byl bezvětřím, Eidothee dobrou radou z nouze mu pomohla, dí:

ἥ μ' οἴῳ ἔρροντι συνήντετο νόσφιν ἑταίρων . . .

= „ona mně samu bloudícímu vstříc přišla . . .“; a

4. ve φ 31, kde vypravuje se, že Odysseus, setkav se v Messeně s Ifitem, od něho obdržel luk a šípy:

τὰς (ztracené koně) ἐρέων Ὀδυσῆι συνήντετο, δῶκε δὲ τόξον . . .

Tu sloveso συνήντετο opětuje po odbočení, co pověděno jest ve v. 15 aoristem ξυμβλήτην:

τὼ (t. Odysseus a Ifitos) δ' ἐν Μεσσήνῃ ξυμβλήτην ἀλλήλοιιν . . .;

tudy jest překládati: „ty hledaje s Odysseem se setkal . . .“

5. Podobně věc se má v *H* 22:

ἀλλήλοισι δὲ τώ γε (Apollon a Athene) συναντέσθην παρὰ φηγῷ

= „vespolek tito dva potkali se . . .“, a verš ten srovnati lze s uvedeným výše veršem φ 15.

6. Význam jednodobý má tvar ἤντετο též v *Π* 788:

ἔνθ' ἄρα τοι, Πάτροκλε, φάνη βιότοιο τελευτή·
ἤντετο γάρ τοι Φοῖβος ἐνὶ κρατερῇ ὑσμίνῃ
δεινός . . .

= „neboť vstříc ti přišel Foibos . . .“, a sloveso ἤντετο ještě jednou po vložené větě se opětuje aoristem ἀντεβόλησεν.

7. Ještě na dvou místech stejně znějících vyskýtá se tvar ἤντετο, totiž *Δ* 133 a *Υ* 415:

αὐτὴ δ' αὖτ' ἴθυνεν, ὅθι ζωστῆρος ὀχῆες
χρύσειοι σύνεχον καὶ διπλόος ἤντετο θώρηξ.

I tu ἤντετο dobře může míti význam aoristový = „kde pásu spony zlaté se spínaly a dvojitý (ze dvou platů se skládající) potkal se (sepjat byl) krunýř“. V latině by bylo za σύνεχον imperf., za ἤντετο plusqperf.

8. Infinitiv nalézá se jen v *O* 698:

αὖτις δὲ δριμεῖα μάχη παρὰ νηυσὶν ἐτύχθη·
φαίης κ' ἀκμῆτας καὶ ἀτειρέας ἀλλήλοισιν
ἄντεσθ' ἐν πολέμῳ· ὡς ἐσσυμένως ἐμάχοντο.

1. *X* 202 nsl. Básník, vylíčiv útěk Hektorův před Achilleem, praví:

πῶς δέ κεν Ἕκτωρ κῆρας ὑπεξέφυγεν θανάτοιο,
εἰ μή οἱ πύματόν τε καὶ ὕστατον ἤντετ' Ἀπόλλων
ἐγγύθεν, ὅς οἱ ἐπῶρσε μένος λαιψηρά τε γοῦνα;

Jest to řečnickou otázkou vyslovené hypothetické souvětí v minulosti neskutečné. V závětí jest indikativ aoristu s *κὲν* (*ὑπεξέφυγεν*), vyslovující skonalý děj v minulosti neskutečný = „jak mohl uniknouti (= nemohl uniknouti) = jak by byl unikl . . ."; v předvětí jest indikativ *ἤντετο*. Má-li se vysloviti v předvětí děj v minulosti neskutečný jednodobý, užívá se indikativu aoristu, pakli děj trvací v minulosti neskutečný, užívá se indikativu imperfekta. Smysl místa jest tento: „Jak mohl Hektor smrti uniknouti (= jak by byl . . . unikl), kdyby k němu naposledy nebyl přišel (s ním se nesetkal) Apollon"; tedy vyslovuje se v předvětí děj jednodobý, a za ten nezbytně jest v řečtině třeba indikativu aoristu.

Srovnati lze *Π* 487 nsl., kde praví umírající Patroklos k Hektorovi:

τοιοῦτοι δ' εἴ πέρ μοι ἐείκοσιν ἀντεβόλησαν,
πάντες κ' αὐτόθ' ὄλοντο ἐμῷ ὑπὸ δουρὶ δαμέντες.

Tu v hypothetickém souvětí, podobném výše uvedenému, v předvětí o ději v minulosti neskutečném jednodobém užito jest aoristu *ἀντεβόλησαν*, souznačného s hořejším *ἤντετο* = „kdyby bylo dvacet přišlo vstříc, se mnou se setkalo . . ."

2. *Φ* 34. Básník praví o Achilleovi po bojišti zuřícím:

ἔνθ' υἱεῖ Πριάμοιο συνήντετο Δαρδανίδαο
ἐκ ποταμοῦ φεύγοντι . . .

Tu dle smyslu očekáváme slovesa, vyslovujícího děj jednodobý: „tu na syna Priamova připadl z řeky utíkajícího". Význam děje trvacího (přicházel vstříc, připadal na . . .), myslím, k situaci se nehodí. Achilleus hnal před sebou zuřivě Trojany. Mnozí z nich před ním vzali útočiště do řeky Xantha. On však, za nimi se pustiv do řeky, do únavy je hubil. Pak dvanáct mladíků živých zajal a, vyved je z řeky, spoutal je a odeslal do ležení, hodlaje obětovati je na hranici Patroklově. Pak

ἂψ ἐπόρουσε δαϊζέμεναι μενεαίνων.

A tu první, na kterého přišel, kterého stihl, byl Priamovic Lykaon.

Srv. *Ω* 709, kde lid veškeren trojský, uslyšev, že Priamos jede s mrtvolou Hektorovou z tábora achajského, chvatně ubíral se naproti

ἀγχοῦ δὲ ξύμβληντο πυλάων νεκρὸν ἄγοντι,

nebo *κ* 277, kde Odysseus vypravuje

ἔνθα μοι Ἑρμείας χρυσόρραπις ἀντεβόλησεν
ἐρχομένῳ πρὸς δῶμα . . .;

nebo ζ 54, kde Nausikaa

τῷ δὲ (t. *πατρὶ*) *θύραζε*
ἐρχομένῳ ξύμβλητο μετὰ κλειτοὺς βασιλῆας . . .,

nebo *N* 210, 246 a jinde, kde náhlé potkání se, připadnutí na někoho všude vysloveno jest aoristem *ξύμβλητο*, *ἀντεβόλησεν*, *ἤντησεν*.

Týž význam má tvar *συνήντετο*

3. v δ 367, kde Odysseus vypravuje, že, když na ostrově Faru zdržován byl bezvětřím, Eidothee dobrou radou z nouze mu pomohla, dí:

ἥ μ' οἴῳ ἔρροντι συνήντετο νόσφιν ἑταίρων . . .

= „ona mně samu bloudícímu vstříc přišla . . .“; a

4. ve φ 31, kde vypravuje se, že Odysseus, setkav se v Messeně s Ifitem, od něho obdržel luk a šípy:
τὰς (ztracené koně) *ἐρέων Ὀδυσῆι συνήντετο, δῶκε δὲ τόξον . . .*
Tu sloveso *συνήντετο* opětuje po odbočení, co pověděno jest ve v. 15 aoristem *ξυμβλήτην*:
τὼ (t. Odysseus a Ifitos) *δ' ἐν Μεσσήνῃ ξυμβλήτην ἀλλήλοιιν . . .;*
tudy jest překládati: „ty hledaje s Odysseem se setkal . . .“

5. Podobně věc se má v *H* 22:
ἀλλήλοισι δὲ τώ γε (Apollon a Athene) *συναντέσθην παρὰ φηγῷ*
= „vespolek tito dva potkali se . . .“, a verš ten srovnati lze s uvedeným výše veršem φ 15.

6. Význam jednodobý má tvar *ἤντετο* též v *Π* 788:

ἔνθ' ἄρα τοι, Πάτροκλε, φάνη βιότοιο τελευτή·
ἤντετο γάρ τοι Φοῖβος ἐνὶ κρατερῇ ὑσμίνῃ
δεινός . . .

= „neboť vstříc ti přišel Foibos . . .“, a sloveso *ἤντετο* ještě jednou po vložené větě se opětuje aoristem *ἀντεβόλησεν*.

7. Ještě na dvou místech stejně znějících vyskýtá se tvar *ἤντετο*, totiž *Δ* 133 a *Υ* 415:

αὐτὴ δ' αὖτ' ἴθυνεν, ὅθι ζωστῆρος ὀχῆες
χρύσειοι σύνεχον καὶ διπλόος ἤντετο θώρηξ.

I tu *ἤντετο* dobře může míti význam aoristový = „kde pásu spony zlaté se spínaly a dvojitý (ze dvou platů se skládající) potkal se (sepjat byl) krunýř“. V latině by bylo za *σύνεχον* imperf., za *ἤντετο* plusqperf.

8. Infinitiv nalézá se jen v *O* 698:

αὖτις δὲ δριμεῖα μάχη παρὰ νηυσὶν ἐτύχθη·
φαίης κ' ἀκμῆτας καὶ ἀτειρέας ἀλλήλοισιν
ἄντεσθ' ἐν πολέμῳ· ὡς ἐσσυμένως ἐμάχοντο.

Vzhledem k prvnímu verši, ve kterém básník praví, že znova prudký boj nastal, myslím, že infinitiv ἄντεσθαι nemůže značiti děj neskonalý a že jest překládati: „byl bys řekl, že neunaveni a neumdleni vespolek se utkali bojem". Také vedle následujícího slovesa ὡς ἐμάχοντο přednost dáti jest významu jednoduchému slovesa ἄντεσθαι před významem děje neskonalého (utkávali se).

Participium jest na těchto místech:

9. *Θ* 412. Iris, byvši poslána od Dia, aby zdržela Heru a Athenu hodlající vyjeti Achajům na pomoc,

πρώτῃσιν δὲ πύλῃσι πολυπτύχου Οὐλύμποιο
ἀντομένη κατέρυκε, Διὸς δέ σφ' ἔννεπε μῦθον.

Tu participium ἀντομένη značí rozhodně lépe děj předchozí před dějem slovesa κατέρυκε = „v samé bráně Olympu potkavši se s nimi, zdržovala je . . ."

10. *Λ* 237. Ifidamas oštěpem bodl Agamemnona v pás,

οὐδ' ἔτορεν ζωστῆρα παναίολον, ἀλλὰ πολὺ πρὶν
ἀργύρῳ ἀντομένη μόλυβος ὥς ἐτράπετ' αἰχμή.

I tu dostaneme správný smysl jen, překládáme-li: „ale neprorazil pásu lesklého, nýbrž daleko dříve, na stříbro narazi⟨v⟩, jak olovo ohnul se hrot". Neboť jedním nárazem ohnul se hrot. Vedle praesenta „narážeje" očekáváme zase hlavní sloveso děje buď trvacího neb opětovacího „ohýbal se".

11. *B* 594. ἔνθα τε Μοῦσαι
ἀντόμεναι Θάμυριν τὸν Θρήικα παῦσαν ἀοιδῆς,

kdež jediné lze překládati: „kdež Musy setkavše se s Thamyriem, zbavili ho zpěvu".

12. V *ο* 538 = *ρ* 165 = *τ* 311, kteráž tři místa znějí:

τῶ κε τάχα γνοίης φιλότητά τε πολλά τε δῶρα
ἐξ ἐμεῦ, ὡς ἄν τίς σε συναντόμενος μακαρίζοι,

participium συναντόμενος, značíc děj budoucí, předchozí budoucímu ději μακαρίζοι ἄν, může býti jen participium aoristu = „že by tě každý potkaje se s tebou blahoslavil"; srv. *M* 465

οὐ κέν τίς μιν ἐρυκάκοι ἀντιβολήσας.

Z toho přehledu všech 15 míst, kde jmenované tvary se vyskýtají, patrně, myslím, jest na jevě, že významu aoristovému rozhodně dáti jest přednost před významem praesentním a imperfektovým, a že tudy tvary ty uznati jest za aoristové.

Zbývá otázka, zdali tvaroslovně lze jmenované formy pokládati za aoristové.

Myslím, že lze ἤντετο pokládati za prostý thematický aorist k odvozenému slovesu ἀντάω, jako jest aorist μύκε *Υ* 230, μύκον *Ε* 749, *Θ* 393, *M* 460 k μυκάω, jako jest aorist ἔστυγον *κ* 113

κατέστυγε *P* 694 k στυγέω, ἔκτυπε *Θ* 75 a jinde ke κτυπέω, ἔχραισμε *Ξ* 66 a jinde, χραισμεῖν *Α* 242 a jinde k χραισμέω. Srv. G. Meyerovu Griech. Gramm.[2] § 528. Pak by byl infin. ἀντιέσθαι paroxytonon; tvary výše jmenované zařadily by se k praesentu ἀντάω a praesens ἄντομαι musilo by se z mluvnice a slovníka homerského vypustiti.

4. *δίεσθαι.*

Slovesa toho nalézají se u Homera tyto tvary mediálné:

1. konjunktiv δίωμαι φ 370 a ἀποδίωμαι *E* 763, δίηται *H* 197, *O* 681, *Π* 246, *X* 189 a 456, δίωνται *P* 110;

2. optativ δίοιτο ρ 318, a

3. infinitiv δίεσθαι *M* 276 a 304, *Σ* 162, ρ 398, υ 343.

Tyto tvary pokládají se za praesentní. Avšak smysl na většině jmenovaných míst vyžaduje rozhodně významu aoristového. I tu nezbytno jest prozkoumati místo za místem a ustanoviti význam každého z nich, aby platnost tvarů určena byla přesně.

Konjunktiv jest na těchto místech:

1. *E* 763. Here a Athene, vidouce pohromu, kterou Ares působil Achajům, pomáhaje činně Trojanům, odebraly se k Diovi, a Here k němu praví:

Ζεῦ πάτερ, ἦ ῥά τί μοι κεχολώσεαι, αἴ κεν Ἄρηα
λυγρῶς πεπληγυῖα μάχης ἐξ ἀποδίωμαι;

Úmyslem bohyní zajisté bylo Area na dobro vzdáliti z boje, jakož také výsledek účastenství Athenina v boji byl, že Ares, poraněn byv od Diomeda a Atheny, bojiště opustil. Proto, myslím, Here praví: „jestli že Area z boje zaženu“ a ne „budu zaháněti“. Tudy třeba tu konjunktivu aoristu.

2. *H* 197. Aias zvolen byv losem, aby souboj podstoupil s Hektorem, vyzývá přátel, aby modlili se za vítězství potichu, by jich Trojané neslyšeli, nebo třeba i nahlas, ježto nikoho se nebojí, dokládaje

οὐ γάρ τίς με βίῃ γε ἑκὼν ἀέκοντα δίηται.

I tu, myslím, dobře se hodí význam skonalý: „neboť nikdo mne silou aspoň . . . nezažene“.

3. *Π* 246. Achilleus, modle se k Diovi za vítězství přítele svého Patrokla, praví:

αὐτὰρ ἐπεί κ' ἀπὸ ναῦφι μάχην ἐνοπήν τε δίηται,
ἀσκηθής μοι ἔπειτα θοὰς ἐπὶ νῆας ἵκοιτο.

Tu jediný jest možný význam aoristový: „avšak až od lodí boj . . . zažene, kéž vrátí se . . .“; význam praesentní jest nemožný. Srov. též v. 251, kde se vypravuje, že Zeus jednu prosbu Achilleovu vyslyšel, totiž

νηῶν . . . ἀπώσασθαι πόλεμόν τε μάχην τε,

kdež užito jest infinitivu aoristu.

4. *P* 110. Tu přirovnává se Menelaos, an ustupuje od mrtvoly Patroklovy boje se Trojanů, s Hektorem v čele k mrtvole postupujících, ke lvu odraženému od ohrady a pryč odcházejícímu:

αὐτὰρ ὅ γ' (Ἀτρείδης) ἐξοπίσω ἀνεχάζετο, λεῖπε δὲ νεκρὸν
ἐντροπαλιζόμενος ὥς τε λὶς ἠυγένειος,
ὅν ῥα κύνες τε καὶ ἄνδρες ἀπὸ σταθμοῖο δίωνται
ἔγχεσι καὶ φωνῇ.

Dle citu svého soudě myslím, že básník líčí lva, který, již odražen byv od ohrady, vzdaluje se, mrzutě a zlostně se ohlížeje po ohradě, kde mu kynula dobrá kořist; tudy překládám: „avšak on ustupoval . . . jako lev . . ., kterého psi a mužové od stáje zaženou . . .“

5. *X* 456. Andromache, vybízejíc služebnice, aby ji doprovodily ke Skajské bráně, praví:

δείδω, μὴ δή μοι θρασὺν Ἕκτορα δῖος Ἀχιλλεὺς
μοῦνον ἀποτμήξας πόλιος πεδίονδε δίηται
καὶ δή μιν καταπαύσῃ ἀγηνορίης ἀλεγεινῆς . . .

Tu význam praesentní o ději trvacím jest, myslím, nemístný, kdežto význam aoristový nejen k smyslu výborně se hodí, nýbrž i ke konjunktivu aoristu *καταπαύσῃ* věty souřadné; tedy = „bojím se, aby mi Hektora Achilleus v rovinu nezahnal a neučinil konec jeho statečnosti . . .“

6. φ 370. Odysseus požádal za luk, chtěje se také pokusiti, zdali jej napne. Eumaios uchopil luk a nesl jej Odysseovi. Ale, uleknuv se hrozivého křiku záletníkův, vrátil se. Tu Telemachos volá naň:

ἄττα, πρόσω φέρε τόξα,

hroze mu slovy:

μή σε καὶ ὁπλότερός περ ἐὼν ἀγρόνδε δίωμαι
βάλλων χερμαδίοισι.

Tu možný jest obojí význam, buď: „ať tě neženu“ nebo: „ať tě nezaženu, házeje po tobě kamením“. Mně zdá se druhý případnější.

Na dvou místech má konjunktiv *δίηται* význam rozhodně praesentní:

7. V *O* 681, kde líčí se jízda krasojezdce:

ὡς δ' ὅτ' ἀνὴρ ἵπποισι κελητίζειν εὖ εἰδώς,
ὅς τ' ἐπεὶ ἐκ πολέων πίσυρας συναείρεται ἵππους,
σεύας ἐκ πεδίοιο μέγα προτὶ ἄστυ δίηται
λαοφόρον καθ' ὁδόν . . .;

tu *δίηται* má význam „žene“. Pak

8. v *X* 189, kde přirovnává se Hektor, před Achilleem utíkající, k srnčeti před psem uhánějícímu:

ὡς δ' ὅτε νεβρὸν ὄρεσφι κύων ἐλάφοιο δίηται
ὄρσας ἐξ εὐνῆς διά τ' ἄγκεα καὶ διὰ βήσσας

= „jako když mládě laní pes žene, vyplašiv je z lože . . .“

Optativ *δίοιτο* vyskýtá se jen

9. v *ρ* 317. Eumaios vychvaluje hbitost a sílu psa Odysseova Arga:

οὐ μὲν γάρ τι φύγεσκε βαθείης βένθεσιν ὕλης
κνώδαλον, ὅττι δίοιτο· καὶ ἴχνεσι γὰρ περιήδει.

Tu *δίοιτο* má, myslím, význam jednodobý „vyhnati“ = „nikdy zajisté zvíře mu neuniklo, kterékoli vyhnal“. Tomu nasvědčuje připojená věta odůvodňovací: „neboť i ve stopování výborně se znal“. Byl tedy nejen hbitý, nýbrž i bystrého čichu. Kdybychom překládali „kterékoli honil“, nehodila by se jmenovaná věta, leda by se vykládalo *γάρ* za jisticí.

Infinitiv nalézá se na pěti místech:

10. *Σ* 162. *ὡς δ' ἀπὸ σώματος οὔ τι λέοντ' αἴθωνα δύνανται*
ποιμένες ἄγραυλοι μέγα πεινάοντα δίεσθαι,
ὥς ῥα τὸν οὐκ ἐδύναντο δύω Αἴαντε κορυστὰ
Ἕκτορα Πριαμίδην ἀπὸ νεκροῦ δειδίξασθαι.

Tu infinitiv *δίεσθαι* nemůže míti jiný význam leč aoristový = „nemohou zahnati“, jemuž v závětí odpovídá infinitiv aoristu *δειδίξασθαι.*

11. *M* 276. V řeči Aiantův, jíž vybízejí Achaje k statnému odporu proti Trojanům, útokem se ženoucím na hradby tábora achajského, končící slovy:

ἀλλὰ πρόσσω ἵεσθε καὶ ἀλλήλοισι κέλεσθε,
αἴ κεν Ζεὺς δώῃσιν Ὀλύμπιος ἀστεροπητὴς
νεῖκος ἀπωσαμένους δηίους προτὶ ἄστυ δίεσθαι

k celému místu a touze Aiantův i všech Achajů lépe se hodí infinitiv *δίεσθαι* vykládati za aoristový a překládati slovesem skonalým: „dá-li Zeus, abychom nepřátely odrazíce k městu zahnali“, než slovesem neskonalým „hnali“.

Podobně věc se má na dvou místech v Odysseji, stejnou myšlenku vyslovujících, totiž

12. v *ρ* 398, kde Telemachos vytýká Antinoovi, že ho vybízí, aby cizince (Odyssea) z domu „vyhnal“, řka

ὃς τὸν ξεῖνον ἄνωγας ἀπὸ μεγάροιο δίεσθαι
μύθῳ ἀναγκαίῳ,

kde význam neskonalý „bych vyháněl“ se nehodí; pak

13. v *υ* 343, kde Telemachos k vyzvání Ageleovu, aby vybídl matku svou, by se provdala za některého ze záletníků, praví:

οὔ τι διατρίβω μητρὸς γάμον, ἀλλὰ κελεύω
γήμασθ', ᾧ κ' ἐθέλῃ, ποτὶ δ' ἄσπετα δῶρα δίδωμι·
αἰδέομαι δ' ἀέκουσαν ἀπὸ μεγάροιο δίεσθαι
μύθῳ ἀναγκαίῳ.

K souvislosti celé myšlenky hodí se dobře: „ale ostýchám se ji proti vůli její z domu vyhnati". Tak jen učinil by po přání záletníkův.

14. *M* 304. Tu praví se o lvu lačném, pokoušejícím se vpadnouti ve stáj:

εἴ περ γάρ χ' εὕρῃσι παρ' αὐτόφι βώτορας ἄνδρας
σὺν κυσὶ καὶ δούρεσσι φυλάσσοντας περὶ μῆλα,
οὔ ῥά τ' ἀπείρητος μέμονε σταθμοῖο δίεσθαι,
ἀλλ' ὅ γ' ἄρ' ἢ ἥρπαξε μετάλμενος, ἠὲ καὶ αὐτὸς
ἔβλητ' . . .

I tu *δίεσθαι* má význam rozhodně aoristový, ovšem odchodný od předešlých míst, totiž „dáti se zahnati, utéci".

Z přehledu míst jde na jevo, že tvary výše jmenované, vyjma dvě místa, totiž *O* 681 a *X* 189 (φ 370 jest nerozhodné), mají význam aoristový. Na oněch dvou místech jest *δίηται* (po případě ve φ 370 *δίωμαι*) konjunktiv praesentis k indikativu *δίενται*, který jednou se nalézá u Homera v

Ψ 475. *αἳ δέ τ' ἄνευθεν*
ἵπποι ἀερσίποδες πολέος πεδίοιο δίενται.

Ovšem mělo by se přízvukovati *διῆται* (*διῶμαι*) jako *τιθῆται.* Tvary aoristové jsou utvořeny od prostého thematického aoristu; infinitiv měl by se pak přízvukovati *διέσθαι.*

Výsledky Schliemannových nálezů.

Referuje **L. Niederle.**

Před několika měsíci vydal dr. C. Schuchardt knihu: „*Schliemann's Ausgrabungen in Troja, Tiryns, Mykenae, Orchomenos und Ithaka im Lichte der heutigen Wissenschaft.* Mit 2 Porträts, 6 Karten und Plänen und 290 Abbildungen. Leipzig (F. A. Brockhaus) 1890." Sign. univ. kn. 23 F. 339.

Potřeba knihy podobné se dávno cítila. Znalost výzkumů Schliemannových je naprosto potřebna každému, kdo se zabývá kulturní stránkou života řeckého, zejména doby herojské. Ba bylo i mnoho laiků, jež výsledky jeho nálezů zajímaly; než dopátrati se jasného obrazu celkového nebylo jim z původních jeho

spisů možno. Proto přehled správný, s vyloučením všech omylů a nedůsledností Schliemannových, je již předem knihou užitečnou, tím více, je-li psán s dostatečnou znalostí věci a kritičností, jako oznámený přehled Schuchardtův.

Nálezy Schliemannovy zvrátily mnohé názory, jež ještě před 10 lety obecně se měly za správné. Abychom výsledky jich učinili přístupnými i těm, jimž se knihy samé do rukou nedostane, píšeme tento referát. Jest delší než obyčejně, ale věc tak obšírnou a bohatou stručněji, tušíme, podati nelze. Vylíčíme z počátku výsledky hlavních nálezů, jedno po druhém.

Troja. O Troji samé šířiti se nemusíme; odkazujeme čtenáře na článek v předešlém čísle FL., kde obraz Troje, Schliemannem a Dörpfeldem objevený, dosti obšírně byl vylíčen. Proto pomíjejíce zcela detailů, zmiňujeme se jen o závěrku této kapitoly Schuchardtovy, dle něhož Troja jeví se místem přechodu mezi světem řeckým a orientálním, středem mezi kulturou assyrskou, aigyptskou a řeckou. Jen všední nářadí a keramika byly domácí.

Tiryns. Z tradice i historie víme, že Tiryns byl starší Myken, že později založené Mykeny brzy si Tiryns podrobily. Tento poměr stáří dosvědčily i nálezy. Již dojem konstrukce hradeb kyklopských je v Tirynthu rozhodně starší. Hradby mykenské jeví téměř všechny appareillní spojení kvádrů.

Schliemann zkusil již r. 1876 kopati na hradě tirynthském; systematicky kopal teprve r. 1884 s pomocí Dörpfeldovou. Prací touto odkryt byl celý svrchní hrad s palácem a podhradí s několika menšími stavbami, snad příbytky služebných. Nejdolejší část dosud neprozkoumána. Byl to právě hrad tirynthský, který, byv nejúplněji vykopán, opravil na dobro staré názory o knížecích stavbách herojské doby řecké.

První pozornost poutají jakési kasematy v hradbách. Ty však nesloužily k účelu válečnému, jak hlavně setník Steffen soudil, nýbrž asi za pouhé sklepy a skladiště. Podobné konstrukce známe z Karthaga. Snad jsou i tirynthské přímo foinického původu. Ke vchodu hlavnímu na straně východní vedl hluboký úvoz mezi hradebními zdmi až k hlavní bráně. Ta je na obou stranách osloupená; z ní přijde se na široký, prostranný dvůr, na jehož pravé straně rozkládá se palác (jeho zdi, dosud až na 1 m vysoko zachované, jsou odkryty), na levé silná část hradeb s pověstnými klenutými [1]) kasematy a mohutnou věží.

Druhými propylajemi, opětně v předu i v zadu dvěma sloupy okrášlenými, přijde se do otevřeného peristylu s obětním oltářem, bezpochyby Dia Herkeia, právě proti vchodu do mužské síně paláce. Uvnitř této síně nachází se krb mezi čtyřmi dřevěnými sloupy. Na

[1]) Kdykoliv zde o klenbě mluvíme, vždy je to klenba nepravá, docílená pouhým přesahováním kamenů výše položených.

pravé straně od megara nalézala se hlouběji síň ženská se svým zvláštním peristylem, na levé v komplexu rozmanitých komor zajímá nejvíce jedna, beze vší pochyby koupelna paláce, jejíž podlahu tvoří jediný velký plochý balvan. Oba peristyly měly uměle sdělanou a ozdobenou podlahu. Také stěny paláce byly bohatě okrášleny. Na vápenné omítce zachovaly se zbytky maleb al fresco. Užíváno bylo pouze čtyř barev: bílé, žluté, červené a modré; zelená chybí úplně. Nejzajímavější je malba, představující dle Schuchardta výjev z honby nebo krocení býka, v níž se dříve hledal výjev mythický. Krásnou ozdobou předsíně megara byl vlys rosettový, jehož kus je zachován. Je to beze vší pochyby vzor onoho kyanového vlysu, o němž se zmiňuje Homeros v paláci Alkinoově. Kyanos není ocel, jak dříve vykládáno, ale krásný kámen lazurový, v Aigyptě, kde nejvíce byl užíván, chesbet zvaný. Tento pravý a drahý kyanos byl napodobován tmavomodrým smaltem skleněným (srv. Helbig Hom. Epos str. 100 nsl.). Právě takové okrasy nalézáme na vlysu tirynthském na půdě alabastrové.

Na východ od hlavního peristylu zachovány zbytky zdí starších doby, z níž palác pochází. V této části byly také nalezeny střepy rázu mnohem staršího, v ruce dělané, a analogické typům z prvního osídlení v Troji; ovšem nelze z toho souditi snad na jediný a týž národ. Podobné primitivní tvary povstanou spontánně, nalézáme je všude v celé Evropě. Ostatní nálezy (i malby) mají ráz t. zv. mykenské kultury, o níž hned pojednáme. Mezi nimi jsou zvláště hojné hliněné sošky s postranními výběžky, na srp měsíce upomínajícími. Snad jsou to skutečné idoly, byť ne zrovna idoly argolské Hery, jak soudil Schliemann.

Archaeologové domnívají se, že po mykenské kultuře, jejíž charakteristikem jest vlnitá čára a spirála, následovala v celém Řecku keramika t. zv. dipylská, charakterisovaná hlavně cikcakem a maeandrem. I tohoto rázu střepy našly se hojně v Tirynthě, z čehož lze souditi, že hrad tirynthský trval ještě do doby stilu dipylského. Pak však asi dlouho byl pustý; neboť nalézáme zde teprve pozdější stopy staveb byzantských (mimo dorský chrám asi ze 7 st. před Kr.).

Mykeny. Dále od pobřeží, asi v středu převlaky argolsko-korinthské, leží hrad mykenský v divokém údolí potoka Chava. V Mykenách bylo již na dvou různých místech déle kopáno, ale dosud mnoho zůstalo pod zemí. Slavné hroby mykenské vykopal Schliemann již r. 1876, r. 1886—1888 odkryla řecká archaeologická společnost části paláce.

Hradby, celkem mladší tirynthských, jeví trojí konstrukci: část jest identická s předešlými konstrukcí kyklopskou, část je z kvádrů, část nejmladší kol „agory“ jest pečlivě sdělána z polygonů. V severní zdi jsou znatelny též stopy kasemat. V severo-

západním cípu je hlavní vchod, t. zv. lví brána. Známa byla již před Schliemannem tak, že netřeba o ní se zmiňovati. Relief, kterým ozdoben štít, otvíral vždy dějiny řeckého umění, jako dílo nejstarší. Jeví bez odporu vliv umění assyrského neb fryžského, z něhož možno citovati celou řadu reliefů totožných (srv. Sybel, Weltgeschichte d. Kunst str. 42).

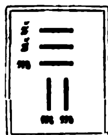
Hned u lví brány odkryt byl Schliemannem komplex zdí, mezi nimiž poutal nejvíce pozornost dvojitý kruh nakloněných kamenných desk, úzkou stranou zasazených. Uvnitř jeho našel později 6 hrobů. Schliemann měl kruh za „agoru“, obklopenou jedinou kamennou lavicí. Náklon desk pokládal za úmyslný, pro pohodlnější sedění. Ale již výška kamenů nad zemí činí posazení nemožným, a Schuchardt asi správně náklon vykládá následkem sesunutí půdy skalní. Kruh sám nebyl agorou, ale bez pochyby založen pouze k ohraničení hrobů, hřbitova hradního. Hroby, jichž dna byla ještě ve skále vytesána, nalézaly se při kopání pod vysokým, během věků vzrostlým nánosem. Že hroby původně byly po nějaký čas odkryty, svědčí oltář, nalezený nad 4. hrobem a mnohé pomníky náhrobní, t. zv. stely. Teprve po delší době nasypána úmyslně nad ně silná vrstva země, a ve výši té sdělán kamenný kruh kolem, upomínkou na místo posvátné.

V hrobech ležely mrtvoly pod kamennou klenbou, původně trámy drženou. Když se trámy ty časem rozpadly, sřítila se i klenba, a Schliemann měl z počátku omylem některé její kameny za náhrobní stely „bez ozdob“.

Stely skutečné byly nalezeny: jedny ozdobené plochým reliefem (bezpochyby jen stely věnované mužům), druhé prosté hladké, patřící ženám. V hrobech byly jen kostry; popel a zbytky, jevící spálení, patrně jest vyložiti obětí, zemřelému věnovanou.

Schliemann, jenž z počátku odkryl najednou jen 5 hrobů, soudil ihned na současné pohřbení všech, hlavně po stejném rázu celé hrobní kultury. Její bohatost svědčila mu zároveň pro vysoký rod zemřelých, a tak brzy nepochyboval, že, co našel, jsou hroby Agamemnona a jeho průvodčích, zavražděných po návratu z Troje. Vždyť ještě Pausanias vzpomíná, že viděl v Mykenách 5 hrobů Agamemnona a jeho průvodců, a dí výslovně, že „uvnitř hradeb.“ Ale detailním zkoumáním našlo se, že mrtvoly nebyly pohřbeny najednou, nýbrž v dosti velkých distancích časových. I změny slohu to ukazují, ač nepopíratelně nálezy v hrobech celkem patří jedné kultuře. A Pausanias tyto hroby vůbec viděti nemohl. Bylyť za jeho času již dávno zasypány. Snad vzpomíná jen toho, o čem slyšel tradicí, jako by to sám byl spatřil, spíše však viděl jen hroby kupolovité dolního města, o nichž promluvíme později. Tím ovšem není ještě popřeno, že by hroby na hradě nalezené nemohly býti skutečně ve spojení s domem Atreovců.

Nálezy hrobní. 1. a 3. hrob, kulturou sobě velice blízké, obsahují asi jen mrtvoly ženské. Nebylať nalezena v nich ani jedna zbraň, za to mnoho věcí ženám příslušných. V druhém hrobě nejmenším byla jedna mrtvola mužská, ve 4., největším ze všech, 5 koster. Dle Schuchardtova pravdě podobného výkladu náležely dvě ženám a tři mužům v položení obrazcem naznačeném. V 5. hrobě nalezeny tři kostry mužské, v 6. hrobě, jenž byl odkryt teprve rok po výkopech Schliemannových Stamakisem blíže vchodu do hřbitova, opět dvě kostry mužské. Jednotlivé nálezy hrobní, bohatou to kořist zlata, stříbra a mědě, zde vypočítávati nelze. Jen krátce se jich dotkneme. Ženské hroby charakterisuje zejména úplný nedostatek zbraní, zlaté diadémy hladké neb růžicemi zdobené, náprsníky, vážky, mužské hroby hlavně masky zlaté, hroty kopí, dýky skvostně vykládané, výjevy ze života mužského, meče, zlaté pasy a množství knoflíků, patrně okras štítů dřevěných a p. Oběma druhům hrobů společny jsou zlaté náramky, plechové zlaté kříže a hvězdy sloužící k pošití šatu, jehlice, zlaté a stříbrné nádoby, hliněné idoly, jakési zlaté chrámky, gemmy ze sardonyxu a amethystu krásně řezané, věci z úběle a porculánu a konečně perly jantarové, zajímavé tím, že chemickým složením nepodobají se sicilským, ale jantarům moře severního, což svědčí o pradávném obchodu se severem. Mimo to nalezena ještě řada různých drahocenných věcí. Úplně však schází — ovšem s výhradou, že Schliemann mohl snadno zbytky rezem zničené přehlédnouti — železo, a z bronzových objektů hlavně sponky. Ráz a stil věcí těch repraesentuje se jako jednotný, a proto věci ty a podobné jinde nalezené shrnují se pod pojem kultury, zvané mykenskou. Hliněná keramika mykenská je dvojí: 1. nádoby natřené lakem lesklým a 2. nádoby s matným malováním. Furtwängler a Löschke soudí ve svém díle o mykenských nádobách, že rozdělení toto jest platné pro mykenskou kulturu celého Řecka, a tvrdí, že nádoby skupiny prvé mají za podklad ornamentace jen předměty přírodní, zejména mořské (algy, mušle, polypy a p.), nádoby pak skupiny druhé ornament lineární, hlavně spirálu. Skupiny prvé nenalézáme nikde jinde, je specificky řecká.

Kultura hrobů (zejména masky to ukazují) svědčí o vývoji. Mrtví nebyli pochováni najednou. Hroby první, druhý a šestý náležejí jistě jiné době než hroby třetí, čtvrtý a pátý, a sice, zdá se, době pozdější.

Mimo hroby nalezena o něco jižněji vně kruhu jáma, naplněná podobnými drahocennými věcmi, jenže massivnějšími. Nebyl to hrob, jak soudil Schliemann, ale bezpochyby poklad uschovaný ve skříni, nyní ovšem rozpadlé. Massivnost věcí nasvědčuje tomu, že byly skutečně užívány a ne lehce sdělány jen pro mrtvé, jako část objektů předešlých. Mezi nimi nalezen po-

věstný prsten s řezanou gemmou, představující jakýsi akt adorace (dle Milchhöffera). Schuchardt vidí v tom jen obrázek ženy a dětí v zahradě se bavících. Otázkou původu se nezabývá. Známo, že se hledal původ až v Indii, zejména šat odjinud neznámý byl nevysvětlitelný. Ale nyní na jedné zdi paláce mykenského odkryt byl obraz postav ženských s podobnými sukněmi. Střepy hliněných nádob jeví zde trochu mladší ráz, zejména vyskytují se tu stilisovaní ptáci. Jeden střep ozdoben znamenitou a důležitou scénou válečnou.

R. 1886 počala řecká archaeologická společnost pod vedením Tsuntovým kopati na západě místa výkopů Schliemannových a odkryla základy dorského chrámu, a sice ze 6. neb 7. století, a na jeho jižním konci základy staveb ještě starších, jež se brzy objevily částí paláce knížecího, který se v těchto končinách vypínal přímo nad příkrým úvalem Chava. Disposici celkovou i detaily jevil tytéž jako palác tirynthský: tatáž nádvoří, megaron s předsíní a osloupeným krbem uvnitř, síň ženskou, komplexy menších komnat, ba i touž dekoraci. Tato shoda akropole trojské, mykenské i tirynthské umožňuje nám nyní stanoviti jasně typ paláce doby herojské. Není pochyby, že tak, jak ukazuje Tiryns, konstruovány byly všechny knížecí domy doby té.[1])

V dolním městě mykenském zajímá nejvíce sedm hrobů kupolovitých, dříve zvaných pokladnami. Tři prozkoumány, mezi nimi největší, t. zv. pokladna Atreova, čtyři ještě neodkryty. Všechny jeví stejnou konstrukci. Neširoký dromos uvádí nás do velké kupolovité síně, určené patrně pro náboženské obřady, z níž vede postranní vchod do malé kobky, vlastního hrobu. Stavby ukazují některé zajímavé detaily architektonické, konstruktivní i dekorační: tak okrasné sloupy u vchodu, klenbu nepravou a řadu děr, patrně po hřebech ve stěnách. Hřeby tyto nesloužily však, jak se dříve soudilo, k obložení stěn kovovými deskami, nýbrž dle Dörpfelda jen k připevnění řady ozdobných růžic kovových. Podobných hrobů kupolovitých nalezeno bylo v Řecku ještě pět: v Menidi u Athen, v Orchomenu, ve Faridě u Amykel, u Heraia u Myken a u Pola v Thessalii. Tvoří asi charakteristikon této periody. Adler odvozoval jich původ z Frygie, kde byly prý kopiemi lidských příbytků podzemních (dle Vitruvia). Skutečně vidíme často, jak v praehistorii typ příbytků přenáší se i na místa mrtvých.

Vedle hrobů kupolovitých odkryl Tsuntas r. 1887 a 1888 v dolním městě ještě skalní nekropoli: 52 hrobů prostého lidu, komůrek ve skále vytesaných, k nimž vede chodba několik metrů dlouhá. Nebyly však pohromadě, nýbrž v skupinách, z nichž každá byla asi hřbitovem jednoho rodu. V každé

[1]) Podobné zbytky paláce nalezeny r. 1887 u Erechtheia a Parthenonu na akropoli athenské.

skupině jeví hroby tentýž ráz. Nikde nebyla mrtvola spálena; nalezené zbytky popele patří patrně obětěm. Kosti lidské, několikráte nalezené v chodbě před hrobem, nasvědčují snad zvyku s mrtvolou pána pohřbívati i otroky a zajaté. Hroby byly celkem chudé. Za to se zde poprvé vyskytují sponky bronzové a železo.

Hroby na hradě jsou jistě starší, ale náležejí témuž kmeni. Je tu viděti vývoj kultury od hrobů hradních až k hrobům města dolního.

Kultura t. zv. mykenská zanechala četné stopy na celém východním břehu Řecka, na ostrovech moře aigajského a na břehu maloasijském.

Dosud konstatována dle Schuchardta naleziště na východním břehu Lakedaimonu, v Argolidě, v Attice, Boiotii, Thessalii, na ostrovech Kou, Kalymně, Karpathu, Syru, Theře, hlavně Kretě a Rhodu, a v Malé Asii. I v Troji na konci druhé periody zračí se nám v pokladech spirálovitý stil mykenský.

Přistupujeme k hlavní otázce a také k sporu, jenž se rozpředl o tuto kulturu. Je kultura, již zoveme mykenskou, ta, již Homeros líčí, je starší, či je pozdější? Odkryly nám Schliemannovy nálezy skutečně týž život řecký, jejž nám líčil Homeros? Na to odpovídá část archaeologů: ano, je to homerské. Není to kultura jednoho místa, ale je to kultura jednoho lidu. Kultura ta vyvinula se čilým obchodem mezi kmeny, jimž Homeros dává název Achajů. Tito Achajové skládali se z různých kmenů, Minyů, Ionů, Karů a j. a byli snad i jednu dobu politicky spojeni. Oni opanovali východní břehy Řecka a ostrovy, zatím co uvnitř pevniny seděli Pelasgové. Tak celkem soudí Schliemann, Furtwängler, Löschke i Schuchardt. V této věci však Schuchardtovi tak lehce přisvědčiti nelze.

Zde nutno uvážiti z předu jednu věc. Zpěvy Homerovy jeví původem svým velké difference časové. Odysseia je mnohem mladší Iliady. Je nyní otázka, můžeme-li vůbec mluviti o kultuře homerské, můžeme-li kulturu Homerem líčenou, jež však ve skutečnosti jest kulturou různých dob, pojímati za jednotný celek, nazývati ji všeřeckou, achajskou, a srovnávati ji s kulturou tak věcně ohraničenou a tak jednolitou, jakou se nám jeví kultura mykenská. Známo ovšem, že v Iliadě a Odysseii jeví se věcně difference dosti značné, ale přece líčení tam i zde vtiskuje již povrchnímu čtenáři dojem tak stejného rázu, že se skutečně může víra dáti těm, již Homera dobře studovali, a s nimi mluviti o jedné kultuře homerské. Ale v tom tak snadno nelze Schuchardtovi přisvědčiti, když dí, že kulturou, Homerem líčenou a Řekům, Achajům připsanou, je právě kultura mykenská. Ovšem jen se stanoviska dosavádních nálezů povstávají tyto pochybnosti, další výzkumy mohou mnoho ujasniti. Dosud se nám však zdá, že kulturu mykenskou sotva lze stotožniti s kulturou, již připisuje Homeros Achajům.

Kultura mykenská má ráz zcela neřecký. Ovšem i Schuchardt uznává silné vlivy orientální. „Sie zeigt stark asiatischen Charakter, aber zugleich genug schwerwiegende Übereinstimmungen mit Homer, um sicherzustellen, dass mit den homerischen ‚Achäern' die Vertreter der mykenischen Kultur gemeint sind," dí na str. 363. Ale věc tak snadno vyříditi nelze; a také brzy povstali této „achajské theorii" odpůrcové. Köhler, zejména Dümmler a Studniczka na místo Achajů vzpomněli na Kary, již dle zpráv Herodotových a Thukydidových zde byli před Achaji. Jim kultura mykenská je kulturou karskou, předachajskou, předhomerskou.[1]) Ukazovali hlavně na různost ritů pohřebních: v Mykenách nalezeny jen hroby s celými mrtvolami, u Homera se mrtvoly spalují. Homeros zná dále železo; ve vlastní mykenské kultuře se nenašlo. Na Kary přímo mezi jiným přiváděly je různé symboly z hrobů mykenských, hlavně sekera dvojitá, symbol Dia Karského. Sponka chybí zcela mykenské kultuře; u Homera je obyčejnou atd.

Schuchardt, jenž zajisté správně a snadno odmítl jinou theorii (Pöhlmannovu, Busoltovu), jež záhadnou kulturu připsala řeckým Dorům, nedovedl po našem soudu vyvrátiti úplně námitky Dümmlerovy, Studniczkovy a Helbigovy. My stavíme se zároveň na volnější stanovisko. Nejde nám prozatím o to, kdo byli nositelé mykenské kultury, byli-li to Karové, Dorové, Achajové či jiný kmen řecký, neřecký. To bude možno rozluštiti, až bude vůbec v palaeetnologii Řecka trochu více světla a až bude stanoveno přesně, odpovídá-li kultura Homerem líčená nálezům Schliemannovým. A tu se nám zdá, že kultura mykenská je rozhodně starší. Po té stránce zejména Helbig ve svém výborném díle „Das Homerische Epos erläutert in den Denkmälern" dobře ukazuje na řadu sporů. O některých jsme se již výše zmínili; o různosti pohřbů, sponkách. Železo chybí v Mykenách, ale hojné je už u Homera. Helbig vypočítává, že v Iliadě činí se zmínka o bronzu na 279, o železe na 23 místech, v Odysseii o prvém jen na 80, o druhém na 25 místech (Hom. Epos. str. 330). Kultura mykenská jeví dále mnohem větší luxus. Právě nejskvostnější věci mykenské nemají dokladů u Homera: zlaté okrasy k pošití roucha, zlaté náprsníky, vykládané meče a dýky, řezané gemmy a prsteny pečetní, alabastr, křišťál. Konstrukce hradeb mykenských nemají téměř Achajové Homerem líčení. Vůbec kultura homerská jeví ráz mnohem jednodušší (Hom. Epos str. 58 nsl.). V kultuře mykenské vidí Helbig úplné podléhání vlivům orientálním, kdežto u Homera již mnohem více probleskuje duch specificky řecký.

---

[1]) Srovnej hlavně Dümmler „Reste vorgriech. Bevölkerung auf den Cykladen (Mitth. d. k. k. deutschen archaeol. Instituts. Athen. Abtheil. XI. 1886 I. 1. str. 15), Dümmler a Studniczka „Zur Herkunft der mykenischen Kultur" (ibidem XII str. 1.

Homerský věk je dobou přechodní vlivu orientálního a zbytků barbarství v samostatnost ducha řeckého. Vykládám věc, jak ji líčí Helbig, jenž se kulturou homerskou nejspeciálněji obíral.[1])

Silný vliv orientální kultuře mykenské upříti nelze, a sice vliv všech končin východního břehu středozemního. Nejvíce na váhu padá vliv Frygie, Lydie, hlavně Mesopotamie. I foinický vliv se jeví, ač méně. Schuchardt soudí, že květ obchodu a vlivu foinického padá v dobu pomykenskou. Nejvíce byl popírán vliv aigyptský. Naproti tomu v nové době zejména Adler, v úvodě k Schliemannově Tirynthu, jasně a přesvědčivě ukazuje, jak i ten vliv byl mocný, zejména v architektuře. Připojme k tomu některé stopy přímého spojení s Aigyptem: pštrosí vejce, skarabeje, tvar mečů, zlaté masky, sklo, reliefy s obrazy lotosu a papyru v Mykenách, diademy se závěskami v Hissarliku, alabastrový a kyanový vlys tirynthský. Zbraně podobně vykládané, jako dýky mykenské, našly se i v pokladu královny Aahotepy (Sybel, Weltgesch. d. Kunst str. 55). Také valná část dekorační malby a skulptury má přesné analogie v Aigyptě. Srovnejme jen strop orchomenský aneb zbytky geometrických nástěnných maleb v Tirynthě a Mykenách s plafondy thebskými v díle Prisse d'Avenna a poznáme okamžitě tentýž ráz a původ.[2])

Ukázali jsme na několik bodů (ovšem více méně problematických) vlivu kultury orientální na mykenskou, poněvadž jej Schuchardt blíže a souborně neprobral. Několik řádek styk uznávajících nestačí, vytknuto-li na titulu knihy: „ocenění nálezů v světle nynější vědy." To je také jen jediná slabší stránka této knihy. Zde není úplně vyhověno vědě. Nepotřebuji ukazovati, že nyní věda se neptá jen po tom, co se našlo v Troji, Mykenách, ale ptá se též, jak nálezy lze zařaditi v celý vývoj antické kultury. Pouhé chronologisování a ukázání na kontakt s kulturou dipylskou zde nestačí. Již t. zv. kykladské kultury a nejstarší kultury hissarlické téměř nedotknuto. Nálezy Schliemannovy spadají dále do praehistorie řecké, a tím i do praehistorie obecné. O tom všem nenalezneme zmínky. Jak se má praehistorická kultura řecká ke kultuře střední Evropy, spisovatel se nezmiňuje. A přece je archaeologům známo, že dojem halstattské kul-

---

[1]) Helbig má hissarlické věci za předhomerské, také mykenské a j. pod., ač jsou pozdější předešlých. Kultura dipylská je již pohomerská. Také kultura prvních osad řeckých v Italii náleží již době pohomerské. Počátek chronologického ohraničení této skupiny jest asi rok založení Syrakus 734 (Hom. Epos. str. 90).

[2]) Dr. Tyrš měl ovšem za to, že motivy dekorační, jež v Aigyptě od 18. dynastie vládly, mají také původ v Assyrii, ale věc doložena je doklady, jež pozdějšími objevy a kritikou své váhy pozbyly. Dr. Tyrš neznal zejména Tirynthu. Ostatně z části může to býti správné (Athenaeum 1883 str. 92).

tury z části velice odpovídá líčení herojské doby Homerovy. Komu patří tato kultura, odkud vzala původ? Asi z Orientu; ale kudy šla do střední Evropy? O velmi sporných hypothesách zde se rozpřádati nebudeme. Ukázati však mohl spisovatel, jak čím dále, tím více kraje maloasijské a balkánské nabývají váhy v praehistorii střední Evropy. V Uhrách zdá se býti mnoho přímého vlivu z jižního Balkánu.[1])

Palaeetnologie Řecka je dosud nerozluštěnou otázkou. Nedovedeme dosud jistě říci, kdo byli Pelasgové, kdo bylo obyvatelstvo předarijské nebo předpelasgické, a kam se podělo, odkud přišli Řekové, jaký byl anthropologický vliv Illyrů, Thraků, jaký Karů, Lelegů, jaký Semitů. Zde máme mnohem méně jistých bodů než v posuzování kultury, a proto otázka, kdo byl ten národ, jenž měl kulturu kamennou, mykenskou, dipylskou, nám není tak důležitou. Je také vždy již a priori pochybno, je-li nutno změnu kultury spojovati s novým národem. Stanoviti typy kultury, jich věcný a časový vztah s jinými, to jest první a hlavní požadavek.

Abychom skončili výklad Schuchardtův: Kultura mykenská trvala dlouho, jistě více století. Datovati ji určitě nelze. Dle nálezů santorinských a dle několika aigyptských nejistě datovaných věcí lze pouze říci, že vyplnila asi první polovinu druhého tisíciletí před Kristem. Končí se přistěhováním Dorů. Tito přinesli asi stil geometrický, jenž charakterisuje keramiku dipylskou. Nádoby tohoto slohu nastupují na pevnině za mykenské, na ostrovech však se starý sloh vyvíjel dále. Po mykenském následoval asi sloh melský, pak rhodský, korinthský až k vlastnímu řeckému ze 6—4. st. př. Kr. Zdá se však, jak Helbig soudí, že vpád dorský zarazil vývoj architektury a skulptury. Počátky básní Homerových náležejí do doby květu mykenské kultury, dokončení jich však stalo se teprve po přistěhování Dorů. Tím vysvětluje Schuchardt nesrovnalosti a celý pozdější ráz kultury homerské vůči mykenské.

Knihu vřele odporučujeme. Přečtení její je mnohem užitečnější než čtení Schliemannových monografií. Opakujeme znovu, že díla Schliemannova sama jsou ceny nevelké, pokud díváme se na stránku vědeckého zpracování, a ne na stránku materiálu. Co kde dobrého, jest obyčejně prací jiného, nejvíce Dörpfeldovou. Proto také dílo, v němž nejvíce Dörpfeld pracoval, 'Tiryns', je nejlepší, nechceme-li říci s Perrotem (Journal des Savants 1890 str. 106) — „nejméně špatné."

---

[1]) Srovnej jen M. Wosinski „Das praehistorische Schanzwerk" von Lengyel. I. Budapest 1888.

Studie o Milíčovi z Kroměříže.

Napsal **Ladislav Klicman.**

(Pokračování.)

Tak dostali jsme se zas o dvacet let blíže k době, kdy KZ. sepsány byly. K podrobnějšímu ještě určení její poslouží četné narážky současné, které do díla toho jsou vetkány a dílem výslovně dílem skrytě na dobu sepsání ukazují.

Neznámý kněz mluví na př. „o povodni dnů nynějších aneb časů těchto“, „o vodách nyní zkalených“.[42]) Na konci díla praví: „Ačkoli to moře ſklenné geſt tiel naſſých welice řeřawé | a neſmirných boleſtij plné | a welmi moře hořké a oſtré | wſſak ſe ſkrze ně máme dřiti | a litté pokánij y vtrpenij ſobě včiniti | chceme-li hněwiwého ſaudce a ohniwých pomſt | kteréž nynij na hřijſſné ſwietle wylewá a wylewati bude wſſudy. Gichžto nelze vtecy a vgiti | neb widijme očitie ſaudy geho nynij hrozné na wſſecky ſtawy lidſké | kterak ge wyléwal na Pány | na Rytijře | Kniežij | Miſtry | y Biſkupy | na mieſſtiany y na ſedláky. A každému odmieřuge | a yako zſtolice wyřezuge | co kdo má trpieti | kterau ſmrti mřiti | neb ranami ranien býti | neb kterau bijdu podſtupiti“.[43])

Nejlépe však vylíčil povahu doby své v 60. stupni řebříku Jakubova, kde se jedná o významu zatmění slunce při smrti Kristově. Píše v tato slova:

„Také toto zatmienij Slūce wniemž kryſtus trpij vkazuge | a yako prorokuge | kterak na poſlednij čaſy vſtydne | láſka yako horkoſt Slunce tohoto | a we wſſech ſrdcých wſſeho ſwieta zhaſne ſwietlo toho Slunce. to geſt. wijra živá a ſwietla Pána Kryſta. O niemž g̅t Kryſtus řekl. že wty dny Slunce zatmij gſe | a Mieſýtz w krew ſe obrátij | a hwiezdy padati budau. to geſt. že nebude znáti | ani widieti prawého ſlunce. totižto. žiwota Pána Gežijſſe | a geho wijry prawé pro tmy Antykryſtowy | a že gſe rozmohau huſtie hřijchowé po wſſem ſwietie | a bludowé | a zmietenij a ſwedenij weliká | že nelze bude wta doby Pána Kryſta widieti | a ani geho žiwota | ani ceſty | ani wijry geho. A wtiech tmách naywětſſij muky bude kryſtus wty čaſy odewſſech trpieti | neb wſſyckni budau w ſlepotách choditi | a wſſickni ſe Páv Kryſtu y ge° žiwotu ꝑtiwiti. A ꝑty tēnoſti ſlūce a měſýc. to g̅t. wſſecka Cýrkew Kryſtowa niekdy yako měſýc od ſlūce odnie° oſwijcena | a wſſecka kráſna | tat ſe zatmij | obráti ſe w krew. to g̅t w wſſecko

[42]) KZ. l. 4 E.
[43]) KZ. l. 121 D.

vkrutēſtwj | a w krwe wylėwanij | a w hubenij gedniech druhými | w náſylé | w hněwy | w roztrženij w nenáwiſt wpuzenij. Jakož kryſtus mno° otō ꝓrokuge | a o těch poſlednich dnech dij. Powſtane lid ꝓti lidu | a Královſtwij ꝓti Královſtwij ſe zdwihne. A pod tiemi biehy | Slunce y Mieſýtz. to geſt wſſecka Cýrkew Křeſtianſká zkrwawij ſe | gedni ſkutečnie tepauce a hubijce. A druzý krwe giných žádagice | a nanie ſe zloſtijce. A pod tiemi biehy tak neſnadnými | a hroznými | budau Hwiezdy s Nebe padati. to geſt. welicý ſwatij | a welmi oſwijcenij a ſlowútnij. A geſſto gſau životem byli yako Hwiezdy w Nebi. totižto. w životie Nebeſkém vtwrzenij. Tiť budau padati w hřijchy | w bludy a w zemſké obyčege proty biehy neſnadné. A toť giž bude nayhorſſij wſſeho ſwieta nebezpečenſtwij | zmietenij | y lidu wſſeho oſlepenij | a zawedenij | že témieř wſſyckni lidé | y Stawowé | budau w tiech temnoſtech krwawý žiwot gmjti. A toho do ſebe nebudau znáti | budau weliké zloſti | geden proti druhému weſti | a nebudau ſobie toho za zloſt počijtati a wážiti | budau nayhorſſij hřichy wſſyckni pachati | a nebudau toho do ſebe wſſickni wiedieti. Budau Pána Gežijſſe wtiechto temnoſtech mučiti | w ſobie y w giných mrtwiti | a nebudau toho do ſebe znáti | ani toho zanitz dbáti" ...[44]):

Slova ta nemohla býti psána před r. 1414, poněvadž spisovatel je mírný kališník, ale také ne po r. 1453, kdy je psán RM. Spadají-li tedy ony poslední časy, jež tu spisovatel líčí, mezi tyto dva roky, nelze, než vykládati je na války husitské (1419—1434), kdy mohl spisovatel vskutku očitě viděti soudy Boží hrozné, které vyléval na pány, rytíře, kněží, mistry, biskupy, na měšťany i sedláky, kdy povstal lid proti lidu a království proti království se zdvihlo, tak že všecka církev Kristova se obrátila v krve prolévání a v hubení jedněch druhými. Líčení, které tu neznámý kněz o době své podává, jest příliš povšechné, tak že se téměř nic z toho do určitého léta klásti nedá. Jediné jen slovo, jak se zdá, odkazuje k určité události. Praví se, že Bůh vyléval soudy hrozné také na biskupy. R. 1420, 13. listopadu, dobyli Táboři hradu Příbenic. Mimo jiné padl jim zde do rukou mnich Heřman, biskup Nikopolský, farář Miličínský, týž, který r. 1417 na Lipnici mnoho kněží husitských vysvětil, ale od té doby ve svém smýšlení úplně se změnil; za to utopili ho Táboři pod hradem v řece s ukrutností velikou, ač prosil o život a k svěcení kněžstva jim se nabízel[45]). Možná, že měl neznámý kněz tuto událost na mysli. Pak byly by KZ. psány teprve po r. 1420, nejdříve r. 1421, a poněvadž neznámý kněz, jak jsme ukázali, píše uprostřed hrůzných událostí, jež tak

[44]) KZ. l. 99 E, F, 100 A, B.

[45]) KZ. l. 121 D. Palacký D. N. Č. III. 2, s. 64 a pozn. 48. Vavřinec z Březové ap. Höfler I, s. 429.

černými barvami líčí, byly složeny dojista před r. 1434, před koncem válek husitských.

Byly to zajisté také jen časy válek husitských, o nichž se v kap. 18. praví, že v nich Drak vylévá na každou duši i na každou církev svatou: bludy kacířské, u víře mižděni, pochybování, zpletení a hrozné zavedení, bázni těžké, strachy své a divné omámení a rozumu i celé duše otrápení.[46]) Poněvadž neznámý kněz jest nejmírnějším kališníkem, může bludy rozuměti jen to, co se odchylovalo od učení církve katolické a mistrů pražských. Podobné odchylné náhledy vyskytly se v Čechách nedlouho před r. 1417, když někteří zavrhovali mši sv., rozličné svátosti všechny téměř mimo křest a svátost oltářní, modlitby k svatým, učení o očistci a rozličné obřady církevní. Byl to počátek učení pozdějších Táborů. Mistři pražští hned r. 1417 a opět r. 1418 prohlásili se proti takovým novotám. Ale tenkráte nebyly ještě tak rozšířeny, aby byly opravňovaly spisovatele KZ. k výroku tak zoufalému. Něco podobného mohl napsati až později, když války husitské byly již v proudu a novotám náboženským žádné meze více klásti se nemohly.

V době válek husitských musíme tedy hledati výklad k oněm šelmám ze Zjevení a z proroctví Danielova, které dle tvrzení neznámého kněze již za doby jeho soužily církev svatou i každou duši věrnou. Kdo jest onen Wehemot, šelma první veliká i jiná menší, jež má rohy Beránka a čtyři šelmy z proroctví Danielova? Kdo je ta nevěstka nečistá a ony kobylky, jež vylézají z dýmu propasti pekelné?

Všechny nestvůry tyto jsou neznámému kališnickému knězi jenom různými zjevy a známkami jediného a úhlavního nepřítele všech vyvolených Božích, rozuměj mírných kališníků, lidu to „posledního, nejhovadnějšího, nejlítějšího, nejrohatějšího, nejzubatějšího, nejmstivějšího, mordéřného a kacířného“ — Táborů.

Důkazem toho případná charakteristika onoho „lidu posledního“, již v kap. 18. a 19. podává. Jest to ovšem charakteristika čistě subjektivní, psaná od rozhodného přívržence strany pod obojí, jenž mimo to, jak níže bude ukázáno, následkem pronásledování, jehož mu od Táborů zakoušeti bylo, nesmírně na ně rozezlen byl. Nicméně, ač ji následkem toho doslovně podepsati nemůžeme, jest přece taková, že na první pohled musíme poznati, kdo čtvrtou šelmou z proroctví Danielova a kobylkami ze Zjevení jest míněn.

Avšak neznámý kněz neobmezil se na pouhé všeobecné výtky, nýbrž obviňuje „lid poslední, bludný a kacířný“ také z některých positivních poklesků, jež bezpečně na vrub Táborům se přičísti dají a poněkud i datovati se mohou. Několikráte je opakuje v kap. 18. a 19., na konci této shrnul je však dohromady takto:

[46]) KZ. l. 52 C.

„Hle z tee Rzeči máſs | kterak hrozná promiena | puogde y od Kobylek | y od toho Kozla | a lidu bludného. A kterak má ſwátoſt tuto naywelebniegſſý nohama tlačiti | Koſtely poſwiecené borziti | a wſſecky wiecy dobré a vžitečne kaziti wſſecku prawdu porazyti | ſwaté nayſylniegſſy a nay oſwijceniegſſý mordowati | a wſſe podlé ſwé wuole weſti a činiti | a wtom wewſſem veliké ſſtieſtij mijti a proſpijwati“.[47])

První boření klášterův a kostelů přihodilo se v Čechách po smrti krále Václava IV. (16. srp. 1419). Nejdřívev Praze v některých kostelích roztlučeny obrazy, varhany a jiná nářadí, potom vydrancován a vypálen klášter kartouzský před Oujezdskou branou. Podobně stalo se brzy potom v Písku, Plzni, Hradci Králové, Žatci a Lounech. Když pak střediskem nejradikalnější strany náboženské stal se Tábor, zakusily toho zle kláštery v Milevu, Nepomuku, a ve Zlaté Koruně (v dubnu r. 1420). Vůbec na výpravách svých nešetřili Táboři kostelů katolických, a poněvadž mezi nimi záhy vznikla též opposice proti obřadům církevním, nešetřili ani nádob a rouch bohoslužebných, ani obrazů a pod. To asi míní spisovatel KZ. slovy, že „všechny věci dobré a užitečné budou kaziti“.

Co se týče onoho šlapání po svátosti oltářní, má se věc takto: Kněz Martin Houska, též Loquis řečený, jedna z nejnadanějších hlav mezi kněžími Táborskými, hloubaje se stoupenci svými neustále v písmě, jal se zapírati skutečnou přítomnost těla a krve Páně ve svátosti oltářní a tvrdil, že to jest pouze chléb a víno jako znamení těla a krve Páně. Následkem toho pokládali ovšem on i stoupenci jeho úctu, která se dosud svátosti oltářní prokazovala, za modlářství. Zamítali tedy poklekávání před ní a vybízeli, aby jí lidé nepřijímali víc od kněze, nýbrž aby si ji brali do rukou a sami jeden druhému podávali. Nejvíce však horlili proti obyčeji vystavovati ji a schovávati, povzbuzujíce přívržence své s velikou zarytostí, aby posvěcené hostie z monstrancí zahazovali, nohama je šlapali a jinak zlehčovali.[48]) — Učení to vyvinulo se někdy ke konci r. 1420, a ačkoli již 29. ledna 1421 Houska pro ně do vězení vsazen a později upálen byl, udržovalo se i potom mezi Tábory. To jsou ony „časy zlé, které přijdou na svátost tu drahou na poslední časy, které jsou i nyní“.[49]) Nový to doklad, že KZ. před r. 1421 psány býti nemohly.

Jelikož se hlavně Táboři, jak jsme ukázali, za válek husitských dopouštěli poklesků, jež vytýká neznámý kněz v 18. a 19. kap. KZ. rozličným šelmám, nemůže býti žádné pochybnosti více, že jimi jsou míněni buď Táboři vůbec nebo některé zvláštní stránky a částky jejich obce. Obzvláště namířen jest na ně vý-

[47]) KZ. l. 61 D, E.
[48]) Tomek D. P. IV. s. 136. a 137.
[49]) KZ. l. 62 A.

klad o kobylkách, jež vycházejí z dýmu propasti pekelné. Oni jsou ten lid bludný a pokrytecký, jenž slovu Božímu velmi škodí, zvláště tělu a krvi Páně, a nejsvětějších pravd nemůže viděti ani znáti. Nad sebou mají správce, jemuž jméno „vyplenitel". Který z vůdců Táborských by tím byl míněn, nelze říci. Dle něho řídí se i poddaní, tak že vypleňují vše dobré a množí věci pekelné víru kazíce. Při tom dobývají často vítězství slavných nad nepřátely, živí se krádežemi a loupežemi, jsou ukrutní, hněviví a lítí, rozumy pak mají z bludů svázané.

Kněží jejich přirovnáni jsou k nevěstce, o níž mluví sv. Jan, proto že prý nevedou život podle příkladu Kristova, nýbrž vládnou lidu hovadnému dle své libosti tak, aby jejich neřestem nerozuměl; mimo to ozdobují prý se na oko službou Boží co nejkrásnější, zatím však zlými příklady a zlým učením otravují celý svět a do krve pronásledují každého vyvoleného Božího, který jejich hříchy a bludy trestati a ohlašovati počne.

Původcem bludů Táborských jmenuje spisovatel KZ. mistra jakéhosi, jenž se zdál jako hvězda osvícený, upadl však s křesťanské víry a života nebeského v rozumy přirozené a tělesné a otevřel skrytá a tajná kacířstva rozumem a důvody svými mistrnými. Koho tím asi míní? [50])

Mohl by to býti mistr Martin Houska, o němž přátelé i nepřátelé svědčili, že vynikal učenností, důmyslem a výmluvností nade všechny kněze Táborské. Vavřinec z Březové mu vytýká, že prý hájil neohroženě důmysly ne doktorů svatých, nýbrž své vlastní, a vydává ho za hlavního rozsévače všech bludů Táborských, v čemž prý jiní kněží byli pouze jeho pomocníky. [51]) Jaké autoritě se těšil mezi kněžími Táborskými, patrno je z toho, že ho nazývali andělem vojsk Táborských, prorokem Danielem nebo andělem. Osten jeho učení namířen byl proti svátosti oltářní, kterou prý nazýval modlou nejvyšší a nejďábelnější, a mistry, kteří víru o ní hájili, jmenoval největšími svůdci. [52])

Z pozdějších mohl by to býti mistr Petr Payne, jinak Engliš řečený, učenec to velmi důmyslný, jenž přišel do Čech r. 1417 a zde jako znalec spisů Wiklefových na slovo byl vzat. Z počátku přidržel se mistrů pražských, ale později se od nich odtrhl a byl od nich kaceřován, když do výkladů o spisech a článcích Wiklefových jal se vkládati rozličná bludná učení, s nimiž oni nemohli souhlasiti. [53]) Zdali on či Martin Houska jest od spisovatele KZ. míněn, těžko rozhodnouti.

[50]) KZ. l. 60 E.
[51]) Höfler SS. rr. Hus. I. s. 399.
[52]) Příbram, Articuli Martinkonis ap. Höfler SS. rr. Hus. II. p. 828.
[53]) Příbram v Apologii, rkp. kapit. pražs. D. 49. p. 326. dle citátu v Palackého DNČ. III. 2. s. 267. poz. 321.

Nyní můžeme již říci, proti komu neznámý kněz hájil „slovo Boží“: zajisté proti Táborům a kněžím jejich. Také body sporné můžeme vytknouti: bylo to učení o jedině pravé církvi Římské, o svátosti oltářní, o svátosti pokání a řádech kostelních; neboť k těmto věcem se ve KZ. často vrací a právě o nich dává své přesvědčení znáti. Spor byl asi velmi tuhý a zarputilý, když Táboři užili ku rozřešení jeho násilí, vypověděvše neznámého kněze do vyhnanství. KZ., jež v něm jsou psány, podávají důkaz, že poměr mezi nimi a neznámým knězem byl asi již před tím velmi napjatý. Každý téměř řádek dýše tu nejzarytějším nepřátelstvím vůči Táborům, pro něž nezná spisovatel jména poctivého, a které ku nejhorším šelmám a ranám z proroctví Danielova a ze Zjevení sv. Jana přirovnává. Zdá se, že neznámý kněz tento vynikající místo ve straně kališnické zaujímal, jinak sotva bylo by mohlo takové nepřátelství mezi ním a Tábory vzniknouti.

Pro to svědčí i jiná okolnost. Při čtení KZ. na první pohled jest nápadné, že se v nich velmi často mluví o tom, jaké trápení musí snášeti od ďábla, Antikrista, šelem atd., t. j. od lidu bludného, onen vyvolený Boží, který se jim opře a hříchy a zlosti jejich trestati a ohlašovati počne; na př.: „By wſſecky mocy miel wſſeho ſwieta | geſſtie máſs ſylniegſſijho a zloſtniegſſijho naſe Wehemota. kteréhož když kdo rozdráždij | a ohláſy geho zloſt w lidu | neb geho bludy a giné neřády | nebo w člowieku. O kterak ſe naň stau ſewſſij mocý wybrogij | a což muož nay vkrutniegſſij bog proti niemu naſtrogij | buďto na ſtatek | neb na dobytek | na duom na dieti | na tielo | a niekdy pak y na duſſy | když gemu Buoh dopuſtij . . . Tak žeť proti němu wſſecky mocy ſwietſké y duchownij zbauřij | netoliko zlé a tielesné | ale y lidi dobré geſſto ſe naylepſſij zdagij | a geſſto gſau od lidij nay zchwalenieyſſij | a předewſſemi yako nayſwietiegſſij | a neymudřegſſij | a geſſto gſe zdagij nayſprawedliwiegſſij a Pánu Bohu naymileyſſij | a neywierniegſſij. A to proto | aby ten kazatel neb člowiek dobry, geſſto geho teyné ohlaſſuge zloſti | neſmiel ſe takowým lidem . . . zprotiviti . . . A toho boge tak litého od diábla naſe wgiſtotě čekey každý člowiek dobry. Kdo geſt giž wſſecky menſſij boge podſtaupil diáblowy a ge přemohl yako Job. A zwlaſſtie kdo se o welikė prawdy pokuſy | nebo welika kacýrſtwa a ſkrytá ohláſy | a teyné a mlčeliwé a niemé Wehementowy neſſlechetnoſti oznámij a zgewij . . .“ [54])

V týž smysl mluví spisovatel opět a opět v kap. 18. a 19., kde věnuje tomuto vyvolenému zvláštní pozornost. Nejživějšími barvami líčí tu, jak rozličné šelmy jej proto pronásledují rozličným trápením těla i popouzením lidí proti němu, jak mají od

[54]) KZ. l. 27 A a E.

ďábla moc všecky křivdy a bezpráví a násilí mu činiti, kterak ho ukrutně rozsápají, zuby rozkousají a rohy roztrkají . . .

Jestliže KZ. jsou dílo tendenční, tak že spisovatel časy posledními rozumí dobu svou, nelze pochybovati, že také onen vyvolený Boží má určitý vztah k nějaké osobě, jež se tehdy zápasem proti šelmám t. j. lidu poslednímu, Táborům, vyznamenala. A kdo mohl by to býti jiný než neznámý kněz, jenž proti „lidu bludnému“ hájil „slovo Boží“, až proto do vyhnanství vypuzen byl, a jehožto nesmiřitelná zášť proti Táborům je dostatečným důkazem, že se jménem jejich nespojoval vzpomínek nejpříjemnějších, poněvadž od nich bezpochyby mnohých a velkých příkoří zakusil.

Tomu nasvědčují jeho vlastní slova v úvodu KZ., kde jako by sám sobě posvědčoval: „Ale žes ty toho draka zmilosti Božij ſylnie rozhniewal nediwiž ſe tomu | žeť gt lijt natie a hniewiw tak náramnie. Nebs ty Wehementowi čeliſt twářy geho otewřel | a ſtrachu zubuow geho nelekal ſy ſe | a chrkánij geho ohniwého a dychtienij hniewiwého | nebál ſy ſe. Proto ſe gest natie rozlijtil a hniewiwym bogem obořil.“ [55]) Jinak mluvívá o vyvoleném onom ve třetí osobě; jestliže tuto přešel do druhé, jest to důkazem, že, co píše, sám zkusil a procítil.

Nyní teprve můžeme ukázati, čím o „slovu Božím“ svědectví vydával. On byl patrně kazatelem, jenž ohlašoval tajné zlosti Wehemotovy, jenž o veliké ſpravdy se pokusil, veliká a skrytá kacířstva ohlásil a tajné, mlčelivé a němé zlosti jeho ohlásil a zjevil. Odhalil-li hluboko skryté a tajné bludy Táborské, byl zajisté znamenitým theologem. S tím souvisí pak, co píše na konci 19. kap., kterak prý to „hrozné věci budou dopuštěny . . . zvláště na učené v ty časy poslední nebezpečné, kteréž jsou i nyní.“ Výrok tento opírá se o citát z Daniele (XI. 31—33.), kde se mluví, jak lid kacířský „poskvrní chrám síly . . . Ale lid znaje Boha svého obdrží, a učení v lidu budou učiti mnohé, a padnou v meče a v plameny a u vězení a v ukrácení dnů . . .“ [56]) Spisovatel vytýká zvláště, co na učené dopuštěno bude, poněvadž sám mezi ně náležel a stejné osudy prožil. Učenými se mohou zde rozuměti pouze mistři university pražské, z nichž, pokud známo, na straně mírných kališníků do sporů s Tábory zasáhli hlavně Křišťan z Prachatic, Jan z Příbrami, Petr z Mladenovic a Prokop z Plzně, kteří všichni pro své přesvědčení od Táborů byli pronásledováni, někteří i vícekráte z Prahy do vyhnanství vypuzeni. Možno tudíž spisovatele KZ. hledati mezi mistry učení Pražského, ano snad docela i mezi mistry zde vyjmenovanými.

[55]) KZ. l. 7 E. F.
[56]) KZ. l. 61 E. F.

Tento neznámý kněz vyznačoval se nad jiné mnohé povahou, která si jest cíle svého vědoma a ničím se od něho odvrátiti nedá. Mohlo by se uvésti více dokladů, nejzajímavější bude však tento: „A tak ſpadniete na toho člowieka Kralowé | ſpadniete y Knijžata | ſpadniete y wſſičkni Kniežij y wſſecko duchowenſtwij | y weſſken lid zemſky a tieleſny | A bognyte gedni mocý | druzy Pijſmē | gedni hrozau | a druzy radau nepohneť ſe dobry člowiek a krzeſtian | yako ſlaup | a yako zed mēdiená. A yako ſkála przetwrda | byť prawdy vſtaupil | byť oblewil byť počateho dobrého nechál | než ſtaneť ſtále až do ſmrti w počaté dobrotie | hledie na Pána Gežijſſe . . . Takéž y wolený Božij nebudeť dbáti | že gich geſt mnoho proti niemu | že wſſecka zemie | a že gſau mocnij | a že gſau dnoſtognij | že gſau nábožnij | že gſau včenij | že gſau ſwietij | že gſau Aurzednijcy a zpráwce ſwietſſtij y duchownij | že gſau geho vyšſſij | a zdagij gſe przedewſſijm ſwietem Stokrát prawiegſſij.“ [57])

Jistě nebyl to muž ducha všedního, který dovedl čeliti kněžím Táborským snad po dlouhou řadu let, jenž vystihl důvtipem svým hluboko skryté bludy jejich a bez bázně a strachu předetváří lidu je odhalil, jenž volil raději do vyhnanství jíti, než by ustoupil od „slova Božího“, a přese všechny útrapy a nástrahy nejen duchovní, nýbrž i tělesné v přesvědčení svém vytrval. Vyslechněme jen, v jaký ton to vyznívají Knížky o zarmouceních velikých Církve svaté i každé duše věrné: [58])

„Člowiek ſprawedliwý | má pewnie držeti ceſtu ſwau ſprawedliwau | a čistým rukam ſýly přidati. A má řijcy s Swatým Jobem: Pokawádžť nezhynu neodſtaupijmť od ſwé newinnoſti nebo žiwota newinného. Sprawedlnosti mé kteréž gſem počal držeti a wéſti tiechť neodſtaupim | ale čijm wijce bude mi on trápenij a neſnazy činiti | tiemť yá wijc chcy weň dauſſati. A čijm wijce bude mie on zamietati | tupiti | láti | y hanieti a karati | tiem yá gey chcy wijce milowati. A wewſſech tiech neſnazech a trápenijch kteréž on dopauſſtij chcy s Swatým Jobem w XIII. kapitole | vſtawičně řijkati. Ba by mě byl y zabil wtieť vždy budu daufati. Wěře ſylnie že wſſech těchto ran | na ſwé naymiloſtnēgſſij zneſmirné twé dobroty | mnohém wijce dopauſſtijs | a čijm ge wijce milugeſs tiē ge wijce zamucugeſs. Jako na Swatého Joba y na ſwého milého Syna | a to ne zhniewu | ale z ſwé weliké miloſti wſſecko činijſs. Aby y oni ſtwým milým ſynem ſtatečnie wijtiezili. A tak ſkrze trpieliwoſt a vdatnoſt drahé a zlaté koruny ſobie zaſlaužili | a wnij ſtebau nawieky králowali. Kteréžto mnie hřijſſnému y každému wolenému rač dopomocy Otetz | Syn | y Duch ſwatý. A muog milý a miloſtiwý Pán Gežijſs Kryſtus vkřižowaný | na wěky požehnaný Amen.

---

[57]) KZ. l. 47 D. E. F.
[58]) KZ. l. 123 B. C. D.

IV.

Stopa, na níž jsme se octli, vede skutečně k cíli. Neznámý kněz a mistr píše v 19. kap.: „A ſkrze tuto ženku nemijni ſe | ani má rozumiena byti Cýrkew prawá a Bohu wierná Rzijmſkéo Koſtela | kteráž má motz duchownij od Boha. onijž ſem ginde pſal.“ Tím cituje svůj vlastní spis, který se patrně liší od KZ., a jehož thema asi bylo: „o církvi pravé a Bohu věrné Římského kostela, kteráž má moc duchovní od Boha.“ [59])

Jungmann v Historii literatury české zná pro dobu, kdy žil spisovatel KZ., dva spisy podobného obsahu:

a) č. III. 627. [O poslušenství kostela Římského]. Otázka jest velmi užitečná a věděti v této zemi, v těchto Čechách (sic) velmi potřebná: jsú-li křesťané zavázáni býti v jednotě a v poslušenství kostela Římského, a též jsú-li zavázáni pod hřiechem smrtelným slušeti v ty úřady veliké od papežstvie až do biskupstvie a od nich se neoddělovati až do konce . . . X aby tudy byli vyraženi a řádové zase zdviženi. Amen. Rkp. Vídeň. 4935. list 125—146. bez nápisu a podpisu.

b) č. III. 639. M. Příbram. Kniha jeho proti Rokycanovi a Čechům sepsaná: „O poslušenství papeže a jeho církve“, v níž všecka horlivá psaní proti Rokycanovi sebral [Lat. i česky vyhlášena byla. Uvádí se v Jafetově hist. br. list 70. i jinde].

Tento poslednější, Příbramův spis, který znal Jungmann pouze dle citátů Jafetových, dosud existuje, a to v rukopise Vídeňské dvorní knihovny 4314. fol. 139—152. Počíná bez nápisu takto: „Otázka jest velmi užitečná a věděti v této zemi v těchto časiech velmi prospěšná a potřebná, jsú-li křesťané zavázáni býti v jednotě, v poslušenství kostela římského. A též jsú-li zavazáni pod hřiechem smrtedlným slušeti v ty úřady veliké od papežstwie až do biskupstvie a od nich se neoddělovati.“ — Na konec přidáno: „A s tím konec těmto knižkám, kteréž jest Mistr Příbram vybral z svatého písma, mnohých svatých duovoduov o poslušenství starších a jednotě křesťanské velmi pěkné a užitečné.“ [60])

Srovnáme-li tyto citáty s počátkem a koncem spisu u Jungmanna pod č. III. 627. zařaděného, shledáme, že se až na nepatrné rozdíly, úplně shodují. Jest tedy to, co Jungmann v HLČ. č. III. 627. a 639. uvádí, spis jediný, a to Příbramův, který se zachoval ve dvou rukopisech Vídeňské dvorní knihovny, a to: č. 4935. list 125—146., bez nápisu a podpisu, a č. 4314. fol. 139—152., též bez nadpisu, ale s výslovným podotknutím na konci, že je Příbram jeho původcem.

---

[59]) KZ. l. 57 B.

[60]) Zprávy král. čes. spol. nauk r. 1878; „O Příbramově spise O poslušenství starších a jednotě křesťanské.“ Podal Dr. Jar. Goll.

A právě na takové dílo odvolává se pisatel KZ. jako na své vlastní. Byl by snad mistr Jan z Příbrami sám spisovatelem „Knížek o zarmouceních velikých Církve svaté i každé duše věrné“?

Jireček zná tyto české spisy jeho: [61])

a) Život kněží Táborských 1429. Rkp. v Třeboni a Roudnici, přepis nový v Č. M. Otištěn ve Výb. II. a v ČKD. 1863.

b) Kniha proti Rokycanovi a Čechům sepsaná o poslušenství papeže a jeho církve. Latině i česky. Od Jaffeta dotčená (III. 639.). — Je to onen spis, jehož se pisatel KZ. dovolává, a jenž se ve 2 rukopisech Vídeňské dvorní knihovny zachoval.

c) Řeči kostelní 20 kapitol. Rkp. rukou Pavla ze Sedlčan, někdy Mystopolův, nyní v Č. Museu (III. 706.). Širší o nich zpráva od Hanky v Rozboru II. 58 sld. [62])

A tento třetí spis jest nový rukopis „Knih o zarmouceních velikých Církve svaté i každé duše věrné,“ dávno již známý, prohledávaný a popisovaný, a přece dosud neznámý.

Rukopis Čes. Musea č. 567 a/1 čítá 327 listů čtvercového formátu. Dle poznámky na deskách náležel kdysi Mystopolovi, do Musea přišel z pozůstalosti Hankovy. Obsahuje tři spisy:

I. Obrana wiery proti Pikhartom l. 1—82ᵇ. Končí slovy: Finis sabbato post Concepcionem beate Marie Virginis per me Paulum de Sedlczana annorum domini 1491°.

Následuje na l. 82ᵇ.: „Tabule Czefka k nalezeni Maſſopuſta. koliko bude nediel ktereho Roku to zwieš po letech dolepſanych.“ Vyplňuje list 83. a 84.

L. 85.ᵃ je prázdný.

L. 85ᵇ. a 86ᵃ. obsahují verše, jež počínají: „O ſwolani pikhartſke, genz gt luze diabelſke a ſebranie lotrowſke, gich rzeczi nekrzeſtianſke ſwoleni Zakoniczke“ atd. (Viz Rozbor liter. staročeské.)

L. 86ᵇ. je prázdný. Po té jest vřaděno:

II. Dvacatero příčin, proč jest lépe přijímati pod obojí spůsobú než pod jednú (titul pozdější rukou připsaný) l. 87ᵃ. – 132ᵇ. Končí: Finis sabbato in Albis annorum domini 1490.

L. 133. a 134ᵃ. je prázdný. Na l. 134ᵇ. červeným inkoustem napsán jest titul:

III. „Poczinagi ſe Rzeczi Miſtra przibrama. Prwnie kapiᵃ“ ... Toto dílo zaujímá ostatek rukopisu na l. 134ᵇ.—327ᵇ. Bezprostředně za titulem podán přehled dvaceti kapitol:

---

[61]) Viz jeho Rukověť literatury české. II. s. 144.

[62]) Zpráva Hankova obmezuje se pouze na to, že opsal titul a výčet kapitol na l. 134ᵇ. a sem tam, prý k účelům filologickým, některou větu vytrhl, kteréžto výpisky asi 5 stran zaujímají. Do věcného rozboru se Hanka nepustil.

Prwnie Kapi^a^. O ženie kteru widiel S. Jan a o gegi ſtaloſti.
O žiwotie bohomyſlnem. druha kapitola.
O trapenij duſſe iij. kapitula.
O poznanij hniewu Bozie^o^ a miloſti geho iiij. ka.
O Sſelmie ſylne piekne nauczenie v. ka.
O Staloſti w pokuſſenij vj. kapitula.
Podkrzizem kryſtowȳ vſtawicznie oby^ti^ vij.
Ze Člowiek ma przigimati wſecka ꝑtiwē viij.
O Sylnem milowani pana Boha viiij. k.
Krzizowanie od tiela X. kapitula.
Kterak hrziechowe krzizugi člowieka xj.
Kterak diabel krzizuge czlowieka xij.
Kterak male hrziechy welmi obtiezuge xiij.
O Smilnem pokuſſenij xiiij.
O Trapenij a krzizowanij odſwieta xv.
O trapenij od dobrych lidij xvj.
O trapenij od zlych lidij xvij.
Vkory rzeczne przemahati xviij.
O Zenie magicz napoy w zlatē kalichu xix.
Wſſiczkni wolenij bozij neczekayte gineho nez tiezkeho trapenie naſe xx. kapitula.

Na l. 135^a^. počíná text KZ. Rozdělení na kapitoly v něm naznačeno není výslovně, ale dá se poznati dle inicialek a srovnáním s vydáním z r. 1542. Zároveň dlužno konstatovati, že není na l. 134^b^. udán plný počet kapitol; neboť kapitola 20. počínajíc na l. 229^b^. musela by obsahovati sama jediná celou druhou polovici spisu, kdežto první polovice by se rozpadala na 19 kapitol. To je však nemožná věc. Písař z neznámé příčiny napsal pouze 20 kapitol. Ve skutečnosti se jich čítá více, a to: 21 k. na l. 240^b^., 22 k. na l. 250^a^. Na l. 255^a^ začínají stupně řebříku Jakubova, jichž jest 83. Jsou rovněž tak jako kapitoly poznamenány inicialkami červenými nebo modrými. 83. stupeň nalézá se na l. 300^b^., kde hned počíná šesté křižování, na l. 303^b^. jest křižování sedmé, po němž stať o „rozličných mučedlnících“ zavírá rukopis na l. 312^a^—327^a^. 23. k. nalézá se ve 20. st. na l. 263. Poslední dvě křižování a stať o rozličných mučedlnících tvoří zvláštní kapitoly.

Rukopis končí: Finis in wigilia natiuitatis domini sub anno domini 1490 per me Paulum de Sedlczana.

Dle toho byla by druhá část rukopisu psána dříve než první.

Aby další výwody mohly býti spolehlivé, nutno dřív určiti poměr RČM. ke KZ. a k RM. Rozdíly mohou se vyskytnouti buď v obsahu a jeho spořádání, nebo ve tvarech mluvnických.

Podotýkám předem, že obsah RČM., až na něco málo výminek, úplně se kryje s obsahem KZ. Výminky jsou:

1. Text bývá místy všelijak porušen buď v RČM., nebo ve KZ.:

RČM.	KZ.
RČM. l. 154^a: když gt pan boh zemi ſtworzil. to mienie | ze tielo | Tehdy gt natworzil wte zemi | wſſeczka howada | wſſeczky ſſelmy | wſſeczky ryby y potwory.	KZ. l. 13 B. Když geſt Pán Buoh zemi ſtwořil | to minij ſe tielo | tehdy geſt neſtwořil wté zemi wſſech howad | wſſecky ſſelmy | wſſecky ryby y potwory...
154^b—155^a: giz 'gich nemoz yzadny skrotiti | než wzdyczky budu ſwych howadnych moczy a waſſni poziwati. Ale blaze to^v czlowieku | ktery iako Noe wſſeczka zwierzata y pitoma y diwoka | y ptacztwo | y zemieplazy ma wſwe arſſe | to gt w ſwem tiele.	13. C. (Ale niekteré ſau diwoké) | geſſto gich žádný rozum nemuož okrotiti | gediné leč když ſau geſſtie mladé. Tak když ſe diwoke zaſtaragij w člowieku žádosti | gižť gich neyako Noe wſſecka zwijřata pitomá y diwoká | y ptactwo y zemieplazy má w ſwé Arſſe | to gt w ſwē těle (okrocené)...
178^b aſnad dieſs | procz tak pan dopuſſtie nany ſmiloſti toho ſuženie | anebo aby zwelebil pan chwalu swu konecznie natu duſſy | atak dopuſſtieno ge^v.	29. B. A ſnad dijſs | proč tak Pan Buoh dopauſſtij duſſy vwelikú neſwobodu wgijti. Muožeſs giž rozumieti potomto Manasſesſowi | že pro hřijchy dopauſſtij naniekoho zmiloſti to ſauženij | a neb aby zwelebil Pan Búh ſláwu ſwau nad tau duſſy. Ano také dopuſſtieno gemu...
202^b wſſak kdyz vzrzi ktereho bratrcze nebo ſeſtrziczku | ana lepe než on proſpiewa | až doſmrti ſe zarmuczuge | aiako ktera zena naſwietie | proſpiechow obecznych | y take dobrych ſkutkuow a darow bozich zada.	44 D. wſſak když vzrzij ktereho bratra neb ſeſtru | ani lepe než on proſpijwagij až do ſmrti ſe zarmucuge a yako ktera žena naſwietie plodu žáda | takež ona proſpiechúw obecných y take skutkuow dobrých | a daruow Božijch žáda.
233^a aſpon rozumiegte | ze buoh neſprawedliwym ſudem ranil mie gt.	64 A. Aſpoň ſrozumiegte | že Bůoh ſprawedliwým ſaudem ranil mne geſt.

Mnoho chyb povstalo nepozorností písařovou nebo sazečovou, na př.: „hlawnie zpiewali“ (RČM.) místo „ſlawnie zpijwali“ (KZ.); „a odgial gt korunu ſlawy me“ (RČM.) místo: „s hlawy me“ (KZ.); „bogecy ſe pro žaloſt wiečne^o zlorzečenſtwij“ (KZ.) místo: „pro yalowoſt“ (RČM.) atd.

2. RČM. oplývá špatnými citáty z bible, kdežto ve KZ. bývají správně udány.

3. Nejdůležitější rozdíl však záleží v tom, že na několika místech jeví text RČM. mezery u srovnání s příslušným textem KZ. Jsou to místa tato:

RČM. l. 222ª: a ſkrze tuto zenku | netoliko rozumieg wſſie zle Czierkwe kniezſtwo ...	KZ. l. 57. B.: A ſkrze tuto ženku | nemijni ſe | ani má rozumiena byti Cýrkew prawá a Bohu wierná Rzijmské° Koſtela | kteráž má motz duchownij od Boha. onijž ſem ginde pſal. Ale ſkrze tu ženku rozumieg netoliko wſſij Cýrkwe | zlé Kniežſtwo ...

Zde je vynecháno v RČM. místo vceledůležité, které vede na stopu pravému spisovateli. Možná, že stalo se tak pouze nepozorností písařovou, poněvadž předchází i následuje tu stejná skupina slov. Na konečný výsledek naší práce nemůže to však míti žádného vlivu, proto že ještě jiné důvody s dostatek Příbramovo autorství dokazují. (Dokončení.)

O výrazích doplňkových s hlavním zřetelem k instrumentalu doplňkovému.

Napsal **Jaroslav Hruška.**

(Pokračování.)

b y c h, b ě c h, b i e c h, b y l j s e m a pod. (= f a c t u s s u m, *ἐγενόμην*) s i n s t r.:

Ten (sc. klodoneus) byl prwny kral ſranczſky. Od toho krale poſſel ſyn gmenem Clotarius. genzto po nem byl kralem franczſkym Pass. 328 — W ti czaſi conſtantin vmrziel. a po nem zly Julian cyeſarzem byl t. 282 — poczie myſliti kako by ſweho cieſarzie vratil a ſam cieſarzem byl t. 426 — Po nyekolik mieſiecich dyoclecianus vmrziel. a maximianus po nem cieſarzem byl t. 424 — Potom po ſmrty Juliana cieſarzie po nyem Jowinian cieſarzē byl t. 301 — Po tyech czaſiech conſtantinus cieſarz vmrziel. a po nem Julianus cieſarzem byl t. 389 — Nayprwe byl w ſkolnem vczeny miſtr weliky, potom byl vczennyk yezu kriſtow. a naypoſle byl papezem t. 420 — Pro nezto wolili. aby ſwati felix papezem mieſto liberia byl t. 376 — Swati Mamertinus nayprwe pohanem byl t. 475 — genz potom toho mieſta biſkupê byl t. 418 — Tu oba k weliciey czty przyſla. gludolfus byl biſkupem v meczy anchizus byl prwny na kralewem dworzie t. 329 — w tom koſtele w nemzto nyekda byl ſwati ſczepan alcyprzieſtem t. 401 — mieſto w nemzto ſwati auguſtyn biſkupem byl t. 465 — Tiech czaſow decius cieſarzem byl t. 420 — Bych nebyl krzeſtanem ynhed bych ſie pomſtyl t. 361 — Tehda Julius

papez zamyſlil. aby Euſebius biſkupem byl t. 388 — a tehda bieſſe tu ſwati ambroſius biſkupem t. 463 — toha czasu otta byely czyesarzem biesse DalC. 42. 3 — Tehdy Swatopluk u Moravě králem bieše, kněz český jemu slúžieše Dal. 23. 3 (Swatopluk waz koning in Merhern vbir al 4 t.) — Po tom by knězem syn jeho Spytihněv DalJ. 46. 1 — (Swihoyerus wart czu herczog irkorn t.) — Když snide svatý Václav by knězem bratr jeho piutí Boleslav t. 31. 2 (sin brudir, herczog waz 2 t.) — Potom snide kněz Přěmysl, po tom by knězem syn jeho Nezamysl . . . Po ňem Mnata knězem bieše t. 16. 4 — Tehdy také umřě kněz Vladislav, po ňem by knězem bratr jeho Soběslav, t. 64. 1 — Tak snide šlechetný kněz Soběslav, po ňem by knězem syn jeho Vladislav. Ten nenásledováše otcě svého, přietel bieše jazyka něměčského t. 66. 10 — Unislav po otciu knězem byl, ten jest v krátcě života zbyl. Po ňem byl knězem Křěsomysl, t. 16. 13 (Nach dem vatir richte Vnizlab, der gink kurczlich ab. Strizzomizl, sin son, kam darnach czvm herczogtum t. 18) — když si ty knězem byl t. — Když Bořivoj knězem bieše t. 63. 1 — Tehdy knězě Otty bratr po Daněliu biſkupem bieše t. 74. 15 (Do war . . . Wratizlab, gefudert nach dem Daniel czu dem bistum gar snel t.) — Bý boh hi to zrachzil Bý takys byl czeſkym kralem AlB 3[b]. 12 — Ponydz geſt tu opatem byl Hrad. 10[a]. 6 — Ponem by knyezem czeſſkym wratiſlaw t. 28[b]. 13 — Vmrzie kniez brzieczíſlaw myloſtiwy. By knyezem zbyhnyew nelaſkawy t. 25[b]. 7 — knyez brzieczíſlaw ieho ſyn wſta Czis naſtolecz ſweho otczye. Iby knyezem czeſſkym wtom roczye t. 15[a]. 10 — Byl geſt nayprwo puſtennykem potom byl tweho otczye zpowiednykem t. 15[b]. 4 — Kanownykem nawyſſehradie bieſſe t. 4[a]. 10 — Neboſ ty gedna zaſluzyla, gſuczy dyewku, matku byla Vít. 83[a]. 12 — Acz gye y byl bozy ſluhu t. 30[a]. 824 — Gyehoz dyewka porodyla, porodywſſy, dyewku byla t. 39[b]. 387 (czyſtu pannu zoſtala, mus. ruk.) — Jako knyez genzto byl drzyewe zydem t. 40[b]. 466 — Teyt dawagy meho myleho gedyneho ſyna, aby byla tomu matka (matku Krist. 2) gemuzto gſem ya otecz Krist. (LF. roč. XI.) — Tu Záviše královú Alžbětu sobě za ženu poje a hajtmanem zemským bíše Přem. Ot. a Záviše 125 — Aby sám byl mocným králem ŠtV 157 — aby snad nebyl mlatcem neb oráčem, aneb jiným řemeslníkem Št. uč. 139 — kdyby kto měl králem býti t. 198 — že počal býti člověkem ŠtV 180 — Protože ráčil člověkem býti t. 180 — Chtěl člověkem býti a vždy jsa bohem t. 316 — genz nad kniezy ſtaroſtu bieſſe Pass. 126; rovněž Pass. z r. 1395, 56[a])[1]) — atak hanebnye nedala zahubyti ſwey mladoſty brz poczyeſarſkey radoſty mocznu czyeſarzowu byla Kat. 1270 — nebyl-li by biſkupem to mu za otdiel jmieti DalL

[1]) Fil. listy roč. XV, str. 249.

46. 30 — a ſſed od ſweho otcze ... y bych mnychem OtcA 364[b] — a Czieſarziem Julyanus byl t. 438[b] — ya odpowiediech zebych radiegÿ mnychem byl t. 391[b] — obrziezaw ſie yako zyde czynie byl zydem t. 348[a] — Nebo gemu dyabel vkazowaſſe yako by prawym poſlem byl t. 348[a] — y pocze ſie gy nezdati by byla ſwatoſtÿ ſwata Alzbieta t. 493[b] — kdyz geſſtie biech robenczem a biech opatem Theonem t. 348[b] — kdyz bieſſe w Egyptie mocznym poprawczy a wladarziem t. 317[a] — genzto kdyz bieſſe mnychem wklaſſterzie a bieſſe oſtaruznÿ a popem bieſſe t. 332[a] — a bieſſe ten bratr drziewe hrnczerzem t. 170[a] — Bieſſe geden mnych zahradnyke (sic) genz 364[b] — Sv. Makarius biſkupem Jerusalemským byl Pref. 193 — Po smrti krále Davida byl králem Šalamoun Har. I. 217 — Jako ta země, kteráž na onen čas nejušlechtilejším královstvím byla Blah. gram. (str. 246) — Byl jejich heytmanem, pánem, řečníkem, vůdcím, pokušitelem, ochrancím etc. t. — Byť tento nebyl zločincem t. — Žába tak se dlouho nadýmala, až se rozpukla i nebyla ani žabou ani volem t. (str. 217) — od Sázavy až do Moravy své dědiny jmieše, toho syn svatý Vojtěch biskupem bieše Dal. Ješ$_2$ 32. 21 — aby co u Boha moudré jest, světu pouhým bláznovstvím bylo Lab. 48. 2 — aniž se ještě znají, a aby lidmi byli vědí I. 5. 8 — a byl by tak mnoho jako vězněm věčným t. 12. 4 — Zahradník nejlépe na tom štěpuje, což stromem ještě nebylo Did. 83 — Mistr Jan Hus škol zvláštním milovníkem a vzdělavatelem byl t. 167 — Kdybych já byl malým ptáčkem Suš. 253 — Kdybych byla ptáčkem, takovým sokolem t. 579 — Nebyl bys pánem, kdyby nebyl chlap chlapem Mudr. 327 — Žádná kráva není, aby telátkem nebyla t. 266 — Kdo nikdy nebyl poddaným, zřídka bývá dobrým pánem t. 323.

budu (ero) s nomin.:

syn bud mí wecze k dyetatku AlxH 3[b]. 8 — wratyſlaw*) knyezye wczechach bude Pass. 315 — Chovajž cně kniežete svého a buď vládař kraje postoloprtského Dal. 20. 10 (ubir Postolopirtensem bis(t) ein richtir genem 13) — A když jest tak šlechta s chlapstvem smiešena, bude Božena má žena Dal. 41. 20 (v rýmu) (Secht darvm min wib Bosena 21) — Waczlaw bude gmye olywye prwey a woytyech olywye druhey DalC 27 — a gych rowowe budu gych domowe v wyeky Hom. Kl. 2[b] (et sepulcra illorum domus erunt in eternum, t. 2[a]) — Buoh chcze ſtobu prziebywati aty budes ieho mati Hrad. 121[a]. 20 (v rýmu) — Ten hrob zamcho ziwenye bude me wſe vtieſſenye t. 39[b]. 2 — Proſſye izagine ktoz budu ieho ſluhy t. 22[a]. 16 — Knyez ſbyhnyew nemiloſtiwy zhyn(e) Apotom bude knyez wratiſlaw t. 22[a].*)

---

*) Zde jako i v některých předešlých a následujících příkladech se může „kněz Vratislav“ pokládati též za podmět.

— Wtom ſu darzye znamenay zet ty bude kral nadkraly Vít 22b. 3 — ze on bude knyez we wſſyem knyezſtwy wſſyech naywyeczſſy w duoſtogenſtwy t. 22b. 199 — Gabriely, bud poſel k przyepowyſſene ſwatoſty Krist. A pak kdez ſe wezme ybude opyet zrncze wzroſta Št. uč. 19b. 2 — Budeſſly dobreho towarziſtwie naſſledownyk budeſſ naſſledownyk y gych ſſlechetnoſty t. 46a. 1 — Ale jen on sám buď cíl konečný ŠtV 262 — Ta neděle bude den radosti a veselé t. 296 — yakz gy me ſluhy nauczye ... bude tuemz diel(e)m hoſpodarz Kat. 825 — „Syn my“ wecze „bud“ dyetatku AlxV 20b. 1919 — a tat leta budu twa koruna to geſt odplata wieczna nebo mzda OtcA 233a — Genz ſie wſſieho neodpowy nebude muoyg vczedlnyk t. 416b — Podneſſný den bud ty muoyg ſtaroſta a yat budu twoyg vczedlnyk t. 183a — vczeník OtcB 53b — To buď dokud jsi živ, tvá práce a zaměstknání Lab. 39. 2 — Tu grammatika tvá bude slov mých považování, Dialektika víra k nim, Rhetorika modlitby a vzdychání, Fysika skutků mých rozjímání, Mathematika dobrodiní mých vážení a měření Lab. 39. 5.

budu (factus ero a pod.) s instr.:

Tens ius taky Babilo twým kralem bude AlxB 4a. 2 — A tak bude bez muzkeho poznanye matku tomu gemuzto gſem ya bozſkym czynem otecz Krist. 5a — A komuz geden manzel bude kmotrê Št. uč. 40a. 1 — budiž tiem kamením rozptýleným Št. Erb. 149 — Že dřevo bude uhlem uhel popelem, popel stklem t. 319 — Nech(ci) ſwei materzy przieti dele tei pracze bez ſtudu cziеſſarzowu ya nebudu Kat. 282 — Geſczet gy nauczye tomu zet ona Czieſarzowu rada bude t. 1444 — W tom ty lyde myechu wyeru Ze te zemye kralem bude AlxV 13a. 10 — Já jsem vaším nejlepším přítelem byl, od toho dne vaším nejúhlavnějším nepřítelem budu Mitr. 171 — a já tobě k vůli budu lékařem tvým t. 39. 6 — Buď ve světě poutníkem, podruhem, příchozím, hostem; u mne pak zde domácím mým t. 53. 1 — Smrt naše bude před očima božíma mučedlnictvím Protiv. 207. (1756) — Ledacos ledačinou bude Suš. 252 — Lysé hříbě i koněm lysým bude Mudr. 223 — Byť sova pod nebe létala, sokolem nebude t. 214 — Buď za mládí starcem, abys byl ve starosti mládencem t. 306 — Nebuď lvem v domě svém t. 375 — Buď hostem, dokud svatba trvá t. 417 — Budiž, o matičko, pomocnicí naší Suš. 61 — Ještě za tři léta mládencem pobudeš t. — Buď jim otcem dobrým t. 55.

Podobné příklady cituje Miklosich již ve stbul.: ne bądi niktože ljudoją tu, nebądi niktože зълъ Supr. 314. 9 — budemъ obradovaniemь *γενώμεθα ἐπίχαρμα* Op. 2. 2. 263.

Sowa, choćby pod niebiosa latała, sokołem nigdy nie będzie Przysl. Vondr. czy ona będzie dobrą żeną. Skarbek Sm.

Některých substantiv užívá se v doplňku téměř adverbielně:

ač ne všechněm, pravdať jest, toho se dostává Lab. 10. 1 — pravdať jest, některý by neuvážil t. 8. 2 — zle mu pravda nebolo Hatt. 2. 253.

Doplňkový pád nahrazuje se mnohdy předložkami a částicemi:

za: lucrecius yenzto za ſtaroſtu bieſſe Pass. 377 — to wam bude zaznamenye Hrad. 79^{b}. 8 — Ermolaus przygyel ſ nymy gſa za hlawu mezy nymy Leg. o 10.000 ryt. — my jiným národům jsme za posměch Háj. 10 — jak za pořádek a obyčej jest Žer. záp. II. 139 — naposledy zadním kontům za podíl byly Lab. 10. 9 — byl jsem ve mlýně za práška Suš. 743 — já nebudu za zloděje Bart.

avšak s nejvyšší bude mu potěchou Čel. 114 — luž. z hospodařom, z kńezom, z kraľom być.

a gt (sc. grammatika) gako prwní cwičení mládeže Gram. Ben. Opt. 1643 — yako putnycze w rzymye bila (sv. Brigita) ſluziecz bohu Brig. 7^{a}.

Doklady k ostatním slovesům mimo „býti“.

Doplňkové jméno vztahuje se k podmětu věty neb k předmětu v akk.

Participium spojité:

kdyz bẏ mohl protẏwenſtwie a krzywotu trpieti mlcze OtcA 222^{b} — ten (synáček) wiezẏ ſmrti czekagie t. 175^{b} — zet geyg wẏzenu tepa holy t. 182^{a} — aby geſytenſtwẏe wſſeho tohoto ſwieta oſtana y ſſei do klaſſtera t. 190^{a} — Rachel placic ſynow ſwich nechtiela ſye vtieſſiti Koř. — yudas potyese nazzie ozzidla maters poẏem zzobie senu Jid. — tu ſie ſudczie rozhnyewaw kazal . . . Pass. 349 — az yeho rzimſka knyezata ſobie za radcy woliwſſe Pass. 384 — wzenıſſy ruku yeho gey wzwedla t. 380 — češčí páni uzřěvše je tak chodiece Dal. 90. 75 — wratiw ſie puſtennyk vzrzıe koſſyk ſwalen OtcB 309^{b}.

Participium absolutní.

y tak nam geſt dobro takto pohodly czyniecz OtcB 487^{a} — tey modle kaza ſtati nehnucze ſie t. 116^{a} — a to geſt welyka cznoſt kdyz wneduzenẏ geſt pokorne vtrpenẏ a boha wtom chwalecze t. 366^{b} — neb by byla hanba tobye ſtworzyw gyey podobna k ſobye Vít. 17^{a}. 1268 — tu ſie ſudczie rozhnyewaw kazal giey hlawu oholity a ſwlekſſe weſty Pass. 349.

mníš sě veda a mníš sě jsa chud vz. mnieti sě, rovněž **číníš sě věda** vz. činiti sě atd.

Doklady po slovesech seřazených dle skupin:

jíti: s nom. adj.: bezpeczny z bozye pomoczy czyeſtu dyete Vít. 96[b] (securi de Dei adiutorio iter agite).

choditi: dnes ſnad chody zdraw y yaſſen AlxV.

ležěti s nom.: ona yuz vmrla lezy Pass. 338 — iehozto ſwate tyelo mrtwo lezieſſe t. 476;

s předl.: tak ſye twrdye ſeſla byeſta jakz zaumrla lezyeſta AlxV 1582;

adverb.: twe tyelo mrtwye lezzalo zzaloſtnye Roudn. 2181.

seděti s nom.: Němci v svých domech zatvořeni sediechu Dal. 104. 32 — neſedi vſtawiczny dworem ſ czeledy Rožmb. 54 — co tak smutna sedíš Suš. 469.

Nepatří sem instr. subst.: kdyz kto s zzenu ſedy purgraby na czyzyem hradye Rožmb. 29 — acz y dworem na gednom ſbozy ſedy hoſpodarzem t. 51.

v-státi s nom. přid.: že my také syti ten den vstaneme Hus 1. 115;

s nom. subst.: trzety den wſtal z mrtwych toczeſſ y w tyele y w duſſy czely czlowyek wſtal Št. uč. 15[a]. 1.

státi (stoju) s nom. příd.: tak zahanben ſtaſſe Pass. 352.

s předl.: ale když nic nejmějieše za jiného chlapa stojieše (achte man sin nit mer) Dal. 76. 10 — proč Čechy za lidi stáchu t. 84. 15.

Nepatří sem: kdyz ſwaty kornelyus muznie ſtal v wierzie a wytiezem v welykych mukach OtcA 402[b], zde „vítězem" položeno na roveň s „mužně" — stůj hezky panáčkem Us.

téci s nom. příd.: potok ten tři dni krvavý tekl 68. 23 (dovon des bachiz flut dry tage ran mit plut).

Nepatří sem subst. instr.: mléko ščedře tečieše potokem Kat. 3453.

stvieti sě s nom. příd.: oczy geſto ſye tak ſwyetla ſtkwyeta Modl. 54[b]. 64 v.

zdieti sě s nom. příd.: zywot lidyu malo ſie ſwat zda Pass. 277 — synu jeho počě ta řěč nepodobna se zdáti Dal. 66. 21 — zdaſſe ſye gıey neſti tıezek Hrad. 30[b]. 13 — geſto (slovcě) ſye gym zdıegy dworna t. 100[a]. 13 — ze ſye hwyezdy drobny zdagy Vít. 12[a]. 852 — czos gınemu vzilno toy gmu zıe zda wſſe pochilno AlxH 4[b]. 13 — geſſto ſe ſobıe zdagy mudrzy Št. uč. 41[a]. 5 — hodneg my ſe zdalo abych ... t. 28[b]. 1 — czlowiek neustawny bude ſe zdaty tichy t. 26[a]. 2 — yakz my ſey zdalo podobne t. I[a]. 2 předml., — ſkutek acz ſie ydobry zda t. 21[b]. 1 — hrozno ſye gym zdaſſe ybrzydko na to hledyety Kat. 2780 — ſſkoda genz ſe ſwietu zda welika NR 1799 — krali ſie podobno zdaſſe by ſe toho neodwlaczil t. 540 — kratka ſe gemu zdala chwyle OtcA 29[a]. 2 — to ſie gemu welmi ſladke zdaſſe t. 141[b] — nakonczy mi ſie nezda podobno t. 448[a] —

czoz ſie gy zdalo zrziedlno a poczeſtno toho zby t. 483[b] — any wam ſie zday neznamo a daleko to vczeny t. 16[a] — oblyczeyg bude mi ſie zdati kraſen a cztnÿ t. 246[b], 247[a] — czoz ſie zda lahodne na tom ſwietie t. 476[a] — geſſto gynym bratrzym ſie zdalo welmi ohyzdne a tiezke t. 332[b] — czeſta kazdemu ſie zdaſſe ſnadna t. 447[a] — to bi ſie przyeliſſno zdalo Pravda 431 — než tu mi se opět nesnadné zdálo Lab. 1. 3 — takovy že se i on zdá t. 18. 13 — měly tu moc, že věc daleká blízká a blízká daleká, malá veliká a veliká malá, mrzutá krásná a krásná mrzutá, černá bílá a bílá černá atd. se zdála t. 4. 4.

S instr. příd. jm.: šel jsem, abych se nesmělým nezdál Lab. 9. 12.

s nom. subst.: každému sě nevěra zdieše, že Dal. 44. 67 — mnohým nevěra sě zdieše t. 103. 5 — on na to nycs netbaſſe weſdy ſye gmu ſpile zdaſſe Hrad. 144[a]. 19 — yzda my ſye uzyteczna wyecz tyem pannám Št. uč. 45[b]. 1 — acz gt kto drzie vczinil, zet ſie zda welika wynna a k nahley pomſtie prziczina NR 1061 — wiera, geſſto ſie wam zda nemudroſt a ſpylo OtcA 53[a] — jen aby se také nové zadělání zdálo Lab. 10. 9 — aby mně se to politování věc hodnější, nežli k smíchu zdála t. 8. 6.

s instr. subst.: sově soumrak svitáním a tma noční polednem se zdá Did. 152.

s předložkou: to kazdemu mudremu za prawdu zda ſye Vít. 45[b]. 105 — mnye by zdalo ſe to za welike ſczeſtye Kat. 2488 — tiemto poſlom ſye to zdieſſe zaweliky diw t. 192.

jako: wſſeczka mieſta gyz ſie zdiegy yako oſtrowowe OtcA 354[b].

ukázati s akk. příd. jm.: ya tobie tweho boha rzetyezy ſwazana vkazy Pass. 458 — a tak ſwazana lidem ukazal t. 460 — některé jinak sobě všelijak podobné váha ukazuje, a oni přece jednoho skrze koš pouštějí Lab. 8. 2.

an: gemu prokaza ſwe tielo ano wſſie zedrano OtcA 216[a].

ukázati se s nom. příd.: však než by se ukázal křiv, přiseže křivě Št. Erb. 164 — abychom nenazy ale odyeny ſe vkazaly Št. uč. 2[b]. 2 — okažiž mi se ochotný k žádosti nayvděčnější Ludv. z Pern. — a aj tvář její se ukázala bledá Lab. 33 — pokazuge zie (wſſd)i hírzí AlxH 5[a]. 37.

zjěviti sě s nom. příd.: tak ſlawny przíebytek gegie ſie zgewyl OtcA 80[a].

s instr. subst.: odtey ſie nawſſechen ſwiet zgewil czlowiekem ybohem prawym Kat. 1748.

prokazovati se s instr. příd.: Bůh se prokazuje vděčným Mudr. 51.

počieti sě s nom. příd.: pochen zzie ſſchzedr hí udaten Jid. 17.

schytnouti se s nom. příd.: ve všemť se k němu povolný schytnu Ludv. z Peru. 354. —

nechati s příd. akk.: pohnaného jsú proti němu nahého a bez obrany nenechali Všeh. II. 14. 1.

trpěti s příd. akk.: yakezs mie ſobie drziewe protywneho zawiſtyweho trpiel. Pass. 352.

ostaviti s příd. akk.: oſtawiw onen prazden brzieh (podm. člunek) Hrad. 11[a]. 7 — oſtawy nedodielano dielo ſwe OtcA 256[a].

s instr. subst.: ostaviv knězem Vratislava bratra svého Dal. 25. 6 — kdyz mie dıedyczem chtiechu oſtawyti OtcA 391[a] — oſtawyti geho chtıe ſwym namieſtkem t. 351[b] — gehoz namıeſtkem chtıeſſe poſobıe oſtawyti t. 351[b] — syna po sobě králem ostavil Pass. 3 tisk M.

ostavenu býti s nom. příd.: proč-li jest byl (hrad) pust oſtaven Dal. 39. 2.

s nom. subst. místo instr.: ale yaz oſtawen ſem kral ot neho nad ſyon ŽW. 2. 6.

ostati (zóstati) s příd. nom.: kterak geſt oſtala (církev) korunowawa (m. korunowana) OtcA 390[a] — chceš-li práv zóstati Všeh. II. 13. 18 — a práv zóstane t. I. 2. 6, I. 2. 10 — oba jsú právi zóstali t. II. 24. 7 — sluj a zůstávej můj vlastní Lab. 39. 1 — kteréž nepřemožené posavád zůstalo a stojí t. 18. 1.

s instr. subst.: kterýž živ ostane, ten knězem zóstane Dal. 28. 25 — poczenſy diewku oſtala Hrad. 65[a]. 7 — boha poczala a diewku cziſtu oſtala t. 64[b]. 5 — popoczety oſtala pannu Št. uč. 14[a]. 1 — která bude chtyety oſtaty panu t. 42[b]. 1 — ze ſem ſlybyla wdowu oſtati OtcA 479[b] — ya ſem byl oſtal diedyczem te diedyny t. 391[a] — mým laskavým pánem a otcem zůstati ráčíte Žer. l. 1 — kdo pravdu zastává, vítězem ostává Mudr. 63 — chcel jsi bohom zostať Hatt. 2. 232 — wytwořiti ji (píseň) jest a zůstane úlohau nejtěžší a nejnebezpečnějším úskalím Čel. př. 113. Často jest v tom významu „býti“ vz. t.

s nom. subst.: oſtala gyeſt bozye matka Vít. 22[b]. 227.

s předl.: křivý za pravého zóstane Všeh. II. 21. 16.

Božej a Mutyně za starosty ostasta Dal. 56. 3 — za falešníka má zóstati Všeh. I. 3. 11.

mřieti s instr. subst.: mládenec, že také křesťanem umříti chce odpověděl Mitr. 86. —

hledati s akk. příd.: womyle ſtala ez takehoz tebe hledala gakehoz tıe tdy widıeſſe Hrad. 44[a]. 15.

s akk. subst.: dyabla ſobie pana hledaty muſſy Pass. 358 — ydu hledayu dyabla ſobie pana t. 359.

shledati s akk. příd.: exspektantů těch způsob tak i jinak bídný a tesklivý jsem shledal Lab. 23. 4.

nadjíti s předl. spojením: ſwu hoſpodyny nadgyde wueſely Sv. Mařie chv. 239.

najíti se s nom. přid.: ve všem povolni se najíti dali Ludv. z Peru. 157.

nalézti s partp.: ſwateho yerwazie a protazie tu w zalarzy wieziecze nalezl Pass. 372 — otcye gegie urbana nahlu ſmrty vmrziewſſe nalezli t. 349.

an: otcie ſweho an w gezukriſta wierzy nalezl Pass. 375 — a nalezl gy ana ſlzyecz kleczyeczy k zemy nyczyeſſe Krist. 5[b].

s akk. přid. a partp. praet. pass.: ten bratr nycz gineho pſano nenalezl Pass. 383 — trublu przиewracenu naleznes t. 413 — yeho (Rynalda) zdrawa nalezl t. 411 — ti gyſte gynde pochowanı naleznes t. 400 — swogy dwie dczerzy krſczenye nalezl t. 282 — na rajském dvořě nalezne to psáno Dal. 20. 33 — ſnad wzata bych naſſla obake anebo hrob zruſſen Hrad. 39[a] — et ipsum sublatum inueniam aut destructum sepulchrum 244[b]. 1 — hrob otewrzieny nalezech t. 40[b]. 1 — gẏz (rohožku) gſu nalezly czelu OtcA 186b — cyelu OtcB 55[a] — nalezly gey wel(my) hotowy kutnyemu kameny Spec. 10[b].

se subst. instr.: a tu yeho any krzeſtanem any bludyecz nalezla Pass. 463.

nalezenu býti s nom. přid.: y geſt nalezen ſwrchowan Pass. 315[a].

s nom. subst.: nalezen yest bozy czlowiek Pass. 327.

zastúpiti s přid. akk.: otcě nemocna zastúpista Dal. 70. 14.

potkati s partp.: potkach gy ſtogiecz wchramye Kat. 1412. —

činiti s akk. přid.: kral klodoueus ten klaſter ſwoboden vczynyl Pass. 383 — robatko welmis mie bylo nebezpeczna vczynylo t. 360 — nadiegie k bohu ta czyny uczaſtna miloſty bozye t. 331 — musil by Bóh mnoho mysliti, by mě mohl chuda učiniti Dal. 85. 14 — nebo jinak ny učinite jisty t. 59. 12 — a pusto je (sc. město) učinichu Ot. a Záviše 61 — znamu yſi vczynyl ŽW. 76. 15 — prohrzieſſenie me znamo ſem tobie vczynil t. 31. 5 — tu czſnu wdowu vczyny khrziechu hotowu Hrad. 106[b]. 10 — poczıechu czynyti dıwy ſlepe ſwıetly mrrtwe zywy t. 74[b]. 14 — ta tie gyz zdrawu vczyny t. 47[a]. 7 — proſſy, vczyn mye ſwobodna y wſyech dobrych czynow plodna Roudn. 109 — vczyn duſſy mu k twey woly zzywu t. 2816 (ač rým by svědčil pro „živú") — ſpaſena mie vczin ŽOl. 118. 146 — zdaly by gey vczynyl kak nevſtawyczna Št. uč. 9[b]. 1 — kriſtus paterz vczynyl kratek Št. uč. 29[a]. 1 — nyekdy pak mrzek anelyb vczyny hrzıech t. 47[a]. 2 — pokora wzaczno czyny panenſtwye t. 47[b]. 2 — a horzku vczyny wſſyczku lyboſt t. 23[a]. 1 — slušie ostnec svědomie svého tvrd učiniti a také ostr ŠtV — a právo činie ohyzdno t. 300 — gehozto ſem k mey twarzy podobna vczynyl, Krist. 3[b] — wyſſle ſlowo ſwe aplowuczie vczinẏ gie Žalt.[1]) 137. 4[a] — ſpaſſena mye vczini Petr. žalt. 1 — bratra

[1]) Fil. listy roč. XVI., str. 147.

Elalia tiem wſſim winna vcziniechu OtcB 54[b] — aby mie wiecze wierna ſobie vczynyl OtcA 394[a] — vczynme chude weſely t. 484[b] — zdrawa gey vczyny t. 101[b].

Složený tv. příd. jm.: obyčěji učie starého, příhody činie múdrého Dal. 50. 65 — naleznet tolik chytroſti zet tie vczyny praweho azpraweho krziwedlneho Hrad. 130[a]. 2 — což smrtelné lidi nesmrtelnému Bohu podobné a téměř rovné činí Lab. 10. 1.

Instr. příd. jm.: šípy své horúciemi dočinil ZPod. 7. 14 G — vczyn mye dobrym od sebe Roudn. 156 — smyluy ſye nade mnu hrzyeſſnym, vczyn mye te czſty proſpyeſnym t. 695 (asi pro rým) — duši osvícenou znepokojenou činí Lab. 48. 6 — proč se jinou činíš, nežli jsi? Br.

Subst. instr.: zdali mnyta by was krzeſtyene muczenyki vczynyli Pass. 284 — aſwateho lazarzie biſkupem vczynychu t. 341 — swateho maximina biſkupem vczynyli t. yeho arcipiſkupem vczynyli t. 474 — nyemcie gednoho neſworneho opatem vczynyl t. 317 — ſwateho Prokopa opatem vczynyl t. 314 — a potom nad burgūdi ſtaroſtu gey vczynychu t. 384 — ten heroda z wiezený wypuſtyl a gey kralem vczynyl t. 391 — yez ho ſtaroſtu podprzieworzym vczynyli t. 404 — ſwati ſixtus ſwateho wawrzincie alciprzieſtem vczynyl t. 426 — ale y gyne proroky czynyl; on geſt matku ſkyrzie duch ſwati prorokyny uczynyl t. 279 — pany knyezem geho (przyemyſla) vczynyechu DalC 26 — a v Čechách chci tě němečským králem učiniti t. 67. 27 — Svatopluka knězem učinichu t. 55. 31 — Kunráta knězem učinichu Dal. 71. 6 — však chtieše Němcě biskupem učiniti t. 49. 5 — knieni Jutka učini biskupem rodičě svého 45. 1 — za svú vinu Strachkvasa mnichem učini t. 31. 42 — swateho prokopa powyſſychu knyezem yeho uczynychu Hrad. 4[a]. 5 — a otczem (jej) mnohich naroduow vczynyl Spec. 7[a] — aby ſwateho otcye yzaaka popem vczinili OtcB 50[b] — ya tie wewodu y kniezetem uczynym OtcA 127[b] — toho byſkupem vczynýchu t. 150 — vczyny geho popem t. 351[a] — aby gie krzieſtianý vczynyl t. 359[a] — zemským mistrem křižovníkem učini jeho (syna) Ot. a Záv. 126 — aby každý toho moc měl jej poručníkem učiniti Všeh. II. 12. 1 — učinili cikána králem Mudr. 35.

s akk. subst. místo instr.: otczye take proroka vczynyl Pass. 280 — ciesař učini knězě českého | kněžicě Ottu moravského Dal. 57. 28 (asi pro rým) — vczynyl wi wſelykeho dyedicye kralowſtwa ſweho Margar. 410, et faciat vos heredes in regno celorum 85[a].

Nedopsáno: neslewym drziewe nezlý mnych (m. mnichem) mie ſlybyſs vczynyti OtcA 244[a]. (Dokonč.)

Staročeské sklonění substantiv kmene -u.

Napsal **V. Flajšhans.**

(Pokračování.)

Sekundarnými jsou již v době stč. také tvary -ovař, -ic, -icě, -ec atd.: psovař Rozk., popovic t., mnichovec t., trhovec Hus, smrkovicě Reg, Chrastovicě Reg, makovicě MVerb. atd.

Podobně nemožno užiti konc. -ovský, -ovný atd.: Ismahelitovský ŽG trhovský Hus, duchovný Hom Op., klamovný Tkadl., kvasovný Pror., stranovný Vít. atd.

Totéž platí o konc. -ovaný, -ina, -išče atd.: odrovaný Výb. 2. 1128, tříbovaný Vít., býkovina Hrad., sumovina Tkadl. 2. 73, zvonovina Vš., smrkovišče Mam D. 313ª, hradovišče DalC. 92 atd.

Důležity jsou však odvozeniny tyto:

-ovie: starší doba jen u u-km.: teprv 3. a 4. perioda zavádí ji i u jiných kmenů: hlohovie Tkadl., hroznovie Výb. 1. 339, vřesovie Mam D. 311ª, šmaragdoví Výb. 2. 952; trnovie Pror. 6ª jest od u-km. trn.

-ovitý: starší doba jen u u-km.: teprv ve 4. periodě vniká i jinam: libovitý Mam Víd., valovitý bib. 64. 160, plodovitaj (Hod. 10ᵇ Gb. slož. skl. 10).

-oviti — slovesa 4. tř. výhradně jen od u-km.: poloviti, stanoviti, jědoviti; stsl. i synoviti atd.

Úhrnem dlužno tedy vyznati, že při rozhodování o u-kmenu rozhodné slovo přísluší jen třem posledním odvozeninám; ale i ostatní odvozeniny nejsou bez váhy: neboť kdežto u -okm. bývá obyčejně jen po jedné odvozenině analogické: kvas na př. jen kvasovný, hrad jen hradovišče atd., mívají u-kmeny svých odvozenin celou řadu: -ovný, -ovatý, -ový atd. Tato hojnost odvozenin je také důležitým momentem. (Řadu odvozenin stsl. sestavil Miklos. 1² 179—181).

δ) 12. D ů k a z y n e p ř í m é. Takové nepřímé důkazy podává zvl. o-deklinace. Ač již záhy jeví se vliv u-kmenů na o-dekl. patrně vlivem stejného nomin. sg. (Mikl. 1² 83, Lesk. Decl. 5, Handb.² 63, Kalina 226 Oblak Arch. 11. 406 atd.), přece má tato někt. význačné pády a tvary. Slova pak s takovými tvary mohou se bezpečně vzíti za o-km. (což je nepřímý důkaz, že nejsou u-km.). Takový tvar je n. sg. -o- před sъ: v češt. slovo večer — večeros, stsl. rodosъ, narodosъ, obrazosъ, pozorosъ, mirosъ. Zogr. Ass. (v. Arch. 2. 485—486); dále gt. plur. = n. acc. sg. (viz níže kmeny vypočítány). Pak i-dekl. má takový důležitý tvar na -ie: ku př. slova holub, črv atd. mají tyto tvary a tím bezpečné svědectví,

že nejsou u-km. Taktéž g. pl. i-deklinace na -í je vhodné kriterium negativní.

13. Tato kriteria nutno tedy míti na paměti, rozhodujeme-li, zda-li kmen nějaký byl původně u-kmenem či o-kmenem. K těm kriteriím hledí oba seznamy níže uvedené.

Dříve však nutno ještě prohlédnouti, ke kterým kmenům ohledání staročes. se může vztahovati.

14. Vidíme, že mnohé pův. u-km. již praslov. nemají sklonění, přešedše v o-dekl.: deru zní slov. dьrvo dervo (drvo, dřěvo) (Brugm. 2. 296); jiné stopy jsou snad v adv. tu, kądu (Scholvin Arch. 2. 509, Mikl. 1² 178) prêdu, srêdu (Mikl. t.) srv. z předu Pass. Klem. 49ᵇ; jiná rozšířena konc. -tь (nogъtь, lokъtь; *polъtь) nebo konc. -kъ, kterou jsme shledali již u adj.: pêsъ-kъ (skr. pāmsu Geitl. 92, Mikl. 1² 145). Jiné kmeny opět různě se zachovaly (jako *žьrnu-: nsl. žrnek, č. r. žernov, p. žarnovo, stsl. žrny, žrnъka — žrъka atd. v Mikl. EtWb). Z koncovek jsou ve slovanšt. dvě: *-nu* (sy-nъ, či-nъ, sta-nъ, tьr-nъ Brugm. 2. 302, Geitl. 39; ve tvarech vъnъ Mikl. 2. 53 članъ Geitl. 39 stč. jeví se konc. -no) a *-tu* (v tvarech supinových v. Brugm. 2. 304—312 na -tъ, -tu srv. stč. ze spatu; zde má snad i původ konc. -tva [= tu̯-ā]). Srv. Brugm. I. 139 a j.

15. Z kmenů pak samotných nedolož. stč. vůbec olъ; jiné nemají doklady takové, aby se mohlo na jejich základě platně souditi: tak kratъ ztratilo úplně flexi (srv. mnohokrát AlxBM. třikráte Pass. atd.) m. stsl. srêdu ze stč. jen acc. střěd (Hrad. 43ᵇ) a zkomolené prostřěd; dokl. výrazných nemají: trn (v. odvozeniny stsl. trъnovъnъ, stč. trnovie), krt (Geitl. 91), trud (= trądъ; odvoz. trudovatý, -atina praslov.), bobr (odvoz. bobrek Boh., bobrovnicě Reg.), nizu- (vůbec nedolož. stč. odvoz. nizost Kruml 309ᵇ nízký AlxB. atd.), bor (má dolož. sice gt. z Boru Rel., odvoz. borovicě, borůvka a j., ale přece nestačí to k rozhodnutí). Podobně málo jsou doloženy pochybné Geitlerovy kmeny: članъ, zdar, vír, hrách (odvozenina: hrachovina Vít. 95ᵇ).

O těchto uvedených kmenech ze stč. nelze tedy nabýti poučení; krom toho i o jmenech osobních — jelikož ta již záhy stč. skloňují se způsobem stejným dle -okm. Dále by mohl odpadnouti důkaz o jmenech cizích, jelikož ta přecházela ve slovanštině jen k o-kmenům a o jmenech místních — ale přece, jaksi nadbytečně, sneseny doklady i o těchto kmenech. Konečně jo-kmeny a nt. o-kmeny nikdy pochybnosti nepodléhají.

16. Omezíme-li si takto kruh pozorování, vidíme, že můžeme domáhati se světla pouze o neosobných substantivech masc. gen., dle svědectví nahoře vytčených (ze svědectví ve flexi jsou důležity g. sg. l. sg. n. pl. g. pl.) A tu shledáváme, že řídí se stč. skloněním u-km. těchto 18 kmenů: blizu-, cělu-, čin, dolu-, dóm,

jěd, jíl, led, med, mladu-, pól, sad, sladu-, spatu-, stan, suk, syn, vól, vrch. Že vskutku sklonění mají dle u-kmenů svědčí srovnání dokladů na příklad při slovech:

mladu-, sadu-, sladu —: hrad, listopad, -klad, -řád atd.

jěd, led, med —: blud, brod, hod, lid, klid, plod, rod, súd, trud.

spatu- —: mlat, plat, kút, hřbet, křest, ocet, počet.

stan —: břečtan, čbán —, -hon, záslon.

čin, syn —: klín, komín, mlýn, okřín, črven, jiecen, plen, rožen.

z cělu —: čechel, diel, jišel, kbel, popel, úhel, uzel.

jíl —: omyl, týl, túl, -val.

dolu-, pól, vól —: kól, mozol, okol, stól, rosol.

dóm —: hrom, lom, pokrm, -um, chrám, klam.

vrch —: břich, hřiech, měch, ořěch, sluch, smiech.

suk —: luk, suk, tuk, zvuk, prak, zrak, věk, bok, rok, skok a četná -ek, -ík.

blizu —: mráz, -ráz, laz.

Ostatní subst. masc. mají stč. tvary podle o-km.: není tím ovšem řečeno, že by již praslov. byly takové sklonění měly, ale pro stč. dá se bezpečně ukázati, že tvary dle o-km. jsou původní. Kde který kmen jiní pokládají za u-kmen, uvedl jsem vždy. Doklady uvedeny z 1. a 2. periody úplně, později u výběru — zvláště bedlivě doklady odchylné; kde by se citáty hromadily, udán počet ciferně, aby aspoň poměr byl zřejmý.

17. Při sbírání a oceňování dokladů nutno dbáti zvláště chronologie a podmíněnosti tvaru. Jak důležito je dbáti chronologie, vidno na př. ze sklonění hrad- sad-; pův. byl gt. sg. sadu — hrada, později analog. u-kmenů vzniká tvar hradu v dial. západních, v někt. dial. vých. naopak tvar sada; loc. sg. byl sadu — hradě — později analog. u-kmenů vzniká tvar hradu a analog. o-kmenů opět tvar v sadě atd. Jen bedlivým šetřením chronologie možno bezpečně souditi. Podmíněnost tvaru pak také mnoho vysvětluje: tak na př. loc. sg. čině jsou všechny v rýmu, starší gt. sg. čina taktéž. Kdo nevidí, že tyto odch. tvary vznikly potřebou rýmovou? Dokladů netřeba kupiti; ale i pro metrum leckdes dovolil si básník tu přidati, tu ubrati -ové, -ovi, aby měl náležitý počet slabik.

C. 10. Deklinace u-kmenů ve stč.

Sg. N. — nic zvláštního; změny při pól v. s. v.

G. — konc. stsl. -u; táž i stč. z cělu, činu, z dolu, domu, jědu, jílu, ledu, medu, mladu, polu, sadu, spatu, stanu, suku, vrchu i živočišné volu; táž konc. stpol. domu, miodu, blizu, wirchu, wołu Han. Arch. VI. 2, Kal. 228.

Analogií o-kmenů vniká sem -a:

nejprve u životných osobných: syn nemá nikdy -u: vždy syna; tak i stpol.; v. s. v. (v. Gb. Mluvn. 99);

pak u živočišných: vól mívá pak gt. vola: tvary volu i vola jsou ještě stč. vedle sebe; tak i stpol. stsrb.

konečně u neživotných: zde však teprve ke konci 2. periody a na začátku třetí: a i těch tvarů je málo: z čěla (3. per.), čina 3. per. (v 2. per. jen v rýmu), z dola (3. per.), doma (až v XV. stol. po různu), stana (v Žalt. Wittb.), vrcha (XV.)

V adverb. zpola, za mlada teprv nč.; stsrb. přešly u-kmeny vesměs k o-km. gt. doma Dan. 3.

Stsl. v nejstarších památkách syna, pak vrcha, doma, meda Mikl. 3[2] 30—31, Lesk.[2] 64, Scholvin Arch. 2.

Stpol. mimo syna vždy stana a viřcha v. viřchu Han. Arch. 2, Kal. 228.

Dat. — konc. nálež. -ovi: jen archaismem: domovi, stanovi, synovi, volovi; í zdlouženo: k domoví klesnutím syntakt.; tak i stpol. Han. Arch. VI. 4, Kal. 228.

Analogií o-kmenů -u; je v češtině pravidlem; zvláště po předl. k:

k dolu, k domu, k vrchu, k medu; stanu, synu, volu.

Sem patří i dat. po předl. po: po mladu, po sadu, po sladu, po synu, po vrchu.

Stsl. synu; stsrb. od najstarijih vremena -u Danič. 20; stpol. domu, synu, wołu Han. Arch. VI. 4, Kal. 228.

Acc. = nom. sg. u neživotných vůbec a vždy;

u osobného syn je = nom. v CisMn. a pak v Hrad; krom toho některé stopy v metru jiných skládání; jinak syna.

u neosobného vól drží se starý acc. dlouho; později vzniká, když i v gt. se usazuje -a, acc. vola; v. s. v.

Voc. — konc. nálež. -u: synu zpravidla.

Analogií o-kmenů vzniká -e: syne, dome, vole; tak i stpol. już XV. wieku: synie domie Kal. 229.

Loc. — konc. nálež. -u; tak zpravidla

blizu, činu, dolu, domu, jědu, jílu, ledu, medu, polu, sadu, stanu, suku, synu, volu, vrchu.

Stpol. jen u; teprv na poč. XVI. věku -ě Han. Arch 7, Kal. 228; stsrb. Danič. 46 jen -u.

Analogií dle o-kmenů -ê (teprve v 2. a 3. per.)

čině, domě, ledě (1571), staně; až v nč. blize, medě, sadě, vrše.

Táž odchylka již stsl.; stpol. miedzie Kal. 228. Kovář Česká gramm. 52 má za d. l. konc. -ovi — neprávem.

Instr. sg. — konc. -ъmь — předpokládá ji české -em. V. Gb. o-km. 9. Dokl. netřeba.

Du. N. AV. — konc. nálež. -y:
domy, poly, syny, voly (konc. ta hojně u o-km.)
Analogií dle o-km. -a:
syna Pass. pola Vít.; taktéž stsl. syna, vrъcha Mikl. 3[2] 32; odchylka syna vlivem dva, oba a dekl. slož., odchylka pola snad i klesnutím hláskovým srv. oba pol.
G. L. — konc. nálež. -ovú nemá dokladu.
Analogií o-km. -u:
domú, synú; stpol. taktéž volu, viřchu Kal. 229.
Dl. — konc. nálež. -ъma — nemá dokladu.
Analogií dle o-kmenů -oma:
domoma, synoma.
Později konečně analogií dle a-kmenů:
domama; podobně stpol. volama.
Pl. N. V.: konc. nálež. -ové zpravidla:
činové, domové, ledové, stanové, synové, volové, vrchové; tak i stpol.; délka doložena: synové Pror.
Analogií dle o-km. v 2. periodě v několika dokl. -i:
stani, syni, voli; tak i stsl. syni, vrъsi Lesk. 64, Mikl.
Později analogií dle neuter vrcha nč.
Gent.: konc. nálež. -óv; jen tak:
domóv, sadóv, stanóv, synóv, volóv; délka dolož. sadóv, synóv; tak i stpol. Han. VI. 11.
Odchylně stsl. synъ prastaré Lfil. XI. 398 a starb.: Danič. i u ovom padežu se izjednačiju s riječima na -a; te se nalazi još XIII. v. syn, vol atd. Nč. s vrch Gb. Mluvn. 76 je jen dialekt. od n. vrcha.
Dat. konc. nálež. -ъmъ nedolož.; analogií o-km. -óm — netřeba dokl.
Acc. konc. nálež. -y — netřeba dokl.
Loc.: konc. nálež. -ъhъ — tvar nedolož. a zejména nejsou to formy na -ech; stpol. -och Han. VI. 11, Kal. 229.
Analogií o-kmenů -iech pravidlem:
domiech, sadiech, staniech, syniech, voléch, vršiech; stpol. také -iech Han. Kal. l. c.
Ještě pozdější analogií od i-kmenů -ech (tvar -ech za původní mají na př. Grim Výb. VII., Gb. Mluvn. 98 atd.)
domech (XV. stol.), synech (2. per.), stanech (XV. st.)
Že koncovka ta není pokračovatelkou stsl. -ъchъ, svědčí chronologie; neboť nehledě k tomu, že u někt. kmenů vůbec nevynikla, má proti sobě starší doklady na -iech: na př. domiech DalC a zhusta, domech jen jednou v MamB (XV. stol.), podobně i při stanech a synech. Není tedy organická, nýbrž od i-kmenů vzatá.
Instr. plur.: konc. nálež. -ъmi; nedoložena stpol. i starb. hojně Kal. 229, Danič. 113.
Analogií o-kmenů -y: syny atd.

Ještě později analogií a-kmenů synami.

19. Jest tedy deklinace u-kmenů stč. takto (tvary proložené značí tvary přejaté od o-kmenů).

Sg. N.	syn	(dóm)	Du. N. A. V.	syn-y	dom-y
G.	syn-*a*	dom-u	GL.	syn-*ú*	dom-*ú*
D.	syn-ovi	dom-ovi	DI.	syn-*oma*	dom-*oma*
A.	syn	dóm	A. } = N.		
V.	syn-u	dom-*e*	V. } = N.		
L.	syn-u	dom-u	L. = G.		
I.	syn-em	dom-em	I. = D.		

Pl. N.	syn-ové	dom-ové
G.	syn-óv	dom-óv
D.	syn-*óm*	dom-*óm*
A.	syn-y	dom-y
V. = N.		
L.	syn-*iech*	dom-*iech*
I.	syn-*y*	dom-*y*.

Již stsl. přejaly u-km. od o-km. D. pl.; stč. ještě G. L. Du., D. I. Du., L. I. pl.

20. Konečně byly vlivem pádů s konc. -ov přitvořeny i nom. o-km. domov i nsl., polov stslov. célovъ — asi podobně jako z kmene ramen- nom. rameno atd.

21. Tvar doma je snad pův. loc. sg. v. u dóm.

22. Tvary domóv, dolóv dle příbuzných tvarů jiných řečí slov. ukazují na pův. tvar: dolovь, domovь (v. Schleicher Sklonenie osnovъ na -u 8), což je pův. loc. sg.: srv. ř. ἤδεϜι — domovь — konc. *i; v dat. domovi konc. pův. *oi (z ai).

D. 23. *Doklady.*

1. Blizu-.

1. Etymologii v. Russk. filol. Věstn. 1889. 291; za u-kmen Geitl. 6, 70, Mikl. Gb.; odvozenina blizъkъ praslov., blh. nablizuvam sě; stč. Blizek Nekr Podl.; blízko Hrad. atd.

2. NAcc. sg. bliz Pass. Hrad. Alx atd. často.

G. sg. blizu — stč. nedolož.; stpol. Han. Arch. VI. 2.

Loc. sg. o blizu jest ŽW 21. 12.

— tvary odchylné: gt. sg. z blize u Chelčického v Postille — vznikl neporozuměním. loc. sg. na blize Tabl. poez. Jgm. (I. 141) — pozdní novotvar. Tvar obliz jest Pass. 575 vznikl také neporozuměním starého o blizu.

2. Cělu-.

1. Za u-kmen Geitl. 76, Gb. slož. sklon. 8, Kovář č. gram. 30, Grim. Pelikán VII.; odvozeniny stsl. cêly, cêlovъ, cêlyvati; blh. cêluvka; cêlovati prasl. stč. cělovati ApŠ atd.

2. Gt. sg. z čělu LAl. 58 (v rýmu).

— tvary odchylné. Mimo tento archaismus přešlo (srv. mladu-) k o-kmenům a jsou: gt. z čěla Rúd. (atd.) do céla Jag. Arch. XII. 128—9 (1409); loc. čěle AlxV. za čěle EvOl. atd.

3. Čin (= ordo; význam Pulk. Anth. 1[4] III: tento čin neb vymyšlenie svému sproščení učinila).

1. Tvar či + nu Brugm. Mikl.; za u-kmen Brugm. Mikl. Lesk. Geb. Geitl. atd. za nerozhodné Scholvin Arch. 2. 506—513. Odvozeniny: stsl. bečinovati; stč. činovatedlný Slov. Klem. 3[a], činovatý Bart. 266.

2. Doklady z 1. a 2. periody správné; odchylné až ze 3. periody.

Gt. sg. činu AlxH. 58, AlxV. 1225, Hrad. 59[b], Kat. 891, 1557, 3058, 3379. Vít. 8[b], Krist. 27[b] = Krist. Tom. 2[b]. Alb. Výb. 1. 349.

Loc. sg. v činu AlxBM. 256, Rúd. 1468, 1726, 1762, 2494, 2641; o činu Krist. 14[b].

Pl. N. činové Kat. 977.

— tvary odchylné: gt. sg. čina Hrad. 123[a], Vít. 11[a], Kat. 93, 645. 1993 (vesměs v rýmu) pak ŽO 49[b], Výb. 1. 401.

loc. sg. v čině Kat. 1181, 1824 (v rýmu).

(Tvar prŕichzinnye AlxBM. 170 není = při čině (Vondr. Arch. IX. 614, Jgm. 1. 295) ale dle AlxH. 124 příčinně).

4. Dolu-.

1. Archaismus ten za u-kmen mají Mikl. Scholvin, Geitl., Hanusz; odvozeniny a složeniny: dólek Rhazes, dolovatost Sal., Doluplazy 1233 Reg. (vedle Doloplazy t. 1234, 1250). lilium dolové bibl. Mikul. v ČČM. 1872, 389.

2. Doklady jen pro adverb.; subst. dól nemá již stop u-kmene (v. mezi o-kmeny).

G. sg. z dolu Rúd. 1288, MamD. 300[a], Hus 2. 88, 146, 147, 319 MamE. 311[a], AČ. 2. 96, Vš., MamF. 88[a], Rhaz. 39, Sal. 187, 215, Menč. Rozm. 81 (z 1. pol. XV. stol.), z důlu KomLab. XI. 12, 14, XXVI. 1, Jgm. 1. 501 (ještě 8 dokladů). Klesnutím konc. -u v -y zdoly atd. — (totéž klesnutí ve znovy, zpoly, zpředy, zpody v Gb. Mluvn. 19, Bart. dial. 10. 21. 104, r. sego gody m. godu Mikl. 3[2]. 289); tvary jsou: zdoly dial. Bart. 10. 62, z duoly MamB. 52[a], z důly Erb. 150, Jgm. 1. 502 (pod chybným heslem důla). Nč. i zdůli ZlPr. 2. 559. Srv. stsl. sъ dolu Mikl. stpol. od dolu Kal. 41.

Loc. sg. v dolu Rhaz. 20. 93, Sal. 188; srv. stsl. blh. r. dolu (= dole).

Starý loc. sg. dolóv AlxH., Kunh. atd. dolův ChelčPost. 147[b] atd. z pův. dolovь. V. Schleicher 8. Hláskové změny: dolo Lvov. Jir. Zvl. 34. dolou krk.

Dat. sg. k dolu Kat. 2785, Výb 2. 728.

— tvary odchylné: z dola Vít. 11b (v rýmu), Šach. 25. 44, Ost. 38, Rhaz. 47, Sal. 181 — nč. obecně — dle o-kmenů. Loc. dole (již stč.) i stsl. a blh.; stč. krom toho i v dole od dól v. při dól (o-km.)

5. Dóm.

1. Za u-kmen uznávají všichni; odvozeniny a slož.: domek Pass., domka ČČM. 1873. 208 (XV. stol.), domový ŽW. ŠtE., domovitý ApD. ŽKlem., domovník Rožmb., domovnicě AlxV., domovní Hus Bart., předdomie MamV., domustav Hus 2. 421, proti tomu Domoslavice 1207 Reg. a domoděl EvOl. JirZvl. 39, Chrv. sln. domoviti. Nč. domovský; krk. druhodomský.

2. Gt. sg. domu Pil. ŽKl. atd. (asi 66 dokl.); i v dialekt. Bart. Dial. 18 (zlín.)

z domu DětJež. ŽKlem. atd. (asi 26 dokl.); dial. z domy Bart. Dial. 62, 104 (v. dolu-).

do domu Hrad. Pass. atd. často (asi 19 dokl.)

Dat. sg. domovi ŽW. 92. 5, 113. 20, ŽKl. 113. 20 (2×), EvOl. JirZvl. 25; dial. nč. běda tomu domovi Jgm.

k domovi Rúdn. 1361, Výb. 1. 1064, Trist. 209, Brig., Oss. 264. 289, Krist., AČ. 3. 61 (1451), Lomn. Jgm. atd. Tvaru tomu se pak nerozumí a dlouží se konc. hláska: k domoví Březan ČČM. 1878, 105; srv. k večerú.

Doklady na -ovi jsou však již jen archaismem; zpravidla domu Hrad. ŽW. . . . k domu Jid. Hrad. Kat. Oss. Vít. atd. Sem bývá kladen i tvar domóv Kunh. AlxB. atd.; ale tvar ten vznikl z původního domovъ — viz shora; srv. doklady: řiedký opět domóv postá AlxV. 1121 a neviem kam domóv Perw. Otč. 54.

Loc. sg. po všem domu Rožmb. 26 — o domu AlxV. 2451, ŠtE. 102, Hus 2. 407—8 (2×) Výb. 1. 333 — na domu Oss. 174, 196 — v domu LAl. DalHr. ŽKl. UmR. atd. zpravidla (Hus Tk. Pass. (19×) ŠTE. Bart. Chelč. Blah. jen tak a nejinak) má asi 230 dokladů; ještě u Kom. ano i nč.; pol. v domu = domi, v domě = in domo Mikl. 3². 406.

Du. N. A. V. jsta dva domy Hus 2. 418.

G. L. o tú domú mluví . . . Hus 2. 418.

D. I. dvěma domoma Pror. 6a.

Pl. N. V. domové HomKlem. 2b, DC. 2, ŽTom. ŽKl. ŽW. 48. 12, Pror. 4a, Výb. 1. 340, Hus 2. 418, 3. 23, 146, Oss. 202, Chelč. Post. 229a, Div. hry 84, Výb. 2. 71, 90, 557. ŠtH. 227. Kom. Harm. 406 a nejinak.

G. domóv Hrad. 118b, ŽW. 44. 9, 73. 20 atd. nejinak.

Loc. v domiech DalC. zhusta a nejinak až na dolejší výminku.

Tvary odchylné:

Sg. Gt. z doma ven ČČM. 1873. 208 (XV. stol.) do svého doma Anth. 1⁴ 163 (z bible; nedosti jisté), nč. dial. néseš mýho doma hodná Suš. 113.

Za tvar gt. pokládají někteří (Kalina 228 atd.) tvar doma = οἴκοι Hrad. DalC. atd.; ale tento výklad nezdá se býti správný; Mikl. 1² 100 dí: doma, vьčera werden als sg. gt. aufgefasst wohl kaum mit recht; lett. vakarā ist ein Local sg. vgl. jedva mit lit. advōs. Za lokal má ty tvary dle lok. zima i Prusík, Studie o dativě 1876 str. 5. Zubatý Lfil. XV. 384 klade = skr. amā s praefixem d.

Dat. sg. a Gt. sg. a pak tvar domóv nč. domů mívají v některých dial. mor. odsuté -u: jíti dom, do dom atd. V. Gebauer Hláskosloví 84, Listy filolog. IV. 300.

Voc. sg. dome Pror. 2ª Výb. 1. 335 (bibl.) (tvar pravidelný nemá dokladu).

Loc. sg. po všem domě Stskl. 5. 138, na domě Výb. 2. 956, o domě Spor. 55, 305, v domě Hrad. 25ᵇ 75ª (dvakrát v r.) ŽW. 95. 9, Pror. 3ª, Ryt. 295, 339, 359, Výb. 1. 337, 398, 409 bibl. 64. 175, Karl. 56; od polovice XV. stol. pak doklady se množí Hymn. 15ª, Oss. 48, 75, 88, 106, Rozb. 2. 50, Stskl. 5. 135, 148, Tr. 344, Lobk. 14, 16, 19, AČ. 1. 78 (1520), bíl. 61. 391 (1545), Svěd. 412 (1543), Rosa 61, Blah. 98, Div. hry. 65. 114 a u Br. je převahou, taktéž u Kom.; nč. v domě.

Du. Dl. mezi dvěma domama Výb. 1. 398, Dudík 165 (1481), i stpol. Kalina 112 (dle a-kmenů).

Pl. Loc. po domech MamD. 298ᵇ (jediný dokl. před XVI. stol.)

6. Jěd.

1. Za u-kmen Mikl. 3² 30, Geitl. 76, Kalina 227; jadovitъ stsl. b., b. jaduvam se s. jadovati b. jadovo drъvo, stč. málo dokl.; ale hojné odvoz.: zjědoviti Jid.; obědvati starší tvar Krist. Hrad. Štuč. (Lfil. XI. 66—67), později obědovati (Lfil. XIII. 297) EVíd. EvOl. Jir. Zvl. 48, NZkoř. (1425); jědovati Modl.; Jědovnicě AČ. 6., jědovník XVI. Jgm., jědovec ŽG., jědovatý ŽG., jědovatec ŽKl., -atiti Hus, -atěti Hus, jědovactvie EvOl.; v snědku Tk.; jědodělník Cath. 178ᵇ.

2. Gt. (pln) jědu ŠtVzř. 234 Post. 13, (neměl) jědu Hus 2. 237, 3. 68, gt. jedu Krok 3. 143 (XVI.) KomLab. XXVII. 7, Br. Jgm.

loc. sg. nč. jedu Dobr. Lehrg. 172 Gb. Mluvn. 75.

(Složené oběd jde úplně dle okm.; v. dokl.)

7. Jíl.

1. Za u-kmen Geitl. 73 vzhledem k ἰλύς, jilovъ (cfr. Brandt R. filol. Věstn. 1889. 2. 129); 96 vzhledem k chrv. ilovača, stsl. ilovica b. jelovica; stč. odvozeniny jílovati 1045 Reg. 1. jílovička UrbR. 56, jílovec 1045 Reg. 1, UrbR. 9, 12, jílovatý Sal. MamD., Jílové n. l., jílovna Vš., jílovně Rozk., AČ. (1. 165), Jílovský Šach. 35.

2. Gt. sg. z jílu MamB. 1ᵇ Menč. Rozm. 77 (XV.) z r. 1523 Jgm. (s. v.) z Kram. Jgm. (s. v. prach) — stpol. jiłu Kalina 41.

loc. sg. v jílu hlubokém ŽW. 68. 3. na jílu jejich EvOl. Jir. Zvl. 42.

8. Led.

1. Za u-kmen FickVglWörtb. 2. 657, Geitl. 74; lit. ledas, lot. ledus, chrv. ledven; odvozenina jen ledovín Rozk. (?)

2. Gt. sg. ledu nakladená AlxV. 2208 (Hatt. úv. k Alx. XVIII. za loc. -neprávem), gt. ledu Karl. 35, AlxVíd. 2ª. 1 (nový zlomek). Pass. 643 i dial. Bart-Dial. 18 (zlín.).

loc. sg. v ledu AlxH. 188, Rhaz. 51, po ledu (= dat. i loc.) AlxM. 69, Karl. 62, Chelč. Post. 1522 188ª ano i nč. Erb. 39 (v r.) na ledu Hom. Klem. 2ª Hus 1. 100 Letop. 50.

pln. ledové ŽKl. ŽTruh. 148. 8, ŽKl. Puer. 70, Háj. Jgm.

Tvary odchylné:

loc. sg. na ledě Blah. 109 (1571) nč. Dobr. 172; Jgm. a Kott jiného loc. neznají — stpol. na ledzie Kal. 58.

9. Med.

1. Za u-kmen všichni badatelé; odvoz. stsl. omedviti G 105, stsl. medvьnъ, medovьnъ; r. medvjanyj, medva; stč. medový ŽW . . ., medovník Boh., medunka Boh., Rozk., medovatý Zíbrt Stč. výr. hry 274 (z r. 1746), nč. dial. hojné odvoz. medůvka, medovička BartDial. 312—3; medký ŽW. 99. 5, Medek AČ. 1. 395, ČČM. 1832, 466 (1527) — nč. medek ČČM. 1827. 2. 21; n. l. Medky, Medun Fehringer.

2. Gt. medu DC. 13 (2×), ŽW. 80. 7, Rúd. 2079, EVíd. Jir. Zvl. 58, Hus 2. 240, Tr. 217, 280, AČ. 1. 31, 43, Müll. 335, PříslFl. 66, Dobr. Reise. 54 (XV.) — i nč. dial. Bart. Dial. 18

dat. k medu Blah. 309.

loc. sg. nemá stč. dokl.; ulnul co moucha na medu Jgm.; loc. v medu Dobr. 172.

Tvary odchylné:

G. meda není vůbec; stsl. již velmi starý Lfil. XI. 398.

loc. sg. topil se v medě ČČM. 64. 253 z dial. krk., stpol. w miedzie Kal. 58.

10. Mlad-.

1. za u-kmen (ovšem jen zbytek adv.) mají jej Geitl. 74, Gb., Kovář Č. gramm. 30, Pelikán VII.; odvozenina: Mladek Nekrol. Podl.

2. Gt. sg. z mladu DC. 21, AlxV. 309, Kat. 2273, Vít. 45ᵇ, NR. 1948, Výb. 1. 953, Tk. 1. 15, 2. 85, Hymn. 49ᵇ, ŠtVrť. 40, 127—9 (6×), 138 atd. zhusta dosud i dial. Bart. Dial. 21; sem patří zajisté ruské s molodu Sach., které Mikl. VglGr. 3² 287 má za g. du. Hláskovými změnami: z mlady UmR. 246, Pass. 421, Kat. 409, Oss. 72 180, Chelč. Post. 83ᵇ 161ᵇ (v. při dol-); — za mladu AlxH. 217, AlxV. 1922, Krist. Tom. 3ª NR. 1862, ŠTE. 83, 92 (2×) ŠtH. 222, ŠtVrť. 61, Hus 3. 99, Šach. 5, TE. 1. 89, Výb. 1. 1156, Chelč. Post. 1522 83ᵇ, Strejc. 110 i nč. dial. Bart.

Dial. 104 (lašsky); hláskovou změnou opět za mlady Bart. Dial. 104 (lašsky).

DL. po mladu Jgm. z Thama.

Tvary odchylné:

Gt. sg. dle o-kmenů: nč. za mlada Sv. Čech Nový epochální výlet pana Broučka 17 a jindy.

dle jo-kmenů: za mládě Blah. 301 (1571).

dle i-kmenů: z mládí BrJgm. za mládi Zrc. 270 (jisto?) Lomn. Jgm.

Mimo tento tvar není stopy bývalé deklinace: loc. mladě AČ. 1. 20, NR. 638 atd.

11. Polu-.

1. Za u-kmen Mikl. 1[2] 69 (skr. para — das Wort ist im Slav. ein u-stamm geworden), Brugm. Lesk. Geitl. 75, 96, Kovář 30, GrimPel. VII. Odvozeniny: dopoloviti ŽKl. již stsl. Mikl. 1[2] 180, polovicě Rožmb., -ičný DC., poloveň Ol., o polovku Bechyňka Rozbor. 1. 184 (nejisto), zavázán polowem Kat. 2256 (nejisto), s-polek Táb. atd. polovina b. mr. č.; br. pereplavьe z perepolvьe r. polovikъ, maď. polovnyak.

2. NAV.: dal pól pláščě CisMn., pól druhého tisícě Pass. 248. atd.

Výrazy s pól složené zapomenutím původu mění se rozmanitě hláskově a to:

1. srážením: ot pólnoci AlxB. . . . do puol léta Hrad. 129[b], ku pólnoci AlxV.
u pólnoci ŽG. Žkl. . . . u póltmě ŽW. u pól města DětJež., o pólnoci Pass., po puol létu DC. 11, po puol rocě Hrad. atd. i nč. na půl cestě ZlPr. II. 498, čekal půlhodinu Neruda Žerty 180.

2. skládáním: *a*) polu-: poludnicě MV., polúnocie Pror., poludnice Sal. 89, polúletie Sal. 10, polúkolé Sal 156, polúbratřie, polúsestřie Št., polúmilí GestRom. Jir. Zvl. 34, polaumilí Výb. 2. 1135, Polurad 1250, Reg. 1, polu verš Vš., polu den Slov. Klem. 2[a],

b) polo- dle složenin o-kmenových: polomužie Hus 1. 78, polodne AlxV. 2205, Pass. 19, Hus. Pror.; AlxH. 475 vadí rým: ve dne, AlxVít. chybně dle AlxVíd.

c) pole-: poledne ŽG. DC. . . . polednie Boh. (*polъdьnьje) srv. nč. k polednímu Lumír Sládkův VII. 31, poledna AlxV. 2216: tvary tyto vznikly složením s polь-, což dle jerące polъdьn- dává poledn-; vysutím jeru vznikl tvar poldьne, poldьnьje a z toho stč. pládnie Rozk. v. póldnie Boh.; srv. stsl. pladьne. V. Lfil. V. 302.

Gt. sg. s polu, s puolu AlxH. AlxB. sv. D. atd. (v Pass. 14×) asi 70 dokladů; i nč.

do polu pokolenie Ol., do polu, do polú Hus 2. 432, Sal. 51. 61. 107. 165. 170. 173. 174, Rosa 39, nč. do polou Erb. Poh. 27, ni na céle ni ot polu Rúd. 1616, otpolu věřiti DalC 31

ot polu, odpolú: ŠtE. 48, MamD. 302ª, 303ᵇ, Chelč. Post. 217ª 222ª, Hus (asi 16×) atd. asi 40 dokladů — změnou hláskovou od poly Hus 1. 133 i nč. Erb. 64. Bart. Dial. 10 (zlín.).

Přizvukováním prvé slabiky vyvíjí se tvar -pólu, puolu, puoly, půly, poly atd.; přizvukováním druhé slabiky tvar polú, polau, polou atd. Nerozumí se tvarům těm později: nč. způli Durdík Rozpr. filos. 14; Kovář Č. gramm. 66 má do polou za du. fem., 93 do poly za g. sg. fem. — neprávem. V. i Krok 4. 108.

Loc. sg. na polú dní svých Pror. 66ª, po poludni list. 1529 ve Vídenském Světozoru 1859. 245, po polu kopě Letop. 23, 31, 175 často (n. púl kopy), nč. na polou Erb. Poh. 24, v polou cestě us., po spolu ŽKlem. 52. 4, 68. 21, Hrad. 104ᵇ, 126ᵇ, Rožmb. 39ª, 77, Oss. 270, 150 atd. i stpol. Kal. 123.

Instr. sg. (tvary analogiemi přidělané) jdiechu spolem EvOl. Jir. Zvl. 54, nč. na polo květem polem děva jen Zeyer Sulamit 19.

Du. N. A. V. oba poly AlxH. 82, ČZČ. Rozb. 2. 37 (klesnutím hláskovým obapol. Vít. 9ª 40ᵇ 54ᵇ 55ᵇ, Pror. 29ª, Šach. 9 atd.), u poly ApŠ. 51, nč. v půly Erb. 11 — neporozuměním a s významem pozměněným v půli přivázati ČČM. 1832. 326 (XVI. stol.); z toho nč. tvary vejpůl, vejpůlky atd. (Tomek Fontes 2. 168 píše: výpůlky), na poly Pass. 342, 355, 453, BMik. Jir. Zvl. 51, Vít. 90ª, Ostersp. 98, Sal. 4, 11, Výb. 2. 536, Griz. 67, Chelč. Post. 1522, 221ª a dosud nč.; srv. nsl. na spoli halbweis.

Tvary odchylné:

gt. nč. zpola Čech Pravý výlet² 33, s pola J. Verne Kap. Hatteras III. 168, dopola us. atd., nč. vůbec ztratil se cit pro původ; jest i na polo Šmilovský Kmotr Rozumec 89 atd.

Du. N. AV. oba polá Vít. 40ᵇ var. klesnutím: oba pol ŠtVrť. 121.

12. Sad.

1. Za u-kmen pokládají Mikl. Geitl. 77, Gb. Mluvn. 58, Pelikán VII., Kovář Č. gramm. 30; odvozeniny: malorus. sadoviti Mikl. 1² 180; stč. sadovie MamV., 1241 Reg.; sadovky Rozk., Sadovany 1226 Reg.

2. Gt. sg. do sadu Pass. 464, ŠtVrť. 61, Výb. 1. 780, z sadu ŠtE. 74, gt. sadu Pass. 157 (2×), Pror. (Lfil. XIII. 304).

DL. když sva chodila po sadu Pror. (Lfil. XIII. 304).

Pl. Gt. ſadów (sic) Ol. Num. 13. 21 (Gb. okm. 12).

Pl. Loc. v sadiech Dor. Lvov. 25—6, Výb. 2. 78; Výb. 1. 936 má ve Sváru sadech ale Hanka ČČM. 1832. 158 v sadiech správně.

13. Sladu-.

1. Za u-kmen pokládají FickVgl. Wörtb. 2. 674, Geitl. 75; lit. saldus; r. dial. solodvjanyj; odvoz. sladký Hrad. atd. (již praslov.), sladuška Rozk., sladovna Hrad., sladovník Hrad.

2. Z tvarů zachován jediný archaismus:

DL.: ten súdcě mnoho po sladu točíš řěč sladkú počě mluviti ŽO. (cituje Šafařík Počátky 85) dle variování výrazu slovem točíš vidno, že tvar ten byl již neobvyklý.

Subst. slad = malz jest o-kmenem (srv. dól, mlad, cěl atd.), nč. ovšem není výrazných dokladů.

14. Spatu-.

Jediný tvar archaistický: ze spatu Pass. 32, 349 — tvar souvislý se stslov. tvary infinitivními a supinovými na -tu: bytu atd.

15. Suk.

1. Za u-kmen pokládají Mikl. (?) Kovář Č. gramm. 30; skr. šanku; odvozeniny: stsl. sąkovatъ, stč. Sukovicě 1248, 1250 Reg., nč. sukovitý atd. (Stsl. sąkъ.)

2. Gt. sg. bez suku Aqu. Jgm.

Loc. sg. na suku Modl. 56ª uk.

Od tohoto kořenového liší se jiné -suk- ze kmene slovesa suk-ati km. suko- (jako noso-moro- atd.), které jest v Levšt. 138 bez zásuka (= zasuknutí, zádrhlina — poskvrna). (Stsl. *sukъ.)

16. Stan.

1. Za u-kmen Mikl. Geitl. 76, Kalina 227, Gb. Pelikán VII., Kovář Č. gramm. 30; forma stă + nu-; (Brugmann Grundr. 2. 145 vykládá šta + eno = stăno-) odvozeniny: stanoviti již stsl., r. pol. Mikl. 1² 180, DC. ustanoviti (= utvrditi) Výb. 2. 773 (= nařiditi) Pass. ŽW. . . . ustanovitel Karl. 76, podolé stanové ŽG., stanovní Ol., stanovitý Tk., stanovišče AlxBM. — stánek ŽW.; doklady jsou mladší a již kolísající.

2. Gt. sg. stanu ŽKl. 6ª, Pass. 282, 360, DalJ. 92, AlxV. 2109, ŽW. 51. 7, Výb. 2. 97, Griz. 67 atd.

Dat. sg. stanovi ŽW. 90. 10 — i stpol. stanowi Kal. 47, zpravidla ovšem stanu . . . ŽKl . . .

Loc. sg. v stanu Pass. 426, ŽKl. 2ᵇ, 11ᵇ, 14. 1 ŽW. 14. 1, 30. 21, 60. 5, Kat. 398, Zrc. čl. 1ª, ŠtE. 160, MamD. 297ᵇ, MamE. 308ᵇ, Výb. 2. 125, Kom. Jir. 30 — stpol. Kal. 59, po tom stanu ŠtH. 154.

Pl. n. stanové ŽW. 48. 12, 82. 7, Ezech. 12, Pror. 101ª, Karl. 50, Hus. 3. 12—3 (4×), Anth. 1⁴ 62 (bibl.) — stpol. stanowie Kal. 71.

Pl. g. stanóv AlxBM. 281, Růž. 212.

Pl. l. v staniech AlxBM, 97. 180, ŽKl. 77. 51, Oss. 257, ŽW. 68. 26; 77. 51, 55; 105. 25; 117. 15, MamC. 123ᵇ — stpol. w stanoch Kal. 95 i w staniech t. 93.

Tvary odchylné:

gt. sg. stana ŽW. 26. 5, 131. 5,

loc. sg. v staně Pass. 360 bibl. 64. 172, Tristr. 321,

pl. n. stani ŽW. 83. 2, bibl. 64. 294 (oba ty dokl. nejsou dosti jisté),

pl. l. v stanech MamB. 2[b] MamC. 115[b], 117[b], MamD. 317[a], Oss. 162, Griz. 67 (dle i-kmenů).

17. Syn.

1. Za u-kmen všickni; stsl. synovь neffe; pasynъkъ č. odvoz. synovec Pass . . . synovkyně Letop. 12, synovský Hus, synovství Hus, synový . . ŽW., synek Jiř. Brn.

V gt. acc. sg. záhy přešel k o-kmenům: cfr. Kal. 228, Daničić. 14; jen nsl. uchoval ještě v XVI. stol. svůj původ Oblak Arch. XI. 419.

2. Sg. dat. synovi ŽKl. 71. 2, Pass. 484, Vít. 51[a] (v r.), ML. 37[a] (cit. Gb. zájm. 24) zpravidla však již synu . . . DalH. JidDrkol., UmR., DC. Mad . . . (asi 54 dokl . . .).

acc. čstím Jákob syn Zebedei CisMn. 97[a], chtě ſyn[a] vyprositi Pass. 336, ſin[a] porodi Hrad. 121[b] pak ještě metricky lze žádati tvar syn m. syna v JežMl. Výb. 1. 395, 397.

voc. synu! LAl. UmR. Hrad . . . zpravidla až na dolní odchylky (asi 96 dokl.) — i nč. synu Dobr. 170; blh. sino Wagner Mluvn. bulh.[2] 27.

DL. po synu Krist. Grim. Výb. 125, ŠtE. 291—2, ŠtM. 454, ŠtVrť. 302, Karl. 7.

loc. v synu JidDrkol. 45, UmR. 73, Pass. 349, ŠtVrť. 180, o synu Pass. 280 (3×), Krist. 17[a], Hus 2. 77, 79, 89, 149, AČ. 1. 186, Oss. 131, 240, Griz. 52, na synu Pass. 410, Vít. 57[a], 88[b], Lvov. 55[a], ŠtE. 160, Sal. 40.

DU. N. AV. dva syny Pass. DC. EVíd . . . (asi 23 dokl.) oba syny JidDrkol. 18, n. syny Pass. 99, 315, 330, Pror. 28[a], Gen. 1, Jež. ml. Výb. 1. 400.

Gt. svú dvú synú Pass. 330 i stpol. Kal. 110.

di. synoma Pass. 287 (2×) 289, 291—2, DC. 16, Pass. 11. 1[a] glag. Jgm. i stpol. Kal. 112.

pln. synové HomOp. ŽM. ŽW. (31×) ŽKl. (40×) Hrad. . . . (zpravidla; asi 75 dokl.) délka doložena: ſynowee Pror. 19[a], Lfil. VI. 206 . . . i nč. jenom synové Dobr. 172.

gt. synóv ŽKl. Pass. . . . vždy a nejinak — tak i stpol. Kal. 80. délka dolož ſynów ŽKl. 4[b], 7[a], 11[b].

loc. v syniech Pass. 285, ŽW. 88. 7, ŠtVrť. 255, Hus 2. 239, 280, o syniech Pass. 280, Štuč. 68[a], ChelčPost. 89[b], 272[a], na syniech Hus I. 38, 3. 37. ŽKl. 44. 3 atd.

instr. nad syny ŽW. 102. 17.

Tvary odchylné:

Sg. GA. již nejst. pam. zpravidla syna JidDrkol. DC. Pass. . . (až na výminky shora uvedené).

voc. syne! Marg. 373 (v r.) Výb. I. 379 (v r.) Št. (Šaf. Poč. 33) ŽO, nč. syne Kvíčala překl. Herodota I. 68.

Du. NAV. dva syna NZKoř. a svá syna Pass. 287 (cit. Gb. o-km. 9).

Pl. NV. syni ŽW. 16. 14, 61. 10 (2×) (jen ty příkl. znám) nč. ZlPr. II. 551, Kosmák Chrt 1888. 181.

loc. o synech DC. 71, ŠtE 116, na synech Hus I. 247, po synech AČ. 1. 440 (1454), v synech ŽKl. 115. 19, 145. 3.

instr. nč. se synami Erb. 436.

Slož. zlosyn má stč. voc. zlosynu Rozb. 2. 53, ChelčPost. 261[b], pln. zlosynové Hus Troj. Chelč.; nč. mívá voc. zlosyne! pln. zlosyni.

18. Vól.

1. za u-kmen mimo Brugm. Ficka Sobolevského všichni; odvozeniny jinosl. G. 39, 40, 96; stč. jen volek Vít. Hus a j. a pak adj. volový Pror. Hus, bóvolový Výb. 2. 1034; Blah. 320 dí: krev volí inepte lépe volová KomLab. VII. 4 volové rohy; volovati se Kott. 4. 785.

2. gt. sg. volu EVíd. a Ol. Gb. o-km. 5; pak: od volu peřestého Letop. 51; tak stpol. i npol.

dat. sg. nepíle volovi teletem PříslFl. 67, nč. běda tomu domovi kde rozkazuje tele volovi Jgm., zpravidla však volu Hus Tk . . ., nč. volovi v nadávkách, volu o zvířeti.

acc. vól zprav. JiřBrn. 272, AlxV. 1008, Otc. Ol. (Gb. o-km. 6) Mart. 30[a] (Gb. t.)

loc. na tom volu Tk. 2. 55.

Du. NAV. dva voly Hrad. 108[b]—110[a] (5×), voly JiřBrn. 175, Oss. 44.

gl. nedol.; stpol. wolu Kal. 110, 111.

PlN. volové Pass. 354—5, ŽKl. ŽW. 143. 14, ŽW. 49, 10, Hus 2. 199, Blah. 170, Br. Gen. 45. 10, Ex. 34. 3, I. Par. 13. 9 často, KomJir. 21, KomHarm. 98, ChelčPost. 22[a] . . . i nč. volové Dobr. 172 — stpol. wołowie Kal. 71, nyní vyvíjí se ns. volové v nadávkách, voli o zvířatech.

pl. g. volóv AlxV. 188, Hus 3. 225, Oss. 119 274 . . . atd. stpol. wołuow Kal. 80, spřěženie woluo ChelčPost. 1522. 171[b].

pl. l. voléch Oss. 118 — stpol. wołech Kal. 93.

Tvary odchylné:

gt. sg. později vola Pror. 6[a], 23[b], 48[b] atd. a tvar ten vzat i do acc. Oss. 90, 109 (2×) a j.

voc. sg. starý vole (rým: mój buvole) Oss. 109.

du. d. i. dvěma volama Pulk. Jgm.

pl. n. voli ŽKl. ŽTom. 49. 10.

19. Vrch.

1. za u-kmen všickni; odvoz. vrchulek Vít. Rozk., svrchulek MamC. 136[a], vrchovie Rozk. BMik. JirZvl. 62, vrchovišče Rozk.

Boh. AČ. 6. 586 ... svrchovati Túl. ŽM.; vrchovatý Hus, -atě Výb. 2. 784, -vrchovaný Pror. EVíd., svrchovánie Rozk., Vrchoviny, Vrchovský Fehringer, svrchek MamV. (*-ъkъ); složeniny Vrchuslava G. 40 stč. Wirchizlav 1071 Reg. I. později Vrchoslav Reg. I. často.)

2. gt. sg. ot vrchu (= shora) AlxV. 1166, Modl. 53[b], Hrad. 107[b], Zrc. čl. 5[a], ŽPas. 18, 7, NR. 247, ŠtVrť. 118, Nikod. 233, Výb. 2, 493.

svrchu (= shora) ŽG. ŽW. ZZ. 23, ŽW. 49, 4, Hrad. 131[b], KatBrn. 217, Rúd. 1681, Kat. 2340, DialBoh. Vít. 11[b], 13[a], 19[a] (2×), 53[a], Výb. 2. 160 (Troj.) Oss. 238, 245; dosud dial. zvrchu (= shora) BartDial. 18 (zlín.); neporozuměním se svrchu MamV. 107, MenčRozm. 81 (XV) srv. nč. se shora, ze zdola a stažením: svrchopsaný AČ. 1. 139 (1395) (dle analog. složenin o-kmenových).

do vrchu (= až nahoru) Hrad. 60[b], ŽKl. 18. 7 Pror. 1[a], 51[a], Výb. 1, 333 (bibl.) Hus 1. 56, 2. 23, Oss. 202.

gt. vrchu (= hora, hořejšek) Sal. 76, Hus 2. 432, MamD. 311[b], MamE. 321[a], ČČM. 1855. 306 (XV. stol.)

dat. sg. k vrchu Oss. 209.

loc. sg. po vrchu (= nahoře) AlxV. 1686, NR. 859, Kom. Harm. 194, u vrchu Pror. 19[b], Výb. 1. 1156, MamD. 301[b] (2×) MamE. 313[a—b], Oss. 54, na vrchu Pass. 418, Pror. 2[a], 19[b], Kat. 2341, Výb. 1. 335, 2. 727, Hus 2. 86, 3. 5, 28 i nč. Dobr. 171.

adv. skleslé hláskově w ſwrchuv Pror. 5[b], bulh. vrъhu oben Mikl. 3[2]. 182 lett. virsū oben Mikl. EtW.

Du. G. L. není dokl.; stpol. wirżchu Kal. 111.

Pl. N. V. vrchové Anth. 1[4], 57 (bibl.) Výb. 2. 75 (Troj.) Hymn. 21[b], MamA. 22[a] i nč. Erb. 192.

loc. na vršiech Troj. Jgm. atd.

Tvary odchylné:

gt. sg. vrcha Krok. 2. 402 (XV. fin.), dial. nč. vrcha Erb Poh. 54 (slc.) BartDial. 18 (zlín.) jen o subst.; v adv. drží se starý u-kmen: sypáł z vrchu Bart. t.; gt. vrcha již v nejst. pam. stsl. Scholvin Arch. 2. 509—513 a stpol. Kal. 228.

loc. sg. dial. nč. na vrše Dobr. Lehrg. 171, BartDial. 68 (valašsky).

pln. dial. dle středních o-kmenů; vrcha Jgm. us., Gb. o-km. 11.

plg. s vrch nč. Gb. Mluvn. 76 od nom. vrcha; tvar neústrojný podle města — měst.

E. *Dodavky.*

23. O některých obecněji za u-km. pokládaných slovech (dar, mír) myslím, že jsou o-km. a tak tvary jejich také vykládám. Tomu na odpor mohlo by se ukazovati na gt., který

u někt. doložen je pouze na -u a bráti tvary ty za archaismy, svědčící o kmenu na -u. Proti tomu nutno odpověděti takto.

1. Tvary ty jsou doloženy pouze v 2. periodě — možno je tedy vyložiti zpětnou analogií u-kmenů.

2. Kdyby to byly archaismy, měli bychom zajisté doloženy i l. sg. -u, npl. -ové; ale máme doloženy pouze (ve starších fasích) tvary l. na -ě, npl. -i.

3. Svědectví těchto dvou druhých pádů svědčí, že i pro gt. musíme předpokládati prvotní koncovku -a (aspoň v stč.) a ta později teprve analogií u-kmenů ustoupila koncovce -u. U slova mír je v Hosp.; u slova dar ji z důvodů právě vyložených a už z analogie ke slovu mír, musíme předpokládati — a nalezáme vskutku v Hlah. gt. dara, který směle můžeme vzíti za čechismus a postulovaný gt. *-a.

4. Že u slova dar, mír záhy pronikl genitiv na -u, není divno: vždyť o-kmeny na -r ukončené vůbec záhy a rády koncovku -u v g. sg. přijímaly. (Důkaz ve slovníku.)

5. Kdo by chtěl však předpokládati, že l. sg., pl. n. sice šel dle o-km., g. dle u-kmenů, musil by předně ukázati, jakým spůsobem g. míra Hosp. a dara Hlah. vyloží bez násilí a pak ukázati, že vliv u-kmenů na o-kmeny na -r zakončené v gt. tehdy nebyl možný.

Z toho ze všeho plyne dosti jasně:

tvary l. sg. a npl. žádají také g. sg. -a; nalezáme-li tento, třebas ojedinělý, jest nám jej uznati za tvar původní, který náleží k l. sg. a n. pl.; svědčí o tom jejich stáří a náležitost.

tvar hojnější na -u (v g. sg.) není archaismem, nýbrž novotvarem: svědčí o tom jednak pozdější se vyskýtání až v 2. epoše a pak i to, že i ostatní o-km. na -r dávají již tehdy v g. sg. přednost konc. -u.

Část druhá.

Vliv u-kmenů na ostatní deklinace.

I. *Vliv deklinace kmenů -u na o-kmeny.* Je věc známá, že o-deklinace slovanských nářečí je jakýmsi kompromissem deklinace -u a -o. Tak zajisté již praslov. utvořen vlivem u-km. d. sg. rabu; v stč. přistoupil k tomu NAV. du. který má zpravidla konc. -y. A naopak, již praslov. Isg. Dpl. zní u u-km. -omь, -omъ dle o-kmenů m. *ъmь, *ъmъ. V stč. k tomu přistupují ještě GDdu. -ú, -oma m. ovú, ma, a Ipl. -y m. -mi, zároveň s Lpl. -ěch m. ech, och. Kromě těchto forem, které na začátku doby stč. jako hotovou událost nacházíme, vidíme však ještě v památkách kolísání mezi deklinací kmenů na -o a kmenů na

-u, vidíme jak jazyk dvojitosti koncovek výhodně užívá na rozlišení osobných živočišných a neživotných a vidíme konečně, jak ponenáhlu historicky se sestrojuje deklinace novočeská.

Dobře podotkl již V. Vondrák Lfil. XII, 256, že k výkladu tohoto vývinu třeba znáti původní kmeny na -u; neboť bez poznání jich počtu a sklonění těžko mluviti o vzniku analogických koncovek o-deklinace. Kalina, Formy 40 jednaje o konc. gt. sg. při o-km. -u dí: „przyczyna zaś, dla której język poszedł za tą analogią innej deklinacyi mając już gotową na a, należy do nieodgadnionych procesów, których wiele w świecie przyrody napotykamy". Ale vysvětlení této „nerozřešitelné" záhady podává se dosti snadno z úvahy o u-kmenech.

Především nutno míti na paměti Leskienovu zásadu, že analogická tvoření slovanská drží se uvnitř přirozeného rodu. Zvláště exaktně jeví se toto pravidlo v staré češtině: srovnej na př. jen v té práci co uvedeno o locale sg. středních o-kmenů a jo-kmenů; jak působily o-kmeny na mužské i-kmeny, t-kmeny, n-kmeny; jak střední o-kmeny vytvořily si tvary rameno, nebesa; a-kmeny tvary husa lázna .. atd. Stará polština v té příčině je ve svých analogických tvořeních mnohem volnější.

Druhým důležitým momentem byla jednoslabičnost tvarů. Vidíme to v češtině na obou vymírajících -u i -i kmenové, že příslušníci jejich rozmnožují se jednoslabičná z deklinace o- a a-. Dobře vyjádřil to Oblak Archiv XI. 402: „Da die u-stämme einsilbig waren, wurde die Sprache zur Auffassung geführt, dass die einsilb. masc. nach der u-declination gehen". Totéž možno říci o ja-kmenech: výš dél šíř rez ... které rovněž tak pojetí jazykové kladlo k i-kmenům tvář, kost, mysl, přiezň (jednoslab.) atd. A naopak, dvojslabičné a víceslab. i-kmeny přecházely opět k ja-kmenům: když konc. -nь tvořila slabiku, přecházely píseň, bázeň, kázeň ... do sklonění ja-kmenů. U masc. však později tento princip vzal pokazu tím, že řeč ztrácejíc znenáhla u-deklinaci (a nemajíc potřeby děliti kmeny dle jednoslab. k u-km., dle víceslab. k o-kmenům) rozdělila si zbývající jí o-deklinaci dle principu o životnosti. Toto přesunutí principu je pro starou češtinu velmi zajímavé.

Na půdu českou přešly již z dob dřívějších snahy, osobná v oněch pádech, kde mají u-km. konc. -ov, touž koncovkou opatřovati. Jsou to zejména Dat. sg., NV. plur., Gen. plur. Zde snaha rozlišovati osobná je starší nežli čeština a proto nemůžeme v památkách vznik této nové koncovky stopovati.

(Pokračování.)

Úvahy a zprávy.

Der Begriff der Seele bei Plato. Von *E. W. Simson.* Eine Studie. Leipzig 1889, Duncker u. Humblot. 186 str. M. 4·50.

Monografie tato obdržela zlatou medaillii od historicko-filologické fakulty Derptské university, i sluší uznati vskutku, že spisovatel podal na základě svědomité sbírky míst Platonských dialogů, týkajících se theorie o duši, i na základě rozsáhlé literatury, jež o předmětu tom velice vzrostla, přehledný obraz názorů Platonových o duši. Aby se ocenily správně tyto názory, spisovatel ví, že třeba míti zření k vývoji psychologie do doby Platonovy, a proto neopominul v prvé části podati nástin dějin duševědy; i líčí psychologické názory filosofů ionských, jež rozdělil v hylozoisty monistického a pluralistického směru (Thales, Anaximenes, Diogenes z Apollonie, Herakleitos — Anaximandros, Empedokles, Anaxagoras) a materialisty (? Leukippos, Demokritos), prodlévá poněkud déle při názorech Pythagorovců, poněvadž Platon právě jejich mnohá mínění přijal a prohloubil, a pak vykládá názory Eleatů, sofistů a Sokratovy. Nástin sám není příliš prohloubený, ale pro účel spisovatelův dostačí; bylo by bývalo žádoucno, aby byl S. se seznámil s výborným dílem Siebeckovým (Geschichte der Psychologie. I. II. díl. Gotha 1880, 1884), jež zaslouží rozhodně, aby výše kladeno bylo než starší dílo Carusovo anebo i Harmsovo. Po tomto úvodním dílu přistupuje k názorům Platonovým o duši. Napřed krátce zmiňuje se o Platonovu životu a spisech; co se otázky pravosti těchto spisů tkne, učinil si S. věc pohodlnou, rozhodnuv se takto: „In der Regel nimmt man als Platos Werke fünfunddreissig Schriften an, wobei ich Briefe nicht mitzähle“ (str. 25), při čemž v poznámce dodává nesprávně, že „Ast šel v zavrhování dialogů Platonských nejdále“. Že při tom mezi „pravé“ Platonovy dialogy vřadil (str. 26) také na př. Epinomis, Hipparcha, Minoa, Anterasty, Theaga, Kleitofonta atd., na štěstí mnoho nevadí, poněvadž v dalším svém výkladu nikde se jich nedovolává, ukázav tak prakticky jejich „cenu“. Podobně si nikterak nepřipouští obtíže plynoucí z otázky o době složení dialogů Platonských. Dotknuv se nejméně cenných hypothesí v té příčině (Munkovy a Schleiermacherovy) a arci snadno je odbyv, schvaluje Teichmüllerovu domněnku, aniž by ji však vykládal šíře anebo odůvodňoval.

Pak obrací se k stanovení základních pojmů vší filosofie Platonovy, bez nichž by ani výklad o duševědných názorech nebyl pochopitelný, a vysvětluje theorii o ideách a hmotě. S. polemisuje tu šťastně proti míněním Zellerovým a Siebeckovým (str. 43

až 45) i proti některým námitkám Aristotelovým (str. 48—56), i bylo by si jen přáti, aby byl více vytknul, proč výtka Platonovi činěná, jakoby byl „zdvojil" svět naukou svou o ideách, jest nesprávna. Praví-li (str. 49): „Keinen Dualismus also gibt es bei Plato, sondern die Vereinigung von beiden Principien zu einem lebendigen Ganzen", souhlasíme s ním, co se prvé části onoho výroku týče, úplně, nikoli však s druhou větou, že by byl učil „spojení obou principů v jediný celek". Platon přec tvrdil určitě a jasně, že jen idee jsou, nikoli hmotné, smyslné věci, hmota pak že jest „τὸ μὴ ὄν"; v tom nevidíme žádného dualismu, žádného „zdvojování" světa, právě jako ten „nezdvojuje" osobu nějakou, kdo praví, že obraz její na př. v zrcadle není věc skutečná, nýbrž jen ona osoba, jež se v obraze tom odráží, či jak by Platon vzhledem k ideám ve své terminologii řekl, na níž věc „má účastenství" (μετέχει). Ale také nelze v tom případě mluviti o nějakém „spojení obou principů v celek". Též by bylo záhodno, aby byl S. aspoň poznámkou zmínil se o novějším pojímání ideí Platonských, jak je zastávají Lotze, Ribbing, Cohen, Auffahrt a j.

Posléze v III. oddílu podává nákres názorů Platonových o duši, a to o duši světové (str. 51—80) a o duších jednotlivých, totiž o duších hvězd, člověka, zvířat, rostlin. Výklad ten, jak již jsme pověděli, jest pěkný a jasný, a zvláště o duši lidské jest co možná vyčerpána a přehledně podána nauka Platonova. Spisovatel tu jedná o původu duše lidské, její praeexistenci, o anamnesi, o souvislosti těla a duše, o částech duše, o nesmrtelnosti a stavu jejím v zásvětí — při čemž správně polemisuje proti pojímání Teichmüllerovu theorie Platonské (str. 138—143) —, a o podstatě duše, i přispěl leckterou poznámkou k lepšímu porozumění spisů Platonových, zejména Timaia. Správně vytýká také, že dle Platonova mínění není duše jednotna, nýbrž vlastně jen sloučením známých tří mohutností: ἐπιθυμητικόν, θυμός a λογιστικόν; neboť Platon připouští, že mohou tyto mohutnosti existovati buď úplně pro sebe (na př. v duši rostlinné) anebo po dvou spojeny (v duši zvířecí). Srv. str. 123, 167. Taktéž správně ukazuje k nesnázím, jaké plynou z Platonovy domněnky o vtělování se duší lidských po smrti (za trest) do zvířat. Celá rozprava zakončena jest statí, v níž snaží se S. konstatovati, jaký pojem si vytvořil Platon o duši vůbec a jaký pokrok učinil vzhledem k předchozím soustavám v psychologii. Ke spisu přidán seznam literatury, jíž bylo použito, jen že data tato jsou jednak nedosti přesná a s druhé strany obsahují leccos zbytečného, jako když se uvádí proto, že spisovatel dovolil si (str. 175) užíti obyčejné floskule z toho kusu, „Scheffel: Trompeter von Säkkingen 129. Auflage"!

F. Čáda.

Ludwig von Sybel: **Platon's Symposion ein Programm der Akademie.** Gratulationsschrift. Marburg, Elvert 1888. str. 122. 3 M.

Týž: **Platon's Technik an Symposion und Euthydemos nachgewiesen.** Marburg. 1889. str. 46.

Referujeme o obou spiscích těchto pospolu, poněvadž druhý jest jen doplňkem, z části rozšířením, myšlenky dokazované v díle prvém. Spisovatel snaží se stanoviti, jakou sluší uznati souvislost mezi vyučováním Platonovým v Akademii (jejíž založení klade v prvém díle do r. 387, v druhém praví, že na datování onom jemu nezáleží) a technikou i komposicí dialogů jeho. Že provésti tento úkol při úplném nedostatku podrobnějších zpráv o způsobu vyučování v Akademii jest nemožnou věcí, jest, tuším, na jevě; jestliže spis. se přece o to pokouší, nezbývá mu arci jiný podklad než literární pozůstalost Platonova, a nemá vodítka jiného než vlastní fantasii. A že tato u Sybela jest značná, přizná každý, kdo poněkud jen sleduje, co vše dovedl v Platonova slova — vinterpretovati. Tím zároveň vysloven posudek obou prací; S. uvázal se v úkol svůj se značnou odvahou i láskou k autoru i ví, že imputuje textu více než v něm jest, ale hájí se (v předml. 2. spisku) takto: „Meine Exegese wollte nicht bloss das von Platon in Worten Ausgesprochene, sondern auch das von ihm dabei Gedachte und Empfundene (!) herausbringen, sie wollte dem Regisseur des Dramas hinter die Coulissen sehen. Wer das Ohr an die Reden legt und sie aufmerksam auskultirt, dem wird der Herzschlag seiner Dialektik auch aus ihnen, wenn auch in gedämpfterem Tone, vernehmlich werden." Šťastný smrtelník, jenž by to skutečně dovedl! Ale hledíme-li na výsledky bádání Sybelova, marně bychom doufali, že spisovateli podařilo se provésti to, co o sobě praví. K jakým resultátům došel? Symposion i Euthydemos jsou prý programem přednášek a výkladů konaných v Akademii, arci programem ve formě poetické, ale přece takovým, že z nich možno vypátrati cíl i postup vyučování Platonova. Tento postup pak, jenž tvoří základ skladby obou dialogů, lze, prý, svésti na toto schema, dichotomicky článkované: I. Propaedeutika: 1. žák, 2. úloha. II. Epistematika: 1. vědy jednotlivé (methodicky probírané), 2. věda jediná, čistá theorie. Vědy pak jednotlivé tvoří prý u Platona systém následující: I. nižší třída věd, učících pěstování těla a duše: 1. „Naturstudium" (gymnastika a iatrika), 2. „Culturstudium" (musika). II. třída věd vyšší: 1. vědy mathematické, 2. dialektika v užším smyslu, kteráž spadá v jedno s onou „vědou jedinou", tvořící zakončení schematu prvého. Tomuto schematu udělil Sybel název, „Leitfaden der Dialektik" a dovozuje, že jest podkladem nejen dialogů Symposia a Euthydema v celku, nýbrž prý i řeči Diotiminy a Eryximachovy v onom dialogu. Není třeba, trvám, přes-

něji kritisovati tuto hru fantasie spisovatelovy; každý zajisté uzná, kdyby vskutku podobné schema bylo od Platona učiněno základem komposice dialogů anebo částí oněch, že jeviti by se musilo mnohem zjevněji každému čtenáři, když ne dříve, aspoň po vývodech Sybelových. Každý také zajisté uzná, že nemožno jest Platonovi, tak mistrnému spisovateli a duchu v pravdě poetickému, vnucovati šablonu jakoukoli. Proto podobné pokusy najíti nějaký způsob šablony, dle níž Platon dialogy své skládal, se nezdařily od Thiersche počínajíc až po Westermanna a Sybela. „Techniku“, t. j. způsob skladby dialogů Platonových nelze nalézti a ukázati jinak, než když in concreto jednotlivé dialogy analysujeme; co lze pak z těchto bádání všeobecně odvoditi a in abstracto shrnouti, jest arci tak povšechné, že tomu, kdo nezná aspoň některou analysi určitého dialogu Platonova, tím pramálo jest pověděno. Právě naopak si však vedli oni badatelé, k nimž svrchu vzpomenutí náležejí; vyšedše od nějaké myšlenky, jež třebas z aesthetického nebo jiného zřetele se zamlouvá, nicméně však jest předsudkem, snažili se nalézti ji v rozmluvách Platonových, a kde se nepotvrzovala, přidali a imputovali Platonovi to, čeho právě potřebovali. A tak napínány dialogy Platonovy podle vzoru dramata na 2, 3 nebo 5 aktů (to činí zase i Sybel), tak prováděna parallela mezi nimi a stavbou pyramidy, řeckého chrámu (Westermann na Protagoru a Lysidu) a pod. Nelze upříti, že právem lze podobným pokusům říci „nugae!“; ovšem leckdy i v podobné upřílišněné idei kryje se jadérko pravdy, a i takové pokusy leckteré zajímavé stránky dialogů Platonských odhalily anebo aspoň na ně upozornily. To platí též o těchto spisech Sybelových a proto na ně jsme upozornili: čtenář nalezne v nich hojné vtipné a interessantní poznámky, nehledíc ani k tomu, že oba spisy, psány jsouce vzletným slohem, příjemně se čtou; jen nutno vždy vše kontrolovati textem, aby spisovatel nás od pravého kontextu a smyslu toho či onoho místa nezavedl, jako zavedl leckdy sebe.

F. Čáda.

Rodolfo Lanciani: **Ancient Rome in the light of recent discoveries**. London 1889.

Rodolfo Lanciani, professor university římské, náleží mezi nejpilnější archaeologické badatele naší doby. Skoro ve všech pracích a bádáních, jež podniknuty po r. 1870, měl účastenství. Příznivé okolnosti obohatily za posledních 20 let topografickou i archaeologickou vědu měrou netušenou. Vědecké zprávy o nových objevech uloženy jsou (pokud se týkají Říma samého nebo nejbližšího okolí) hlavně v časopise Bulletino della commissione archeologica municipale di Roma, mezi jehož spolupracovníky jest i Lanciani. Uvedený spis, jejž spisovatel vydal po anglicku a vě-

noval (na str. 25) mladým archaeologům americkým, je určen pro širší kruhy vzdělanců a mluví populárně o mnohých věcech, jež v Bulletinu jako nova svého času byly uvedeny. Látka není určitě obraničena; pod titul nehodí se kapitoly IX. a X. a také v jednotlivých kapitolách autor častěji a daleko odbočuje. Než vše, co vypravuje, zajímavo je obsahem i vřelým, živým tónem vypravovatelovým. V kapitole I. (The renaissance of archaeological studies) líčí se vzkříšení studií archaeologických. Ukazuje se, že i ti muži, kteří jsou o studia klassická ve středověku velezasloužilí, antickým památkám, jež měli před očima, často málo rozuměli. Petrarca na př. nazývá lázně Caracallovy palatium Antonini a pyramidu Cestiovu, na níž jméno pohřbeného dosud je napsáno, nazývá mausoleem Removým. Naproti tomu Cola di Rienzo, pověstný „tribun“, byl pilným badatelem a poměrně rozumným vykladatelem starých památek a nápisů. Neobyčejné služby prokázaly archaeologii výkresy a plány starých budov, pocházející od umělců doby Michelangelovy a uložené ve Florentských uffiziích. Lanciani, přišed na ně náhodou, nalezl v nich k radostnému překvapení vysvětlení archaeologických otázek, jež pokládal za nerozluštitelné.

Následující kapitola (The foundation and prehistoric life of Rome) věnována objevům, které se týkají Říma předhistorického. Jsou to hroby, které pokrývaly výšiny Esquilina, Viminalu a Quirinalu. Nářadí v nich nalezené ukazuje příbuznost s nálezy hrobů z hor Albských. V kap. III. (The sanitary condition of ancient Rome) pojednává autor o klimatu a jeho proměně, o kanalisaci, vodovodech a o léčení a lékařích. Dovídáme se tu, že cloaca maxima není vlastně „maxima“ : délkou i šířkou převyšuje ji stoka, jež počíná v údolí mezi Palatinem a Celiem a vedena je do Tibery údolím Tarquiniova cirku. Kap. IV. (Public places of resort) jedná o forech, sloupeních, lázních a zahradách. V kap. V. (The palace of the Caesars) popisují se zříceniny Palatina. Mezi illustracemi nalézá se tu i heliotyp známé karrikatury ukřižovaného Krista. Karrikaturu tuto naškrabal někdo v domě Gelotiově na Palatinu do vápenné omítky. Byla nalezena r. 1857 a chová se v museu Kircherovském v Římě. Představuje postavu na kříži rozpjatou, h oslí hlavou; muž před ní stojící vzdává jí poctu. Obrázek je srubý, nemotorný a pod ním připsáno: *ΑΛΕΞΑΜΕΝΟC CEBETE* (= *σέβεται*) *ΘΕΟΝ*. O chrámu Vestině a příbytku Vestálek, objeveném r. 1884, mluví se v kap. VI. (The house of the vestals). Kap. VII. líčí se knihovny antického Říma i bibliothéky od papežů založené (The public libraries of ancient and mediaeval Rome). Kapitola VIII. (The police and fire department of ancient Rome) líčí bezpečnostní poměry, vypráví o žebrácích, lupičích, zlodějích, požárech a o opatření proti tomuto zlu. Hasiči — cohortes vigilum — měli po městě své stationes a excubitoria, z nichž některá byla nalezena. Kap. IX. (The Tiber and the Claudian

harbor) popisuje ústí Tibery a její starý přístav. V kap. X. provádí nás Lanciani po Římském okolí. Živými barvami a s nádechem poetickým vypravuje nám, jak vypadá nynější campagna a jak vypadala za starověku, když ji pokrývaly nesčetné letohrádky a zahrady římských pánů. Kapitola XI. a poslední (The disappearance of works of art and their discovery in recent years) je z nejzajímavějších. Spisovatel připomíná, že podle zprávy z pol. 6. století bylo na veřejných místech v Římě ještě 3790 soch bronzových. Málo z těchto bronzových pokladů zachováno na naše doby. Autor mluví o těchto zachovaných dílech uměleckých a vypravuje, kterak byl za našich dob poklad ten o tři výborné kusy rozmnožen. Když se r. 1885 stavělo divadlo na svahu Quirinálu, blízko místa, kde bývaly lázně Constantinovy, nalezeny dvě bronzové sochy athletů, nadpřirozené velikosti, výtečná to díla umění řeckého, podivuhodně neporušená a zachovaná. Třetí socha, mladý Bacchus, nalezena téhož roku v řečišti Tibery při stavbě nového mostu (ponte Garibaldi).

Krásná úprava a velmi pěkné illustrace, z části heliotypy, dovršují milý dojem, jejž tato kniha činí.

L. Brtnický.

Lateinische Schulsynonymik. Von Dr. *Tegge.* Berlin, Weidmannsche Buchhandlung, 1887. M. 1.

Tegge v důkladném spise svém „Studien zur lateinischen Synonymik“ vybral ta synonyma, kterých je pro školy německé potřebí, rozdělil je na osm oddílů, z nichž každý jest určen pro určitou třídu. V studiích těch navrhl kanon 170 skupin, ve školské své synonymice zredukoval tento počet na 150. Se synonymikou sloučil antibarbarus velmi obratně. Tegge velmi často přihlíží k etymologii, k logickému odůvodnění významů slovních, často poukazuje k tomu, jak by učitel co možná nejjasněji vytkl rozdíl mezi synonymy, rozdělil celou látku na jednotlivé třídy hned sextou (naší primou) začínajíc, takže i méně zkušený učitel najde v této příruční knížce radu bezpečnou, kdy bylo by to neb ono synonymum vyložiti. Ježto pak všude dbá co možná největší přesnosti i správnosti a zároveň přehlednosti, poskytuje mnoho poučení i učitelstvu středních škol, které ocení tuto práci jeho jako výsledek důkladných studií a dlouholeté praxe školské zároveň.

G. Šuran.

Hauptschwierigkeiten der lateinischen Formenlehre in alphabetischer Reihenfolge zusammengestellt von *Carl Wagener.* Gotha. Friedrich Andreas Perthes. 1888 str. 184. M. 2.

Epochální dílo Bedřicha Neue, Lateinische Formenlehre, vychází již po třetí, a to péčí Karla Wagenera v Berlíně u Calvaryho.

Spis tento jest nevyhnutelný každému badateli jazyka, latinského, vyčerpávaje tvarosloví latinské do podrobností nejmenších. Avšak jest příliš obsáhlý, a každý nemůže si ho zaopatřiti. Proto s velikou pochvalou přijat byl stručný, ale výborný spisek výše uvedený, který jest v přemnohých pochybnostech a nejistotách latinského tvarosloví rádcem vítaným a spolehlivým. Spisem tím zavděčil se Wagener nesmírně i učitelům gymnasijním i studujícím, jimž rovněž svůj spis určil. Neboť, jak dobře podotkl v předmluvě str. V., hemží se posud v latinských grammatikách hojnost tvarů, po kterých v klassické prose není ani památky, nýbrž které čerpány jsou ze spisů jednak básnických, jednak pozdních.*)

Ani slovníky nebývají spolehlivými rádci. Vůbec nebylo vhodné příruční knihy, ve které by stručně a spolehlivě seřaděny byly tvary latinské.

Wagener pojal do své knihy slovesa, substantiva, adjektiva, číslovky, náměstky, některé předložky (a, ab, abs, adversus, adversum . . .) a vůbec vše, v čem bývá nejistota, nebo v čem se často chybuje, a seřadil je abecedně. Ke každému tvaru přidal v závorce jméno spisovatele, u kterého se vyskýtá. Rozumí se, že spisy Ciceronovy a Caesarovy jsou tu základem, a je-li tvar u některého z těchto dvou spisovatelů, Wagener spokojil se z pravidla připsati jen jejich jména do závorky, nevšímaje si již, vyskýtá-li se tvar i u spisovatelů jiných. Ač i tu jest leckde výjimka. Avšak hleděl ovšem i k spisovatelům poaugustovským, ale vždy připsal jméno spisovatele, u kterého tvar se vyskýtá.

Jest to kniha školní, do které nemohly býti pojaty ani všecky tvary ani vyjmenována všecka místa, na nichž ten onen tvar byl nalezen. Proto také spisovatel učinil výběr, který by dle jeho soudu stačil žákům i gymnasijním učitelům, a odkazuje každého, kdo by se chtěl o věci důkladněji poučiti, k velikému spisu Neuovu. Rozumí se, že vymýtil všecky tvary, které jsou utvořeny zcela podle pravidel, všem žákům známých. Marně bychom

---

*) Jakkoli Wagenerův spisek vyšel r. 1888, přece ani v nejnovějším vydání Kořínkovy grammatiky (1890) není leccos opraveno. Tak ještě posud, jako ve všech předešlých vydáních, tvrdí se v § 135. 13, že sloveso tendo má sup. tensum i tentum, ačkoli tvar tensum jest básnický a poklassický. Ostendo dle téhož § má prý sup. jen ostensum, kdežto dle Wagenera s. v. jest ostendo bez supina a tvary na něm založené nahrazují se slovesem ostentare; ovšem však vyskýtá se part. fut. act. ostenturus (Cato) i ostensurus (Quintilianus, Suetonius, Justinus, Tertullianus, Apuleius), part. perf. pass. jest ostentus (Cato, Varro, Tacitus a básníci) i ostensus (Lucanus, Apuleius a j.). Apis má dle Koř. § 38 gen. pl. „častěj" apum, kdežto dle Wagenera jest apium správnější než apum. A tak bylo by lze na mnohých ještě příkladech zjistiti, že pan spisovatel ani v nejnovějším svém vydání nepoužil spisu Wagenerova. Srv. ještě jen slovesa fluo (Koř. § 133. 21), frigeo (Koř. § 127. 7), pango (Koř. 137. 31), arguo (Koř. § 133. 2), fugio (Koř. 134. 5), atd. atd.

tedy hledali slovesa jako laudo, amo, avšak sono a jiná odchylná od obecného pravidla jsou na svých místech.

Složeniny, jak spisovatel sám v předmluvě str. VI. poučuje, zařadil pod slova jednoduchá, a jen o složenině, která má něco zvláštního, pojednal ještě zvlášť. Quantity poznamenal na místech, kde se často chybuje. Některé články jsou zvláště důkladny, j. sestertius, bini, Hercules, hic, iecur a j.

Avšak zdá se, že adjektiva, zvláště komparativy a superlativy, jsou macešsky odbyta. Spisovatel se asi domníval, že komparativy a superlativy pravidelné žák snadno sám si utvoří. Ale neměl zapomínati, že v adjektivech bývá neméně pochybností a nejistot nežli ve slovesech, kterým věnoval vzornou píli; nemajíť některá adjektiva superlativu, jiná komparativu, jiná obou tvarů, u jiných nejsou tvary ty zjištěny, u jiných vyskytují se jen v latině pozdní, atd. A přece naše grammatiky mnohem méně poučí o tom žáka než o tvarech slovesných; zvláště, co od některého času nemilosrdně z nich je vylučováno vše, co by „přetěžovalo" mládež. Stane-li se žákovi několikrát nehoda v tvoření komparativů a superlativů, tu, nemaje poučení ani v grammatice ani ve slovníku, jest vždy v nejistotě, má-li adjektivum komparativ či nemá. To každý učitel ze zkušenosti ví. I myslím, že by spisovatel měl přibrati slušný počet adjektiv do svého slovníčku. Mohl-li přijmouti adjektiva jako notus, notior, notissimus, obliquus, obliquior (Plinius), sup. bez dokladu, obsoletus, obsoletior (Cic.), sup. bez dokladu, onustus, kom. bez dokladu, sup. onustissimus, par, komp. bez dokladu, sup. parissumus (Plaut.), invitus, invitior (Plautus), invitissimus (Cic.) atd. atd., stejným právem náležejí tam i jiná, při kterých jest žákovi rovněž potřeba poučení.

Nadějeme se, že v příštím vydání Kořínkovy grammatiky bude knihy Wagenerovy plnou a zaslouženou měrou použito.

Úprava knihy je pěkná, cena (2 m.) jest mírná. Některé doplňky viz v Zeitschr. f. d. öst. Gymnasien 1888 str. 600.

O. Vaňorný.

Neuer vollständiger Index zu Diez' etymologischem Wörterbuche der romanischen Sprachen mit Berücksichtigung von Schelers Anhang zur fünften Ausgabe. Von *Joh. Urban Jarník.* Heilbronn. Gebr. Henninger. 1889. X, 382. M 8.

Diezovy Mluvnice a Slovník románských jazykův staly se v pravém toho slova smyslu nevyčerpanou studnicí románské filologie. Zajisté ani nejpilnější z celé generace starších i mladších odchovanců Diezových nemohl pochlubiti se, že obsáhl všechno, co shrnul Diez v obou těchto knihách. Opět a opět stávalo se, že, co novou prací domněle vybádáno, buď etymon buď gramma-

tický tvar, našlo se kdesi zastrčeno v Diezově Mluvnici neb Slovníku, a šťastný objevitel znovu musil uznati svého mistra. Příčina toho byla jednak v ohromném množství spracované látky, jednak v tom, že Diez nedbal zároveň stránky praktické, kterýžto nedostatek nejvíce vadil při jeho Slovníku. Ani rozšířený Seznam, který Diez teprv ke všeobecnému přání k 3. vydání přiložil (1869), nemohl stačiti, jakož nestačí ani Schelerův ke 4. vydání přiložený o 80, a k 5. vydání o více než 90 sloupcích. Co tu bývalo zklamání a co zmařeného času!

Že tomu jenom důkladným ukazovatelem může býti pomoženo, uznáváno dávno, ale nebylo, kdo by té práce se ujal. Bylo zajisté potřeba nemalé odvahy a sebezapření k práci takové. Práci tu vykonal dvakrát prof. J. U. Jarník: ponejprv již r. 1878 (Index zu Diez' etymol. Wörterbuch. Berlin 1878). Kniha tato obsahovala na 237 str. všechna románská slova s udáním stránky a řádku dle 3. vydání Diezova Slovníku. Jak veliká byla jí potřeba, viděti jednak z toho, jak radostně byla všude uvítána, jednak, že byla při poměrně dosti malém počtu románských filologů v několika málo letech rozebrána tak, že stala se vzácnou a nebylo jí ani antiquárně možno dostati. Proto voláno po novém vydání. Professor Jarník odhodlal se podruhé k úmorné té práci, avšak s jiného poněkud stanoviska. Především upustil právem od udání stran a řádků, což zbytečným se stalo již po 4. vydání Diezova Slovníku, poněvadž toto vydání, pořízené již po smrti Diezově od Schelera, neshodovalo se s vyd. 3. Za to však bylo třeba rozmnožiti seznam, protože ke 4. a 5. vydání Slovníku Scheler k nezměněnému otisku 3. vyd. přidal doplněk (v 5. vyd. 114 stran) z novějšího bádání etymologického, pokud týká se Slovníku Diezova, kterýžto doplněk také bylo třeba pojmouti v Index. Práce tato, obsažená na 234 str., jest však jenom první část celého díla. Docela nová, zajímavá nejen pro románského, nýbrž i klassického, germánského, keltického a poněkud i slovanského filologa jest část druhá, obsahujíc onu zásobu slov nerománských, ze kterých, pokud Diez se o nich zmiňuje, buď vznikla slova románská, nebo která s nimi jsou v jakémsi styku. Jsou to především slova I. latinská (asi 7500), II. řecká (asi 700), III. germánská (asi 4200), IV. keltická (asi 660), V. anglická, VI. baskická (asi 300), VII. arabská (asi 400), VIII. slovanská (72) a pak ještě 38 z různých jazyků. Tímto seznamem teprv objevila se náležitě ohromná práce Diezova a učiněna přístupnou i nerománským filologům.

Hlavní zásluha podobných spisův jest naprostá spolehlivost, a za tu ručí již první Index prof. Jarníka. V té příčině podal zajisté pan spisovatel vzácný příklad mravenčí píle a podivuhodné svědomitosti.

J. Jursa.

Cvičebná kniha jazyka latinského pro prvou třídu gymnasijní. Sestavil *Frant. Hrbek,* cís. kr. professor při gymnasii ve (!) Mladé Boleslavi. Cena 85 kr., váz. 1 zl. 5 kr.

Snaha jednak tím, že užívá se výzkumů jazykozpytných, usnadniti žákům osvojení si nauky tvaroslovné i významů, jednak umožniti učiteli postupování dle instrukcí vedla spisovatele k tomu, aby sestavil cvičebnou knihu pro primu. Kniha ta skládá se 1. z latinských cvičení se souvislým čtením, 2. ze seznamu slov se vzory a pravidly grammatickými, 3. z českých cvičení a 4. ze slovníčku latinsko-českého a česko-latinského. Že česká cvičení oddělil od latinských a položil za seznam slov, nepokládám za reformu cennou. Předností knihy jest hlavně způsob, jak uspořádal látku cvičebnou a jak podává návod, kterak tvořiti některé tvary, jakož i to, že stále odkazuje k slovům stejnokmenným. Zvláště chvály zasluhuje za to, že pevné výzkumy jazykozpytné velmi vhodně spojil s dosavádním mechanismem. Jen bych si byl přál, aby spisovatel byl připojil v seznamu slov vzory a pravidla i tam, kde teď odkazuje ke Kořínkovi; též měl v seznamu slov tvary perfektní od druhé konjugace počínaje uvésti nejen u některých (což se ovšem stalo z příčin methodických), ale důsledně u sloves všech. Nemusel by totiž žák perfektních tvarů hledati v slovníku a mohl by se snadno doučiti tomu, co by pro chorobu zameškal, jen z cvičebné knihy.

V způsobu, jak látku uspořádati, uchýlil se spisovatel od instrukcí tím, že počíná slovesem (III. konjugací) a že při nové deklinaci neklade na prvním místě vět, v nichž jedno a totéž slovo by se vyskytovalo v různých pádech. V případě druhém učinil tak dle mého mínění právem. Zdali přece není lépe vycházeti od prvé konjugace pro velikou její jednoduchost (v ind. mimo 1. os. sing. všude jeví se v ní a), o to arci lze se příti. Jinde drží se přísně instrukcí. Tak nemá příkladů ani na jedno zájmeno neurčité, z nichž aspoň aliquis, quidam bylo by záhodno probrati; časoslovo pak sum i se složeninami probírá před konjugacemi, což sice Němci lehko, Čechovi však těžko nacvičiti. Aby dovedl utvořiti tvary passivné, potřebuje žák znáti jen ind. a konj. praes. a impf. a ind. fut. Z nich zná ind. praes. a impf.; před tvořením tvarů pass. perfektních seznámiti by se mohl s konj. týchž časů a ind. fut.; ostatní pak tvary by se mohly odložiti, až se proberou konjugace.

I v uspořádání i ve výběru látky kniha tato příznivě se liší v lecčem od dosavadních českých knih cvičebních. Menší váhy ovšem jest, že není zvláštní cvičení na pluralia tantum; však za přednost pokládám, že neprobírají se hned s počátku všechny čtyři konjugace, ale jen jedna, dle mínění mnohých ovšem nejtěžší; to aspoň umožňuje žáku utvrditi se v tvarech praesentních (nejtěžších) nejtěžší konjugace. Jinou předností jest, že probírají se

ty tvary jednotlivých konjugací, které stejně se tvoří, najednou, že učí se žák tvořiti tvary nejprve od km. praesent., potom perfekt. Proti Douchovi mnohem lépe rozřadil subst. třetí deklinace i adjektiva; vhodné jest i zvláštní cvičení na ona častá adjektiva, jež mají v abl. e; vhodně vylučuje se ambo i uterque z primy; i proti tomu, že zařadil konjug. perifr. před deponentia nelze ničeho namítati. Kdežto Doucha uznává za pravidelná u II. konj. jen perf. v ui, u III. perf. kmenů na u a němých, přibírá Hrbek, dívaje se s jiného stanoviska, u II. konj. tvary perfektní na vi, u III. reduplikované a stupňované. Že by se tím primanům tvoření perfecta ztěžovalo, nemíním. Ovšem bylo a zůstane i nyní pravidlem, že žák se musí naučiti základnímu tvaru perfektnímu.

Souvislá cvičení jsou jen latinská; několik českých bylo by na místě. Rovněž by bylo záhodno, aby latinská čtení zařaděna byla mezi jednotlivá cvičení a na konec jen ponechána ta, v nichž se předpokládá znalost veškeré probrané látky.

Aby si čtení na vhodná místa zařadil, ponechává p. spis. učiteli. Učitel ovšem dobře znáti musí knihu cvičebnou; učiteli ovšem náleží, by žákům vysvětlil i ony zvláštnosti latinské skladby, jež žák musí znáti i na nejnižším stupni. Však záhodno také, aby pravidla ta byla ustálena tiskem a tak předešla se možnost, že žák napíše si ve škole pravidlo chybně neb neúplně. V tom ohledu nepočíná si spisovatel důsledně: kdežto o abl. časovém se nezmiňuje, uče mu v seznamu slov mechanicky u některých slov, má o abl. srovnávacím a komp. absolut. poznámku, jak se do češtiny překládají; obšírněji zmiňuje se o konj. žádacím (? přece imper.) i přacím; však opomíjí konj. připouštěcí, opomíjí si s konj., dvojí akk., akk. s inf., pravidlo o rodu infin. Takovéto opominutí je chyba, kterou ovšem napraví jen svědomitý učitel

Za to však potěší každého volba vět. Věty latinské i české jsou primanovi srozumitelné a zároveň jadrné i správné. Jen málo jest toho, co bych si přál, aby se změnilo. Větu v čt. I. str. 28 „si enim ciconiae nidus in tecto est, tectum tutum est ab incendio“ mínil bych, že vynechati třeba pro obsah směšný snad i primanům, a větu cvič. 84. 12 „si rota defuerit, tu pede carpe viam“ pro přílišný ráz básnický. Překlad primanův podle seznamu slov a slovníku by zněl: Jestliže kolo bude scházeti, ty nohou trhej cestu! Též by se vynechati mohla — neznajíť ještě žáci různých významů zájmena suus — věta cvič. 69 „nemo patriam amat, quia magna est, sed quia sua.“ — Z českých vět méně dobře pro primana upraveny jsou v cvič. 38. 3 „Nic není lépe a moudřeji řízeno než svět“. V cvič. 46. 7 a 9 slovo „lidé“ mělo býti dáno v závorky a v cvič. 95. 1 a 2 mělo se užiti sloves končících. Při cvič. 84. 24 marně žák hledá i v seznamu slov i v slovníku „prokazovali úctu“, což dvěma významy v závorce mohlo býti zamezeno.

Jinak však seznamu slov s pravidly v něm obsaženými nelze odepříti uznání. Je sestaven velmi pečlivě. Z významů uvádějí se původní napřed, brzy za nimi následují významy přenesené, a to nejobyčejnější; na př. lego v 4. cv. sbírám, v 5. čtu; defendo v cv. 8. odrážím, odvracím, v cv. 12. hájím, chráním. Dva významy české pro jedno slovo latinské se uvádějí jen tam, kde je to nezbytné a kde vývoj dalších významů obyčejnějších tím se vysvětluje. Kde však český jazyk pro synonyma latinská má přiměřená synonyma česká, rád volí spisovatel pro latinský význam jen jeden český, po případě k lepšímu vysvětlení dva; na př. gratus milý, vítaný; carus drahý. Však i tu by si bylo přáti větší důslednosti: tak překládá se v slovníku latinském amoenus i iucundus příjemný. Zvláštní pochvaly zasluhuje i péče o to, aby žák poznal dříve slova základní, potom odvozená, jakož i to, že poukazuje se k součástkám složení.

I v seznamu slov nalézám některá nedopatření, jež, pokud jsem na ně ještě neupozornil, tuto uvádím. Na str. 35 přál bych si, aby vedle puer byly jmenovány též femina, verbum jako vzor pro adjekt. trojvýchodná na er; na str. 36 vedle „jsem“ uvésti slušelo „bývám“, vedle „byl“ i „býval jsem“, ježto užito významů těch v cvičeních českých; v cvič. 35 vedle similis, dissimilis mohl uvésti spisovatel též facilis, difficilis; v cv. 52 měl zvoliti jiný význam za „svobodník“; na str. 55 cvič. 81 ve vzoru je carpērēris místo carperēris; v cvič. 90 bylo třeba po rego tučně vytisknouti i laedo, laesi.

Přidaný slovník latinsko-český i česko-latinský, pokud jsem se přesvědčiti mohl, je úplný (až na dva nahoře vzpomenuté významy) a skutečně usnadní žákům zapomětlivým přípravu. Důsledno by ovšem bylo, aby spisovatel podával v závorkách etymologii, jako podobným spůsobem to činí v seznamu slov.

Nedopatření a nedůslednosti méně závažné (jako d e k l i n a c e druhá a s k l o n ě n í třetí atd.), jakož i chyby tiskové neopravené, jichž je velmi málo, neuznávám za potřebno uváděti.

Celkem soudím o cvičebné knize této, že jest zdařilá a že přes vytčená nedopatření jest v mnohém ohledu lepší než dosavádní knihy cvičebné a v rukou svědomitého učitele bude zajisté školství našemu na prospěch.

P. Hrubý.

Platonova obrana Sokrata a Kriton s posledními kapitolami z Faidona. Ku potřebě školní upravil *J. G. Schulz,* c. k. gym. prof. a d ů s t o j n í k d o m o b r a n y v B r n ě. S podobiznou Sokratovou. Cena seš. výt. 30 kr., váz. 40 kr. V Praze a ve Vídni. Nákladem F. Tempského, knihkupce cís. akademie věd ve Vídni. 1889.

Výbor řečí Demosthenových. Pro potřeby školské upravil *Arnošt Skřivan*. S mapkou a titulním obrázkem. Cena seš. 48 kr., váz. 60 kr. V Praze a ve Vídni. Nákl. F. Tempského atd. 1889.

Sofokleova Antigona. Druhé, opravené vydání Schubertovo pro gymnasia česká upravil *Alois Breindl*. Se 7 obrazci. Cena seš. výt. 30 kr., váz. 45 kr. V Praze a ve Vídni. Nákl. F. Tempského atd. 1890.

Sofokleův Oidipus král. Druhé, opravené vydání Schubertovo pro gymnasia česká upravil *Alois Breindl*. Se 7 obrazci. Cena seš. výt. 36 kr., váz. 50 kr. V Praze a ve Vídni. Nákl. F. Tempského. 1890.

Vybrané básně P. Ovidia Nasona. K potřebě škol českých upravil *Alois Breindl*. Cena seš. výt. 65 kr., váz. 80 kr. V Praze a ve Vídni. Nákl. Fr. Tempského atd. 1890.

C. Iulii Caesaris Commentarii de bello Gallico. Upravil *Arnošt Skřivan*. S mapkou Gallie a titulním obrazem. Cena seš. výt. 50 kr., váz. 65 kr. V Praze a ve Vídni. Nákl. F. Tempského. 1889.

Pro omezenost místa podávám o těchto vydáních jen stručnou zprávu. Text, po případě obrázky a mapky, nezměněně přejaty jsou z vydání německých A. Christova, Wotkova, Schubertova, Prammerova, Sedlmayerova i s chybami tiskovými, jak na př. z Demosthena lze viděti. Úvody, poznámky dějepisné, po případě mythologické nebo metrický rozbor, seznamy jmen a přídavek upraven, recte přeložen, kterémužto slovu se vyhýbají páni vydavatelé jak na titulním listě, tak i v předmluvách. Překlad většinou jest doslovný, jen na málo místech volný. Nejlepší, ač není úplně bez chyb, je Schulzův, který i poněkud samostatněji upravil dáta o životě Platonově; dobrý jest i Skřivanův, však na mnoha místech, zvl. v tragoediích nesprávný Breindlův. Srv. na př. Ant. str. VI. „Arion z Methymny, který provedl bezpochyby i tu změnu, že látky dithyrambu neomezoval pouze na osudy Dionysovy“, kdežto Schubert str. VIII. praví „Arion . . ., womit sich wahrscheinlich bald auch die Neuerung verband . . .“; ibid. str. VIII. „ačkoli vždy básník nebyl s to, aby vhodným uspořádáním scen vnitřní požadavky děje s prostředky představovacími v souhlas uvedl“; Schubert: „obwohl es dem Dichter nicht immer leicht fiel . .“; str. 11. *κατὰ συζυγίαν* vykládá se: „skládají se z jedné neb více strof“; Schubert „aus Strophenpaaren“. V Ovidiovi v úvodu nezmiňuje se o zpěvech milostných, však v textu prvý oddíl elegii nadpisuje: Ze zpěvů milostných. Tamtéž str. XIII. ictus (stopový) překládá se „přízvukem veršovým“; str. XV. „Es gibt mehrere solcher Cäsuren, in jedem Verse meist eine, die durch das Anhalten der Stimme etc.“ „Caesur je několik, ale ve verši

vyskýtá se toliko jedna, již při četbě atd."*) Doporučujeme panu spisovateli, aby si všiml na str. XVII. v. 6 vlastního naznačení caesur. Dle str. 189 byl Aeneas král trojský; dle str. 196 Aeskulap je syn Koronidův.*) Chyba ta upomíná na páně Cimrhanzlovy „Nereovce".! Skřivan Demost. str. 76 překládá „aus eigenem Antriebe": „k žádosti Filippově"; Caes. str. 10 něm. „im ersten Werke" překládá nejasným z „Pamětí".

Tu i tam jest něco přidáno neb změněno; stalo se tak v Skřivanově Demosthenu větším dílem na ujmu jasnosti a i věcnosti, na př. str. VIII. „Kromě toho lid v Athenách víc a více chudnul a plat soudní a sněmovní nedostačoval na jeho výživu, což bylo tím osudnějším, že právě té doby měl týž lid ku přemnohým službám a povinnostem obecním býti ochoten. — Tu připadli na tu pomoc, že se příjmy lidu rozmnožili vyplácením peněz divadelních ..." A tak si stát pomohl z finanční tísně? učinil lid ochotným k povinnostem, t. k službě vojenské a placení daní?; podob. str. X., XXI.; str. 74, 75. Velmi zřídka přidáno co vhodně, na př. ad VIII. 24.

Přídavky a změny Breindlovy, ať v Sofokleu ať v Ovidiu, buď jsou bezvýznamné, na př. v Ov. str. XVI. poznámka o caesuře ženské a mužské; v OT. str. XIV. „dle přípovědi Kreontovy"; str. XV. „veden jsa posly Oidipovými"; str. XVI. od „nepojal tudíž" až „vinou tragickou" (již v předešlém obsaženo); neb nevhodně připojené (OT. str. XII. „mimo to ... osob jiných") neb nevystihují obsažnosti textu německého (na př. Ant. str. XIV. 2 a „das Aussprechen ihres Gegensatzes zu Kreon": „její rozmluva s Kreontem"; OT. str. XV. 1. b. „im Zorne scheidend": „odejde se svým služebníkem").

Z jakých příčin české literatuře školské věnuje tak velikou přízeň nakladatel, je pochopitelno: že však spisy německé — nepřihlížíme-li ani k tomu, že máme podobné knihy české, těmto cenou rovné — šmahem pohodlně se překládají a ne vždycky správně a ještě se říká, že se to upravilo, tomu se leckdo podiví a jen stěží ubrání se myšlence, že příčinou toho sotva je touha zvelebiti českou literaturu a prospěti žákům. A když ji přece předpokládati musíme, proč nevedla pány vydavatele k tomu, aby samostatně upravili text, sepsali úvody a slovníky reální samostatněji vzdělali? Vydání takto upravená nejsou pro českou literaturu ziskem.

P. Hrubý.

Soudy přestupků zákona de maiestate za panování Tiberiova. Napsal *František Pakosta.* Výroční zpráva c. k. gymnasia v Písku za školní rok 1889.

Práce dělí se ve tři části. V prvé (str. 1—7) vypisuje se vznik zákona de maiestate, svědectví pro užívání jeho za doby

*) Chyba tato opravena již v exemplářích opatřených schvalovacím výnosem.

republiky a spůsob užívání za Augusta a za Tiberia. V části druhé (str. 8—19), jež jest jádrem práce, vypsány jsou chronologicky případy soudů podle zmíněného zákona, jak Tacitus je v annalech (1—6 kn.) zaznamenal, aby vysvitlo, co v době císařské za provinění proti veličenství bylo považováno. V části třetí (str. 19—21) p. spisovatel stručně dotýká se otázky o věrohodnosti Tacitově a vyslovuje mínění své o té věci. — Chváliti jest u práce přítomné volbu thematu; náležíť k programmům, jež vykazují v posledních letech themata původnější a nezvyklejší. Část prvou pokládám za nejlepší. Za úplností mělo býti podotčeno, že před Sullovým zákonem de maiestate dána lex Varia r. 90 př. K., jíž na př. Cic. Brut. 89, 304 a 306 připomíná, (srv. Lange, Röm. Alterth. III², 108) a po Sullovi ještě Caesarova lex Iulia de maiestate z roku 46, jež tresty za přestupky tyto zostřovala (Cic. Phil. I. 9. 23, Lange II. 667 a III. 455). Charakteristika soudů podle zákona toho konaných jest správná. Vůbec práce celá čte se pěkně, jest psána srozumitelně a obratně a thema, jak na str. 8 shora vytčeno jest, úplně vyčerpává.

Přece však myslím, že práce není tím, čím by mohla býti a čím by měla býti. Pro koho jsou naše programmové práce? Mají to býti přece pojednání vědecká. Práce vědecká nesmí ignorovati ruchu, na poli té neb oné otázky panujícího, a nesmí se zbavovati povinnosti zkoumati mínění odchylná. V pojednání našem není citována literatura nová nikde. Namítne-li se, že práce se nesla za tendencí jinou, ne exaktně vědeckou, nestačí, trvám, ani tato námitka. I v tom případě je svatou povinností naší, aby, co píšeme, bylo z dnešního stanoviska vědy správné. Kdyby p. spisovatel byl dobře si uvážil, co odpůrci i neodpůrci proti tradicionální víře v podání Tacitovo, co Tiberia se týče, uvedli, troufám si tvrditi, že by byl změnil aspoň poněkud mínění své o Tiberiovi a nebyl by jen tak klidně podle Tacita, nýbrž kriticky vylíčil soudy lege maiestatis, jak ostatně učiněno to již u Sieverse a Freytaga. Proti námitkám těm uzavírati se nám nelze. Soud p. spisovatelův o Tacitově věrohodnosti, obsažený ve čtvrtém odstavci na str. 20, je docela správný, a snáším se s ním úplně. Vlastnosti tam vytčené činí Tacita spisovatelem velikým pro všecky časy. Jaké však o povaze Tiberiově mínění má p. spisovatel, není mi docela jasno. Na str. 19 dole připouští še, že Tacitus Tiberia někdy příliš černě líčil, že někdy bez dostatečných důvodů jednání jeho špatné pohnutky připisoval, že blahodárných následků vlády Tiberiovy pro říši nevylíčil a nevytkl náležitou měrou, a na str. 20 odsuzuje se Tiberius na základě vylíčení Tacitova spůsobem obvyklým. V tom vidím spor. Zkoumejme fakta, jež Tacitus podává, zkoumejme subjektivné poznámky Tacitovy o těch faktech a, nebojíme-li se správně domysliti, poznáme spor ten, jenž všem odpůrcům Tacitovým byl kamenem úrazu. K takovému zkoumání odvažují se badatelé

u všech spisovatelů všech dob, proč by nemělo to býti dovoleno u Tacita? — P. spisovateli nezdá se býti věrohodným mínění, že šlechta utvořila tradici Tiberiovi nepříznivou, ježto bychom musili věřiti, že i o sobě by šlechta byla psala nepříznivě, když přece Tacitus i Tiberia i šlechtu odsuzuje. Ano, kdyby byl Tacitus zprávy své i o Tiberiovi i o šlechtě, resp. senátu, čerpal z týchž pramenů. Avšak ať srovná p. spisovatel zprávy týkající se jednání v senátě u Tacita, Diona a Suetonia, a shledá, že Tacitus nejvíce místa tomuto jednání věnuje. Podrobnost zpráv pochází odtud, jak z pojednání Binderova (Tacitus und die Geschichte des römischen Reiches unter Tiberius, Wien 1880) přesvědčivě na jevo jde, že o senátě Tacitus podává nám zprávy authentické, že čerpal z pramenů původních, úředních protokolů, z acta senatus. Z fakt samých, jež na soud přicházely, Tacitus učinil si o šlechtě onen správný soud svůj, jenž o schopnosti jeho dějepisecké podává nejlepší důkaz a jenž nám všem i dnes docela správným se jeví. Odkud však věděl Tacitus na př. (ann. I. 74), že vnitřní příčina, proč Tiberius ve při Grania Marcella osvobozující votum pronesl, byla ona, kterou udává? Jak mohl říci na př. (ann. II. 29) ve při Libonově: „Mox .. libellos et auctores recitat Caesar i t a m o d e r a n s, n e l e n i r e n e v e a s p e r a r e c r i m i n a v i d e r e t u r?“ V protokolech úředních to jistě nebylo, nýbrž v Tacitových pramenech soukromých. A šlechta, jak z Tacita ji známe, která byla úhlavní nepřítelkyní Tiberiovou, ta byla by o něm psala spravedlivě? A nemáme výslovného o tom svědectví Tacitova, že souvěké práce dějepisné o Tiberiovi překypují nenávistí k němu?

Nedopatření v citátech a jinak neshledal jsem téměř žádných. Jen k vůli přesnosti mělo na str. 14 býti uvedeno, že Catu Firmiovi původní trest k žádosti Tiberiově sleven a že toliko byl vyloučen ze senátu. Na str. 7 má býti III. 38 m. III. 37 a na str. 8 I. 73 m. I. 70. Poznámky na str. 11. shora a str. 14 dole jsou podle Nipperdeye učiněny, což mělo k vůli úplnosti býti podotčeno.

E. Peroutka.

Solon a Damasias. Novější Aristotelské příspěvky k dějinám athenského vývoje ústavního. Sepsal Dr. *Justin Prášek.* (Čteno částečně v sedění třídy pro historii, filosofii a filologii král. české učené společnosti v Praze dne 20. června 1887.) Zpráva c. k. českého realného a vyššího gymnasia v Kolíně za školní rok 1887.

Pojednání to skládá se z těchto odstavců: I. Berlínské zlomky Aristotelské. II. Seisachtheia. III. Nespokojenost vzešlá ze řádů Solonských. IV. Dvouleté archontství Damasiovo.

Oddíl první podává stručné ocenění Aristotelových studií historických, zprávu o nálezu fragmentů jeho spisu Ἀθηναίων πο-

λιτεία na jednom papyru Fayyûmském a dotýká se otázky, do které doby náleží archontát Damasiův. Spisovatel rozhoduje se správně pro r. 586 př. Kr. Část tato spracována jest přehledně a obratně zvláště na základě děl Blassových, Bergkových, Landwehrových a Dielsových.

Také v ostatních třech odstavcích použito jest odborné literatury náležitě. Je vidno, že p. Prášek literaturu tu dobře prostudoval a že dovede dobře voliti mezi různými názory. Správno jest, co vykládá o seisachthei, tvrdě, že nebyla zmenšením, nýbrž odpuštěním dluhů, správně vykládá také o nespokojenosti, vzešlé z reforem Solonových. Jen s málokterým tvrzením nelze ref. souhlasiti; tak na př. s tvrzením, že Damasias zvolen za archonta geomory a demiurgy. Doplnění fragmentu *μετὰ δὲ ταῦτα διὰ τ⟨οῖν δυοῖν ἐθνοῖν⟩ Δαμασίας αἱρεθεὶς ἄρχων*, navržené Blassem, jest velmi nejisté. Ve fragmentu stojí buď *των* buď *τοιν*, čtení jest nezřetelné a doplnění scházejícího substantiva proto nejisté. I jiné důvody, jinými již vyložené, zdají se svědčiti proto, že doplniti třeba spíše *εὐπατριδῶν* a čísti *τῶν*. Ale ref. rád uznává, že v této otázce nesnadné lze i opáčné mínění hájiti, ježto každékoli mínění pro nedostatek positivních zpráv musí tuto býti holou hypothesou, více nebo méně odůvodněnou.

Pojednání podává však celkem dobrý přehled o stavu bádání, týkajícího se nových zlomků Aristotelských; pro toho, kdo nemá spisů o té věci po ruce, jest instruktivní a zasluhuje s tohoto stanoviska pochvaly.

Ale pojednání to, jak se zdá, nechce býti pouhým přehledem prací cizích. Jak spis. v nadpisu připomíná, bylo čteno částečně v učené společnosti, kde, jak známo, čtou a uveřejňují se pouze výsledky vlastního bádání. Musíme je tedy posuzovati s tohoto stanoviska. V oddílu prvém nového dílem nic býti nemůže, dílem všude uvádějí a posuzují se jen mínění cizí. V oddílu o seisachtheii polemisuje spis. (str. 9) proti „nejpřednějším moderním vzdělavatelům dějin a starožitností athénských, Grotovi (proti tomu ne docela právem), Boeckhovi, Curtiusovi, Dunckerovi a Duruymu," kteří pokládají seisachtheii za zmírnění dluhů. Přesvědčivými důvody vykládá tu spis., že seisachtheia byla úplné odpuštění dluhů. Litovati jest pouze, že si nevšiml, že totéž mínění již před mnoha lety pronesl jím samým (ač ne pro toto mínění) citovaný Grote (Geschichte Griechenlands, I. vydání II. str. 78) a také Schoemann (Griech. Alterth. I^3. str. 347), Gilbert (I. str. 130 n.), Diels (Abh. der kön. Ak. der Wiss. zu Berlin, 1885 str. 12), Busolt (Griech. Geschichte I. str. 524 n.), Landwehr (Philologus V. Supplem.-Band str. 130 n.), Köhler (Mittheil. des deutsch. arch. Instit. in Athen X. str. 152 n.) a jiní. Litovati jest toho nedopatření tím více, že spisů uvedených (mimo Schoemannova) spis. pilně a horlivě užíval a že se takovým nedopatřením vydává v nebezpečenství

výtky, že v učené společnosti přednáší za přítomnosti odborníků věci dávno známé. Podobné nedopatření jest i v článku čtvrtém. Že Damasias zvolen byl za archonta stranou geomorů a demiurgů, tvrdil už Bergk, ač ovšem kladl archontát Damasiův do 7. stol. př. Kr. (Rhein. Mus. 36. str. 97), i Diels (na m. u. a str. 15). Tohoto nedopatření jest tím více litovati, že právě v tom odstavci vyskýtá se, neklamu-li se, také myšlenka dosud nikým dříve neproslovená, ale ovšem velmi slabě odůvodněná, že Damasias byl členem rodu Filaiova anebo s Filaiovci blízko spřízněn. A podobně snad i o některých jiných vskutku nových myšlenkách, jsou-li ještě v pojednání jaké (ref. snad také z nedopatření ovšem jich nepostřehl), mohlo by se souditi, že byly proneseny už jinými. Učenosti pojednání odpovídá právem i sloh. Jen tak si vysvětlujeme věty: „Aristoteles zahloubal se do studia Solonských axonů“ (m. zákonů, str. 2), užívání výrazu „anadasmu“ pozemků (str. 10) a j. v.

Doufáme, že při veliké sčetlosti p. spisovatelově a při známé jeho akribii, s jakou děl jiných spisovatelů užívá, příští jeho díla budou prosta nedopatření, na něž jsme si dovolili upozorniti.

Josef Svoboda.

Seznam důležitějších článků z listů odborných.

O. Riemann: *Remarques sur diverses questions de syntaxe latine.* (Revue de philologie XII, 1888 str. 43—59 nn.). I. La construction de „potius quam“. Sp. hledí na základě sbírky příkladů stanoviti pravidla o vazbě spojky „potius quam“, předchází-li anebo následuje-li coniugatio periphrastica buď passiva buď activa, dále následuje-li konjunktiv, předchází-li indikativ a následuje buď indikativ buď konjunktiv; konečně uvažuje, kdy stává místo potius quam pouhé quam nebo prius quam, citius quam a posléz kdy se klade potius quam ut. — II. Unus avec le génitif chez Cicéron. Opravuje mínění, i nejnověji opět vyslovené Schmalzem, a příklady dokazuje, že (aspoň u Cic.) unus pojí se s genitivem demonstrativ (eorum, earum) a relativ, při čemž však genitivem oním se označuje skupina nějaká osob nebo věcí, o níž dříve spisovatel se zmínil. III. Toto orbe terrarum ou in toto orbe terrarum. R., shledav místa Ciceronova a velké množství Liviových, i kde prostě kladen ablativ loci i kde je sin spojen, stanoví, že pouhý ablativ klade se tehdy, když nutně ptáti se musíme qua?, naproti tomu, nutně-li se ptáme ubi?, klade se ablat. s in, a možno-li se ptáti ubi i qua, bývá sice také někdy předložka tato, ale řidčeji. Totus se klade prostě v ablativu, jestliže nalézá se před substantivem, naproti tomu

bývá in, i když totus stojí před substantivem i když za ním (tota urbe, urbe in tota, tota in urbe).

A. Gasc-Desfossés: *Construction de quisque dans les discours de Cicéron.* (Revue de philologie XII, 1888 str. 105). Známého pravidla o slovosledu zájmena quisque při superlativu atd. nešetřeno u Cic. v řečech jen in Verr. I, 13, II, 4, 7, pro Mur. 30. Ve Phil. 3, 24 a 14, 19 (zde dvakrát) jest quisque opakováno při korrelativech; není opakováno při relativní části pouze Phil. 5, 20.

J. M. Stowasser: *Ergo-erga.* (Wiener Studien XI, 1889 str. 163—168). Původně ergo = *erogō = frag' ich, erga = imperativu toho slovesa; na př. semper hic summa pietate fuit; erga parentes = er war stets voll Pflichtgefühl, frag' die Eltern; předložkové ergō = *e rogo (od *rogum = Verlangen) = um — willen.

F. Maixner: *Über den sogenannten Gebrauch von unus als unbestimmten Artikel in der älteren Latinität.* (Wiener Studien X, 1888 str. 308—325). Unus nevyskýtá se sice jako člen neurčitý, ale nezřídka ve významu seslabeném zájmena neurčitého, hlavně u Plauta.

F. Leo: *Die beiden metrischen Systeme des Alterthums.* (Hermes XXIV, 1889 str. 280—301). Spis. zprvu promlouvá o hlavních zástupcích „mladší“ i „starší“ metrické soustavy starověké (Hefaistion, Heliodoros, grammatik Filoxenos; Caesius Bassus, Varro, neznámý metrik u Diomeda). Prvou soustavu nazývá alexandrijskou, původce její není znám; druhá soustava jeví v celku i v jednotlivostech značnou podobnost s rhetorikou a vznikla po soudu spisovatelově v Pergamu v době klassicistické rhetoriky, kdy přívrženci Aristarchovi a Kratetovi mezi sebou závodili.

C. Angermann: *Beiträge zur Deutung antiker Namen.* (N. Jahrb. f. Phil. 1888. I. Heft, str. 1—11).

1. Ἴκαρος, Ἰκάριος, Ἶκος. Jméno attického heroa Ikaria a demu i ostrova Ikaros a Ikos odvozuje A. od koř. sik (befeuchten, benetzen). Také jméno otce Penelopina Ikaria jeví příbuznost s tímto kořenem, čemuž i poměr jeho k jiným osobám mythologickým poukazuje (Naiadka Periboia a j.). Jméno syna Daidalova Ikara od toho kořene odvoditi nelze, ač-li mythus o něm není aetiologický vzhledem k Ἰκάριον πέλαγος. — 2. Sagra, Σάγρος (nyn. Sacriano a Sangro) pocházejí od téhož kořene sik. — 3. Ἀθῆναι, Ἀτθίς, Ἀττική. Není správna etymologie Ἀττική = ἀστική, ani ἀκτική (Küstenland); κτ nemůže přejíti assimilací v ττ. Baunack odvádí jména ta od kmene ἄσσα (příbuzno s lat. aqua), Ἀττική = Seeland. Toto mínění A. vyvrací a klade ττ zde na roveň asi tomu ττ, jež se vyskýtá ve slovech τέττα, ἄττα. Ἀτθίς pak významem klade = Ἀθηναΐς; jména krátká libují si ve zdvojení hlásek (srv. Κλέοννις, Νεοττίς a j.), a τθ je takovým zdvojením. Ἀττική

utvořeno z *Ἀτθίς* suffixem *κ* (*Ἀττική* : *Ἀτθίς* = *Μεγαρική* : *Μεγαρίς* a p.); *ττ* při tom vysvětluje se tím, že ve dvojitém konsonantu aspirata těžko se udrží. *Ἀθῆναι* z koř. adh = ‚výšiny‘, čemuž i jméno bohyně Atheny zdá se nasvědčovati jakožto bohyně ne speciálně athenské, nýbrž bohyně výšin vůbec. — 4. *Κίμωλος*: kmen *κιμο* = ‚bílý‘, skr. çjâma = ‚temný‘, koř. *κι*. Různost významu téhož slova v příbuzných jazycích jest zcela obyčejným zjevem. Téhož původu jest *Κίμων*. — 5. Ortsnamen auf -este. Toto -este = illyrskému ista, což A. pokládá za substantivum, jako v skr. jest subst. asta-m = ‚prostor, místo‘ (âs, seděti, *ἧμαι*). Segesta pochází od skr. adjektiva saha-s (gewaltig, aushaltend). Praeneste má koř. pra, jejž shledáváme v skr. pravana-s, *πρηνής*, pronus. — 6. Jména řek Aesis, Aesar, Isara mají koř. is (antreiben, schwellen). Také česká Jizera pochází od kořene téhož. Proti výkladům těmto bylo by lze ovšem mnoho namítati.

P. Stamm: *Ac und atque vor Consonanten.* (N. Jahrb. f. Phil. 1888. III. Heft, str. 171—179). O užívání atque před souhláskami Stamm stanoví tato tři pravidla: 1. Atque (ac) možno před konsonanty klásti tehdy, když v téže větě jeden pojem k druhému těsně se pojí (dictum atque factum a p.). 2. Atque nemůže státi před souhláskou, jestliže se jím celá věta nebo samostatná část věty připojuje. 3. Atque (ac) může státi při pojmech rovnosti a nerovnosti, podobnosti a nepodobnosti. Doklady.

K. Brandt: *Zur Geschichte und Composition der Ilias.* V. Über eine zweite Bearbeitung der alten Epopöe vom Zorne des Achilleus. VI. Über das achtzehnte Buch der Ilias. (N. Jahrb. f. Phil. 1888. II. Heft, str. 81—102, VIII. Heft, str. 513—522). Stať *H* 213 nn. pochází od jiného básníka; nasvědčuje tomu komposice té partie, plná nesrovnalostí i neobratných reminiscencí ze zpěvů jiných. Rovněž celý zpěv *Θ* jest dílem pozdějšího básníka, jenž mluvu epickou nedobře ovládal a proto hojně přejímal vlastní verše Homerovy, chtěje všelijak vyrovnati spor mezi starou *μῆνις Ἀχιλλέως* a jejím rozšířením a motivovati poselství, k Achilleovi poslané. Jinak by presbeii nebylo lze vhodně umístiti a v souvislost uvésti ani se starou *μῆνις* ani s rozšířenou (*B* 42—*H* 312). Zda-li však i *πρεσβεία* od téhož básníka pochází, nelze přesně stanoviti. K druhému zpracování Hněvu Achilleova patří také *Δολώνεια*. Toto druhé zpracování Brandt klade v dobu po roce 700. — Podobným spůsobem dokazuje, že druhá polovice 18. zpěvu Iliady (*Σ* 368—617) jest dílem básníka pozdějšího.

F. Weck: *Homerische Probleme.* (N. Jahrb. f. Phil. 1888. IV. Heft, str. 225—233). Mimo jiné W. uvádí toto: *B* 206 není třeba, ba ani možno pokládati za interpolaci; třeba jen čísti místo *σφίσιν*: *σφι θεσίν*. Toto *θεσίν* jest dat. plur. od neobvyklého hom.

δεῖνα, *δεῖνες* a *σφίσιν* vzniklo ze *σφι δεσίν* synkopou a assimilací. — V *Θ* 185 čísti jest adjektivum *λαμπετὲ δῖε*, čímž se odstraní nesrovnalost, vzniklá uvedením neobvyklého čtyřspřežení a následujícího duálu; *Αἴθων* značí totiž *ἵππος παρήορος*. — V *O* 71 vyskýtá se jediné neutrum *Ἴλιον αἰπύ*, jindy Homeros užívá feminina. Weck však čte *Αἰπύ* jakožto substantivum a pojímá je za apposici k *Ἴλιον*, což pak jest akkus. hom. *Ἴλιος*.

M. Hecht: *Culturhistorische Forschungen zum Homerischen Zeitalter. I. Bemerkungen zu einer Darstellung der Cultur im Homerischen Zeitalter.* (N. Jahrb. f. Phil. 1888. XII. Heft, str. 793—797).

K vylíčení kulturních dějin řeckých v době homerské slouží tyto tři prameny: 1. povaha země, 2. nálezy archaeologické, 3. Homeros. Homeros básně své protkal živly kulturními své doby. Často jediné označení nějaké věci zaručuje nám zvláštnost té doby. V tom ohledu jeho četná přirovnání jsou zvláště důležita. U Homera však téměř výhradně hrají úlohu kruhy aristokratické; k poznání tříd nižších slouží Hesiodova *Ἔργα καὶ ἡμέραι*.

II. *Die sittliche Cultur der Griechen im Homerischen Zeitalter* (str. 797—810). Doba ta chová dva ideály: slávu a jmění. Z toho lze vysvětliti, že loupež a krádež byly dovoleny, ba chvalitebny, vražda až na některé případy rovněž. Soucitu s nepřátely doba homerská nezná, lži a podvodu sami bohové se dopouštějí, pravdymilovnosti nedbáno. Naproti těmto temným stránkám jeví se skvělé stránky doby homerské v životě rodinném, v poměru ženy k muži, dětí k rodičům, v lásce přátelské a v šetření povinností pohostinství. Láska k domovině nezná mezí. Také zacházení s otroky a prosícími ukazuje pěkný rys povahy doby té. Vrcholem pak kulturního vývoje doby homerské jest nelibost, kterou cítili Řekové i proti uvedeným nectnostem, což se jeví ke konci epochy té. Ráz doby homerské jeví se markantně i v pozdější ethice řecké, zvláště pokud se týče spravedlnosti a přesného pořádku.

H. Schrader: *Die hexametrischen Überschriften zu den 48 homerischen Rhapsodien.* (N. Jahrb. f. Phil. 1888. IX. Heft, str. 577—609). Nadpisy v hexametrech ke zpěvům Iliady, pocházející od grammatika Stefana, lze klásti do 2. a 3. století; netvoří však báseň souvislou, nýbrž jsou to samotné nadpisy jednotlivých rhapsodií. Tabula Sartiana ke zpěvům *Δ—H* jeví vliv veršů Stefanových. Mimo to jsou však nadpisy, od Stefana neodvislé, ze stol. 11. a pozd. Ty, jak se zdá, jsou zbytky jednotného celku a byly složeny k účelům školním, jsou to versus memoriales, *πραγματειώδεις*. Za rovněž takové pokládati sluší *Ἐπιγραφαί* k Odysseii, ale jsou z doby mnohem pozdější. Veršovou jich skladbu Schrader probírá na základě Theodora Prodroma a

J. Tzetza. Ke konci podává excurs: Eine Studie über die daktylischen Verse des Theodorus Prodromus und des Joannes Tzetzes, kde jedná o tom, jak si oba vedli v příčině délky a krátkosti vokálů.

M. Krenkel: *Biblische Parallelen zu Homeros.* (N. Jahrb. f. Phil. 1888. I. Heft, str. 15—44). Podávají se velmi zajímavé parallely mezi Illiadou a Odysseiou a dějinami biblickými Starého i Nového Zákona.

Jules Nicole: *Fragments d'Hesiode sur papyrus d'Égypte.* (Revue de phil. XII, 1888 str. 113—117). Ed. Naville koupil r. 1882 od jakéhosi fellaha několik proužků papyrových z nekropole thebské, obsahujících text koptický a řecký. V řeckých zlomcích poznal Nicole fragmenty z Hesiodových *Ἔργα καὶ ἡμέραι*, a to veršů ve fragmentu A 111—118 a 153—161 a fragmentu B 4 zlomkovité verše, které v našich rukopisech se nenacházejí, dále pak v. 174—186 a 210—221. N. klade rukopis tohoto papyru v počátek 5. stol.

Henri Weil: *Fragments d'Hesiode sur papyrus d'Égypte.* (ibd. str. 173—175). Odnáší se k naznačenému svrchu článku Nicolovu. Ony 4 verše, vůbec nám nedochované v rukopisech našich, jsou dle mínění W-ova ty, které dle scholií Proklos prohlásil za podvržené, i nalézaly se asi připsány na papyru po v. 168.

A. Rzach: *Die neuen Papyrusfragmente des Hesiodos* (Wiener Studien X, 1888 str. 261—277). Oceňuje se hodnota papyru Fayyûmského (*Ἔργα* a nepatrné zlomky z *Ἀσπίς*) a Achmimského (*Θεογονία*), jež oba as ze 4. st. př. Kr. pocházejí.

J. Beloch: *Theognis Vaterstadt* (N. Jahrb. f. Phil. 1888. XI. Heft, str. 729—733). Rodištěm Theognidovým jest Megara sicilská, nikoli nisská.

K. Goebel: *Zur Katharsis des Aristoteles.* (N. Jahrb. f. Phil. 1888. II. Heft, str. 102—104). Místo v Platonových Zákonech (790 e nn.) slouží k objasnění Aristotelovy definice tragoedie. Bolest v tragoedii předvádí se nám jakožto objektivní a ideální, a pocit našeho bolu individuálního bývá překonán právě tím bolem objektivním, všeobecným, čímž se v duši naší zjednává harmonický klid.

J. van Leeuwen: *Quaestiones ad historiam scenicam pertinentes.* (Mnemosyne XVI str. 251—288 a 399—438). 1. Když tři básníci komičtí zápasili, a priori nemohl nikdo dva kusy najednou provozovati; třeba tedy čísti v didaskalii Vos *ἐδιδάχθη ἐπ' ἄρχοντος Ἀμεινίου διὰ Φιλωνίδου. Εὔπολις Πόλεσι δεύτερος ἦν κ. τ. λ.* 2. Aristofanes nebyl občanem athenským (Vita, Eupolis frg. 357 K., Platon, fr. 99 nn. K., Suidas *Ἀρκάδας μιμούμενος*, kde čísti jest *διὰ ξενίαν*); jediné „Rytíře" uvedl pod

svým jmenem, začež od Kleona byl obžalován pro osobování si práva občanského a odsouzen (Vosy 1285). Že byl *Κυδαθηναιεύς*, jest konjektura (z Vos 895). Sám zove se Aiginetanem v Ach. 652, kteréžto místo nelze vztahovati ke Kallistratovi. Oblaka v. 530 nejsou tomu na odpor, ježto přepracování jich nikdy se nedávalo. Konec argum. V. jest podvržen; Aristofanes chtěl dosíci choru svým jmenem r. 421, avšak byl mu odepřen (srv. Arg. V. *ἀποτυχὼν πολὺ μᾶλλον*). Ovšem pravý původce komoedií byl vůbec znám, čímž se vysvětluje, proč žádná z nich nepřipisována někomu jinému. — Kdykoliv u Aristofana čteme, „to a to podruhé neučiním", jest to ironie; tak i prolog Vos v. 61 nn. nutno vyložiti, ježto celá komoedie a hlavně osoba Filokleonova jest persiflaží Kleonovou; místa, kde Kleon výslovně se jmenuje, jsou retraktována.

F. Rühl: *Vermischte Bemerkungen.* (N. Jahrb. f. Phil. 1888. II. Heft, str. 113—131, V. Heft, str. 333—352). Mezi jiným podává se revise sporné otázky o existenci Kadma Miletského. — O dějepisci Dionysiovi se dokazuje, že žil ve století čtvrtém. — Herakleides z Kymy psal dílo své *Περσικά* za vlády krále Filippa a není mladší než Deinon a Kleitarchos. — Dílo Diyllovo o 27 knihách rozděluje R. na tři enneady. — Co se týče Filistových *Σικελικά* a *περὶ Διονυσίου τοῦ τυράννου*, uvádí R. toto: Filistos sepsal *Σικελικά* o 13 knihách, jež různě děleny: dle jedněch obsahovala 11 knih o 2 *συντάξεις* (7 a 4), spis o Dionysiovi pokládán za samostatný; dle jiných pojímáno obé za celek a obsahovalo 2 *συντάξεις*, jednu o 7 knihách, druhou o 6. Filistos chtěl 2 heptady složiti, ale smrt mu v tom zabránila. Dílo jeho doplnil 14. knihou Athanas, jenž ostatně, jak se zdá, vzhledem k 13 knihám Filistovým také 13 knih jakožto pokračování díla toho napsal. — Pak jedná R. o příčinách, jež vedly k stanovení nepřesného data založení Kymy. Shledává je v tom, že udání Velleiovo a Africanovo jde na spisovatele (snad Alexandra Polyhistora), jenž hrubě pochybil tím, že zaměnil Kymu aiolskou a italskou, Eforos pak že rodišti svému připisoval dvojí založení. — Ke konci vyvrací se tvrzení, že by na místě nynější Cartageny před Hasdrubalem byla zjištěna historická existence nějakého místa.

M. Rothstein: *Properz und Virgil* (Hermes XXIV, 1889 str. 1—34). Sp. podává nejprve rozbor a souvislost druhé polovice poslední elegie 2. knihy Propertiovy, týkající se Vergilia a Propertiových předchůdců v oboru erotického básnictví, dále rozbírá vztahy Propertiovy k Vergiliovým Eklogám a Georgikům a shody mezi Aeneidou a básněmi Propertiovými. Výsledek jeho zkoumání jest, že užil Propertius v básních svých Eklog a Georgik, kdežto Vergilius v Aeneidě závislý jest na 2.—4. knize Propertiově. V 1. a 5. knize, jež psána po smrti Vergiliově, vzájemných shod není.

G. Kaibel: *Zur attischen Komoedie* (Hermes XXIV, 1889 str. 35—66). V prvém článku jedná sp. o Frynichově Efialtovi; vykládá zlomek u Athen. IV. 165 b, v němž spatřuje polemiku proti komikům, a uvádí s touto komoedií ve spojení místo u Ail. de anim. 9. 41. — Článek druhý týká se pseudoaristofanových dramat *Ποίησις*, *Διόνυσος ναυαγός*, *Νῆσοι* a *Νίοβος*, přičítaných básníku Archippovi. Sp. zkoumá kriteria, jimiž posuzovali staří filologové pravost dramat, a míní, že hojné zlomky z veseloher *Νῆσοι* a *Νίοβος* dají se odvoditi od alexandrijských učenců, již o pravosti těchto dvou dramat nepochybovali; naproti tomu *Ποίησις* a *Δ. ναυαγός* uznány jsou záhy za nepravé. Proti pravosti dramata *Νῆσοι* uvádí Pollux důvody jazykové, a sp. sám nearistofanovský ráz, jenž jeví se i v zachovaném větším zlomku u Stob. Flor. 55, 7. Pramen Polluxův byl pergamský; pergamští kritikové dělili prý s hlediska slohově-řečnického attickou komoedii na dvě období a na základě tom vyloučili veselohru *Νῆσοι* (a z podobných příčin snad i *Νίοβος*) z dramat Aristofanových a přiřkli je Archippovi, o němž sp. srovnáním zlomků jeho *Ἰχθύες* s Aristof. Ptáky a veselohry *Πλοῦτος* se stejnojmennou komoedií Aristofanovou dokazuje, že Aristofana napodobil.

F. Leo: *Varro und die Satire* (Hermes XXIV, 1889, str. 67—84). Varronovy názory o satiře, zvláště definice Luciliovy satiry u Diom. *π. ποιημ.* p. 485 („archaeae comoediae charactere"), a jeho literární studie vůbec (srv. výklad Liv. 7. 2 o vzniku her scenických, „ludi scaenici" v Římě) zakládají se na názorech peripatetických; z Varrona čerpali Horatius Sat. 1. 4, Verrius Flaccus, Suetonius. Horatius proti Varronovi (a jeho přívržencům) vystupoval teprve po jeho smrti, zvláště v listě k Augustovi.

Louis Havet: *Le supplice de Phlégyas. Étude sur un épisode de l'Énéide.* (Revue de phil. XII, 1888 str. 145—172). V VI. zpěvu Aeneidy dotýká se Vergilius také osudu Flegya, otce Ixionova, který prohřešil se, zapáliv chrám delfský. Zmínka ta obsažena jest v partii, počínající veršem 601 quid memorem atd. Ačkoli pořádek veršů i rukopisně i autoritou Serviovou jest chráněn, chce H. transposicí docíliti lepší souvislosti, i myslí, že klásti po v. 601 hned v. 616 saxum ingens volvunt — 620 temnere divos, k tomu pak že se hodí dobře v. 602, jenže čtení quos super musíme změniti (v souhlase asi s dvěma rkpy) v quo super. H. soudí, že zmatek v pořádku veršů Vergiliových stal se po Statiovi; neboť místo toto napodobili Valerius Flaccus II, 188 nn. a Statius Theb. I, 712—715, kteří oba předpokládají asi pořádek veršů vylíčený. Pak posuzuje disposici celé oné části Verg. Aen. a myslí, že scena Flegya líčící básněna byla dle nějakého obrazu.

A. Elter: *Die Anordnung der Oden des Horaz.* (Wiener Studien X, 1888 str. 158—162). Ódy prvních tří kněh

spořádány dle zřetele metrického kanonu, jenž obsažen v I, 1 až 11. V ostatních skupinách není sice kanon proveden přísně, vždy však musí řada stoupati od sapfického metra k alkajskému.

Th. Plüss: *Zu Aeneis IX. 176—445 und Ilias K.* (N. Jahrb. f. Phil. 1888. III. Heft, str. 185—189). Jedná o napodobení Vergiliovy sceny o Nisovi a Euryalovi dle Doloneie. Resultát svědčí v neprospěch Vergiliův.

J. van Leeuwen: *Ad Sophoclis Antigonae* vs. 280 sqq. (Mnemosyne XVI, str. 239—240). Navrhuje ve v. 287 *καὶ γῆν κενώσων καὶ δόμους διασκεδῶν. | ποῦ τοὺς κακοὺς κ. τ. λ.*

J. van Leeuwen: *Ad Sophoclis Aiacis* vs. 646 sq. (Mnemosyne XVI, str. 119—120). Navrhuje ve v. 648 *κοὐκ ἔστ' ἄελπτον οὐδὲν εἰ μαλάσσεται χὠ δεινὸς ὄγκος κ. τ. λ.*

J. M. J. Valeton: *Quaestiones Graecae. II. De ostracismo.* (Mnemosyne XVI, str. 1—25 a 162—238). (Pokračování z ročn. XV.) O času procheirotonie ostrakismu mluví i Aristoteles i Filochoros nepřesně; v zákoně stálo asi, že procheirotonie má se konati v řádné ekklesii prytanie šesté, a nestalo-li se tak, nejdéle v řádné ekklesii prytanie sedmé; ostrakismos sám dál se as v nejblíže příští ekklesii po procheirotonii. Do vyhnanství poslán ten, čí jmeno napsáno na většině střepin, bylo-li jich více než 6000 (Filoch. 79b). Odchylná zpráva Plutarchova Arist. 7 se vyvrací; 6000 bylo bezpochyby polovicí občanů za Kleisthena; jména napisována na střepiny doma, ne na agoře, *ὄστρακα* byly střepiny nádob hliněných. Příčiny, jež staří udávají, proč jednotlivci ostrakismem byli vypuzeni, jsou podružny; vlastní příčina vždy byla politická, nelibost lidu nad stavem obce, obracející se proti demagogům právě v čele stojícím. Ostrakismos nepředpokládá nutně dvě strany politické, navzájem se potírající, jak patrno z vypuzení Damona, Aristeida, Themistoklea. Druhý způsob ostrakismu *στασιαστικός* obrací se proti demagogům menšiny, bojí-li se většina, že by v budoucnosti většinu si získali (Kimon, Thukydides), což jest proti principu demokratie. Ze starých svědectví, vesměs neúplných, nejvýše sluší ceniti Aristotelovo (proti Onckenovi a Lugebilovi).

F. Giesing: *Verstärkung und Ablösung in der Cohortenlegion* (N. Jahrb. f. Phil. 1888. XII. Heft, str. 849—862). Sesilnění legie líčí G. takto: buďto zaujala subsidia postavení na obou křídlech, nebo se postavila nepříteli v bok, anebo se provedlo „densere frontem“ tím, že pořídlé řady přední zadními se nahrazovaly. Vystřídání legie nedálo se zachováváním jednotlivých oddělení taktických pohromadě držených, jež nastupovala do intervallů právě za tím účelem utvořených, nýbrž záloha od zadních řad mezerami v řadách předních postupovala znenáhla nebo rychle ku předu. *J. Š., J. K., J. N.*

Třídění jevů duševných v řecké filosofii.

(Příspěvek k dějinám psychologie.)

Napsal Frant. Drtina.

(Pokračování.)

Pamět a vzpamatování (*μνήμη καὶ ἀνάμνησις*).

§ 45. Pamět je další část duše sensitivné a výsledná činnost představivosti. Zachovává představy utvořené a udržuje je u vědomí našem. Předmět její tudíž je týž jako předmět představivosti, neboť z této vychází [181]). Obě jsou dalším pokračováním smyslového vnímání a náležejí tudíž duši sensitivné.

Je pak pamět vlastní netoliko člověku, nýbrž i tvorům nižším, právě jako představivost, rozdílna jsouc však od mohutnosti vyšší — vzpamatováuí (*ἀνάμνησις*) —, jež, vůlí úmyslnou jsouc vyvozeno, zakládá se na associaci představ a náleží výhradně člověku [182]).

Dle definice Aristotelovy je pamět stav duševný, jenž chová v duši představivostí pojaté obrazy, i srovnává Aristoteles celý pochod s tím, jak pečeť vtlačuje v měkký předmět určitý znak [183]). Pamětí uchováváme v mysli své cos jako obraz (představu) dří-

---

[181]) De mem. 450 a 12: *ἡ δὲ μνήμη καὶ ἡ τῶν νοητῶν οὐκ ἄνευ φαντάσματός ἐστιν.* Ibdm. 451 a 14: *τί μὲν οὖν ἐστι μνήμη καὶ τὸ μνημονεύειν, εἴρηται, ὅτι φαντάσματος ὡς εἰκόνος οὗ φάντασμα ἕξις.* Ibdm. 450 a 22: *τίνος μὲν οὖν τῶν τῆς ψυχῆς ἐστιν ἡ μνήμη, φανερόν, ὅτι οὗπερ καὶ ἡ φαντασία.*

[182]) De an. hist. 488 b 25: *καὶ μνήμης μὲν καὶ διδαχῆς πολλὰ κοινωνεῖ, ἀναμιμνήσκεσθαι δ' οὐδὲν ἄλλο δύναται πλὴν ἄνθρωπος.*

[183]) De mem. 451 a 15: *φαντάσματος ὡς εἰκόνος οὗ φάντασμα ἕξις.* Napřed pak dí (450 a 30): *ἡ γὰρ γινομένη κίνησις ἐνσημαίνεται οἷον τύπον τινὰ τοῦ αἰσθήματος, καθάπερ οἱ σφραγιζόμενοι τοῖς δακτυλίοις.*

vějšího určitého smyslového vjemu. Znak minulosti liší činnost její od představivosti, která má se smyslovým vnímáním spojení bezprostředné [184]). Podobně jako představivost, i pamět je ve středu položena mezi činností smyslovou a rozumovou, spojujíc obé, jsouc však přece od obou odrůzněna. Časový příznak minulosti je podstatná její zvláštnost [185]). Síla paměti je přirozeně závislá na povaze tělesné, na tom totiž, v jaké intensitě původní vjem se udál a pocítěn byl. Prudčí rozruch nebo naopak slabost, na př. starobou povstalá, činí lidi nepamětlivými. Za příklad paměti slabé aneb vůbec nedostatku paměti Aristoteles uvádí útlé mládí aneb starobu [186]).

§ *46.* Vyšší stupeň činnosti této je vzpomínka (*ἀνάμνησις* — recordatio, reminiscentia), jež však přece ještě náleží k duši sensitivné. Aristoteles snaží se vysvětliti pochod vzpomínací. Při vzpomínání, vycházejíce od jakéhos pomyslu přítomného, snažíme se zpětně vystopovati u vědomí svém celou řadu představ a počitků, jež mu předcházely. Ježto pak, jak jsme ukázali, předchozí děje duševné se dějí pohybem, záleží dle Aristotela vzpomínání v opětování těchto pohybů až k onomu, jenž byl příčinou představy hledané. Tomu pak je podkladem přesvědčení, že jsou zákony, jež představy mezi sebou spojují a jich vzájemnou následnost řídí, a že dle těchto zákonů a působnosti, již jeví při pochodě vzpomínacím, můžeme dojíti k žádoucímu cíli, že konečně tímto nenáhlým postupem doděláváme se představy, jež třeba dlouhou řadou představ jiných s nynějším stavem naším je spojena. Mezi představou přítomnou a onou, již hledáme vzpomínáním, musí býti poměr podobnosti neb protivnosti neb styčnosti, a to jsou hlavní znaky výkonu vzpomínacího.[187])

---

[184]) De mem. 449 b 22: *ἀεὶ γὰρ ὅταν ἐνεργῇ κατὰ τὸ μνημονεύειν, οὕτως ἐν τῇ ψυχῇ λέγει, ὅτι πρότερον τοῦτο ἤκουσεν ἢ ᾔσθετο ἢ ἐνόησεν.*

[185]) De mem. 449 b 24: *ἐστὶ μὲν οὖν ἡ μνήμη οὔτ' αἴσθησις οὔθ' ὑπόληψις, ἀλλὰ τούτων τινὸς ἕξις ἢ πάθος, ὅταν γένηται χρόνος.* Ibdm. 449 b 10: *οὔτε γὰρ τὸ μέλλον ἐνδέχεται μνημονεύειν, ἀλλ' ἐστὶ δοξαστὸν καὶ ἐλπιστόν .... οὔτε τοῦ παρόντος, ἀλλ' αἴσθησις .... ἡ δὲ μνήμη τοῦ γενομένου.* Ibdm. 449 b 28: *ὥσθ' ὅσα χρόνου αἰσθάνεται, ταῦτα μόνα τῶν ζώων μνημονεύει, καὶ τούτῳ ᾧ αἰσθάνεται.* Ibdm. 450 a 19: *ἀεὶ γὰρ ὅταν ἐνεργῇ τῇ μνήμῃ .... προσαισθάνεται, ὅτι πρότερον· τὸ δὲ πρότερον καὶ ὕστερον ἐν χρόνῳ ἐστίν.*

[186]) De mem. 450 b 5: *διόπερ οἵ τε σφόδρα νέοι καὶ οἱ γέροντες ἀμνήμονές εἰσιν. ῥέουσι γὰρ οἱ μὲν διὰ τὴν αὔξησιν, οἱ δὲ διὰ τὴν φθίσιν.* Ibdm. 450 a 32: *διὸ καὶ τοῖς μὲν ἐν κινήσει πολλῇ διὰ πάθος ἢ δι' ἡλικίαν οὖσιν οὐ γίνεται μνήμη, καθάπερ ἂν εἰς ὕδωρ ῥέον ἐμπιπτούσης τῆς κινήσεως καὶ τῆς σφραγῖδος.*

[187]) De mem. 451 b 16: *ὅταν οὖν ἀναμιμνησκώμεθα, κινούμεθα τῶν προτέρων τινὰ κινήσεων, ἕως ἂν κινηθῶμεν, μεθ' ἣν ἐκείνη εἴωθεν. διὸ καὶ τὸ ἐφεξῆς θηρεύομεν νοήσαντες ἀπὸ τοῦ νῦν ἢ ἄλλου τινὸς καὶ*

Je v theorii této zajisté již obsažena moderní nauka o associaci představ.[188])

Vedle toho však můžeme se domýšleti, že měl Aristoteles již též jasné ponětí o **významu zvyku** pro reprodukci představ; neboť podotýká zřejmě, navykneme-li určité vjemy častěji a pravidelně ve spojení vzájemném postřehovati, že i v paměti naší je nutné spojení mezi nimi utvořeno [189]). Pozoruhodno jest Aristotelovi, že, častěji-li určitá slova pronášíme neb týž nápěv po sobě zpíváme, činíme konečně tak mechanicky, zvyklostí, bez vůle vlastní [190]).

Že i vzpomínka k části sensitivné náleží, toho důkaz vidí Aristoteles v tom, že různé affekce tělesné mají na ni vliv příznivý neb škodný a že dle povahy tělesné řídí se i její úsilnost [191]). Aristoteles snaží se vystopovati tento fysický pochod při vzpomínání nutný. Podotkli jsme již, že principem činnosti této je mu pohyb. Pohyb tento však má zdroj u vědomí našem, v jeho samovolné, činné povaze, vzniká uvědomělým, subjektivným úsilím představu pokleslou opět u vědomí povznésti; směr činnosti této není od smyslů do vnitř, nýbrž z nitra ke smyslům, totiž k oném zbytkům smyslových affekcí, jež v orgánu smyslovém po aktuálném počitku trvají [192]). Ač tedy podmínky činnosti této jsou sensitivné, fysické, přece jeví se v ní též živel vyšší, jenž zároveň vysvětluje, proč toliko člověk jest jí účasten, kdežto ostatní živočichové, i ti, kteří pamět mají, jsou z ní vyloučeni [193]). Nezakládá se totiž činnost tato jedině na onom podkladě mecha-

---

ἀφ' ὁμοίου ἢ ἐναντίου ἢ τοῦ συνεγγυς. διὰ τοῦτο γίνεται ἡ ἀνάμνησις. Ibdm. 451 b 29: *καὶ ὅταν τοίνυν ἀναμιμνήσκεσθαι βούληται, τοῦτο ποιήσει· ζητήσει λαβεῖν ἀρχὴν κινήσεως, μεθ' ἣν ἐκείνη ἔσται.* Ibdm. 452 a 2: *καὶ ἔστιν εὐμνημόνευτα ὅσα τάξιν τινὰ ἔχει, ὥσπερ τὰ μαθήματα.* Ibdm. 451 b 10: *συμβαίνουσι δ' αἱ ἀναμνήσεις, ἐπειδὴ πέφυκεν ἡ κίνησις ἥδε γενέσθαι μετὰ τήνδε.*

[188]) Srv. Grote, Aristotle II, 217: „In this account of memory and reminiscence Aristotle displays an acute and penetrating intelligence of the great principles of the association of ideas."

[189]) De mem. 452 a 28: *διὸ ἃ πολλάκις ἐννοοῦμεν, ταχὺ ἀναμιμνησκόμεθα· ὥσπερ γὰρ φύσει τόδε μετὰ τόδε ἐστίν, οὕτω καὶ ἐνεργείᾳ. τὸ δὲ πολλάκις φύσιν ποιεῖ.*

[190]) De mem. 453 a 28: *ἔοικε τὸ πάθος τοῖς ὀνόμασι καὶ μέλεσι καὶ λόγοις, ὅταν διὰ στόματος γένηταί τι αὐτῶν σφόδρα· παυσαμένοις γὰρ καὶ οὐ βουλομένοις ἐπέρχεται πάλιν ᾄδειν ἢ λέγειν.*

[191]) De mem. 453 a 14: *ὅτι δὲ σωματικόν τι τὸ πάθος καὶ ἡ ἀνάμνησις ζήτησις ἐν τοιούτῳ φαντάσματος, σημεῖον τὸ παρενοχλεῖν ἐνίους, ἐπειδὰν μὴ δύνωνται ἀναμνησθῆναι.* A dále dí: *καὶ ὁ ἀναμιμνησκόμενος καὶ θηρεύων σωματικόν τι κινεῖ, ἐν ᾧ τὸ πάθος.*

[192]) De an. 408 b 15: *τοῦτο δὲ μὴ ὡς ἐν ἐκείνῃ τῆς κινήσεως οὔσης, ἀλλ' ὁτὲ μὲν μέχρι ἐκείνης, ὁτὲ δ' ἀπ' ἐκείνης, οἷον ἡ μὲν αἴσθησις ἀπὸ τωνδί, ἡ δ' ἀνάμνησις ἀπ' ἐκείνης ἐπὶ τὰς ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις κινήσεις ἢ μονάς.*

[193]) Viz ad 182.

nickém, nýbrž jest jí na druhé straně potřebna též vlastní práce duševná, soud, jejž v duchu pronášíme a jímž stav minulý si opětně uvědomujeme [194]). Každý, kdo vzpomíná, co prvé viděl, slyšel atd. . . ., přemýšlí zajisté a pronáší soud. Je vzpomínání zkrátka uvědomění si opětné toho, co jsme dříve viděli neb smysly pojali, a děje se pochody již označenými [195]).

Byla-li pamět analogií pouhé představivosti smyslové, je vzpamatování obdobno rozumové představivosti a zároveň s touto bezprostředným přestupem k vlastní činnosti rozumové.

Snaživost (*ὄρεξις*).

§ 47. Schopnost snaživá připojuje se u Aristotela ke smyslovému vnímání a představivosti, v nich majíc podklad a původ[196]). Obsahuje pak snaživost tato při sensitivné části duševné toliko snahy a žádosti, jež ze smyslové činnosti a z představ z ní povstalých bezprostředně mohou se vyvíjeti.

Přechod od vnímání smyslového k žádosti tvoří city [197]), jež jeví se i u nejnižších živoků, kteří na př. jen hmatem jsou obdařeni [198]). Podmínka, aby žádost po něčem povstala, je cit příjemna (= *ἀγαθόν*) a přesvědčení, že žádaného možno dosíci [199]). Netvoří však city u Aristotela zvláštní třídy jevů duševných, doprovázejíce na jedné straně smyslové vnímání, na druhé žádostivost. Příčina, proč Aristoteles právě citům zvláštního, samostatného postavení nevykázal, zdá se nám záležeti v tom, že, pozoruje povahu jich, neměl jich za princip čistě duševný, nýbrž

---

[194]) De mem. 453 a 9: *αἴτιον* (totiž toho, že zvířata nemají této schopnosti) *δ' ὅτι τὸ ἀναμιμνήσκεσθαί ἐστιν οἷον συλλογισμός τις· ὅτι γὰρ πρότερον εἶδεν ἢ ἤκουσεν ἤ τι τοιοῦτον ἔπαθε, συλλογίζεται ὁ ἀναμιμνησκόμενος καὶ ἔστιν οἷον ζήτησίς τις.*

[195]) De mem. 451 b 2: *ὅταν ἀναλαμβάνῃ* (τις), *ἣν πρότερον εἶχεν ἐπιστήμην ἢ αἴσθησιν, ἢ οὗ ποτε τὴν ἕξιν ἐλέγομεν μνήμην, τοῦτ' ἐστὶ καὶ τότε τὸ ἀναμιμνήσκεσθαι τῶν εἰρημένων τι.*

[196]) De an. 431 a 13: *καὶ οὐχ ἕτερον τὸ ὀρεκτικὸν καὶ φευκτικόν, οὔτ' ἀλλήλων οὔτε τοῦ αἰσθητικοῦ, ἀλλὰ τὸ εἶναι ἄλλο.*

[197]) De an. 414 b 4: *ᾧ δ' αἴσθησις ὑπάρχει, τούτῳ ἡδονή τε καὶ λύπη καὶ τὸ ἡδύ τε καὶ λυπηρόν, οἷς δὲ ταῦτα, καὶ ἡ ἐπιθυμία.* Před tím (414 b): *εἰ δὲ τὸ αἰσθητικὸν* (t. *ὑπάρχει*), *καὶ τὸ ὀρεκτικόν.* — O citu mluví pak zvláště Eth. Nic. 1174 b 20 slovy: *κατὰ πᾶσαν γὰρ αἴσθησίν ἐστιν ἡδονή, ὁμοίως δὲ καὶ διάνοιαν καὶ θεωρίαν, ἡδίστη δ' ἡ τελειοτάτη, τελειοτάτη δὲ ἡ τοῦ εὖ ἔχοντος πρὸς τὸ σπουδαιότατον τῶν ὑφ' αὐτήν.* Rhet. 1369 b 33: *ὑποκείσθω δ' ἡμῖν εἶναι τὴν ἡδονὴν κίνησίν τινα τῆς ψυχῆς καὶ κατάστασιν ἀθρόαν καὶ αἰσθητὴν εἰς τὴν ὑπάρχουσαν φύσιν, λύπην δὲ τοὐναντίον.*

[198]) De an. 414 b 14: .... *νῦν δ' ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω, ὅτι τῶν ζῴων τοῖς ἔχουσιν ἁφὴν καὶ ὄρεξις ὑπάρχει.*

[199]) De mot. an. 701 a 23: *αἱ δὲ προτάσεις αἱ ποιητικαὶ διὰ δύο εἰδῶν γίνονται, διά τε τοῦ ἀγαθοῦ καὶ διὰ τοῦ δυνατοῦ.* Ibdm. 32: *ποτέον μοι ἡ ἐπιθυμία λέγει, τοδὶ δὲ ποτὸν ἡ αἴσθησις εἶπεν ἢ ἡ φαντασία ἢ ὁ νοῦς· εὐθὺς πίνει.*

více za tělesný (*λόγοι ἔνυλοι*). Vedle toho jsou povahou svou city jen určitý stav — můžeme říci: rozpoložení mysli —, nemají však žádné aktivné působnosti jako poznávavost a snaživost. Proto nemohl jim zvláštního postavení přiřknouti v duši, která je čistá *ἐντελέχεια*, činnost naprostá [200]). Mimo to druží se city bezprostředně ke smyslovým pocitům, jsouce s nimi příbuzné povahy a nevyvíjejíce se z vlastních základných prvků [201]).

Aby žádost, citem byvši ze smyslového vnímání vyvozena, došla uskutečnění, je třeba pohybu. Principem pohybu toho je vůle, snaha, kterou Aristoteles rozlišuje ve dvě třídy, rozeznávaje snaživost duši sensitivné náležející a vůli rozumnou. Tato, od Aristotela *βούλησις* zvaná, náleží rozumné části duševné a je vlastní člověku, kdežto z pouhé činnosti smyslové a představivosti jen vůle smyslná se vyvíjí [202]). Pohyb jakožto projev této nižší snahy Aristoteles vysvětluje opět způsobem fysiologickým z oteplení a ochlazení, jež stahování a roztahování určitých částí tělesných působí, samo jsouc výsledkem činnosti citové [203]).

§ 48. Avšak ani nižší vůle a žádost smyslová — o níž v odstavci tomto je nám jednati — není povahy stejnorodé. Aristoteles pozoruje v ní zápas protiv jednotlivých, jež z pravidla označuje Platonskými názvy *θυμός* a *ἐπιθυμία*.

Je nám však z polemiky jeho proti Platonovi, výše vzpomenuté, známo, že vytýkal Platonovi nesprávnost různění tohoto a ukázal zřejmě k tomu, že rozdíl mezi oběma pojmy je nepatrný, ano že větší rozdíl nacházíme na př. mezi činností smyslovou a představivou [204]). Není tedy nijak pravděpodobno, že by sám rozdělení toto byl přijal a v třídění své vřadil, ač místa některá na prvý pohled tomu by se zdála nasvědčovati [205]) a

---

[200]) Srv. Wallace Psych. of Ar. Introd. str. CXVII.

[201]) Aristoteles měl vůbec hlavně zřetel k theoretické a praktické stránce bytosti lidské — viz třetí jeho klassifikaci —, kdežto části citové takřka nedbal. Mezi oběma prvými spatřujeme zajisté u něho dokonale provedenou analogii. Co je po stránce theoretické pravda a lež, to je po stránce praktické dobro a zlo, co po oné affirmace a negace, to po této snaha po něčem a ubíhání něčeho. Srv. Eth. Nic. 1139 a 21: *ἔστι δ' ὅπερ ἐν διανοίᾳ κατάφασις καὶ ἀπόφασις, τοῦτ' ἐν ὀρέξει δίωξις καὶ φυγή.*

[202]) De an. 433 a 25: *ἡ δ' ὄρεξις κινεῖ παρὰ τὸν λογισμόν· ἡ γὰρ ἐπιθυμία ὄρεξίς τις ἐστιν.*

[203]) Obšírný výklad o tom v pojednání De mot. an. zvl. 701 b 1 (srv. Zeller Ph. d. Gr. II [3], 2 p. 584 a pozn. 3.)

[204]) Viz ad 110.

[205]) De motu an. 700 b 22: *βούλησις δὲ καὶ θυμὸς καὶ ἐπιθυμία πάντα ὄρεξις.* — De an. 414 b 2: *ὄρεξις μὲν γὰρ ἐπιθυμία καὶ θυμὸς καὶ βούλησις.* — De an. 432 b 5: *ἔν τε τῷ λογιστικῷ γὰρ ἡ βούλησις γίνεται καὶ ἐν τῷ ἀλόγῳ ἡ ἐπιθυμία καὶ ὁ θυμός.* — Magn. mor. 1187 b 36: *ὀρέξεως δέ ἐστιν εἴδη τρία ἐπιθυμία, θυμός, βούλησις.*

mnohé ke tvrzení svedla, že Aristoteles vskutku rozdíl zásadný činil mezi oběma pojmy[206]). Aristoteles se zde zajisté nedopustil nikterak nedůslednosti, nýbrž toliko naproti vůli rozumné (*βούλησις*) položil projevy různé snaživosti a chtivosti duše sensitivné, pojmenovav je všeobecně dvěma názvy, v době té právě z mluvy obecné i nauky Platonovy běžnými, aniž tím stanovil jakýsi zásadný rozdíl mezi oběma pojmy aneb vytkl každému z nich přesně určitý a vymezený význam [207]).

Hybnost (*ψυχὴ κινητική*).

§ 49. Duše sensitivná je konečně též principem volného pohybu, i nazývá se proto u Aristotela též *ψυχὴ κινητική*. Pohyb tento jest uvědomělý, volný, kdežto u duše vegetativné jeví se toliko pohyb mimovolný, neuvědomělý, instinktivný (jako vzrůst rostlin atd. . . .). Je to další vývoj žádostivosti, jak právě jsme vytkli, a má se k ní tedy podobně, jako představivost k počitku. Žádostivost i pohyb tvoří dvě stránky téže podstaty, různící se nicméně navzájem. Pouhá žádost záleží v tom, že dojmy smyslovými jsou vzbuzeny různé city, na nichž duše nalézá libost neb nelibost, z čeho povstává touha po dosažení něčeho neb po vzdálení se toho; pokud však náleží jen k této části duševné, je toliko potenciálná, kdežto v aktuálnou působnost vstupuje teprve částí duše hybnou [208]).

Že v souvislosti je hybnost tato s činností smyslovou a žádostivou, ano že vlastně jest obou výslednicí, Aristoteles označuje

---

[206]) Všechna místa jsou sebrána u Zellera Phil. d. Gr. II, 2 str. 586 p. 1. — Zeller sám ukazuje správně zajisté k tomu, že Aristoteles nedbá stránky citové, a pokud k ní pozornost obrací, na mnoze ji právě pojmu *θυμός* podřaďuje. Srv. slova jeho na str. 584: „Auf die Seite des Willens stellt Aristoteles, der, sowenig als Plato, im Gefühl eine eigene Thätigkeitsform unterscheidet, auch solches, was wir eher zu diesem rechnen würden; die Liebe z. B. wird auf den *θυμός* zurückgeführt, unter dem also nicht blos der Muth, sondern auch das Gemüth zu verstehen ist.“ Více o pojmech těchto — ač málo jasného a nepopěrného — možno se dočísti u Brentana (Ps. d. Ar. str. 105 a n.), Meyera (*ὁ θυμός* apud Aristotelem Platonemque, Bonn 1876), Waltera (Praktische Vernunft bei Aristoteles str. 199).

[207]) Jak značně mluva obecná a názory lidové (hlavně pak též starší představy básnické) působily ve vývoj filosofického názvosloví Platonova a Aristotelova, pěkně ukázal K. Schlottmann ve spise Das Vergängliche und Unvergängliche in der menschlichen Seele nach Aristoteles (Ind. un. Halle 1873, str. 33 a n.).

[208]) Brentano Ps. d. Ar. str. 109: „Wenn nämlich zur sinnlichen Vorstellung die Begierde hinzugetreten ist, so folgt aus dieser die Bewegung, indem die in dem Sinne aufgenommene Form als Zweck, die Begierde aber als bewegende Ursache wirkt, aus welchen beiden Principien nach den allgemeinen Lehren der Aristotelischen Physik die Wirkung selbst hervorgeht.“ — Srv. De an. 433 b 17: . . . *κινεῖται γὰρ τὸ ὀρεγόμενον ᾗ ὀρέγεται, καὶ ἡ ὄρεξις κίνησίς τίς ἐστιν ἢ ἐνέργεια* . . . — Ibdm. 433 b 27: *ὅλως μὲν οὖν, ὥσπερ εἴρηται, ᾗ ὀρεκτικὸν τὸ ζῷον, ταύτῃ ἑαυτοῦ κινητικόν.*

slovy zřejmými a určitými [209]). Ovšem na druhé straně stojí hybnost tato někdy v souvislosti s rozvahou a vůlí rozumnou, ji uskutečňujíc [210]).

Rozumnost (*ψυχὴ διανοητική, intellectus*).

§ 50. U člověka přistupuje k duši výživné a počitkové duše rozumová. Tato rozeznává dle Aristotela člověka od zvířete a činnost její je duši lidské nejvlastnější, tvoříc pravou její podstatu [211]). Kdežto obě nižší části duševné mají mnoho společného navzájem, musíme naproti nim právě tuto část rozeznávati. Netělesnost naprostá, děje duševné bez podmínek fysiologických a určitých orgánů jsou hlavní odchylný znak její [212]).

Aristoteles doličuje zvláště zevrubně poměr smyslového vnímání k rozumovému poznávání. Smyslovou činností pojímáme, co je smysly pojatelno, rozumovou pak, co je myslitelno. Předmět činnosti smyslové je ve světě vnějším, činnost rozumová má předmět v sobě samé. Blíže pak jsou určeny tyto předměty v různosti vzájemné jako jednotliviny a všeobecniny. Smysly zajisté vždy poznáváme jen něco individuálného, činností však rozumovou směřujeme k uznamenávání všeobecnin. Zrak zajisté poznává předmět bílý neb černý, ale o barvě jakožto pojmu nijak nás nepoučuje. Rovně zvuk, všeobecně řečeno, není ani ten ani onen určitý, ni zvuk, jejž vydává lyra ni kteréhokoli jiného nástroje; podstatu jeho pojímáme jen rozumem. S tím souvisí přirozeně, že činnost smyslová není libovolná, nýbrž závisí na existenci předmětu vnějšího, kdežto přemýšlení rozumové má podnět dostatečný v sobě samu [213]). Nesamostatnost činnosti smyslové naproti rozumové jeví se i v tom, že jest jí potřebí medií výše vzpomenutých a orgánů smyslových, bez čehož obého je činnost rozumová. I v tom Aristoteles spatřuje rozdíl, že činnost smyslová při silných dojmech ochabuje, ano úplně může býti ochromena, kdežto při činnosti rozumové dojmy a podněty silnější

---

[209]) De somn. et vig. 455 b 34: *ὅτι μὲν οὖν ἡ τῆς αἰσθήσεως ἀρχὴ γίνεται ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ μέρους τοῖς ζῴοις ἀφ᾽ οὗπερ καὶ ἡ τῆς κινήσεως, διώρισται πρότερον ἐν ἑτέροις.*

[210]) De an. 433 a 17: *ὥστε εὐλόγως ταῦτα δύο φαίνεται τὰ κινοῦντα, ὄρεξις καὶ διάνοια πρακτική.*

[211]) De an. 403 a 8: *μάλιστα δ᾽ ἔοικεν ἴδιον τὸ νοεῖν.*

[212]) De an. 429 a 24: *διὸ οὐδὲ μεμῖχθαι εὔλογον αὐτὸν* (t. *τὸν νοῦν*) *τῷ σώματι· ποιός τις γὰρ ἂν γίγνοιτο, ἢ ψυχρὸς ἢ θερμός, ἢ κἂν ὀργανόν τι εἴη, ὥσπερ τῷ αἰσθητικῷ· νῦν δ᾽ οὐδέν ἐστι.*

[213]) De an. 417 b 18: *καὶ τὸ κατ᾽ ἐνέργειαν δὲ ὁμοίως λέγεται τῷ θεωρεῖν· διαφέρει δέ, ὅτι τοῦ μὲν τὰ ποιητικὰ τῆς ἐνεργείας ἔξωθεν, τὸ ὁρατὸν καὶ τὸ ἀκουστόν, ὁμοίως δὲ καὶ τὰ λοιπὰ τῶν αἰσθητῶν. αἴτιον δ᾽ ὅτι τῶν καθ᾽ ἕκαστον ἡ κατ᾽ ἐνέργειαν αἴσθησις, ἡ δ᾽ ἐπιστήμη τῶν καθόλου· ταῦτα δ᾽ ἐν αὐτῇ πώς ἐστι τῇ ψυχῇ. διὸ νοῆσαι μὲν ἐπ᾽ αὐτῷ, ὁπόταν βούληται, αἰσθάνεσθαι δ᾽ οὐκ ἐπ᾽ αὐτῷ· ἀναγκαῖον γὰρ ὑπάρχειν τὸ αἰσθητόν.*

k jejímu zvýšení a zmohutnění přispívají [214]). Konečně Aristoteles užívá, aby různost obou pojmů ozřejmil, tohoto srovnání. Obě činnosti mají úkolem poznání, ale kdežto smyslové vnímání je podobno čáře přímé, která od orgánu smyslového směřuje k předmětu pojímanému, Aristoteles srovnává činnost rozumovou s čárou zakřivenou, která, záhyb činíc, k sobě samé se vrací, čili při činnosti smyslové je podmět a předmět něco rozdílného, kdežto při činnosti rozumové jest i předmět racionálný, takže rozum přemýšleje od sebe vychází a v sebe sama zase se vrací, což nejdokonaleji ovšem děje se v rozumu božském, jenž „sebe sama myslí“ [215]).

§ 51. Avšak přes to hranice mezi činností rozumovou a smyslovým pojímáním není nijak nepřekročitelna, ano právě dle nauky Aristotelovy činnost smyslová a představivost jsou podkladem činnosti rozumové [216]). Mezi smyslovým vnímáním a myšlením rozumovým shledáváme proto u Aristotela analogii, jež zřejmě na jevo vychází při třetím jeho třídění, které právě na principu této vespolné sounáležitosti obou činností poznávacích a vývoji jich se zakládá. Mát se právě smyslové vnímání k činnosti rozumové jako *δύναμις* k *ἐνέργεια.*

§ 52. Aby přechod látky smyslné v činnost přemýšlecí vysvětlil, stanoví Aristoteles v lidské duši rozumové dvě stránky aneb funkce odlišné, z nichž jedna zove se *νοῦς ποιητικός*, druhá *νοῦς δυνάμει* čili *παθητικός* [217]). Aristoteles podává výklad svůj stručně de an. III. 5. Označuje pak tu poměr rozumu trpného k činnému jako poměr *δύναμις* k *ἐνέργεια.* Rozum činný, jenž vše působí, je naprosto odloučen od těla, čistý, bez trpnosti a ne-

---

[214]) De an. 429 a 31: *ἡ μὲν γὰρ αἴσθησις οὐ δύναται αἰσθάνεσθαι ἐκ τοῦ σφόδρα αἰσθητοῦ, οἷον ψόφου ἐκ τῶν μεγάλων ψόφων, οὐδ' ἐκ τῶν ἰσχυρῶν χρωμάτων καὶ ὀσμῶν οὔτε ὁρᾶν οὔτε ὀσμᾶσθαι· ἀλλ' ὁ νοῦς ὅταν τι νοήσῃ σφόδρα νοητόν, οὐχ ἧττον νοεῖ τὰ ὑποδεέστερα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον.*

[215]) De an. 429 b 14: *τῷ μὲν οὖν αἰσθητικῷ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν κρίνει, καὶ ὧν λόγος τις ἡ σάρξ· ἄλλῳ δὲ ἤτοι χωριστῷ ἢ ὡς ἡ κεκλασμένη ἔχει πρὸς αὑτὴν ὅταν ἐκταθῇ, τὸ σαρκὶ εἶναι κρίνει.* — Podal jsem parafrasi tohoto srovnání, jež se celkem shoduje s výkladem Teichmüllerovým (Studien zur Gesch. d. Beg. str. 487—498). Je toto místo jedno z nejnesnadnějších, a daleko by mne vedlo, kdybych více se měl o něm šířiti. Odkazuji toliko k Themistiovi p. 551, Simplikiovi fol. 65 a, Trendelenburgovi p. 391 (2. vyd.), Wallaceovi p. 268.

[216]) De sens. et sens. 445 b 16: *οὐδὲ νοεῖ ὁ νοῦς τὰ ἐκτὸς μὴ μετ' αἰσθήσεως ὄντα.* — De an. 434 b 3: *οὐχ' οἷόν τε δὲ σῶμα ἔχειν μὲν ψυχὴν καὶ νοῦν κριτικόν, αἴσθησιν δὲ μὴ ἔχειν.* — Ibdm. 432 a 7: *καὶ διὰ τοῦτο οὔτε μὴ αἰσθανόμενος μηδὲν οὐδὲν ἂν μάθοι οὐδὲ ξυνίοι* . . . .

[217]) Slova *νοῦς ποιητικός* Aristoteles sám neužíval, ale zajisté od nejbližších jeho žáků bylo vytvořeno v jeho smysle; neboť sám nazývá pojem, o který tu jde, někdy prostě *νοῦς*, jindy zase *τὸ ποιητικόν.*

smrtelný, rozum trpný (= vnímavý), jenž vším se stává, je smrtelný (*φθαρτός*) a toliko pomocí činného může mysliti. Rozum činný je dle pojmu svého dříve nežli trpný, ačkoli v individui tento časově mu předchází. Všeobecná a stručná slova tato o předmětě tak abstraktném připouštějí ovšem výklady rozmanité i sporné. Již Themistios děl, že Aristoteles sám v otázce této *ἀποροῦντι μᾶλλον ἢ διδάσκοντι προσέοικεν* (fol. 71 b.). Podáme proto sami stručný nástin výkladů podaných a připojíme k němu některé poznámky vlastní [218]).

§ 53. V celém vývoji dějinném spatřujeme hlavně dva směry, jež sledoval výklad pojmů těchto. Theofrastos, jak z Themistia poznáváme, měl obě tyto části duše rozumné za něco nehmotného, co tvoří podstatnou část bytosti lidské, nejsouc jí nic cizího, nýbrž v ní majíc svůj původ [219]). Naproti tomu jest Alexandrovi z Afrodisie rozum trpný (nazývaný u něho *νοῦς ὑλικός*) toliko schopnost přijímati idee, podoben jsa tomu, co ještě není psáno na desku ducha lidského, co však v budoucnosti tam bude napsáno [220]). Rozum činný pak je mu něco bytosti lidské naprosto cizího, co teprve později vstupuje v duši naši. Je to čistá substance duchová, totožná s podstatou božskou, jakási její emanace, která způsobuje naši intelligenci individuálnou [221]). Spojení tohoto ducha absolutného s rozumem trpným jest jen dočasné, jsouc toliko hybnou příčinou vnější a ustávajíc, jakmile akt myšlení je dokonán. Rozum trpný je na těle závislý a s ním tudíž zaniká. Je patrno působení názoru novoplatonského a křesťanského v tento pomysl.

Ve středověku výklad Alexandrův nalezl nejvíce následovatelů. Tak řídili se jím zvláště přední stoupenci školy arabské: Avicenna a Averroes.

---

[218]) Bližší podrobnosti ve spisech: Brentano Die Psychologie des Aristoteles str. 5 a n., Wallace Aristotle's psychology str. CVII a n., E. Renan Averroes et l'averroïsme (3. ed. 1866) str. 128, Chaignet A. Ed. Essai sur la psych. d' Ar. str. 524 str. 4.

[219]) Themistios, Paraphr. d. anim. f. 91, zvláště místa jako: *ἀλλὰ τὸ ἔξωθεν ἄρα οὐχ ὡς ἐπίθετον, ἀλλ' ὡς ἐν τῇ πρώτῃ γενέσει συμπεριλαμβανόμενον θετέον*, t. j. slovy *ἔξωθεν* Aristoteles neznačí rozum jako nějaký živel cizí, zvenčí v duši lidskou vstupující, nýbrž živel tento je v ní samé od počátku obsažen. V bytosti duše lidské jsou dle tohoto názoru sloučeny oba druhy rozumnosti: „*μικτὸν γάρ πως ὁ νοῦς ἔκ τε τοῦ ποιητικοῦ καὶ τοῦ δυνάμει.*“

[220]) De an. I, f. 139: *ἐοικὼς πινακίδι ἀγράφῳ, μᾶλλον δὲ τῆς πινακίδος ἀγράφῳ, ἀλλ' οὐ τῇ πινακίδι αὐτῇ· αὐτὸ γὰρ τὸ γραμματεῖον ἤδη τι τῶν ὄντων ἐστίν.*

[221]) Ibdm. 144: *τοῦτο δὴ τὸ νοητόν τε τῇ αὐτοῦ φύσει καὶ κατ' ἐνέργειαν νοῦς, αἴτιον γινόμενον τῷ ὑλικῷ νῷ τοῦ κατὰ τὴν πρὸς τὸ τοιοῦτον εἶδος ἀναφορὰν χωρίζειν τε καὶ μιμεῖσθαι καὶ νοεῖν καὶ τῶν ἐνύλων εἰδῶν ἕκαστον καὶ ποιεῖν νοητὸν αὐτό, θύραθέν ἐστι λεγόμενος νοῦς ὁ ποιητικός, οὐκ ὢν μόριον καὶ δύναμίς τις τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, ἀλλ' ἔξωθεν γινόμενος ἐν ἡμῖν, ὅταν αὐτὸ νοῶμεν . . . χωριστὸς δέ ἐστιν ἡμῶν τοιοῦτος ὢν εἰκότως.*

Avicenna (Ibn-Sina) představoval si sféry bytostí intelligibilných, v nichž formy poznávací, ideee, od vyšších k nižším se sdělují, až konečně poslední z těchto sfér jest intellectus agens, jenž působením svým na rozum trpný vyvozuje myšlení a poznání [222]). Rozum trpný sám (intellectus materialis) je mu passivným podkladem ideí těchto, zvláštní mohutnost duševná, tudíž povahy netělesné a bez určitého orgánu, nesmrtelná, jež takto světlem rozumu činného stává se schopnou poznávati všeobecniny [223]). Při každém aktu poznávacím forma intelligibilná znova sestupuje v rozumnost trpnou [224]). Avicenna, opustiv theorii Alexandrovu o tělesné a smrtelné povaze ducha trpného, přiblížil se na druhé straně Platonovi a neviděl ve smyslovém vjemu počátek duševného poznání vůbec, nýbrž nanejvýš činitele vedlejšího, jehož součinnost v podřízené míře k poznání aktuálnému přispívá. Toto samo má však původ mimotný v či nné intelligenci.

Ještě dále šel Averroes (Ibn-Roschd). Člověk po narození je dle něho bytost povahy toliko tělesné a tudíž smrtelné beze vší poznávací mohutnosti duševné, obdařená toliko činností smyslovou. Ale právě ve vývoji této činnosti tkví možnost vyššího poznání. Vyznačujeť ji jakási rozumnost smyslná (intellectus passibilis), jíž je schopen srovnávati představy smyslné mezi sebou, vynikaje tím nad zvířata [225]). Tou je zjednána ve člověku jakási praedisposice, jíž jest uschopněn přijímati affekce od čisté rozumnosti, která sama jest odloučena. Rozumnost ona smyslná vytvořuje totiž představivostí a uchovává v paměti představy, jež samy mají toliko schopnost státi se myslitelnými. Schopnost tato přechází ve skutečnost působením rozumu činného (intellectus agens). Jím představy stávají se myslitelnými a jsou přijímány a zachycovány rozumem potenciálným (= trpným, int. materialis), jenž si je uvědomuje a uchovává [226]). Obě tyto funkce rozumové nerůzní

---

[222]) Metaph. tract. IX, c. 4.

[223]) Lib. natur. VI, p. 5 c. 2 princ.: Id, de quo nulla est dubitatio, hoc est, quod in homine est aliqua substantia, quae apprehendit intelligibilia recipiendo. Dicemus ergo, quod substantia, quae est in subiectum intelligibilium, non est corpus neque habens esse propter corpus ullo modo, eo quod est virtus in eo aut forma eius. Srv. dále ibdm. c. 5 princ.

[224]) Ibdm. p. 5 c. 5: Sic anima rationalis, cum coniungitur formis aliquo modo coniunctionis, aptatur, ut contingant in ea ex luce intelligentiae agentis ipsae formae nudae ab omni permixtione.

[225]) De an. III, 4. t. c. 20. f. 171 b: Et per istum intellectum (quem vocat Aristoteles passibilem) differt homo ab aliis animalibus. — De an. III, 1. t. c. 20. f. 171 a: Aristoteles intendebat hic per intellectum passibilem virtutem imaginativam humanam ...

[226]) De an. III, 1. t. c. 5. f. 165 a: Consentaneum est credere reperiri in anima duas partes intellectus, quarum una est, quae recipit, quae quid sit, hic fuit probatum, alia vero, quae agit, et est illa, quae facit, ut illae intentiones et conceptus existentes in virtute imaginativa moveant intellectum materialem actu, postquam erant moventes

se v lidech jednotlivých, jsou vždy společny a totožny, a toliko individua dle míry své praedisposice smyslné mají v nich nestejnou účast [227]). Takto ve spekulaci arabské faktum myšlenky lidské, zbaveno jsouc povahy individuálné, stává se faenomenem universálným a výslednicí sil vyšších, nežli které nalézáme v individuálném nitru duševném. Zároveň pak jednotnost a totožnost vší rozumnosti značí věčné trvání civilisace a kultury všeho člověčenstva, ježto jí obrozuje a zachovává se rozumnost stále v nových pokoleních.

Sv. Tomáš Aquinský porozuměl celé věci více v souhlase s míněním Theofrastovým [228]). Rozeznává ve smysle Aristotelově intellectus agens a intellectus possibilis, obé však je mu netělesno, povahy čistě duševné a obé náleží individuálné podstatě lidské. Mohutnosti ty nemají potřebí žádného orgánu; neboť v nich duše povznešena je nad hmotnost a odloučena ode všech podmínek fysiologických, jevíc se tu v pravém, čistém bytu svém [229]). Činnost smyslová a představivá je podkladem poznání rozumového, podávajíc mu látku povahy individuálné. Rozum činný osvěcuje, co činnosti ty poskytují, a abstrahuje z představ individuálných pojmy všeobecné, čině je v jednotlivinách myslitelnými. Rozum vnímavý pak je vlastní naše mohutnost poznávací, jím pojímáme všeobecniny onou abstrakcí nabyté. Ty jsou v něm nejprve jen dle možnosti a on sám tudíž podobá se prázdné desce, na níž vepsány mají býti formy intelligibilné. Sv. Tomáš zajisté přiblížil se opět původnímu pomyslu Aristotelovu. Neprávem toliko dle soudu našeho přičítal nesmrtelnost i rozumu vnímavému, veden

---

ipsum in potentia ... et has duas partes esse ingenitas et incorruptibiles, et quod ratio ipsius agentis ad recipiens est veluti ratio ipsius formae ad ipsam materiam.

[227]) Destr. Destr. f. 349 b: Necesse est, ut sit anima non divisibilis ad divisionem individuorum, et ut sit etiam quid unum in Socrate et Platone. Ibdm.: Scientiae sunt aeternae et non generabiles nec corruptibiles, nisi per accidens, scilicet ex copulatione earum Socrati et Platoni .... quoniam intellectus nihil est individuitatis. — De an. III, 1. t. c. 5, f. 165 a: Ex hoc dicto nos possumus opinari intellectum materialem esse unicum in cunctis individuis. Podobně i Destr. Destr. f. 18: Anima quidem Socratis et Platonis sunt eaedem aliquo modo et multae aliquo modo ..... Anima assimilatur lumini, et sicut lumen dividitur ad divisionem corporum, sic est res in animabus cum corporibus.

[228]) Opuscul. XV: De unitate intellectus contra Averroistas a Comm. in Ar. libros de anima III, 4 a 5. Summa theol. 1a, 79, 2 corp.; ibdm. 84, 6. corp.

[229]) Comment. De an. III, lect. 7: Dicitur enim separatus intellectus, quia non habet organum sicut sensus. Et hoc contingit propter hoc, quia anima humana propter suam nobilitatem supergreditur facultatem materiae corporalis et non potest totaliter includi ab ea. Unde remanet ei aliqua actio, in qua materia corporalis non communicat. Et propter hoc potentia eius ad hanc actionem non habet organum corporale et sic est intellectus separatus.

jsa k tomu dogmatem církevním. Z novějších vykladatelů přidrželi se jeho vývodů hlavně Trendelenburg a Brentano. Jest jim rozum činný vlastní individuálné bytosti lidské, ač příbuznosti jeho s rozumem božským nepopírají. Jest jim to poslední a nejvyšší princip myšlenkové činnosti, jenž jí dodává jistoty, pravdivosti a zdůvodněnosti. Brentano určuje jej blíže jakožto sílu duše lidské, jež před myšlením a nevědomě působí na duši sensitivnou, jsouc takto vlastní příčinou, vyvozující myšlení lidské [230]). Zeller, uznávaje nemožným mystický výklad Alexandra z Afrodisie, ukazuje dobře k nesnázím, jež působí poměr rozumu činného jednak k existenci individuálné, jednak k duchu božskému [231]). Rozum vnímavý určuje Trendelenburg jako souhrn všech nižších funkcí poznávacích v jedno zauzlených [232]), Brentano rozlišuje rozum vnímavý (*νοῦς δυνάμει*) jakožto pouhou schopnost myšlení od rozumu trpného (*νοῦς παθητικός*), jenž je mu totožný s představivostí [233]). Toliko prvému náleží dle něho nesmrtelnost. Zellerovi je rozum vnímavý celek mohutností poznávacích, které povznášejí se nad smyslné vnímání a představivost, nedostupujíce však ještě nejvyššího stupně rozumu dokonalého, čili ona stránka činnosti rozumové, jež ze smyslné zkušenosti se vyvíjí. [234]).

Výkladu Alexandrova přidrželi se v nové době z valné míry zvláště Ravaisson a Renan. Dle Ravaissona zajisté rozum trpný je všeobecná možnost ve světě pomyslném, jako je jí ve světě smyslném první hmota, která je schopna státi se vším pomocí pohybu, jenž vychází od tvůrce. Rozum činný pak je absolutná intelligence, činnost tvůrčí, která všechny možné formy ve skutečnost uvádí a myšlení aktuálné tak vyvozuje. Bůh je mu

---

[230]) Brentano, Die Psychologie d. Aristoteles str. 180: „Der wirkende Verstand erscheint als eine vor allem Denken und daher bewusstlos wirkende Kraft des geistigen Theiles unserer Seele, die, zunächst dem sensitiven Theile zugewandt, ihm den nöthigen Impuls zur Rückwirkung auf das Geistige gibt und so die wirkende Ursache unseres Denkens wird."

[231]) Ph. d. Gr. II[3], 2 st. 572 a n.

[232]) Comment. str. 405: „Omnes illas, quae praecedunt facultates in unum quasi nodum collectas, quatenus ad res cogitandas postulantur, *νοῦν παθητικόν* dictas esse iudicamus."

[233]) L. l. st. 208: „Was also ist nach unserer Behauptung der *νοῦς παθητικός*? Er ist die Phantasie, welche als sinnliches Vermögen, wie das vierte Capitel lehrt, nicht an der *ἀπάθεια* des aufnehmenden Verstandes Theil hat."

[234]) Ph. d. Gr. II[3], 2 st. 575: „das Ganze der Vorstellungskräfte, welche über die sinnliche Wahrnehmung und die Einbildung hinausgehen, ohne doch schon die höchste Stufe des vollendeten, in seinem Gegenstand schlechthin zur Ruhe gekommenen Denkens zu erreichen, die dem Mannigfaltigen und Sinnlichen zugewendete, an das leibliche Leben geknüpfte, aus der Erfahrung sich entwickelnde Seite der Denkthätigkeit."

takto první příčinou jak onoho pohybu fysického, tak tohoto pomyslného [235]). Podle **Renana** rozum činný není povahy individuálné, nýbrž je neosobný, absolutný, existuje věčně mimo individua, která mají v něm toliko účast při svém myšlení. Srovnává jej s pomyslem Malebrancheovým o absolutném vidění v Bohu, nalézaje původ jeho již v nauce Anaxagorově o *νοῦς* [236]). Je to jakoby jiný druh duše vůbec, jejž studovati náleží spíše metafysikovi. I **Grote** blíží se tomuto názoru, vycházeje z metafysických theorií Aristotelových a klada rozum činný v působnost vesmírnou těles nebeských [237]).

Z novějších pokusů uvádíme tyto.

Teichmüller snaží se dovoditi, že v psychologii Aristotelově je přesně provedena parallelnost mezi funkcemi duševnými a je podmiňujícími pochody fysiologickými, a že tudíž rozum trpný dlužno vysvětlovati spíše zřetelem fysiologickým [238]). **Siebeck** činí vědomí základným pojmem celého poznání o činnosti rozumové a snaží se z tohoto moderného pomyslu psychologického vyvoditi názory Aristotelovy. V celku je mu asi *νοῦς δυνάμει* vědomí latentní, kdežto *νοῦς ἐνεργείᾳ* je souhrn představ uvědomělých [239]). **Wallace** určuje rozum trpný jako mohutnost, jež

---

[235]) Essai sur la métaphysique d'Aristote I, 587: „L'entendement est une puissance passive qui peut prendre toutes les formes, recevoir toutes les idées; comme la matière première, c'est ce qui peut tout devenir; c'est la puissance universelle dans le monde des idées, comme la matière première dans le monde de la realité" a na str. 588: „L'intelligence absolue est l'activité créatrice, qui fait venir à l'acte toute forme possible et qui produit toute pensée". Ibdm.: „Dans l'âme comme dans le monde des corps il faut une cause première, qui imprime le premier mouvement; et cette cause première, supérieure à la science, que serait-ce, si non Dieu même?"

[236]) Averroes et l'averroisme (3. vyd. 1860) str. 125: „Ce qui résulte de tout cela, c'est une théorie assez analogue à celle de Malebranche, une sorte de raison objective et impersonelle, qui éclaire tous les hommes, et par laquelle tout est intelligible."

[237]) Aristotle II, 230: „the great intellectual energy pervading the celestial body and acting upon all the animals susceptibles of its operation"; a jinde dí: „it is pure intellectual energy, unmixed, unimpressible from without and separable from all animal body."

[238]) Studien zur Geschichte der Begriffe (Berlin 1874) str. 450: „Dadurch kommen wir nun zu der bestimmten Ansicht, dass die leidende Vernunft materiell ist, denn ebenso wie jede Seelenthätigkeit die Entelechie der Bewegung des Leibes in einer gewissen Beziehung ist, so ist auch die höchste Entelechie, nämlich die thätige Vernunft, der funktionelle Ausdruck für das materielle Vermögen."

[239]) Gesch. d. Psych. I, 2, 68: „Wie ein und dasselbe abwechselnd Dunkelheit und Licht ist, so ist der *νοῦς* bald blosse Möglichkeit des bewussten, begrifflichen Denkens, bald thätige Wirklichkeit und Bewusstheit seiner Inhalte, und zwar letzteres insofern, als er die gegebenen concreten Verhältnisse, die ihm die Wahrnehmung nach ihrer allgemeinen Seite hin darbietet, in das Licht der begrifflichen Auffassung rückt; er bringt sich eben die in der Erfahrung liegenden, metaphysischen Be-

přijímá, slučuje a srovnává idee, jež však samy jsou dílem činnosti vyšší, rozumu činného, který tyto idee především tvoří, vyvozuje z představ smyslných, individuálných intelligibilný svět všeobecnin. Jen rozumu tomuto náleží věčnost a nesmrtelnost, rozum vnímavý je omezen na dobu života individuálného[240]).

§ *54*. Z nástinu podaného dosti zjevně již asi vyniká psychologický význam rozumu činného. Neshoda mezi vykladateli jeví se zajisté více při rozumu vnímavém. Aristoteles snažil se svým rozumem činným vysvětliti, jak možno v jednotlivinách, smyslovou činností a představivostí pojímaných, nalézati pojmy všeobecné, jich jsoucno tvořící, čili jak se to děje, že předměty smyslné (*αἰσθητά*) stávají se pomyslnými (*νοητά*)? Ovšem již smysl vnitřní (*κοινὴ αἴσθησις*) dodělával se některých všeobecnin, jak výše jsme ukázali, všeobecniny ty však byly tu právě toliko smyslně v jednotlivinách uznamenávány. Vedle toho však Aristoteles pozoroval v rozumu lidském cosi zvláštního, čeho není při nižších činnostech duševných, jistou samočinnost, samohybnost, která člověka pobízí a ponouká ku přemýšlení a touze po pravdě. Aristoteles zřel při nižších činnostech jen jakousi passivitu — smysly přijímají toliko dojmy zevnějška —, kdežto při činnosti rozumové objevuje se skutečná aktivita. I zvláštnost zajímavá, že lidé v myšlenkách svých se shodují a si rozumějí, že mají společný princip, jímž pravdu poznávají, že tytéž zákony logické řídí vůbec přemýšlení naše, tanula zajisté Aristotelovi na mysli.

§ *55*. Poměr tohoto rozumu činného ke vnímavému čili trpnému Aristoteles všeobecně charakterisuje jako poměr skutečnosti (*ἐνέργεια*) k možnosti (*δύναμις*)[241]). Jako všechny děje, tak i pochod myšlení Aristoteles vysvětluje proměnou, která je mu přechodem z mož-

---

ziehungen aus eigener Kraft zum Bewusstsein.“ Ibdm. st. 67 dí: „der wirkende *νοῦς* ist die Kraft, welche die im Inhalte der Vernunft liegenden Begriffe für den jedesmaligen Fall zum Bewusstsein bringt und damit ihre Synthesis im Denken ermöglicht.“

[240]) Wallace názor svůj krátce resumoval ve spisku „Outlines of the phil. of Ar.“ §. 48 slovy: „Over and above passive reason, which receives, combines and compares the various objects of thought, Aristotle recognises a creative reason which makes objects of thought, which renders the world intelligible, and bestows on the materials of knowledge those ideas or categories which make them accessible to thought.“ — Srv. mimo to str. CVI. úvodu jeho k Arist. psych.: „The receptive intellect which merely thinks a world that has been rendered intelligible cannot lay claim to any such preeminence. Its work is restricted to the lifetime of the man who uses it atd.“

[241]) De an. III, 5, 1. Srv. též 429 b 29: *ἢ τὸ μὲν πάσχειν κατὰ κοινόν τι διῄρηται πρότερον, ὅτι δυνάμει πώς ἐστι τὰ νοητὰ ὁ νοῦς, ἀλλ' ἐντελεχείᾳ οὐδέν, πρὶν ἂν νοῇ.*

nosti ve skutečnost. Je tedy νοῦς δυνάμει pouhá možnost a schopnost činnosti rozumové, kdežto νοῦς ποιητικός jest aktuálná její funkce. Jestliže však možnost jeví se vždy v jakési látce (ὕλη), nelze jí hledati v činnosti rozumové samé, nýbrž spíše v souhrnu předchozích funkcí sensitivných, v látce, jež, smysly jsouc sprostředkována, pamětí a představivostí dále jest upravena, aby v myšlení přecházela. Νοῦς παθητικός jest jakási zásobárna látky, předchozím vývojem nastrádané, jež očekává principu formujícího, aby se stala myslitelnou. Předmět hmotný, jak se obrazí v činnosti sensitivné, má vstoupiti v myšlenku, která však je přímý opak hmotnosti a smyslnosti. Vyrovnání protivy této nastává právě rozumem činným, jímž tělo samo stává se myslitelným. Ačkoli pak časově možnost předchází před skutečností, pojmově zajisté tato je nad onu povýšena, jsouc jejím důvodem. Nejčistší ἐνέργεια je rozum božský. V něm proto hledati nám bude též poslední důvod této působnosti rozumové, v člověku existující. Takto priorita duševnosti před veškerou tělesností a smyslností zdá se nám býti posledním výtěžkem spekulace Aristotelovy. Jde však z toho zároveň, že Aristoteles nijak není sensualistou, ač významu a dosahu smyslového vnímání proti Platonovi s takým zdarem hájí. Smysly skýtají podle něho toliko materiál poznání, vlastní úprava jeho k myslitelnosti děje se v nás principem apriorným, s myšlením božským spřízněným [242]).

§ *56*. Celý pochod přemýšlecí děje se dle Aristotela analogicky smyslovému vnímání [243]). Aristoteles tu bystře postřehl zajímavý vývoj přírodní. Bytosti nejnižší — rostliny — přijímají ze zevnějška hmotu pro vzrůst a rozplození, činnost smyslová u živoků a člověka postřehuje toliko formu předmětů vnějších, a konečně činnost myšlenková má předmět svůj úplně již v sobě samé, v nitru duševném. S tím souvisí, že tu není potřebí žádného ústředí jako při smyslech. Výsledek činnosti smyslové je tu opět učiněn předmětem činnosti vyšší. Představy smysly způsobené stávají se myslitelnými, a jako při pojímání smyslovém dálo se postřehování konkretnin individuálných, tak při činnosti rozumové jsou předmětem všeobecniny. Νοῦς παθητικός je takto ona tabula rasa, na kterou musí býti

---

[242]) Renan dí ve svém spise Averroes et l'averroisme na str. 127: „Il ne tient qu' à nous de faire dire à Aristote: Deux choses sont nécessaires pour l'acte intellectuel: 1° une impression du dehors reçue par le sujet pensant 2° une réaction du sujet pensant sur la donnée de la sensation. La sensation donne la matière de la pensée, le νοῦς ou la raison pure donne la forme.“

[243]) Odkazuji jen k některým místům. De an. 429 a 13: εἰ δή ἐστι τὸ νοεῖν ὥσπερ τὸ αἰσθάνεσθαι ... ibdm. 17: ὥσπερ τὸ αἰσθητικὸν πρὸς τὰ αἰσθητά, οὕτω τὸν νοῦν πρὸς τὰ νοητά, 431 b 2: τὰ εἴδη τὸ νοητικὸν ἐν τοῖς φαντάσμασι νοεῖ.

napsány dojmy smyslové, aby učiněny byly myslitelnými [244]). A princip to působící, tato konstitutivná forma, jež v jednotlivinách smyslných pojmy všeobecné odkrývá, je právě Aristotelův *νοῦς ποιητικός*. Ten není mu něčím, co by dalším vývojem smyslnosti mohlo býti vysvětleno, nýbrž je to živel mimotný, nesmrtelný. Aristoteles srovnává činnost tohoto principu konstitutivného s působností světla, jež barvu skutečnou barvou činí [245]). Můžeme zajisté v duchu jeho rozvésti srovnání to v tom smysle, že jako světlo vychází od slunce, tedy má původ mimo přírodu pozemskou, tak i tento činný princip rozumný původem svým je povznešen nad člověka individuálného, působě spřízněnost jeho se světem transcendentním. Jako pak světlo činí věci viditelnými, tak princip tento činí je myslitelnými. Aristoteles, ač v celém dušesloví svém empiricky si počínal, přece zde nemohl zastaviti vzletu myšlenek svých. Jako Platon v anamnesi a v účasti ve světě idei spatřoval vysvětlení všech zvláštností lidského života individuálného, tak Aristoteles objasňoval myšlení naše příbuzností činného rozumu lidského s rozumem božským [246]). Božstvo ostatní přírodu jaksi z dálí toliko spravuje a řídí, s člověkem však v nejvyšší jeho části duševné je v bezprostředném spojení, jemu samému se sdělujíc.

Vůle rozumná (βούλησις, νοῦς πρακτικός).

§ 57. Vedle vůle smyslné, o níž výše byl výklad podán, Aristoteles rozeznával vůli rozumnou čili rozum praktický. Mezi oběma je poměr jako mezi smyslností a rozumností vůbec. Jako smysly skýtaly látku poznání našemu, rozum pak činil ji myslitelnou, tak i žádostivost duše sensitivné musí býti ozařována světlem rozumu praktického, aby byla podkladem života mravného [247]). Jako onde představy smyslnosti naší stávaly se *νοητά*, tak i zde cíle žádostivosti nižší rozumem praktickým jsou posuzovány jako *βουλητά*. Při vůli smyslné jsou vodítkem jednání lidského příjemné neb nepříjemné, slast nebo strast, při vůli rozumné určují činnost naši představy dobra nebo zla [248]). Takto

---

[244]) De an. 429 b 31: *δεῖ δ' οὕτως ὥσπερ ἐν γραμματείῳ, ᾧ μηδὲν ὑπάρχει ἐντελεχείᾳ γεγραμμένον· ὅπερ συμβαίνει ἐπὶ τοῦ νοῦ.*

[245]) De an. 430 a 14: *καὶ ἔστιν ὁ μὲν τοιοῦτος νοῦς τῷ πάντα γίνεσθαι, ὁ δὲ τῷ πάντα ποιεῖν, ὡς ἕξις τις οἷον τὸ φῶς· τρόπον γάρ τινα καὶ τὸ φῶς ποιεῖ τὰ δυνάμει ὄντα χρώματα ἐνεργείᾳ χρώματα.*

[246]) Jeť mu *χωριστός, θεῖος* a De gen. an. 736 b 27 dí o něm: *λείπεται δὲ τὸν νοῦν μόνον θύραθεν ἐπεισιέναι καὶ θεῖον εἶναι μόνον.*

[247]) De an. 432 b 5: *ἔν τε τῷ λογιστικῷ γὰρ ἡ βούλησις γίνεται, καὶ ἐν τῷ ἀλόγῳ ἡ ἐπιθυμία καὶ ὁ θυμός.* Ibdm. 432 b 26: *ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὸ λογιστικὸν καὶ ὁ καλούμενος νοῦς ἐστιν ὁ κινῶν· ὁ μὲν γὰρ θεωρητικὸς οὐδὲν νοεῖ πρακτόν, οὐδὲ λέγει περὶ φευκτοῦ καὶ διωκτοῦ οὐδέν, ἀεὶ δὲ ἡ κίνησις ἢ φεύγοντος ἢ διώκοντός τί ἐστιν.*

[248]) Eth. Nic. 1111 b 16: *καὶ ἡ μὲν ἐπιθυμία ἡδέος καὶ ἐπιλύπου, ἡ προαίρεσις δ' οὔτε λυπηροῦ οὔθ' ἡδέος . . . . ἀλλὰ μὴν οὐδὲ βούλησίς γε*

zřetel theoretický i praktický při činnosti rozumové jsou jen různé stránky téže a jednotné podstaty, abstrahované z neustálených vjemů smyslových a povznešené v generalitu.

Aristoteles při rozumu praktickém rozeznává dvě funkce: *προαίρεσις* má zřetel k prostředkům, *βούλησις* sleduje cíl, za nímž snaha jednotlivcova se nese [249]).

§ 58. Podotkli jsme již, že Aristoteles při druhé své klassifikaci postavil se na hledisko empirické. Pozorovalť jevy životní ve všech třech říších přírodních, podkládaje jim příčinu duševnou, za dělidlo přijal různost těchto faenomenů vnějších, čímž ovšem bylo mu nutno přijíti v rozpor s principem třídným, čerpaným z vlastní, vnitřní povahy dějů a jevů psychických. Platon spojil v klassifikaci své pozorování vnitřní (duševnosti) i vnější (životnosti), z čehož dlužno si vysvětliti nedůslednost, nejasnost a neúplnost jeho třídění. Aristoteles měl zřetel převahou ke druhé stránce, z čeho zase vyšla jednostrannost. Odtud vyplynuly též neshody jednotlivé a nedůslednosti, z nichž tyto hlavně vytýkáme.

1. Jevy příbuzné a stejnorodé Aristoteles odloučil od sebe, na druhé pak straně spojil jevy podstatou svou odrůzněné, takže oprávněna je tu námitka, kterou sám činil Platonovi. Jeť smyslové pojímání žádosti a snaživosti méně příbuzno, nežli myšlení, jemuž je přípravou nezbytnou. Na druhé straně smyslný chtíč a žádostivost sebe nižší v podstatě vždy jsou stejnorodé s vůlí sebe velebnější a vznešenější, a přece obé Aristoteles vřaďuje v různé třídy. Aristoteles sám byl si nesrovnalosti této dobře vědom, jak je zjevno z třetí klassifikace, právě na principu vnitřní stejnorodosti založené.

2. Není správný rozdíl, jejž Aristoteles vytkl mezi pamětí a vzpomínkou. Aristoteles snažil se různěním tímto člověka od zvířat odlišiti. V podstatě však je to přece tentýž jev duševný, a různíme-li i my pojmy ty, děje se tak ve smysle jiném: máť nám pamět platnost více objektivnou, kdežto vzpomínka je povahy subjektivné, valně jsouc city promíšena.

3. Aristoteles připisuje též životu rostlinnému duševnost — veden jsa běžným o tom názorem hellenským —, moderná psychologie objem duševnosti súžila, a Aristoteles sám při třetí klassifikaci, jak zdá se, nemá zřetele k rostlinám.

4. Konečně je nám v třídění Aristotelově vytknouti nesrovnalost, kterou jsme uznamenali již u Platona. Měl sice jasný a

καίπερ σύνεγγυς φαινόμενον. Ibdm. 1113 a 23: *ἆρα φατέον ἁπλῶς μὲν καὶ κατ' ἀλήθειαν βουλητὸν εἶναι τἀγαθόν, ἑκάστῳ δὲ τὸ φαινόμενον* .... 33: *τοῖς πολλοῖς δὲ ἡ ἀπάτη διὰ τὴν ἡδονὴν ἔοικε γίνεσθαι· οὐ γὰρ οὖσα ἀγαθὸν φαίνεται.* Ibdm. 1111 b 33: *καὶ τῷ ψευδεῖ καὶ ἀληθεῖ διαιρεῖται* (t. *ἡ δόξα*), *οὐ τῷ κακῷ καὶ ἀγαθῷ, ἡ προαίρεσις δὲ τούτοις μᾶλλον* ... Dále dí: *ἡ προαίρεσις μετὰ λόγου καὶ διανοίας* (1112 a 15).

[249]) Eth. Nic. 1111 b 26: *ἔτι δ' ἡ μὲν βούλησις τοῦ τέλους ἐστὶ μᾶλλον, ἡ δὲ προαίρεσις τῶν πρὸς τὸ τέλος.*

propracovaný názor o jednotlivých jevech duševných, ale o souvislosti jich vzájemné a poměru k jednotnosti duševné nám skýtá jen sporé světlo. Ovšem snaha jeho i k tomu nepopěrně se nesla. Tak zvláště z činnosti sensitivné hleděl uspůsobiti přechod k činnosti myslící a vytkl analogii mezi oběma. Myšlení zajisté buduje činnost svou na tom, co pocity smyslové zůstavily v představivosti naší. Rovněž pohyb je mu účinek žádostivosti a tou se vysvětluje, žádostivost pak sama původ má v citech a ty druží se ke smyslovým vjemům. Jsou to však jen jednotlivé, ovšem významné pokyny, které nepodávají nám o jednotě a celku duševného ústrojí žádoucího světla a určitého názoru [250]. Aristotelovi nepodařilo se jednotnost ducha dovoditi a zachovati. Spatřujemeť u něho jaksi trojí dualismus: mezi tělem a duší, mezi nerozumnou a rozumnou částí duševnou a v této zase mezi rozumem trpným a činným. Právem můžeme tázati se s Themistiem (fol. 73 a): *τί οὖν δήποτε συνέχει τὴν ψυχήν; — τί τὸ συνέχον τὰς τοσοῦτον διεστηκυίας δυνάμεις;* (Dokončení.)

O životě a věku filosofa Anaximena.

Napsal F. Čáda.

V posledním právě čase kontroversa o době, do níž má se klásti věk Anaximenův, hojněji se přetřásává, tak že již dosti značná literatura z toho vzrostla, [1]) a přece nelze říci, že by rozluštění, kterého se souborná díla (na př. Zellerovo nejnovější vyd. I. dílu dějin řecké filosofie) přidržují, uspokojovalo úplně. Chceme v následujících řádcích podati pokus o rozluštění sporné otázky na

---

[250]) Nesnáze, jež co do jednotnosti duše z nauky Aristotelovy vycházejí, dolíčil zevrubně Zeller Phil. d. Gr. II[3], 2, 592 a n.

[1]) Mimo známá souborná díla dějin filosofie řecké od Brandise, Zellera, Rittera, Überwega a j. týkají se speciálněji otázky věku Anaximenova tyto spisy a články: Clinton: Fasti Hellenici k r. 548, 540 a append. str. 376. (Krüg.). Fr. Bouterwek: De primis philosophorum Graec. decretis physicis (Com. soc. reg. scient. Gotting. Vol. II, 1811.). H. Ritter: Gesch. d. ionischen Philosophie. Berl. 1821. str. 23—29. Chr. Brandis: Bemerkungen üb. d. Reihenfolge d. ion. Physiologen u. üb. einzelne ihre Leben (Rhein. Mus. 1829. III, 107—147.). A. B. Krische: Forschungen auf d. Gebiete d. alten Philosophie. Göttg. 1840., str. 52—60. C. F. Hermann: De philosophorum ionicorum aetatibus disput. Gottingy. 1849, str. 9. n. Ed. Röth: Gesch. unserer abendländischen Philosophie. Mannheim 1858, II, 1. str. 243—260. a II, 2. str. 43. F. Mullach: Fragmenta philos. Graec. Paris 1860, I, str. 241. n. S. A. Byk: Die vorsokratische Philosophie d. Griechen. Lpz. 1876, I, str. 56—69. Alph. Emminger: D. vorsokrat. Philosophen nach d. Berichten d. Aristoteles. Würzb. 1878, str. 14. n. H. Diels: Unters. üb.

základě úplné sbírky fragmentů a zpráv o Anaximenovi, k čemuž, aby pojednání bylo zaokrouhleno, připojíme vylíčení toho, co dle sporých a málo spolehlivých celkem zpráv o životě jeho nám známo.

Kolébka filosofie řecké, a tím i filosofie evropské vůbec, stála, jak známo, v kvetoucích osadách ionských, a to především v bohatém Miletu. Toto město dalo světu prvé „fysiology“ či „fysiky“ ionské, Thaleta, Anaximandra, a v něm také narodil se filosof Anaximenes. Zajisté téměř souhlasně všecky zprávy starověké zovou jej Miletským, [2]) a není, proč bychom pochybovali, že odtud pocházel; neboť to, co v jediné zprávě čteme (Probus ad Verg. p. 21, 14. K. [3]), že pocházel prý z Lampsaku, jest patrný omyl, vzniklý záměnou filosofa Anaximena s pozdějším rhetorem, z Lampsaku pocházejícím. [4])

O životě Anaximenově a jeho působení podávají starověké zprávy, jak již podotčeno, pramálo. Dovídáme se určitěji jen, že byl synem jakéhosi Eurystrata, [5]) ale o věku jeho máme zprávy jednak velmi málo určité, jednak spolu nesouhlasící.

Apollodoros Chronika (Rhein. Mus. XXI, str. 1. nn.). Em. Rohde: Γέγονε in den Biographien des Suidas (Rh. Mus. XXXIII, str. 161—220.). C. Daub: Die Überlieferung d. Chronologie d. Anaximenes u. d. Anakreon (Jahrb. f. Phil. u. Päd. 121. sv. str. 24—26.). P. Tannery: Pour l'histoire de la science hellène (de Thales à Empedocle.) Paříž 1887, str. 29—51. Ritter-Preller: Historia philosophiae graecae. Testimonia auctorum. (7. vyd. od F. Schulthessa a E. Wellmanna) Gotha 1888 (str. 20—23.). Al. Chiapelli: Zu Pythagoras und Anaximenes (Archiv f. Gesch. d. Philos. I, 1888, str. 582—594.). Mimo to viz i dějiny literatury řecké od Bergka (II, 427 n.), Sittla (I, 352), Christa (2. vyd. str. 357) a j.

[2]) Aristot. Meteorol. II, 7. 365 a 24. Diog. Laert. II, 3. Strabo XIV, 1. 7. a 36. Hesych. XLVIII. s. v. Clem. Alex. Stromat. I, 14. 63. (= II, pag. 52. Dindf.) Protrept. 5. 64. (I, p. 69. Ddf.) Euseb. Praep. ev. X, 14. 12. Aetios Placita I, 3, 3. 4. (= D. D. 278 a 9. b 5.) Hippolyt. Ref. haer. I, 7. (D. D. 560, 13.) [Justin] Paraenet. adv. Hell. c. 3. (I. p. 20. ed. Baumg. srv. D. D. 278. testim.). Epifan. haer. III, 3. (= III, p. 562, 19. Ddf. srv. D. D. 589, 28.) Alexand. Afr. k Metaf. I, 3. (p. 21, 19. Bonitz.) Simplik. de coelo p. 151. (= schol. in Arist. 514 a 33.) in Phys. 6 a (= Theofrast. Phys. opin. fg. 2. D. D. 476, 16.) ibid. 9 b (D. D. 477. n. a 10.). — Zkráceniny D. D. užíváme na označení díla Herm. Dielsa: Doxographi graeci. Berolini 1879.

[3]) Anaximenes Lampsacenus qui primus existimatur physica (?) induxisse aërem. Omylů ve zprávách o starověkých filosofech jest u Proba i jiných více, a netřeba se tuto tedy pozastavovati. Ostatně srv. D. D. str. 92[1].

[4]) Směšování filosofa Anaximena s rhetorem ostatně i jinde se shledává, jako u Diog. L. I, 1. § 14.; mimo to bývá zaměňován s Anaximandrem [srv. na př. Seneca Natur. Quaest. II, 18.; Alexand. Afr. k Metaf. IX, 2. (185, 1. Bon.) dle čtení rkp. A, S a Joanna Filop.; Sextus Emp. adv. math. X, 313. n. dle někt. rkp.], ba i s Anaxagorou.

[5]) Tento tvar máme za nejsprávnější; mimo něj čtou se ještě formy Euristratos (Hesych. p. 13. ed. Flach. v rkp. Paris. A, B.) a Eurystatos (Stobaios Eclog. I, 10, 12. D. D. 278. b 5. dle rkp. A.; Epifan. Adv. haer. III, 3. D. D. 589. 28.).

Nejprve všimněme si zpráv, povšechně určujících věk Anaximenův. Tu pak nejdůležitější jest zpráva Theofrastova (fgt. 2. = Simplik. in Phys. 6 a 36. D. D. 476, 17), dle níž byl soudruhem a tudíž vrstevníkem Anaximandrovým. Jiné zprávy udávají, že byl soudruhem a spoluobčanem Anaximandrovým (Simplik. de coelo 151 = schol. in Ar. 514 a 33) anebo jeho žákem (Cicero Acad. prior. 37, 118, D. D. 119, Diog, L. I, 13, Strabo XIV, 1, 7) anebo nástupcem (Clem. Alex. Strom. II, p. 52 Ddf. Euseb. Praep. ev. X, 14, 12. S. Augustin. de civ. d. XVIII, 37), anebo konečně žákem i nástupcem (Hesych. l. l. = Suid. p. 353 ed. Bernhardy = [Eudokia] p. 94 ed. Flach.; S. Augustin de civ. d. VIII, 2.). Zprávy, jež sdělují, že byl nástupcem Anaximandrovým, snadno lze odbýti, poněvadž spočívají zajisté na kombinacích pozdějších spisovatelů, kteří dle poměru své doby sestrojovali si také školy filosofické již v nejstarší době filosofie. Proto učinili Anaximena buď žákem anebo nástupcem (*διάδοχος*) v úřadě učitelském Anaximandrově. Nicméně neodporují tak příliš oné zprávě Theofrastově, a spojíme-li je, obdržíme aspoň tolik, že byl Anaximenes mladší vrstevník Anaximandrův.

Naproti tomu divné a beze vší pochyby mylné bylo tvrzení některých starověkých spisovatelů, že byl žákem Parmenidovým. [6]) Rovněž neplatné jest, slyšíme-li, že byl vrstevníkem Pythagorovým (Diog. L. II, 3. VIII, 1, 26. Augustin de civ. d. VIII, 25), poněvadž — nehledíc ani k tomu, že na domnělou korrespondenci mezi oběma filosofy nemůže se pranic dáti, ježto až příliš jasně znak pozdní fabrikace má na sobě — nepomohli bychom si tím nikterak, nevědouce ani o věku Pythagorově nic pravděpodobného, neřku-li jistějšího. A kdyby se i podařilo dovoditi nějak podobný poměr mezi Pythagorovou naukou a Anaximenovou, jak o to usiluje Chiapelli v uv. článku, vždy jest pak nerozhodnuto, kdo na koho z nich měl vliv.

Omezení věku Anaximenova nahoru tedy dáno asi věkem Anaximandrovým; dolů mez podává bezpečný svědek, Aristoteles, (Meteorolog. II, 7. 365 a 20 nn.), jenž naznačuje, že žil před Anaxagorou, s čímž shodují se i ony starověké zprávy, dle nichž Anaxagoras právě byl „žákem" prý Anaximenovým (Cicero Nat. D. I, 11, zpráva to jdoucí na Filodemův spis *περὶ εὐσεβείας*). [7])

Než vedle těchto povšechných určení věku Anaximenova máme jiné zprávy, udávající určitěji dobu jeho, ale bohužel zprávy zase takové, že obtíže jen rozmnožují, jak nejlépe viděti z různých výsledků, k jakým badatelé novověcí na základě jich došli. Ba někteří z nich, jako Ritter (na u. m. str. 24.) anebo Tannery (str.

---

[6]) Diog. L. II, 3. *ἔνιοι δὲ καὶ Παρμενίδου φασὶν ἀκοῦσαι αὐτόν.* Hesych. p. 13. Fl. *οἱ δὲ καὶ Παρμενίδου (μαθητὴν) ἔφασαν.* (= Suid. s. v.)

[7]) Fol. 3. d. Viz Gomperz: Herkulanische Studien II, str. 65. a D. D. 532. b.

47.), nevědouce si s obtížemi naskytajícími se rady, zřekli se jakéhokoliv přesnějšího datování doby, kdy žil Anaximenes, odmítnuvše všecky podobné starověké zprávy jako nespolehlivé. A vskutku nezbývá než buď přijmouti tradici starověkou a emendováním nebo výkladem, arci co možná nejjednodušeji a pravdě nejpodobněji, ji urovnati, anebo šmahem zavrhnouti, tvrdíc, že staří v té příčině sami nic určitého nevěděli. [8]) Tato druhá cesta by se zdála na prvý pohled pravdivější, hledíme-li k tomu, co víme o starověkých bádáních chronologických, jak pozdě počala a jaké byla povahy, avšak s druhé strany vedla k divným konsequencím, jako na př. když řadil pak Ritter Anaximena bezprostředně po Thaletovi a Anaximandra teprve po Herakleitovi před Anaxagoru, anebo když Tannery domnívá se, že Anaximenes prý ani Anaximandra neznal. Proti tomuto poslednímu máme však bezpečné svědectví Theofrastovo, kterého nelze nedbati. I nezbývá nic jiného, nechceme-li pohybovati se na půdě naprostých domněnek, než opětně učiniti revisi podání starověkého o věku Anaximenově a hleděti dopátrati se approximativného určení.

Nejdříve si musíme povšimnouti zprávy nejstarší, z Apollodorových Chronik pocházející, obsažené u Diog. L. II, 3 (= fragm. 80. v Müllerových Frag. Hist. Graec. I, str. 435 nn.), v nížto máme toto udání: *καὶ γεγένηται μέν, καθά φησιν Ἀπολλόδωρος, τῇ ἑξηκοστῇ τρίτῃ ὀλυμπιάδι, ἐτελεύτησε δὲ περὶ τὴν Σάρδεων ἅλωσιν.* A právě o toto určení otáčí se spor.

Třeba tu uvážiti nejprve ono perfektum *γεγένηται*. Někteří vyložili si je jako „narodil se“, ale zajisté neprávem; neboť jak s tím srovnati pak druhé určení, že za dobytí Sard zemřel? Známa jsou dvě dobytí Sard, jedno ol. 58, 3 (= 546), druhé 70, 2 (= 499 př. Kr.), ale žádné z nich nehodí se k určení onomu. Přijetí prvého by dalo nesmyslný výsledek, ale také druhé málo se hodí, poněvadž bychom musili uznati, že Anaximenes velmi mlád (asi v 29 letech) zemřel. Proto i kdybychom uznali, že toto druhé dobytí Sard tu jest míněno, odporučovalo by se i věcně, abychom *γεγένηται* vyložili si nikoli o narození, ale o mužném věku, vrcholu (*ἀκμή*), jakž také rádi staří chronologové datují. Pak by byl výsledek již pravděpodobnější, když počítáme *ἀκμή* asi 30—40 let; a tohoto mínění přidržel se také Hermann (l. l.) a jeho následuje nejnověji Windelband (Gesch. d. alten Philosophie. Nördlingen 1888, str. 144. a v Gesch. d. Philosophie, Freiburg 1890, str. 22.).

Jakkoliv však nesnášíme se s příliš ostrým úsudkem Dielsovým o bádáních Hermannových, [9]) přece arci musíme uznati, že proti mínění tomu mohou se podstatné námitky učiniti. Není za-

[8]) To tvrdí právě zřejmě Tannery (na u. m.). „Mais la véritable conclusion, c'est que les anciens n'en saient pas plus que nous.“

[9]) Na u. m. str. 3. „Ich kann es über mich nicht gewinnen die offenbar sehr flüchtige Schrift C. F. Hermann's später zu widerlegen. Die Resultate sind der Methode gemäss ohne Ausnahme falsch.“

jisté pravděpodobno, že by se měla vykládati ona *ἅλωσις Σάρδεων* o dobytí r. 499, poněvadž starověcí chronologové, a zejména Apollodoros a Sosikrates, brávají obyčejně za mezník časový ono prvé dobytí Sard, určujíce od něho obyčejně dobu, po kterou žil některý vynikající muž, jakž toho důkazy podali Diels (l. l.) a Tannery (str. 33., 39.—41.). Jestliže však k tomu hledíce přijmeme ono prvé datum, opakuje se obtíž znovu a zvětšeně, ježto by se Anaximenes byl býval narodil hezkou řadu let po své smrti. Z tohoto důvodu arci nutno uznati, že místo jest porušené, a tomu nasvědčují i jiné zprávy starověké o věku Anaximenově, jež třeba uvésti s Apollodorovou v souhlas.

Že zmatené zprávy Georgia Synkella [10]) netřeba dbáti, jest jasno právě tak, jako že bezcenná jest zpráva falsa, dříve Eudokii přikládaného. [11]) I zbývají takto ještě jen čtyři zprávy, totiž: Hesych XLVIII. (p. 13. Fl.), Suidas s. v. (p. 353 a Bhdy.), Hippolytos Ref. haer. I, 7, 9. (D. D. 561, 20 n.) a Eusebios Chron. lib. II. k r. 57. Z těchto zpráv Suidova redukuje se na Hesychia, poněvadž ze ztraceného nám slovníku tohoto lexikografa byla od Suidy čerpána (Viz o tom Flachova Proleg. k vyd. Lips. 1882) a zpráva Eusebiova zní jen povšechně (v překladu sv. Jeronýma): „Anaximenes physicus philosophus agnoscitur," čímž zajisté má býti naznačena *ἀκμή*, a tudíž potvrzuje se jí nejvýše mínění, jež svrchu jsme hájili, že v ol. 58. (či dle Eusebia 57.) padá mužný věk Anaximenův. I zbývají takto jen zpráva Hesychiova a Hippolytova. Počněme s onou.

Hesychios tu pravil: *γέγονεν ἐν τῇ νε´ ὀλυμπιάδι, ἐν τῇ Σάρδεων ἁλώσει, ὅτε Κῦρος ὁ Πέρσης Κροῖσον καθεῖλεν.* Slyšíme tedy, že Anaximenes se narodil — a nikoli, jak jsme čtli u Diog. L., že zemřel — za obléhání Sard. I jest tudíž na snadě emendace textu Diogena Laertského, kterou provedl již Corsini (Fasti Attici III, p. 112.) a Heyne (dle Simsona k fragm. Apollod. 1091. str. 413. Gottingy 1803) a odůvodnil šíře Diels (na u. m. str. 27.), kterému přisvědčili Zeller (Gesch. d. gr. Phil. I[4], str. 219. a Grundriss d. Gesch. d. gr. Philos.[3] str. 36.), Schulthess (l. l.), Daub (l. l.) a j., avšak proti němuž vyslovil se Chiapelli a Tannery (na u. m.). Emendace záleží zde v přemístění vět, takže by se četlo: *καὶ γεγένηται μὲν περὶ τὴν Σάρδεων ἅλωσιν, ἐτελεύτησε δὲ τῇ ἑξηκοστῇ τρίτῃ ὀλυμπιάδι.* Tím by pak padal jeho věk mužný asi v r. 546, narozen by byl asi v době 7 mudrců (asi r. 598) a zemřel v r. 538. Takto určený věk by se úplně shodoval s do-

---

[10]) Georg. Synkellos pag. 275. A. Scal. (= I, p. 522. Dindf.) *Ἀναξιμένης καὶ Ἐπίκουρος ἐγνωρίζετο*, což jest udáno k roku 5170 od stvoř. světa = ol. 112. 1. Rovněž tak nesmyslná jest druhá jeho zpráva pag. 239. C. Sc. (= II, p. 227) *Ἀναξιμενίδης* (sic!) *φυσικὸς ἐγνωρίζετο* k roku 4884 stv. světa = ol. 40. 3.

[11]) [Eudokia] p. 94. ed. Flach. (Lps. 1880) *οὗτος τὸν βίον κατέστρεψε περὶ τὴν Σάρδεων ἅλωσιν.*

savádními kriterii, a neváháme ihned zde říci, že takto určená doba zdá se i nám býti správnou a další změna Chiapelliho (str. 394.) ὀλυμπιάδι ἑβδομηκοστῇ zbytečnou.

Ale tím nejsou ještě všecky obtíže odstraněny; mezi zprávou Hesychiovou a ostatními máme divergence, které třeba vysvětliti, má-li nabýti ona emendace bezpečnosti. Nemluvíme tu o γέγονεν, kterého tuto užito ve smyslu ἤκμασεν. Neboť výklad ten podrobným bádáním Rhodeovým [12]) máme za zjištěný. Ukázaltě onen učenec proti tvrzení Schöneovu (Symbol. phil. Bonon. p. 744.), že mezi 129 případy γέγονε v 88 jistě, 17 pravděpodobně značí u Suidy (resp. Hesychia) ἀκμή, i nelze pochybovati, že také na našem místě má onen význam, obzvláště když hledí se k zprávě druhé, ze spisu sv. Hippolyta [13]) čerpané, v níž výslovně čteme: ἤκμασε περὶ ἔτος πρῶτον τῆς πεντηκοστῆς ὀγδοῆς ὀλυμπιάδος. [14]) Tato nesnáz tedy jest odstraněna, ale o to jde, jak vyložiti si, že Suidas resp. Hesychios praví ἐν τῇ νε΄ ὀλυμπιάδι jako na označení doby, kdy ztečeny Sardy, což se událo přec r. 546. Diels ovšem pokládá slova ta za interpolovaná z Eusebia, který poznamenává uvedená svrchu slova k ol. 57. = 1466 a. Abr. dle vydání Maiova, dle rkp. však AP. k ol. 55, 1 = 1457. a. Abr., dle rkp. F. k 54, 3 = 1455., dle B, R, S k ol. 55, 4 = 1460. K mínění Dielsovu přidal se i zde Zeller (na u. m.). Před Dielsem pokusil se o napravení Clinton (l. l. k r. 548), jehož následoval Röth (na u. m.), měně číslo νε΄ v νη΄. Ale obé nemá dostatečné opory. Rohde (na u. m. str. 171[1]. 186. 211.) zase jinak snažil se pomoci, domnívaje se, že zde Hesychios smísil nekriticky zprávy z různých pramenů: dobytí Sard z kroniky Apollodorovy v ol. 55. a pak nejspíše prý z Porfyriovy φιλόσοφος ἱστορία. Dle Rhodeovy myšlenky učinil pak konjekturu Daub, mysle, že na onom místě vypadlo οἱ δὲ a čte pak: γέγονεν ἐν τῇ νε΄ ὀλυμπιάδι, ⟨οἱ δ'⟩ ἐν τῇ Σάρδεων ἁλώσει, při čemž by se musilo doplniti arci nějaké sloveso asi φάσκουσιν anebo ἱστοροῦσιν a pod.

Dosti divno jest, že nepřipadl nikdo pro vyrovnání textu Hesychiova s Diogenovým na domněnku, že před slovy ἐν τῇ Σάρδεων ἁλώσει jednoduše vypadlo ἐτελεύτησεν, čímž by obtíž byla sice táž, ale jen jediná.

---

[12]) Ovšem nebyl Rohde prvý, který k tomu poukázal. Před ním již Ritschl (Opusc. I, 64.), Hermann v příležitostné poznámce 28. (na u. m.), Röth (II, 2. str. 43.) a Diels (str. 19.) věci se dotkli.

[13]) Anebo kdo jest auktorem díla nadepsaného κατὰ πασῶν αἱρέσεων ἔλεγχος, z něhož zachována jen 1. kniha, dříve uváděná jako Origenova Φιλοσοφούμενα. Viz více o tom Diels: Prolegomena k Doxogr. gr. Überweg: Grundriss d. Gesch. d. Philos. II[6], 51. 53. n. G. Volkmar: Hippolytus und die römischen Zeitgenossen. Zürich 1855.

[14]) Na tomto místě navrhuje Diels čtení τρίτον, aby byla úplná shoda, co se tkne dobytí Sard, kterážto konjektura jest nadbytečná, právě jako číslo πρῶτον; při udání ἀκμή stačí zajisté pouhý počet olympiady.

Jak my se máme k rozmanitým těmto míněním? Nejlépe zdá se nám, by bylo, kdyby se podařilo divergence textů tak, jak nás došly, vyrovnati, aniž bychom se znění jich dotýkati musili konjekturami. A to, jak za to máme, lze provésti. Olympiada 55. padá v léta 560—556, i víme, že Apollodoros datoval jinak poněkud než Sosikrates, jenž čerpal ze Satyrových bádání chronologických, kdežto Apollodoros z Eratosthenových, a sice že difference mezi oběma byla asi 12 let (Tannery str. 35. 40.). Kdežto Sosikrates kladl ono prvé dobytí asi do roku 546, kladl je Apollodoros na rok 558. I myslíme, že připustiti třeba, že Suidas, resp. jeho pramen, čerpal přímo z Apollodorových Chronik a že dle toho právem mohl napsati „kvetl v 55. olympiadě (= 558) za dobytí Sard". Jest tudíž mezi datováním Hesychiovým i Diogenovým pak shoda, a různost vykládá se differencí základních pramenů.

Tolik budiž řečeno o době, kdy asi žil Anaximenes. Opakujeme, že datování ono má arci málo spolehlivý základ starověkou tradicí chronologickou, ale lepšího základu není; chtíti určiti posloupnost filosofů ionských dle povahy jich nauk, vedlo by při sporosti zpráv starověkých a fragmentů z filosofických spisů jejich k circulu vitiosu.

Dodatkem ještě vzpomeňme, že neprávem přičítán byl Anaximenovi vynález horologia Pliniem (Nat. hist. II, 76, 187); zaměněn tu opětně s Anaximandrem, o němž podobnou věc sděluje Diog. L. II, 1. Ostatně Herodotos II, 109 připomíná, že Řekové od Chaldajů přijali znalost sloupů hodinových. [15])

Anaximenes prý napsal spis *περὶ φύσιος*, právě jako jiní prví filosofové řečtí, a to prostým dialektem ionským (*Ἰάδι ἁπλῇ καὶ ἀπερίττῳ* Diog. L. II, 3.), jako psal též krajan jeho logograf Hekataios. Za starověku psal o Anaximenovi, jako o ionských filosofech vůbec, monograficky Theofrastos (Diog. L. V, 42.).

Ad Minucii Felicis Octavium.

Scripsit **Eduardus Svoboda.**

XVIII. 7. 'vide cetera: rex unus apibus, dux unus in gregibus, in armentis rector unus. tu in caelo summam maiestatem dividi credas et scindi veri illius ac divini imperii, totam potestatem, cum palam sit parentem omnium deum nec principium habere nec terminum, qui nativitatem omnibus praestet, sibi perpetuitatem, qui ante mundum fuerit sibi ipse pro mundo, qui universa, quaecunque sunt, verbo iubet, ratione dispensat, virtute consummat.'

---

[15]) Viz o tom poznámku ve skvostném vydání Vitruvia od A. Mariniho (Řím 1836) II, str. 249. n.

Pro 'potestatem', quod codex exhibet, 'maiestatem' Vahlen legendum proposuit. contra ego 'potestatem' recte se habere atque post scindi 'dei' per compendium exaratum (dī) propter similitudem antecedentis syllabae ultimi verbi 'scindi' excidisse putaverim. nam de potestate dei agitur, quam penes unum esse neque scindi neque dividi posse, eo demonstrare studet Minucius, quod paullo ante ostendit ne terrestre quidem regnum inter complures socios dividi posse, praesertim cum deus sit immensus nec principium habens nec terminum. porro verba 'divini imperii totam potestatem' glossema eorum, quae praecedunt 'summam potestatem . . . dei veri illius' esse mihi videntur, quae coniunctione 'ac' addita falso in textum irrepserunt. quibus deletis verba 'tu in caelo summam potestatem dividi credas et scindi dei veri illius, cum palam sit, parentem omnium deum . . .' apte inter se cohaerent. neque facere possum cum Dombarto, qui ante 'cum palam sit' nonnulla intercidisse statuit affirmans enuntiatum 'cum palam sit parentem omnium deum nec principium habere nec terminum' nihil facere ad ea quae praecedunt probanda, unius imperio caeleste regnum gubernari atque potestatem summam dei nec scindi nec dividi posse. sed errat vir doctus; etenim cum id tantum modo terminare, metiri, dividere possimus, quod principium habet et terminum, sequitur, ut deus, qui est immensus neque principium aut terminum habet, dividi vel scindi non possit neque eius summa potestas. artius ergo sententiae inter se cohaerent, ut lacunae signa hoc loco ponamus.

XIX. 11. 'eadem fere Chrysippus: vim divinam, rationalem naturam et mundum interim et fatalem necessitatem deum credit Zenonemque . . . . imitatur.'

Post 'mundum' interpungo, ita ut hoc verbo enuntiatum prius absolvatur. facile enim ex antecedenti 'arguit' verbum idem vel simile 'statuit' mente suppletur. Dombart, quem Baehrens et Léonard sequuntur, signum commatis post 'mundum' ponit atque nimia cum licentia falso vertit: 'fast ebenso verfährt Chrysippus. Er sieht eine göttliche Kraft in der vernunftbegabten Natur und in der Welt' conferens Lactan. I. D. 1. 5. 'Chrysippus naturalem vim divina ratione praeditam, interdum divinam necessitatem deum nuncupat'. qui locus ad Minucium explicandum nihil adfert, cum Lactantius Ciceronem potius quam Minucium verbis his expresserit.

XX. 2. 'quod si providentia mundus regitur et unius dei nutu gubernatur, non nos debet antiquitas inperitorum fabellis suis delectata vel capta ad errorem mutui rapere consensus, cum philosophorum suorum sententiis refellatur, quibus et rationis et vetustatis adsistit auctoritas.'

Verba 'delectata vel' obelo notavit Davisius, 'delectata et' coniecit Heumann, 'vel capta' ex glossemate additum esse recte suspicatur Halm; id quidem verisimilius videtur. nam particula

'vel' glossemata saepe numero iunguntur. adde quod verbum 'capta' iuxta delectata positum nullius est momenti, ita ut hac voce omissa nihil in oratione desideretur. 'mutui' sensu proleptico accipiendum est, cum significet: 'ita ut erroris consensus mutuus sit.' quod fugit Baehrensium, qui nimia cum licentia codicis scripturam immutat, cum scribat 'ad errorum de multis diis rapere consensum'.

XX. 4. 'quid illas aniles fabulas, de hominibus aves et feras, † homines et de hominibus arbores atque flores? quae si essent facta, fierent: quia fieri non possunt, ideo nec facta sunt.'

Post 'feras' verbum 'factas' per compendium scriptum (FC̃AS) facile excidere potuit, praesertim cum statim iteretur (quae si essent 'facta', fierent, 'facta' sunt). recte igitur a Baehrensio suo loco post 'feras' ponitur; minus recte Maehly coniecit: 'aves factas et feras'. verba 'homines et de hominibus' ex glossemate orta esse recte monet Baehrens, cum verbum faciendi etiam cum duplici accusativo construatur. itaque legendum propono: 'quid illas aniles fabulas, de hominibus aves et feras factas, arbores atque flores?' contra Baehrens opinatus hunc locum ab Hieronymo exscriptum esse, qui commentarii in Danielem c. 4. haec scribit: 'Scyllam quoque et Chimaeram atque Centauros, aves et feras, flores et arbores, stellas et lapides factos ex hominibus narrant fabulae', coniecit: 'quid illas aniles fabulas de hominibus aves et feras factas esse, stellas et lapides, arbores atque flores?' sed inter omnes constat veteres scriptores aliorum dicta e memoria fere laudantes non ipsa verba anxie pressisse, sed in sententia reddenda acquievisse. accedit autem aliud, quod obstat, quominus Hieronymo duce hunc Minucii locum corrigamus: mirum in modum in verborum collocatione variat Hieronymus atque omittit non modo additamenta, quae superflua esse putas, verum etiam necessaria, veluti verba 'hydram felicibus vulneribus renascentem', ex quo luce clarius patet Minucii verba ab Hieronymo non e memoria laudari; neque mihi persuadere possum, ut putem lectionem codicis genuinam per glossema illud in textum illatum suo loco removeri potuisse, id quod statuit Baehrens, cum hoc loco pro glossemate 'homines et de hominibus' verba 'stellas et lapides' in textum inserat. aliorum virorum doctorum coniecturas enumerare non necessarium esse puto.

XXI. 2. 'Prodicus adsumptos in deos loquitur, qui errando inventis novis frugibus utilitati hominum profuerunt. in eandem sententiam et Persaeus philosophatur et adnectit inventas fruges et frugum ipsarum repertores isdem nominibus, ut comicus sermo est, Venerem sine Libero et Cerere frigere.'

Ciceronis locum de nat. deor. 1. 42. 118. 'Prodicus Ceus, qui ea, quae prodessent hominum vitae, deorum in numero habita esse dixit, quam tandem religionem reliquit?' perperam in-

tellectum esse a Minucio recte monet Halm. nam Prodicus non inventores rerum quarundam, sed ea ipsa, quae hominum vitae prodessent, deorum in numero habita esse dixit. sed collatis verbis Ciceronis ipsum Minucium, qui et alios Ciceronis locos apertissimos adeo perversius accepit, corrigere nobis non licet. satis est in partes vocare Ernestum Baehrium, qui locos istos a Minucio perperam intellectos in sua dissertatione inaugurali magna cum diligentia collegit (pag. XIX.—XXV.). hoc igitur inprimis obstat, quominus Baehrensii coniecturam accipiamus, qui ratione Ciceronis de vat. d. 1. 42. 118. habita edidit: 'Prodicus adsumpta in deos loquitur, quae [errando inventis novis frugibus] utilitati hominum profuerunt.'

Contra egomet verbo 'errando' remoto scripturam codicis tuendam esse affirmaverim. etenim firmissime stat enuntiatum: 'qui [errando] inventis novis frugibus utilitati hominum profuerunt', praesertim cum iis, quae statim sequuntur 'in eandem sententiam et P. philosophatur et adnectit inventas fruges', verba praecedentia 'inventis novis frugibus' excipiantur. quod si cum Baehrensio verba 'inventis novis frugibus' deleremus, non haberemus, quo referremus 'inventas fruges', neque dicere potuit Minucius 'in eandem sententiam' et Persaeum philosophari, in quam Prodicus philosophetur.

Glossema 'errando' falso in textum receptum propterea mihi ortum esse videtur, quod librarius quidam Cereris circumvagantis (cf. 22. 2.) meminerat. Haupt (Hermes II, p. 335.) scribendum censet: 'qui certando inventis novis utilitati hominum profuerunt.' H. Sauppe adeo deterius: 'qui quando inventis novis [frugibus] . . . profuerunt'. Usener, qui 'errando' ex glossemate 'arando' perperam intellecto ortum esse censet, deleto verbo 'frugibus' legendum proposuit: 'qui inventis novis utilitati hominum profuerunt.' at 'frugibus' iniuria textu removetur, cum nexu sententiarum, ut monui, requiratur.

Studie o Milíčovi z Kroměříže.

Napsal **Ladislav Klicman.**

(Dokončení.)

RČM. 223[a]. Atak zte rzeczi mafs | zet tato newieſtka | aczkoli znamenawa ſtaw kniezſky | iako giz rzeczeno gt̄ . . .

KZ. 57. F. A zté Rzeči máſs | že tato Newieſtka | ač koli znamenáwa ſtaw Knieżſký. (tiech Knieżij newiernych a ne vprzijmých | wiernych a dobrych ſe nedotyká). Jakož giž rzečeno gest . . .

310[a]. przipravil geſt gim ... morze ſklenne | aby ſe wniĕ kagiczy wſſichni kupali | aod-ſwych hrziechow cziſtili | chtieli tiech pomſt ohniwych od boha ſudcze vgiti [ ] a-mame wge° miloſt ſtatecznie dovſſati | a nikoli nad geho dobrotu nezuffati.	Co ve KZ. na místě závorkou naznačeném stojí, zaujímá celý list tiskový od l. 121. C. do l. 122. C.
310[b]. abyt y ta twa myſſlenie muczecze twe ſrdcze rozptylel | a nocz tobie wden obratil Jako Jobowi w XVIII. kapitule [ ] Byt pak zgednal | aby iako oborzenu zdi natie neprzietele wyſkoczili.	Slova tuto vynechaná nalézají se ve KZ. na l. 122. EF.—123. A.

Po příčinách zjevu toho pátrati a význam jeho poznati není možno, dokud se nezjistí, zdali též v RM. ona místa scházejí čili nic. Ukazují totiž rozličné známky k tomu, že rukopisná předloha Pavla Bydžovského byla bližší RM. než RČM. Možná, že RM. má rovněž text rozšířený, jako KZ.; pak bychom ovšem museli jemu jakožto staršímu věřiti spíše než RČM., jenž jest o 40 let mladší.

Co se týče mluvnických odchylek, nemůže býti účelem těchto řádků vytknouti všechny jednotlivosti; stačí naznačiti všeobecný ráz jejich a doložiti po každé několika příklady:

1. RČM. se vyznačuje staršími tvary jmennými i slovesnými, jež ve KZ. bývají v novější proměněny, ač ne vždy úplně.

RČM.	KZ.
l. 177[a].: nebo krale przikazowanie pudieſſe. Tehdy chodiechu vproſtrzed plamene chwalecze a welebiecze boha ...	l. 28. C. nebo Královo přikázanij pudilo geſt to včiniti. Tehdy chodili vprostřed plamene chwálijce a welebijce Boha.
199[b]. nebo mi gſta dwa ſyuy y muz wpohanech vmrzela ...	42 D. nebot gſau mi giž dwa ſyny vmrzeli w Pohanech.
212[a].: a ta oba gſu ſe wbrziſſe dob° Rebeky narodila awſſak gſta ſobie ſe wſſim ſwym narodem | za mnoho seth leth wzdy se protiwila	50. E. A ta oba ſpolu gſau w brziſſe dobré rebeky gſe narodili | a wſſak gſta ſobie ſe wſſim ſwým národem za mnoho Seth leth wždycky protiwili.
242[a]. ale zewſſech tiech tiſyczow gedwa dwa czlowieky ſpaſeni bywagi. Jako toho gt plny dowod na ſyniech Izrahelſkych | genz z Sſeſti Set Tiſyczow | gedina dwa weſſla do zemie ſlibene.	69. E. Ale ze wſſech tiech Tiſýcuow ledwa dwa člowieky ſpaſena býwagij. Jakož toho geſt pewný duowod na Synech Izrahelſkých | genž z ſſeſti Set Tiſýcúw ledwa dwa weſſli do zemie zaſlijbené.
281[b]. Tato dwa lotry vkrzizowana znamenawatat wſſechny krzeſtiany ...	95. D. Tijto dwa lotři na křijži znamenagij wſſecky křeſtiany ...
302[a]. Ay kterakt ſylnie iako oſtry mecz zakon bozi pronikaſſe | kragieſſe | akrzizowaſe ...	117. B. Ay kterak ſylnie yako oſtry Meč Zákon Božij pronikage krágegitz a křižugitz ...

2. V RČM. vyskytují se slova, která v polovici 16. století již asi byla zastaralá, pročež od vydavatelů KZ. nahrazena novějšími:

RČM.	KZ.
174^{b}. ſpi taynie pod ſtienē wmieſtech moczidlnych	26. E. ſpijm teynie pod ſtijnem wmijſtech wlhkých.
179^{b}. tak ge^{v} oſydla rozpiera . . .	30. A. tak gemu oſýdla lijcy . . .
302^{b}. Meczi meczi wyndi z nożnicz . . .	117. C. Mečy weydi z nožnitz . . .
ib. aiako wnozniczech . . .	117. D. A yako w poſſwie . . .
306^{a}. ydaw gim obile wpytle Rzepiczy vwazal Sſaffarz Jozeffow wpytli benyaminowi . . .	119. C. A daw gim obilé | w pytle Koflijk vwázal ſſaffárz Jozeffuow w pytli Benyáminowu.
ib. Procż gſte zlee za dobre panu me^{v} nawratili | neb gſte rzepiczy naymiloſtnieyſſi geho vkradli . . .	119. D. Proč gſte zlé za dobré Pánu mému odplatili | neb gſte koflik geho naymiloſtiwiegſſij vkradli.

Uspořádání obsahu v RČM. vykazuje též některé odchylky od KZ.:

1. Často bývá pořádek slov jiný; ale poněvadž smysl zůstává týž, netřeba se o tom dále šířiti.

2. Zajímavější je srovnati počet stupňů řebříka Jakubova v RČM. a ve KZ. V těchto jest mezera jednoho stupně. Následuje totiž po 19. st. hned st. 21.; st. 33. je sice dvakráte počítán, ale pak následuje st. 35.; odtud je pořádek zachován až do 83. st. Stupeň 20. by tedy scházel. — V RČM. jsou stupně správně počítány od 1—83. Až do 11. st. shodují se úplně s předešlými; avšak 12. st. RČM. tvoří ve KZ. ještě část stupně 11. Od 13. st. RČM. až do 20. má vždy jeden a týž stupeň ve KZ. číslo řadové o 1 menší než v RČM. Při 21. st. se rozdíl vyrovnává. St. 34. RČM. rovná se stupni 33. KZ. podruhé počítanému. St. 35. je zase u obou týž, a odtud až do konce již není v počítání stupňů žádných odchylek.

3. Ne bez důležitosti je postavení kapitoly „o rozličných mučedlnících". Ve KZ. jest za 83. st., v RČM. až na konci za 7. křižováním. (V RM., jak se zdá, schází.) Kde je správněji zařaděna? Co se věcné souvislosti týče, náleží bez odporu hned za řebřík Jakubův. Stojíť v ní na počátku výslovně: „Po těchto ſtupnich nebeſke° řebřijka | yak ſú ſtatečně prwnij Křeſtiané poſtupovali . . . A kterými mukami a ſmrtmi života wěčné° docházeli | náſledugijcze tiechto wſſech ſtupňuow pána Gežijſſe | netoliko wierau ale Skutky a ſkutečným vtrpenijm. Y minijm otom životie takowých Swatých tuto položiti" . . . RČM. má týž text, z něhož je patrno, že ona kapitola hned za 83. st. náleží; a přece nalézá se v něm až na konci celého spisu! Je to snad pozdější přídavek ke spisu Příbramovu? Rozdílu žádného mezi touto kapitolou a ostatním spisem nelze vypátrati; vše spíše nasvědčuje tomu, že vyšla z téhož péra jako ostatní části KZ.

Snad RM., až bude prohlédnut, věc tu objasní; prozatím bylo by marné, jí se zabývati.

Kdo všechny uvedené rozdíly a odchylky mezi RČM. a KZ. dobře uváží, musí dospěti k náhledu, že není možná, aby byl měl Bydžovský po ruce buď tento rukopis, nebo věrný opis jeho, nýbrž že vydal KZ. podle rukopisu jiného, jenž by mohl představovati jinou redakci téhož díla než RČM. Snad souvisí tato předloha nějak s RM.?

Zkusme vytknouti poměr RČM. k RM. Kdyby tento byl přístupnější, mohla by leckterá otázka, jež se musí nechati nedořešena, býti rozřešena definitivně, mnohá snad by se ani vyskytnouti nemohla. Pouhým srovnáním se zprávou Dudíkovou, na niž jsme odkázáni, doděláme se jen skrovných výsledků a ne zcela spolehlivých.

1. Především dlužno váhu na to klásti, že RM. z r. 1453 nemá na sobě jméno autorovo, kdežto RČM. jmenuje Příbrama. Při tom i titule jsou různé; RM. má: „Počínají se knížky o zarmouceních“ atd., RČM. nadepsán je prostě: „Počínají se řeči mistra Příbrama“. První titul pokládám za správnější, poněvadž spisovatel sám mluví o „prvních kapitolách těchto knížek“ (KZ. l. 52. a). Jest pravděpodobno, všimneme-li si shody mezi titulem RM. a KZ., že Bydžovský měl předlohu bližší RM., na níž také jméno spisovatelovo scházelo, a že pak jen vinou nedostatečných vědomostí historických připadl na Milíče.

2. RČM. nemá žádných poznámek marginálních, jaké se v RM. vyskytují.

3. RČM. má 83 stupňů, RM. jen 82, v čem se, co do skutečného počtu, shoduje s KZ., kde z 83 počítaných jeden schází. Je to nový doklad pro domněnku výše pronesenou.

Můžeme tedy říci, že KZ. existují dnes ve trojí redakci. Nejstarší je RM. z r. 1453, s nímž bezpochyby nějak souvisí vydání KZ. od Bydžovského a Brikcího ze Zlicka r. 1542, kdežto osaměle proti oběma stojí RČM. z r. 1490. Tento poslední má starší formy jazykové a čte se poměrně plynněji než-li KZ., ale to není vinou předlohy, kterou KZ. představují, nýbrž následkem neobratnosti vydavatelů, kteří jednak starší formy její ne vždy správně a důsledně v novější proměnili, jednak takovou interpunkcí a takovým rozdělením na odstavce ji opatřili, že se to často příčí všem pravidlům logiky. Za to je vydání z r. 1542 úplnější a lépe spořádáno než-li RČM. Proto také v této práci opírám se hlavně o KZ., RČM. jen tenkráte přibíraje, když se v něčem podstatně liší.

Vraťme se nyní ku hlavní otázce: Jest Příbram spisovatelem KZ., čili nic? Ukázali jsme, že on napsal dílko „O poslušenství kostela římského, jehož se původce KZ. jako svého vlastního dovolává. Popsali a rozebrali jsme RČM., v němž KZ. mají

titul: „řeči mistra Příbrama“, kterýžto nadpis je novým, přímým svědectvím, že v KZ. máme před sebou dílo Příbramovo, nikoli Milíčovo. Avšak obojí svědectví není tak naprosto spolehlivé, aby všemu bádání mohl býti konec. Onen citát ze spisku „O poslušenství kostela římského“ schází totiž v RČM., jenž je o 52 let starší než KZ., a co se druhého důvodu týče, může se právem namítnouti, že tak dobře, jako Pavel Bydžovský r. 1542 napsal, že „tyto knihy jsou slavného kněze Jana někdy Pána Miliče“, mohl již r. 1490. také Pavel Sedlčanský napsati: „Počínají se řeči mistra Příbrama“.

Rozřešena bude otázka naše teprve tenkráte, dokážeme-li, že Příbram a spisovatel KZ., tak jak jsme ho na základě jeho vlastního díla vylíčili, jsou osoba jedna a táž.

Spisovatel KZ. nazývá se knězem. To by mohlo velice posloužiti k určení, kdy Příbram KZ. napsal; neboť jest o něm známo, že sice již r. 1413 stal se mistrem svobodných umění, ale ještě r. 1421 byl jenom podjáhnem. Bohužel nemohl jsem nikde vypátrati, kdy za kněze byl vysvěcen. Poslední svěcení kněžstva p. o. sp. v Čechách před válkami husitskými bylo r. 1417 na Lipnici; po válkách husitských začal světiti kněze p. o. sp. teprve biskup Filibert r. 1436. První datum odpadá samo sebou, druhé pak je příliš pozdní, poněvadž, jak bude ukázáno, Příbram sepsal KZ. mnohem dříve.

Onen kněz psal dílo své ve vyhnanství, do něhož byl vypuzen pro slovo Boží a svědectví o něm. Příbram v Apologii mluví o vyhnanství devítiletém: „exilium cum periculis pluribus mortis novem annis pertuli“.[63]) Avšak pokud se životopis jeho z Tomkových Dějin města Prahy a z některých jiných pomůcek sestaviti dá, nikde nelze ukázati, že by byl býval kdy vzdálen z Prahy bez přestání devět let. Toliko v letech 1422—1424 a 1427—1429 byl mu zde pobyt zakázán. Ale to jsou dohromady jen čtyři léta, a počítáme-li pokaždé terminus a quo i t. ad quem, je to přece jen šest let; počítáme-li konečně vyhnanství jeho bez přestávky od r. 1422 do r. 1429, což není však správné, a přičteme-li i zde t. a quo a t. ad quem, obdržíme teprve osm let.

Co asi mínil oním devítiletým vyhnanstvím?

Naráží na ně v Apologii dvakráte: p. 3. praví, že píše jako exul, na p. 183. mluví o devítiletém vyhnanství již jako o věci minulé (pertuli).

Záleží nyní na tom, kdy byla druhá část Apologie napsána.

Ke konci Apologie na p. 328 vypravuje Příbram toto: „Et si adhuc non vis credere, ecce nuper ante annos circiter XVIII praeclara natio Bohemica . . . praesentibus ibidem Magistro Johanne Hus et Magistro Jacobello de Misa, omnibus quidem vota

---

[63]) Rkp. kapituly pražské D. 49. Apologia Příbram. p. 183. Viz Časopis katol. duchov. r. 1868, s. 285—286.

dantibus, nullis eorum contradicentibus pronuntiatum est publice ... quatinus nemo quemquam illorum articulorum XLV audeat tenere ... et ex hiis potest constare, quod non ego primus incepi errores Wicleph promulgare, sed natio tota Bohemica una cum magistro Johanne Hus et Jacobello."[64]) Schůze, na niž naráží, odbývala se 20. května 1408 u „černé růže" na Příkopech. Od té doby uplynulo prý kolem 18 let. Byla by tedy p. 328. Apologie psána kolem r. 1426. Po oné schůzi teprve prý začal kázati proti Wiklefovi; o tom pak praví na p. 183., že to trvá již téměř 20 let („contra Wicleph ab annis fere viginti in Praga publice praedicavi").[65]) Dle toho byla by p. 183. Apologie psána asi r. 1428.

O něco dále nalézáme však ještě toto místo: „Et hic ego magistrum Jacobellum praesentibus convenio, quia pridie requisivi ipsum in praesentia domini principis rectoris et magistrorum, ut dicat, an interfuisset praedictae magistrorum congregationi et articulorum prohibitioni et an ipse sicut et omnes alii magistri eidem non contradixit. Respondit statim ibidem: fateor, quia praesens interfui et nec aliquo verbo contradixi."[66]) Stalo se to v hádání, které se odbývalo 25. pros. 1426 v kolleji Karlově. Slovo „pridie" bez určitého určení času může zde znamenati pouze „před nějakým časem", kterýžto čas nemůže býti roven roku, poněvadž by jej byl mohl Příbram jiným, vhodnějším výrazem naznačiti. Z toho vysvítá, že tato slova byla psána po 25. pros. 1426, nejspíše někdy ještě v r. 1427. To by se jakž takž shodovalo s tím, co jsme nahoře vyvodili, že byla Apologie psána kolem r. 1426 nebo asi r. 1428.

Poněvadž dle p. 183 devítileté vyhnanství již minulo, obdržíme, počítáme-li od r. 1427 devět let nazpět, rok 1418 nebo r. 1419 (přičteme-li i t. a quo) jako počátek jeho. Zatím však dozvídáme se u Tomka, že se mistr Jan z Příbrami v letech 1420 a 1421 čile účastnil všech sporův a úpravy náboženských poměrů v Praze, a v letech 1424—1427 opět ho tu nalézáme. Jak patrno, nelze na základě dosud porůznu uveřejněných míst z Apologie tak snadno vyložiti, co devítileté vyhnanství Příbramovo vlastně znamená. Nezbývá tedy, než-li opírati se o to, co o něm Tomek vypravuje, a zkoumati, ve kterém z obou jeho vyhnanství KZ. byly sepsány.

Jan z Příbramě,[67]) vůbec Příbram řečený, byl prý učenníkem mistra Matěje z Janova. Studoval na universitě pražské, kde se

[64]) Apologia Přibram p. 328. Höfler SS. rr. hussit. II. p. 138.
[65]) Apologia p. 183. viz Časopis katol. duchov. r. 1864.
[66]) Apologia p. 328 n. 329. Höfler SS. rr. hussit. II. p. 139.
[67]) Částečný životopis jeho, který následuje, sestavil jsem hlavně dle Tomkových Dějin král. hl. m. Prahy (díl IV.); místy užil jsem též Jirečkovy Rukověti (díl II.), Palackého Dějin národa českého (díl III.), jakož i některých výpisků ze Příbramovy Apologie, které po různu tiskem vyšly.

stal r. 1409 bakalářem a r. 1413 mistrem svobodných umění. Při počátcích husitského hnutí měl značné účastenství. Již r. 1408 byl přítomen ve schůzi mistrův a studentů národa českého, kde 45 artikulů Wiklefových zatraceno bylo. Když 27. srpna 1414 Hus žádal býti vpuštěnu do dvora arcibiskupského, byl mistr Příbram mezi průvodci jeho. Avšak v horlení pro kalich varoval se všelikých výstředností. Učeností a výmluvností záhy zjednal si vynikající místo mezi mistry učení pražského, kteří se hlásili k mírným podobojím, a také požíval veliké vážnosti u vyššího měšťanstva pražského. V hádkách s Tábory velice vynikl, začež jej i jiné mistry kněží Táborští na kázáních zlehčovali jakožto lidi, kteří se vždy jen moudrostí lidskou zabývají, a podněcovali proti nim k nenávisti.

R. 1420 byl jako děkan fakulty artistské v čele deputace kališnické, jež s doktory a kněžími katolickými veřejné hádání na malostranském spáleništi odbývala.[68])

Když r. 1421 kněz Martin Houska, jinak Loquis řečený učením o svátosti oltářní veliké pohoršení i mezi Tábory samým spůsobil, obrátila se mírnější strana jejich, v čele její Mikulá z Pelhřimova a mistr Jan z Jičína, k mistrům pražským, žádajíc za radu zvl. mistra Jakoubka a mistra Příbrama a varujíce jich aby se v Praze před tím novým bludem měli na pozoru. Na sněmu čáslavském (3. červ. 1421) přidán mistr Příbram, „jakožto jeden z předních mistrů pražských“, vladařům za rádce ve věcech náboženských.[69]) V létě téhož roku dal arcibiskup Konrad mistru Prokopovi z Plzně a mistru Janu z Příbramě, ač byli oba dva dosud toliko podjáhny, plnou moc jakožto svým vikářům, aby předsedali na jeho místě synodě, jež se na sv. Prokopa t. r. sešla v kolleji Karlově. Oba potom vedle Jakoubka ze Stříbra a Jana Želivského zvoleni od synody za administratory ve věcech duchovních.[70]) Nedlouho potom Jan z Příbramě a Prokop z Plzně posláni od obce pražské na sněm do Kutné Hory (17. srpna až 14. září 1421), poněvadž se tam nejspíše mělo také jednati o věcech náboženských.[71]) Avšak smířlivým jednáním na tomto sněmu popudili proti sobě stranu v Praze panující tak, že ještě téhož roku oba s administratorství byli sesazeni.[72])

Po odpravení kněze Jana Želivského (9. března 1422) byl mimo jiné mistry též Příbram za původce toho jmenován a s nimi do Hradce zavezen, „aby se tam hříchů káli“.[73]) To jest první vyhnanství jeho, jež skončilo na podzim r. 1424. Kdyby v něm

---

[68]) Tomek, DP. IV. s. 85.
[69]) Tomek, DP. IV. s. 163.
[70]) Tomek, DP. IV. s. 186—189.
[71]) tamtéž s. 198.
[72]) tamtéž s. 217.
[73]) tamtéž s. 242—243.

byl psal KZ., byl by sotva napsal o sobě, že byl vypuzen pro slovo Boží a svědectví jeho.

Za tohoto vyhnanství súčastnil se Příbram 24. června 1423 hádání mistrů pražských a kněží Táborských na Konopišti. Jednalo se tu o ornátech a očistci, ale bez výsledku. Toliko o podstatě svátosti oltářní dohodli se Táboři, ač s jistými výhradami, s mistry pražskými. Při tom stěžovali si Táboři na jistý spis mistra Příbrama a mistři pražští na jiný od Mikuláše z Pelhřimova, o svátosti oltářní jednající. Oba dva spisy odevzdány proto censorům, aby je ihned prohlédli a opravili.[74])

Na podzim roku následujícího byl mu návrat do Prahy zase dovolen, neboť 16. října 1424 účastnil se zase sjezdu na hradě Pražském, kde se jednalo o sporných článcích víry a řádech kostelních; mimo to předneseny zde též artikule proti neslušnému a ukrutnému spůsobu válčení. V hádání o svátosti oltářní dotíral tu mistr Příbram důtklivými řečmi na kněze Táborské tak, až mezi nimi velikou nelibost vzbudil.[75]) Když následkem toho jednání nevedlo k ničemu, svolán nový sjezd do Prahy, jenž se po několika nedělích skutečně sešel do kolleje Karlovy. I zde vyjel si Příbram mezi jednáním prudce na Tábory a obviňoval je, že prý „z nich vzalo počátek nejhorší kacířství pikhartské“; ale když toho dokázati nemohl, byl ode vlastní své strany pokárán. Za to obořil se na kněze Markolda, vině ho také z bludařského učení o svátostech. Ale Markold se z toho hned druhého dne ospravedlnil.[76])

V četných hádáních, jež v těchto letech mezi stranou pod obojí a Tábory hlavně o svátosti oltářní a obřadech církevních vedeny bývaly, byl mistr Jan z Příbramě nejpřednějším a nejhorlivějším mluvčím mírných kališníků. Poněvadž se kněží Táborští proti němu ustavičně knih Wiklefových dovolávali, oddal se za krátké nemoci, do níž někdy r. 1426 upadl, studiu jejich a dospěl při tom k náhledu, že se dá z nich vytknouti více než 200 článků kacířských nebo jinak závadných. Následkem toho začal též odsuzovati četné traktáty mistra Petra Payne, řečeného Engliše, poněvadž prý v nich skryté bludy Wiklefovy i nejprostším lidem srozumitelny činil, a to, co onen zapletenými důkazy tvrdil, stručnými slovy objasňoval.[77])

Spor, jenž o to mezi oběma professory vysokého učení pražského vznikl, měl za následek, že se též obyvatelstvo pražské rozstoupilo ve dva tábory. Stoupenci Křišťanovi a Příbramovi hleděli na svou stranu dostati arcibiskupa Konráda. A skutečně

---

[74]) tamtéž s. 283—284.
[75]) tamtéž s. 316.
[76]) tamtéž s. 317, 318.
[77]) tamtéž s. 361. Viz Apologie p. 326 v citátu Palackého DNČ. III. č. 2. s. 267, pozn. 321.

vydal arcibiskup 29. srpna 1426 nálezy, jimiž částečně zrušil nálezy velké synody pražské z r. 1421 ve smyslu strany Příbramovy, což mělo za následek roztržku mezi ním a velkou částí duchovenstva pražského. Na sklonku r. 1426 měl Příbram s Englišem troje hádání. Poslední z nich odbývalo se na Boží Hod Vánoční v kolleji Karlově, u přítomnosti knížete Sigmunda Korybuta a množství předních mužů ze šlechty i měšťanstva pražského. Příbramovi vytýkáno, že prý výtahům ze spisů Wiklefových podkládá nepravý smysl, a že odsuzováním jich tupí mistra Jana Husa a jiné muže ctihodné, kteří prý jich skoro ve všem následovali. Proti první výtce dokazoval Příbram, že prý se Angliš oněch výtahů právě v takovém smyslu zastává, jaký on jim podkládá. Druhou výčitku pak oslabil tím, že ukázal a svědectvím Jakoubkovým si potvrditi dal, že sám Hus i Jakoubek súčastnili se schůze mistrův a studentů národa českého 20. května 1408 u černé růže odbývané, kde 45 artikulů Wiklefových, ovšem ve smyslu bludném a pohoršlivém, zapovězeno bylo.[78])

Když se takto i Příbram i Engliš odvolávali na Husa, ztrpčila se rozepře mezi nimi ještě více. Strany v lidu i v duchovenstvu se tím více sobě odcizovaly a tím příkřeji proti sobě vystupovaly. Tu se zdála býti knížeti Sigmundu Korybutovi vhodná chvíle pro smíření Čechů s papežem. Aspoň strana Příbramova byla k tomu nakloněna více než jindy. Mnozí z ní navodili prý veřejně v kázáních i skrytě k poslušenství papežovu. Ale poněvadž se bylo co báti odporu strany Englišovy, zamýšlel se Korybut náčelníků jejich, totiž vedle Engliše Jakoubka ze Stříbra a Jana Rokycany, zbaviti nějakým úkladem. Avšak důvěrníci knížecí, kteří to měli provésti, věc vyzradili. Ráno na zelený čtvrtek (17. dubna) 1427 zazvoněno na poplach, a když se lid sběhl, vyšel Jan z Rokycan s jinými kněžími z kostela Týnského, nesa svátost oltářní, a volal, že prý se ukládá o něj a o jiné jeho druhy. Když pak i jiní lid pobádali, strhlo se veliké vzbouření. Lid se dobyl do dvoru Korybutova a zajal knížete, leč bez krveprolití. Nyní obrátil se vztek lidu proti kněžím a mistrům, kteří záměr Korybutův podporovali. Mistr Křišťan z Prachatic, farář od sv. Michala, kazatel jeho Petr z Mladenovic, mistr Jan Příbram a mistr Prokop z Plzně i někteří jiní zjímáni a uvězněni na Staroměstské radnici, při čemž volala chátra, aby byli utopeni. V této vazbě chováni potom dosti slušným spůsobem nějaký čas. Zatím dosazeni od lidu noví konšelé, kteří vydali zvláštní nálezy o kostelních obyčejích jakož i o sporných otázkách dogmatických. Kdo by jich nechtěl zachovávati, měl býti z města vypovězen. Zvláště kněží, kteří chtěli ve městě zůstati, museli se jim podrobiti a uznati nad sebou „úředníka, kterého jsou nad se vyvolili kněží města Pražského“. Byl to, jak se zdá, Jan z Rokycan.

[78]) Tomek DP. IV. s. 363.

Výše jmenovaní mistři a kněží nechtěli se těm nálezům podrobiti, pročež musili se odebrati do vyhnanství.[79])

Tak počalo druhé a poslední vyhnanství Příbramovo, jež skončilo teprve v srpnu 1429, kdy zase mistrům a jiným členům učení pražského, přidržícím se přijímání p. o. s., kteří tu chvíli jinde přebývali, dovoleno přijeti do Prahy a tu meškati.[80]) Kde se mezi tím Příbram v letech 1427—1429 zdržoval, nepodařilo se mi vypátrati; za to dá se dokázati, že v tomto vyhnanství sepsal KZ.

Spisovatel KZ. psal je ve vyhnanství, do něhož byl vypuzen pro slovo Boží a svědectví o něm. To platí plnou měrou o tomto vyhnanství Příbramově. Staré letopisy vypravují totiž: „Léta téhož, po welice noci, oſwiecený a welmi doſpělý hwězdář a lékař wnitřní, miſtr Křiſſtan, farář od S. Michala na ſtarém měſtě Pražſkém, a miſtr Prokop, miſtr Jan Přibram a miſtr Petr Mladěgowic s giným miſtry, náwodem miſtra Engliſſe a Rokycany, z Prahy ſú wyhnáni, pro wieru křeſťanſkú o božiem těle a welebné krwi geho, a o welebné ſedmeře ſwátoſti cierkwe ſwaté; že nechtěli tak wěřiti, jako ten Engliš cizozemec kacieřſký wěřil, a také nezdálo ſe ſluſſeti pod Rokycanu. A prwé miſtra Křiſſtana s některými na rathúz do wězenie byli wſadili".[81]) Zde je stručně vyjádřeno ono „slovo boží", o němž Příbram vyhnanstvím svědectví vydati musel: byla to víra o božím těle a krvi jeho a o sedmeru svátostí církve svaté. A hle, právě v těchto bodech víru svou zřejmě dává poznati spisovatel KZ., a stanovisko jeho úplně se srovnává se stanoviskem Příbramovým, jenž stál v čele nejmírnějších kališníků.

Ukázali jsme, že spisovatel KZ. náležel mezi vynikající přívržence mistrů pražských, ano že dle všeho mezi náčelníky jejich hledati ho musíme. Ukázali jsme, že měrou znamenitou a velmi horlivě súčastnil se půtek náboženských s Tábory, od nichž proto krutým pronásledováním a vyhnanstvím stíhán byl. Vyložili jsme dále, že kořen všech zmatkův a sporů náboženských hledal v jakémsi mistru učeném, jenž zdál se jako hvězda osvícený a učený, ale upadnuv v rozumy přirozené a tělesné otevřel tajná a skrytá kacířstva důvody svými mistrnými. Srovnejme s tím, co jsme o Příbramovi pověděli, a shledáme, že potřebujeme pouze jména dosaditi a můžeme vše, co jsme o spisovateli KZ. napsali, směle a bez výhrad na Příbrama přenésti.

Vytkl si zajisté Příbram boj proti učení Wiklefovu, zvláště o svátosti oltářní i jiných svátostech, za úkol životní, k němuž všechny síly své soustředil. Není v době válek husitských sjezdu

[79]) tamtéž s. 364—369.
[80]) tamtéž s. 443—445.
[81]) Palacký, Staří letopisové čeští (71).

náboženského, aby se ho nebyl Příbram súčastnil, aby si tam nebyl prudce na Tábory vyjížděl. Zášti své proti Táborům dával průchod nejen slovem, nýbrž i písmem, čehož zajímavou památkou jest na př. jeho „Život kněží Táborských“.[82]) Při tom nešetřil velmi často mezí slušnosti, jelikož byl sice „přísných zásad ve věcech víry a mravů, ale, jak se zdá, od přirozenosti popudlivý a v řeči i písmu prudký a náruživý.“[83]) Sám nazývá se v Apologii: „Ego vilissimus omnium hominum peccator, verumtamen omnium haeresum et praecipue Wiclefisticae et Picardicae haeresis sollicitus persecutor.“[84]) Za to byl nanejvýš nenáviděn od kněží Táborských, kteří nejen že ho na kázáních zlehčovali, nýbrž i lid proti němu štvali, tak že několikráte s bídou unikl smrti, jak o tom svědčí události, jež předcházely jeho vypovězení z Prahy r. 1422 a 1427.

K neoblíbenosti jeho přispěl značně též spor výše zmíněný, který měl s mistrem Petrem Paynem čili Englišem o výtahy ze spisů Wiklefových. V Apologii vytýká mu, že prý „M. Petrus fecit plura opuscula seu tabulas abbreviatas ex sententiis potioribus librorum Wicleph, quasi quaedam commentariola et explanatiores breves ipsorum librorum, ut quod Wicleph obscure poneret, ipse simplicibus planissime aperiret; et quod ille involutis argumentis et sententiis dissereret, iste brevibus verbis declararet etc. Quae quidem scripta, scil. Johannis Wicleph et propria, quia se defendere spopondit, reatum duplicavit.“[85]) Patrně je tedy mistr Petr Payne oním vůdcem a mistrem jako hvězda osvíceným, jenž s křesťanské víry upadl v rozumy přirozené a tělesné a rozumem a důvody svými misternými otevřel tajná a skrytá kacířstva; jehožto vinou kobylky, t. j. lid bludný a pokrytý (totiž Táboři) nemohou pravd nejsvětějších viděti a znáti, nýbrž klesají na nich, jako o sedmeré svátosti církve sv., a zvláště o těle a krvi Pána Krista, i o jiných mnohých pravdách. Nyní také porozumíme, na čí adressu patří tato výtka ve KZ.: „Také jej pudí pýcha, aby jiným poddán nebyl, aby byl zpupný proti jiným a v svých výtržkách neústupný a ve všem umělý; a zvláště aby byl všech nalezitel nových věcí u víře aneb v jiných obyčejích, aby staré věci obyčejné potupoval, a nové a neobyčejné aby nalézal; a v tom aby chtěl vidín a poznán býti jakožto nový učitel.“[86]) Zpupnost proti jiným, neústupnost a ctižádost, kterou

---

[82]) Rkp. A. 16. v arch. Třeboňském; opis v Čes. Museu IV. C 30, dle něhož vydán od Karla Vinařického v Časopise katol. duchovenstva roč. 1863. str. 284—299, 328—351, 420—450.

[83]) Tomek DP. IV. s. 361.

[84]) Apologie p. 326. dle citátu Palackého DNČ. III. č. 2. s. 267, pozn. 320.

[85]) Apologie, p. 326, dle citátu Palackého DNČ. III. č. 2. s. 267, pozn. 321.

[86]) KZ. l. 18 F.

zde Englišovi vyčítá, nebyly věru nejnepatrnějšími rysy v povaze tohoto jinak vynikajícího mistra. O tom přesvědčil se Příbram velmi často v disputacích s ním.

Konečně neoblomná vytrvalost Příbramova na jedné a tvrdošijnost Englišova a zášť rozhodnějších kališníků a Táborů na druhé straně přivodily katastrofu. Nastal čas, o němž praví spisovatel KZ., že „hrozné věci budou dopuštěny na svátost tu drahou a na boží vyvolené, zvláště na učené, v ty časy nebezpečné Antikristovy, kteréž jsou i nyní.“[87]) Mistr Příbram s jinými zatčen, ale vězení jen s bídou ho zachránilo před chátrou, jež naléhala, aby byl utopen. On i soudruzi jeho mohli si ještě blahopřáti, že zmařený pokus o sjednocení s církví římskou zaplatili pouhým vyhnanstvím. S jakými asi pocity pohlížel v tu dobu Příbram na léta minulá, jejichž práce neúnavná a horlivost nevyčerpatelná jen trny mu přinesla místo růží? Knížky o zarmouceních velikých Církve svaté i každé duše věrné jsou zpovědí jeho, jež dává tušiti, jak divoce rozbouřeno bylo nitro jeho utrpeným bezprávím. Ano ještě po skončeném vyhnanství, tedy po srpnu r. 1429, když psal Apologii, vložil do ní trpkou vzpomínku v tato slova: „Contra Wicleff ab annis fere viginti in Praga publice praedicavi, quando omnes haereses et errores de sacramentis et sacramentalibus tunc et usque nunc currentes a Wikleff et sua doctrina tamquam a fonte esse haustos et tractos patenter declaravi. Propter quam praedicationem licet verissimam et temporum malorum praemonitionem saluberrimam quanta ab universo regno et sectis ejus omnibus in modum leonum rugientibus et ira flammivoma contra me spirantibus, quanta probra, quantas contumelias, quantasve angustias et tribulationes pertuli, deus novit et ego novi; inter quae exilium cum periculis pluribus mortis novem annis pertuli, declamationes famosissimas de omni loco tanquam latro mendacissimus et hostis fidei et regni nocentissimus sustinui. Cetera taceo, pro quibus a domino majus meritum, quam humanos honores aut laudes hominum confidenter expecto.“[88])

Tak vyslovil se Příbram sám o svém životě, o svém utrpení, které dalo vznik KZ., kde se téměř na každé řádce s trpkými jeho vzpomínkami setkáváme.

Vůči tomu všemu, co jsme v těchto řádcích uvedli o osudech jeho jakož i spisovatele KZ., nemůže tuším býti žádné pochybnosti více, že Příbram je spisovatelem „Knížek o zarmouceních velikých církve svaté i každé duše věrné“.

Jest ku podivu jenom, jak záhy zaniklo vědomí, že on je spisovatelem této knihy. Od r. 1542 všude za spisovatele vy-

[87]) KZ. l. 61 F.
[88]) Apologia Rkp. kapit. pražské D. 49, p. 183 otištěno v Časopise katol. duchovenstva 1863, s. 285—286.

dáván byl Milíč z Kroměříže. Pátráme-li po spisech Příbramových u Balbína, Voigta a jinde, nikde se nesetkáme ani s „Řečmi mistra Příbrama", ani s dílem jiným, které by se jen z daleka mohlo pokládati za KZ. Nejdůkladnější zprávy o literární činnosti a nejobšírnější výtahy ze spisů jeho podává Cochlaeus ve své Historia Hussitarum. Z nich viděti jest, že více méně čelí všechny proti Táborům: jak Apologia, tak i Liber de professione fidei antiquae, De conditionibus iusti belli tractatus, De non remanentia Panis a j. v. Totéž platí o českých spisech jeho: „Život kněží Táborských", „O poslušenství kostela římského", jakož i o „Knížkách o zarmouceních" atd.

Cochlaeus, aby ukázal, jaké prý bylo smýšlení jeho o Táborech, a zvláště o Prokopu Holém, podává také citát z traktátu „De conditionibus iusti belli". A věc pozoruhodná: některá místa KZ. jeví se býti doslovným českým opakováním toho, co v tomto citátu je řečeno latinsky. Stůjte zde příslušná místa vedle sebe:

Cochlaeus, Historia Hussitarum IV. 226, 227.

Item in ilbro de conditionibus iusti belli in haec verba Tyrannum illum taxat: „Quod dicitur bestia, causa est, quia irrationabiliter agit omnia, et amat delectabilia sicut bestia. Duo cornua eius sunt duo testamenta, quibus defendit ubique sua facta bestialia. Mira res, quia totum est corpus bestiale, praeter duo agni cornua. Quia scilicet tota uita eorum est bestialissima, ignorans coelestia ut bestia, nec ea curans, nec intelligens ut bestia. Duntaxat pro toto Christo habet eius illa cornua, sed nihil penitus de eius uita. Quicquid enim agit pessimi uel loquitur, semper defendit lege dominica, scilicet uetere uel noua. Et nihil in ea est Christi, nisi legis Domini frequens uerbalis resonantia. Quod autem loquitur, ut Draco, ratio est, quia uerba habet ut plurimum fallacia, uenenata. Et potestatem omnem exercet magnę bestię in Tyrannide, et bellorum saeuitia frequenti, et saeua uictoria. Et haec sunt eius signa toti mundo mirabilia. Hinc etiam appellant eos Doctores, Diabolos incarnatos ...

... Haec si praesentes bellatores aduerterent, reuera rapinas intermitterent, et naturam demonum

KZ. l. 53 B. C.:

To geſt toho wſſeho lidu howadného. Genž proto ſlowe ſſelma a howado | neb geſt lid litý | yako která na ſwietie Sſelma. A že gſau milownijcy rozkoſſij | yako howada ... a že gſau opuſſtieni od Ducha Božijho Pána Gezu Kryſta | yako ſſelmy od rozumu.

KZ. l. 55 D: Také ta dwa Rohy znamenáwagij Zákon nowý a ſtarý | gimiž tato Sſelma pobožná ſnažnie bráni ſebe | y Rohuow tiechto geſt Božijho Zákona. A yako Rohy Kryſtowymi a obranau Zákona Božijho wymlauwa a bráni žiwota ſwého howadného | y wſſech ſkutkuow ſwych litých | a náſylnych | a ſſelemných. Nebo hniewali ſe wymlúwá ſe Zákonem | laupili mordugeli. Neb což koli zlého činij | y hned to Zákonem nowym nebo ſtarým | yakožto rohy Beránka dowodij | bránij a wymlauwa. A ta Sſelma znamenáwa nyniegſſij wſſecky pokrytce | geſſto nic giné° nemagij na ſobě Beránkowé° | giné Rohy. A to ne k obranie žiwota Kryſtowa nez žiwota ſwého ſſelemného | neb nitz žiwota Kryſtowa na ſobie nemagij | giné Rohy | kterýmiž ſe bránij ...

KZ. l. 53 D. A ti wſſickni berau motz od Antykryſta | a od diábla genž ſlowe drak.

ac formam belluarum nullatenus induerent.

KZ. l. 97 A. To také činij bludnij lidé | a kacýřy | vkrutnijcy | a mordéřy | a laupežnijcy | boyownijcy | y ti wſſickni lidſſtij náſylnicy. O coť gich na každý den odtrhugij | byť to znali | ztohoťby lkali a želeli.

Nelze pochybovati, že se dá, až jednou spisy Příbramovy prozkoumány budou, na více podobných shod mezi nimi a KZ. ukázati. Potom bude také lze tendenčnost KZ. podrobněji stopovati a vyložiti, než-li v této práci možno a vhodno bylo.

Budiž mi dovoleno pronésti ku konci ještě domněnku, jež není beze vší podstaty.

Srovnejme počátek RČM. s počátkem KZ.:

RČM. l. 135 a ... A tu rzecz Swateho Jana Ja hrzieſſny kniez | take pro ſlowo bozie | a ſwiedecztwie geho wypuzeny mluwim | ktobie y kewſſem wiernym | wkteremzkoli zarmuczeni polozenym prziwodie | nayprw tobie | y wſſem ginym wiernym przedoczi waſſe ...

KZ. l. 1. B. Y tu řeč yá hřijſſný Kněz také ꝓ ſlowo Božij a ſwědectwij ge° wypůzený mluwijm kewſſem wierným w kterémž koli zámutku položeným priwodie | nayprwé wám wſſem wierným. A před oči wáſſe ...

Z RČM. viděti jest, že spisovatel se obrací jaksi důvěrně k někomu, koho rozeznává od „jiných věrných“, a to takovým spůsobem, jako by mu své dílo věnovati chtěl. Dále mluví „k němu a ke všem jiným v kterémkoli zármutku postaveným“; byl to tedy člověk v zármutku postavený, tak jako Příbram sám, a zajisté muž znamenitější, když se k němu Příbram zvlášť obrací. Mám na mysli mistra Prokopa z Plzně, věrného druha Příbramova ve štěstí i neštěstí, jenž s ním jak nejvyšší úřady tak i oboje vyhnanství sdílel. Snad Příbram sobě i jemu k útěše KZ. sepsal a jemu je věnoval. —

Tím je tedy rozřešena otázka, kterou jsme si položili na počátku této práce. Ukázali jsme, že oba životopisci Milíčovi o KZ. svorně mlčí. Zprávy, jež Milíče za spisovatele vydávají, nejdou nazpět přes r. 1542 a dají se vesměs redukovati na předmluvu Pavla Bydžovského k vydání KZ. r. 1542. Svědectví jeho nemá však pro nás žádné ceny. Následkem toho možno rozřešení dané otázky hledati pouze v díle samotném. Z něho jsme dokázali, že spisovatel byl mírný kališník, učenec a rozhodný a vynikající odpůrce Táborů, jenž pro své náboženské přesvědčení někdy v době válek husitských do vyhnanství byl vypovězen, v němž KZ. sepsal. Týž dovolává se jako svého díla spisu nějakého „o církvi pravé a Bohu věrné římského kostela, která má moc duchovní od Boha“. Jediný spis, jenž v době husitské o takovém thematu jednal, je dílko mistra Jana z Příbramě „O poslušenství kostela římského“. Mezi spisy jeho uváděly se dosud mimo jiné také t. zv. „Řeči mistra Příbrama“,

nalézající se v rukopise Musea království Českého č. $567^{a}/_{1}$, nebo 3 G 2, psaném r. 1490. Při bližším prohlédnutí jejich ukázalo se nyní, že to je nový rukopis KZ., který jest zároveň přímým dokladem, že je sepsal Příbram. Srovnání života a povahy jeho s povahou a osudy neznámého spisovatele správnost toho dokladu co nejskvěleji potvrzuje, k čemuž přispívá také zajímavá shoda mezi některými místy KZ. a spisem bezpečně Příbramovým „De conditionibus iusti belli". Na základě toho můžeme nyní výsledek této práce formulovati takto:

„Knížky o zarmouceních velikých církve svaté i každé duše věrné" jsou dílem mistra Jana z Příbramě, který je sepsal za druhého vyhnanství svého z Prahy v létech 1427—1429. Zachovaly se ve dvou rukopisech: rkp. Mikulovský psán jest r. 1453, rkp. českého Musea r. 1490. Tiskem vydány byly v Praze r. 1542 od Pavla Bydžovského a Brikcího ze Zlicka omylem jako spis Milíčův.

V čem tedy záleží vlastně česká literarní činnost Milíčova? KZ. nejsou jeho dílem, a české postilly nikdy nenapsal. Domněnka, že by kázání Dzikowská od něho pocházela, jest úplně bezdůvodná. [89]) Zbývá tedy jediný český spis od něho — a to jsou nepatrné modlitby po kázání, které se však nikde nezachovaly. To má pro význam, který se dosud Milíčovi v literární historii české připisoval, důležitost velikou. Připouštím, že ohnivá slova jeho působila mocí neodolatelnou na vnímavého, pro náboženské pravdy a mravný život nadšeného Štítného. Ale ve skládání spisů náboženských pro lid český jistě nebyl jeho předchůdcem! Možná, že latinské spisy jeho, které zajisté Štítnému byly známy, vedle oněch „slov ohnivých" působily k tomu, že se z něho stal spisovatel, a to český; avšak dokud nebudou spisy jejich navzájem srovnány, nelze v té příčině s určitostí se vysloviti. Tolik jisto jest, že Milíč z Kroměříže, živým slovem tak

---

[89]) Kázání Dzikowská nazývá Jos. Jireček ve své Rukověti (I, 179) rukopis, nalézající se nyní ve knihovně hrabat Tarnovských v Dzikowě, jenž obsahuje v sobě kázání latinská i česká, prý z počátku 15. věku, a opatřen jest nápisem z doby pozdější: Kazania kaznodziei wiślickiego a. d. 1420 Venerabilis Aegidii Dobrzynensis.

O tomto rukopisu podal obšírnou zprávu prof. Władysław Wisłocki v publikacích Krakovské akademie věd. (Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń wydziału filologicznego akademii umiejętności. Tom III. W Krakowie 1875. s. 256—342.)

Domněnku o autorství Milíčově vyslovil J. Jireček v Rukověti II. App. s. 382., kde pod záhlavím „Dzikowská kázání" píše: „Není nepodobné, že celá ta sbírka pochodí z diktát Milíčových." Důvodů žádných však ani na tom místě ani jinde nepodává. Wisłocki sám ve svém článku dokazzuje — a v té příčině není proti jeho vývodům námitek — že kázání ta mohla býti skládána od neznámého autora jenom v létech 1390 nebo 1401: Poněvadž pak Milíč zemřel již r. 1374, nelze jeho jméno se sbírkou tou nijak uváděti ve spojení.

jako Konrád Waldhauser a Matěj z Janova, jenom působil v širší vrstvy lidu. To co psal, jsouc skládáno v jazyku cizím, zůstalo obmezeno pouze na kruh vzdělanců. A v tom by mohl spočívati mimo jiné také význam Štítného, že myšlénky ty z pout jejich vybavil a tím, že je do českých spisů přenesl, působivost jejich na širší vrstvy národa českého i pro budoucnost zachoval.

O výrazích doplňkových s hlavním zřetelem k instrumentalu doplňkovému.

Napsal **Jaroslav Hruška**.

(Pokračování.)

činiti sě s partp.: drzyewe nez kokot zapyege, trzykrat ſye mne vczynyſſ neznagye Vít. 49ᵇ.

s nom. příd.: a sě ve všem věren čině (Kochan) Dal. 36. 25 — neb ſye dalek od nas czyny Vít. 14ᵇ. 1055 — rzieka cziny ſie wodna Hrad. 114ᵇ. 5 — ze wſſyeho ſwyeta moczuyeyſſy vczynyl ſye wſſyech ſproſtnyeyſſy Vít. 23ᵃ. 234 — neczyn ſye wſſak gynych nyzy t. 66ᵇ. 40 — czyn ſye mylegy kazdemu t. 81ᵇ. 42 — vczyny ſie giey tak yaſſen woczy ytak welmy kraſen Kat. 1037.

s akk. příd. m. nom.: trzety blazen boha wyny a ſam ſye wynna newyny, asi místo: nečiní (Pat.) Vít. 42ᵇ. 59 — a se ve všem věrna čině (sc. Kochan) Dal. Pelcl, Fürst 36. 25.

tv. urč.: kdyby kdo užívati toho uměl, nesmrtelného by se učiniti mohl Lab. 12. 2.

s instr. příd.: ani sě lepším čině, ani horším Št. Erb. 246 — učiň se veselým Troj. 143 — aby každý milým činiti se hleděl Lab. 18. 11.

s instr. subst.: takes ti ſie czarodyeynykem vczynyl Pass. 435 — ponyes ſie ti take krzoſtanem vczynyl t. 423 — a vczennykem ſie ſwateho apoſtola vczynyl t. 459 — ten sě moravským zběhem činieše Dal. 55. 9 — činíš sě biskupem t. 49. 37 — Nečiň sě Stýrem řiekajú t. 35 — kralem ſye nad namy czynyl Hrad. 87ᵇ. 7 — on ſye czyny bohem ayſa czlowiekem t. 88ᵃ. 12 — genzto bohem ſye czynyeſſe Vít. 38ᵇ. 300 — ktoz ſye ſynem bozym czyny t. 52ᵇ. 437 — vczyn ſye blaznem przy czaſu czyn ſye blaznem, plod weſele t. 70ᵃ. 18 — ynhed ſwatokradczem a pohanem vczyny ſye t. 96ᵃ — učiň se ovcí a vlci hotovi Mudr. 46.

s nom. subst. místo instr.: gedna chytra ſwodnyczye czynyecz ſye dobra nunwiczye (asi pro rým) 10b. 6.

činenu býti s nom. příd.: ſpolu nevziteczny vczyneni ſut ŽW. 13. 3 — naprizneny ſut y mrzczy vczyneni ſut wczeny ſwem t. 13. 1 — vczynen ſem ſmuten t. 29. 8 — huben vczynen yſem t. 37. 7 — bohat vczynen bude t. 48. 17 — tiem člověk největší věci podoben učiněn bývá Všeh. předml. 179 — aby všickni sobě podobni učiněni byli Lab. 11. 7. — že pro vás učiněn jest chudý (Kristus) Nudož. gram.

s instr. příd.: budiž bláznem, aby moudrým učiněn byl Lab. 11. 1.

s instr. subst.: ſwati mamertinus opatem vczynen Pass. 477 — ſwati german mieſto neho biſkupem uczynen t. 385 — Gayus cieſarzem vczynen t. 391 — Julian cieſarzē vczynen t. 421 — mieſto neho Onorius papezem vczynen t. 407 — a czlowyekem vczynyen Št. uč. 10b. 2 — od kohož jest poručníkem učiněn Všeh. II. 19. 10.

s nom. subst. místo instr.: vczynen geſt hoſpodyn vtocziſcze chudemu ŽW. 9. 10 — vczynen ſem ruhota ſuſyedom mym welmy t. 30. 12 — neprzietele vczyneny ſu mnye Žalt. 138 — ale vczynyen geſt (Kristus) kamen kutowy a vhelny Spec. 10b.

s předl.: y vczinen geſt my hoſpodin w utocziſcze a boh moy v pomocz nadiegie me ŽW. 93. 22.

jako: vczynen ſem iako sud ztraczeny ŽW. 30. 13.

dělati s instrum.: kdo čím není, žádný ho tím neudělá Mudr. 91.

s akk. subst. m. instr.: móže poručníka listem udělati, kohož se jemu zdáti bude Všeh. I. 2. 11.

Nepatří sem: žádný nemóž té pře žádného poručníka udělati, kteréž ještě nemá Všeh. II. 19. 2. 5. 6, II. 6. 5. Srov.: poručníka učině, móž jeti, kam chce t. II. 6. 1, II. 6. 5.

dělati sě s nom. příd.: a podlé toho hrubě jsem se starostliv dělal Žer. l. 5 — udělal se nemocný Žer. záp. 26.

s instr. příd.: dělá se nemocným Br. biblí — Rosa: dělá se bohatým, nedělej se bohatým, ani chudým, loco bohatýho, ani chudýho 288.

s instr. subst.: tlumočníkem se bez mé vůle udělav Lab. 30. 2.

státi se ve významu fieri při subst. nemá starých dokladů, čteme jen: to ſye gma zagiſto ſtaty Hrad. 32b. 3 a pod. Ve stč. stálo v tom významu slov. býti (viz str. 49 a násl.). Mimo to bývá tu sloveso (býti, pozd. státi se) se jménem doplňkovým vyjádřeno jedním slovem, slovesem: z chlapóv šlechtici bývají a šlechtici zchlapievají DalJ² 41. 14 — tys byl židy kázal křstiti, proč připustil jim opět sě židoviti t. — ta jest svého muže jměla, potom po ňem ovdověla Hrad. Desatero 522.

Teprve později: synem-li božím jsi, rci ať kamení toto chlebem se stane Suš. ev. Mat. 47 — kupec sa stal boháčom Hatt. 2. 232.

učiti se subst. instr.: y vczyl geho popem OtcA 277[b].

pronesenu býti se subst. instr.: horze tot gſem odluczena, truchlu wdowu pnesena (= pronesena) AlexiusČM 1851 — heu me, quia hodie desolata sum et apparui vidua Bolland.

uroditi se subst. instr.: veď žádnéhoť jest jeho máti pánem aneb ciesařem aneb králem neurodila ŠtErb. 152. 11.

urozenu býti s nom. příd. jm.: ze gſuczy urozena bohata (sc. Brigita) nediedila ge ſobie ſwieta tohoto Brig. 7[a].

naroditi sě s nom: příd.: genz ſie byl ſlep vrodyl Pass. 335 — genz (sc. dietatko) ſie ſlepo bieſſe narodylo OtcA 493[b] — trzetye ſye urodyla moczna Sv. Mařie chv. 286;

s instr. subst.: ez ſie narodil czlowiekem Kat. 1779 — nikdo se nenarodil mudrcem Mudr. 236 — kdo se narodil vlkem tomu liškou nebýti t. 223.

siesti se subst. instr.: když chce řemeslník mistrem sésti prav. praž.

chovati s příd. ak.: yuz (vieru) gedno kazdy czielu a nepokazenu ſchowa ŽW. Athan. 225[a] — ktozkoly chtye ſwu cziſtotu nezprznyenu dochowaty Št. uč. 47[a]. 1 — bich nezkalene ſchowala diewſtwo me Marg. 288 — aby ge (pannenstvie) nezprznyene ſchowaly Št. uč. 45[b]. 1 — ktozkoly gye czele a neporuſſene nechowa t. 11[a]. 1;

subst.: tent mye dczeru wzchowal ſobye Kat. 1263;

adverb.: kdyz chowaſs cziſtie ſwe tielo NR 1888.

vychovánu býti se subst. instr.: mládenec, že křesťanem vychován jest Mitr. 86.

upraviti se subst. instr.: svým čiešníkem jej upravi Dal. 48. 14.

stvořiti s příd. ak.: ſtworzyw gyey podobna k ſobye Vít. 17[a]. 1268 — genz geſt tie ſtworzyl k ſobie podobna OtcA 377[a] — buoh ſtworzyl czlowieka k ſobie podobneho any zadny geſt nemohl rzieczy by nebyl obraz geho t. 388[a];

se subst. instr.: bůh mne stvořil Slovákem Hatt. 2. 232.

tvoriti se se subst. instr.: plъti tvoję sokomъ sę sъtvorętъ Supr. M. — dali mi se muhom pretvoriti Pies. srb. 1. 606. M.;

s nom. místo instr.: vъsěk iže sę tvoritъ cěsarъ protivitъ kesarovi EvAth. sv. Jana 19. 9.[1])

stavěti subst. instr.: k křivděs stavěl Boha svědkem ŠtErb. 108. 24 (rkp. 59[b]) — a tudjina stavit gospodarom Pjesmi 5. 486 M.

stavěti sě s instr. příd.: král Václav stavěl se rozhněvaným Pal. III. 1. 206 — jako: stavěl se jako nejsprostnější Kom.-Brus.

[1]) Bibliotheca slavica 1. sv.

postaviti s instr. subst.: pól země popelem postavi Dal. 89 29 — daz ez halb zcu hant zcu aschin wart virwandelt.

slibovati s instr. subst.: dawno mi tie hoſpodyn ſlybowal mym ſluhu OtcA 409ª.

usnúbiti s předl.: ez gy rodu czieſarzſkemu chtie za zenu vſnubiti Kat. 203.

dáti s příd. ak.: to gym na liſtye napſano dal Pass. 405;

subst. instr.: wzto, ez gſu obyetowaly, maryam materzyu daly Jezukryſtu Živ. Kr. 1ª eo quod obtulissent Mariam matrem Jesu domino — muz ſprawy nazenu by gemu myla nemohla byti lecz kakus gy ohyzdu dada Št. uč. 24ᵇ oba příklady neurčité — kteréhož (muže) nám bohové dali knížetem Anth. II. 60;

s ak. subst.: neb urzad nechcze ho komornyka daty Rožmb. 33 — dal gemu boh towarziſſe k manzelſtwu kohoz raczy Št. uč. 36ᵇ. 2;

s předl. za: šťastně by mi tě Bůh za průvodčího dal Lab. 3. 4 — k: zeſſ mye raczyl daty ktowarzyſy Kat. 3328.

dáti sě s nom. příd.: day ſie wiñen wſwey ſlepotie NR 2038 — dávám sě wynen Kruml. 246ᵇ G. — duše tvá vinna sě daj Hug 53 — hřiešník sě vinen dal HusPost. 145ª G. — ſluſſie abychuom ſami ſie wzdy bohu wynný dawaly OtcA 244ᵇ — ten se sám vinen dává tím hříchem Velesl. (cituje Dobr. v Gram. 382);

ak. místo nom.: kterak jest Soběslav chtěl se známa dáti Dal. Pelcl. 67. 34.

dánu býti s nom. subst.: gehoz ſyly welykoſt znamenaty mozem ze trzy vrzadow . . . druhy vrzad dan Gabryelowy wytyezſtwo w bogych Krist. (Fil. l. XI. str. 288);

s předl.: pomny, zes lydem wydan zahlawu NR. 1460.

klásti s předl.: než opět jeho za nemocna budú klásti Všeh. II. 16. 3 — koho za nemocna nebo za zbitého nebo za raněného kladú t. II. 5. 5.

klásti se s instr. subst.: geniem se nyní každý klade Suš. 99 — v zárodu ptačím, co se začalo zakládati hlavou, nohou, křídlem, to se již nemění Did. 101.

položiti s příd. ak.: ale zádušnie pusto položiechu Dal. 79. 32;

s instr. příd.: že z přiezně položil by jej nemocným Všeh. II. 5. 4;

s předl.: aby jej za nemocna položil Všeh. II. 5. 2 — kdo by jej za nemocna položiti měl t. II. 5. 8 — kázal se za nemocna položiti t. II. 5. 11, II. 5. 15, II. 6. 2.

položenu býti s předl.: neb třikrát móž pohnaný za nemocna položen býti Všeh. II. 5. 6, II. 5. 7, II. 5. 13. 14;

s instr. subst.: město popelem položeno jest Vel.

léci s instr. subst.: popelom lahly Hatt. 2. 233.

pohnati s instr. subst.: pohnal mye holomkem a ga panyu gmam Rožmb. 31 — kdez holomkem zzenu dwa pohony ... prawo trzety pohon ſehnati iako zenateho t. 34;

jako: aby gei pohonyli iako holomka Rožmb. 32.

pojieti se subst. instr.: yudas potyese na zzie ozzidla maters poỹem zzobie senu Jid. — muže, kteréhož jim otčimem pojme Št. uč. 84. 8;

s předl.: inhed ju sobě za knieni poję̌ Dal. 41. 8 — chczy tye za ſwu naymyleyſy pogyety Kat. 3191.

přijieti s příd. ak.: yehoztos nerodyla przigiety zywa przygmi mrtwa Pass. 354;

se subst. instr.: kanovníci biskupem ho rádi přiję̌chu Dal. 49. 31 — achz gho kralem przigmu míle AlxH 3[b]. 34;

s předl.: proſi abi mv przyial za pohon Rožmb. 37 — neb tie moy ſyn kchoty ykſluze przyyal Kat. 1058 — ne kchoty ale kſluzie by mye przyal neboziczku t. 696;

jako: má přijat býti jako pokrm ŠtV. 300.

vzieti se subst. instr.: ieſtoy (sc. mati) ho bie zzýněm wzala Jid. 80;

s předl.: Vlastu za knieni vzę̌chu Dal. 8. 11 — Bořivoje za kněze z Moravy vzěli DalZeb. nadpis.

dobýti s ak. subst.: knězě sobě ot pluha oráčě dobudu̓te Dal. 70. 48 (nempt vch, der vch si genedig czu hercog ein pauman).

vsaditi s příd. ak.: otecz ſwazanu rzetyezi kaza w zalarz wſadyty (sv. Kristinu) Pass. 348.

poslati s příd. ak.: do Prahy je svázána poslachu Dal. 85. 50 — svázány DalV. C. L. Ff jeho svázána Z.

poslánu býti s předl.: zpomyen zzes nam ſyem k wykupytely poſſlan a k wyplatytely Roudn. 2140.

propustiti s nom. adj.: aby se poznamenané osoby svobodné propustily Lab. 22. 6.

vésti s příd. ak.: maria tye newinnu ze wſſeho wywede Pass. 433 — any proſta any ſwazana mne weſty mocy budete t. 361 — tak ſwazana wedechu celſa pacholika t. 374 — pogide ten vczenik a weda lwícy ſwazanu OtcB 54[a] — giz yaty wedly ny ŽW. 136. 3.

dieti s příd. ak.: neb to prorokováno diechu Dal. 74. 25 — ale proto die ty chudé blaženy ŠtV 281;

s instr. adj.: pro něž die Kristus blaženými milosrdné t. 245;

s instr. subst.: já vás nediem sluhami ale přátely t. 276.

řéci s instr. příd.: řkú jej obláštním neb nevlídným ŠtV 228 — proniž je syn boží řekl blaženými chudé duchem t. 245 — čím ho nařekl, to provedl naň Jung.;

s instr. subst.: pokrytcem jej řkú ŠtV 228 — srovn. nebo jestъ cěsaremъ togo narešti Supr. 157. 4 M.

praviti s ak. příd.: byſkupy w gieho knyhach pſano proti wierze prawiechu OtcA 301ᵇ;

ak. či instr.: tak krasnu mye prawite y wiehlaffnu umudroſti roznieczenu y wuczeny offwieczenu Kat. 365;

s instr. subst.: pravie boha lhářem ŠtV 179;

s předl.: a to vám za jisto praviu Dal. 10. 75 — takez wam za prawdu prawy Št. uč. 26ᵇ. 2.

praviti sě s nom. příd.: ledno genz ſye prawy newynen Rožmb. 129;

s ak.: ještě sě (sv. Vavřinec) neduostojna praví nebes BrigF. 163 G.

jmenovati s instr. subst.: jegože i papoju imenovahutь Krmč.-Mih. M. — Porfyrem ho gmenowachu Kat. 2466 — ze geyg bratrem gmenowaſſe OtcA 476ᵃ — Gebhartem ho všichni jmenowachu DalZeb. 49. 31 — ale jiní ho prokuratorem komorničním jmenují Všeh. II. 1. 16 — dcerou Faraonovou ji jmenovali Lab. 34. 3 — a kázali (ho) doktorem toho umění jmenovati t. 14. 2 — jmenovali ho Censuram vulgi, Všeudem t. 27. 1 — královnu svou Marností mi jmenoval t. 4. 1;

s ak. subst. m. instr.: muži počestní, kteréž mi patriarchy, proroky, apoštoly, vyznavače atd. jmenovali Lab. 31. 4 — k bráně, kterouž Disciplinam jmenovali t. 10. 2.

jmenovati sě s instr. příd.: kteříž se obnovenými jmenovali Lab. 18. 15;

s instr. subst.: Daniel, písař Slavkovský, Václavem se jmenuje Žer. záp. II. 50 — a jmenoval se králem Šalamounem Lab. 30. 1 — jmenoval se Pavlem Tarsenským t. 11. 1 — tento se Mámením jmenuje t. 3. 1;

s nom. subst.: učitelé však písem se jmenujíce Lab. 18. 8.

jmenovánu býti s příd. nom.: pronyez koſtus byl nazwany byeſe moczny gmenowany Kat. 2. 29;

s instr. subst.: takový každý ne tak žalobníkem jako obránci cti má jmenován býti Všeh. II. 19. 12;

s nom. subst.: trzyetye ſtrana Azya geſt gmenowana AlxV 599 (tertia pars mundi haec Asia est Gualther 396) — ſyrſky wewoda Aretas bye menowany t. 1548 — dyecze bude gmenowano Emanuel Kat. 1932 — geden bieſſe wklaſſterzie ſtarzec menowany OtcB 51ᵇ — geho ſeſtra bieſſe menowana bozie ſluzebnícye t. 57ᵃ OtcA 191ᵇ — ač světa správcové jmenováni býti chtěli Lab. 30. 12.

zváti s příd. instr.: takez kdyz zlym nazywagy Vít. 45ᵇ. 117 — genz pak ſlydmi obczugie marnym nazywachu OtcA 414ᵇ;

náměstka: svojou ty mňa nepozovieš Hatt. 2. 232 (Slád. 150);

s instr. subst.: až jej Dětřichem Berúnským zoviechu Dal. 93. 42 — ten koſtel Sderazem nazvachu t. 52. 14 — Přemysla (Němci) Kunrátem nazýváchu t. 69. 28 — poczie gey otczem

zwati Hrad. Prok. 14 — dietatko bohem nazwachu Hrad. 121ᵇ. 17 — tut gy nazwa bozy matku t. 121ᵃ. 20 — zlodyegem ho pifmo wzywa t. 110ᵃ. 11 — chruftem geho chczy nazwati t. 119ᵃ — kralem gey nazywagice t. 89ᵇ. 6 — i pocze gy matku bozy nazywati t. 66ᵇ. 8 — nazwal fwatu marzy dywnye fwyeta mocznu zarzy Vít. 29ᵇ. 780 (oba příkl. neurč.) — putnyczy tu lawiczy nazywagy hrobem buozym Spec. 8ᵇ — tot fyn bozy gefto wzywa boha otczem Št. uč. 29. 2 — ykazal nam abichom gey wzywaly otczem t. 12ᵇ. 1 — genz fmy tie kacyerzem nazwali OtcB 50ᵇ — gefto fte mie kacyerzem nazwali t. 50ᵇ — fwateho Hylariona nazwawffe (protivníci) czarodieygnykem OtcA 426ᵇ — a pocze gey przieludem nazywati t. 146ᵇ — nelytoftywym a hrzieffnym fwodczym geyg nazywage a mnohych lidy zradczy t. 146ᵃ — že jsem je potvorami nazval Lab. 7. 4 — co tak dary a moudrostí nazval t. 10. 9 — nazývajíce jej synem Božím t. 18. 4 — jež bychom nejraději popěwkami nazývali Čel. předml. 115;

s ak. subst. m. instr.: ayakz ktery panofye flowe tak toho pan yeho zowe, on radwana sen mladotu affen iana on radotu AlxV 1390 — učené pak věci nazývají všecky skutky Lab. 50. 4.

zváti sě s nom. příd.: když to fie fam bude wffech menffy nazywati OtcA 337ᵃ;

s instr. příd.: ktoz fye yako mudrym wzywa Vít 65ᵇ. 1. 30 — kdyz fie neduoftoygnym nazywa OtcA 337ᵃ — bych fie menffym nazywal nezly wrazedlnyk(em) t. 245ᵇ — moudrým se darmo zove, kdo neumí radit sobě Mudr. 206;

s instr. subst.: a mu fie dceru wiecz newzyway Pass. 348 — kako sě živ smieš českým králem nazývati Dal. 66. 38 — sey zie zbofnýe wzýwas kralē AlxBM 3ᵃ. 37 — achtye zie wziwaty bohem ztyirpiety to moha wiekem by zie ius wzíwal chzlowiekem AlxH 3ᵇ. 23 — affwatokradcem fye wzywas Hrad. 115ᵇ. 15 — ty fye kralem nazywaff Vít. 51ᵇ. 349 — y wyecznym fye kralem zoweff Roudn. 2447 — chtiel fe geft czafto boh wzywaty panem Št. uč. 29ᵇ. 1 — ponyewydz fe wzywame geho dyetmy t. 29. 2 — tiem fie wiecze ma (člověk) hrzieffnykem nazewati (sic) OtcA 241ᵇ — hned fie pocze krzieftianem nazywati t. 146ᵃ — aby takez fie otczem nenazywal t. 330ᵃ — ze fe mnychem nazywam t. 410ᵃ;

s nom. subst.: giz fye izrahel wzywachu Hrad. 71ᵇ. 11 — Atene fye to (miesto) wzywafye AlxV 5ᵇ. 38 — protywnye fye wfak fwyet wzywas t. 20ᵇ. 44 — ty gefto y ge⁰ vczedlnyczy fie nazywachu OtcA 111ᵃ — gefto (otcové) fie mnyffy nazywachu t. 319ᵇ.

zvánu býti s nom. příd.: Hron tu byl ze všěch múdřější nazván Dal. 88. 5 — ze nazarenski bude nazywan Koř. Mat. 2. — Marya cleophe fwata prozuana yeft gmenem zlata Živ. Kr. 1ᵃ. 6;

s instr. subst.: byl mnozſtwie lida otczem nazwani Pass. 279 — Stratyſlawem by nazwany neby Vít. 81^{b}. 4. 22 — ayako bohem chtiel nazwan byti Št. uč. 9^{a}. 2 — ten bude bozym synem nazwan Hrad. 64^{a}. 5 — nebude nazwana Eva matku wſſyech Krist$_{2}$ 290 — byl králem velikým nazván Plav.;

s nom. subst.: ti dyetye budes prorok nazwan Pass. 277 — potom nazwan yeſt augustus t. 395 — aby maria byla wzywana matka bozie t. 370 — yaz prawda gſem nazwana Vít. 16^{a}. 1204 — mey duſſy me wezdy tielo boleſt ſcıuſylym zaczielo ale hrob mny(e) meho pana pokoy a czeſt bude wzwana Hrad 39^{b}. 1 (corpus meum fuit semper anime mee labor et dolor, sepulchrum domini mei erit illi requies et honor) — ze nazywana ſytoſt bozıe OtcA 452^{a} — ta wlaſt nazwana geſt Aprutina Petr. hr. Troj. — vida já, že všichni tito nad sebou starší své (biskupi, arcibiskupi, opatové, proboštové, děkanové, superintendenti, inspektores atd. nazvané) mají Lab. 18. 10 — ani bohem, ani molem stkvělook ten nebuď zwán, ale tworstwa wšeho pán (pro rým) Čel. 66.

lháti se s instr. příd.: přestaň tedy nuzným sebe lháti Suš. 174.

slúti s nom. příd.: proneſto zzlowe weliký ApD 16 — kněz Děpolt zličský, jenž by nynie slul kúřimský Dal. 77. 2 — gdız dote vliczie gezto ſlowe prawa Pass. 127 — chtye wzdy vkrzyzowan ſluty Roudn. 837 — odte (krajiny) geſt pylat ſlul ponſky Št. uč. 14^{a}. 2 — czlowıek kdyz dobre myluge ſlowe dobry t. 22. ^{b}2 — aby proto neſlula neboyata ſwych ſtaroſt OtcA 454^{b} — yakozto by ſlul wſſiech naymenſſý a nayhrzıeſſnýſſy t. 245^{b} — ten, ač pohnaný slove Všeh. II. 19. 12, 135 — proto slovú najvyšší t. II. 1. 3;

s instr. příd.: acz chczeſſ wezde dobrym ſluty Vít. 64^{b}. 25 — když kto licoměrně chce slúti dobrým ŠtV 264 — i nedbala slúti mezi ženami požehnanú ŠtErb 290 — milosrdným slouti budeš Br.

Substantivum pravidlem je v nom.:

pronyes to miezzto zlatrana zzlowe hi dnezz latens rana hi zzlowe tuse prsichzínu tayna saba Ap. d. 4 — lidye gýzto Wandali ſluli Pass. 465 — swata maria mandalena odſweho hradu ... mandalena ſlula t. 333 — a tak yuz wſſiczkny cieſarzy od toho mieſta ... auguſtowe. toczys przyſporzyteli ſlowu. yakzto od Julie cieſarzie vgcye yeho wſſyczkny ceſarzy cieſarowe ſlowu t. 394 — ne maria mandalena ale hrzieſnycie ſlowieſſe t. 334. 5 — ten wrchny knyez nad gynimi ſlowieſſe t. 275 — ten Ctibor múdrá hlava slovieše Dal. 85. 8 — tu ſnymy wteyz drazye bieſſe a prorokyny ſlowieſſe Hrad. 71^{b} — duchowny byth duſſye ſluowe Vít. 3^{b}. 1 — myeſto, geſto ſlowe peklo dietek Spec. 6^{b} — aczt ſlowu polubratrzie nyekdy polu ſeſtrzie Št. uč. 39^{b}. 2 — ſkutek

nenye hoden by ſlul ſſlechetnoſt t. 21ᵇ. 1 — dobrzye ſlowes ſwyet AlxV 20ᵇ. 42 — pehanebny chlapy nedarmoſte ſluly lapy Kat. 2139 — procz geſt adam ſlul czlowyek t. 2063 — ti geſſtot ſlowu poprawcze a ſkutkem gſu zli bezprawcze NR. 1255 — nemocz welyka geſſto ſlowe dna OtcA 425ᵃ — genz wtom zaſtupie naywietſſy ſlowieſſe hrdyna t. 117ᵃ — nemocz geſſto ſlowe wodne tele t. 441ᵇ — ale od toho registratoři slovú, že v registrách hledají Všeh. II. 1. 4 — z te wlaſti geſſtot ſlula welika rzeczka zemie Petr. hr. Troj. — a ne píseň, ale rozprávka aneb helekání anebo kus traktátu nějakého mohla by slouti Muzika Bl. 356 — to hodně slouti má píseň t. 357 — sloula poně ctnost Lab. 23. 1 — ten pak správce nad losy slove Osud t. 6. 2 — z rohu, jenž zvyk slove t. 4. 5 — jest a sluje místodržící Vel. Jg. — část ta jedna twrdost slowe, zpurná její prawice Čel. růže 53.

V doplňku vlastní neb cizí jméno:

uwſechzſſi zzwatky iacub zzlowe chzınem trogie chzcty hotowe Ap. d. 9 — dote wlaſty geſto Marſilia ſlowe Pass. 335 — z Vršovic jeden utekl bieše, ten Jan Tista slovieše Dal. 57. 19 — kněz město dobré jmieše, to Vratislav slovieše t. 56. 10 — jenž dřieve slovieše Lučsko, to nynie slove Žatečsko t. 16. 11 — kdežto bogistie slove, za Vyšehradèm stojiechu DalHr. 10. 29 — ta woda ſazawa ſlowe Hrad. 5ᵃ. 18 — ten Čachovec slovieše DalTf 94. 29 — druhí Elíphar zlouıeſſe gens byl ot egypta hrabíe AlxB 2ᵃ. 31 — a ten czlowiek menna ſlowieſſe Hrad. 10ᵇ. 3 — tu gyeſſto ſluowe ſwata zemye Vít. 35ᵃ. 20 — knyhy, genz ouidyus ſlowu Vít. 67ᵃ. 112 — protoz yczechy ymorawa . . . ſlowu zemye almanſke alyde . . . ſlowu almanowe Pul. mus. — myloſt, geſto karitas ſlowe latynye Št. uč. 22ᵇ. 2 — gyz neſlowe wltawa ale labe t. 28ᵃ. 1 — protoz babylon ſlowe promyena rzyeczy obrowe AlxV 8ᵃ. 26 — na puſſti, geſſto ſlvowe ſyche OtcB 47ᵇ — a mezy tu wlaſtý geſſto ſlowe Affryca OtcA 299ᵇ — matka jeho Střězislava slovieše Dal. Zeb. 32. 19 — w mieſtie gto ſlowe nazareth Koř. Mat. k. 2 — o krali genz ſlul pelleus Petr. hr. Troj.

Subst. instr. místo nom., anal. dle *nazývati se* a pod.: amnýe gedno tee ſzty prſýeýte | wzlonie aſz zí welmí malem | bych gedno zlul waſſím kralem AlxB 1ᵃ. 10 (pro rým) — ač ti jest viec slúti zběhem | na Turště sě nestyd během Dal. 19. 39 (asi pro rým) — tak ynhed blaznem ſluowe Vít. 43ᵇ. 157 — acz nechczeſſ zahynuty any blaznem ſluty t. 162 — aby sě nestyděl slúti křesťanem Št. uč. 212 — neb chczeſly mudrym muzem ſluty Kato, univ. rkp. z konce XIV., 1. 7 — a rzkucz yuz newieſtu ſlowu Kat. 1082 — to uměný grammatykau ſlove Ben. Opt. gram. z r. 1643 — do domečku, kterýž měl býti hospodou, ele u nás sotva pastuší chalupou slouti by mohl Har.

II. 17 — aby, cokoli činí, šlechtictvím sloulo Lab. 21. 4 — poněvadž to řádem slouti chtělo t. 7. 7 — komu se z nich vrchností slouti dostávalo t. 50. 3 — ani Hospodářství Lakomstvím slouti nemá t. 32. 6.

Že by rozdíl nomin. od instr. při slovesech „slouti, jmenovati se, nazývati se atd.“ spočíval v tom, je-li doplňkové jméno skutečným jménem podmětu čili nic,[1]) nevyplývá z uvedených příkladů. Při „slúti“ by se mohlo jen to poznamenati, že v uvedených výše dosti četných příkladech je při nomin. doplňkovém „slúti“ vždy v tvaru určitém (vyjma 2 příklady z Blahoslava při subst. a 1 příklad z ruk. Roudn. při adj. doplň.), kdežto při instr. doplň. je většinou v infinitivě (i při adj. i při subst. doplň.)

křščenu býti s instr. subst.: ot nych gſucy porozena dorotu krſczena Dor. 15.

obúzěti (accusare, calumniari) s instr. subst.: mohl ſtawen byty ze geho obuzye zlodyegem Rožmb. 227.

pisati s (ak.) příd.: chczy tye zaſwu naymyleyſy pogyety ynayurozenyeyſy meho czeſarzowſtwye pſaty Kat. 3191;

s instr. subst.: nerod ho weczye kralem pıſatí Hrad. 91[a]. 10 — on ne pyšet mene v łysťich archyjepyskopom Act. II. Mikl.

pisati sě s nom. příd.: aby se řemeslníci psali slovoutní, študenti osvícení a nejučenější Lab. 32. 8;

s instr. subst.: ký pak hřích, mistrem sedmerého umění se psáti a žádného neuměti Lab. 14. 3 — opat Strahovský se píše opatem hory Sion Pref. 319.

čísti sě s instr. subst.: ten sě čte šlechticem, jehož otec jměl střiebra mnoho Dal. 41. 28.

čísti s předl.: gense to chzta wiecz zamal(u) zobie ny nam odpchzíne AlxH 5[b]. 7.

vzpoviedati sě s instr. subst.: kazdy, ktoz ſye kralem wzpowyeda Vít. 53[a]. 451.

koronovati s instr. subst.: Jana z Licmburka králęm českým koronovachu Dal. 106. 6 — ciesař Bedřich jho (Vladislava) králem českým koronova t. 66. 15 — tehdy ciesař Vratislava prvým králem koronova t. 48. 4.

koronovánu býti s instr. subst.: ten (Václav) již králem uherským koronován bieše Dal. 97. 1.

potvrditi s instr. subst.: kralem yeho w tey zemi vczynyl y potwrdyl Pass. 387 — Brzieczıſlaw aſewerus hoſpodarzem yeho potwrdichu Hrad. 15[b]. 15.

provolati s instr. subst.: tehdy ciesař králem českým i polským jej provola Dal. 48. 4. (Dokončení.)

---

[1]) Bartoš, O instrumentále str. 19.

Staročeské sklonění substantiv kmene -u.

Napsal V. Flajšhans.

(Pokračování.)

Tyto dvě zásady — zachování rodu a jednoslabičnost tvarů, které pak ustupují principu rozlišování životnosti — tyto dvě zásady řídily vliv u-kmenů na ostatní deklinace. Snaze tak zv. eufonické nehovělo se, aspoň ne v počátcích vývoje: jedinou výminkou jsou tvary na -ček, -čko, které nepřipouštějí nikdy konc. -e, -ě, -ie, -i (vyjma pouze NAV. Du. u nt.: městečcě); to jest jediný případ, kdy eufonii činí se ústupky. V pozdějších dobách zajisté mnoho na vrub eufonie lze počítati: ale při vzniku koncovek nových — mimo jmenovaný případ — nepůsobila.

Dle těchto dvou zásad pak vidíme se vyvinovati nové koncovky a to

dle zásady o zachování rodu a o jednoslabičnosti nejprve u masc. o-km. v gt. sg.; v loc. sg. můžeme viděti také nejbližší stadium — u dvojslab. tvarů lokalu; pak v g. sg. jo-km. v dialektech; konečně v loc. sg. jo-kmenů (nemáme sice dokladů z počátku, ale můžeme souditi dle někt. indicií, že i tu vznikla nejprve u jednoslab.: boj, háj, bič atd.)

a dle obou zásad vytčených vidíme u všech tří deklinac nt., o-km., jo-km., n-kmenů, že přijímají koncovky nové teprv tehdy, když mají již vzor v masc. a že děje se to pod silným vlivem syntaktickým — dat. po předl. po. To je zároveň dobrým negativním svědectvím pro správnost obou uvedených zásad.

Tvary s -ov- dat. sg., n. v. plur. jsou dědictvím z doby starší, jak již řečeno; a podobně při vok. sg. o-km. nemůžeme již vznik vyslediti; v památkách jeví se již omezen na hrdelnice.

Konc. -ovi v loc. sg. o-km. konečně, jak se ukáže, má taktéž původ syntaktický; je to zřejmo již z toho, že od u-kmenů proto vniknouti nemohla, poněvadž jí tam vůbec není.

α) Masculina.

Gent. sg. Dosavadní mínění: „koncovka se vyskýtá u neosobných o-km. (k nimž i duch); u neživ. je již velmi stará; náklonnost k nové koncovce je nestejná dle rozdílné kmenové souhlásky a dílem snad i podle jiných okolností“ — (Gb. o-km. 7) „Nč. usus byl vyvinut kol. $^1/_2$XV. stol.“ Vondrák Lfil. XII, 256, 268, Jireček Nákr. 22 pokládá u za přejaté z dat. Nč. dial. jsou rozmanité úchylky v. Bart. Dial. 18 a j.; spisovně je jisté pravidlo Dobr. Lehrg. 168—169. Gb. Mluvn. 74.

Stpol. vyskýtá se mimo osobná, pak přisvoj. nám. a číslovky u všech kmenů (Kalina 40, zajímavo je, že i zákon a život mají dolož. stpol. gt. -u).

Oblak Arch. XI. 411, 418 domnívá se, že snad i ve stč. byla náklonnost ke koncovce -u zvláště u jednoslabičných (jako v luž. srb. a rušt.). Dobře dokládá (l. c. 420), že náklonnost ta vysvětluje se tím, že kmeny na -u byly všecky jednoslabičné. Kde — jako ve stpol. — koncovka jeví se u víceslab., praví, že tu řídila se zase pravidlem o stejném rodu (u-kmeny byly vesměs masc.).

Prohlédneme-li stč. památky shledáme, že v době prvé platí skutečně pravidlo, že koncovku -u přijímají jen kmeny jednoslabičné. Příčina toho patrně je ta, že kmeny na -u byly jednoslabičné: v jazykovém vědomí ustálilo se mínění, že k jednoslab. slovům náležejí v gt. konc. -u a dle toho pak měly i o-kmeny koncovku -u. (Vyjímají se ovšem případy, kde k vůli rýmu básník se odchýlil.) V době druhé a následující však užívá se rozdílu toho k provedení tendence v jazyku vynikající: rozeznávati osobná, živočišná a neživotná. K tomu účelu užívá pak jazyk obou koncovek, -a -u a tím dostává se koncovka -u i k víceslabičným. Zároveň však můžeme tvrditi, že doba prvá je počátkem nové konc. -u, t. j. že před XIII. stol. se nejeví.

1. *Neživotná.*

Doklady: Jména místní v Reg. 1. a 2. díl (až do 1290) mají vždy -a; i později jména na -ov, -in.

a) z 1. doby: jen jednoslab. a to vedle starších tvarů: času ApD. Jid. (v rýmu), (časa ApŠ. a často), činu AlxBM. Hrad. (v rýmu, čina ještě Oss.), dubu 1131 Reg. 1 (duba Pror.), dolu Rel. 1318, 1322 (dola Rel. 1318), dvoru DalH. Jid. (dvora DalH.), hladu AlxH (v rýmu, hlada LMar.), hlasu ApŠ. (v rýmu) ŽKl. ŽW. (hlasa ještě ŽW. Kat.), hradu DalH. (hrada DalC.), vzchodu ŽG. (vzchoda ŽG.), kvasu DalH., plodu LMar. JidDrkol. (ploda Hrad. ŽKl.), potu AlxBM., rodu AlxH. AlxBM. LMar. DalH. (roda DalH.), řádu ŽG. (řáda DalC.), stavu AlxBM (v rýmu, stava LMar.), zisku AlxBM (v rýmu), zraku ApŠ. (v rýmu).

Jediná zdánlivá odchylka je sv. D. 10 obludu (tak čte Výb., ale v rkp. konc. -du není a není ani rýmu; ale i uznáme-li doplnění slabiky i rýmu za správné, je přece to odchylka jen v rýmu; srovn. na př. obluda AlxH.)

Z dokladů sebraných vidno, že vyskytaly se tvary ty poměrně dosti zřídka; a krom toho mezi 17 kmeny je 7 kmenů rýmem podmíněno a téměř u všech jsou doloženy starší tvary na -a. Vidno dobře, že to je právě začátek.

b) z periody 2. 3. a ostatních je dokladů dosti, ale vždy vedle toho drží se tvary starší; doklady uvedeny jsou v následujícím slovníku, zde jen některé zajímavější:

dnešku Br. (dneška t.), duchu ŽW. (ducha Kom.), hrobu Hrad. (hroba Div. hry), hromu Kat. AlxV. (hroma Blah.), Újezdu Bart. (Újezda 1318), klúdu Hrad. Kat. (klúda AlxB. Vít.), květu ŠtVrť. (květa Hrad. ... Br.), lesu ŽKl. (lesa AlxB. — nč.), lúdu DC. Hrad. ŽW. (lúda AlxH. AlxB. a i u Husa), mlýnu XV. stol. (mlýna Tk. — nč.), smyslu DC. Hrad. (smysla LAl. DětJež. zprav.), ostrovu Mill. (ostrova Pass. — nč.), pluhu Hus (pluha AlxBM. DC. Hus), rohu ŽW. (roha Hrad.), roku Rožmb. (roka DětJež. Hrad. — nč.), sklepu Letop. (sklepa — nč.), skutku Hus (skutka AlxBM. AlxB. ... Hus), smiechu Hrad. Mast. Vít. (smiecha DC. AlxV. ŠtE.), smradu Vít. ŽO. Hus (smrada Výb. 1), sňatku Mast. 2 (sňatka ŽKl. a zprav.), sněhu ŽTom. (sněha ŽG. ŽW.), spolku Oss. (spolka Mal. Kom.), statku Vít. Hus (statka DC. ... Hus), stolu Hrad. (v r.) Pass. ŽW. Vít. (stola ApŠ. HomKlem. Hrad. Tr. Oss. nč.), súdu JiřBrn. Pass. NR. (súda AlxBM. Hus), svátku Hus (svátka Podk. Hus), světu jen Vít. Rúd. Svár. (světa Ostr. Túl. nč.), potoku Hus MamC. (potoka Vít. ŽW. nč.), tuku ŽW. Pror. (tuka Mast2. Sal.), (roz)-umu Vít. Hus ([roz]uma Hrad. Pass. ŽW. Hus Sal.), vazu Sal. Rhaz. (vaza Kat.), větru Pror. (větra ŽG. Hus), vozu Hus (voza AlxH. Vít.), zákonu Hus MamC. (zákona ŽG. — nč.), zvonu Letop. (zvona 1588), životu Kat. (v r.) Hymn. Lvov. (života Kunh. — nč.)

Vidno z toho, že nynější stav nč. vyvinul se asi v polovici XV. století — u Husa je již jaksi poslední stopa starších tvarů; v době od 1/2 XIV. stol. do 1/2 XV. stol. je doba přechodná a v té době vyskytají se jisté novotvary, od kterých jazyk později upustil: mlýnu, ostrovu, sklepu, stolu, světu, potoku, zákonu, životu.

Totéž platí i o slovech cizích: doklady jsou hojné a samo sebou se rozumí, že původně všecky o-kmenové; uvádím jen některé starší tvary a některé novotvary se staršími pravidelnými:

aksamíta AlxV. 1341, akvilona ŽKl. 88. 13 artikula Hus 1. 41, Babylona ŽG. AlxV., balšáma Rúd. 2099, Bruchštata Karl. 40, cinobra AlxH. 118, z cirdyka DC. 91, zvařenie cukra Sal. 182, do Damaška AlxH. 235, AlxV. 1095, Pass. 126 (z Damašku Hus 2. 172), z Egypta svD. AlxB. ŽW. (gt. Egyptu Hus 3. 4, 14, 18—9, 37, MenčRozm. 87), do Englanta Tr. 42 (2×) 55 (do Englantu Let. 12, MalVýb. 12, PulkLobk. 430), firmamenta AlxB. 66, Vít. 11[b], Frankfurta Karl. 53, Frankrajcha Karl. 13 (2×) 54, hazarta Mast. 2. 77, helma AlxV. 1689, z Irlanta Tr. 108 (do Irlantu Tr. 24), Jordána Nikod. 240, Výb. 1. 410 (Jordánu Hus 2. 159), kalicha Pass. 434, Letop. 96 (kalichu Vít. 100[a] (2×), Výb. 2. 272), Karlštajna AČ. 2. 26 (z Karlštejnu AČ. 1. 512, 2. 33), klenota Tk. 1. 19, Výb. 1. 398, konventa Pass. 418, AČ. 1. 149 (konventu AČ. 1. 498. 1420), krámа Mast. 2. 147, krystalla ŽTruhl. 147. 17, od kvinterna Napsbibl.

1418, z Latrána ApD. 60 (do Latránu Hus 2. 30), Libána ŽW. 71. 16, Pror. [Libánu Hus 3. 49, 55 (3×)], liliuma bibl. 64. 295, mastyxa Vít. 105[b], Mediolana Pass. 372, 375 (2×), 463 (3×), Karl. 14 (od Mediolanu AČ. 3. 54), z Moaba ŽM. Moys. 15, mramora Vít. 6[a], 24[b] Mill. JirZvl. 51, Oss. 196, Nazareta Hrad. Krist. Rúd. Vít. (Nazarethu Hus 3. 242, NZák. ½ XV. Jir. překl. evang. 30), okceana AlxV. 601, plejvajsa Rhaz. 53 pleyweyſu Vít. 105[b] (2×), z pumexa Rhaz. 41, Sal. 36, s rathúza Mal. 83, rešta bíl. ČČM. 1862, 383 (reštu t. 384), Rýna DC. 82, Růž. 149 [Rýnu ČČM. 1827. 1. 46 (1464)], Říma svD. DC. Pass. (Římu Bart. 268—272 i stpol. Kal. 41), serafína Rúd. 1996, Sidona AlxH. 291, AlxV. 2002, Siona ŽW. (13×) a j., syropa Sal. 64 (syropu Sal. 35), šacha Šach. 10 (šachu 9. 53), šafrána Pass. 400 (3×) (šafránu AČ. 1. 315), šarta ŠtE. 258, Hus 3. 186, šindela Blah. 244, škopka DalOl. 1[b], šturma AlxB. 294, Templa Kat. Brn. 40, 51, tróna Levšt. 14, 365, Kat. 1572, StsKl. 3. 261 (trónu ŠtE. 20), tymiána Mast. 348, ympna EvOl. JirZvl. 42, zázvora Sal. 225, Výb. 2. 565 (2×) (Million) zázvoru [Rhaz. 71, žalma Pass. 534, ŽBrn. 25. 1, 12, 118. 128 (žalmu Hus 2. 91), žolda Oss. 267.

I zde vidno, jak některé novotvary později byly opuštěny kalichu, Římu, Nazaretu atd.

2. *Ve výrazech adverbialných* jsou také stopy nové koncovky; sem vnikala analogií u-kmenových adverbií z mladu, z célu, za mladu atd. Uvádím zde hlavnější rčení s novotvary, pokud jsou doloženy:

z čila Kat. 307, z vrátka Kat. 743 (cf. Lfil. XII. 131), znenáhla Kruml. 81[a] (Lfil. XIII. 394), Pass. 406, Hus 1. 131 atd. (tvar kontaminovaný zponenahlu Sal. 9), zticha Štř. Lfil. XIII. 394, znova Hrad. 43[a], ŽKl. 153[a], AlxV. 1010, Marg. 194 atd. (znovu Vít. 67[a] (v rýmu) DialBoh. Letop. 99, Výb. 2. 570 dalším klesnutím znovy Oss. 106, 127 nč. dial. Bart. Dial. 10. 62; tvar kontaminovaný: poznovu ČČM. 1831, 413 (XVII. stol.) ErbPís. 48), zprva AlxV. v. Lfil. XIII. 386 (sprvu NR. 995. Tr. 2. 85 (2×) Letop. 10, Sal. 115, Výb. 2. 437, BartDial. 21. 70, zpervu krk.), za nova Vít. 46[a], Kat. 527 atd. (za novu Blah. 295), za živa Ol. Kruml. (v. Lfil. XIII. 393—394), do kona ŠtH. 111, do čista ŠtPař. Lfil. XIII. 394, bez mála ŽG. 118. 87, od stara dávna Jag. Arch. XII. 123 (1400), od spoda KomPřem. 5 (od spodu Wq. Jgm., od spody BartDial. 104 (lašsky) ze spod Br. Ex. 39. 20 atd.)

Některá adverbia mají doloženy jen tvary pozdější:

z dětinnu LMar. 14, Alb. 54[b] (Lfil. XIII. 394), Štř. 8[a] (Lfil. VI. 227), s zadku Div. hry 143; taktéž je doloženo jen z předu Hus 1. 21, SlovKlem. 79[b] atd. a z zadu Pass. 320, 334, 405, 459, Pror. 22[a], MamA. 22[a], MamD. 296[b] atd.; tyto

poslednější dva tvary snad jsou bývalým zbytkem u-deklinace v. Mikl. 1². 178.

Dial. pokročila i tato konc. dále: za staru BartDial. 116 (lašsky), do nahu (BartDial. 70 (dolsky).

Celkem řečeno mívají z adverbií nč. konc. -u zvláště dvojslab. s prvou slabikou krátkou. Vzorem tomu byly zajisté tvary u-kmenové: z mladu, z cělu, z polu, z dolu, svrchu dle toho utvořeny (◡ ◡) zprvu, znovu, od spodu a rovněž tak jako z mladu vyvinulo se zmlady, zpolu — zpoly tak i znovy atd. Tvary kde prvá slabika je dlouhá, mívají -a: zřídka, od dávna, bez mála, zvrátka atd. je to typ ⊥ ◡.

Jakási reakce proti koncovce -u jeví se nyní v mluvě vulgární: zhusta se nyní i u neživotných bere gen. do funkce akkusativní: nacpat si nácka, tlouci špačka, vzíti roha, koupiti chleba, sýra, bandura atd., poslala pro hroma nár. pís., nemá pochopa Hermann z Pražsk. zákoutí 69, hodil bych si jedníka t. 133, dokoupil na velusa t. 138, mám filipa Pichl 2. 200, pro světa krk. (= pro vše na s.), Valentu knota shnilého Div. hry 126 (1588), ponesú tě jako měcha Vít., stvořil slunce i měsíce Vít. atd. Taktéž i malor.: budovav mlyna atd.

3. *U živočišných jmen* (k nimž počítáno stč. i slovo duch) vystupuje tato koncovka v druhé periodě na odlišení jich od osobných. Slova taková mívají pak i loc. -u, acc. = nom., n. pl. -ové. Některé doklady Gb. o-kmeny 6—7. Jelikož tendence tato vystupuje nejrozhodněji v genit., uvádějí se zde i všechny ostatní pády. Jsou to:

had: gt. sg. hadu ŽKl. 115ᵇ, EVíd. Ol. (Gb.) ŽKl. 57. 5 (Jir. Zvl. 9).
acc. sg. had Pass. 422 (Gb.) EVíd. Jir. Zvl. 82.
loc. sg. na hadu ŽW. 90. 13, o hadu Oss. 48.
pl. n. hadové Pass. ŽKl. 148. 10, 139. 4 a j.

črv: gt. sg. črvu Hugo (Gb.) Rhaz. 34; srv. stpol. ścirzwu Kal. 42. 45.
acc. sg. črv ŠtVrt. 101 Mand. Kruml. (Gb.)
loc. sg. po červu Hus 3. 143.
pl. n. červové Rhaz. 34.

črvek: gt. sg. červku BrigF. (Gb.)
acc. sg. črvek Ol. (Gb.)

mezk: gt. sg. že sem nemohl s mezku ssésti Lobk. 84ᵃ (Gb.)

volek: gt. proč bych volku žádal Strejc 95 (Br. volka).
acc. sg. volek Jež. ML. Otc. (Gb.)

losos: gt. lososu Právn. 2. 218 (z r. 1534).
acc. losos (t.) pak Reg. 1. 562 (XVI. stol.)

plaz: gt. zeměplazu Br. Gen. 6. 7 a j.
acc. zeměplaz Br. Gen. 1. 25.

rak: gt. raku Rhaz. 36, 37, Sal. 48 (4×).
acc. zmyj ten rak Rhaz. 36.
tvor: gt. tvoru Hus 3. 1, 93, Griz. 91; stvoru ŠtVýb. I. 771, ŠtH. 66.
acc. tvor Griz. 91; stvor Vít. 2[b] (2×).
loc. sg. v stvoru Vít. 2[b], 6[a].

Afrikus (vítr; myšlen živočišně v. Gb. o-km. 6 acc. větra ŽW. 77. 26, akvilona ŽKl. 88. 13 atd.); od Afriku MamC. 115[b]. patří sem i gt. molu u jo-km.; podobně pol. bobru, karvu, skopu, smoku, popu Mikl. 3[2]. 404. V Oss. 372 čte se i: od kterého reku (pro rým).

O slově duch praví Gb. o-km. 7: „tak bývá také duchu ŽKl. Modl. Pass. NZKoř. atd. častěji než ducha"; sluší dodati, že když slovo to stojí o třetí božské osobě, bývá zpravidla Gt. sg. ducha, Voc. duše, Loc. sg. o sv. Duše, po sv. Duše; jen Acc. bývá obojí: i sv. Duch i sv. Ducha. Odchylky od toho jsou poměrně velmi řídké. Znamená-li však duch tolik co něm. Geist, řídívá se raději živočišnými a mívá, jako předchozí:

gt. sg. duchu ŽKl. ŽW. 141. 4, Pass. 308, Cath. 175[a], BrigC. 2[a], 3[a], 6[b] Chelč. zhusta, i nč. Malý v překl. Bulwer Poslední dnové Pompej má str. 234 gt. ohnivého duchu; taktéž stpol. Ps. Fl. Kal. 41.
acc. sg. duch (v. Gb. o-km. 6), u Chelč. asi 20×.
loc. sg. v duchu ŽM. ŽKl. ŽW. Moys. 8, ŽW. ŽKl. 31. 2, Pass. 279, 349 Vít. 14[b] atd., pl. n. duchowe ŽKl. 148. 8, Puer. 86, Ath.

Dat. sg. Ukázáno již shora, že konc. -ovi je zde již starší nežli čeština; již praslov. začínaly osobné o-kmeny přibírati koncovku -ovi. Vyskýtá se stsl., str., stpol. atd., nemůžeme tedy se stanoviska stč. vysvětliti její vznik a původní rozšíření. Je zajisté její rozšíření souvislé s n. pl. -ové a g. pl. -óv u životných osobných.

Vysvětlení o původu jejím podávají Scholvin Archiv 2. 491—492, Oblak Arch. 11. 524, 528, že prý vznikla pro differenciaci: když g. i loc. měly -u, dostal dat. konc. -ovi. Vysvětlení to nepodobá se pravdě proto, jelikož je jisto, že nejprve vznikla u osobných a ta přece nepřibírala konc. -u v gt. a loc.

Stpol. koncovka ta pronikla i k nt. (Kalina 120—121) a tak i v malor.

Stč. vyskytá se již v nejstarší době zpravidla u osobných: Davidovi ŽG. 88. 6, Boleslavovi DalHA., atd. (podobně u jo-kmenů královi Pil., zlodějovi Ans. atd.)

Odtud pak proniká k živočišným: beranovi AlxB., k laníčkovi 1406 ČČM. 872. 389, pelikánovi ŽG. atd.; sem i větrovi EvSeitst. (Gb.)

Časem pak a na čas přenáší se ku předmětům neživým, vlivem patrně u-kmenů (domovi, stanovi atd.) a životných: ostnovi AlxV., sardinikovi, zaphierovi Ol., šafránovi Mill. (Gb. o-km. 7), mamonovi Hus 3. 273, koliandrovi Výb. 2. 455, po břěhovi Jid. Drkol. Doklady jsou vesměs z té doby, kdy v gt. a loc. sg. bylo kolísání mezi konc. starou a novou od u-kmenů; tu působila u-deklinace ještě dále a zasáhla i dat. sg. (I u jo-kmenů vyskytá se bojovi ŽW. AlxV. a i stpol. Kal. 49.)

Nikdy nebývá a nebývalo toho tvaru u slov Bůh, duch sv.

Nč. mají tvar ten jen životná (mimo člověk, Bůh) a z těch příjmení výhradně Gb. Mluvn. 74 (ostatně pro rým čte se u Jablonského i člověkovi: člověk člověkovi láskou plana v náruč klesl); dodati sluší, že ani slovo sv. Duch nemá nikdy konc. -ovi; dial. opět různosti v BartDial. 18.

Z této koncovky vyvinula se i koncovka lokalu -ovi, v. tam.

Voc. sg. má koncovku -u vedle náležitého -e již v dobách velmi starých. Již stpol. tak; Kalina 67; stč. ujímá se zvl. po souhláskách hrdelných (Gb. o-km. 5), patrně vlivem slov na -ček.

Co se týče rozšíření, vidíme ji pouze u souhlásek hrdelných, ale již rozšířenu před dobou památek. Postup:

1. nejprve asi u jmen na -ček: obláčku Vít. 30[b], ptáčku Vít. 25[b], Výb. 1. 379, jedináčku UmR. 244, Hrad. 55[a] atd., synáčku Hrad. 55[a] (a často; asi 15 dokl.) atd., tatíčku, batíčku Oss. 220.

2. pak zvl. u subst. na -nek, -dek: synku Hrad. 103[a]—104[a] (3×), 111[a], DalC. 19, 32, JiřBrn. 182, havránku Oss. 56, svědku Hrad. 35[b], dědku Blah. 71 atd.

3. konečně u subst. na -ch: junochu Jid. 92, Idonechu Mast. 3, ženichu ChelčPost. 1522 113[a], ovšem archaismem jsou někt. pův. tvary praše! Kruml. 314[b] (Gb. o-km. 4), hřieše Hrad. Kat. Vít. smieše Levšt. Jetřiše Oss. 362, Vojtěše ŽKl. 149[b].

4. Pak k jiným na -h, -k. Ale zvláště dlouho drží se stará konc. -e u jmen na -ík, -ák: biedníče MalVýb. 15, Bruncvíče Výb. 2. 58, Dominiče ŽKl. 150[a], drače MenčRozm. 25, hněvníče Hus 2. 395, hřiešníčě VítRúd., jonáče Div. hry 151, laiče Hus 2. 95, mučedlníče Sequ., následovníče Hus 1. 238, nevěrníče DalC. 98, Erb.[2] 197, násilníče JiřKap. 2, nepravedlníče ŽW. 49. 21, nešlechetníče Výb. 2. 656, ovčáče Erb. Pís.[2] 549, pochlebníče Výb. 2. 662, potvorníče Blah. 224, protivníče Mast. 2. 6, Hus 2. 94 atd., psotníče Oss. 97, ptáče Erb.[2] 196, sedláče ErbPís., šlechetníče ŽO. 50[a], učedlníče Hus 3. 290, ukrutníče Šach. 37, zahradníče Han. Ostersp. 33, závistníče Mast. 2. 5, zvěstovníče Sequ., žebráče Mast. 410 atd. a archaismem dosud v textech biblických a náboženských: orodovníče, poutníče, slitovníče, služebníče atd. To platí jen o životných osobních; o neživotných nikoli: slavníku ŽKl., Blah. 327 opravuje: „jazyče — jazyku

měl řici“ atd. Mívají ovšem výminkou i některá osobná na -ík, -u: jako otčíku Hrad., tatíku Pass., vinníku DalH. B_2 (v rýmu), učeníku Pass. 302—303, pomocníku ŽKl. 18. 15 atd.

Z ostatních mají bóh, člověk, sv. Duch vždy -e (v. Gb. Mluvn. 75, Dobr. Lehrg.[2] 170); jiná zpravidla -u až na některé archaismy: pacholče Blah., Erb.[2] 464, 470, Dobr. Lehrg.[2] 170, proroče JiřBrn 332, vlče NR. 698, druže Hrad. 128[b] atd. Nč. ostatně mají všecka na hrdelnice ukončená mimo bůh, člověk, duch sv. konc. -u.

5. u ostatních kmenových hlásek je zpravidla -e (při -r s předch. samohl. -re, s předch. souhl. -ře: sbore, výre, doktore — kmotře, Petře, mistře atd.) Jediná výminka je v Mar. 58 Lvov. cynamomu a balsáme! masti předrahá a vonná velmě.

Co se týče jo-kmenů, v. tam. (Dokončení.)

Úvahy a zprávy.

Jan Šulc: **Studie o Filoktétu Aischylově, Euripidově a Sofokleově.** (Čtrnáctá výroční zpráva reál. a vyš. gymnasia obecního v Novém Bydžově za školní rok 1888.) Str. 16.

Spisovatel, obrav si toto častěji již spracované thema, pokusil se bedlivě stanoviti obsah dramata Aischylova (str. 2—4) a Euripidova (4—10), hlavně arci na základě 52. a 59. řeči Diona Chrysostoma. Výsledků svých užívá k ocenění i srovnání těchto ztracených dramat se zachovanou tragoedií Sofokleovou (str. 10 až 16). Při tom počíná si střízlivě a upozorňuje na všecky důležitější přednosti dramata Sofokleova. Referent by jen ještě více v popředí posunul hlavní výtečné stránky Filokteta Sofokleova, právě ze srovnání onoho nejlépe vynikající. Hlavní obtíže, jež látka tragikům skýtala, bylo jednak obelstění Filokteta, jak a kým se má státi, jednak otázka, jak přivoditi při neoblomné a křivdou roztrpčené povaze Filoktetově zdar poslání hellenského, který mythus nutně žádal. Prvý moment Aischylos si značně ulehčil: deset let dle něho stačilo, aby Filoktetes Odyssea více nepoznal. Euripides vzal bohyni Athenu na pomoc, jež podobu soka Filoktetova změnila. Sofokles nejdůmyslněji dal schytralému Odysseovi zneužíti Neoptolema jako pouhého nástroje, ale za zneužití to měl stihnouti jej trest: Neoptolemos nezůstal nástrojem, nýbrž povahou, jež se výtečně hodila, aby celé těžiště dramatu v ni bylo položeno, Filoktetes pak při tom zachoval též svoji povahu. Rovněž tak co výsledku se tkne, Aischylos dal zpola přímluvou, zpola nutností svému Filoktetu vydati luk, Euripides vylíčil, jak Filoktetes z vlastenectví se obměkčil, ale u Sofoklea zápletka

dramatická byla tak stupňována, že deus ex machina (a k tomu jaký!) byl tu jediným vhodným rozluštěním, jak též p. spis. právem uznává. Mohlo však se odkázati k pěknému, byť i staršímu výkladu Kolsterovu (Progr. Meldorfský 1844).

Jiná přednost Sofokleova dramata jest chor, jenž, jak dobře p. spis. podotkl (str. 12), i přirozeně volen jest i má dost důležitou úlohu; naproti tomu volba jeho a úloha i u Aischyla i u Euripida málo jest zdařilá.

Jinak nemáme k pojednání tomuto připomenouti než to, že při konstrukci Euripidova Filokteta jest rozhodujícím (aspoň pro druhou část), komu přiřkneme známý zlomek 793 N. Obyčejně se soudí, že jsou to slova Odysseova, p. spisovatel klade je dle Cic. de or. III, 141. v ústa Filoktetovi (str. 7 a pozn. 16.), čímž arci další postup dramata vypadne jinak. Budiž; jen nesmíme pak činiti výtku těm, kteří pokládají jej za výrok Odysseův, že by „zmatek v ději nastal, kdyby Filoktetes uprostřed sporu poznal najednou Odyssea“ (str. 8); neboť nevím, zdali právě ona scena touto zvýšenou pohnutostí a tragičností neodpovídala by více způsobu Euripidovu a zdali není ono Ciceronovo „ille“ nepřesné. O tom, že složil Sofokles ještě jiného Filokteta, jehož děj odehrával se v Troji, nečiní p. spis. zmínky.

Nezamlouvá se nám transskripce Chrýsostomos, Dión, Filoktétés, Ílion, Íl. (= Iliada), Chréstomathia, psýchologický, dráma a pod. Jinak sluší pojednání tomu i pro pečlivost i jasnost výkladu vzdáti chválu.

F. Čáda.

Josef Mach: **O pořádku olynthských řečí Demosthenových.** (XIXtý program c. k. vyššího gymnasia slovanského v Olomouci. Vydán ředitelstvím ústavu na konci šk. r. 1888.) Str. 26.

Pojednání toto obírá se odbytou, tuším, již otázkou o správnosti pořádku Libaniova proti Dionysiovu. Ve snadné ovšem polemice, ale důkladně a živým slohem psané, vyvracejí se tu důvody Holzingerovy, hlásané v „Beiträge zur Erklärung des Demosthenes“ roku 1856 a Rauchensteinovy v dissertaci z r. 1821 hlavně na základě Westermannovy práce z roku, nemýlím-li se, 1830. Dodám-li, že literatura citovaná jde nejdále do roku 1874 (Purgaj), pochopí snadno čtenář, že tu nenajde nic nového, a to hlavně proto, že o otázce celé těžko co nového podati. Dionysiovo mínění vzniklo, jak ukázal Hartel, kombinací na základě zpráv Filochorových, a již za starověku Kaikilios z *Καλὴ Ἀκτή* se mu opřel (schol. in Dem. p. 70, 1 nn. Dindorf). Když již p. sp. si zvolil k uveřejnění thema o pořádku řečí olynthských, čekali bychom, že se zmíní také o pořádku *ι α ο*, jejž prvý zastával Stüve, čekali bychom to tím spíš, ježto Purgaj, kterého p. spis. uvádí, k témuž mínění se kloní. R. 1888 by též

již mohlo býti dotčeno pořádku Ungerova („Zeitfolge der 4 ersten demosth. Reden gegen Philipp“ v Sitzber. d. Münchener Ak. d. W. 1880) II. ol. I. ol. I. Filip. a III. olynthská, proti němuž psal Baran ve Wiener Studien VII, 190 nn.

F. Čáda.

Jaké působení jeví záliba v řečnictví na Homera.

Úryvek z delší práce. Píše *Frant. Jelínek.* Výroční zpráva c. k. stát. vyššího gymnasia v Litomyšli. 1890. 34 str.

Pojednání není dosti přehledně sestaveno, aby na otázku v nadpise obsaženou odpověď vysvitla jasně. Spis. některé věci označuje přímo jako následky působení záliby v řečnictví, ale o mnohých pojednává tak neurčitě, že jenom z toho, že objevuje se v pojednání tak a nejinak nadepsaném, za následky onoho působení je pokládati můžeme. Je to tedy vinou spisovatelovou, že možno něco vykládati po případě jináče než snad sám mínil. Pokud jsem za těchto okolností seznati mohl, shledává spisovatel vliv záliby v řečnění u Homera v tom, že vůbec velmi rád řečí užíval (str. 3), tak že i celé debaty vypisuje (str. 13), že řečmi charakterisovati hleděl své hrdiny (str. 5 a 13); dále jest prý pozorovati zálibu tu i „z oné veliké a všeliké rozmanitosti řečí a spůsobů Homerova se projadřování“ (str. 14), jako ve vyskytování se sarkasmu, líčení názorného, v užívání případných metafor, metaforických výrazů, přirovnání, allegorií a těm pod. (str. 17), konečně v užívání vidův a rhetorských obratův (str. 20), takže Homerova záliba v řečech vytvořila si i zvláštní formalismus (str. 34 konec). V podrobnostech jest dosti myšlenek dobrých, ale ještě více nepochopených a zastaralých; celkové pak stanovisko, pokud totiž z neurčitých jednotlivostí poznati lze, je pochybeno.

Ať spis. považuje Homera za básníka umělého anebo Ilias a Odysseu za zpěvy lidové, nikdy nesmí se na ně to měřítko položiti, jako na plody pozdější literatury umělé. Na všechno básnické tvoření mají sice vliv okolnosti podmiňující duševní byt národa, ale ten vliv podle stupňů vývoje bude zajisté rozdílný a musí se jinak odhadovati u Sofoklea anebo Vergilia a jinak u Homera. V tom, tuším, shodneme se všichni, aniž bychom věc po psychologicku rozebírali. A tu myslím, že spis. nakládá s Homerem jako s nějakým básníkem pozdějším, zapomínaje, z které doby vývoje Homerovy zpěvy pocházejí, a nedbaje, že každým spůsobem jest tvorba jejich básnická bližší zpěvům lidovým než umělým pozdějším. Byla-li záliba v řečnění charakteristická národu řeckému (str. 1.), pak ovšem musí jeviti se ve zpěvech homerských, dejme tomu asi tak, jak to spis. na též stránce vykládá, ale naprosto nelze se domnívati, že Homerovo umění řečnické záleží ve výtečném charakterisování osob řečmi (str. 5.). Jestliže

spis. připouští, že zpěvy Iliady a Odysseie mají více původců, bude mu to ihned pochopitelným; avšak i v jiném případě ráz zpěvů těch jest proti takovému domnění. Homeros charakterisuje hrdiny své skutky, s l o h však jejich řečí je vůbec týž jako v celé básni, není přiměřován charakteru hrdin mluvících, nýbrž mluvenému o b s a h u. Jako my jinak prosíme lidi, jinak modlíme se k bohům, jinak naříkáme, jiných slov ve hněvu, jiných v úzkosti, jiných v nadšení užíváme, jinak hovoříme s představeným, jinak s podřízeným, tak také hrdinové Homerovi. Agamemnon jinak odbývá Chrysa, jinak vyhrožuje Achilleovi, jinak přemlouvá k návratu, jinak běduje nad poraněným Menelaem, jinak povzbuzuje k boji, avšak jako Agamemnon mluví i Odysseus i Achilleus za stejných okolností a tak by mluvil každý Řek. Není nesnadno to, čím spisovatel tvrzení svoje opírá, ve smyslu našeho mínění vysvětliti. Odysseovi prý básník přičinil jasnost a pochopitelnost myšlenek, a pro tento spůsob je velké váhy k o n t r a s t, jejž prý v řečech jeho všude nalezáme. Ale takových kontrastů, jaké spis. na doklad uvádí, je u Homera velká řada i v řečech jiných osob i v líčení vůbec. Vzpomeňme na př., kolik kontrastů je na počátku zpěvu VI. ve slovech, jimiž básník provází pád Asyla, jimiž dále Agamemnon Menelaovi brání, aby nepřítele neživil, jimiž Hektor vypisuje osud manželky po své smrti. Vizme, jak mluví Agamemnon ve IV. zpěvu (336 a n.) atd. Sám spis. podotýká, že také Diomedes užíval protiv, ač s rozdílem — než o rozdíl není asi nikdy zle. Věc mám za tak jistou, že netřeba více příkladů vyhledávati mimo tyto, jež mi maně napadly.

„Poetickost" povahy Achilleovy, jenž zálibu měl v hudbě a činy hrdin opěvoval, vidí spis. charakterisovánu tím, že užívá často dokladů z pověstí, čímž liší se prý od Nestora, jenž vybírá příklady z vlastního života. Avšak ty příklady v řečech obou reků jsou básníkovou zásluhou nebo vinou, jenž jich užívá, kdekoliv se mu příležitost naskytne, dada se unášeti mechanickým příbojem reprodukujících se představ, jež nedovede ovládati tak, jak básník umělý vyššího stupně vývoje je ovládati má. Vlastností homerského a epického slohu vůbec jest ona pohodlná rozvláčnost a hovořivost, se kterou se básník zastavuje u každého předmětu, aby pověděl, co o něm ví, bez ohledu na postup děje. Odtud ta častá přirovnání, odtud ty podrobné popisy zbroje, odtud také ty reminiscence z minulosti u reků starších a reminiscence z pověstí na místech případných. Ovšem že jest to vždy psychologicky pravdivě podáno. Najdeme je tedy nejvíce u Nestora, jenž je nejstarším hrdinou, ale také u Priama, Foinika, Eumaia, u Diomeda, jenž v VI. zpěvu Iliady při zmínce o Lykurgovi ihned jeho osud poví, u Glauka, jenž se dá uprostřed vřavy válečné do vypravování příhod Bellerofontových, a jinde a jinde.

Rovněž je známou a nepopíranou vlastností dikce homerské užívání metafor, metaforických obrazů a přirovnání; že jich spis.

vidí tolik v řečech Achilleových, jichž vzletu a nadšení se tolik podivuje, to způsobila jeho snaha vypátrati nějaký doklad tvrzení, že ideálnost a poetickost povahy jeho i v řečech se obráží. „Tolik vzletu, vznešenosti a nadšenosti nenalezáme u žádného jiného řečníka ani tolik poetické názornosti!“ A přece najdeme obrazy a vzletná rčení všude; viz na př. řeč Alexandrovu v III. 58 nás., nebo řeči Odysseovy v Od. VI. a VII. Zvláštním způsobem pozoruje spis. příbuznost v řeči Foinikově s Achilleovými, jehož byl učitelem; dokladem má býti „poetická“ personifikace proseb (*Λιταί*)! Ale hned potom musí přiznati příbuznost zase s Nestorovým řečněním, ježto také Foinix rád připomíná události z vlastního života.

Z těchto ukázek je patrno, jak spis. na řeči v Iliadě a Odyssei pohlíží; myslím, že je také dosti patrno, jak neprávem do nich vnáší, co si sám vymyslil.

Další část pojednání je podivuhodná tím, že působení záliby v řečnění ukazuje se na věcech, které od jakživa za charakteristiku p o e t i c k é h o slohu slouží. Podle výkladu spisovatelova by podstata básnického slohu vůbec byl rhetorismus. Je-li Homeros nedostižitelným mistrem líčení názorného, je-li líčení jeho často dramaticky živé, že předměty jeho líčení zdají se nabývati života a duše, je-li verš I. 53 *ἐννῆμαρ μὲν ἀνὰ στρατὸν ᾤχετο κῆλα θεοῖο* a jemu podobné důkazem vlivu oné záliby, anebo užívání přirovnání, allegorií, metafor atd. — pak ovšem je básnění a rhetorika jedno, a se spis. o tom se dohodovati bylo by zbytečno.

Jak již podotknuto, snad to spis. jinak mínil, ale pak to ovšem měl také jinak říci. Sloh pojednání je vůbec nejasný, častým citováním praznámých veršů přerývaný. Mnohé výroky znějí neurčitě, a snadno bychom našli ve slohu spis. více kontrastů než on v řečech Odysseových, jenže takových, které myšlenku zatemňují.

Píli však a svědomitosti, s jakou doklady sestaveny jsou, dále znalosti literatury o rhetorice řecké jednající nelze upříti uznání. V pokračování slíbeném, kde nebude snad spis. státi na stanovisku pochybeném, přijdou tyto dobré vlastnosti zajisté více k platnosti.

Frant. Krejčí.

Marka Tullia Cicerona Kato starší čili o stáří. Přeložil a úvodem i poznámkami opatřil *Ant. Kvapil.* V Praze **1890.** Nakladatel M. Knapp, knihkupec v Karlíně.

Úvod je dosti dlouhý; suchý výčet spisů Ciceronových mohl býti vynechán a leccos mohlo býti přesněji stilisováno (na př. str. 13. C. napsal . . . ve formě rozmluvy, t e d y nikoli způsobem přísně vědeckým). Překlad je většinou doslovný: není prost poklesků (aequalis = „sourozenec“, str. 53. usque ad Plaudite veniendum est = „až pochvaly dojde“ jsou z nich nejzávažnější),

není bez latinismů, ale čte se ještě dosti dobře a celkem uspokojí. Slabé jsou překlady hexametrů; že pak bacchie přeložil přízvučným jambem, chváliti nelze. Z poznámek celkem správných leckterá mohla býti vynechána a přece by čtenář porozuměl dobře obsahu knihy. Podivné je, že překladatel nepřihlížel k vydání Mikendovu, z něhož by leccos i v úvodě (na př. na str. 13. o době, kdy Kato sepsán) i v překladě byl mohl opraviti.

P. Hrubý.

Федеративная Еллада и Полибій. *Ө. Г. Мищенка.* Москва. 1890. 243 str. 1 rubl.

Historik Mahaffy (v díle svém: Greek life and thought from the age of Alexander to the Roman conquest. London 1887) naříká si, že doba sklonku samostatnosti Řecka poměrně od historiků se zanedbává. Miščenko *) přidává se k tomuto stesku a vytýká nad to, že historikové při líčení doby oné budují hlavně výklady své podle tvářnosti a poměrů dob dosti pozdních; i pokusil se ve zmíněném pojednání, jež napsáno bylo jako úvod k překladu Polybiových „Všeobecných dějin," kterého prvý díl již vydal, o vylíčení doby úpadku Řecka dle pramenů nejbližších, především Polybia, Plutarcha (zejm. živ. Filopoimena) i nápisů zachovaných. Předeslav proto krátký náčrtek o životě Polybiově a poměru jeho k jiným řeckým historikům, nastiňuje rozervanost politickou Řecka za doby diadochů a za následujících časů a zasahování cizích vlivů v osudy Hellenstva, rozvíjí obraz hnutí foederativního v Řecku a pak obšírně vyličuje vznik a rozvoj spolku aitolského (str. 85. až 161.) a achajského (str. 161—243.). Těm, kdo v otázkách těchto pracují, lze odporučiti přehledné stati M.-vy, poněvadž starší literatury si velmi bedlivě všímá (méně nejnovější) a málo domněnkami doplňuje zprávy starověké. Leccos mohlo důkladněji býti prozkoumáno; tak na př. datování života Polybiova bez dálšího odůvodnění klade v léta 210—128, čemuž po bádání Ungerovu a j. těžko lze přisvědčiti.

F. Čáda.

Die indogermanischen Verwandtschaftsnamen. Ein Beitrag zur vergleichenden Alterthumskunde von *Berthold Delbrück.* Des XI. Bds. d. Abh. d. phil.-hist. Cl. d. K. Sächsischen Ges. d. Wiss. No. V. Leipzig bei S. Hirzel. 1889. Lex. 8°, str. 228 (= 379—606).

---

*) F. G. Miščenko vydal již celou řadu filologicko-historických prací zejména o Herodotovi, Thukydidovi, Strabonovi; mimo to psal o Aischylovi, Sofokleovi a Aristofanovi („Oblaka"), přeložil známé pěkné, ale nesouměrně pracované kompendium starožitností římských od Bouchez-Leclercqua a podal přehled řecké literatury filologické v Rusku za léta 1882—1883.

V době, kdy studium rodinných a sociálných poměrů soudobných i dřívějších se pěstuje měrou tak utěšenou, přichází monografie tato jako na zavolanou. D. vytkl si za úkol sebrati jména příbuzenská, běžná v různých jazycích indoevropských, stopovati pokud lze jejich etymologickou souvislost, konstatovati, která ze jmen sem slušících jsou původu prajazykového, a rekonstruovati tak názory o příbuzenství z doby jednotného spolužití prakmenu indoevropského; výsledkům těmto dáváno všude pozadí náležité z výsledků, jichž posud se dobrala věda, obírající se vývojem rodinného žití vůbec. Vedle této hlavní, jazykové části (30 až 161) obsahuje kniha ještě úvod o rozsahu pojmu *příbuzenství*, o ceně etymologie, o srovnávací archaeologii, pramenech atd., pak ke konci (mimo ukazatele a p.) část věcnou, věnovanou některým otázkám, týkajícím se rodinného života staroindického: jednáno zde o poměru muže a ženy vůbec (o polygamii, polyandrii, o věrnosti manželské, o provdávání vdov) a o pořadu rozličných stupňů příbuznosti dle vážnosti (1. o pořádku, v němž se jednotliví členové rodiny mají pozdravovati, o uctívání hostí, o délce doby, po kterou rodina po úmrtí některého člena je nečista; 2. zvláště o otci a matce, o nejstarším bratru, o bratru otcovu a matčinu).

Spis D-ův lze s nejlepším svědomím odporučiti každému, kdo o věcech, jimž jest věnován, dojíti chce nějakého poučení. Nesprávného ztěžka tu něco najdeš: uvedl bych leda, že na str. 83. stind. túč- tóka- se etymologicky srovnává s ř. *τέκνον* (!) *). Ovšem by snad bylo bývalo lze ledacos uvésti, co marně v knize D-ově bychom hledali. Nelze upříti, že spis je poněkud nejednotný i neúplný. Nehledíme k tomu, že věcná část věnována jest jen Indům: byli bychom vděčnější, kdyby thema zde obrané bylo provedeno všemi větvemi indoevropskými, ale musíme při dnešním stavu vědy býti vděčni i za tento exkurs, věnovaný větvi jediné a podávající bezpečné výsledky, čerpané z největší části z indických gṛhjasūter. Ale část jazykovou byli bychom si přáli bohatší, a vyplnění tohoto přání ani by nebylo bývalo tak nesnadné. I zde jeví se D. v první řadě jako zkušený znalec védů, který dovede poučiti o mnohém i čtenáře, jemuž literatura vêdská není cizí (tak na př. velice pozoruhodny jsou některé jeho výklady synonymické). Velmi hojného a podrobného poučení dostává se nám i o řečtině; ale jak otčimsky zachoval se D. na př. k jazyku avestskému, jehož snad přece při všech záhadách avestských nebylo třeba odbývati pravidlem několika řádky, kde sanskṛtu nebo řečtině se dostalo po několika listech. A vůbec bychom si byli přáli jakousi historii indoevrop-

*) Prof. Ludwig srovnává právem tóka- (prv. vl. *semen virile*) s lit. táukas taukaĩ, slv. tukъ. Sem patří asi i lot. tukas dzèrt *die Entbindung einer Sechswöchnerin feiern* (Ulmann).

ských jmen příbuzenských od nejstarších známých dob do dob dnešních: historie takováto, jaká pro všechny obory jazykozpytu musí býti konečným cílem, na úzkém poli, jež D. ke spracování si vybral, byla by se dala zbudovati, ať už nějaký detail by mu byl ještě ušel. Takto se D. pohybuje pouze asi na onom poli, jež repraesentováno jest n. p. Brugmannovým Grundrissem: neúplnost zde jest nutným průvodčím nehotovosti a roztříštěnosti vědy, obírající se vývojem jazyků indoevropských, ale nejednotnost stanoviska bije velice citelně v oči při čtení spisu D-ova, kde čtenáři neodbytně se naskýtá oprávněná otázka, proč nesledován na př. na půdě indické vývoj jmen příbuzenských ani do stadia středoindického, prakrtského (jehož historie počíná se přece o staletí před dobou, z něhož pochází na př. epos indické, jež D. respektuje), nemluvě o stadiu novoindickém, když vývoj jich sledován na př. ve slovanštině (opět jenom v některých jazycích) nebo litevštině až do slov cizích, vniklých v jazyk v dobách často notoricky velmi moderních? To však jest přání čistě subjektivné, jehož vyslovením nemíním ubírati ceny spisu, o němž referuji.

Program, jejž sobě D. sám vytkl, provedl s velikou úplností (ač jak řečeno, některé části jeho propracovány jsou mělčeji než jiné). Jenom tu a tam pohřešil jsem něco, co by byl D. i dle svého programu uvésti měl; tak na str. 83. důležité vēdské slovo ápatja-m *potomek*, *potomstvo*, na str. 153. nebo 158. srovnání lot. znåts *zeť* s ř. γνωτός, s nímž se kryje od hlásky ke hlásce; srb. ljelna *starší sestra,* bulh. lelja *teta* (str. 87) snad patří k lot. lēls *velký* (lit. leilas leilůs *štíhlý*). K litevským jmenům příbuznosti přičísti jest ještě boczius *greis*, *grossvater* (Geitler, Lit. studien 80), boczei *tēwai, sentēwei* (Auszra 1, 36 *), srv. 3, 71. 166), praboczei *prosenei*, *sentewei* (ib. 1, 16, srv. 64, 65. 66. 80), slova ovšem cizí, stejného původu se stslov. bašta atd. (Miklosich, Etymol. Wört. 8); rovněž cizí pratkai *předkové* (Auszra 1, 11. 29); dále dĕverĕnė (str. 153) *mannes bruders frau* (Kurschat); moszēnas (moszĕnas) *vyras vyro sesers, szvogeris* (Auszra 3, 242 **).

V etymologizování vede si D. velmi střízlivě; uvádí (vyjma nešťastné tŏka-s — τέκνον) etymologie vesměs shodné s dnešními požadavky jazykozpytu, chrání se i (dle zásad vyslovených str. 5. n.) smělého dohadování prvotního významu na základě pouhé etymologie (při lat. avus a slovech srodných na str. 104 nedovedl odolati tomuto pokušení); výklady jeho jsou logicky i stilisticky jasny: a tak nelze než s díkem přijmouti nový dar péra D-ova a přáti brzkého vyjití pokračovacímu pojednání, slíbenému na str. 4., jež má obsahovati výklad nejdůležitějších indoevropských (zvl. indických) označení rodu ve smyslu širším i užším a jednotlivých osob k němu patřících.

Josef Zubatý.

Františka Fénelona Příhody Télemachovy. Přeložil a pro četbu žákovskou upravil *Jan Ev. Hulakovský*. V Praze I. L. Kober 1888. (Bibliotheka mládeže studující, vydávaná péčí Ústředního Spolku učitelstva středních škol českých. Serie II., číslo 3. a 4.) str. 239.

Příhody Télemachovy bývaly a jsou snad až dosud jedním z děl, k nimž studující gymnasijní, překonavše první obtíže mluvnice francouzské, sahají, aby se uvedli do četby francouzské. Nejvíce asi při volbě té rozhoduje látka pro gymnasistu zvlášť zajímavá a týž důvod přiměl asi též pana překladatele, aby se překladu díla toho aneb spíše vybraných částí jeho podjal pro bibliotheku mládeže studující. Mohla by povstati pochybnost, lze-li jmenovati úplně šťastnou volbu díla, jehož více než polovici překladatel měl za nutno vynechati, nebylo-li by bývalo lépe rozhodnouti se pro dílo jiné, kratší ale úplné. Též o tom by mohl býti spor, nebylo-li vynecháváno přílišně i tam, kde obsah neposkytoval pranic závadného ani nudného, avšak ve věci té rozhodují mnohdy činitelé, jimž překladatel i proti vůli své bývá podroben, totiž aby objem se nestal příliš veliký a následkem toho cena příliš vysoká pro onen kruh čtenářů, na nějž se v přední řadě pomýšlí. Ostatně rozhodují o vhodnosti výběru v případech podobných ohledy subjektivné velmi různé, proto o věci té pomlčím. Avšak jinak má se věc v příčině oněch částí díla, jež přeložiti bylo uznáno vhodným: tu zajisté není příčiny, proč by překladatel neměl se přidržovati originálu a podati nám přesně smysl jeho, nevynechávaje ničeho aniž přidávaje a tím méně dávaje jednotlivým slovům aneb celým větám smysl docela jiný, než jim skutečně přísluší. Ve věci posledně jmenované podáno bude níže dokladů s dostatek, zde si všimneme především případů, kde jednotlivá slova bez patrného důvodu byla vynechána, čímž se smysl více méně značně pozměňuje. Cituji dle stránek a řádků překladu.

dormante 10. 24, *ainsi* 25. 1, *plus sûr* 51. 29, *devant eux* 57. 19, *trop* 69. 18, *de Mentor* 76. 14, *presque* 85. 3, 131. 15, *le sel* 101. 16, *magnifiquement* 107. 29, *rapides* 115. 6, *même* 121. 17, *dans un âge plus avancé* 127. 28, *comme* 129. 24, *avec beaucoup de peine* 130. 25, *les Bruttiens* 138. 7, *beau* 157. 22, *équitable* 167. 6, *ainsi* 167. 19, *un esprit chagrin* 170. 27, *de votre service* 171. 19, *avec douceur* 174. 18, *de ses travaux* 177. 20, *ne ... que* 188. 10, *grossièrement travaillé* 188. 17; takové zkracování jest tím povážlivější 119. 25, kde jest sice vynechána věta, k níž se odnáší spojka „přece“, ale spojky té i po zkomolení textu původního užito: *Il est vrai, ma fille que Minerve défend le cœur de ce jeune Grec contre toutes les flèches de votre fils, et qu'elle lui prépare une gloire que jamais jeune homme n'a méritée. Je suis fâché qu'il ait*

méprisé vos autels, mais je ne puis le soumettre à votre puissance, což přeloženo: Jest pravda, dcero má, že Athéna ochraňujíc tohoto mladého Řeka připravuje mu slávu, jakéž nižádný mladík ještě nezasloužil, přece nemohu jej podrobiti své (!) moci.

Pokud vystihnut smysl originálu v případech následujících, pozná čtenář srovnáním překladu s připojeným textem původním: říkati, co by ji pohnulo k útrpnosti 58. 29 *en ne lui disant que ce qui pouvait lui donner de la compassion*; — aby se věc nevysvětlila 102. 5 *pour s'éclaircir*; — účastníci jejího ohavného zločinu 105. 4 *certains complices de ses crimes les plus affreux* (s čímž třeba srovnati 101. 7—8, kde se řeklo, že se s tím nesvěřila nikomu: *elle craignait de se confier à quelqu'un*); — nezůstalo, než co byl při svém narození obdržel od matky své Alkmeny 186. 14 *il ne lui resta rien de tout ce qu'il avait reçu, dans sa naissance, de sa mère Alcmène*; — ukojila 189. 21 *ne contentaient pas*; — Trítónové vedli koně a jiní třímali 67. 8—9 *les tritons conduisaient les chevaux et tenaient les rênes dorées*, tedy z týchž osob udělány osoby různé a naopak: starší lidu, z kterých záležela rada a kteří byli kněžími 104. 23 *les chefs du peuple, les vieillards qui formaient le conseil et les prêtres de la grande déesse*; — neboť neštěstí své neseme a tím je rozmnožujeme 80. 10—11 *car le malheur dépend moins des choses qu'on souffre que de l'impatience avec laquelle on augmente son malheur*; — by opět k sobě nepřišel a ji též zahubiti nemohl (po: obávajíc se) 102. 17 *dans la crainte qu'il ne revînt et qu'il ne voulût la faire mourir avec lui*; — slovem Idomeneus jest takového smýšlení, o němž s jistotou tvrdím, jak vy chcete, aby smýšlel 152. 22—23 *en un mot, Idoménée est dans les sentiments où je suis sûr que vous voudriez qu'il fût*; — podrobili se jeho lichocení 153. 22—23 *se soumettre par leurs caresses*; — Jako potřebí jest, bychom se vydali v rostoucí nebezpečí, tak neméně jest potřebí, abychom tím více dbali stálé opatrnosti, čím větší se vyžaduje odvahy 165. 5—7 *C'est à mesure que la nécessité de s'exposer au péril augmente, qu'il faut aussi de nouvelles ressources de prévoyance et de courage qui aillent toujours croissant*; — Pakli však nebudou stejného s tebou smýšlení, zvíš sám, co by nespravedlivo bylo jim snášeti; proto užívej prostředku, bys sobě . . . ničím nezadal 165. 21—23 *Si au contraire ils ne sont pas assez raisonnables pour entrer dans vos sentiments, vous serez instruit par vous-même de ce qu'il y aura en eux d'injuste à souffrir*; *vous prendrez vos mesures pour ne vous plus commettre* . . .; — nenávidí podvodu, pozná-li jej a jedná vždy, jak mu srdce káže 167. 8 *il déteste la fraude quand il la connaît, et qu'il suit librement la véritable pente de son cœur*; — bylit potom čilejší a ku práci schopnější 169. 20—21 *ils* (totiž *les plaisirs) en étaient plus vifs et plus purs*; — chvála, kterou Filokleovi vzdávám, není podezřením

171. 16—17 *vous savez que je ne suis pas suspect dans les louanges que je lui donne*; — Nic snažšího se mu nezdálo, nežli uspokojiti Prótesiláa tím, že po usmrcení Filoklea oba společně budou moci se mnou dle libosti nakládati 173—174 *Timocrate ne trouvait rien de difficile pour contenter Protésilas avec lequel il s'imaginait me gouverner absolument après la mort de Philoclès*; — cítě se s počátku pohnuta z vděčnosti (!) k Hégésippovi 180. 25 *Philoclès qui avait d'abord été attendri en reconnaissant Hégésippe*; — jejž vítr daleko odnáší 184. 17—18 *qu'il veut jeter loin de lui;* — krásnější nežli vlas Atyův nebo Ganymédův, který spálen byl na popel 202. 23 *ses longs cheveux noirs plus beaux que ceux d'Atys ou de Ganymède qui allaient être réduits en cendres;* — nemoha patřiti na plamen vystupující až k hvězdám a obklopující tělo Hippiovo 202. 28—29 *ne put voir la flamme pénétrer les étoffes qui enveloppaient le corps*; — cestou, která mezi spáleništěm ležení a velikým močálem se rozprostírala 201. 8 *entre le camp à demi brûlé et un marais qui s'étendait jusqu'à la rivière*; prudkost mé mladosti mne roznítila 201. 22 *il est vrai que ta fierté m'avait irrité: mais tes défauts venaient d'une jeunesse ardente;* — co mluvil o mém nepříteli 171. 11 *ce qu'il me disait contre son ennemi*; — Rozhněvaní bohové nepřejí mně, abych jej opět spatřil, aniž abych zvěděl, zda-li utonul a nemohl vrátiti se do Ithaky 125. 25—27 *Les dieux irrités ne me permettent pas de le revoir, ni de savoir s'il a fait naufrage, ni de pouvoir retourner à Ithaque* (tedy poslední věta platí rovněž o Télemachovi, ne o jeho otci); — abychom nebyli vydáni 22. 26 *qu'ils ne fussent trop exposés*; — nám (!) však záleží na muži 85. 21 *vous devez désirer un homme;* — co se prvního týká, že si (!) nepřeje nebezpečného kralování 87. 5 *pour l'un il ne lui souhaitait point les périls de la royauté;* — cestu, kterou jsme konali na Krétě 126. 18 *voyage que vous fîtes en Crète;* — majíce se (!) za ztraceny 178. 26—27 *le voyant perdu sans ressource*; — mír a spravedlnost se na vás pomstí 152—153 *la paix et la justice seront vengées;* — ať pomstí bezbožníka, který by se opovážil kdy jej rušiti 155. 19 *qu'ils la vengent* (sc. sainte alliance) *si jamais quelque impie ose la violer*; — kdyby bohyně nebyla mu připomněla Mentora, mluvícího k němu takto 168. 3—4 *si la déesse n'eût rappelé l'idée de Mentor, en lui disant*; — vodu hořkou, která se řinula do úst, do nosu a do uší 91. 22 *qui coulait de notre bouche, de nos narines et de nos oreilles;* — Narbal vládne s ním 107. 27 *Narbal gouverne sous lui*; — při obležení města Troje 126. 28 *avant le siège de Troie*; — právě když se vracel z Ithaky 146. 25 *comme il voulait retourner à Ithaque*; — následovali Idomenea po obléhání Troje 157. 1—2 *avaient suivi Idoménée au siège de Troie;* — raději bych sám umřel 47. 14

j'aimerais mieux qu'il me fît mourir; — nestarají se o pití vína 116. 12 *ils n'ont garde d'en boire;* — dělej vše, co by mně náleželo 143. 14 *donnez tout ce qui est à moi;* — nikdy se nerozpakoval 147. 25—26 *jamais il ne faisait aucune redite;* — jimž vždy sloužím 43. 18 *que j'ai toujours servis;* — povinen jest 117. 22 *devra*; — jenž jest mi tak drahý a milý 99. 17 *qui me sera toujours si cher;* — ty jsi nás odzbrojil 154. 19 *vous nous désarmez;* — jsem se před ním skryl ve velmi hluboké jeskyni 184. 24 *je songeais à me cacher dans les cavernes les plus profondes.* V příčině jednotlivých slov jen některé důležitější případy: *la douceur* 17. 12 příčinlivost, 43. 16 upřímnost; *le pilote* 60. 19 správce lodi; — 61. 12; 90. 18; 117. 26 kormidelník ale též *celui qui commandait* 97. 21 správce lodi, *commande le vaisseau* 93. 11 lodivoda, kdežto *le commandant* 98. 21 velitel; — vystříci se přísnosti 104. 11 *recherches rigoureuses*; dle své šlechetné sprostnosti 89. 3—4 *avec une noble simplicité*, ale: jejich vzdělání jest veliké a že opovrhují sprostností 114. 7 *la leur* (sc. *politesse*) *est grande dans leur aimable simplicité;* — *des socs de charrue* 112. 14 přeloženo: kola při pluhu a *dont la garde était d'or* 195. 4 zlaté pochvy! Podobně neodpovídá textu původnímu: byvši podseknuta u kořínků ostrou kosou 73. 15 *coupé dans sa racine par le tranchant de la charrue*; *frugalité* 87. 22 šetrnost, *folle ambition* 88. 1 zpozdilá pýcha, *modération* 109. 10 skromnost. Tím, že se vyhýbá slovu *rade* a ztotožňuje je se slovem *port*, zaběhl překladatel do těchto odporů: hnal je vítr . . . do bezpečného přístavu 123. 18—19 *les fit entrer à pleines voiles dans une rade où ils se trouvèrent à l'abri et tout auprès du port*; — na téže stránce: když byli již v přístavu 123. 22 *quand ils furent dans cette rade* a: Na to hned vstoupili do přístavu Salentského 124. 5 *Aussitôt ils entrèrent dans le port de Salente;* — o jeho nezištnosti a o jeho dobré vůli 173. 1—2 *de son désintéressement et de sa bonne foi*; — nad bělavými vlnami 67. 1 *des eaux paisibles*; seděli . . . tiše 78. 8 *immobiles;* — nečiní je ni neumělými ni bezstarostnými 107. 21—22 *ne les rend ni indociles ni insolents;* — *troublé* 109—110 pomatený, 128. 12 zakalený, po obakráte o obličeji; — co však mohou znamenati ona první (!) slova 130. 8—9 *mais que peuvent donc signifier ces dernières paroles*; slova ta, jež se mají přece opakovati doslova, znějí na prvním místě 129. 22: „ty uzříš“ ale 130. 9: „ty uvidíš“, v textu původním ovšem na obou místech *„tu reverras“*; — národ to zištný 151. 10 *nation insensée*; — ještě podlejší a nerozumnější 177. 28 *plus lâche et plus impudent;* — ó podivuhodná jeskyně 181. 10 *aimable grotte;* — tím, co ke mně mluvil 26. 24 *à mesure que ce sage ami me parlait;* — vidím břeh dosti vysoký a (!) rovný 123. 4 *je vois au contraire une côte assez relevée mais unie;* — může se člověk snadno potě-

šiti, jestliže vrásky se vtlačí do obličeje, že za to (!) srdce se cvičí a tuží ve ctnosti 127. 3—5 *pendant que le cœur s'exerce et se fortifie dans la vertu.*

Jako vynechával překladatel, tak někdy též přidával; hlavně se to stávalo tam, kde značná část originálu byla vynechána a kde, aby souvislost nebyla přerušena, jest podán jakýs takýs obsah toho co vynecháno, tak 26. 7—8, 95. 19—22, 168. 22—24, 175. 8—10, 180. 22—24, 182. 16—17, 213. 11—13, 18—20, 214. 18—20, 221. 5—7, 222. 23—24, hlavně pak upraveno jinak než v originále vypravování o tom, kterak byl jedem napuštěn šat Herakleův 183. 23—28 a 184. 2—10; mnohdy přidána jsou jen jednotlivá slova, tak 57. 22 bez úrazu, 115. 2 o krádeži, 173. 19 arci, 195. 16 starší a silnější, kdežto originál má pouze: *d'un âge plus avancé*, ano 214. 6 vloudila se poznámka o Venusii: „rodiště básníka Horátia v Apulii“ do samého textu; taktéž se naprosto nehodí výraz: jehož Narbal poctil (!) svým přátelstvím 99. 6 *que Narbal prit en amitié*, poněvadž může-li se o „poctě“ nějaké mluviti, jest pocta ta spíše na straně Narbalově než Télemachově. — P. překladatel cituje v předmluvě starší dva překlady díla Fénelonova od Javůrka a Zieglera a nelze upříti, že překladu poslednějšího dosti často užil; nemá tím býti vyslovena snad výtka nějaká, ačkoliv by slušelo alespoň několika slovy poměr ten objasniti. Ano jest litovati, že překladu toho nebylo užito měrou ještě rozsáhlejší, ježto by se tak p. překladatel byl vyhnul větší části nedopatření, o nichž výše zmínka se stala, tak ku př. 76. 17 ranám, kteréž na mne dorážely, Ziegler správněji: kteréž by mne byly dorazily (*dont j'aurais été accablé*), 98. 19 očima se ho tázal, Z. tázal se jeho očí (*il consultait ses yeux*), 168. 15 Mentór veda společně s králi spojence, vzdaloval se od města, Z. Idomen a Mentor provázeli do pole spojené krále, kteří se ode zdí městských vzdalovali (*Idoménée, avec Mentor, conduisaient dans la campagne les rois alliés, qui s'éloignaient des murs de la ville*), ovšem že na druhé straně byl chybný překlad Zieglerův často příčinou chyb i v našem překladě.

Také v příčině poznámek by se mohlo ledacos namítati, tak ku př., že některé jsou v poměru k jiným příliš krátké, tak 226. 12 Kirké, 230. 1 Kronos, 234. 3 Narkissos. Avšak to by vedlo daleko a mínění o vhodnosti té oné poznámky mohou býti velmi rozmanitá. Některé jsou převzaty více méně doslovně z Zieglera tak 225. 2, 227. 18. 19. 20. 22, 230. V. 3, 232. 11, 235. 4, 236. 6 (Ajax), 237. 8, 239. 1 (Acherontia). Ostatně se vloudily i sem některá nedopatření, tak zejména v poznámkách ku knize deváté tím, že na str. 123 poznámka k Salentu [1] (chybně místo [4]) odpadla, neshoduje se ani jediné z následujících čísel; tamtéž schází též poznámka k jménu Minos, ačkoliv se k ní 127. 28 poukazuje číslem [4]. Rovněž marně bychom hledali poznámku „[5]“ k ochranným bohům 131. 12—13. Poznámky ku

knize XIII. jsou zanešeny pod XII. a 171. 15 místo „²“ čti „³“. 184. 11 schází odkaz k poznámce pod „²“ a taktéž 185. 13 u lva Nemejského pod „³“. Vzhledem k nahrazení jmen originálu „Mars et Bellone“ slovy „Arés a Eris“ 151. 29 bylo by bývalo také na místě učiniti poznámku o těchto božstvech. Při tom nelze potlačiti poznámky, že p. překladatel, byť mu i nemohlo se upříti právo dáti jménům vlastním jich řecký tvar, někdy snad poněkud šel v tom příliš daleko: proč ku př. houževnatě se držeti slova „Moiry“, užívá-li o furiích, erinyích slova „vzteklice“? 228. pozn. 1 m. Olympských čti Olympijských, tamtéž pozn. 2 m. za nohu čti za nohy, 229. pozn. 3 m. beránka čti berana.

Celkem lze shrnouti úsudek o díle našem v přání, aby zejména překlady určené pro mládež studující se pořizovaly s největší bedlivostí a přesností, tak aby smysl originálu jak v celku tak i ve všech jednotlivostech byl vystihnut. Tím není ovšem řečeno, že by se mělo překládati otrocky věrně, ale odchylek výše citovaných zajisté nikdo nepředpojatý schvalovati nebude.

Jan Urban Jarník.

Die lexicalische urverwandtschaft des baltoslavischen und germanischen von Dr. *C. C. Uhlenbeck.* Leiden, Blankenberg & Co., Leipzig, K. F. Koehler 1890. 8°, str. XII a 52, c. 2 mk.

Spisek nehrubě cenný. Účelem jeho jest, podati soubor „oněch slov, jež od pradávna jsou společna baltskoslovanským a germanským jazykům“ (str. IX); spisek přítomný jest pak již opraveným a doplněným vydáním dissertace psané jaz. nizozemským a vyšlé r. 1888. Spis podobného účelu po jiných podobných pracích již dávno známých (zejména po příslušných částech Fickova srovnavacího slovníku) by měl oprávněnost jenom tenkráte, kdyby byl vůči nim pokrokem: čekali bychom zejména, že poučení, obsažené ve spisech starších, rozmnoží, čerpaje z hojných pramenů lexikálných, v posledních letech uveřejněných, hledaje nové etymologické výklady a staré výklady dřívější ve světlo nových výzkumů jazykozpytných. Kdo toto očekáváš, nenamáhej se čtením spisu U-ova; neobracej se k němu však ani, kdo bys potřeboval přehledného a spolehlivého souboru všeho, co vykonáno jinde na poli baltsko-slovansko-germanské etymologie. Není hned tak druhého spisu, jenž by vržen byl ve svět s tak urážlivou nonchalancí, jako spisek U-ův.

Chyb, jež mu lze vyčísti, jest celá řada. Tak velikou neúplnost, nepropracovanost, jevící se ve spise přítomném, ze kterékoli strany naň pohlédneme. Nedostatky sem slušící vyčítáme U-ovi nejvíce: kdyby byl práci své věnoval jen trochu náležité

píle, mohl se jich vystříhati. V uvádění střídných slov „obmezil se“ U. pravidlem na starou slověnštinu, litevštinu, gotštinu s jedním nebo dvěma dialekty germanskými atd. (str. IX). „Obmezení“ toto je pochopitelno konečně, jde-li o slova, zastoupená ve všech dialektech: pro úsporu místa možno se spokojiti na př. údejem stsl. vlъkъ, got. vulfs, a neuváděti všech střídných slov slovanských a germánských, ačkoliv při jazycích lexikálně tak různých jako je na př. litevština s lotyštinou vždy by bylo na místě, poučiti čtenáře, je-li to či ono slovo jich společným majetkem či nic. Ale neúplnost tato stává se chybou, jakmile jde o věc zastoupenou v některé jazykové větvi pouze v jazyce, jehož jinde v první řadě nedbáno. Tak na př. hned na str. 2. u lit. mérkti bylo uvésti shodné významem č. mrkati nsl. mřkati, které U-ův pramen pro slovanštinu, Miklosichův etymol. slovník, přece uvádí (str. 191). Proč zejména lotyštiny tak málo zde dbáno, dovedeme si vyložiti jen tím, že — již předchůdcové U-ovi lotyštiny málo dbali; proč nepocítil U. trochu ctižádosti, aspoň tímto směrem vědě něco nového najíti, je věru tím nepochopitelnější, že máme od r. 1872 lotyšský slovník každému lehko přístupný, jenž při všech nedostatcích úplností daleko předčí nad slovníky litevské. Ani na př. u stsl. zlato (str. 6) neuvádí lot. zèlts (užívám pro lotyštinu českého pravopisu, protože Lotyši sami posavadní pravopis uznávají za nevhodný, ač reformační jich pokusy nevedou posud k výsledkům životnějším), bezpochyby proto, že u Ficka (II, 551) a Miklosiche (str. 400) schází. U slov. veprь (str. 7) měl uvésti lot. vepris[1]), uvedené již na př. u Miklosiche (str. 381) atd. Co se litevštiny týče, zdá se, že U-ovi zůstaly neznámy velehojné a veledůležité doplňky ke starším slovníkům, čerpané ze starších spisů i z ruskolitevských dialektů, jimiž v posledních desítiletích stále se rozhojňuje materiál k etymologickému srovnání litevštiny. Ani slov tak význačných, jako je družina slov nepotis, neptis „vnuk, vnučka“ [2]), jež z části jsou známa již od 8. sv. Kuhnových Beiträge, si U. nevšiml (str. 20). Ale i ze slov litevských dávno známých a často dávno s jinojazyčnými srovnaných U. přes tu chvíli dává některé pohřešovati: tak u stsl. tetrěvь (str. 8) bylo uvésti lit. teterva atd.; u stsl. uj neuvedeno lit. avýnas „ujec“ (str. 19); na str. 34 ani čtenář se nedovídá, že má litevština také negaci ne. I z jiných jazyků neuvedeno často, co dávno již poznáno za srodné; dokladů neuvádím (možná, že bychom uvedli něco, co U. zúmysla vynechal) mimo jediný, který nevyčítáme U-ovi, poněvadž důležitou tuto etymologii přehlížejí vůbec

---

[1]) Ulmann slova toho nemá; mimo starší slovníky zaručují jeho existenci na př. Jurra Neikena stahsti, I, 72 (wepri), 102 (weprens), Austrums V (1889), 219 (wepris).

[2]) Doklady novější jsou nepoczei (anukai, waiku waikai) Auszra I (1883), 6, nepoczius (vaiku vaikus) 213, neptei (vnučce) 202.

valy (3 případy s εἴ κεν). Z toho vyvinuly se věty očekávací, dílem (65 z 257) ještě parataktické, dílem (15) hypotaktické. Ještě pozdější stupeň jest, je-li věta s εἰ, εἴ κεν podmínkou, původně praepositivní (88), pak postpositivní (62), nebo připuštěním (31). *Ei* bez κὲν ve větách podmiňovacích jest antiquitou již u Homera (jen 3 případy).

F. Stolz: *Bausteine zu einem sprachwissenschaftlichen Commentar der homerischen Gedichte.* (Wiener Studien XII. 1890, 5—37.) Spisovatel, jenž na konci článku svého vyslovuje správné mínění, že bez důkladných vědomostí jazykozpytných každý výklad básní homerských zůstává jednostranným, podává zde kommentář jazykozpytný k části *A* až do v. 83, který ovšem z části jest jen snůškou, ale velmi bohatou a kritickou názorů jiných. Výsledky: v. 11. ὁ = členu; vyloženy a seřaděny všechny tvary slova κάρη; Ἀγαμέμνων dlužno se Saussurem odvoditi od *μένμα = skt. mánman = Sinn, Gedanke, Verständnis (ne od μένω ačkoliv kmen μεν a složená slova změnila původní tvar *Ἀγαμένμων). Κλυταιμήστρη jest tvar původní, odvozený od *κλυταιμήστωρ (= příjmí Tyndarea), a to zkráceno z *κλυταιομήστωρ. ἐξ ἀπίης γαίης nezdá se = „ze zámořské země", ježto Morea (dle výkladu Novořeka Sathasa) nepochází od sl. moře.

F. Vollbrecht: *Παιπαλόεις*. (N. Jahrb. f. Phil. 1889 I. 10—18.) Toto epitheton značí v doslovném překladu „vzhůru a dolů jdoucí, kolísající, houpající se" a stává ve významu aktivném při jménech ostrovů, v passivném při výrazech: ἀταρπός, ὁδός, ὄρος, σκοπιή. Co do významu aktivného nevztahuje se na povahu půdy (nesprávně tudíž překládáno „skalnatý"), nýbrž značí dle V. celkový dojem, který každý ostrov činí na ty, kteří v blízkosti u něho na moři dlí anebo se plaví, zkrátka epitheton příslušící vlastně lodi dává se ostrovu. Ve významu passivném značí παιπαλόεις místa, na nichž brzy vzhůru brzy dolů se pohybujeme, na kterých kolísáme, kterých s těží lze dostoupiti. Překládá-li se „nescestný, neschůdný", přenáší se příčina slovesa παιπάλλειν na jeho účinek, což ovšem úzce souvisí. V. jednotlivá místa, kde se παιπαλόεις u Homera vyskýtá, na tomto základě vysvětluje. V exkursu podává rozbor přirovnání *M* 167—172.

A. Ludwich: *Wie verstanden die Alten das homerische ἠεροφοῖτις?* (N. Jahrb. f. Phil. 1889. X. 657—667.) Významy epitheta toho jsou: 1. vzduchem procházející, táhnoucí; 2. v temnotě, mlze chodící; 3. z temna podsvětí přicházející; 4. v temnotě se blížící, nenadále se objevující. Všude tu jest ἔτυμον = ἀήρ. Jindy bráno za základ ἔαρ = γῆ, tedy 5. po zemi chodící. Lze je též odvoditi od ἦαρ = αἷμα, takže změnou α v ι ἠεροφοῖτις značí: 6. v krvi se brodící. Jiní konečně kladli ἠεροφοῖτις = εἰαροπῶτις (εἶαρ = ἦαρ), t. j. krev pijící a drželi to v textu. Je to však glossema.

Henri Weil: *Σύμπτυκτοι ἀνάπαιστοι.* (Revue de philologie. XIII, 1889, str. 44—46.) W. opětuje své mínění, vyslovené již při kritice metriky Christovy (v Revue critique 1875. I, 150.), že známé „anapaesty zavité“, kterých užil Ferekrates v parabasi komoedie Korianno, sluší považovati za složené z katal. dimetrů anapaestických (resp. paroimiaků) a tudíž měřiti zachované verše (u Hephaist.) *ἄνδρες πρόσσχετε τὸν νοῦν* | *ἐξευρήματι καινῷ* | *συμπτύκτοις ἀναπαίστοις* prý s takovýmto akcentem: — — — ⏑⏑ — —, — — — ⏑⏑ — — atd.

J.-B. Dutilleul: *Remarques sur les superlatifs formés par „per“.* (Revue de philologie XIII, 1889, str. 133—136.) Wölfflin (ve Philolog. XXIV, str. 163) dokazoval, že superlativní tvary předponou per- tvořené náležejí vulgární mluvě. D. doplniv jeho sbírku některými ještě doklady, dovozuje, že to platí sice u velikého počtu případů, avšak, že jsou přece některá adjektiva, jež superlativ s per- měla i v prose klassické. I uzavírá z toho, že pro některá adjektiva v době klassické vytvořily se doublety superlativu, jež se pak rozeznávaly i v některé nuanci co do smyslu.

O. Riemann: *Faesulas* **inter** *Arretiumque.* (Revue de philologie XIII, 1889, str. 132.) Praeposice inter jest jediná, jež v klassické prose se někdy takto klade mezi dvě slova souřadná. Děje se tak (leckdy i nutně) zcela důvodně, dle R-a, má-li se naznačiti skutečně prostřední (inter = franc. entre); chybně by bylo však inter klásti tak ve významu pouhého mezi (inter = fr. parmi), na př. říci turbam inter fremitumque.

O. Riemann: *Place de* **Que** *à coté des adjectives précédés de* **tam.** (Revue de philologie XIII, 1889, str. 85.) Proti Schmalzovi dokazuje, že Cicero, aspoň v řečech, připouští obojí vazbu i „tot tam variisque virtutibus“ i „tot tamque variis virtutibus“, docela pak se tu vyskýtá jedině „tantus tamque immensus“ a „tam insignis tamque atrox“ a nikdy que nepřipojuje se v těchto případech k adjektivu.

F. Stolz: *Bemerkungen zu Scheindlers Lateinischer Schulgrammatik.* (Zeitschr. f. öst. G. 40, 1889, 495—503.) Filī není staženo z *filie, vires nepovstalo z *vis-es, nýbrž jest novotvar analogický (podle glires), gen. fructūs nepovstal z fructu-is nýbrž z *fructeu-s. Původní tvar nom. jest *avei̯-es ne *avi-es, *fructeu̯es ne fructu-es (ač není-li tu položen acc. *fructu-ns za nom.), *forma-i, *horto-i nelze odděliti, issimus nelze vyložiti z ius-simus ani errimus z *ersimus; sum, sunt, sim nepovstalo z *esum, iubeo ne z *iuhibeo. Vixi od viv-o vyložiti jest analogií fixi a j., ignosco jest složeno s předl. in, suffix part. pf. pass. *sus neexistuje. Výklad Schmalzův inter meā est, jest nemožný, vycházeti jest od rē (dat!) fert. Opus = gen. od *ops a původní konstr. jest hic liber mihi opus est = „dieses Buch ist mir vom Nutzen.“ Ablat.

povstal anal. slova usus. Dum nepovstalo z *dium, nýbrž náleží ke kmenu pronominalnému dv-a = „in der Weile“.

J. M. Stowasser: *Die Bildung der verba desiderativa.* (Zeitschrift für öst. Gym. 40, 1889, str. 200—201.) Druhou částí sloves těch jest īre, prvou abstraktní substantivum v akk. (*partūr [am] ire), celek jest analogií známého výrazu ultum īre.

Týž: *Procerus.* (ibd. 392.) Procerus povstalo z pro cera („Kerl wie eine Kerze, kerzengrad“); srv. sin-cerus.

Týž: *Sarcīre sarcina.* (ib. 598—599.) Sarcire pochází od σάρξ, znamenajíc „ránu zhojiti.“ Později přeneseno to na jiné předměty různé. Sarcina = σάρκινος značí původně tloušťku, pak břemeno.

Týž: *Die Verba auf ... urrio ūrio.* (Z. f. ö. G. 41, 1890. 16—18.) Koncovka ta odvozena od urere (lig-urīre = „leckbrünsteln“).

Týž: *Immo.* (Wien. Stud. XII, 1890 str. 153—155.) Immo = *inimo rychle vysloveno inmo (od emo) = „ich nehme an, halt'“ podle kontextu ano nebo ne, což se dovozuje na několika příkladech, hlavně Plautových.

Týž: *Persona.* (ibd. str. 156—157.) Etymologie Gavia Bassa (Gell. V. 7.) nemůže býti správná, ježto dle Festa s. v. personata fabula v obyčeji byla dříve než mask užíváno bylo. Persōna povstalo z personatus (v kterémžto hybridním slově sonatus = zonatus), = „přestrojený“, týkajíc se původně kostymu.

A. Miodoński: *Negotium-filius.* (Z. f. ö. G. 39, 1888 str. 102—105.) Doklady a vývoj významu slova negotium = res; výklad o užívání jeho o osobách. Filius, původně = „der Säugling“, také o mladých zvířatech se užívá, ač tu výraz jest metaforický.

J. Weisweiler: *Zur Etymologie des lateinischen Participium praesentis activi.* (N. Jahrb. f. Phil. 1889 XI. str. 790. až 796.) Za participiální kmen praesentu ire pokládati slušno ient-. Také 3. osoba plur. předpokládá *ient, takže ient : eunt = sent (dialekt.) : sunt. Adiektivum sons nelze odváděti od neobvyklého partic. praes. slovesa esse (sens), nýbrž v tom je týž kmen, jako v něm. sunta (Sünde). — Starolatinské flexuntes nelze pokládati za participium slovesa flexere, nýbrž je to zastaralé defectivné partic. denominativa flexuo (od flexus), tvořené zcela dle metuo, tribuo a p. Z flexuentes snadno povstalo synaloifou flexūntes. — Lucuns pokládal Curtius za particip. slovesa luc-ere. Tomu W. odporuje. Lucuns jest jméno látkové, značící jemné pečivo, a má původ svůj v řeckém γλυκύς. Že γ před λ odpadlo, toho jsou i jinde případy, jako při lac (lac = γλακτ- γαλακτ-). Původu tomu nasvědčuje i dialektické γλυκίνας (γλυκίνς?).

R. Menge: *Die Bezeichnung des reciproken Verhältnisses bei Cäsar.* (N. Jahrb. f. Phil. 1889 IV. str. 265—274.) Probrav mluvu Caesarovu Menge stanoví spůsoby, jimiž se vespolnost v la-

tině vůbec vyjadřuje. Jsou to tyto: 1. poměr vespolnosti se nenaznačuje, je-li sám sebou patrný; 2. zdvojí se pronomen: alter, alius, uterque, omnis, quisque; 3. zdvojí se substantivum; 4. zdvojí se substantivum a přidá se uterque; 5. uterque alterum, neuter alterum; 6. inter se (nos, eos, ipsos); 7. uterque inter se, ipsi inter se; 8. se, jestliže vespolnost z kontextu jde na jevo a podmět vespolného konání zájmenem ipse vytčen jest.

K. Brandt: *Zur Geschichte und Composition der Ilias. VII. Wappnung und Auszug des Achilleus in der alten μῆνις Ἀχιλῆος.* (N. Jahrb. f. Phil. 1889 IV. str. 233—246.) Z podobných důvodův, jako v předešlých svých pojednáních *), Brandt dokazuje, že partie *T* 42—356 jest dílem jiného básníka pozdějšího. Z počátku vyvrací námitky, jež činí C. Rothe ve své recensi proti jeho theorii.

Amédée Hauvette: *La géographie d'Hérodote.* (Revue de philologie XIII, 1889, 1—24.) Sp. hledí vylíčiti, které vědomosti geografické měl Herodotos, jakou methodou si při bádáních svých vedl a jaké místo mu tedy přísluší v historii geografie. Proto nejprve vykládá o názorech Herodotových, pokud se týká umístění země ve všemmíru, pak o určení jeho vnějších mezí země, o rozdělení pevniny na Europu, Asii a Libyi a konečně o základních rysech Herodotovy mapy světové, jakož i o počátcích geometrie fysikální. H. hájí Herodota zejména proti Bergerovi (Geschichte d. wissensch. Erdkunde d. Griechen I. Die Geographie der Ionier. Lipsko 1887.), ukazuje, že nejen správně obyčejně kritika Herodotova směřuje proti předchůdcům jeho ionským, zvláště Anaximandrovi a Hekataiovi, ale že i tu, kde s nimi souhlasí, Herodotos se postaral o lepší zdůvodnění svého mínění. Arci byl prost theorií mathematicko-filosofických o podobě a poloze zeměkoule (opak tvrdí Berger!) a opravoval i doplňoval předchůdce prostě na základě fakt (odtud H. zove methodu jeho „une sorte de positivisme géographique"), ale to jest předností spíše, než aby mu bylo vytýkáno. — (Mimochodem budiž řečeno, že Berger v II. svazku svého díla r. 1889. vyšlém si všiml toho článku H-ova (str. 25), ale neuznal za potřebno opraviti své domněnky.)

H. Meuss: *Die Vorstellungen von Gottheit und Schicksal bei den attischen Rednern.* (N. Jahrb. f. Phil. 1889. VII, str. 445—476.) Ein Beitrag zur Geschichte der griechischen Volksreligion. Řečníky řecké právem možno pokládati za prameny k dějinám řeckého náboženství národního, a to z té příčiny, že vzhledem k čistě praktickému účelu svých řečí volili zajisté jen takové názory, které byly ve shodě s přesvědčením lidu, k němuž mluvili a že jakožto mužové politiky a práva daleci jsou náboženské spekulace. M. pak podává zevrubně názory ty v době

*) Viz L. F. XVII. seš. 3. a 4., str. 315.

425—325 př. Kr. Předem zmiňuje se o představách o božstvu. Víra v bohy byla té doby všeobecná, také pověstem o bozích přikládala se víra. O podstatě bohů samé o sobě zřídka zmínka se u řečníků děje; spíše pojí se vždy výroky o nich k záležitostem lidským. Řek nepokládal bohy za původce zákonův, ovšem za ochránce a strážce jejich. Rouhání se bohům pokládáno za přestupek nejvyšší. Bohové trestají spravedlivě. Když trestají bez prostřednictví státu, činí tak dvojím způsobem: buďto zbavují člověka dobra anebo sesílají zkázu a zlo. Trest ten nenásleduje vždy hned a stihá i potomstvo, čímž zhusta i nevinní trpívají. Bohové jsou vládci osudu lidského a odměňují zbožnost. I co lidé zdárného vykonají, připisuje se v první řadě bohům. Jejich vliv na konání lidské jeví se i ve věštbách. Také o výrazech *θεός* a *δαίμων* M. se zmiňuje dokládaje, že původ zla připisuje se daimonům; také jiná pojmenování bohův uvádí. I jednotlivci mají svého daimona. V druhé části Meuss mluví o osudu. Probírá různé významy slova *τύχη* a konstatuje, že víra ve vládnoucí moc osudu teprve ve 2. polovici 4. století živěji se jeví. Pozoruhodno, že v dobách těch po bývalé *μοῖρα* v tom významu, jehož *τύχη* nabyla, není u řečníků téměř ani stopy. Věrou v osud neseslabila se však víra v bohy; obě moci stojí vedle sebe. I jednotlivé osoby a státy mají svůj speciální osud. Ke konci podává se seznam formulí, jichž užívali řečníci při zapřísáhání a vzývání bohův.

H. Meuss: *Die Vorstellungen vom Dasein nach dem Tode bei den attischen Rednern.* Ein Beitrag zur Geschichte der griechischen Volksreligion. (N. Jahrb. f. Phil. 1889. XII. str. 801. až 815.) Dle názoru homerského smrt záleží v oddělení duše od těla. Duše jest tu životním principem člověka, jest povahy čistě animální; veškeren život duševní spočívá v těle. Stopy tohoto názoru se jeví také v attické periodě. Záhy však u řečníků ustálil se rozdíl mezi *σῶμα* a *ψυχή*, a nastal poměr opáčný, *ψυχή* nabyla povahy čistě duševní. Jak si při tomto poměru představovali smrt, není zřejmo. Stav po smrti představovali si takto: O fysické povaze zemřelých neví se ničeho; že však i po smrti existují, jest jisto. Stav jejich jest vědomý, vidí, co se na zemi děje. Proto jest povinností žijících, aby jim činili to, co jim milo, a vystříhali se toho, co by jich nelibost mohlo vzbuditi. Řečníci často appellují na city zemřelých, na dojem, jaký na ně činí jednání soudní. Sem také čelí vyplnění závětí a provozování pocty zemřelým. Rovněž tak jest povinností pozůstalých, aby zemřelého, jestliže rukou vražednou sešel se světa, pomstili. Ačkoli však zesnulé, jako vědomé si představují, přece jim nepřikládají žádného působení. *Ὀρθῶς λογιζομένῳ* není smrt hroznou; má-li se obětovati život za věc drahou, za svobodu a blaho vlasti, jeví se u hrdin resignace, která má podporu v přesvědčení, že ho čeká sláva pohrobní. *F. Čáda, J. Šťastný, J. Krejčí.*

Třídění jevů duševných v řecké filosofii.

(Příspěvek k dějinám psychologie.)

Napsal **Frant. Drtina.**

(Dokončení.)

C. *Aristotelovo třídění třetí.*

§ 59. Nedůslednosti tyto, v podstatě již Aristotelovi samému vědomé ukázaly mu možnost třídění jiného, v němž jevy psychické důsledně a věcně správněji by byly učlánkovány. Nepopěrná je zajisté souvislost a stejnorodost mezi úkony poznávacími od smyslového vnímání až k rozumovému přemýšlení na jedné a projevy snaživosti od chtíče nejnižšího až k vůli rozumné na druhé straně. Právě druhým svým tříděním, v němž vývoj a souvislost jevů duševných podrobně stopoval, byl veden k poznání této základné dvojice. Tak ve třetím svém třídění — jež ovšem u něho, jak z citátů vidno, má toliko povahu náčrtkovitou — Aristoteles spojil, co v předešlém byl rozloučil. Rozeznával pak tu rozumnost (*νοῦς*), k níž náležejí všechny úkony poznávací (smyslové vnímání, představivost, pamět a myšlení vůbec) a snaživost (*ὄρεξις*), jež objímá chtíč a žádostivost smyslnou i projevy snahy vyšší a vůle rozumné [251]).

[251]) De an. 433 a 9: *φαίνεται δέ γε δύο ταῦτα κινοῦντα, ἢ ὄρεξις ἢ νοῦς, εἴ τις τὴν φαντασίαν τιθείη ὡς νόησίν τινα.* De motu an. 700 b 17: *ὁρῶμεν δὲ τὰ κινοῦντα τὸ ζῷον διάνοιαν καὶ φαντασίαν καὶ προαίρεσιν καὶ βούλησιν καὶ ἐπιθυμίαν. ταῦτα δὲ πάντα ἀνάγεται εἰς νοῦν καὶ ὄρεξιν· καὶ γὰρ ἡ φαντασία καὶ ἡ αἴσθησις τὴν αὐτὴν τῷ νῷ χώραν ἔχουσιν.* — De an. 432 a 15: *ἐπεὶ δ' ἡ ψυχὴ κατὰ δύο ὥρισται δυνάμεις ἡ τῶν ζῴων, τῷ τε κριτικῷ, ὃ διανοίας ἔργον ἐστὶ καὶ αἰσθήσεως καὶ ἔτι τῷ κινεῖν τὴν κατὰ τόπον κίνησιν . .,* Podobně dí de an. 427 a 17: *ἐπεὶ δὲ δύο διαφοραῖς ὁρίζονται μάλιστα τὴν ψυχήν, κινήσει τε τῇ κατὰ τόπον καὶ τῷ νοεῖν καὶ τῷ κρίνειν καὶ τῷ αἰσθάνεσθαι . . .*

Obě mohutnosti tyto působí analogicky dvěma směry. Jako poznávavost jeví se tvrzením (κατάφασις) neb záporem (ἀπόφασις), tak vůle žádostí čeho neb vzdalováním se toho [252]).

§ 60. Základ třídění tohoto je poměr člověka předmětu, jejž buď poznávavostí uznamenává aneb se k němu vůlí svou odnáší. Při poznání vstupuje dle Aristotela forma předmětu v mysl naši, při snaze člověk sám puzen jsa city svými směřuje k předmětu a jej chopiti se snaží. Onde je činnost ineuntní, zde exeuntní. Aristoteles tímto tříděním ovšem nijak nerušil obou prvých, nýbrž, co v nich bylo nedůsledného, snažil se zde opraviti. Jednotlivé podřaděné funkce života duševného jsou zajisté i tu platny podle zásad při třídění druhém vytčených. Tak jen spojením a křížením obou těchto klassifikací můžeme si utvořiti pravý názor o bytosti lidské a jejím životě duševném dle nauky Aristotelovy. Třídění toto konečně jasně ukazuje k jednotě života duševného: je to jedna a táž duše, která buď dojmy vnější přijímá aneb sama vůlí svou se projevuje.

Aristoteles takto počátky bádání dušeslovného přivedl ke značnému stupni vývoje a stanovil stěžejné zásady vědy psychologické, jež po dlouhé věky platnosti nepozbyly. Proto po něm nalézáme jen modifikace a různé kombinace třídění jeho.

§ 61. Schematický přehled trojího třídění Aristotelova (viz následující stránku).

V.

Třídění v soustavách poaristotelských.

Škola Stoická. — Škola Epikurská. — Galenos. — Škola Novopythagorská (Plutarchos, Numenios). — Filon Židovský. — Škola Novoplatonská (Plotinos, Proklos). — Eklektické pokusy pozdější (Filoponos, Klemens Alexandrijský).

1. Třídění u Stoiků. [253])

§ 62. Soustava Stoická v důsledném a naprostém svém materialismu považovala duši za jemný, teplý vzduch [254]). Jemné

---

[252]) Srv. ad 201.

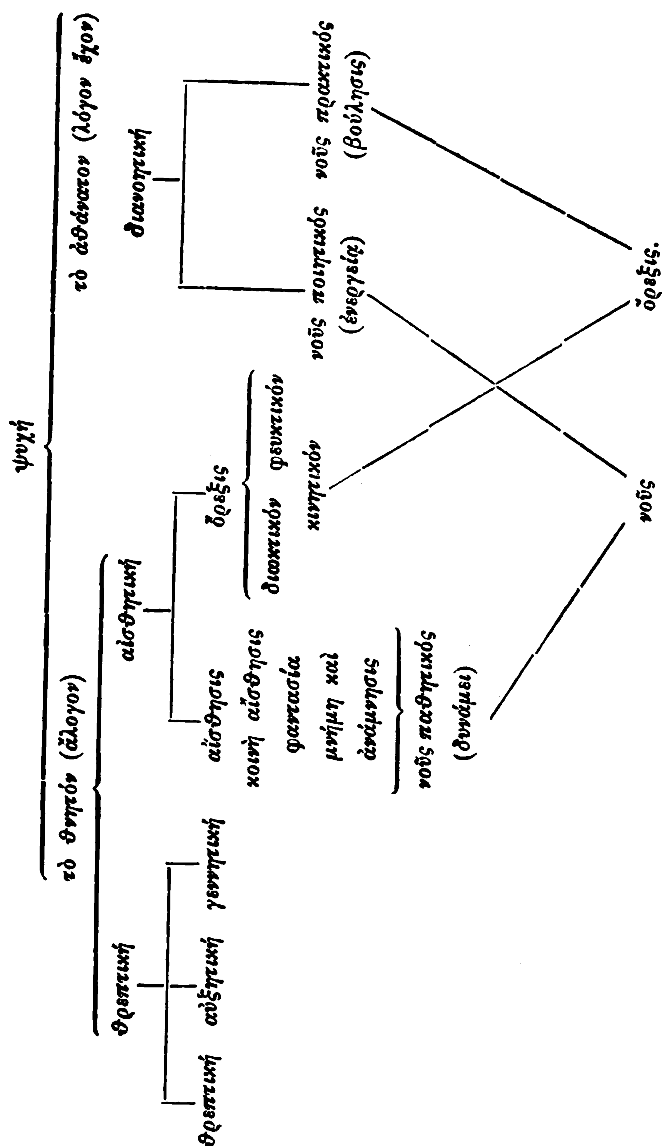
[253]) Literatura (nejdůležitější): Ravaisson F.: Essai sur le stoïcisme (Mémoires de l'académie des inscriptions et belles lettres. Tome XXI, 1856). — Heinze Max.: Stoicorum de affectibus doctrina (Berlín 1861). Týž: Zur Erkenntnislehre der Stoiker (Lipsko 1880). — Hirzel R.: Untersuchungen zu Cicero's philosophischen Schriften (Lipsko 1877 a n.). — Siebeck H.: Geschichte der Psychologie I, 2 (Gotha 1884). — Ogereau F.: Essai sur le système philosophique des Stoïciens (Paříž 1885). — Stein Lud.: Psychologie der Stoa I. II. (Berlín 1886—88). — Chaignet A. E.: Histoire de la psychologie des Grecs (Tome II.: Ps. des Stoïciens, des Epicuriens et des Sceptiques. Paříž 1889). — Bonhöffer Ad.: Epictet und die Stoa (Stuttgart 1890).

[254]) Obyčejný název je πνεῦμα ἔνθερμον καὶ διάπυρον (srv. Diog. Laer. VII. 157, Plut. plac. phil. IV. 3, 3, Stob. Ecl. I. 796, Nemes. de nat.

Prvé třídění:

Druhé třídění:

Třetí třídění:

πνεῦμα bylo Stoikům prvkem základným a různým jeho napjetím (*τόνος*) vysvětlovali rozdílnost jednotlivých jevů. Toto *πνεῦμα* proniká nejen tělem lidským, nýbrž celým vesmírem a dle různého jeho utváření třeba rozeznávati i různé stupně životnosti. Tak principem svým byli k tomu přivedeni, že dále vzdělali theorii o nenáhlém vývoji síly duševné jakožto principu životného, jak nalezli jsme již u Pythagorovců, Platona a zvláště Aristotela [255]).

Různost utváření tohoto jich prvku podmínila rozeznávání životnosti nejnižší v přírodě neorganické, která je jen jakousi soudržností částek hmotných (*συνεκτικὴ δύναμις* anebo *ἕξις*), jako na př. v kamenech. Zde ve stavě zhrubělém probíhá toto *πνεῦμα* součástkami předmětu a, uspůsobujíc určitou jeho podobu, vytvořuje na př. v železe tvrdost, v kameni pevnost, ve stříbře bělost [256]). *Πνεῦμα* jemněji utvořené, od Stoiků *φύσις* nazývané, je principem pohybu, jenž je známkou vyšší životnosti, kterou spatřujeme u rostlin [257]). Podobné povahy jest i duše zvířecí, schopna jsouc mimo to smyslového vnímání a působíc volný pohyb, vlastní však duši spatřujeme teprve v člověku.

Člověk ovšem obsahuje v sobě oba nižší principy: sídlíť *ἕξις* v kostech, *φύσις* pak ve vlasech a nehtech [258]), ale postupu nenáhlého, jejž provedený nalezli jsme ve školách předešlých v jednotlivých říších přírodních až ke člověku jako vrcholu všeho, nebylo dbáno v soustavě stoické: člověk je zde mnohem více odlišen od tvorů nižších. Stoikové, ač životnost jakousi nalézají

---

hom. c. 2 p. 28 Mathäi 67). Plotinos v Enn. IV. 7, 4 dí asi o Stoicích: *ἔννουν τὸ πνεῦμα καὶ πῦρ νοερὸν τιθέμενοι.* Macrob. Somn. Scip. I, 14: animum ex aere et igne constare. Cicero De fin. IV. 5, 12: Zeno id dixit esse ignem. Tusc. I. 10, 19: Zenoni animus ignis videtur.

[255]) Hlavní místa pro tento názor stoický jsou tato: Sext. Emp. Math. IX. 81: *ἀλλ᾽ ἐπεὶ τῶν ἡνωμένων σωμάτων τὰ μὲν ὑπὸ ψιλῆς ἕξεως συνέχεται, τὰ δὲ ὑπὸ φύσεως, τὰ δὲ ὑπὸ ψυχῆς· καὶ ἕξεως μὲν ὡς λίθοι καὶ ξύλα, φύσεως δὲ καθάπερ τὰ φυτά, ψυχῆς δὲ τὰ ζῷα.* — Themist. de an. I. 5: *τάχα δὲ καὶ τοῖς ἀπὸ Ζήνωνος σύμφωνος ἡ δόξα διὰ πάσης οὐσίας πεφοιτηκέναι τὸν θεὸν τιθεμένοις, καὶ ποῦ μὲν εἶναι νοῦν, ποῦ δὲ ψυχήν, ποῦ δὲ φύσιν, ποῦ δὲ ἕξιν.* — Plut. virt. mor. c. 12 st. 451: *καθόλου δὲ τῶν ὄντων αὐτοί τέ φασι καὶ δῆλόν ἐστιν, ὅτι τὰ μὲν ἕξει διοικεῖται, τὰ δὲ φύσει, τὰ δὲ ἀλόγῳ ψυχῇ, τὰ δὲ καὶ λόγον ἐχούσῃ καὶ διάνοιαν.*

[256]) Ach. Tat. isag. in Arat. c. 14: *ἔστι δὲ ἕξις πνεῦμα σώματος συνεκτικόν.* — Plut. Stoic. rep. c. 43: *οὐδὲν ἄλλο τὰς ἕξεις πλὴν ἀέρας εἶναί φησιν· ὑπὸ τούτων γὰρ συνέχεται τὰ σώματα· καὶ τοῦ ποιὸν ἕκαστον εἶναι τῶν ἕξει συνεχομένων αἴτιος ὁ συνέχων ἀήρ ἐστιν, ὃν σκληρότητα μὲν ἐν σιδήρῳ, πυκνότητα δ᾽ ἐν λίθῳ, λευκότητα δ᾽ ἐν ἀργύρῳ καλοῦσιν.*

[257]) Viz výše ad 255. citát ze Sexta Emp. Mimo to: Filon Leg. alleg. II, 7, st. 71: *ἔστι δὲ ἡ φύσις ἕξις ἤδη κινουμένη.* — Diog. Laer. VII. 148: *ἔστι δὲ φύσις ἕξις ἐξ αὑτῆς κινουμένη κατὰ σπερματικοὺς λόγους . . .*

[258]) Filon Leg. alleg. II, 7, st. 71: *ἡ μὲν ἕξις κοινὴ καὶ τῶν ἀψύχων ἐστὶ λίθων καὶ ξύλων, ἧς μετέχει καὶ τὰ ἐν ἡμῖν ἐοικότα λίθοις ὀστέα. ἡ δὲ φύσις διατείνει καὶ ἐπὶ τὰ φυτά· καὶ ἐν ἡμῖν δέ εἰσιν ἐοικότα φυτοῖς, ὄνυχές τε καὶ τρίχες.*

všude, přece duši ve vlastním smysle připisují toliko člověku. Proto nejvyšší tento stupeň životnosti *κατ' ἐξοχήν* nazývají *ψυχή* a stotožňují jej někdy s *νοῦς*[259]).

Ve vlastní pak nauce psychologické počínají si přesně monisticky. Jeť monismus duchem celé jich soustavy. Není jim rozum něco, co by se lišilo podstatně a naprosto od částí nerozumných, nýbrž rozumnost a duševnost u nich spadá v jedno. Ze sídla ústředního — srdce — rozbíhají se proudy pneumatické po celém těle lidském, působíce různé jevy duševné. Ty tedy nejsou jim žádné „části" duševné — jako ještě Platonovi —, nýbrž jednotlivé schopnosti a funkce, fysiologicky podmíněné. Co takto v jednotlivém člověku se děje, je týž pochod, jenž celým světem proniká: bůh, rozum, osud, příroda, duše — toť vše Stoikům je v podstatě týž princip a jen různý útvar živlu pneumatického. Jako hvězdy parami zemskými se živí, tak duševnost a udržování její v člověku se podmiňuje vypařováním krve[260]).

V srdci sídlí princip rozumnosti, zde všechny činnosti ostatní mají původ svůj, zde je *τόνος* největší a odtud rozbíhá se proudění ostatních funkcí duševných jako ramena polypova[261]). Jejich *τόνος* je již zmenšen a seslaben.

§ 63. Vlastní třídění jevů duševných u všech Stoiků v celku nalézáme shodné. Většina zpráv zachovaných poučuje nás, že rozeznávali vedlé rozumnosti (zvané *ἡγεμονικόν*, *διανοητικόν*, *λογιστικόν* aneb *κυριεῦον*) pět smyslů, a to každý o sobě jako činnost zvláštní (*πέντε αἰσθήσεις*), schopnost řeči (*τὸ φωνῆεν*) jako bezprostředný projev činnosti myšlenkové a plodivost (*σπερματικόν*)[262]).

---

[259]) Nemes. de nat. hom. c. 1 (Mathäi 36): *τινὲς δὲ οὐ διέστειλαν ἀπὸ τῆς ψυχῆς τὸν νοῦν, ἀλλὰ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἡγεμονικὸν εἶναι τὸ νοερὸν ἡγοῦνται.*

[260]) Galen De plac. Hippocr. et Plat. II, 8 (Kühn V, 282): *τὸ φησὶ* (t. *Διογένης*) *κινοῦν τὸν ἄνθρωπον τὰς κατὰ προαίρεσιν κινήσεις ψυχική τίς ἐστιν ἀναθυμίασις, πᾶσα δὲ ἀναθυμίασις ἐκ τῆς τροφῆς ἀνάγεται, ὥστε τὸ κινοῦν πρῶτον τὰς κατὰ προαίρεσιν κινήσεις καὶ τὸ τρέφον ἡμᾶς ἀνάγκη ἓν καὶ ταὐτὸν εἶναι.*

[261]) U Gal. De plac. Hipp. et Plat. III, 5 (Kühn V, 328) je rozumnost zvána *τὸ κυριεῦον καὶ κρατοῦν τῆς ψυχῆς μέρος.* — Seneca De ira I, 3: regium illud et principale aliter dictum. — Plut. plac. phil. IV, 4 (Aët. Diels 390): *ὀγδόου δὲ αὐτοῦ τοῦ ἡγεμονικοῦ, ἀφ' οὗ ταῦτα πάντα ἐπιτέταται διὰ τῶν οἰκείων ὀργάνων προσφερῶς ταῖς τοῦ πολύποδος πλεκτάναις.* — Srv. mimo to: Diog. Laer. VII, 133: *τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς*, ibdm. 159: *τὸ κυριώτατον τῆς ψυχῆς.* — Ojedinělá takřka je zpráva u Plutarcha (Plac. phil. IV, 21, Aët. Diels 411), vykazující rozumnosti sídlo v hlavě: *αὐτὸ δὲ τὸ ἡγεμονικὸν ὥσπερ ἐν κόσμῳ κατοικεῖ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ σφαιροειδεῖ κεφαλῇ.* Srv. mimo to: Sext. Math. IX, 119, Diogenes u Filodema *π. εὐσεβείας* st. 83, G: *τινὰς δὲ τῶν στωικῶν φάσκειν, ὅτι τὸ ἡγεμονικὸν ἐν τῇ κεφαλῇ.*

[262]) Diog. Laer. VII, 110: *φασὶ δὲ τὴν ψυχὴν εἶναι ὀκταμερῆ· μέρη γὰρ αὐτῆς τά τε πέντε αἰσθητήρια καὶ τὸ φωνητικὸν μόριον καὶ τὸ διανοητικόν, ὅπερ ἐστὶν αὐτὴ ἡ διάνοια, καὶ τὸ γεννητικόν.* Ibdm. 157: *μέρη δὲ ψυχῆς λέγουσιν ὀκτώ, τὰς πέντ' αἰσθήσεις καὶ τοὺς ἐν*

Dle Nemesia je původcem třídění tohoto již zakladatel školy stoické Zenon [263]), takže by tvořilo jeden ze základných článků celé nauky. Naproti tomu Tertullianus Zenonu samému rozeznávání toliko tří částí duševných připisuje, jména však žádné z nich neuvádí [264]).

ἡμῖν σπερματικοὺς λόγους καὶ τὸ φωνητικὸν καὶ τὸ λογιστικόν. — Plut. plac. IV, 4 (Aët. Diels 890): οἱ στωικοὶ ἐξ ὀκτὼ μερῶν φασι συνεστάναι (t. τὴν ψυχήν)· πέντε μὲν τῶν αἰσθητικῶν, ὁρατικοῦ, ἀκουστικοῦ, ὀσφραντικοῦ, γευστικοῦ, ἁπτικοῦ, ἕκτου δὲ φωνητικοῦ, ἑβδόμου σπερματικοῦ, ὀγδόου δὲ αὐτοῦ τοῦ ἡγεμονικοῦ, ἀφ' οὗ ταῦτα πάντα ἐπιτέταται διὰ τῶν οἰκείων ὀργάνων προσφερῶς ταῖς τοῦ πολύποδος πλεκτάναις. — Chalcid. in Tim. cap. 217 (Mull.): constat enim (t. anima) e principali et quinque sensibus, etiam vocali substantia et serendi procreandique potentia. — Varro De lingua lat. c. 8 pag. 133 (Spengel): quid ergo, cum omnes animae hominum sint divisae in octones partes, quinque quibus sentimus, sexta, qua cogitamus, septima qua procreamus, octava, qua voces mittimus. — Stob. Ecl. I, 836: αὐτίκα οἱ μὲν ἀπὸ τῆς στοᾶς ὀκταμερῆ τὴν ψυχὴν θέντες, καὶ πέντε μὲν μέρη τὰ αἰσθητικὰ λαβόντες, ἕκτον δὲ τὸ φωνητικόν, καὶ ἕβδομον τὸ σπερματικόν, καὶ λοιπὸν τὸ ἡγεμονικόν .... Ibdm. 878. — Theodor. gr. aff. cur. V, 20 p. 931 Migne. — Nicomach. u Iambl. Theol. arithm. p. 50. — Euseb. pr. ev. XV, 60. — Ve shodu s tím dají se i tato dvě místa uvésti: Galen. de phil. hist. c. 9 (Kühn XIX, 256): στωικοὶ δὲ τέσσαρα μέρη τῆς ψυχῆς εἶναί φασι, λογικόν, αἰσθητικόν, φωνητικόν, σπερματικόν· τινὲς δὲ τὴν ψυχὴν ἁπλῆν καὶ ἀμερῆ τυγχάνειν, οὐδὲν γὰρ ἄλλο τὴν ψυχὴν ... ὑπολαμβάνουσιν ἢ φρόνησιν ὑπάρχειν, ἣν καὶ νοῦν καὶ νόησιν προσειρήκασι. Zde, jak vidno, jsou činnosti smyslové zahrnuty jednotným názvem αἰσθητικόν. — Taktéž Plut. plac. IV, 21 (Aët. Diels 410): οἱ στωικοί φασιν εἶναι τῆς ψυχῆς ἀνώτατον μέρος τὸ ἡγεμονικόν... ἀπὸ δὲ τοῦ ἡγεμονικοῦ ἑπτὰ μέρη ἐστὶ τῆς ψυχῆς ἐκπεφυκότα. Je na snadě, že i zde rozumnost je jako zvláštní část vytčena, a to tím spíše, že Plutarchos sám na místě výše uvedeném přijímá třídění na osm částí. — Že Stoikové řeči v duševném ústrojí přiřkli takovou samostatnost, vysvětluje se s dostatek ze souvislosti celé jich theorie. Zásluhy jich o grammatiku jsou všeobecně známy. Hlas lidský jest jim přímý výraz myšlenky a proto má tak velikou důležitost. To určovalo zajisté též částečně jich theorii o sídle rozumnosti v prsou. Srv. Gal. De plac. Hipp. et Plat. II, 5 (Kühn V, 241), jenž uvádí vlastní slova Zenonova o tom: φωνὴ διὰ φάρυγγος χωρεῖ· εἰ δ' ἦν ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου χωροῦσα, οὐκ ἂν διὰ φάρυγγος ἐχώρει.

[263]) Nemes. De nat. hom. c. 15 (Mathäi st. 212): Ζήνων δὲ ὁ στωικὸς ὀκταμερῆ φησὶν εἶναι τὴν ψυχὴν διαιρῶν αὐτὴν εἴς τε τὸ ἡγεμονικὸν καὶ εἰς τὰς πέντε αἰσθήσεις καὶ εἰς τὸ φωνητικὸν καὶ τὸ σπερματικόν.

[264]) Tertull. De an. 14: dividitur anima in partes, nunc in duas a Platone, nunc tres a Zenone, nunc in quinque et in sex a Panaetio, in septem a Sorano, etiam in octo penes Chrysippum et in novem penes Apollophanem, sed etiam in decem apud quosdam Stoicorum, et in duas amplius apud Posidonium. — Zprávy Tertullianovy přidržovali se Wellmann (Neue Jahrbücher für Philologie 1873 st. 433—490 a 1877 str. 807), jenž domníval se, že Zenon rozeznával toliko ἡγεμονικόν, φωνῆεν a σπερματικόν jako části duševné, kdežto vnímání smyslové asi toliko tělu prý přičítal, a Zeller (Phil. d. Gr. III[3], 1, st. 198 pozn. 1.), jenž zprávu Tertullianovu za hodnověrnou považuje, ježto asi ze Sorana je čerpána, ale výklad od Wellmannova odchylný podává, že totiž smyslové vnímání Zenon přičetl k ἡγεμονικόν. Tomuto poslednímu mínění nasvědčují, myslím, vskutku dvě místa, jež uvádím: Plut. plac. IV, 23 (Aët. Diels

§ 64. *Ἡγεμονικόν* jakožto vůdčí funkce duševná je souhrn a společný pramen všech ostatních jevů. Pneuma jeho záleží z čisté látky etherické jako hvězdy a, pronikajíc všemi částmi organismu, vyznačuje se největším napjetím [265]). Mohutnost tato, docházejíc nejčistšího projevu vlastní podstaty a povahy své v čistém myšlení (*διάνοια, λογισμός*), podmiňuje na druhé straně všechny funkce nižší: vjemy, představy i affekty [266]). Ba i pohyby tělesné jsou v poslední příčině podmíněny touto vůdčí mohutností: chůze je dle Kleantha dech, jenž z vůdčí části duševné šíří se do nohou [267]). Materialistická tendence a stále převládající snaha monistická přivedla Stoiky k takovému názoru o povaze vůdčí části duševné. Všechny ostatní funkce jsou proudy pneumatické (*πνεῦμα νοερόν*) slabšího napjetí, jež donikají k orgánům vnějším. Tak děje se plození pneumatem vlhkým, jež od části vůdčí k částem pohlavním se šíří [268]). Toto pneuma, jsouc původně povahy rozumové, ztrácí právě plozením původní svou čistotu, a rozumnost v něm přechází na splozence toliko ve stavě latentním [269]). Hlas

---

414): *οἱ στωικοὶ τὰ μὲν πάθη ἐν τοῖς πεπονθόσι τόποις, τὰς δ' αἰσθήσεις ἐν τῷ ἡγεμονικῷ* a Diog. Laer. VII, 52: *αἴσθησις δὲ λέγεται κατὰ τοὺς στωικοὺς τό τ' ἀφ' ἡγεμονικοῦ πνεῦμα ἐπὶ τὰς αἰσθήσεις διῆκον.* — Proti oběma polemisuje v době novější Stein (Psych. d. Stoa I, 158), jenž, přidržuje se Nemesia, zavrhuje mínění Tertullianovo a ukazuje jednak k tomu, že je nedbale stilisováno, Tertullianus pak sám že jako málo hodnověrný svědek je znám a zde zvláště že tendenčně usiluje co nejvíce neshod v soustavě stoické nalézti a tak vědeckost její poškoditi. Celou věc asi sotva bude možno definitivně rozhodnouti; a pro nás nemá nijak principiálné závažnosti.

[265]) Cic. De rep. VI, 15: hominibus animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quae sidera et stellas vocatis, quae globosae et rotundae, divinis animatae mentibus, circos suos orbesque conficiunt celeritate mirabili. — Sen. Consol. ad Helv. cap. 6: quod non miraberis, si primam eius originem adspexeris: non est ex terreno et gravi concreta corpore: ex illo caelesti spiritu descendit . . .

[266]) Diog. Laer. VII, 159: *ἡγεμονικὸν δ' εἶναι τὸ κυριώτατον τῆς ψυχῆς, ἐν ᾧ αἱ φαντασίαι καὶ αἱ ὁρμαὶ γίνονται καὶ ὅθεν ὁ λόγος ἀναπέμπεται.* — Plut. plac. IV, 21 (Aët. Diels 410): *τὸ ἡγεμονικὸν τὸ ποιοῦν τὰς φαντασίας καὶ τὰς συγκαταθέσεις καὶ αἰσθήσεις καὶ ὁρμάς.* — Galen. De plac. Hipp. et Plat. II, 3 (Kühn V, 219): *ἔστι δὲ τὸ ἡγεμονικόν, ὡς αὐτοὶ βούλονται, τὸ κατάρχον αἰσθήσεώς τε καὶ ὁρμῆς.* — Chalcid. in Tim. cap. 217 (Müll.): sicut aranea in medietate cassis omnia filorum tenet pedibus exordia . . . sic animae principale positum in media sede cordis sensuum exordia retinere, ut, cum quid nuntiabunt, de proximo recognoscat.

[267]) Sen. Epist. 113, 23: inter Cleanthen et discipulum eius Chrysippum non convenit, quid sit ambulatio. Cleanthes ait spiritum esse a principali usque in pedes permissum, Chrysippus ipsum principale.

[268]) Plut. plac. IV, 21 (Aët. Diels 411): *πνεῦμα διατεῖνον ἀπὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ μέχρι τῶν παραστατῶν.* — Ar. Didym. u Eus. pr. ev. XV, 20: *τὸ δὲ σπέρμα φησὶν ὁ Ζήνων εἶναι, ὃ μεθίησιν ἄνθρωπος, πνεῦμα μεθ' ὑγροῦ, ψυχῆς μέρος καὶ ἀπόσπασμα καὶ τοῦ σπέρματος τοῦ τῶν προγόνων κέρασμα καὶ μῖγμα τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν συνεληλυθός.*

[269]) Justinus Martyr. Apol. II, 8: *ἔμφυτον παντὶ γένει τῶν ἀνθρώπων σπέρμα τοῦ λόγου.* Proto také osmá třída jevů duševných nazývá se někdy *σπερματικὸς λόγος* (Diog. Laer. VII, 157).

vyvozuje se pneumatem, od srdce donikajícím k jazyku a mluvidlům. Pneuma toto uvádí v pohyb vzduch a spůsobuje zvuk, který ovšem je povahy tělesné [270]).

§ 65. Takto Stoikové usilovali zvláště vysvětliti činnost smyslovou. Možno říci, že *αἴσθησις* jest jim vlastně *ἡγεμονικόν* samo, pokud do určitých, přiměřeně uspůsobených orgánů zasahá a stav aneb změnu jejich si uvědomuje [271]). Aby smyslový vjem vznikl, jsou nutni podlé nauky stoické tito činitelé: 1. orgán smyslový, 2. předmět, jejž máme pojímati, 3. místo čili ústředí, jež vjem přenáší, 4. spůsob působení, t. j. vnější okolnosti, 5. rozum, jenž celý děj si uvědomuje. Schází-li jeden z činitelů těchto, není vjem dokonalý [272]). Nejdůležitější jest ovšem činnost vůdčí části duševné, která pneumatem svým zasahá k orgánu toho neb onoho smyslu. Činnost tří smyslů nižších liší se od obou vyšších hlavně tím, že proud pneumatický stýká se s povrchem předmětu sama (při hmatu a chuti) aneb aspoň součástek jeho (při čichu) a nepotřebuje žádného ústředí [273]).

Při sluchu stýká se pneuma sluchové v uchu se sférickými pohyby vln vzdušných. Těleso zvučící totiž vyvozuje v okolním vzduchu otřes i pohyb v podobě sférických kruhů soustředných, jako kámen dopadající na klidnou hladinu vodní tvoří kruhovité pohyby. Takto zvuk vyvozený sděluje se pneumatu, jež v orgánu sluchovém jej pojímá a k ústředí duševnému dále donáší [274]). Proto se všech stran zvuk je slyšeti, při větší pak vzdálenosti méně je slyšitelný. Narážejí-li vlny vzdušné na překážku nějakou,

---

[270]) Gell. Noct. Att. V, 15: vocem Stoici corpus esse intendunt eamque esse dicunt ictum aëra. — Sen. nat. quaest. II, 6: quid enim est vox nisi intentio aëris? — Diog. Laer. VII, 55: *ἔστι δὲ φωνὴ ἀὴρ πεπληγμένος ἢ τὸ ἴδιον αἰσθητὸν ἀκοῆς . . . ζῴου μέν ἐστι φωνὴ ἀὴρ ὑπὸ ὁρμῆς πεπληγμένος, ἀνθρώπου δ' ἔστιν ἔναρθρος καὶ ἀπὸ διανοίας ἐκπεμπομένη.* — Plut. plac. IV, 20 (Aët. Diels 410): *οἱ δὲ στωικοὶ σῶμα τὴν φωνήν· πᾶν γὰρ τὸ δρῶν ἢ καὶ ποιοῦν σῶμα· ἡ δὲ φωνὴ ποιεῖ καὶ δρᾷ.*

[271]) Diog. Laer. VII, 52: *αἴσθησις δὲ λέγεται κατὰ τοὺς στωικοὺς τό τ' ἀφ' ἡγεμονικοῦ πνεῦμα ἐπὶ τὰς αἰσθήσεις διῆκον καὶ ἡ δι' αὐτῶν κατάληψις καὶ ἡ περὶ τὰ αἰσθητήρια κατασκευή . . .*

[272]) Sext. Math. VII, 424: *ἵνα γε μὴν αἰσθητικὴ γένηται φαντασία κατ' αὐτοὺς οἷον ὁρατική, δεῖ πέντε συνδραμεῖν, τό τε αἰσθητήριον καὶ τὸ αἰσθητὸν καὶ τὸν τόπον καὶ τὸ πῶς καὶ τὴν διάνοιαν, ὡς ἐὰν τῶν ἄλλων παρόντων ἓν μόνον ἀπῇ, καθάπερ διάνοια παρὰ φύσιν ἔχουσα, οὐ σωθήσεταί φασιν ἡ ἀντίληψις.*

[273]) Plut. plac. IV, 21 (Aët. Diels 411): *ὄσφρησις δὲ πνεῦμα διατεῖνον ἀπὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ μέχρι μυκτήρων, γεῦσις δὲ πνεῦμα διατεῖνον ἀπὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ μέχρι γλώττης, ἁφὴ δὲ πνεῦμα διατεῖνον ἀπὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ μέχρις ἐπιφανείας εἰς θίξιν εὐαίσθητον τῶν προσπιπτόντων.*

[274]) Diog. Laer. VII, 158: *ἀκούειν δέ, τοῦ μεταξὺ τοῦ τε φωνοῦντος καὶ τοῦ ἀκούοντος ἀέρος πληττομένου σφαιροειδῶς, εἶτα κυματουμένου καὶ ταῖς ἀκοαῖς προσπίπτοντος, ὡς κυματοῦται τὸ ἐν τῇ δεξαμενῇ ὕδωρ κατὰ κύκλους ὑπὸ τοῦ ἐμβληθέντος λίθου.* — Plut. plac. IV, 21 (Aët. Diels 411): *ἀκοὴ δὲ πνεῦμα διατεῖνον ἀπὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ μέχρις ὤτων.*

na př. na skálu, jsou odráženy a, vracejíce se k východišti svému, vyvozují ozvěnu [275]).

Pneuma zrakové (*πνεῦμα ὁρατικόν*), od srdce vycházejíc a donikajíc v oko, vstupuje zde ve styk se vzduchem vnějším a paprsky světelnými. Narážejíc na ně způsobuje, že utváří se v podobě kužele, jehož základnou je povrch předmětu viděného, kdežto vrchol ve zřítelnici spočívá [276]). Pomocí kužele tohoto stýká se pneuma ono s předmětem vnějším, napjetím pak vzduchu, dotčeného pneumatem zrakovým jako by holí, přenáší se celý pochod na čidlo [277]). Podlé velikosti a tvaru základny onoho kužele nabýváme vědomí o velikosti a podobě předmětu [278]). Proto předměty příliš malé, podobně jako ohromné, nejsou vlastně viditelny. Vzdálenost předmětu odhadujeme podlé síly napjetí pneumatu zrakového. Čím dále je předmět, tím více pneuma přirozeně ochabuje [279]). Všechno, co zraku se jeví, existuje reálně a tělesně, tedy i temnota, která však pohlcuje paprsky světelné [280]).

§ 66. Počitek, takto proudem pneumatickým za pomoci orgánů smyslových vůdčí části duševné sdělený, zde trvá a nazývá se představou (*φαντασία*). Dle Kleantha a zajisté i Zenona je představa tato věrný otisk (*τύπωσις*) předmětu smyslného, vzniklý podobně, jako když znak pečetní ve vosku podobu svou zůstavuje [281]). Chrysippos uznával nepříhodnost znázornění tohoto, neboť nesnadno si představiti nesmírné množství otisků různých pro všeliké vjemy a vysvětliti současné jich si uvědomování i udržení

---

275) Plut. plac. IV, 20 (Aët. Diels 410): *κινεῖται δὲ ἡ φωνὴ καὶ προσπίπτει εἰς τοὺς λείους τόπους καὶ ἀντακλᾶται καθάπερ ἐπὶ τῆς σφαίρας τῆς βαλλομένης εἰς τοῖχον.*

276) Diog. Laer. VII, 157: *ὁρᾶν δὲ τοῦ μεταξὺ τῆς ὁράσεως καὶ τοῦ ὑποκειμένου φωτὸς ἐντεινομένου κωνοειδῶς, καθά φησι Χρύσιππος ... γίνεσθαι μέντοι τὸ κωνοειδὲς τοῦ ἀέρος πρὸς τῇ ὄψει, τὴν δὲ βάσιν πρὸς τῷ ὁρωμένῳ.* — Chalcid. in Tim. cap. 235. (Mull.): Stoici vero videndi causam in nativi spiritus intentione constituunt, cuius effigiem coni similem volunt. hoc quippe progresso ex oculorum penetrali, quod appellatur pupula, et ab exordio tenui, quo magis porrigitur, in soliditatem opimato exordio, penes id quod videtur locata fundi omnifariam dilatarique visus illustratione. — Plut. plac. IV, 15 (Aët. Diels 406): *Χρύσιππος κατὰ τὴν συνέντασιν τοῦ μεταξὺ ἀέρος ὁρᾶν ἡμᾶς, νυγέντος μὲν ὑπὸ τοῦ ὁρατικοῦ πνεύματος, ὅπερ ἀπὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ μέχρι τῆς κόρης διήκει, κατὰ δὲ τὴν πρὸς τὸν περικείμενον ἀέρα ἐπιβολὴν ἐντείνοντος αὐτὸν κωνοειδῶς, ὅταν ᾖ ὁμογενὴς ὁ ἀήρ.*

277) Diog. Laer. VII, 157: *ὡς διὰ βακτηρίας οὖν τοῦ ταθέντος ἀέρος τὸ βλεπόμενον ἀναγγέλλεσθαι.*

278) Chalcid. in Tim. cap. 235. (Mull.): prout basis eius vel directa vel inflexa erit ... ita apparebunt, quae videntur.

279) Ibdm.: oneraria quippe navis eminus visa perexigua apparet, deficiente contemplationis vigore nec se per omnia navis membra fundente spiritu.

280) Plut. plac. IV, 15 (Aët. Diels 406): *ὁρατὸν εἶναι τὸ σκότος.*

281) Sext. Math. VII, 228: *Κλεάνθης μὲν γὰρ ἤκουσε τὴν τύπωσιν κατὰ εἰσοχήν τε καὶ ἐξοχήν, ὥσπερ καὶ [τὴν] διὰ τῶν δακτυλίων γινομένην τοῦ κηροῦ τύπωσιν.*

následné v paměti, a vysvětloval tedy celý pochod jakožto qualitativnou změnu (*ἀλλοίωσις*) v duši spůsobenou [282]). Avšak ani tento výměr nezdál se mu později přiměřeným, i nazval posléze představy všeobecně affekcí jakousi (*πάθος*) vůdčí části duše lidské [283]). Stav, jímž představy v duši trvale se uchovávají, zove se pamětí (*μνήμη*), a souhrn vzpomínek v ní uchovaných utvořuje zkušenost (*ἐμπειρία*) [284]). Takto jeví se představa smyslná (*φαντασία αἰσθητική*) jako střední člen pochodu poznávacího mezi smyslovým vjemem a čistým myšlením (*διάνοια*) [285]). Kdežto činnost smyslová pochodem naznačeným toliko obrazí předmět vnější v nitru našem, představivost osvěcuje a zkoumá jej, dotazujíc se, zda vjem takto sprostředkovaný je pravdivý projev skutečnosti vnější či pouhá vidina, jíž žádný předmět neodpovídá [286]). Jeť *ἡγεμονικόν* při čití i představivosti jednak ve stavu trpném (*εἶξις*), ustupujíc jaksi nátlaku vnějšího popudu, jednak jeví se u něho reakce činná v podobě souhlasu (*συγκατάθεσις*), jímž teprve ona pozorovací činnost představivosti definitivně se rozhoduje. Je tedy *συγκατάθεσις* akt, jímž představě jakožto pravdivé souhlasu našeho se dostává; jinak dochází zamítnutí. Souhlas tento není toliko funkce čistě poznávací, našemu soudu obdobná, nýbrž projev vůle naší [287]). Jím má *ἡγεμονικόν* činnou účast v celém pochodě smy-

[282]) Ibdm. VII, 229: *Χρύσιππος δὲ ἄτοπον ἡγεῖτο τὸ τοιοῦτο. πρῶτον μὲν γάρ φησι τῆς διανοίας δεήσει, ὑφ᾽ ἕν ποτε τρίγωνόν τι καὶ τετράγωνον φαντασιουμένης, τὸ αὐτὸ σῶμα κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον διαφέροντα ἔχειν περὶ αὐτὸ σχήματα, ἅμα τε τρίγωνον καὶ τετράγωνον γίνεσθαι ἢ καὶ περιφερές· ὅπερ ἐστὶν ἄτοπον ... αὐτὸς οὖν τὴν τύπωσιν εἰρῆσθαι ὑπὸ τοῦ Ζήνωνος ὑπενόει ἀντὶ τῆς ἑτεροιώσεως, ὥστ᾽ εἶναι τοιοῦτον τὸν λόγον· φαντασία ἐστὶν ἑτεροίωσις ψυχῆς.* — Diog. Laer. VII, 50: *φαντασία δέ ἐστι τύπωσις ἐν ψυχῇ, τουτέστιν ἀλλοίωσις, ὡς ὁ Χρύσιππος ἐν τῇ δωδεκάτῃ περὶ ψυχῆς ὑφίσταται.*

[283]) Plut. plac. IV, 12 (Aët. Diels 401): *πάθος ἐν τῇ ψυχῇ γιγνόμενον ἐνδεικνύμενον ἐν αὐτῷ καὶ τὸ πεποιηκός.* Srv. Nemes. De nat. hom. 76 (Mathäi str. 172): .. *φαντασίαν μὲν λέγοντες τὸ πάθος τῆς ψυχῆς τὸ ἐνδεικνύμενον αὐτό τε καὶ τὸ πεποιηκὸς φανταστόν.*

[284]) Plut. plac. IV, 11 (Aët. Diels 400): *αἰσθόμενοι γάρ τινος οἷον λευκοῦ ἀπελθόντος αὐτοῦ μνήμην ἔχουσιν· ὅταν δὲ ὁμοειδεῖς πολλαὶ μνῆμαι γένωνται, τότε φαμὲν ἔχειν ἐμπειρίαν· ἐμπειρία γάρ ἐστι τὸ τῶν ὁμοειδῶν φαντασιῶν πλῆθος.*

[285]) Diog. Laer. VII, 49: *ὁ περὶ συγκαταθέσεως λόγος ... οὐκ ἄνευ φαντασίας συνίσταται. προηγεῖται γὰρ ἡ φαντασία· εἶθ᾽ ἡ διάνοια.*

[286]) Epikt. Diss. I, 18, 1: *ἀρχὴ ... τοῦ συγκαταθέσθαι τὸ παθεῖν ὅτι ὑπάρχει, καὶ τοῦ ἀπανεῦσαι τὸ παθεῖν ὅτι οὐχ ὑπάρχει, καὶ τοῦ ἐπισχεῖν τὸ παθεῖν ὅτι ἄδηλόν ἐστιν.*

[287]) Gell. Noct. Att. XIX, 1, 16: probationes autem, quas *συγκαταθέσεις* vocant, quibus eadem visa noscuntur ac diiudicantur, voluntariae sunt fiuntque hominum arbitratu. — Aug. De civ. dei IX, 4: ... nec ideo tamen in mente fieri opinionem mali nec approbari ista eisque consentiri. hoc enim esse volunt in potestate idque interesse censent inter animum sapientis et stulti, quod stulti animus eisdem passionibus cedit atque accommodat mentis assensum; sapientis autem, quamvis eas necessitate patiatur, retinet tamen de his, quae appetere vel fugere rationabiliter debet, veram et stabilem inconcussa mente sen-

slového vnímání a představivosti [288]). Představa, jíž souhlasu našeho se dostalo, stává se pak předmětem žádosti a podněcuje jednání naše [289]).

Ona představa, jíž souhlasu našeho se dostává, zove se představou úchvatnou (*φαντασία καταληπτική*) [290]). Představa taková vychází vždy od předmětu skutečného a nesmí býti pouhou vidinou [291]), mimo to je nutno, aby byla věrným a naprostým spodobením předmětu zobrazeného [292]). Shodnost tuto poznáváme subjektivně podlé intensity a energie (*τόνος*), s jakou představa se nám vnucuje. Má-li konečně představa ta úplně dojíti souhlasu našeho, je nutno, aby nenalezla v mysli naší žádné překážky (*ἔνστημα*), to jest nesmí žádná představa, u vědomí našem z dřívějška uchovaná, býti s ní ve sporu, sic by zničila souhlas, jehož si žádá [293]). Jen představa těmto podmínkám vyhovující vymáhá s mocností neodolatelnou souhlas náš [294]). Jako váhy, vloženo-li na ně závaží, klesají, tak duch náš nutkán je souhlas s představou touto projeviti [295]). Takto vzniká konečné uznamenání a pojímání předmětu vnějšího (*κατάληψις*), jež je teprve vlastním

---

tentiam. — Cic. Acad. I, 11, 40: sed ad haec, quae visa sunt et quasi accepta sensibus, adsensionem adiungit animorum; quam esse vult in nobis positam et voluntariam.

[288]) Plut. plac. IV, 23, (Aët. Diels 414): *οἱ στωικοὶ τὰ μὲν πάθη ἐν τοῖς πεπονθόσι τόποις, τὰς δὲ αἰσθήσεις ἐν τῷ ἡγεμονικῷ.*

[289]) Cic. Acad. II, 38, 108: dicunt enim Stoici ... adsensus esse, quos quoniam appetitio consequatur, actionem sequi.

[290]) Překládám tak slovo *καταληπτική*, nechtěje ovšem rozhodovati o různých výkladech, zda smysl jeho jest aktivný či passivný, zda představa energií svou zde rozum uchvacuje, k souhlasu jej nutíc (Zeller), či zda rozum naopak představu pojímá (Hirzel). Zdá se, že Stoikové úmyslně dvojsmyslu tohoto užili, naznačujíce tím, že při jevu představovacím s obou stran činnost (akce a reakce) se jeví.

[291]) Sext. Math. VII, 248: *καταληπτικὴ (φαντασία) ἡ ἀπὸ ὑπάρχοντος ... ὁποία οὐκ ἂν γένοιτο ἀπὸ μὴ ὑπάρχοντος.* — Cic. Acad. II, 24, 77: Zenonem vidisse acute nullum esse visum quod percipi posset, si id tale esset ab eo, quod est, ut eiusdem modi ab eo, quod non est, posset esse. — Předmět takový jako realitu tělesnou Stoikové zovou *φανταστόν* a liší od vidiny čili fantomu (*φάντασμα*).

[292]) Sext. Math. VII, 248: *φαντασία καταληπτική ... κατ' αὐτὸ τὸ ὑπάρχον ἐναπομεμαγμένη καὶ ἐναπεσφραγισμένη.* Orestes, pohlížeje na sestru svou Elektru, spatřoval v ní Lítici, představa jeho měla tedy původ reálný, ale nebyla věrným jeho spodobením. Podobně tomu je, zdá-li se nám hůl ve vodě ponořená zlomenou.

[293]) Sext. Math. VII, 253: *οἱ δὲ νεώτεροι προσετίθεσαν καὶ τὸ μηδὲν ἔχουσαν ἔνστημα.* Menelaos nepoznal u Protea skutečné Heleny, neboť překážela mu vzpomínka, že na lodi ji zůstavil, Admetos nepoznal Alkestidy od Heraklea přivedené, neboť byl přítomen smrti její a věděl, že mrtví se neprobouzejí. Ibdm. VII, 254—257.

[294]) Sext. Math. VII, 257: *αὕτη γὰρ ἐναργὴς οὖσα καὶ πληκτικὴ μόνον οὐχὶ τῶν τριχῶν, φασί, λαμβάνεται, κατασπῶσα ἡμᾶς εἰς συγκατάθεσιν καὶ ἄλλου μηδενὸς δεομένη εἰς τὸ τοιαύτη προσπίπτειν ἢ εἰς τὸ τὴν πρὸς τὰς ἄλλας διαφορὰν ὑποβάλλειν.*

[295]) Cic. Acad. I, 11, 41: visis non omnibus (t. Zeno) adiungebat fidem, sed iis solum, quae propriam quandam haberent declarationem

zajištěným poznatkem a celý pochod poznávací zachraňuje se omylů a klamů smyslových. Poznatek takto sprostředkovaný stává se předmětem vlastní abstraktné činnosti myslící.

§ 67. V rozumu (*διάνοια, νοῦς, λόγος, φρόνησις*) je nejčistší a nejjemnější pneuma, jež v ostatních činnostech duševných ve stavě více zhrubělém nalézáme. Proto je rozumnost vlastní božská součástka duše naší a výron onoho pneumatu, jež v nejčistším kraji etherovém je duší celku vesmírného [296]). Rozumnost tato obrací se především ke zkušenosti a, přejímajíc látku upravenou činnostmi dosud probíranými, tvoří z ní pojmy empirické (*ἔννοιαι*), jimiž teprve věci v pravé jich podstatě poznáváme. Stoikové vypočetli celou řadu různých method, jichž při přemýšlení užíváme. Jsou to mimo bezprostředný styk se smyslovým vjemem (*περίπτωσις*), jejž si prostě uvědomujeme, jmenovitě tyto: 1. spodobení (*ὁμοίωσις*), jímž obraz předmětu jednou pojatého snadno předmět tento připomíná: vzpomenu zajisté Sokrata, spatřím-li obraz jeho; 2. analogie (*ἀναλογία*), při které zachováváme podobu pojatou, zvětšujíce neb zmenšujíce rozměr její: tak umožněno nám představiti si obra aneb trpaslíka; 3. přemístění (*μετάθεσις*), jímž měníme místo neb pořad částí, tvořících složitý nějaký celek, představujíce si na př. Kyklopa s jedním okem uprostřed čela; 4. složení (*σύνθεσις*), jímž přímětky, z různých předmětů pojaté, v jedno nové jsoucno skládáme: sloučením představ koně a býka vzniká nám podoba hippokentaura; 5. protiklad (*ἐναντίωσις*): představa určitá vybavuje nám bezděky protivu svou: při myšlence života mimovolně představa smrti se tvoří; 6. odloučení (*ἀφαίρεσις, στέρησις*) vzniká, jestli z celku představovaného jednu součást odloučíme: tak představujeme si člověka bezrukého neb beznohého; 7. následnost (*μετάβασις*), jíž tvoříme si na př. idee času aneb prostoru (jakožto bodů místných neb časových, po sobě plynule následujících) [297]).

---

earum rerum, quae viderentur: id autem visum, cum ipsum per se cerneretur, comprehensibile. Ibdm. II, 12, 38: ut enim necesse est lancem in libra ponderibus impositis deprimi, sic animum perspicuis cedere.

[296]) Epiph. adv. haer. III, 36 (o Zenonovi): *ἔχειν τὸ θεῖον ἐν μόνῳ τῷ νῷ· μᾶλλον δὲ θεὸν ἡγεῖσθαι τὸν νοῦν.* — Cic. De leg. I, 7, 23: nihil est ratione melius, eaque et in homine et in deo prima homini cum deo rationis societas.

[297]) Diog. Laer. VII, 53: *κατὰ περίπτωσιν μὲν οὖν ἐνοήθη τὰ αἰσθητά, καθ' ὁμοιότητα δὲ τὰ ἀπό τινος παρακειμένου, ὡς Σωκράτης ἀπὸ τῆς εἰκόνος· κατ' ἀναλογίαν δὲ αὐξητικῶς μέν, ὡς ὁ Τιτυὸς καὶ Κύκλωψ, μειωτικῶς δὲ ὡς ὁ Πυγμαῖος· καὶ τὸ κέντρον δὲ τῆς γῆς κατ' ἀναλογίαν ἐνοήθη ἀπὸ τῶν μικροτέρων σφαιρῶν. κατὰ μετάθεσιν δὲ οἷον ὀφθαλμοὶ ἐπὶ τοῦ στήθους· κατὰ σύνθεσιν δὲ ἐνοήθη Ἱπποκένταυρος, καὶ κατ' ἐναντίωσιν θάνατος. νοεῖται δὲ καὶ κατὰ μετάβασίν τινα, ὡς τὰ λεκτὰ καὶ ὁ τόπος. φυσικῶς δὲ νοεῖται δίκαιόν τι καὶ ἀγαθόν· καὶ κατὰ στέρησιν οἷον ἄχειρ.* — Cic. De fin. III, 10, 33: cumque rerum notiones in animis fiant, si aut usu aliquid cognitum sit aut coniunctione aut similitudine aut collatione rationis: hoc quarto, quod extremum posui, boni notitia facta est —

Není však *κατάληψις* nejvyšší stupeň poznání empirického, nemajíc v sobě samé dostatečné záruky spolehlivosti. Podává nám sice poznatek pravdivý, se skutečností vnější shodný i se souborem ostatních představ našich souhlasný, avšak nikoli zabezpečený a utvrzený proti všem námitkám a sofismatům [298]). Cílem poznání našeho je proto vždy *κατάληψις ἀσφαλὴς καὶ ἀμετάπτωτος ὑπὸ λόγου*. Té však dociluje se toliko vzděláním filosofickým a výcvikem dialektickým, kterýž je právě onou druhou rukou, jež dle srovnání Zenonova [299]) prvou ruku sevřenou (*κατάληψις*) objímá. Uvolní-li se objetí toto, to jest není-li jednotlivec v dialektice dobře vycvičen, snadno ruka sevřená se otvírá a nemůže udržeti pohromadě poznatků nedosti utkvělých. Jen poznatky, trvale a bezpečně zakotvené v mysli naší, tvoří obsah skutečného vědění (*ἐπιστήμη*), kdežto jinak nepovznášejí se nad pouhé mínění (*δόξα* = *κατάληψις ἀσθενής*).

§ 68. Avšak rozum lidský hlubší má ještě zdroj některých svých poznatků. Jak nabýváme poznání o existenci boží a prozřetelnosti, o nichž smyslná zkušenost nikdy by nás s dostatek nepoučila, odkud uvědomujeme si rozdíl dobra a zla atd.? Prvý původ poznání tohoto skrývá se zajisté v oněch *λόγοι σπερματικοί*, jež při plození z duše světové v duši lidskou vnikly a v sobě také živly poznávací chovají. Vždyť duše lidská je jakoby výron (*ἀπόῤῥοια* Marc. Aur. II, 4) duše světové, se kterou stále pochodem vdechovacím a vydechovacím souvisí. A v této původní, samobytné podstatě duševné klíčí stoické *ἔμφυτοι προλήψεις* čili *κοιναὶ ἔννοιαι*, které nejsou hotové poznatky apriorné, nýbrž spíše disposice příznivé, jež probouzeny jsouce zkušeností přirozeně a neuměle, beze vší námahy a s naprostě jistou zřejmostí poučení pojmové nám skýtají, samy jsouce jen jakýmsi temným, nedosti uvědomělým tušením pravd všem lidem společných [300]). Disposice

Sext. Math. IX, 393: *καθόλου τε τὸ ἐπινοούμενον πᾶν ητοι κατ' ἐμπέλασιν τῶν ἐναργῶν νοεῖται ἢ κατὰ τὴν ἀπὸ τῶν ἐναργῶν μετάβασιν· καὶ τοῦτο ποικίλως, ὁτὲ μὲν κατὰ ὁ μ ο ι ό τ η τ α, ὁτὲ δὲ κατὰ ἐ π ι σ ύ ν θ ε σ ι ν, ὁτὲ δὲ κατὰ ἀ ν α λ ο γ ί α ν, καὶ ταύτην δὲ ἤτοι αὐξητικὴν ἢ μειωτικήν.* — Epikt. Diss. I, 6, 10: *ἐκλαμβάνομέν τι καὶ ἀφαιροῦμεν καὶ προστίθεμεν καὶ συντίθεμεν.*

[298]) Cic. Ac. I, 11, 41: ratione convelli potest.

[299]) Cic. Ac. II, 47, 145: hoc quidem Zeno gestu conficiebat. nam, cum extensis digitis adversam manum ostenderat, v i s u m, inquiebat, huiusmodi est. deinde, cum paulum digitos constrinxerat, a d s e n s u s huiusmodi. tum cum plane compresserat pugnumque fecerat, c o m p r e h e n s i o n e m illam esse dicebat. — Sr. Bonhöffer Epictet und die Stoa str. 185.

[300]) Diog. Laer. VII, 54: *ἔστι δ' ἡ πρόληψις ἔννοια φυσικὴ τῶν καθόλου.* — Plut. plac. IV, 11 (Aët. Diels 400): *τῶν δὲ ἐννοιῶν αἱ μὲν φυσικῶς γίνονται … καὶ ἀνεπιτεχνήτως· αἱ δὲ δι' ἡμετέρας διδασκαλίας καὶ ἐπιμελείας· αὗται μὲν οὖν ἔννοιαι καλοῦνται μόνον, ἐκεῖναι δὲ καὶ προλήψεις.* — Nemes. De nat. hom. 92 (Mathäi str. 203): *φυσικὰς δὲ λέγομεν ἐννοίας, τὰς ἀδιδάκτως πᾶσι προσούσας, ὡς τὸ εἶναι θεούς.* — Cic. De nat. d. II, 12: omnibus enim innatum est et in animo quasi in-

tyto potřebují vývoje, jenž děje se zkušeností, a tak vznikají v době 7—14 roků u každého jednotlivce *προλήψεις διηρθρωμέναι*, jež jsou nám bezpečnými vodítky zvláště v jednání našem, jako na př. *ἀναγκαῖον οὐκ ἔστι κακόν* [301]). Stoikové patrně zde uznávali jakés poznání apriorné, ovšem jen spermaticky praedisposicí tělesnou umožněné a zkušeností se vyvíjející. Empirismus jich a sensualismus jinak důsledný byl zde nucen koncessi učiniti racionalismu. Poznání toto proleptické ovšem vztahuje se toliko k pojmům metafysickým, ethickým a aesthetickým (existence boží a prozřetelnost, rozeznávání dobra a zla, krásna a oškliva atd.) [302]).

§ 69. Nejen dolíčené dosud pochody poznávací mají poslední svou příčinu ve vůdčí části duševné, nýbrž i ony jevy vnitřní, jež citem a vůlí zoveme. U Stoiků nenalézáme jevů těchto od sebe přesně odloučených, nýbrž často vespolně jsou zaměňovány a při všech se jeví též moment noetický.

Povahy volní jest *ὄρεξις*, která označuje více vnitřní předchozí náladu duševnou, vzniklou zřetelem k předmětům vnějším, žádost nebo touhu [303]), kdežto *ὁρμή* jest již činná vůle a neodo-

---

sculptum esse deos. Ibdm. 45: certa notione animi praesentimus talem esse deum. — Cic. De leg. I, 9, 26: et rerum plurimarum obscuras necessarias intelligentias incohavit, quasi fundamenta quaedam scientiae. I, 10: quae in animis imprimuntur, de quibus antea dixi, inchoatae intelligentiae, similiter in omnibus imprimuntur. — Sen. Ep. 120, 4: semina nobis scientiae (natura) dedit, scientiam non dedit. — Cic. De fin. IV, 2, 4: habere etiam insitam quandam vel potius innatam cupiditatem scientiae.

[301]) Nauka tato zvláště u Epikteta se čte. Sr. Bonhöffer Epictet und die Stoa str. 189 a místa Diss. II, 17, 13: *ἐπιμελείας περὶ τὴν διάρθρωσιν τῶν προλήψεων δεόμεθα;* ibdm. *διαρθρῶσαι τὰς προλήψεις, πρόληψις διηρθρωμένη καὶ τελεία;* II, 11, 18: *διηρθρωμέναις χρῆσθαι ταῖς προλήψεσι;* II, 12, 9: *ἐκπεπληρωκὼς τὴν ἔννοιαν καὶ διηρθρωκώς.* — Plut. pl. phil. IV, 11 (Diels Aët. 400): *ὁ δὲ λόγος, καθ' ὃν προσαγορευόμεθα λογικοί, ἐκ τῶν προλήψεων συμπληροῦσθαι λέγεται κατὰ τὴν πρώτην ἑβδομάδα.* — Stob. Ecl. I, 792: *οἱ μὲν στωικοὶ λέγουσι μὴ εὐθὺς ἐμφύεσθαι τὸν λόγον, ὕστερον δὲ συναθροίζεσθαι ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων καὶ φαντασιῶν περὶ δεκατέσσαρα ἔτη.* — Diog. Laer. VII, 55: *ἥτις ἀπὸ δεκατεσσάρων ἐτῶν τελειοῦται.* O výklad neshodných těchto zpráv pokusili se zvláště Stein Erkenntnistheorie der Stoa 116 pozn. 232 a Bonhöffer Epictet u. die Stoa str. 205.

[302]) Že zde živlu apriorného nelze neuznati, o tom dobré poučení skýtají ve spisech výše uvedených Heinze na st. 31, Chaignet str. 128 a n., Bonhöffer str. 187 a n. — Stein na str. 228 a n. prohlašuje i prolepse za pojmy empirické, uznává však přece „dass wir für (sie) eine günstigere seelische Disposition insofern mitbringen, als wir dieselben mit Leichtigkeit und ohne Zuhilfenahme subtiler dialektischer Mittel bilden können.“ (st. 237.)

[303]) Stob. ecl. II, 162: *ἡ ὄρεξις ... λογικῆς ὁρμῆς εἶδος.* — Galenos De plac. Hipp. et Plat. V, 7 (Kühn V, 486): *ὁ διψῶν ὀρέγεται πόματος, αἴτιον γάρ τι τὴν ὄρεξιν εἶναι καὶ μόνου τοῦ σοφοῦ, ὑπάρχειν γοῦν αὐτὴν ὁρμὴν λογιστικὴν ἐπί τι ὅσον χρὴ ἥδοντος.*

latelné chtění, které k jednání nás pobízí [304]). Obé nezbytně s mohutností poznávací souvisí, vždyť prvý záblesk vůle spatřili jsme již při souhlase (*συγκατάθεσις*), jímž představu jakoukoli si osvojujeme.

Citům psychologie moderné odpovídají přibližně asi dva pojmy stoické: *πάθος* (affectus), označující každý cit nespořádaný, s rozumem neshodný, z nevědomosti se prýštící, kdežto *εὐπάθεια* je souhrný název pro city rozumové, na skutečném poznání se zakládající. Affekt definuje se nejčastěji jako nerozumná vůle, v přílišném vznícení pojatá [305]), aneb jako domněnka o něčem jakožto zlu, v čerstvé a svěží paměti nám tkvící [306]). Že affekty v soudech (*κρίσεις*) aneb míněních (*δόξαι*) původ mají, souhlasně se nám vypravuje [307]). Názor tento nezbytně vychází ze základného stoického pojímání celku duševného. Vždyť Stoikové uznávali toliko jedinou základnou mohutnost duševnou, zvanou *λογικὴ δύναμις*, a tedy všechny ostatní jevy jsou zajisté jednotlivé funkce její. Kdežto však Chrysippos affekty se soudy přímo stotožňoval, Zenon prohlašoval je toliko za *ἑπόμενα* aneb *ἐπιγιγνόμενα ταῖς κρίσεσιν* [308]). Od omylu liší se affekty též tím, že neustávají, ani

---

[304]) Stob. ecl. II, 160: *τὴν δὲ ὁρμὴν εἶναι φορὰν ψυχῆς ἐπί τι.* Opak její jest *ἀφορμή*, definovaná jakožto *φορὰ διανοίας ἀπό τινος.* Jiné názvy pro různé projevy vůle jsou: *ἐπιθυμία, προθυμία, ἐπιβολή, πρόθεσις, παρασκευή, προαίρεσις, ἐγχείρησις, βούλησις, θέλησις.*

[305]) Diog. Laer. VII, 110: *ἔστι δὲ αὐτὸ τὸ πάθος κατὰ Ζήνωνα ἡ ἄλογος καὶ παρὰ φύσιν ψυχῆς κίνησις ἢ ὁρμὴ πλεονάζουσα.* — Stob. Ecl. II, 166: *πάθος δ' εἶναί φασιν ὁρμὴν πλεονάζουσαν καὶ ἀπειθῆ τῷ αἱροῦντι λόγῳ ἢ κίνησιν ψυχῆς παρὰ φύσιν* ... Galenos de plac. Hipp. et Plat. IV, 2—4 (Kühn V, 370), V, 2—4, (Kühn V, 432 a n.), Andron. *περὶ παθῶν.*

[306]) Galenos De Hipp. et Plat. IV, 7 (Kühn V, 416): *δόξα πρόσφατος κακοῦ παρουσίας.* — Cic. Tusc. IV, 7, 14: opinio recens mali praesentis, in quo demitti contrahique animo rectum esse videatur.

[307]) Cic. Tusc. IV, 7, 14: omnes perturbationes (*πάθη*) iudicio censent fieri et opinione ... opinationem autem volunt esse imbecillam adsensionem. — Diog. Laer. VII, 111: *δοκεῖ δ' αὐτοῖς τὰ πάθη κρίσεις εἶναι, καθά φησι Χρύσιππος ἐν τῷ περὶ παθῶν.* — Stob. Ecl. II, 168: *ἐπὶ πάντων δὲ τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν* (*περὶ* Mein.) *δόξας αὐτὰ λέγουσιν εἶναι.* — Gal. De plac. Hipp. et Plat. IV, 4 (Kühn V, 390): *ἐνίοτε μὲν τὸν ἡμαρτημένον λόγον φασὶν καὶ τὴν δόξαν τὴν ψευδῆ τῶν κατὰ τὰ πάθη κινήσεων αἴτιον ὑπάρχειν.* Ibdm. V, 1 (Kühn 429): *κρίσεις τινὰς εἶναι τοῦ λογιστικοῦ τὰ πάθη.* — Plut. virt. mor. 3. *πάθος* = *λόγος πονηρὸς καὶ ἀκόλαστος, ἐκ φαύλης καὶ διημαρτημένης κρίσεως σφοδρότητα καὶ ῥώμην προσλαβών.* — Nemes. De nat. hom. 98 (Mathäi str. 216): *πάθος ἐστὶ κίνησις ἄλογος τῆς ψυχῆς δι' ὑπόληψιν καλοῦ ἢ κακοῦ.* — Epikt. Diss. III, 19, 3: *οὐδὲν ἄλλο ταραχῆς ἢ ἀκαταστασίας αἴτιόν ἐστιν ἢ δόγμα.* Ench. 16: *τὸ δόγμα θλίβει.* Diss. I, 11, 28: *τὸ αἴτιον τοῦ ... ἐπαίρεσθαι ἢ συστέλλεσθαι ἢ φεύγειν ἢ διώκειν ... οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ὅτι ἔδοξεν ἡμῖν.* — M. Aur. XI, 18: *αἱ ἡμέτεραι ὑπολήψεις ἐνοχλοῦσιν ἡμῖν,* VIII, 48: *εἰ μὲν διά τι τῶν ἐκτὸς λυπῇ, οὐκ ἐκεῖνό σοι ἐνοχλεῖ, ἀλλὰ τὸ σὸν περὶ αὐτοῦ κρῖμα.*

[308]) Galenos De plac. H. et Pl. IV, 3 (Kühn V, 377). Ibdm. V, 1 (Kühn V, 429).

když mýlka poznána byla, nýbrž stále člověka v moci drží [309]. Affekt povstává vždy, když usuzování naše vymyká se řídící nadvládě a správě rozumu. Uchvacují-li affekty mysl naši, je to vždy úkazem zvráceného rozumu čili nesprávného názoru životního [310]. Jevíť se právě při affektu vedlé souhlasu mylného zmatek (*ταραχή*) v nitru našem, jímž často dobrem neb zlem býti se zdá, co jím není. Proto mudrce úkolem předním jest affektů uchrániti mysl svou (*ἀπάθεια*) [311]. Affekty dle nauky stoické dělí se: 1. na slast (*ἡδονή*, voluptas) a opak její, strast (*λύπη*, aegritudo), které vznikají z nesprávné představy o přítomném dobru neb zlu, 2. žádost (*ἐπιθυμία*, libido) a protivu její strach (*φόβος*, metus), jež vysvětlují se klamným pomyslem naším o dobru neb zlu budoucím. Srovnáme-li kategorie tyto s moderním tříděním, je na jevě, že při prvých dvou více stránka citová, při druhých pak vůle v popředí vystupuje. Přes to však obého naprosto odlišiti nemožno.

Pravý mudřec, uchrániv se affektů těchto, dovede si osvojiti normálné stavy citové (*εὐπάθειαι*), z pravého věcí poznání se prýštící: radost (*χαρά*, laetitia), jež je slasti obdobná, rozumnou vůli čili blahovolnost (*βούλησις*) a opatrnost čili ostražitost před mravním pochybením (*εὐλάβεια*), jež žádosti a strachu odpovídají [312]. Že Stoikové žádné rozumné protivy strasti (*λύπη*) neuznávali, snadno tím dá se vysvětliti, že dle jich názoru moudrý nemá nijaké příčiny rmoutiti se, neboť příroda vnější rozumně je zařízena a dojmy své vnitřní mudřec ovládati dovede [313]. Jak

---

[309]) Stob. Ecl. II, 170: *πᾶν γὰρ πάθος βιαστικόν ἐστιν . . . οἱ μὲν γὰρ ἠπατημένοι . . . διδαχθέντες . . . ἀφίστανται τῆς κρίσεως· οἱ δ' ἐν τοῖς πάθεσιν ὄντες, κἂν μεταδιδαχθῶσιν, ὅτι οὐ δεῖ λυπεῖσθαι ἢ φοβεῖσθαι ἢ ὅλως ἐν τοῖς πάθεσιν εἶναι τῆς ψυχῆς, ὅμως οὐκ ἀφίστανται τούτων, ἀλλ' ἄγονται ὑπὸ τῶν παθῶν εἰς τὸ ὑπὸ τούτων κρατεῖσθαι τυραννίδος.*

[310]) Diog. Laer. VII, 110: *ἐκ δὲ τῶν ψευδῶν ἐπιγίνεσθαι τὴν διαστροφὴν ἐπὶ τὴν διάνοιαν, ἀφ' ἧς πολλὰ πάθη βλαστάνειν καὶ ἀκαταστασίας αἴτια.*

[311]) Chybou bylo by vlastnost tuto za naprostou bezcitnost vykládati. Tomu protiví se mnohá místa, jež Bonhöffer na str. 284. svého spisu uvádí: Diog. Laer. VII, 117 (mudrc je *ἀπαθής*, ale nikoli *σκληρός* ani *ἄτεγκτος*). — Sen. ep. 71, 27: non educo sapientem e numero hominum nec dolores ab illo sicut ab aliqua rupe nullum sensum admitteute submoveo. — Epikt. Diss. III, 2, 4: *οὐ δεῖ γάρ με εἶναι ἀπαθῆ ὡς ἀνδριάντα.*

[312]) Diog. Laer. VII, 116: *εἶναι δὲ καὶ εὐπαθείας φασὶ τρεῖς, χαράν, εὐλάβειαν, βούλησιν. καὶ τὴν μὲν χαρὰν ἐναντίαν [φασὶν] εἶναι τῇ ἡδονῇ, οὖσαν εὔλογον ἔπαρσιν· τὴν δ' εὐλάβειαν τῷ φόβῳ, οὖσαν εὔλογον ἔκκλισιν· φοβηθήσεσθαι μὲν γὰρ τὸν σοφὸν οὐδαμῶς, εὐλαβηθήσεσθαι δέ. τῇ δ' ἐπιθυμίᾳ ἐναντίαν φασὶν εἶναι τὴν βούλησιν, οὖσαν εὔλογον ὄρεξιν.*

[313]) Cic. Tusc. IV, 67: contractionem animi recte fieri nunquam posse, elationem posse. Ibdm. IV, 14: praesentis autem mali sapientis nulla adfectio est. Ibdm. IV, 6, 14: quatuor perturbationes sunt, tres constantiae, quoniam aegritudini nulla constantia opponitur.

patrno toliko radost (*χαρά*) je živel čistě citový, kdežto při obou druhých kategoriích převládá moment volní. Třídy dosud uvedené v nauce stoické zase vykazují celou řadu rozdílů nižších, jichž podrobně stopovati nemožno nám na místě tomto.

§ 70. Tak psychologie stoická posléze ústí v přísném monismu. Podlé Stoiků není v duši lidské rozdvojení mezi rozumnými a nerozumnými funkcemi, všechny jevy duševné jsou jim toliko stupňovitě odrůzněné odstíny téže základné podstaty, již *ἡγεμονικόν* zovou. Toť je základná síla, která všechny jevy života duševného podmiňuje, třídí, řídí a spravuje, a všechny údaje duševné, jsouce jen jednotlivé funkce její, odnášejí se k ní jako attributy různé k téže základné substanci. Stoikové rádi poměr ten znázorňují příkladem: Jako jablko zároveň sladkost i vůni v sobě má, tak i mohutnost tato základná všechny ostatní projevy obsahuje [314]. Co do vlastního principu třídného i ten zřetel u Stoiků patrně převládal, že jednotlivým orgánům tělesným vždy určitá, zvláštní funkce duševná má odpovídati. Proto nejen smysly jednotlivé, než i plodivost a schopnost řeči jako funkce zvláštní jsou odrůzněny [315].

§ 71. U pozdějších eklektických Stoiků byl počet částí duševných zvláště zmenšován. Tak Panaitios — jak Tertullianus dosvědčuje — rozeznával v duši již jen 5—6 částí [316]. Zdá se, že poslední číslo je pravdivo, aspoň shoduje se v tomto počtu nespolehlivý Tertullianus s Nemesiem, jenž mimo to udává nám, jak Panaitios k tomuto omezení dospěl. Stotožňoval totiž schopnost řeči s volným pohybem, který však — tak domysliti nám třeba — je podřaděnou funkcí vůdčí části duševné (*ἡγεμονικόν*), rozplozování pak vůbec nepovažoval za funkci duševnou [317]. Z toho již vidno, že větší zase důraz kladl na rozdíl mezi životností a duševností (*φύσις* a *ψυχή*), což shoduje se s platonisujícím jeho učením.

Mnesarchos plodivost a schopnost řeči, jak se zdá, vůbec k duši nepřičítal, jejíž výhradnými funkcemi byly mu rozumnost a smyslové vnímání (*τὸ λογικὸν καὶ αἰσθητικόν*) [318].

---

[314]) Stob. Ecl. I, 876: *ὥσπερ γὰρ τὸ μῆλον ἐν τῷ αὐτῷ σώματι τὴν γλυκύτητα ἔχει καὶ τὴν εὐωδίαν, οὕτω καὶ τὸ ἡγεμονικὸν ἐν ἑαυτῷ φαντασίαν, συγκατάθεσιν, ὁρμήν, λόγον συνείληφεν.*

[315]) Bonhöffer: Epictet und die Stoa, str. 105.

[316]) Tertull. De an. 14: dividitur anima in partes, nunc in duas a Platone, nunc tres a Zenone, nunc in quinque et in sex a Panaetio ...

[317]) Nemes. De nat. hom. 96 (Mathäi 212): *Παναίτος δὲ ὁ φιλόσοφος τὸ μὲν φωνητικὸν τῆς καθ' ὁρμὴν κινήσεως μέρος εἶναι βούλεται λέγων ὀρθότατα· τὸ δὲ σπερματικὸν, οὐ τῆς ψυχῆς μέρος, ἀλλὰ τῆς φύσεως.* — Bonhöffer ve spise cit. na str. 88 usiluje pomocí Nemes. 115 (Mathäi 249) označiti jako třídění Panaitiovo hlavní části: *νοῦς, ὁρμή, αἴσθησις*, avšak bez přesvědčujících důvodů.

[318]) Ps. Gal. hist. phil. c. 9 (Kühn XIX, 257): *Μνήσαρχος δὲ τὴν στωικῶν ὑπόληψιν ἐπικρίνων τὸ φωνητικὸν καὶ τὸ σπερματικον περιεῖλεν,*

Monismus stoický zcela opustil a dualismus Platonský obnovil Poseidonios, jenž popíraje, že by v principu rozumovém (*ἡγεμονικόν*) celý život duševný původ měl a z něho dal se vysvětliti, vracel se k rozlišení duše lidské na část rozumnou a nerozumnou, a této opět na *θυμός* a *ἐπιθυμία* [319]). Ovšem měl větší zřetel nežli Platon k jednotnosti duševné, a proto nemluví o částech duše (*μέρη*), nýbrž o mohutnostech (*δυνάμεις ψυχῆς*) [320]).

Totéž pozorujeme u Seneky. Přemýšlení jeho nebralo se ovšem směrem čistě theoretickým, o jevech duševných mluvil se zvláštním zřetelem k ethickému jich významu. Ale právě proto asi postavil se rozhodně proti nauce stoické, že by z rozumové části duševné všechny affekty, žádosti a chtíče mohly býti vyvozeny. Právě ethické bádání jeho ukázalo mu, že v životě lidském je veliký spor mezi činností rozumovou a nižšími affekty, jichž původ Seneka tělu přičítá, které zove „velamentum“ duše aneb „onus necessarium“ [321]). Proto přidržel se s Poseidoniem třídění Platonova. Nicméně uznával, že části jednotlivé nemohou býti absolutně od sebe odloučeny, nýbrž že funkce jejich dají se ze společného kořene odvoditi, jímž je právě ono „principale“ [322]).

Epiktetos, zdá se, přidržoval se zase monistického názoru stoického. Neuznával funkcí nerozumných jako schopností samostatných, ale vykládal je za nepravidelný, odchylný stav duše rozumné. Affekty jsou mu jen chorobné změny *τοῦ ἡγεμονικοῦ*. Ostatně Epiktetos pohlížel na jevy duševné výhradně se stanoviska ethického a proto tyto tři funkce duševné nejdůležitějšími se mu jeví: *ὄρεξις*, *ὁρμή*, *συγκατάθεσις*. K poslední funkci řadí též smyslové vnímání [323]).

οἰηθεὶς τῆς αἰσθητικῆς δυνάμεως ταῦτα μὴ (add. Diels) *μετέχειν· μέρη δὲ τῆς ψυχῆς φήθη μόνον τὸ λογικὸν καὶ τὸ αἰσθητικόν.*

[319]) Gal. De plac. Hipp. et Plat. VIII, 1 (Kühn V, 658): *Ποσειδώνιος . . . δείκνυσιν . . . ἡμᾶς ὑπὸ τριῶν δυνάμεων διοικουμένους, ἐπιθυμητικῆς τε καὶ θυμοειδοῦς καὶ λογιστικῆς.* — Ibdm. V, 7 (Kühn V, 480): *κατασκευασθήσεται δὲ τὸ κοινὸν Ἀριστοτέλους καὶ Πλάτωνος καὶ Ποσειδωνίου δόγμα, τὸ καθ᾽ ἑτέραν μὲν ἡμᾶς δύναμιν λογίζεσθαι, καθ᾽ ἑτέραν δὲ θυμοῦσθαι, κατ᾽ ἄλλην δ᾽ ἐπιθυμεῖν.* Ibdm. IV, 3 (Kühn V, 377): *Ποσειδώνιος . . . ὑπὸ τῆς θυμοειδοῦς τε καὶ ἐπιθυμητικῆς δυνάμεως ἡγεῖται γίγνεσθαι τὰ πάθη.*

[320]) Gal. De plac. Hipp. et Plat. VI, 2 (Kühn V, 515): *ὁ δ᾽ Ἀριστοτέλης τε καὶ ὁ Ποσειδώνιος εἴδη μὲν ἢ μέρη ψυχῆς οὐκ ὀνομάζουσιν, δυνάμεις δ᾽ εἶναί φασι μιᾶς οὐσίας ἐκ τῆς καρδίας ὁρμωμένης.*

[321]) Ep. 92, 1: . . . puto, inter me teque conveniet, externa corpori adquiri, corpus in honorem animi coli, in animo esse partes ministras, per quas movemur alimurque, propter ipsum principale nobis datas. in hoc principali est aliquid irrationale, est et rationale: illud huic servit. Ibdm. 8: irrationalis pars animi duas habet partes, alteram animosam, ambitiosam, impotentem, positam in adfectionibus, alteram humilem, languidam, voluptatibus deditam.

[322]) De ira I, 8, 3: non enim separatas ista sedes suas diductasque habent, sed affectus et ratio in melius peiusque mutatio animi est. Ep. 113, 7: idem animus in varias figuras convertitur.

[323]) Diss. IV, 11, 6. — Sr. Bonhöffer: Epictet u. d. Stoa st. 92.

Ze stručného nástinu tohoto vychází, že u pozdějších Stoiků působily stopy třídění starších, Platonova a Aristotelova, jimž však bylo zápasiti s vlastním duchem soustavy, která vše z jediného principu (*ἡγεμονικόν*) odvoditi usilovala.

2. *Třídění ve škole epikurské* [324]).

§ *72.* Soustava epikurská vykazuje v učení dušeslovném mnohé zajímavé shody se stoickou. Názory psychologické obou jsou zajisté povahy materialistické, Epikurovci rovně jako Stoikové odvolávají se ke vzájemnosti těla a duše, a je-li Stoikům duše oteplený vánek, představují si ji Epikurovci rovněž jako látku, složenou z kulatých atomů jemných, lehkých, snadno pohyblivých [325]). O třídění jevů duševných zevrubně nepřemýšleli, a jistě toliko říci můžeme, že Epikuros rozeznával v duši část rozumnou a nerozumnou. Duše bezrozumá proniká celým tělem, jsouc mu principem životným, kdežto rozumná, v celku se stoickým *ἡγεμονικόν* shodná a rovněž v prsou sídlící, objímá v sobě všechny pochody poznávací od smyslového vnímání až k čistému myšlení, jakož i projevy citu a vůle [326]). Rozdíl tento jest analogický fysikálnému jich rozeznávání jemné, bezejmenné látky, tvořící vlastní podklad jevů duševných, od tří ostatních živlů duši skládajících, jimiž byly látka ohnivá, vzdušná a pneumatická, působující teplo, klid a pohyb [327]). Lucretius i názvy odrůznil obě části, jmenuje roz-

---

[324]) K literatuře příslušné ad 253. uvedené dodej: Usener H. Epicurea (Lipsko 1887).

[325]) Diog. Laer. X, 63: *ἡ ψυχὴ σῶμά ἐστι λεπτομερὲς παρ' ὅλον τὸ ἄθροισμα παρεσπαρμένον, προσεμφερέστατον δὲ πνεύματι θερμοῦ τινα κρᾶσιν ἔχοντι καὶ πῆ μὲν τούτῳ προσεμφερὲς, πῆ δ' ἐκείνῳ.* Ibdm. 66: *ἀλλὰ μὴν καὶ τόδε λέγει ἐν ἄλλοις, καὶ ἐξ ἀτόμων αὐτὴν συγκεῖσθαι λειοτάτων καὶ στρογγυλωτάτων, πολλῷ τινι διαφερουσῶν τῶν τοῦ πυρός.* — Lucr. De r. n. III, 203:

nunc igitur quoniam est animi natura reperta
mobilis egregie, perquam constare necessest
corporibus parvis et levibus atque rotundis.

[326]) Plut. plac. IV, 4 (Aët. Diels 390): *Ἐπίκουρος διμερῆ τὴν ψυχήν, τὸ μὲν λογικὸν ἔχουσαν ἐν τῷ θώρακι καθιδρυμένον, τὸ δὲ ἄλογον καθ' ὅλην τὴν σύγκρισιν τοῦ σώματος διεσπαρμένον.* Ibdm. IV, 5 (Aët. Diels 391): *Παρμενίδης καὶ Ἐπίκουρος (τὸ ἡγεμονικὸν εἶναι) ἐν ὅλῳ τῷ θώρακι.* — Diog. Laer. X. 66: *καὶ τὸ μέν τι ἄλογον αὐτῆς ἐν τῷ λοιπῷ παρεσπάρθαι σώματι, τὸ δὲ λογικὸν ἐν τῷ θώρακι, ὡς δῆλον ἔκ τε τῶν φόβων καὶ χαρᾶς.*

[327]) Lucr. De r. n. III, 232:

tenuis enim quaedam moribundos deserit aura
mixta vapore, vapor porro trahit aëra secum.
nec calor est quisquam, cui non sit mixtus et aër.
. . . . .
. . . . .
237: iam triplex animi est igitur natura reperta:
nec tamen haec sat sunt ad sensum cuncta creandum.
. . . . .
. . . . .

umnou animus aneb mens, nerozumnou pak nazývaje anima [328]. V duši rozumné zřetelná je distinkce, kterou Epikurovci činili mezi smyslovou a rozumnou činností [329].

Ježto třídění podrobnějšího u Epikurovců nenalézáme, nenáleží nám ani noetických jich názorů vykládati na místě tomto.

3. *Třídění Galenovo* [330].

§ 73. Galenos, slavný lékař a filosof, přidržoval se nejvíce výkladu a třídění Platonova, zastávaje se takto reakce proti směru, jenž chtěl annullovati zásadný rozdíl duševný mezi nižšími a vyššími mohutnostmi a veškeré dění psychické usiloval vysvětliti z principu společného (*ἡγεμονικόν*). Galenos rozeznával jako Platon tři části duše lidské a vykazoval jim zvláštní sídla v játrách, srdci a mozku. Část nejvyšší je mu rozum, o jehož věčnosti a nesmrtelnosti je však na rozpacích [331]. V názorech, jimiž označoval části jednotlivé, jeví se působení Aristotelovo v nauku jeho:

241: quarta quoque his igitur quaedam natura necessest
adtribuatur: east omnino nominis expers;
qua neque mobilius quicquam neque tenuius exstat,
nec magis e parvis et levibus est elementis;
sensiferos motus quae didit prima per artus.

[328]) Lucr. De r. n. III, 136:
nunc animum atque animam dico coniuncta teneri
inter se atque unam naturam conficere ex se,
sed caput esse quasi et dominari in corpore toto
consilium, quod nos animum mentemque vocamus.
idque situm media regione in pectoris haeret.
hic exultat enim pavor ac metus, haec loca circum
laetitiae mulcent: hic ergo mens animusquest.
cetera pars animae per totum dissita corpus
paret et ad numen mentis nomenque movetur.
idque sibi solum per se sapit: id sibi gaudet.

Ibdm. III, 94:
primum animum dico, mentem quam saepe vocamus,
in quo consilium vitae regimenque locatum est.

Ibdm. III, 396:
et magis est animus vitai claustra coërcens
et dominantior ad vitam quam vis animai.

Tert. De an. 15: nec in tota lorica pectoris, ut Epicurus (t. putes *τὸ ἡγεμονικόν* concludi).

[329]) Rozumné činnosti přikládány různé názvy: *λόγος, λογισμός, διάνοια,* ve zřeteli praktickém *φρόνησις*, u Lucretia: ratio, mens, animus, consilium.

[330]) Claudii Galeni opera omnia ed. G. Kühn (Lipsko 1825). — E. Chauvet: La psychologie de Galien. I. Caen 1860, II 1867.

[331]) Galen. Qu. an. mor. corp. temp. sequ. c. 3 (Kühn IV, 772): *ὅτι μὲν οὖν τρία τῆς ψυχῆς ἐστιν εἴδη, καὶ ὁ Πλάτων βούλεται ταῦτα, δι' ἑτέρων ἐπιδέδεικται, καθάπερ γε καὶ ὅτι τὸ μὲν ἐν ἥπατι, τὸ δὲ ἐν καρδίᾳ, τὸ δὲ ἐν ἐγκεφάλῳ καθίδρυται· ὅτι δ' ἐκ τούτων τῶν εἰδῶν τε καὶ μερῶν τῆς ὅλης ψυχῆς τὸ λογιστικὸν ἀθάνατόν ἐστι, Πλάτων μὲν φαίνεται πεπεισμένος, ἐγὼ δὲ οὔθ' ὡς ἐστὶν οὔθ' ὡς οὐκ ἔστιν ἔχω διατείνασθαι πρὸς αὐτόν.*

1. část nejnižší je mu *ἐπιθυμητική* neb *φυσική* neb *θρεπτική*, sídlí v játrách, a žíly jsou prostředkem působnosti její (*ὀχεῖον*); náleží též rostlinám. 2. část je *θυμοειδής* neb *ζωτική*, v níž účast mají též zvířata, sídlí v srdci, jsouc zároveň zdrojem tepla vniterného, jež rozšiřuje pomocí arterií, 3. část rozumná, sídlíc v mozku, (*λογική*) je principem činnosti myslící a působí prostřednictvím nervů [332]). Části tyto duševné jsou Galenovi nejen místně od sebe odloučeny, nýbrž jsou mu to jsoucna odrůzněná, samostatnou bytnost mající. Nepřipouští žádného jednotného celku duševného, v němž by docházely sjednocení, a brojí zvláště proti Aristotelovi, Poseidoniovi a Chrysippovi, kteří jednotnosti duševné hájili [333]).

Že však též o samostatné třídění jevů duševných se zřetelem ke stoickému různění mezi *φύσις* a *ψυχή* se pokoušel, tomu nasvědčuje šám. Mluvíť všeobecně o činnostech (*ἐνέργειαι*) organických, a rozděliv je na duševné (*ψυχικαί*) a fysické (*φυσικαί*), duševné zase vystihuje dalším dělením na *αἰσθητικαί, κινητικαί, ἡγεμονικαί* a tyto poslední třídí konečně na *φανταστικόν, διανοητικόν, μνημονευτικόν* [334]).

---

[332]) In Hipp. de al. III, 10 (Kühn XV, 292): *ἔστι δ' ἡ μὲν τις αὐτῶν εἰς τὸ τρέφεσθαι τὸ ζῷον ἀναγκαία καὶ κοινὴ πρὸς τὰ φυτά· καὶ οἷον πηγὴν ἔχει τὸ ἧπαρ· ὀχετοὺς δὲ ἐξ αὐτῆς εἰς ὅλον τὸ σῶμα διασπειρομένους τὰς φλέβας, ἣν ἔξεστιν ἐπιθυμητικὴν ἢ φυσικὴν ἢ καὶ θρεπτικὴν ὀνομάζειν. ἑτέρα δὲ οὐ μόνον ὡς φυτοῖς ἡμῖν ἢ ζῶσιν, ἀλλὰ καὶ ὡς ζῴοις ὑπάρχουσα ψυχὴ κατὰ τὴν καρδίαν ἵδρυται, πηγή τις οὖσα καὶ ἥδε τῆς ἐμφύτου θερμασίας· ὀχετοὶ δὲ ταύτης τῆς πηγῆς αἱ ἀρτηρίαι. καλεῖται δὲ καὶ αὐτὴ πολλοῖς ὀνόμασι· καὶ γὰρ δύναμις ζωτικὴ καὶ δύναμις θυμοειδὴς καὶ ψυχὴ θυμοειδὴς ὀνομάζεται. τρίτη δ' ἐν ἐγκεφάλῳ ἐστὶ ψυχὴ λογική, τῶν κατὰ προαίρεσιν ἐνεργειῶν ἅμα ταῖς αἰσθήσεσιν ἐξηγουμένη, ταύτης δ' ἐστὶ καὶ μόρια, οἷς χρῆται ὥσπερ ὀχετοῖς τισιν.*

[333]) De plac. Hipp. et Plat. VI, 2 (Kühn V, 515): *ὁ μὲν οὖν Πλάτων καὶ τοῖς τόποις τοῦ σώματος κεχωρίσθαι νομίζων αὐτὰ καὶ ταῖς οὐσίαις πάμπολυ διαλλάττειν, εὐλόγως εἴδη τε καὶ μέρη προσαγορεύει, ὁ δ' Ἀριστοτέλης τε καὶ ὁ Ποσειδώνιος εἴδη μὲν ἢ μέρη ψυχῆς οὐκ ὀνομάζουσιν, δυνάμεις δ' εἶναί φασι μιᾶς οὐσίας ἐκ τῆς καρδίας ὁρμωμένης. ὁ δὲ Χρύσιππος, ὥσπερ εἰς μίαν οὐσίαν, οὕτω καὶ εἰς δύναμιν μίαν ἄγει καὶ τὸν θυμὸν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν. ἀλλ' ὅτι μὲν οὐκ ὀλίγον ἁμαρτάνει τῆς ἀληθείας ὁ ἀνὴρ οὗτος, αὐτάρκως ἡμῖν ἐπιδέδεικται. ὅτι δὲ οἱ περὶ τὸν Ἀριστοτέλην σφάλλονται, μιᾶς οὐσίας τὰς τρεῖς δυνάμεις εἶναι νομίζοντες, ἔν τε τοῖς ἔμπροσθεν ἱκανῶς ἐπιδέδεικται, καὶ οὐδὲν ἧττον ὁ μετὰ τοῦτον λόγος ἀποδείξει.*

[334]) Srv. Siebeck Gesch. d. Ps. I, 2, 183. Gal. De sympt. diff. c. 3 (Kühn VII, 55): ... *καὶ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν δύο εἰσὶν αἱ πρῶται διαφοραί. αἱ μὲν γὰρ ψυχῆς, αἱ δὲ φύσεώς εἰσι. καὶ καλοῦνται διὰ τοῦτο ψυχικαὶ μὲν αἱ πρότεραι, φυσικαὶ δὲ αἱ δεύτεραι. αὖθις οὖν τὰς ψυχικὰς προτέρας τέμνοντες εἴς τε τὰς αἰσθητικὰς καὶ τὰς κινητικὰς καὶ τρίτας τὰς ἡγεμονικάς ... καὶ πάλιν ἑκάστην τῶν εἰρημένων διαιροῦμεν εἰς τὰς ἐν αὐτῇ διαφοράς. ἡ μὲν οὖν αἰσθητικὴ τῆς ψυχῆς ἐνέργεια πέντε τὰς πάσας ἔχει διαφοράς, ὁρατὰς καὶ ὀσφρητὰς καὶ γευστὰς καὶ ἀκουστὰς καὶ ἁπτάς .... ἡ λοιπὴ δὲ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς ἡ κατ' αὐτὸ τὸ ἡγεμονικὸν εἴς τε τὸ φανταστικὸν καὶ διανοητικὸν καὶ μνημονευτικὸν διαιρεῖται.*

4. Třídění ve škole Novopythagorské[335]).

§ 74. Stoupenci školy Novopythagorské dotvrzovali též dualismus duševný. Tak Plutarchos, jenž v duši rozeznává část rozumnou od bezrozumé, i v dalším provádění třídění tohoto následuje Platona, bezrozumou část duševnou rozlišuje jako tento na vášnivost (zvůli) a chtíč [336]). Na místě jednom pak rozum (*νοῦς*) úplně odlišuje od duše (*ψυχή*) pravě, že je to princip vyšší, jenž k bytosti duševné teprve od jinud přistupuje [337]). Třídění Platonovo by však rád uvedl ve shodu s Aristotelovým a dostává tak posléze pět částí duševných: výživnou, počitkovou, žádostivou, vášnivou a rozumovou [338]). Numenios nerozeznává toliko dvou rozdílných částí duševných, nýbrž uznává dvě různé duše, rozumnou a bezrozumou, mezi nimiž stálý je boj. Bezrozumá duše toliko v těle může sídliti, které je vůbec zřídlem všeho špatného a nedokonalého; toliko duše rozumná je principem života, jenž bez ní zaniká [339]).

---

[335]) Plutarchi Moralia ed. Dübner (Didot Paříž 1841).

[336]) Virt. mor. 3: *ἥ τε ἀνθρώπου ψυχὴ . . . . οὐχ ἁπλῆ τίς ἐστιν οὐδὲ ὁμοιοπαθής, ἀλλ' ἕτερον μὲν ἔχει τὸ νοερὸν καὶ λογιστικόν, ᾧ κρατεῖν τοῦ ἀνθρώπου κατὰ φύσιν καὶ ἄρχειν προσῆκόν ἐστιν· ἕτερον δὲ τὸ παθητικὸν καὶ ἄλογον καὶ πολυπλανὲς καὶ ἄτακτον ἐξ ἑαυτοῦ (ἐπιστασίας) δεόμενον. οὗ πάλιν διχῇ μεριζομένου τὸ μὲν ἀεὶ σωματικὸν κέκληται (ἐπιθυμοῦν), τὸ δὲ ἔστιν μὲν ᾗ τούτῳ προστιθέμενον, ἔστι δὲ ᾗ τῷ λογισμῷ παρέχον ἰσχὺν ἐπὶ τοῦτο καὶ δύναμιν, θυμοειδές.* — Pseudopl. De vita et poesi Homeri c. 129: *τῆς δὲ ψυχῆς ἐχούσης, ὡς καὶ τοῖς φιλοσόφοις δοκεῖ, τὸ μὲν λογικὸν ἐνιδρυμένον τῇ κεφαλῇ, τὸ δὲ ἄλογον· καὶ τούτου τὸ μὲν θυμικὸν ἐνοικοῦν τῇ καρδίᾳ, τὸ δὲ ἐπιθυμητικὸν ἐν τοῖς περὶ τὴν γαστέρα.* — Ibdm. 133: *ἐπεὶ γὰρ τὸ μέν τι τῆς ψυχῆς νοερὸν καὶ λογικόν ἐστιν, τὸ δὲ ἄλογον καὶ ἐμπαθές, καὶ διὰ τοῦτο μέσος θεοῦ καὶ θηρίου γέγονεν ἄνθρωπος.*

[337]) De fac. lun. 28: *τὸν ἄνθρωπον οἱ πολλοὶ σύνθετον μὲν ὀρθῶς, ἐκ δυοῖν δὲ μόνον σύνθετον οὐκ ὀρθῶς ἡγοῦνται· μόριον γὰρ εἶναί πως ψυχῆς οἴονται τὸν νοῦν, οὐδὲν ἧττον ἐκείνων ἁμαρτάνοντες, οἷς ἡ ψυχὴ δοκεῖ μόριον εἶναι τοῦ σώματος· νοῦς γὰρ ψυχῆς, ὅσῳ ψυχὴ σώματος, ἄμεινόν ἐστι καὶ θειότερον.* — An procr. 27: *τὸ γὰρ παθητικὸν ἀναδίδωσιν ἐξ ἑαυτῆς ἡ ψυχή, τοῦ δὲ νοῦ μετέσχεν ἀπὸ τῆς κρείττονος ἀρχῆς ἐγγενομένου.*

[338]) De ei apud Delphos 13: *ἔτι δ' εἰ τὴν ψυχὴν αὐτὴν κατὰ φύσιν διαιροῖς, πρῶτον αὐτῆς καὶ ἀμαυρότατόν ἐστι τὸ θρεπτικόν, δεύτερον δὲ τὸ αἰσθητικόν, εἶτα τὸ ἐπιθυμητικόν, εἶτα ἐπὶ τούτῳ τὸ θυμοειδές· εἰς δὲ τὴν τοῦ λογιστικοῦ δύναμιν ἐξικομένη καὶ τελεώσασα τὴν φύσιν, ὥσπερ ἐν ἄκρῳ τῷ πέμπτῳ καταπέπαυται.* — De def. orac. 36: *ἐν μὲν γὰρ αὐτοῖς αἰσθήσεις πέντε καὶ μέρη ψυχῆς φυτικόν, αἰσθητικόν, ἐπιθυμητικόν, θυμοειδές, λογιστικόν.*

[339]) Porfyr. u Stob. Ecl. I, 836: *ἄλλοι δέ, ὧν καὶ Νουμήνιος, ου τρία μέρη ψυχῆς μιᾶς ἢ δύο γε, τὸ λογικὸν καὶ ἄλογον, ἀλλὰ δύο ψυχὰς ἔχειν ἡμᾶς οἴονται, ὥσπερ καὶ ἄλλοι, τὴν μὲν λογικήν, τὴν δὲ ἄλογον.* Srv. Zeller Phil. d. Gr. III[3], 2, 220, Siebeck Gesch. d. Ps. I, 2, 310.

5. *Třídění u Filona Židovského* [340]).

§ 75. U Filona Židovského, jemuž rovněž dualismus ducha a hmoty byl dogmatem základným, je taktéž zásadno a důležito odlišení rozumné a bezrozumé, nesmrtelné a smrtelné části duševné. Nerozumná duše je společna člověku se všemi živočichy, majíc příznak tělesnosti a smyslnosti na sobě. Sídlí v krvi. Rozumová naproti tomu je povahy čistě duševné (pneumatické) a sídlo má asi v mozku [341]). Duch tento rozumný je duše v duši (*ψυχὴ ψυχῆς*) a má se k této jako zřítelnice k oku. Jemu toliko náleží nesmrtelnost, on jest obrazem rozumu božského a, tvoře vlastní podstatu člověka, podmiňuje v něm schopnost myšlení a svobodu vůle, je vůdcem všeho života duševného a vládne ostatním silám podřízeným [342]). Rozumnost a smyslnost stále působí vzájemně na sebe. Ze vlivu smyslnosti na rozumnost Filon vykládal představivost (*φαντασία*), z působení rozumu na smyslnost vysvětloval vůli (*ὁρμή*) [343]).

V dalším však rozvoji třídění tohoto Filon nejeví potřebné důslednosti, hledě po stránce té ve shodu uvésti všechny soustavy filosofické, takže celá nauka jeho podivnou směsí nám se jeví.

Na četných místech přidržuje se Platona a dělí nerozumnou část zase na zvůli a chtíč, přicházeje tak k trojdílnému rozčlenění jevů duševných na *λόγος*, *θυμός* a *ἐπιθυμία*. Částem těm vykazuje též různá sídla v těle lidském, považuje rozum za krále, jenž v hlavě sídlí, kdežto smysly jsou mu zbrojnoši (*δορυφόροι*), podrobující se vládě jeho. Zvůle má sídlo v prsou a chtíč v játrách

---

[340]) Philonis Judaei opera omnia Ed. ster. (Lipsko 1851—53).

[341]) Qu. det. pot. ins. sol. c. 22—23: *πνεῦμά ἐστιν ἡ ψυχῆς οὐσία... ...ἕκαστον ἡμῶν κατὰ τὰς προσεχεῖς τιμὰς ἀριθμῶν, δύο εἶναι συμβέβηκε ζῷον τε καὶ ἄνθρωπον. ἑκατέρῳ δὲ τούτων συγγενὴς δύναμις τῶν κατὰ ψυχὴν ἀποκεκλήρωται· τῷ μὲν ἡ ζωτική, καθ' ἣν ζῶμεν, τῷ δὲ ἡ λογική, καθ' ἣν λογικοὶ γεγόναμεν. τῆς μὲν οὖν ζωτικῆς μετέχει καὶ τὰ ἄλογα, τῆς δὲ λογικῆς οὐ μετέχει... ἡ μὲν οὖν κοινὴ πρὸς τὰ ἄλογα δύναμις οὐσίαν ἔλαχεν αἷμα, ἡ δ' ἐκ τῆς λογικῆς ἀποῤῥυεῖσα πηγῆς, τὸ πνεῦμα, οὐκ ἀέρα κινούμενον, ἀλλὰ τύπον τινὰ καὶ χαρακτῆρα θείας δυνάμεως.* — Qu. rer. div. her. c. 11: *ἐπειδὴ γὰρ ψυχὴ διχῶς λέγεται, ἥ τε ὅλη καὶ τὸ ἡγεμονικὸν αὐτῆς μέρος, ὅ, κυρίως εἰπεῖν, ψυχὴ ψυχῆς ἐστι — καθάπερ ὀφθαλμὸς ὅ τε κύκλος σύμπας καὶ τὸ κυριώτατον μέρος τὸ ᾧ βλέπομεν — ἔδοξε τῷ νομοθέτῃ διπλῆν εἶναι καὶ τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς, αἷμα μὲν τὸ τῆς ὅλης, τοῦ δὲ ἡγεμονικωτάτου πνεῦμα θεῖον.* — De concup. c. 10: *τὸ μὲν αἷμα δι' ἣν εἶπον αἰτίαν, ὅτι οὐσία ψυχῆς ἐστιν, οὐχὶ τῆς νοερᾶς καὶ λογικῆς, ἀλλὰ τῆς αἰσθητικῆς, καθ' ἣν ἡμῖν τε καὶ τοῖς ἀλόγοις κοινὸν τὸ ζῆν συμβέβηκεν*; c. 11: *ἐκείνης γὰρ οὐσία πνεῦμα θεῖον...*

[342]) M. opif. c. 46, 48. Qu. D. s. immut. c. 10. Srv. Zeller Phil. d. Gr. III[3], 2, 396. — Qu. det. pot. ins. sol. c. 23. . . . *μίμημα δὲ καὶ ἀπεικόνισμα (θεοῦ) ἄνθρωπος, οὐ τὸ διφυὲς ζῷον, ἀλλὰ τὸ τῆς ψυχῆς ἄριστον εἶδος, ὃ νοῦς καὶ λόγος κέκληται .... ἀνθρώπου δὲ ψυχὴν ὀνομάζει πνεῦμα, ἄνθρωπον, οὐ τὸ σύγκριμα καλῶν, ὡς ἔφην, ἀλλὰ τὸ θεοειδὲς ἐκεῖνο δημιούργημα, ᾧ λογιζόμεθα.*

[343]) Srv. Zeller Phil. d. Gr. III[3], 2, 398. — Leg. all. I, 11.

aneb dle jiného místa v okolí pupku. Poměru vzájemného těchto dvou nižších částí určitěji nevytkl [344]). Avšak při tomto třídění neustává, nýbrž čerpá z Aristotela a dělí duši dále dle něho na výživnou, počitkovou a rozumovou, což opět slučuje se svou klassifikací základnou, uče, že duše výživná a počitková tvoří podstatu duše bezrozumé [345]). Konečně pak hledí se základnou svou klassifikací i třídění stoické ve shodu uvésti tím, že je ve své vřaďuje. V celé rozumné totiž části, jíž vykazuje postavení přední a zvláštní, rozeznává podlé Stoiků v části bezrozumé sedm schopností: pět činností smyslových, schopnost řeči a plodivost [346]). V pestré této směsi názorů různorodých marně bychom hledali jednotného principu třídného. Nesoustavný eklekticismus Filonův právě pokusy jeho o třídění jevů duševných charakteristicky jest illustrován.

6. *Třídění ve škole Novoplatonské* [347]).

§ 76. V nauce duševslovné a zvláště v názorech o třídění jevů duševných Plotinos bedlivě čerpal zvláště z Platona a Ari-

---

[344]) Leg. alleg. I, 22: *νοητέον οὖν, ὅτι ἐστὶν ἡμῶν ἡ ψυχὴ τριμερὴς καὶ ἔχει μέρος τὸ μὲν λογικόν, τὸ δὲ θυμικόν, τὸ δὲ ἐπιθυμητικόν. καὶ συμβέβηκε τοῦ μὲν λογικοῦ χωρίον εἶναι καὶ ἐνδιαίτημα κεφαλήν, τοῦ δὲ θυμικοῦ τὰ στέρνα, τοῦ δὲ ἐπιθυμητικοῦ τὸ ἦτρον.* — Ibdm. III, 38: *τριμερῆ συμβέβηκε τὴν ψυχὴν ἡμῶν εἶναι, καὶ ἔχειν μέρος μὲν ἓν λογιστικόν, δεύτερον δὲ θυμικόν, τρίτον δὲ ἐπιθυμητικόν... εἶτα ἔνειμαν* (t. *οἱ φιλόσοφοι*) *τῷ μὲν λογικῷ τὸν περὶ κεφαλὴν χῶρον, εἰπόντες, ὅπου ὁ βασιλεύς, ἐκεῖ καὶ οἱ δορυφόροι, δορυφόροι δὲ αἱ αἰσθήσεις τοῦ νοῦ περὶ κεφαλὴν οὖσαι... τῷ δὲ θυμικῷ τὰ στέρνα... τῷ δὲ ἐπιθυμητικῷ τὸν περὶ τὸ ἧπαρ καὶ τὴν κοιλίαν τόπον.* — De concup. c. 2: *ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας οἱ μὴ χείλεσιν ἄκροις γευσάμενοι φιλοσοφίας, ἀλλὰ τῶν ὀρθῶν δογμάτων αὐτῆς ἐπὶ πλέον ἑστιαθέντες, διερευνησάμενοι φύσιν ψυχῆς, καὶ τρίτον εἶδος ἐνιδόντες αὐτῆς, τὸ μὲν λόγου, τὸ δὲ θυμοῦ, τὸ δὲ ἐπιθυμίας, λόγῳ μὲν ὡς ἡγεμόνι τὴν ἄκραν ἀπένειμαν, οἰκειότατον ἐνδιαίτημα, κεφαλήν, ἔνθα καὶ τῶν αἰσθήσεων αἱ τοῦ νοῦ καθάπερ βασιλέως δορυφόροι τάξεις παρίδρυνται· θυμῷ δὲ τὰ στέρνα... ἐπιθυμίᾳ δὲ τῇ περὶ τὸν ὀμφαλὸν καὶ τὸ καλούμενον διάφραγμα χῶρον.*

[345]) Frag. ex Iohanne Monacho vyd. cit. sv. VI, st. 259: *τρία γὰρ μέρη τῆς ψυχῆς· τὸ μὲν θρεπτικόν, τὸ δὲ αἰσθητικόν, τὸ δὲ λογικόν.*

[346]) De mundi opif. c. 40: *αὐτίκα τῆς ἡμετέρας ψυχῆς τὸ δίχα τοῦ ἡγεμονικοῦ μέρος ἑπταχῆ σχίζεται, πρὸς πέντε αἰσθήσεις καὶ τὸ φωνητήριον ὄργανον καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸ γόνιμον.* Tomu odpovídá též sedm částí tělesných, jak dále ukazuje. — Leg. all. I, 4: *ψυχῆς γε μὴν τὸ ἄλογον ἑπταμερές, αἰσθήσεις πέντε καὶ φωνητήριον ὄργανον, καὶ τὸ διῆκον ἄχρι παραστατῶν, ὃ δὴ γόνιμόν ἐστιν.* — Qu. det. pot. ins. sol. c. 46: *τὸ ἄλογον τῆς ψυχῆς εἰς ἑπτὰ διανέμεται μοίρας· ὅρασιν, ὄσφρησιν, ἀκοήν, γεῦσιν, ἁφήν, λόγον, γόνιμον.* Aby přijal klassifikaci stoickou v části bezrozumé, k tomu zamlouvala se mu asi zvláště číslice sedmička, Židům posvátná. Srv. zvláště De mundi opif. c. 40 (počátek místa výše uvedeného): *ἐπεὶ δὲ ἐκ τῶν οὐρανίων τὰ ἐπίγεια ἤρτηται κατά τινα φυσικὴν συμπάθειαν, ὁ τῆς ἑβδομάδος λόγος ἄνωθεν ἀρξάμενος κατέβη καὶ πρὸς ἡμᾶς, τοῖς θνητοῖς γένεσιν ἐπιφοιτήσας.*

[347]) Literatura: Plotini Enneades. Rec. R. Volkmann 1883—84. — Procli Comment. in Platonis Timaeum. Rec. K. C. Schneider. — Kirchner

stotela. S Platonem vůbec souhlasí v tom, že i on věří v praeexistenci duše v krajinách nadsvětných a pozdější její vstoupení v tělo lidské. I podlé Plotina má duše úděl v idei života v také míře, že protivy jeho — smrti — v sebe přijmouti nemůže. V duši samé souhlasně s Platonem rozeznává část nesmrtelnou a smrtelnou, v této pak zase oba známé živly: *θυμός* a *ἐπιθυμία*. Taktéž užil rozrůznění Aristotelova duše lidské na výživnou, počitkovou a rozumovou, jakož se Aristotela též přidržuje v pozorování, které činil o pocitech smyslových, o představivosti, paměti, associaci představ, o žádostivosti, vůli atd. Oproti Stoikům a Epikurovcům počíná si kriticky, naproti jich materialismu a naturalismu klada jednostranný svůj theologický spiritualismus.

Jako v době Novoplatonské vůbec, tak zvláště u Plotina převládá v bádání filosofickém živel náboženský a mystický. Pojem duše je stále ve styk vzájemný uváděn s duší světovou. Pravé jsoucno náleží toliko ideám, jež prýštíce se z původního jedna čili dobra, rozumem božským jsou nazírány. Sestup od nich ke světu smyslnému sprostředkuje celá stupnice potencí metafysických, z nichž nejníže stojí a ve svět smyslný již zasahá duše světová. V ní mají duše jednotlivé původ a jsoucnost — čehož důkaz Plotinos spatřuje v sympathii, která všechny bytosti živé v jeden celek pojí — nejsou však v ní obsaženy jako části v celku, nýbrž duše světová přes veškerou individualisaci duší jednotlivých mohutností svou v každé z nich cele a jednotně je přítomna, neztrácejíc ničeho na samostatnosti a nezávislosti své. Poměr duše světové k duším jednotlivým dle Plotina nejlépe dá se znázorniti logickým poměrem rodu ke druhům. Jinde Plotinos povšechný názor svůj v tuto formu uvádí. Jedno čili dobro jakožto nejvyšší princip všeho jsoucna tvoří střed, kolem něhož obepjat je kruh rozumu (*νοῦς*) nehybný, jejž objímá pohybující se kruh duše světové; co dále mimo tento kruh se prostírá, náleží již temnému kraji nejsoucna [348]). Rozum (*νοῦς*) je sluncem všeho jsoucna, duše světová pak podobá se měsíci [349]).

§ 77. Duše lidská, v předbytování svém ve světě ideálném nemajíc zvláštnosti individuálné, jeví se býti nedílnou, ale vstoupivši v tělo lidské proniká jednotlivými jeho částmi a dle funkcí,

---

C. H.: Die Philosophie des Plotin (Halle 1854). — Richter A.: Neuplatonische Studien. Sv. 4: Die Psychologie des Plotin (Halle 1867).

348) Enn. IV, 4, 16 (Volk. II, 62, 19): *εἰ τἀγαθόν τις κατὰ κέντρον τάξειε, τὸν νοῦν κατὰ κύκλον ἀκίνητον, ψυχὴν δὲ κατὰ κύκλον κινούμενον ἂν τάξειε, κινούμενον δὲ τῇ ἐφέσει.*

349) Enn. V, 6, 4 (Volk. II, 225, 24): *καὶ οὖν ἀπεικαστέον τὸ μὲν φωτί, τὸ δὲ ἐφεξῆς ἡλίῳ, τὸ δὲ τρίτον τῷ σελήνης ἄστρῳ κομιζομένῳ τὸ φῶς παρ' ἡλίου. ψυχὴ μὲν γαρ ἐπακτὸν νοῦν ἔχει ἐπιχρωννύντα αὐτὴν νοερὰν οὖσαν, νοῦς δ' ἐν αὐτῷ οἰκεῖον ἔχει . . .*

jež zastává, též pojmově se odrůzňuje [350]). O prostorové dělitelnosti duše ovšem nemůže býti řeči, neboť duše je síla, nikoli velikost a v každém orgánu tělesném cele, jednotně a totožně působí [351]). Co do poměru duše k tělu vytýká Plotinos zřejmě, že nesmíme si představovati, jako by duše byla attributem substance tělesné neb v těle jako v nádobě uchovávána neb že by veslaři se podobala loď řídícímu, neb že by se k tělu jako celek k částem aneb naopak jako část k celku odnášela, neb že by formou těla byla — všechno to jsou názory nesprávné, a možno-li jakého srovnání vůbec užiti o poměru tomto, že lze duši na nejvýš srovnati se světlem, jež ve vzduchu bytuje a všemi prostorami se prostírá, majíc přes to vlastní podstatu a jsoucnost svou [352]).

Spojením s tělem lidským duše pozbývá původní, čisté povahy své, přibírajíc živel cizí, nový, takže celý náš život pozemský jeví se dvojitým, a zároveň vzniká úkol spojení toto rozloučiti a konečného sjednocení s pravým jsoucnem — s Bohem — docíliti.

Pojímání toto je významno a směrodatno též pro třídění Plotinovo jevů duševných, neboť na základě tom je mu dělidlem poměr, jejž zaujímá duše jednak k ideálnému onomu světu pravého jsoucna a na druhé straně k tělu, s nímž je spojena, a zjevům smyslným, kdežto u prostřed je poměr jí k sobě samé, jenž podmiňuje její sebezachování. Kladl-li Platon taký důraz na počátečnou existenci duševné bytosti ve světě ideálném, a jestliže Aristoteles nejvyšším stupněm vývoje jejího v těle lidském — *νοῦς ποιητικός* — opět ve styk s božstvem uvésti ji usiloval, spojuje Plotinos obé a líčí existenci duševnou ve všech třech stadiích. Duše lidská dle něho, jsouc jen částí duše světové a tedy původu věčného, vstupuje v tělo lidské, v něm se vyvíjí, aby konečně vrátila se zase ve svét ideálný. Proto i třídění jeho jevů duševných označuje vlastně jednotlivé stupně neb období tohoto vývoje. Rozeznává totiž: [353])

---

[350]) Enn. IV, 1, 1 (Volk. II, 3, 9): *νοῦς μὲν οὖν ἀεὶ ἀδιάκριτος καὶ οὐ μεριστός, ψυχὴ δὲ ἐκεῖ ἀδιάκριτος καὶ ἀμέριστος· ἔχει δὲ φύσιν μερίζεσθαι. καὶ γὰρ ὁ μερισμὸς αὐτῆς τὸ ἀποστῆναι καὶ ἐν σώματι γενέσθαι.*

[351]) Enn. IV, 2, 1 (Volk. II, 6, 16): (*ψυχὴ*) *μεριστὴ μέν, ὅτι ἐν πᾶσι μέρεσι τοῦ ἐν ᾧ ἐστιν, ἀμέριστος δέ, ὅτι ὅλη ἐν πᾶσι καὶ ἐν ὁτῳοῦν αὐτῶν ὅλη . . . ὥστε μεμερίσθαι καὶ μὴ μεμερίσθαι αὐ· μᾶλλον δὲ μὴ μεμερίσθαι αὐτήν.* Ibdm. IV, 8, 3 (Volk. II, 12, 29): *ἡ αὐτὴ δὲ πανταχοῦ ἔσται ἡ ὅλη μία καὶ ἡ αὐτὴ ἐν πολλοῖς ἅμα οὖσα.*

[352]) Enn. IV, 3, 20—23. Srv. zvláště 22 (Volk. II, 35): *ἆρ' οὖν οὕτω φατέον, ὅταν ψυχὴ σώματι παρῇ, παρεῖναι αὐτήν, ὡς τὸ πῦρ πάρεστι τῷ ἀέρι; καὶ γὰρ αὖ καὶ τοῦτο παρὸν οὐ πάρεστι καὶ δι' ὅλου παρὸν οὐδενὶ μίγνυται καὶ ἕστηκε μὲν αὐτό, ὁ δὲ παραῤῥεῖ· καὶ ὅταν ἔξω γένηται τοῦ ἐν ᾧ τὸ φῶς, ἀπῆλθεν οὐδὲν ἔχων . . . ὥστε ὀρθῶς ἔχειν καὶ ἐνταῦθα λέγειν ὡς ὁ ἀὴρ ἐν τῷ φωτί, ἤπερ τὸ φῶς ἐν τῷ ἀέρι.*

[353]) Enn. II, 9, 2 (Volk. I, 186, 19): *ψυχῆς δὲ ἡμῶν* (t. *θετέον*) *τὸ μὲν ἀεὶ πρὸς ἐκείνοις, τὸ δὲ πρὸς ταῦτα ἔχειν, τὸ δὲ ἐν μέσῳ*

1. duši v poměru k tělu — život vegetativný a smyslný,
2. duši myslící, jež spočívajíc na činnosti smyslové, je podrobena v úkonech svých vládě rozumu: *διάνοια* aneb *λογιστικόν*,
3. duši v čistotě původné, ideálné, rozum: *νοῦς*.

Přihlédněme nyní blíže k tomuto třídění.

§ 78. *a) Duše v poměru k tělu.*

Nejnižší tato funkce duševná přispívá jednak k utvoření a výživě bytosti živé, na druhé pak straně je principem pocitů a smyslového vnímání.

Dle toho rozeznávati je v ní dvě části podřadné:

1. *Φυτικόν*: život vegetativný záleží v pohybu, jímž duše na tělo působí, je vyživuje, k jeho vzrůstu přispívá aneb rozplozování podporuje. Činnosti zde podřaděné jsou tedy jako u Aristotela: *α) θρεπτικόν, β) αὐξητικόν, γ) φυτικόν* v užším smysle (plodivost) [354]).

2. *Αἰσθητικόν*: označuje život sensitivný, animálný, podobně jako u Aristotela. Plotinos však snaží se vřaditi sem jako část samostatnou cit — jehož od předešlých soustav, jak ukázáno, nedosti bylo dbáno — a mimo to hledí udržeti zde další třídění Platonovo na *θυμός* a *ἐπιθυμία*.

Cit vůbec — slast i strast — způsobuje dle Plotina spojení dvou substancí sobě protivných, těla a duše. Duše, objímajíc tělo, vtiskuje mu vlastní obraz svůj čili organisuje je dle podoby své. Je-li spojení obou ohroženo, je-li obava, že tělo pozbude obrazu duše, povstává bol, strast, kdežto slast a rozkoš nastupuje při představě, že obraz duše se v tělo zase vrací [355]).

I původ žádosti náleží této funkci duševné. Jen tělo oduševněné touží po něčem, žádá si čeho, nikoli pak duše sama v sobě, v čisté podstatě a ryzosti své. Tělo má potřeby, jimiž by žití své zachránilo, duše pak, dohlížejíc na ně mocí poznání svého, naléhá na vzdálení neb přiblížení se předmětu, ke kterému

---

τούτων. φύσεως γὰρ οὔσης μιᾶς ἐν δυνάμεσι πλείοσιν ὁτὲ μὲν τὴν πᾶσαν συμφέρεσθαι τῷ ἀρίστῳ αὐτῆς καὶ τοῦ ὄντος, ὁτὲ δὲ τὸ χεῖρον αὐτῆς καθελκυσθὲν συνεφελκύσασθαι τὸ μέσον. Ibdm. V, 3, 3 (Volk. II, 181, 25): *τοῦτο γὰρ (τὸ λογιζόμενον) ἡμεῖς· τὰ δὲ τοῦ νοῦ ἐνεργήματα ἄνωθεν οὕτως, ὡς τὰ ἐκ τῆς αἰσθήσεως κάτωθεν, τοῦτο ὄντες τὸ κύριον τῆς ψυχῆς, μέσον δυνάμεως διττῆς, χείρονος καὶ βελτίονος, χείρονος μὲν τῆς αἰσθήσεως, βελτίονος δὲ τοῦ νοῦ.*

[354]) Enn. IV, 3, 23 (Volk. II, 36, 28): *τοῦ δὲ φυτικοῦ αὖ καὶ αὐξητικοῦ καὶ θρεπτικοῦ μηδενὸς ἀπολειπομένου . . . ὃ γάρ τοι καὶ γεννᾷ καὶ τρέφει καὶ αὔξει, τοῦτο καὶ τούτων ἐπιθυμεῖν ἀνάγκη.*

[355]) Enn. IV, 4, 19 (Volk. II, 65, 19): *τοῦτο δὴ τὸ λεγόμενον ἡδονήν τε εἶναι καὶ ἀλγηδόνα, εἶναι μὲν ἀλγηδόνα γνῶσιν ἀπαγωγῆς σώματος ἰνδάλματος ψυχῆς στερισκομένου, ἡδονὴν δὲ γνῶσιν ζῴου, ἰνδάλματος ψυχῆς ἐν σώματι ἐναρμοζομένου πάλιν αὖ.*

žádostivost se nese. Sídlo činnosti této jsou játra [356]). Že vskutku tělo je vlastním podnětem různých žádostí, toho důkaz Plotinos spatřuje v tom, že nestejný je způsob žádostí dle různého stáří a změny poměrů životních. Dle toho, je-li člověk hoch, jinoch neb stařec, je-li zdráv neb churav, mění se i povaha žádostivosti [357]).

Se schopností žádostivou souvisí dále vášnivá (*θυμοειδές*), již Plotinos klade v krev neb srdce. Žádost i vášnivost můžeme pozorovati jako dvě síly z téhož podkladu, totiž sensitivné části duševné pochodící. Hněvivost, rozjitření, rozčilení jsou charakteristické znaky vášnivosti. I zde Plotinos ukazuje k souvislosti této funkce duševné s disposicí tělesnou. Upozorňuje, že intensita vášnivosti závisí na teplotě a jakosti krve, že v nemoci člověk spíše ve hněv a rozčilenost upadá, jakož i hladový spíše nežli nasycený je k hněvu nakloněn [358]). Že stromy hněvu nemají, snadno se tím vysvětluje, že není u nich k tomu tělesných podmínek — krve a žluči [359]).

Rovněž i smyslové vnímání (*αἴσθησις*) je podmíněno a umožněno toliko spojením těla a duše [360]). Duše sama o sobě nikdy by nejevila činnosti smyslové, jsouc si sama předmětem bezprostředného nazírání. Vnímání smyslové záleží v tom, že duše pojímá quality věcí smyslných, představujíc si formy jejich [361]). To však je možno toliko prostřednictvím třetího činitele — těla. Smyslový orgán je to, jenž formy předmětů vnějších v sebe přijímá — maje takto úkol trpný — a dále duši odevzdává, jež činně si je uvědomuje [362]). Tak smyslový vjem je v podstatě

---

356) Enn. IV, 4, 28 (Volk. II, 76, 17): . . .*ἔστω δὲ ὁ περὶ τὸ ἧπαρ τόπος τῆς ἐπιθυμίας ἀρχή, ὅτι τὸ φυτικὸν ἐκεῖ ἐνεργεῖ μάλιστα, ὃ τὸ ἴχνος τὸ ψυχικὸν τῷ ἥπατι καὶ τῷ σώματι παρέχει.*

357) Enn. IV, 4, 21 (Volk. II, 67, 32): *ὅτι δὲ τοῦτό ἐστι, περὶ ὃ ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιθυμίας, καὶ αἱ ἡλικίαι μαρτυροῦσιν αἱ διάφοροι. ἄλλαι γὰρ παίδων καὶ μειρακίων καὶ ἀνδρῶν αἱ σωματικαὶ ὑγιαινόντων τε καὶ νοσούντων τοῦ ἐπιθυμητικοῦ τοῦ αὐτοῦ ὄντος.*

358) Enn. IV, 4, 28 (Volk. II, 77, 7): . . . *πρὸς τὸ σωματικώτερον πάλιν αὖ καὶ πρὸς τὸ συνέχον τὴν τοῦ ζῴου σύστασιν τὰς ὀργὰς ἄν τις ἀνοίσειε.* Jednotlivé příklady rozvádí dále na místě tomto.

359) Enn. IV, 4, 28 (Volk. II. 78, 4): *τὸ δὲ τὰ δένδρα μὴ ἔχειν θυμόν, καίπερ τὸ φυτικὸν ἔχοντα, οὐ δεῖ θαυμάζειν. ἐπεὶ οὐθ' αἵματος οὐδὲ χολῆς αὐτοῖς μέτεστιν.*

360) Enn. IV, 4, 23 (Volk. II, 72, 7): *ἀλλ' ὅτι ψυχῆς ἐν σώματι καὶ διὰ σώματος ἡ αἴσθησις, δῆλον.*

361) Enn. IV, 4, 23 (Volk. II, 70, 16): *δεῖ δὴ θέσθαι, ὡς τὸ αἰσθάνεσθαι τῶν αἰσθητῶν ἐστι τῇ ψυχῇ ἢ τῷ ζῴῳ ἀντίληψις τὴν προσοῦσαν τοῖς σώμασι ποιότητα συνιείσης καὶ τὰ εἴδη αὐτῶν ἀποματτομένης.*

362) Enn. IV, 4, 23 (Volk. II, 71, 5): *οὐ τοίνυν δεῖ μόνα ταῦτα εἶναι, τὸ ἔξω καὶ τὴν ψυχήν· ἐπεὶ οὐδ' ἂν πάθοι. ἀλλὰ δεῖ τὸ πεισόμενον τρίτον εἶναι, τοῦτο δέ ἐστι τὸ τὴν μορφὴν δεξόμενον . . . δεκτικὸν ἅμα καὶ ἀπαγγελτικὸν ὑπάρχον, ἐπιτήδειον ὁμοιωθῆναι ἑκατέρῳ.* — Enn. IV, 4, 19 (Volk. II, 66, 16): *ἀλλ' οὖν τὴν αἴσθησιν αὐτὴν οὐκ ὀδύνην λεκτέον, ἀλλὰ γνῶσιν ὀδύνης· γνῶσιν δὲ οὖσαν ἀπαθῆ εἶναι, ἵνα γνῷ καὶ ὑγιῶς ἀπαγγείλῃ.*

samočinnost duševná, probuzená působením tělesné affekce, smysl pak podobá se nástroji, jehož duše užívá jako umělec objevujíc takto činnou povahu svou [363]).

Smyslové vnímání je doplňováno a zvyšováno činností představivou (*φανταστικόν*) [364]), s níž dále souvisí pamět (*μνήμη*), jež blízka jest i smyslovému vnímání i myšlení, od obou však různí se svou bytostí reproduktivnou. Při představivosti i paměti Plotinos rozeznával dvojí stránku: jednak funkce tyto obracejí se totiž ke smyslovým vjemům a uchovávají v povědomí představy jimi sprostředkované, jednak jsou povahy čistě duševné, čerpajíce látku svou z mohutnosti myslící a proměňujíce pomysly její (*νοήματα*) v představy (*φαντάσματα*). Pamět má na sobě nutný příznak časovosti, jehož je zbaveno čisté myšlení. Proto pamět nenáleží bytostem nad smyslnost povzneseným, jako Bohu, poněvadž tam i veškerá rozdílnost časová přestává [365]).

§ 79. *b*) *Duše myslící* (*διανοητικόν*).

Funkce tato, k předchozím přímo se pojící, záleží v uvažování, přemítání, vůbec v myšlení diskursivném. Podkladem přemítání tohoto jsou ovšem představy činností smyslovou, představivostí a pamětí uchráněné. Kladouc na ně měřítko rozumové, srovnává je s ideami věčnými (*τύποι*), rozumem člověku podávanými, a na základě tom činí soudy a závěrky. Různé stupně činnosti myslící Plotinos rozeznává hlavně dle místa, jež zaujímá mezi smyslovou a čistě rozumovou, čili dle toho, jak vzdálena jest od nejvyššího principu duševného, jenž je *νοῦς*. Nejníže stojí prosté mínění (*δόξα*), jež spůsobem náhodným z jednotlivých představ všeobecniny vytvořuje. *Διάνοια* v užším smysle je vyšší stupeň činnosti myslící. Dovede rozeznávati mezi pravdou a klamem i posuzovati (*ἐπικρίνειν*) vše, co pouhou smyslovou činností bylo nám podáno. Důvody, které podává (*λόγοι* aneb *ἀποδείξεις*) zabezpečují platnost a nezvratnost poznatků nabytých. Výsledek její je *κατανόησις* nebo *πίστις*, nejvyšší to stupeň jistoty vědné, poskytující nám nezvratné přesvědčení [366]).

---

[363]) Enn. IV, 3, 26 (Volk. II, 39, 31): ... *ἵνα κατὰ μὲν τὸν τεχνίτην ἡ ψυχὴ ᾖ ἐν τῷ αἰσθάνεσθαι, κατὰ δὲ τὸ ὄργανον τὸ σῶμα, τοῦ μὲν σώματος πάσχοντος καὶ ὑπηρετοῦντος, τῆς δὲ ψυχῆς παραδεχομένης τὴν τύπωσιν τὴν τοῦ σώματος ἢ τὴν διὰ τοῦ σώματος* ...

[364]) Enn. IV, 3, 29 (Volk. II, 44, 12): *τοῦτο (τὸ φανταστικὸν) γάρ ἐστιν, εἰς ὃ λήγει ἡ αἴσθησις, καὶ μηκέτι οὔσης τούτῳ πάρεστι τὸ ὅραμα.*

[365]) Enn. IV, 3, 25—32: Plotinos podává mnoho zajímavých a poučných podrobností, vysvětlujících vztah mezi smyslovým vnímáním, představivostí, pamětí a myšlením.

[366]) Enn. I, 1, 9.

§ 80. *c) Rozum* (*νοῦς*).

Rozumu dosíci je konečný úkol vší poznávavosti naší [367]). Je pak rozumné vědění Plotinovi klidné, nehybné pohlížení na odvěké ideje. Snaha za rozumem není ještě rozumností, a právě tento rozdíl byl Plotinovi vodítkem při těchto jeho vývodech. *Διάνοια* měla na sobě ještě stopy živlu smyslného, ježto na základě smyslového vnímání vytvořila své poznatky, ale *σοφία*, jež je příznakem rozumu, je vždy čisté pohlížení na ideje (*θεωρία*). Činnost tato pravdy nepoznává, nýbrž pravda jest jí nerozlučným majetkem, a není-li pravdy v ní, pak vůbec pravdy není [368]). Toto čisté myšlení rozumové děje se beze vší reflexe a nepotřebuje mluvy ni pojmů ke svému vyjádření. V poznání tom podmět s předmětem myšlení v jedno spadá, rozum, mysle sebe sama, objímá vědomím svým vše jsoucno ideálné, poněvadž toto je mu immanentní [369]). Faktum toto je zároveň zárukou naprostou nezvratné pravdy a nemožnosti omylu. Na zemi ovšem je člověk tělem upoután a jen zřídka může povznésti se k čistému pohlížení na ideje — v exstasi. Po smrti však vrací se duše v původní svůj stav a i v životě pozemském jen nižší část její zasahá do světa smyslného, kdežto rozumná činnost je stále ve spojení s rozumem božským [370]).

V naznačeném třídění Plotinově je dělidlem rozpor mezi duchem a hmotou, mezi vším, co podklad hmotný má, a čistým, ideálným, absolutným jsoucnem duševným. Jako rozpor ten

---

[367]) Enn. I, 3, 4 (Volk. I, 60, 10): *παύσασα δὲ τῆς περὶ τὸ αἰσθητὸν πλάνης ἐνιδρύει τῷ νοητῷ κἀκεῖ τὴν πραγματείαν ἔχει, τὸ ψεῦδος ἀφεῖσα, ἐν τῷ λεγομένῳ ἀληθείας πεδίῳ τὴν ψυχὴν τρέφουσα, τῇ διαιρέσει τῇ Πλάτωνος χρωμένη μὲν καὶ εἰς διάκρισιν τῶν εἰδῶν.*

[368]) Enn. V, 5, 1 (Volk. II, 208, 12): *διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐν ταῖς αἰσθήσεσιν, οἶμαι, οὐκ ἔνεστιν ἀλήθεια, ἀλλὰ δόξα, ὅτι παραδεχομένη καὶ διὰ τοῦτο δόξα οὖσα, ἄλλο παραδέχεται ἄλλου ὄντος ἐκείνου, ἐξ οὗ τοῦτο, ὃ παραδέχεται, ἔχει. εἰ οὖν μὴ ἀλήθεια ἐν τῷ νῷ, οὗτος μὲν ὁ τοιοῦτος νοῦς οὔτε ἀλήθεια ἔσται οὔτε ἀληθείᾳ νοῦς οὔτε ὅλως νοῦς ἔσται. ἀλλ' οὐδὲ ἄλλοθί που ἡ ἀλήθεια ἔσται.*

[369]) Enn. V, 3, 10. — Ibdm. 3 (Volk. II, 181, 2): *ἀλλὰ διὰ τί οὐ τούτῳ τῷ μέρει δόντες τὸ νοεῖν ἑαυτὸ ἀπαλλαξόμεθα; ἢ ὅτι ἔδομεν αὐτῷ τὰ ἔξω σκοπεῖσθαι καὶ πυλυπραγμονεῖν, νῷ δὲ ἀξιοῦμεν ὑπάρχειν τὰ αὐτοῦ καὶ τὰ ἐν αὐτῷ σκοπεῖσθαι.*

[370]) Enn. VI, 7, 5 (Volk. II, 431, 29): *οὐ γὰρ ἐξίσταται τοῦ νοητοῦ (ἡ θειοτέρα ψυχή), ἀλλὰ συναψαμένη οἷον ἐκκρεμαμένην ἔχει τὴν κάτω, συμμίξασα ἑαυτὴν λόγῳ πρὸς λόγον.* — Enn. IV, 8, 8 (Volk. II, 152, 7): *οὐ πᾶσα οὐδ' ἡ ἡμετέρα ψυχὴ ἔδυ, ἀλλ' ἔστι τι αὐτῆς ἐν τῷ νοητῷ ἀεί· τὸ δ' ἐν τῷ αἰσθητῷ.* — Enn. IV, 3, 12 (Volk. II, 24, 18) dovolává se známých veršů homerských: *ἔφθασαν μὲν μέχρι γῆς* (t. *αἱ ψυχαί*), *κάρα δὲ αὐταῖς ἐστήρικται ὑπεράνω τοῦ οὐρανοῦ.* — Enn. V, 3, 4 (Volk. II. 182, 17) je líčen byt čistě rozumný, kde se člověk ani již necítí *ὡς ἄνθρωπον ἔτι, ἀλλὰ παντελῶς ἄλλον γενόμενον καὶ συναρπάσαντα ἑαυτὸν εἰς τὸ ἄνω μόνον ἐφέλκοντα τὸ τῆς ψυχῆς ἄμεινον, ὃ καὶ δύναται μόνον πτεροῦσθαι πρὸς νόησιν.*

v celém světě se ukazuje, tak jej Plotinos i v duchu lidském vyznačil.

§ *81.* Z nástupců Plotinových Proklos na několika místech důrazně dotvrzuje třídění Aristotelské jevů duševných na poznávavost a snaživost [371]).

* * *

§ *82.* V různých pokusech pozdějších všude vystupuje patrná snaha v popředí umělou kombinací jednotlivé soustavy filosofické po této stránce ve shodu uvésti. Tak Filoponos rozeznává myslící část duše nesmrtelnou a naproti ní bezrozumou část žádostivou (*ἄλογος*) a vegetativnou (*φυτική*), jež obě zároveň s tělem záhubě jsou podrobeny. S tímto tříděním však slučuje Aristotelovo rozeznávání poznávavosti a vůle [372]).

Klemens Alexandrijský, chtěje jakési dekady duševné docíliti, rozeznával osm mohutností duševných ve shodě se Stoiky, ale mimo to ještě tělo a duši samy zvláště zase čítal [373]). Podobného způsobu pokusy nalézáme též u Řehoře z Nyssy, Laktancia, Nemesia, sv. Augustina, Hugona St. Viktorského a j. [374]). U myslitelů těchto, ač třídění samo žádných nových názorů nevykazuje, s větším důrazem přihlíží se k poměru jednotlivých částí k jednotnému celku života duševného.

---

[371]) In Tim. 226 E: *ἀλλ' ἐπειδὴ διττόν ἐστιν ἐνεργείας εἶδος ἐν ψυχῇ, τό τε γνωστικὸν λέγω καὶ τὸ κινητικόν, ἰδίᾳ μὲν περὶ τῆς κινητικῆς, ἰδίᾳ δὲ περὶ τῆς γνωστικῆς ποιήσεται τὸν λόγον.* — Ibdm. 231 E: *τὰς τῆς ψυχῆς ἐνεργείας διείλομεν διχῇ τὴν πρώτην, εἴς τε τὰς κινητικὰς καὶ τὰς γνωστικάς. ἀμφότεραι γὰρ τῇ ψυχῇ προσήκουσιν.* — In rempubl. 416: *καὶ ὄρεξίς ἐστιν ἐν τῇ λογικῇ ψυχῇ καὶ γνῶσις.*

[372]) Siebeck na str. 513 (G. d. Psych. I, 2) podává tento nástin třídění Filoponova:

A.		B.		
Λογικαί		*Ἄλογοι*		
a)	*b)*	*a)*	*b)*	*c)*
ὀρεκτικαί (ζωτικαί)	*γνωστικαί*	*ὀρεκτικαί*	*γνωστικαί*	*φυτικαί*
α) βούλησις	*α) δόξα*	*α) θυμός*	*α) αἴσθησις*	*α) θρεπτική*
β) προαίρεσις	*β) διάνοια*	*β) ἐπιθυμία*	*β) φαντασία*	*β) αὐξητική*
	γ) νοῦς			*γ) γεννητική*

[373]) Klem. Alex. Strom. II, p. 455 (c. 50): *τοῦτ' οἶμαι τὸ κατὰ θεὸν ἀληθινὸν καὶ δίκαιον μέτρον, ᾧ μετρεῖται τὰ μετρούμενα, ἡ τὸν ἄνθρωπον συνέχουσα δεκάς, ἣν ἐπὶ κεφαλαίων τὰ προειρημένα τρία ἐδήλωσεν μέτρα· εἴη δ' ἂν σῶμά τε καὶ ψυχὴ αἵ τε πέντε αἰσθήσεις καὶ τὸ φωνητικὸν καὶ σπερματικὸν καὶ τὸ διανοητικὸν ἢ ὅπως καὶ βούλει καλεῖν.*

[374]) Sr. Siebeck G. d. Psych. I, 2 str. 369, 399, 420, 386 a j.

Ad Minucii Felicis Octavium.

Scripsit **Eduardus Svoboda.**

XXI. 7. 'homo igitur utique qui fugit, homo utique qui latuit, et pater hominis et natus ex homine: Terrae enim vel Caeli filius, quod apud Italos esset ignotis parentibus proditus, ut in hodiernum inopinato visos caelo missos, ignobiles et ignotos terrae filios nominamus!'

In hac codicis scriptura nihil aliud offendit, nisi quod nomen matris (Terrae) et patris (Caeli) vocula 'vel' disiungitur, cuius loco particulam copulativam exspectes; qua de causa Usener editionem principem secutus, quae 'et' habet, iure hanc particulam revocavit coniciens 'Terrae enim et Caeli filius'. ceterum codicis scriptura, quae optimum praebet sensum, non est vexanda, praeterquam quod post 'filius' supplenda est 'fuit' copula, quae ob antecedentem vocem 'filius' compendiose scriptam (fľ) facile excidere potuit. contra Dombart (Blätter für das bayer. Gymnasialschulwesen, IX. pag. 285. sq.) post 'homo' 'fuit', ubi non requiritur, atque post 'filius' verbum 'habitus est' supplet; sed e re palaeographica parum probabile est tale quid excidisse. quod si de mea sententia legitur: 'Terrae enim et Caeli filius fuit, quod apud Italos esset ignotis parentibus proditus; ut in hodiernum ...', omnia quam artissime inter se cohaerent atque orationis sensus fit aptissimus, qui est hic: 'Saturnus homo tantummodo, minime vero deus habendus est, quamquam Terrae (γῆς) et Caeli (οὐρανοῦ) filius fuit; Terrae enim filius dicitur, quia apud Italos memoriae traditum est eum ignotis parentibus fuisse, Caeli filius, quia inopinato in Italiam advenit.' hoc loco igitur Minucius per breviloquentiam fit aliquantum obscurus. porro 'Terrae' principem locum in enuntiato obtinet, quia sequentia: 'quod . . . esset ignotis parentibus proditus' ad 'Terrae . . . filius' modo referuntur, ita ut 'et Caeli' quasi per parenthesin adiectum esse appareat, quasi hoc attributum nullius momenti sit. itaque collocatione illa 'Terrae enim et Caeli filius', cuius loco exspectes 'Caeli enim et Terrae filius' concinnitas orationis servatur eiusque vis augetur. verba, quae sequuntur, 'ut in hodiernum inopinato visos . . . nominamus' cum antecedentibus non tam arte cohaerent. idcirco signum commatis post 'proditus' in signum puncti et commatis (;) mutaverim. coniunctivus autem 'esset proditus' per attractionem modorum positus est; etenim verbum dicendi 'proditus' = 'memoriae traditus' constructionem acc. cum inf. aut orationis obliquae coniunctivum regit. sane frequens est hic usus coniunctivi in enuntiatis, quae a particula quod exordiuntur. alii alia de hoc loco statuerunt, velut Usener l. l. coniecit: 'terrae

enim et caeli filius, quod apud Italos esset ignotis parentibus, proditur.' quod linguae Latinae legibus repugnat, cum neque coniunctivus neque imperfectum verbi 'esset' hoc loco sit legitimum. Baehrens in partes vocans Lact. I. D. I, 11: 'terrae autem (filium dictum), quod ignotis parentibus natos terrae filios nominemus' temere ausus est edere: 'Terrae enim vel Caeli filius, quod apud Italos esset ignotis parentibus proditus vel repentino advenisset, est dictus; ut in hodiernum cet.' sane hoc est textum interpolando corrumpere, minime vero corrigere. iniuria enim offensioni est viro docto, quod non additur, cur veteres Saturnum Caeli filium putaverint, quia hoc ex verbis 'ut in hodiernum inopinato visos caelo missos ... nominamus' additis adsumere licet. Minucius autem totus est in eo, ut demonstret, Saturnum hominem, non deum fuisse. qua de causa de caelesti eius origine uberius non loquitur et verba 'vel Caeli' voci 'Terrae' postponit, quasi sint levioris momenti, ad quae sequentia 'quod apud Italos esset i. p. proditus' non referantur. itaque oratio non manca est, ut putat vir doctus (cf. pag. XXII. seq. praef.), neque quicquam e Tertulliano complendum. porro 'proditus' hoc loco non est 'natus', ut Baehrens opinatur; nam obstant huic interpretationi inprimis voces 'apud Italos', quae locum plane alienum habent, neque intellegitur, quomodo verborum ordo ita a librariis mutari potuerit. apud Cretenses natum esse Saturnum, non apud Italos paullo ante (XXI. 5) verbis 'is itaque Saturnus Creta profugus Italiam ... accesserat' significatur. Koch (cf. Mus. Rhen. 1873, p. 615. sq.) coll. Tert. Apol. 10. coniecit: 'quod a. I. essent ignoti parentes eius'; quem secutus Cornelissen edidit: 'Terrae enim et Caeli filius, quod a. I. essent ignoti parentes eius, proditur, ut in hodiernum cet.' Léonard idem in textum recepit.

XXI. 12. 'unde manifestum est homines illos fuisse, quos et natos legimus et mortuos scimus. † et despicis Isidis ad hirundinem, sistrum, et ad sparsis membris inanem tui Serapidis sive Osiris tumulum.'

Verba 'et despicis Isidis ad hirundinem ... tumulum' partim corrupta ex alio loco huc invecta esse primus acute perspexit Vahlen, qui ea post verba 'haec tamen Aegyptia quondam nunc et Romana sacra sunt' (cap. 22. 2.) transponenda et sic corrigenda censet: 'et desipias Isidis ad hirundinem cet. h. e. et licet tibi iam desipere (cf. 24. 5.: in ista desipere) ad Isidis hirundinem, sistrum, sive ad ea quae ad Isidis cultum pertinent.' contra Baehrens verba illa additamenti fragmentum esse putat, quod lector Christianus in margine ex alio scriptore ad sequentem de Iside narrationem adiecit, quorum genuina forma fortasse haec erat: '... Isidis ad hirundinem et de spicis sistrum et ad sparsis membris inanem sive S. sive O. tumulum.' propterea ut suspecta uncis

eadem inclusit. egomet enuntiatum illud a Minucio non abiudicandum esse censeo, quippe quod transpositum, ut Vahlen statuit, sensum praebeat optimum egregieque quadret in nexum sententiarum. nam Octavius et Caecilius, ut ex verbis cap. 4. 5. apparet, in petrarum obicibus ad tutelam balnearum iactis et in altum procurrentibus resederunt, unde simulacrum Serapidis cap. 2. 4. commemoratum conspicere poterant. iam vero ante disputationem incohatam Octavius (cf. 3. 1) vehementer vituperaverat, quod Caecilius illo simulacro Serapidis denotato manum ori admovens osculum labiis impresserat ipsum et Minucium infamiae incusans. iterum igitur, postquam initio capitis XXII. mysteria Aegyptia illusit, carpit adversarium verbis illis, quorum genuina forma de mea quidem sententia haec erat: 'velut et tu dispicis Isidis ad hirundinem, sistrum, et ad inanem tui Serapidis sive Osiris tumulum.' Caecilius enim revera d i s p i c e r e (šilhati po něčem) potuit ad inanem Serapidis tumulum, quod est Graecorum *κενοτάφιον*, quia ipsi in altis saxis residenti Serapidis simulacrum ante oculos versabatur Isidis attributis, hirundine et sistro, ornatum; quo perperam intellecto librarius quidam verba 'sparsis membris' in textum inseruit. 'dispicis' etiam editio princeps exhibet; 'dispersis' pro 'ad sparsis' Meursius coniecit. 'de spicis', Isidis attributo, hoc loco sermo non est. apte autem verbis cap. 22. 2. 'haec tamen Aegyptia quondam nunc et Romana sacra sunt', quibus populus Romanus in universum vituperatur, ea iunguntur, quibus Caecilius solus carpitur: 'velut et tu dispicis Isidis ad hirundinem, sistrum, et ad inanem tui Serapidis sive Osiris tumulum.'

XXII. 1. 'considera denique sacra ipsa et i p s a mysteria: invenies exitus tristes, f a t a et funera et luctus atque planctus miserorum deorum.'

'ipsa' ante 'mysteria', quod plane abundat, iure delet Balduinus proponens 'sacra ipsa et mysteria.' pari modo substantivum f a t a simpliciter positum hoc loco, ubi sola tristia enumerantur, offensioni est, quippe quod sensum aptum non praebeat; proinde deleatur, quo facto oratio efficitur tripertita Minucio admodum adamata, cum l u c t u s et p l a n c t u s substantiva per copulam a t q u e in unam notionem coalescant. quae cum ita sint, ausim conicere: 'invenies exitus tristes, funera, luctus atque planctus miserorum deorum.'

XXII. 2. 'Ceres facibus accensis et serpente circumdata errore subreptam et corruptam Liberam anxia et sollicita vestigat: haec sunt Eleusinia.'

Codex 'circumdata' exhibet, 'circumlata' editio princeps. equidem putaverim 'circumdata' ortum esse ex 'circumducta' compendiose exarato (circumdũta). nam virgula compendii facile excidere potuit, litterae autem *u* et *a* saepenumero confunduntur.

porro particula copulativa 'et' iniuria in textum addita, ut participia 'accensis' et 'circumdata' iungerentur, delenda est. legendum igitur propono: 'Ceres facibus accensis serpente circumducta errore subreptam et corruptam Liberam anxia et sollicita vestigat: h. s. Eleusinia.' contra Maehly l. l. legendum suspicatur: 'et a serpente curru vecta inter flores subreptam . . . Liberam vestigat.' quod textum est interpolari, non corrigere. Baehrens autem pari modo textum interpolatus est, cum edidit: 'Ceres facibus accensis et serpente c u r r u i i u n c t a E r e b o subreptam et corruptam Liberam cet.' Cornelissen denique legit: 'Ceres . . . et serpente . . . circumlata errore cet.' post 'serpente' lacunae signum ponens, quam C. Zangenmeister (cf. Deutsche Litteraturzeitung 1883, Nro. 16., pag. 553—555.) verbo 'vehente' explere malit, ipse autem Cornelissen verbis 'currui iuncta vago.'

O výrazích doplňkových s hlavním zřetelem k instrumentalu doplňkovému.

Napsal **Jaroslav Hruška.**

(Dokončení.)

světiti s instr. subst.: Brzieczlaw aſſewerus hoſpodarzem yeho potwrdichu k tomu opatem ſwietichu Hrad. 16^{b}. 15.

usazenu býti s instr. subst.: Telemachus byl usazen králem Troj. 519.

ustanoviti s instr. subst.: kdo ho podkomořím ustanoví Tov. 24 — leč by koho jiného na miestě svém správcí ustanovil Všeh. II. 1.

ustaviti s instr. subst.: svým čiešníkem jej ustavi PalLobk. J^{2}, 48. 14 — biskupem jej ustavuje ŠtV 85. 222.

voliti s instr. subst.: wita opatem wolichu Pass. 316 — jej po otci knězem zvolichu Dal. 25. 15 — biskupem Ondřěje zvolichu t. 75. 7 — wzwolichu gey ſluzebnykem vſſwateho petra kanownykem Hrad. 3^{b}. 8 — wzwolichu gey czſnym paſtyrzem t. 16^{b}. 13 — swateho prokopa opatem wzwoli t. 9^{a}. 5 — y mye, nebozzatko, zwolyl z dywokych zwyerzat czlowiekem zz zydowſtwa ſtworzenym ſtanem, z pohanſtwa ſwyetlym krzeſtyanem Roudn. 1400 — ſobye matkuu wzwolyl geſt czyſtu pannu Št. uč. 43^{a}. 1 — wyecz tak nezwole mye kralem protaku nezrodu AlxV 178 — wzwolychu ho ſudczy ſſobye t. 9^{a}. 8 — wzwolychu ſyna maxen-

czowa cieſarzem Kat. 146 — Přemysla knížetem volili Pass. 3 tisk. M.;

s předl. *za*: az yeho rzimſka knyezata ſobie za wlaſcziebo radcy woliwſſe Pass. 384 — svého vraha sobě za kněz zvolichu Dal. 99. 2 — kdyz gyey buoh zwolyty raczyl sobye za pyeſtuna czneho od dawnych leth za wyerneho Vít. 23ª. 265 — ez yu yaſnu katherynu chczi ſobie zachot wzwolyti Kat. 1024;

v: zey ny w ſyny wzwolil Št. uč. 30ª. 1 — neb geſt gyſtye wzwolil ny wſyny t. 29ᵇ. 1 — ya ſem tie wzwolýl w chot Brig.₂ 2ᵇ.

volenu býti s instr. subst.: ſwati donat biſkupem wolen Pass. 422 — swati felix papezem wolen y koronowan t. 376 — ſwaty matyeg apoſtolem wolen Živ. Kr. 4ᵇ — Antenor byl zvolen poslem k Řekům Troj. 426.

čstíti s příd. ak.: kněz i mrtva Jiříka jě sě ctíti Dal. 62. 29;

s instr. subst.: gyz on geho nectieſſe ſwym ſynem OtcA 330ᵇ;

s předl.: nech tě ctí za bohyni Čel. 89.

držěti s příd. ak.: a dyrzie prziede mnu wſſie me nedoſtatky napſani Pass. 381 — ano mie podprahem drzy ſwazana OtcA 427ª.

jmieti s ak. příd.: ya toho dyabla yuz ſwazana mā Pass. 457 — proty prahu klanyegy hlawu aby gy myely zdrawu DalC 28 — ty lydye welmy wyerny byechu wsse sbozie obeczno gmyegyechu t. 11 — lépe jest dědinu pustu jmieti Dal. 92. 13 — radugie ſye azpiewagye giz ſwu zadoſt pllnu gmagye Hrad. 71ª. 17 — tyto rzieczy gmyegmy czyely t. 74ª. 8 — ſynu bozy . . . myey mu duſſy poruczenu Vít. 37ª. 186 — ale buoh nechcze was ſobie rowny mieti Adam a Eva — yakz chczeſs miloſtiwa kſobie Boha mieti NR 1106 — mieg ſwu myſl wzdy hotowu t. 1352 — a mage duſſy vczynyenu k obrazu bozyemu Št. uč. př. 3ᵇ. 2 — gmaſſ mye kewſemu hotowu Kat. 3242 — mecz ſweho ſkruſſenie mieyg hotow OtcA 372ª — a ten bude blahoſlaweny genz gma gy pſanu t. 387ª — kterym czynem muoz gmieti czlowiek myſl pokornu OtcA 271ᵇ — svobodné a nevázané nás míti chtějí Lab. 63. 4 — svobodné chce míti Pán Bůh dítky své t. 44. 1.

Dodatek k příkl.: gynych, myſtrze, puſſek gmas pyln kram Mast. 200 — Srovn.: Hyn gych u meho myſtra plyn kram gmate t. 233.[1])

Se subst. instr.: kanovníci ho rádi biſkupem jmiechu Dal. 49. 33 (biskupem učinichu J.) — tu ſu andyela wuodcy gmyeli Pass. 353 — toho gſſem gmyel tey dyedynye, zprawczy(u) Rožmb. 121 (oba příkl. neurčité) — tehda hrazſky komornyk

[1]) Viz Skladba adjektiva českého, zvláště staročeského. J. Gebauer Fil. l. roč. XIII. str. 412.

gma toho kragie od vrzada komornyk ſobu towarziſſem t. 48 — jehož má pánem Št. uč. 289 — raději sě chci s českú sedlkú sníti, než césařovnu německú ženú jmieti Dal. Lobk. 41. 22 — Bořivoje knížetem míti Háj.

Srov. kasiterom je imamь LeontM — mene majuči sobi pryjatełem Act. 2. 185 M.

S ak. subst.: neb ſem wezde boha pomocznyka gmiel Pass. 424 — mam pomocznyka ducha ſwateho t. 285 — conſtantina cieſarzie proti ſobie welikeho neprzietele gmyel Pass. 388 — proto mne ſobie zenycha nedoſtoyna gmyeti ona Kat. 798 — aby každý Bohu oddaný jej toliko jediného Boha měl a znal Lab. 44. 1.

Nejistý příkl.: Ay kak tu pannu ſwatu gyne panný ſwate przyklad mohu gmieti OtcA 456ᵃ.

Předložky: za. Příd. však's ty mě jměl za věrného, Kochana za nevěrného Dal. 36. 35 — a viec ny mužie budú za robotné jmieti t. 10. 64 — páni počěchu mu za zlé jmieti t. 44. 47 — acz ſu gy mnozy y zaneſmyſlnu gmiely OtcA 456ᵃ — a protoz gyz ano gy wſſychny zamudru gmagy t. 456ᵇ.

Subst.: maſſli tito muky ſobie za hodowanye Pass. 430 — ale tye nechc my za pana any za cieſarzie miety t. 283 — ay tot iaz yehozto za boha miegieſte t. 392 — bychom byly pně za král jměly Dal. 55. 67 — chczem muzye zahoſpodu gmyety DalC 16 — awlaſtu zaknyeznu gmyechu DalC 29 — jmaj za bóh výra ušatého Dal. 23. 14 — za přietel jmieše vraha svého t. 96. 11 — drbíte za kněz silného mužě jmieti t. 4. 14 — by dievka toho za muž jměla t. 13. 21 — budes yana mne mieſto ſobie zaſſyna gmietí Hrad 92ᵇ. 5 — tehdy czrt ma to ſobie yako za znamenye Št. uč. 9ᵃ. 2 — nadlydmi mocz tobie dana aby tie mieli zapana NR 1462 — ze potworu za buoh gmaſs OtcA 406ᵇ.

u: a ty země u věně jmieše Dal. 94. 21.

miesto: miesto boha gyey gmyegyechu Kat. 15.

jmieti sě s nom. příd.: rozkaza aby ſye hotowy gmyely AlxV 418 — raczte ſye, weczye, hotowi gmiety Hrad. 78ᵇ. 5.

s předl.: ten ſye za ſczaſtneho gmiegieſſe Pass. 332 — a za krzeſtanku ſie gma t. 347.

mieniti s instr. subst.: vſlyſſaw to pylat, ze gyey obecz ſynem boyym myeny Vít. 52ᵇ. 439;

s akk. subst.: ten hrnecz dyabel kalich mienyeſſe Pass. 434.

mnieti s akk. příd.: tak yez yeho bratrzie gyz vmrla mnyechu Pass. 415 — ta panyu mnyecz naboznyczku Hrad 104ᵇ. 4 — plakaſſe neb (ho) wzata mnyeſſe t. 29ᵇ. 13 — quia sublatum estimabat quem querebat 239ᵇ. 2 — ayuz mny take zaczyelo zhrobu twe wynato tielo t. 42ᵃ — nunc insuper corpus tuum

sublatum existimat 246ᵃ. 2 — neb gehoz ſmrti zielela toho otneſſena mnyela t. 29ᵇ. 15;

ny czo tak hrozneho mnyeſſe yehoz by ſye lekla Hrad. 30ᵃ. 12;

s instr. příd.: gehoz geſt nepoznala ale praczným mniecz . . OtcA 467ᵇ;

s instr. subst.: dyabla apolona gmyeſe gehoz prawim bohem mnyeſe Jiří brň. 1. 7;

s ak. subst.: bludis acz tak zahradnyka gho mnys Hrad. 43ᵇ. 15 — sed tu in hoc erras dum sic eum hortulanum existimas 246ᵇ. 2 — že jej ne člověka, ale diabla mniechu Dal. 64. 24 — ona zahradnika mnyeczy weczye Hrad 43ᵃ. 7 — at illa existimans, quia hortulanus esset, dixit — mnyſſe geho poſla ſprawedlyweho OtcA 347ᵇ.

mnieti sě s partp.: mniš sě kúpě u Vltavě? Dal. 50. 33 — byl by velmi viecze mdlegý gimſto zie mnyel za (= jsa) chzilegý AlxB 4ᵃ. 28. Později za ně infin.: giſtue ruku acz geſt blud gmyela, ze ſye bluditi nemnyela Hrad 45ᵃ. 13;

s nom. příd.: mný ſie nanyzſſy wſſiech lydý OtcB 289ᵃ;

s ak. m. nom. příd.: Jozef nedostojna se mně Kruml. 17ᵃ;

s instr. příd.: věčšie sě žáby tehdy ctnějšími mniechu Dal. 55. 45 — gynochowe geſto mnyecz ſe mdlymy Št. uč. 42ᵃ. 1.

rozuměti s instr. subst.: lichým bobem móžem ty rozuměti ŠtV 263 — móžem take chlebem všicku potřebu tělestú rozuměti Št. uč. 55. 6.

pohřiešiti sě s nom. příd.: ona wecze a proto ez ſie hrzieſſna pohry Pass. 451.

súditi s instr. příd.: blazen jest, ktož cizozemcě dobrým súdí Dal. 21. 47.

súditi sě s ak. příd.: kto [illegible] aby se hodna [illegible] [illegible] Hus 1. 463.

číti s partp.: [illegible] na [illegible] [illegible] [illegible] Pass. 463.

číti sě s nom. příd.: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible];

s ak.: člověk čije sě zaslúženna Kruml. 230ᵃ 6.

spatřiti s ak. příd.: kterež jsem prvé pokojné spala spatřil [illegible]

spatřovati [illegible] s nom. příd.: [illegible] [illegible] [illegible] spatřuy a [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

uhlédati s ak. příd.: [illegible] [illegible] [illegible] nábožně sporá- [illegible] a [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] s partp.: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] v [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Dal. [illegible] — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Pass. [illegible]

s ak. příd.: ano to napſano widyety Pass. 368 — newidıel ſem prawedlneho otſtupena ŽW 36. 25 — widiela twe nohy hrzıebymy kkrzızy przıpaty s rukama krutnye rozpaty Hrad 42ª. 9 — ıehoz wıdıs otſuzena atu ſmrtíu vmorzena t. 58ᵇ. 15 — awſak ſye czoz toz tıeſıeſe neb mrtwa widieti mnyeſſe t. 30ª. 2 — ſynu muoy, kako tye wyzy welmy hubena Vít. 50ᵇ. 285 — ten jest ten kostel, ale pust vídal DalZeb 35. 30 — a zenu mene opatrnu a rychlu k nachylenie wida Ed. a Eva.

Slož. tvar: wıdıte mye nedoſtoyneho . . . nedoſtoyen ſem brzıemene toho Hrad 16ᵇ. 3 — wydıech dyabla potupeneho, wrazedlnyka zabyteho, wydyech krzyz ſwaty roſtuce Margar. 360 — a ještě jej takového vidúce Všeh. II. 16. 3 — tlumočník můj zděšeného mne vida Lab. 10. 3 — a vidím jej tlustého a tučného t. 10. 6 — kterýž radostí mne zděšeného vida t. 33. 2 — všecky je téměř novinou tou zděšené vidím t. 12. 2.

Se subst. instr.: tak zaloſtywu matku mie widuce Pass. 327 — dyewku gy wyzy, matku gy czyny Krist₂ 5ª (oba příkl. neurč.)

viděti sě s nom. příd.: chromyt, nyemy, ſlepy ſye wydyechu Vít. 39ª. 330 (může býti i ak.) — potom kdyz wydıeſſe ſıe vſtawicz OtcA 419ᵇ;

ak. m. nom.: když sě vidí křesťan obklíčena Kruml 314ᵇ G;

s nom. subst.: ktoz ten puoſt przieſtupẏ zradcze bozẏ wydẏ ſie OtcA 123ª.

viděnu býti s nom. příd.: aby gen ſamy byly mudrzy wydyeny Št. uč. 2 předml. 2ª. 2 — aby nebyl nepoſluſſnẏ wydien OtcA 304ᵇ.

znamenati s ak. subst.: ten znamenav Soběslava mužě udatného, počě sě k ňemu dobřě jmieti Dal. 69. 2.

znamenávati sě s nom. subst.: Gabryel genz ſye bozye ſyla znamenawa Krist₂ 3ª — gyeden ſye znamenawa kazdy czlowek kagyczy, druhy ſye znamenawa czlowek nekagyczy Vít. 54ᵇ. 568.

zřieti s partp.: yakz brzo takyto ptak wyr nad ſobu ſedyecz vzrzys Pass. 391 — češčí páni, uzřěvše je tak chodiece Dal. 90. 15 — vzrzís ho zkrczmy wytaſſye Hrad 128ª. 5 — vzrzye dwie ſtolyczy ſtogyecze Kat. 992 — vzrzíe dwa ſedíec na koních a neſvce po welikem brziemeni OtcB 59ᵇ;

s ak. příd.: tak yeho ztriznena wznak leziece vzrziewſſy Pass. — když Mezku silna uzřěchu Dal. 34. 3 — swati Jurzi vzrzew geho wieru prawu Jiří mus. — kdyz myſtr vzrzye yey tak ſczedra ŽivKr 2ª. 93 — cum ille doctor vidit illum hilarem factum — neb gy vzrze mnohey kraſy ytyeleyſy Kat. 2653 — puſtennyk vzrzıe koſſyk ſwalen OtcB 309ᵇ.

Slož. tvar: bich gey przıemohla ſylnye i vzrzıela przıemozeneho Margar. 294;

an: apoſtol vzrzy ana ſwazana ahrize Pass. 457.

zřieti sě s partp.: uzrzi ſie przied kralem nebeſký na ſudye ſtogye Pass. 452;

ak. m. nom.: dyabel vzrzie ſie przіemozena OtcA 4[b] — vzrzie ſye ſam tak winneho NR 2001.

slyšěti s partp.: ze ſem ſlychal zle duchy mlvwiecze OtcB 58[b] — kolikratz dyabla ſlyſſy menugyce Pass. 358 — yu takto mluwiece uſlyſſal t. 342.

věděti s ak. příd.: poſluchayte tyech nowyn, gyez welmy uzyteczne wyedye Mast. 35 — kterehoz wyeſſ nerowneho k ſobye anyz podobneho Vít. 71[a]. 2. 10 quem scieris non esse parem tibi — ez giey (Krista) tak czneho wiedieſe Kat. 547 — wieducz giey vſtawiczneho t. 63. 1;

subst.: wieda mie dyewku urozenu Pass. 489.

věděti sě s ak. příd. m. nom.: yakoz gyz wiediel ſie chuda OtcA 330[a].

znáti s ak. příd.: uzřě ránu, již pozna u boju ot sebe dánu Dal. 20. 17;

s instr. subst.: gehoz bozym ſynem znamy a za geden buoh giey gmamy Kat. 2200 — tut gey przіed ſebu dyetatkem znaly. Od božího těla Pul. lit. — ze gym tye bude chowaty swu czyeſarzowu poznaty (příkl. neurč.) Vít. 29[a]. 735;

s předl. za: zze ſu tye ledwa za czlowek poznaly Roud. 2350.

znáti sě s nom. příd.: Simon sě zná v svém řemesle přěmožen Pass. 297;

s ak. m. nom.: k tomu se povinného znal Lab. 39. 7;

s instr. příd.: sám za se sotva přísahá, znaje se spravedlivým býti Všeh. II. 27 — ten, kterýž se vinným býti zná t. II. 11. 34 — a také ten, ktož by se nespravedlivým býti seznal t. II. 231. 20.

znánu býti s předl.: budeſſ znan za buoh prawy Roudn. 2631 — ti, kteříž by za nejmoudřejší ze všech a nejzkušenější uznáni byli Lab. 19. 1.

pamatovati se s instr. subst.: Mámil můj, abych mlčel a hostem se v cizím domě pamatoval Lab. 9. 16.

Příd. jm.: *čist*, *bos*, *pěš*, *pln*, *rád*, *súc*, *živ* a j. v doplňku: str. 46.

maria tye newinnu a cziſtu ze wſſeho wywede Pass. 433 — tus gy wſſeho hrzyechu czyſtu vczynyl Roudn. 360 — co je vně činíte čisto ŠtV 231 — ſwleczechu gyey czyſtowa nyty Vít. 54[a]. 522 — ſlvhy ihned ſwleku czyſtu nyty (sv. Kateřinu) Kat. 126 — v noci bos chodieše Dal. 27. 35 — bosa a bez rukávóv stáše DalLobk 41. 4 — pyeſſ chodyl pro naſſye hrzyechy Vít. 23[a]. 235 — plačíc pěšie u boj jdiechu (dívky) Dal. 15. 29 — plny ulicě lidí oděných vidieše Dal. 83. 42 — kněz k ňemu

jíti chtieše rád Dal. 38. 16 — genz súcy pad przied bratrem OtcB 48ª — genz nycz pad przied bratrem OtcA 172ᵇ — ten nazemi ſie nÿcz polozÿ t. 240ª — kryſtus nah pniel t. 483ª — druzí nazi s stráně sě plaziechu Dal. 36. 20 — ſudcie kazal giey hlawu oholity a ſwlekſſe nahu weſty Pass. 349 — yey naha oſtawiwſſe prycz zaſſli t. 477 — ſynaczka widiela naha nakrzizy ſtogiecze Hrad 73ᵇ. 3 — chtiece všecky Čechy zbíti a zemi pirui osaditi Dal. 68. 10 — wnyde do ſſkoly ſwati dominyk s bratrzy ſam ſedmy Pass. 409 — jmá tú cěstú sama desáta jěti Dal. 12. 13 — sám šest po zemiech sě túláše t. 109. 5 — tato tu wſdy ſama ſtaſſe Hrad 33ᵇ. 17 — procz ho ſama oſtawich tu Hrad 38ᵇ. 11 — tudíž sám čtvrtý spiatý chodil Lab. 8. 8 — wſtan wzhuoru zdraw Pass. 353 — od nyehozto mnohy czlowiek zdraw y weſſel ſye pokaze Kat. 3800 — ywynyde zdworu zdraw DalC 42. 161 — yu zdrawu nahoru wzwedla Pass. 473 — w tyech wlaſtech bydliw chwor (sic; = chór) ſie wratyl Pass. 474 — kdyz ty dſky ſtachu zywy Jiří 306 — wzemſſy ruku yeho wzhuoru an zyw gey wzwedla Pass. 380 — ſkrowny w krmy y w pyty zyw byl Pass. 404 — proč si směl živ u mój dvór vjíti Dal. 56. 22 — kto by to ſmiel zyw uczynyti Hrad 77ᵇ — genz ſmiel zyw to pomyſſliti t. 78ª. 4 — nemagycz ſwe panye zywa czym pochowaty Pass. 473 — ze ſe kdy nepropadnuᵛ zywy dopekla Št. uč. 4ᵇ. 2 — geden czlowyek zyw neoſta AlxV 500 — nechtye by kto zywy pednym oſtal Kat. 3045 — zywa byti nezadaſſe Hrad 31ᵇ. 5 — wezdy zywo byty mnyelo Vít. 34ᵇ. 280 — zmrtwych gey zywa nawrati Hrad 33ª. 15 — kterez ſudny den zywy zaſtupy Št. uč. 16ᵇ. 1 — brany ze gey wzchowal myrtwa y zywa na ſwem hnogy Rožmb. 146 — gez poſly ſweho krale kazachu zywy zahrzyeſty AlxV 447 — ze gey zyweho ztratila Hrad 28ᵇ. 20 quia uiuum perdiderat 239ᵇ. 2. —

Doplňkové jméno nese se k předmětu v dativě (str. 45. až 46).

1. Doplňkové jméno je spojeno se slov. „býti".

a) Infinitiv passivní.

α) předmět, k němuž se nese jm. doplňkové je vyjádřen: lépe nám jest ctně zbitu byti DalL 68. 14 — lépe by bylo nám (ženám) ctně zbitu býti Dal. 10. 67 — a ot nich vám jest pobitu býti t. 10. 20 — lepe geſt nam ſ protywenſtwym k tobie przigyty, nez ztraczenu bity 7ª Spec. — wieteli ze geſt ſynu czlowieczíemu iatu byti Hrad. 75ª. 7 — kdyz bieſſe giezi-ſſiewi iatu byti t. 76ª — gymz (slunéčkem) nam byty oſwye-czenu a z wyezenye wyprawenu Vít. 29ᵇ. 870 — wieſſ ze tak czloweczyemu narodu wykupenu byty t. 56ᵇ. 677 — pakly ſe komu przyhody kletu bytı Št. uč. 18ᵇ. 2 — y nam ſluſſie byti vkrzyzowan (nedopsáno) to geſt wſſech czynnow tieleſnych odluczenu byti OtcA 335ᵇ.

β) Předmět, k němuž se nese jméno doplňkové, je zamlčen:

ktere lepe protywly bohu myety zdrawye namalu chwylku apotom ſkuoro ztratyty ge abyti boha odluczenu Št. uč. 5ª. 1 — anebot gie bohom naſſym chwalu wzdaty neb mukamy tyezcze vmuczenu byty Kat. 2708 — takez geſt neſnadno ſpaſenu byti OtcA 242ª — neb nenie malá hanba na súdu zemském odsúzenu býti Všch. pr. 200 — kdož se prvé slaužiti a poddánu býti nenaučil Kocín Dobr. (280) — nenlliž čistá věc tak vyvýšenu býti Lab. 26. 1.

b) Příd. jméno v doplňku.

α) Předmět vyjádřen: pánóm razi múdru býti Dal. 106. 15 — mně by skončení takému bylo býti Dal. 17 daz es ein solch ende nemen solt — gyrzy kaza gyey (soše) zelenu byty Jiří 424 — (ſu)chey ſlaney rybye w czaſ(ye) kaza zywey byty wpraſſ(ye) ŽivKr 2ª. 70 — (k)aſſdy nas zwe horze wida (p)rochz gmu sywu byti kdy (da) AlxH 5ᵇ. 32 — (ne)te (séčě) mí wſſdý dayte vczaſtnu byty t. 1ª. 1 — smí síwu býty nesadno AlBM 2ᵇ. 12 — by mi (duši) bylo zywye byty a toho horzye zbyty Vít. 34ᵇ. 257 — czemu my byty zywu dele (podm. Marie) t. 57ª. 694 — take nam ſluſſye byti czyſtu Št. uč. 29ᵇ. 2 — aniž všem sluší bývati samiem ŠtErb 86 — kdyz nayprwe gemu poſluſſnu byti przykaza OtcA 315ª — llepe nam geſt za wy vmrzieti nez protywnu byti t. 112ᵇ — tak gemu bieſſe vkrutnu yako miloſtywu byti wſſie gedno t. 403ᵇ.

Urč. tvar: yakoz geſt neſnadno býti twrdemu korabu bez hrziebykuow takez geſt neſnadno ſpaſenu byti OtcA 242ª.

Předl.: ch(tye) yey zahubyty krzyuie n(eprzyegye) gmu byty wzyuie ŽivKr 44 — ež ti neslušie pohanu za roveň býti křesťanu Dal. 23. 10.

β) Předmět zamlčen:

tak zywu biti geſt ŽW — tu ſluſſye opatrnu byty Št. uč. 18ᵇ. 2 — azſſweho kaz ſczedru bití Hrad 112ª. 8 — kromye tyela byti zywu nenye zywot zemſky Št. uč. 42ᵇ. 2 — abyti ſnaznu a vſtawnu namodlytwach t. 42ª. 2 — ſnaze geſt tyech poſſkwrn prazdnu byty t. 39ª. 1 — a gey nauczy wpýti take ſkrownu byti OtcA 153ª.

Analogicky: gma bozie przykazanie drzeti a pokornu byti OtcA 283ᵇ.

Instrum. příd. jm.: slušie každému dobrým býti Dal. 74. 45, 109. 29 — neczyſtemu kaz czyſtym byti Desatero, kap. ruk. 6 — těžko šťastným býti a závist nevzbuditi Mudr. 150 — (viz str. 57).

c) V doplňku je substantivum:

zwiedyew, yez ſwatemu germanu po nem biſkupem byty Pass. 385 — nedaý gyskrzie uhlem byty DalC 31 — jedinému tobě

jest živu býti, ač jest do smrti sběhem býti DalZ 38 — aby gym bylo pannamy bytı Št. uč. 45[b]. 1 — (str. 134).

2. Doplňkové jméno je spojeno s jinými slovesy než „býti".

nesluſſie mnie pieſſi giti Pass. 538 — kaza hotowu ſie lydem gmyety Kat. brn. 13[a]. 293 — nevěře, aby živu zůstati možné bylo Lab. 9. 14 — nenie malá hanba odsúzenu býti a křivu zóstati Všeh. př. 200.

Slož. tvar: geſt welmi vzyteczno kazdemu ſluſſie (slúzě) boziemu ſamemu przıebywati OtcA 90 — ze by bylo lepe ſie wratyti do ſwe wlaſtẏ nezly ſie ſamemu odluczyti ſwieta t. 317[b] — že mě ráčil popříti naroditi se živému Ludv. z Pern.

Analogicky: radyeſſe chczemy zemrziety podle czty nez bez ſtudu zywu oſtaty Pass. 436.

Doplňkové jméno nese se k předmětu v genitivě (str. 46. γ).

V doplňku je příd. jm.: yenzto ſu doma zli u otczye a u materze vrodyli. tyech y w zakonye duchowny. dobrich vczynyty nemohu Pass. 396 — ale, jakž vy uzřěchu, mne svázány tuto otběhú Dal. 13. 27 — aby wiery krzeſtyanſke nedoſſel plne Št. uč. 9[b]. 1 — aby jie črt nenalezl prázdny Št. uč. 106 — aby i žádné mieněnie mdly v něm viery neučinilo t. — a nẏkdez gıe nenalezſſie gıechu ſie gıe plakati mrtwe OtcA 71[b] — za to gmagye ze ta ſwatoſt nycz tebe ſwata nemoz vczyniti (příkl. neurč.) t. 110[a] — kterýchžto málomocných oni kněžie nečinie málomocných ani čistých Hus 1. 28 — neb nemůžeš jednoho vláska bielého učiniti ani črného t. 1. 103.

V doplňku gen. subst.: przygmu za rukoymie tito ſwate. k tomu dyabli weciechu. tiech my rukoymy mieti nemozem Pass. 412 příklad vzácný.

Oprava: Mezi příklady pro příd. jm. tvaru složeného v instr. doplň. (str. 57. čís. 1.) vloudil se omylem i tento: má býti štít dobrým a zlým kladivo St. Erb. 153; avšak podmět té věty jest „pán" a „štít" a „kladivo" přísudek; dlužno tedy vřaditi doklad ten na str. 134. β. sub býti (= esse) s nomin.

Seznam textů, z nichž jsou doklady čerpány.

Dobrovského zlomek o 12 apoštolích Fil. l. roč. VI. str. 140 až 142 = Ap.

Zlomek legendy o Jidáši (musejní) Fil. l. r. V. v Ukázkách textů ruk. 19—22 = Jid.

Drkolenský zlomek o Jidáši v Čas. čes. musea 1888 = JidDrk.

Legenda o Pauně Marii ČM 1879 = PM.

Legenda o sv. Alexiu ČM 1851 = Alex.

Zbytky rýmovaných Alexandreid, vyd. Hattala a Patera 1881 = AlxH, AlxB, AlxBM, AlxŠ, AlxV.

Passional musejní ve Fil. l. roč. V, VIII, IX, XII, XIII, XIV = Pass.
Kronika Dalimilova (s různými zlomky) Fontes rerum bohemicarum vyd. J. Jireček r. 1878 = Dal., DalLobk, DalPelc, DalFb, DalZ, DalJ.
DalC = Dal. Cambridgeský, též ve Fil. l. V.
Legenda o sv. Jiří, zlomek vratislavský (musejní) = Jiří, Fil. l. 1878.
Brněnská leg. o sv. Jiří ČM 1887. 77. 105 = Jiří brň.
Nový zlomek žaltáře českého z 1. polov. XIV. stol. Fil. l. roč. VI. str. 144 sl.
Staročeské zbytky o Adamovi a Evě ze XIV, vyd. Patera ČM 1884 Ad. a Ev.
Zlomek homiliaře bibl. klementinské z pol. XIV. Fil. l. r. XIV = HomKlem.
Dva zlomky žaltáře brněnského ze XIV. Fil. l. r. 1881 (302—309) = ŽBrň.
Žaltář Wittemberský vyd. dr. J. Gebauer (jen část) = ŽW.
Mastičkář Fil. l. r. VII. = Mast.
Zlomek žaltáře nalezený J. Truhlářem z 1. pol. XIV Fil. l. 1879 (142—147) = ŽTruh.
Zlomek žaltáře olomuckého ze XIV. stol. Fil. l. roč. VIII., str. 305 sl.
Rukopis Hradecký vyd. Ad. Patera r. 1882 = Hrad.
Modlitby (17 F 30) dle Fil. l. V.
Život Krista Pána (17 A 9) dle Fil. l. roč. V = $Krist_1$ a (17 D 32) dle Fil. l. r. XI = $Krist_2$.
Život Krista Pána ruk. musejní, v ČM 1885 = Živ. Kr.
Dvě písně duchovní kláštera admontského ze XIV Fil. l. r. IX = Pís. adm.
Kniha Rožmberská Fil. l. r. VII = Rožmb.
Legenda o sv. Dorotě, zvl. otisk z Fil. l. s úvodem a varianty od J. Gebauera r. 1878 = Dor.
Legenda o 10.000 ryt. Fil. l. roč. XV str. 249.
Rukopis sv.-Vítský vyd. Ad. Patera = Vít.
Pravenie od božieho umučenie i o jeho svaté krve prolitie v rkp. roudnickém, vyd. Patera v ČM 1883 (370—396, 550—593) = Roudn.
Brněnská legenda o sv. Kateřině a o sv. Margaretě ČM 1887 = Katbrň., Margar.
Z Ráje duše, dle Fil. l. r. V = Ráj.
Pulkavovy kroniky 2 zbytky musejní v ČM 1885 = Pulk.
Štítný, Knihy učení křesťanského, probráno dle ruk. univ. knih. v Praze (17 A 6), něco přes polovici = Št. uč. Št. Erb. = Štítný vydání Erbenova, ŠtV = Štítný vyd. Vrťákova, ŠtPr = doklady z Praskovy práce: K syntaxi Štítného.

Staročeský passional z r. 1395 a leg. o 10.000 rytířích Fil. l. roč. XV.

Svaté Mářie s nebes chvála ČM 1884 = Sv. Mařie chv.

Staročeská píseň o Pravdě z r. 1400—1409 vyd. K. Novák v Táboře 1888 = Pravda.

Zrcadlo člověčieho spasenie (Speculum humanae salvationis) v ČM 1887 = Spec.

Překlad proroků (17 D 33) dle Fil. l. r. V = Pror.

Život sv. Kateřiny, vyd. Erben a Pečírka r. 1860 = Kat.

Knížky Hugovy o připravení svého srdce, dle Fil. l. roč. X = Hugo.

Žaltář a modlitby z knihovny petrohradské Fil. l. VII.

Život svatých Otcův (= OtcA), probráno dle ruk. univ. knih. v Praze (17 C 28).

Jiný ruk. (17 D 36) dle Fil. l. r. XI = OtcB.

Zlomek exodu z 1. polov. XV. stol. F. l. VII.

Básně připsané při Pulkavovi ruk. lobkovického Fil. l. roč. XI, Pulk. lobk. Kořeček Fil. l. r. VII = Koř.

Nová Rada, vyd. dr. J. Gebauer r. 1876 v Praze = NR.

Básně připsané při Pulkavovi litoměřickém = Pulk. lit.

Zjevení sv. Brigitty, rkp. 17 C 21 z 1. pol. XV (= $Brig_2$) a 17 F 1 (= Brig) z 1453 Fil. l. XIII roč., str. 246 sl.

O práviech země české knihy devatery Viktorín ze Všehrd. Vyd. dr. Hermenegild Jireček v Praze 1874. Probrána předmluva a I. a II. kn. = Všeh.

Legenda o sv. Václavu vyd. Miklošić ve Slavische Bibliothek 2 sv. Wien 1858.

Kronika Trojanská z kn. petrohradské z r. 1519 Fil. l. VII.

Ludvík z Pernštýna, naučení rodičům, jak od nich zvedenu býti sobě žádá, ruk. mus. Vyd. A. J. Vrťátko v ČM 1864 = Ludv. z Pern.

Spisy Karla staršího ze Žerotína. Listy z r. 1591. Vyd. Brandl r. 1870 v Brně = Žer. l.

Labyrint světa a ráj srdce. Vyd. Jos. Koř. 3. vyd. = Lab.

Čelakovský: Spisů básnických knihy šestery. V Praze 1847.

Mudrosloví národa slovanského, příklady vzaty z Bartošovy rozpravy o instrumentale, z níž vyňato ještě i něco dokladů z těch spisů, jež nejsou v tomto seznamu obsaženy.

Dále vzato několik dokladů ze skladby adj. staročeského od J. Gebauera (= G), z Hattalovy mluvnice jazyka slovenského (= Hatt.) a z Miklosichovy skladby (= M.).

Staročeské sklonění substantiv kmene -u.

Napsal **V. Flajšhans.**

(Dokončení)

Loc. sg. dosavadní mínění: Koncovka -u ujímá se více u jmen neživotných, méně u životných; ve starších zlomcích Alx. jen u neživotných (Gb. o-km. 8). Dle Jirečka Nákres 22 (i v Anth. 1[4]) je to dativní koncovka.

Vondrák Archiv IX. 630 dí, že vznikl vlivem u-km., pak předl. po- s dat. a eufonie jako u subst. na -ček, -čko a j.

Obecně praví Gb. Arch. X. 509, že konc. -u koncem XIII. a počátkem XIV. je „bei gewissen harten o-stämmen sehr beliebt." Oblak Arch. XI. 540 praví, že je konc. -u „bei allen substantiven ohne diesen (t. j. po guttur.) Unterschied" možná vedle ê.

Usus nč. hledí hlavně k zakončení kmenové souhlásky; po předl. v a na bývá raději e (ě) Dobr. Lehrg. 171—172, Gb. Mluvn. 75. Dialekticky použito k rozlišení a tak mívají životná jenom ê: BartDial. 111 (lašsky).

Stpol. koncovka ta „objawia się rownocześnie z ê" Kal. 59 (z dokladů uvedených je jich veliká řada po předložkách po a o). V jiných jazycích slov. (v. Oblak Arch. XI. 540) vytlačila ve slov. a srb. konc. ê vůbec.

Stč. předně vidíme v jednom případě závislost na hlásce kmenové: ke skupině -čk- (jen k té) připíná se ve všech pádech konc. jiná nežli -e, -ê, -ie, -i (mimo NAV. du. nt. městečcě). Jde to celým skloněním: voc. sg. -čku, loc. sg. -čku, pl. n. -čkové, pl. l. -čkách a platí to i pro neutra. Nikde nemáme dokladu s koncovkou -ê, -ie, -i. Dokladem tomu jsou tvary uvedené na svých místech; zde uvádím i doklady pro loc. plur. (i nč. spisovně připouští Gb. Mluvn. 76, 86 loc. -ách).

na políčkách 1167 (Reg. I), v ľubčičkách 1316 Rel., v městečkách Ol., Gb. o-km. 36, Perw. Otč. 11 (z r. 1532), na oslíčkách Ol., Gb. o-km. 13, v pytlíčkách MamD. 300[b], o zvonečkách ŽG. ŽW. 150. 4, u měšečkách ŠtE. 78, v pateříčkách ŠtE. 78 (jediný správný doklad je odchylkou až u ŠtE. 78, v čepečcích v. něhož v pateříčkách, u měšečkách), i nč. na prsíčkách Erb.[2] 3, po vajíčkách t. 14, na paloučkách t. 328.

Dle toho jsou také všecky loc. u km. -čk- na u:

v dubečku 1322 Rel., po jedináčku Hrad. 60[a] atd., v pláščku Pass. 477, u přiebytečku Pass., na sřečku ŽG., na synáčku UmR. 85. Hrad. 60[a] atd.

Jinde pak vystupuje loc. -u v 1. periodě ve tvarech dvojslabičných (od kmenů jednoslab. i dvouslabičných) na rozdíl od gt., kde jen od kmenů jednoslab. Že vznikl ve tvarech dvojslab. hotových, ne od kmenů, má asi původ v tom, že byl příliš závislým na předložkách. I tato omezenost je vlivem dvojslabičných tvarů u-kmenů.

blsketu ŽG. ApŠ. (že psané bleſketu v ŽG. třeba čísti 2slab. ukazuje metrum v ApŠ. srv. Lfil. XVI. 439—440), času ApŠ. (v rýmu) Pil. (po předl. o, v čase ještě Tr.), činu AlxBM. (v r.), [v hluku ŽG. je chyba m. *húščů], v hňusu ŽG. ŽW., na hrádku 1052 Reg. 1, na klku 1088 Reg. 1, na předku AlxH., v rovu Jid. (v rýmu, ApŠ. v rově), v ryku UmR. 157 (v rýmu), sboru ŽG. (sboře Pass.), smrku 1291 Reg., v sváru Túl. (v sváře Pass.) Odchylné — trojslabičné doklady — jsou:

a) rýmem vzniklé: v západu AlxBM. (v západě t.), na prosředku AlxH. (— na prosředcě ŽKl. ŠtE. atd.)

b) tvar v usníku ŽG., psán však u vzniku a tvar psaný je vskutku dvojslabičný; cizí: v cedaru ŽG. 119. 5, u filistímu ŽG. ŽM. Moys. 14.

Dativem jest tvar po světu KunhPil. svD. (na světě AlxB. Túl. . . .) po kostelu ApŠ.

Doklady ve jmenech místních v Reg. a Rel. zvláště na -ov, -in mají vždy -ě.

Druhým vzorem pro koncovku -u byly četné dativy po předložce po: že po mělo dat., dokazuje:

1. doklady stč. z Greg. Dal. a Rožmb. (uvádí Vondrák Arch. IX. 629).

2. doklady z adverbií pak zřejmě ukazují, že jsou dat.: neboť po předl. v, na stojí -ě:

po starudávnu Lobk. 1515 Výb. 2. 1135, po hostinu KatBrn. 113 a vždy, po královsku AČ. 2. 48, po latinu ApD. 63 (vedle toho latině Prefát), po latinsku Hus 3. 101, po levu Ol. Lfil. XIII. 394, po málu Hrad. 114ᵇ, ŠtE. 256, Hus 1. 131 (u mále AlxBM. 6 atd. na mále Jid. 8, 15 atd.), po mnohu Oss. 92 (u mnozě AlxH. 434, AlxB. 331, svD. 27), po nenahlu DalH. B_4 Vít. 34ᵃ atd. (v náhle ŽKl. 54. 9, Pass. 391, 425, kontaminací poznenáhlu Br. MamB. 91ᵃ), po pohansku DC. 8, po prostranu Hrad. 50ᵃ, Oss. 358 (na prostraně AlxV. 1676), po předu Br. Kom., po rovnu AlxM. 12, po róznu Šach. 3, po řečsku ŠtVrť. 70, po řiedku DC. 37, po starudávnu Lfil. XIII. 414, Výb. 2. 1135, po spodu Br. Ex. 26. 24, Jir. Kom., po suchu ŽW. Moys. 19, Ol. Lfil. XIII. 394, (na suše Kat. 3355, Br. Jozue 3. 17, v suše MalVýb. 89), po tichu Kat. 2521, po zlu AlxB. 254, po zadu Letop. 189, Kom. Več. 62, Br. často, po židovsku Vít. 56ᵇ — a proti tomu

u běle Kat. 2307, v čile Jid. 164, Kat. 1048, 3178, v horcě Výb. 2. 138, v hotově AlxBM. (v. Lfil. XII. 285—286), Oss. 31, Vít. 62[b], Lfil. XIII. 395, v nízcě ŠtVrt. 248, v nově ApŠ. 41, Vít. 9[b], Hus 3. 9, u plně OD. AČ. 2. 515, v skóřě Pass. 414, v skrytě ŽW. Hab. 14, v tajně ŽW. 138. 15, v teple Oss. 86, v zeleně DC. 73, v živě DětJež. 44.

na dlúzě AlxV. 1642, Oss. 111, na hotově Oss. 199, AČ. 1. 243 (1477), ChelčPost. 6[b], 33[a], na jěvě AlxV. 1333, na krátcě Pass. 286, na měle AlxV. 583, na vysocě ŽW. 73. 5, na mělce ChelčPost. 1522. 189[b].

Srovnáním vidno zajisté, že tvary s *po* jsou dat., s *v* a *na* loc. V jednom případě však bývá i *po* s loc.: v tom totiž, když neznačí secundum, super a distribuci (— po právu, po suchu), nýbrž post: po mnozě skutciech ApŠ. 142, po několicě dnech Pass. 422. 336, po rocě Hrad. 118[a] (nikdy po roku), po tom světě ŠtH. (= po smrti) a pod., po čase AlxPass. . . ., po životě Pass.

V nářečích je po s dat. i u jo-kmenů: po skromnějšu, po drobnějšu, po staršu, po prvšu BartDial. 70.

Taktéž v dokladech stpol.: po niemeczsku, po lekku, po maludku, po czesku, po prostu, pospolu, pogotowu, po ranu, po cichu, po suchu, po nasku a z jo-km. po gotowiu Kal. 123, 125 jsou zajisté dat. a ne lokaly, jak Kal. se domnívá.

Vlivem této dvojitosti pádové při po (jednak loc. = post, jednak dat. = secundum, super a v distribuci) a zajisté i vlivem dvouslabičných tvarův u-kmenových (při -čk- pak i fonetickým vlivem) počínala se koncovka -u usazovati nejprve ve tvarech dvojslabičných, pak — vlivem předložky po — i v tvarech víceslabičných. Tvary po předložce po, jako po rodu, po zákonu, po světu, po hřiechu, po právu, po tělu atd. jsou však zajisté dativy ve frasích ustrnulých, k nimž později byly přidávány lokalné koncovky adjektiv, když na původ se zapomnělo a myslilo se, že jsou to lokaly. Zvláště byla oblíbena nová koncovka při předložce po a o: doklady s ê jsou řídké po těchto předložkách. Že se vyvinula konc. -u dřív než v genit., toho příčinou je patrně dvojí popud — syntakt. a tvarový.

Doklady některé zajímavější II. a násl. period: (uvádím jen dokl. starší a někt. zajímavé novotvary).

na dubu XVI. stol. (v dubě Br. AlxV.), v dvoru Hrad. 80[b] (v dvořě Tr. i nč.), v hlasu ŽKl. (v hlasě Pror. Hus), v hněvu ŽW. (v hněvě Túl. — Hus), hodu Hus (hodě AlxBM. — Oss.), hradu AlxV. Kat. (hradě DC. — Oss.), v hrobu Pass. (v hrobě Mast.), hromu JiřBrn. (hromě AlxH. — Pror.), v hřiechu ŠtE. NR. (v hřiešě Hus), chlebu ŠtE. (chlebě ŽG. — nč.), chrámu Hrad. EVíd. (chrámě ŽKl. — Hus), jazyku ŽKl. DC. (jazyce DC. — Hus), na sněmu NR. (na sněmě XV.), základu NR. (—kladě

AlxH. — Hus), klamu ŠtE. (klamě Rúd.), v kóru Vít. ŠtE. (v kóře ŽKl.), krstu Pass. Hus (křtě UmR. — Tr.), v kvasu Št.Vít. (v kvase Pod.), v lesu DalC. (v lese ŽKl. — nč.), slibu ŽW. Hus (slibě Rožmb.), lidu ŽKl. ŽBrn. Vít. (v lidě Hrad. Pror.), v listu ŠtVrť. (v listě UmR. Pass.), v měchu DalC. (v měšě DalC. Hrad.), v míru DC. ŽW. Troj. (v míře DC. AlxV.), mlýnu XVI. (mlýně AlxB. — nč.), mostu DalC. (mostě 1088 AlxB. — nč.), v smutku Rúd. (smutcě AlxH. LAl. — Tr.), smyslu Št. NR. (smysle DětJež. Hrad. — ŠtVrť.), o noclehu Podk. (noclezě Hrad. — Mandev.), o nosu DalC. 55 (o nosě Hrad.), na obědu XVI. (na obědě Hus — nč.), v oblaku Vít. (v oblacě svD. ŽKl.), o oděvu Hus (v oděvě Výb. 2), v omylu XV. (v omyle Hrad.), v ostrovu XV. (v ostrově Rúd. Kat.), v oplatku XV. (oplatcě Kunh. — Pulk.), počátku Pass. Karl. Hrad. (v rýmu), (v počátcě DalC. UmR. — Hus), v počtu Hus Tk. (v počtě Pass.), o pohřebu ŠtE. (o pohřebě t.), pokrmu Pass. Hus (pokrmě Hrad.), v postu Pass. ŽW. (v postě Hrad. — Hus), v potu Hus (v potě AlxV.), na prahu Hus (na prazě DalH.), v prachu ŽW. ŽKl. (v prašě DětJež. AlxBM.), o příkrovu Hrad. (na příkrově t.), obrazu Hus ŠtH. Oss. (obrazě ŽW. Kat. Rúd. Hus), rodu ŽW. ŽTom. (rodě ApD. Pass. Hrad.), rohu Sal. (rozě AlxB. — 1416), roku Hus (rocě Jid. Hrad. — nč.), v řádu Pass. Tk. Št. (v řiedě JidDrkol. Kat. v úřadě NR. — Hus), snu Kat. Št. Hus (sně DalHr. — Pass.), v skoku DětJež. (v skocě AlxV. EVíd.), v skutku NR. Hus (skutcě AlxH. svD. — Oss.), statku 1322 Táb. Kat. (statcě JidPulk.), v sňatku ŽW. (sňatcě ŽKl. Hrad.), stavu DC. Kat. ŠtE. (stavě Jid. Hrad. AlxV.), v stienu Koř. (v stíně Sal.), stolu XVI. (stole Hrad. — nč.), v sudu Blah. (v sudě ABoh. — nč.), v súdu Kat. Rúd. ŽBrn. (v súdě AlxBM. — nč.), svět v. slovník, v túlu EvOl. Pror. (v túle ŽW.), v týlu Mast. (v rýmu) (v týle Rhaz.), údu Hus (údě t.), v rozumu Pass. ŽW. (v rozumě Pass. — ŽW.), vlasu Hus (vlasě Hus), vozu Hus (vozě AlxH. — Tk. — nč.), v zákonu ŽW. Pass. (v zákoně ŽKl. Hrad. — nč.), zástupu Hus (zástupě AlxV. Hus), v zvuku ŽW. (v zvucě t.), životu DC. Hrad. Rúd. Krist. (životě AlxB. Pass. — nč.)

Pronikla i dále než nč.: dvoru, dubu, hrobu, chlebu, lesu, mlýnu, mostu, ostrovu, roku, stolu, vozu, životu — později se od těch tvarů upustilo.

Jak již řečeno, pravidlem je tvar s -u po předložkách po a o.

1. po: ve významu = secundum, super a distrib. na př.: po času, po hladu, po hřiechu, po kusu, po lesu, po mostu, po potu, po rodu, po světu, po rozumu, po zákonu, po životu (řídké jsou odchylné doklady po hřiešě, po lese, po mostě, po světě); ve významu post: po čase, po rocě (nikdy po roku), po životě. Podobně jsou adverbialně stuhlé neutralné tvary po městu, po oku, po právu, po tělu, po žezlu. Ovšem tvary tyto jsou původem dativy.

Doklady na životná a jména vlastní s předložkou po:

po bratru OD. AČ. 2. 490, 496, po dědu t., po Kristu ŠtE. 88, ŠtH. 255, Hus 3. 171, po Krasomyslu DC. 17, po sv. Havlu Výb. 2. 337, po sv. Janu Hus 3. 288, po Jezukristu Pass. 341, NR. 1250, 1970, po Rýnu DC. 94, po sv. Petru Pass. 392, po sv. Vítu Letop. 76, po měščanu DialBoh., po mnichu ŽO. 49[b], po orlu Hus 3. 119, po poslu DC. Pass., po mnišku ŽO. 57[a], po řěčníku DalH. DalC. 31 — zřídka ě: po bozě AlxV. 321, po posle AlxV.

2. o: pojí se velmi ráda s koncovkou -u; snad analogií předložky po:

o břichu, o času, o divu, o hněvu, o hodu, o hradu, o hřiechu, o chlebu (i o chlebě), o chrámu, o jazyku (2×) (o jazycě jednou), o křtu (2×) (o křtě jednou), o květu, o ľudu, o mozolu, o nálezu, o nářku, o nežitu, o noclehu, o nosu, o obrazu (v. o obrazě), o obřezu, o ocasu, o oděvu (5×), o ostrovu, o pilníku, o počátku (2×) (o počátcě 1), o pohřebu (o pohřebě), o pokrmu, o příkrovu, o rozdielu, o rozvodu, o sboru, o sjezdu, o smyslu (o smysle v rýmu), o stavu (4×), o střielu, o súdu, o světu (4×), o svodu, o úrazu, o úřadu (o úřadě), o zákonu (4×) (o zákoně 2×), o životu (8×) (o životě 5×); odchylné jiné: o pleně, o rodě (2×), o rozě, o smutcě, o snopě, o statcě, o škralúpě, o umě, o úřadě, o voze, o výpise, o zápise, 27 dokl. -ě, 66 -u, 71% s -u.

Životná: o apoštolu Pass. 460, o bohu Hrad. 141[a], ŠtE. 5. 112 (2×) atd., o beránku Krist. Anth. 1[4], 86, o býku Oss. 56, o čápu Oss. 131, o havranu Oss. 130, o hřiešníku Hus často, o kohútu Oss. 130, o kozlíku Oss. 74, o lvu Oss. 94, o měščenínu Oss. 122, o proroku ŠtE. 117, o řečníku OD. AČ. 2. 515, o řeřábu Oss. 46, o sedláku Oss. 75, o slavíku Oss. 131, o společníku OD. Ač. 2. 505, o učedlníku ŽO. 53[b], o vlku Oss. 81, o zákonníku Hus 2. 318; odchylná jenom o apoštole Pass. 303, o biskupě Pass. 32, o bozě Túl. svD. AlxBM. — ŽO. 59[a], o druzě Hrad. 62[b].

cizí: o artikulu AČ. 1. 279 (1443), o aspidu Oss. 130, o Dominiku Pass. 405, 413, o Janu Pass. 280, o Jezukristu Pass. 366, o Jeronymu AČ. 1. 51 (1437), o Martinu Letop. 172, o Pavlu Pass. 299, o Pemenu ŽO. 49[a—b], o Petru Pass. 338, Hus 3. 215, o polypu Rhaz. 35, o Prokopu Hrad. 15[b], o Přěmyslu DC. 78, o šachu Šach. 10, o šenku Oss. 120, o Zikmundu Štuč. 132[b], o židu Oss. 120, odch. o Prokopě Hrad. 12[b], 15[b], o Štěpáně DalC. 62.

číslovky: o pateru lidu Alb., o šesteru činu Štř., o desateru ŠtMus. (cit. Lfil. XIII. 384), o čtveru ŠtVrš. 146, o desateru ŠtE. 108, ŠtVrš. 141 — jednou odch. o desateře ŠtE. 108.

Krom toho některé doklady jak se šířila konc. -u u cizích a vlastních jmen:

v Babyloně AlxB. 270, na Bucifale AlxB. 78, v byssu Hus 2. 239, v cirndorfu DC. 89, v cypře Kat. 26, Výb. 2. 592, v dekretě Blah. 141, v efezě ApŠ. 34 (v efezu Vít. 35[b] var.), v Egyptě ŽW. Pass. ŽO. (v egyptu Pror. 59[a], Hus 3. 6, 18, MenčRozm. 87), v englantě Hus 2. 10 (v Englantu Hus 2. 95), v endoře ŽG. ŽW. 82. 11, v eufratě ŽG. ŽW. 131. 6, u filištímě ŽPod. Moys. 7, v firmamentě Levšt. 107. 365, na helmě AlxV. 1550, na hynštu Hus 2. 126, na cherubínu ŽW. 79. 2, 98. 1, v Jordáně Svár 156, 158 (v Jordánu ŠtVýb. 1. 936), v kanaaně ŽM. ŽW. Moys. 15, v kalichu Hus 3. 214, na Kristu Hus 2. 420, v Kristu Hus 3. 76, na krumfeštu Hus 3. 153, na kyrchově Griz. 97, na Lazaru Hus 1. 30, v Nazaretě Hrad. 73[a], Hus 2. 83, v orebu ŽW. 105. 19, na sv. Pavlu Hus 2. 18, ŠtE. 4, o sv. Prokopě Hrad. 12[b], 15[b], Výb. 2. 424, po sv. Prokopě Hrad. 24[b], na Prosiece DC. 52, na rathauze Hus 2. 59, 115, v Rodě Výb. 2. 601 (XV.), na roště Hus 3. 150, v salmoně ŽW. 67. 15, v sioně ŽKl. 9. 12, ŽW. 101. 22, 98. 2, ŽTom. 64. 2 (v Sionu ŽW. 9. 12, 75. 3, 83. 3) o Štěpáně DC. 62, v temple KatBrn. 35, 45, v Taraskoně Pass. 382, v tróně UmŠt. 36, JiřBrn. 11, Šach. 16, na tróně Kat. 995, Rúd. 1514, Levšt. 107, 413 (na trůnu KomJir. 32), v ymně ŠtVrť. 108 (není fem.), v zodiaku ŠtVýb. 1. 659, v žalmě Ans. 1, Karl. 43. 45, Hus 1. 66, Výb. 2. 518 (v žalmu ŠtVrť. 128, Zrc. čl. 3[b], Hus 3. 184 (za Blah. 278 již jen tak: „nyní již neříkáme v žalmě ale v žalmu“).

Za Husa, jak z dokladů patrno, byl již asi usus novočeský — některé jednotlivosti ovšem byly poněkud jiné, ale celkem vidíme zřejmě, jak staré formy většinou u Husa zanikají a nové na jejich místě se usazují. Pohodlnější byly nové formy zvláště u těch kmenů, které měly přehlasovati: čas — čěsě, žas — žěsě, řád — řiedě a pod., taktéž u kmenů zakončených na skupiny hláskové se souhl. -k: -sk, -šk, -ck atd. m. ziště, vojště, mniščě atd. byly pohodlnější formy na -u. Proto tedy tak záhy formy s -u vynikají a rychle se šíří.

V 2. periodě bylo jich též užito k vytčení rozdílu živ. a neživ.: živočišná mívala -u; nč. dial. mají životná jen -ě Bart. Dial. 111; v. ostatně u gt.

Co se číslovek a výrazů adverbialných a adj. týče, vidíme asi toto:

u číslovek vyskytá se zvl. po předl. o (v. tamže); u jiných předložek řidčeji: v puol čtvrtu AČ. 1. 537, v osmeru Adm. 2. 134[a], v sedmeru Letop. 87;

u adverbialií pak též dosti zřídka: v horku ŠtH. 149, v málu ŠtVrť. 130, ŠtM. 62[b], na málu ChelčPost. 267[b], v několiku AČ.

3. 30, na mělu MamV. 102 a pak zadu (bez předl.) Právn. V. 19 (1572) rkp. Jgm. (s. v. vaz), po zadu Br. 2. Paralip. 13. 13 (2×);

u adjektiv přisvojovacích -óv, -in bývá v lok. počátkem 2. periody také koncovka -u (nejprv u masc.), odtud šíří se dále a nabývá převahy nad konc. pravidelnou, tak že u Chelč. mají adj. na -óv vždy -u. Tvary jmenné hradí se již záhy složenými, jmenným se nerozumí a tak se matou: lok. s dat., a naopak dat. s lok.: na př. otcovi dievčině Ev. Ol. Jir. Zvl. 32, k Dagmařině sluchu Čech Dagmar 105, proti Libušině soudu Ath. III. 440, pravému smyslu Kantově t. 92, k otázání Kristově Karl. 51, duchu kazatelově Květy 1887. 1. 488, atd. Také se opět mate složená deklinace -ový s nomin.: na Míčovu náměstí Nár. Listy 1888. $^{14}/_{7}$ (příl. 1[a]) (= Ballplatz). Ano i: k Adriennině pokojům Ohuet Dr. Neznaboh přelož. Pavel Projsa 280.

Doklady bývají nejčastěji pro koncovku -u po předložkách po a o:

na: na Ježíšovu hodu Hus 1. 126, na bratru Kubalchainovu Zrc. čl. 4[a], na dvoře papežovu Letop. 178.

v: v domu hospodinovu ŽW. 26. 4, 134. 2, ve jmenu hospodinovu ŽW. 19. 8, u výštiu Israhelovu ŽW. 113. 1, v kochání Kristovu Hus 3. 38, v tomto Kristovu slovu Hus 1. 195, v zákonu Kristovu Hus 2. 280.

po: po rozkázání páně Petrovu AČ. 1. 381 (= dat.), po umytí arcibiskupovu Karl. 105, po napomenutí hauptmanovu AČ. 1. 258, po Kristovu narození Hus 2. 23, 51 a často; po objímání Rachelinu Kruml. Lfil. XIII. 377 atd.

o: o libušinu proročství DalC. 4, o libušinu koni t., o synu Janovu AČ. 1. 186, o páně Jiříkovu podávánie AČ. 2. 32, o královu zákonu MalVýb. 77, o Kristovu z mrtvých vstání Han. Ostersp. 83, o Kristovu příští Výb. 2. 1137, o Kristovu vtělení Hus 1. 77, o Přěmyslovu osypániu DalC. 16, o Rabštejnovu poselství AČ. 2. 22; zvl. často v nápisech kap. (Pass., Pulk., Dal., Krist. (15[a], 18[a] atd.)

V adj. přisvojovacích však, která jsou jmény místními, tvarů těch není: Krakov, Miletín atd.

Druhá konc. lok. sg. nč. jest -ovi. Dosavadní mínění: Stsl. stpol. nsl. není, aspoň ne v nejst. památkách (Kal. 60, Oblak Arch. XI. 548); stč. vyskytuje se zřídka a zvl. zřídka u neživ. (Gb. o-km. 8).

Koncovka tato je přejata z dat., zvl. vlivem předl. po — je to zároveň důkaz, že i lok. na -u většinou předložkou po byl přivozen. Pův. byly pády s po dat. (v. shora); ale ponenáhlu se zapomínal jich původ, braly se za lok. (po řídilo též lok. v. shora) a dostávaly lok. koncovky. Není pochyby, že tvary jako po právu, po hřiechu atd. byly pův. dat.; ale dostávaly lok. adj.

po králevském právu, po našem hřiechu — srv. podobné inkongruence při lok. adj., stpol. po wszemu światu, po lądowi, po jednemu czlowiekowi, we wszem ludu Izraelskiemu Kal. 60, nč. dle prvních dvou tazích bílého K. B. Kober Šach. kn. 47, podle šesteré řadě zubů Verne 20.000 mil pod mořem Matice Lidu XI. 2. 25 atd., jiné dokl. Hatt. Alx. XVI. atd. A dle těchto tvarů vznikaly pak ostatní pády na -u a na -ovi *). Při tvarech na -u vidíme ovšem ještě také vliv u-kmenů, (zvl. u slov na -ček) který jeví se omezeností na dvojslab., ale při tvarech na -ovi vidíme, že vskutku jsou to pův. dat.

Že konc. -ovi vznikla z dat., je jisto proto, že u u-km. vůbec není; dále nt., která konc. -ovi v dat. nemají, nemají ani v lok.; a konečně ukazují neživotná, která konc. -ovi mají jenom tehdy a potud, pokud ji mají i v dat. Později užito i té koncovky k odlišování: u Chelč. mají tuto konc. výhradně vlastní jmena (až na 1 vým.), nč. dial. výhradně životná (BartDial. 17).

Jeví se opět nejčastěji po předl. po a o; po ostatních zřídka; doklady jsou:

v: v Izrahelovi ŽW. 77. 5, v Jakubovi ŽW. 77. 5, 21; 98. 4, 104. 10, v Jozefovi ŽW. 80. 6, v hospodinovi ŽW. 80. 7.

na: na králíkovi ŽG. ŽPod. 90. 13, na Kristovi Hus 2. 421—5 (8×), na Pilatovi Krist. 105[b], na Zacheovi Hus 2. 411.

o: a) osobní: přečasto, zvláště v náp. Pass. Dal. Oss. Pulk. atd. někt. dokl.: o Prokopovi Hrad. 1[a], o Soběslavovi DalC. 64, o Nerovi Pass. 309, o margrabovi Griz. 157[b] (Gb. a-km. 42), o Jezukristovi Pass. 279 (o Ježíšovi Hus 2. 320) atd.

b) živočišná: o králíkovi Hus 2. 386, o beránkovi Krist. 25[b].

c) neživotná: o hromovi Vít 8[a], o karbunkulovi Rhaz. 61.

po: a) osobné: po Břěcislavovi Hrad. 21[a], po Jakubovi Gen. 2, po Janovi Hus 2, 19, po Kristovi Hus 2. 81, 225, 258, po otci Petrovi Rožmb. 282, po Šimonovi Pass. 297, po Vlastislavovi DalC. 17.

b) živočišná: po baziliškovi ŽW. 90. 13, po nedvědovi NR. 597.

c) neživotná: po břěhovi JidDrkol. 88 (to jest nejspíše ještě dat. pův.).

Vidíme, že dokl. po předl. v a na jsou pozdější — srov. podobné u konc. -u.

NAV. Du. Náležitá koncovka o-kmenů jest -a; ta však udržela se jen u jo-kmenů: meče, oráčě patrně proto, že pře-

*) Podobně nč. předl. u s gt. plete se s předl. u (= v) s lok. Rozdílno je sice tvarem i významem u vodě a u vody, ale při tvarech jako u výboru, u vytržení, u věci, u vás atd. není formového rozdílu a tak se vyskytají tvary gt. s významem *in*: u skracování souvětí Hattala Brus 170., mučil ji u žalářů pověrčivosti K. Světlá Upomínky 107, tak dlouhé u vazby držení Literar. Listy 1888. 251 atd.

hláskou byla chráněna od vlivu u-kmenů (srv. gt. sg.); u o-km. pronikla veskrze koncovka od u-kmenů -y již v době prastaré; nalezáme jen několik málo dokladů na -a a to tak pozdní a mezi nimi krom toho ještě dva od pův. u-kmenů, tak že vskutku můžeme se domnívati, že to není archaismus, nýbrž analogické znovuutvoření dle dva, oba a slož. dekl.; že tomu tak svědčí doklady:

dv*a* lotr*a* Pass. 202 (v části mladší; v. Lfil. XI. 256) (Gb. o-km. 9), dv*a* bratr*a* Sv. 180 (XV. stol.) (Gb. t.), dv*a* dlužník*a* EVíd. (JirZvl. 17, Luk. 7. 41), dv*a* lot*a* Sal. 160, dv*a* pacholečk*a* AČ. 1. 373 (z r. 1441) (srv. anal. ob*a* pol*a*, dv*a* syn*a*, sv*á* mil*á* syn*a*).

Kromě těchto neoterismů jsou jen tvary -y a drží se hluboko do XVI. stol.

Jiný výklad, dle něhož by konc. -y byla pův. a náležitá z býv. *ōu̯, podal J. Zubatý v. Lfil. XIII. 366—367.

Stpol. vyhynula konc. -a podobně jako stč.; jediný dokl. dwa szczyta Kal. 108—110.

Plur. Nom. Dosavadní mínění: Konc. -ové rozšířila se u živ. i neživ. (Gb. o-km. 10, 25); podobně stpol. (Kal. 71, 76); nč. usus v. u Dobr. Lehrg. 172, (Gb. Mluvn. 75): „i, ové vyskytuje se jen u životných, u neživ. jen tehdy, chceme-li lišiti acc. nebo personifikovati; í mají mnich, Vlach, červ, čert, hoch, lenoch, Uher, Bavor; -i i -ové mají kat, pes, sládek, Řek; -ové mají jednoslab., pak jmena na -ek a živočišná jako orel, osel, vůl, pak posel a syn“; dial. jsou i tu odchylky: nebývá konc. -ové na př. v dial. zlínském (BartDial. 18—19) a dolnobečevském (Lfil. XIV. 265).

Stč. vývoj byl podobný asi jako v dat. sg. a gt. plur. Uhostila se nejdříve u živ. — počátky již praslovansky; další rozšíření dělo se nsl., srb., chrv. dle jednoslab., jinde dle životnosti; malor. vnikla konc. tato i k fem. (Oblak Arch. XII. 14) Vývoj je tedy již starší než památky stč., ale přece můžeme viděti, že jistou měrou byla konc. tato pohodlnější: místo přehl. čas — čěsi byla pohodlnější konc. -ové, taktéž při konc. -sk atd. ziskové atd. Pak také vidíme, že u neživotných je jistý čas přechodem od staré konc. -i k acc.: pův. nom. byl boci, pak bokové a konečně vzat acc. boky — mezi těmato dvěma koncovkama je -ové jaksi mostem.

Dial. formy -ovje vznikly kombinací těchto tvarů a konc. ie: ov + ie (Oblak Arch. XII. 19).

Dokl.: I. Prvá perioda.

Rozumí se samo sebou, že jména na -ček mají vždy konc. -ové: holomečkové Pass. 325, hřebíčkové Rostl. D. 7[a], jazýčkové Hus., mládečkové Pass. 243, synáčkové ChelčPost. 81[b], vrabečkové

Br. Mat. X. 29, zvonečkové Mill. Jir. Zvl. 57 ano i od a-km. lidičkové Hus 3. 278 atd. i nč. andělíčkové Erb[2]. 563, ptáčkové t. 193, sedláčkové t. 505. *)

U životných již v 1. periodě zhusta a bez omezení: Parthové svD. 10, vrabíkové MV., ješčeřové ŽG., bohové ŽM. atd.

U neživotných vyskytuje se ještě zřídka a má vedle sebe tvary původní; doklady jsou:

časové ŽM. ŽKl. (čěsi AlxV.), bezednové ŽM. ŽW., obrazové ŽG. (Hus obrazi), národové ŽG. ŽKl. (národi ŠtE.), strachové ŽG., vozové ŽG. (vozi AlxH.) — doklady vesměs ze žaltářů.

II. Periody následující:

a) neživotná s doloženými tvary staršími:

bokové Výb. 2 (boci AlxM.), čárové Vít. (čáři ŠtE.), činové Šach. (čini Hrad.), darové Kat. ŠtE. (daři svD. AlxV. Pass.), desátkové Hus (desátci Št.), divové Št. (divi Hrad.) — dolové ŽKl. (doli Alx.), hněvové ŽW. (hněvi Kat.), chlupové Br. (chlupi Št.), jazykové ŽW. (jazyci ŽKl.), — kladové ŽW. (1) Rozk. Hus (— kladi ŽW. 3×, Pass. 4×), klamové Tk. (klami Kat.), kórové Karl. (kóři Pass.), mravové Alb. (nravi Dal.), smyslové Rúd. (smysli Vít.), oblakové Hus (oblaci ŽKl.), okolkové Cath. (okolci Hus), ostrovové Anth. (ostrovi ŽW.), provazové Výb. 2 (provazi ŽW.), rohové ŽKl. (rozi ŽW.), rovové HomKlem. (rovi Pass.), řádové ŠtVrť. (řádi ŠtE.), skutkové Vít. Hus (skutci DalC. ŽW.), sledové ŽW. (sledi ŽKl.), slúpové Hus (slúpi Pass.), stavové Št. (stavi t.), súdové ŽKl. (súdi JiřBrn.), svárové Šach. (sváři Podk.), šípové ŽW. (šípi Túl.), potokové Hus (potoci Alx. Dal.), údové Št. (údi Alx.), -umové Hus (-umi Kat. Pass.), vlasové Hus (vlasi Vít.), zákonové Pror. (zákoni ŠtE.), zástupové Hus (zástupi Alx.) atd.

Jiné bez dolož. starších tvarů v. vzadu ve slovníku.

b) životná mají — samo se rozumí — dokl. hojnost — bohové ŽM. (bozi AlxH.), poslové Hrad. (posli t.), Řěkové Pass. (Řěci AlxH.) atd. — mají konc. tu i živočišná: beranové ŽW. 113. 4, ŽTom. 64. 14 (berani t.), býkové ŽW. 21. 13, havranové Hus 3. 135, holubové Mat. Rozb. 2. 76, komárové Šach. 37 (komáři Pass.), kozlové Hrad. 28[a], lvové DalC. 7, 64, medvědové Pror. 44[a], velrybové ŽW. Puer. 79, vlkové DalC. 85, Rozb. 2. 76, žid má často židové DalC. 86, Hrad. 52[a—b] atd. — v. shora od kmene židov-, Čech má buď Čechy DalC. neb Čechové DalC. 36 — n. Češi je ještě r. 1602 neobvyklým (v. Zoubek Komenský-li básníkem 34—35).

---

*) V jazyku obecném koncovky -ové méně se užívá a proto u životn. na -ček místo -ové vyskytuje se nom. = acc.: andělíčky Erb[2]. 1, 112, koníčky Erb[2]. 123, 127, 325 atd.

Vniká pak i místo konc. -é, -ie:

1. jména na -ěnín mají vlastní konc. -é, ale i sem vniká -ové: slovanové Pulk., múřěnínové ŽW. 71. 9, Polanové Pulk. (Gb. o-km. 15) — dle těch pak tvořeny tvary pohanové Hrad. 90[b] (pohani DalC. AlxV.), Alemanové PulkM. 1[a] a snad i tvary na -an jako beran, havran atd.

2. místo náležitého -ie vtírá se konc. u slov vlk — vlkové EVíd. 59 m. vlcie a holub — holubové m. holubie n. holubé; taktéž tvar bratrové m. bratřie Zrc. čl. 3[b] je takovou analogií přidělán.

Gt. plur. Záhy přijal konc. u-kmenů -óv; z počátku hlavně u životných, v. dat. sg., n. plur. Jen archaismy se zachovaly:

živ. bóh, neznabóh, súsěd, školník;

neživ. čas, dvór, hod, hřiech, oblak, věk, vlas, voz, var; ovšem sem nepatří g. čar, okov; pak zad od záda.

Podobně vyhynula koncovka ta ve stpol. (Kalina 79, 82) až na

životné sąsiad,

neživ. czas, god, skot, woz, włos, ząb. (Polsky a luž.-srb. pronikla konc. i k nt. a fem.; stsrb. k nt.)

Lok. pl. Konc. -ech není od u-km., nýbrž od i-kmenů, jak již shora řečeno.

V polšt. ovšem rozšířila se konc. -och od u-kmenů k o-km. i k jo-km. Kalina 94. 98.

I. pl. Konc. mi (chlebmi Hus 2. 289) je taktéž od i-kmenů Stpol. ovšem rozšířila se od u-kmenů Kal. 102, 138.

β) Neutra.

Zde vidíme potvrzenu zásadu o zachování rodu. Koncovky u-kmenů sem vůbec přímo nevnikají; teprv když u o-km. v lokale sg. byla již dlouho v užívání a jelikož i zde předložka po působila důrazně, teprv potom přejímá se od o-km. (ne přímo od u-km.) koncovka -u. Nč. proniká tato konc. u cizích jmen i v gt. sg.: drama g. dramatu, dogmatu Ath. V. 22, baroku Vrchl. Pov. iron. a sent. 84 atd. v. Gb. Mluvn. 129. Stpol. pronikla i v dat. sg. -ovi, v gt. sg. při sto (klesnutím syntakt.) Kal. 118 a v g. plur. stadow Kal. 130, narzędziów t. 131, a v loc. plur. -och Kal. 136. Jelikož nt. konc. -ovi v dat. neměla (mimo osoby mužské, v. hned násled.), nemají té konc. ani v lok. sg. Vůbec vidíme, že ve mnohém liší se i tvarově od masc.: tak na př. přehlasování u nt. se nikdy neujalo: maso — *měšě, hovado — *hověďě a skupiny hlásek u masc. neoblíbené: *ziště, *blště atd. u nt. dobře se snášejí (Turště, vojště atd.)

Stč. možno ukázati, že teprve pozdě — v historické době — vznikla analogie u nt. a to

1. v dat. sg. u o-kmenů (nikoliv jo-kmenů) osoby mužské znamenajících: jako Nosidlo, Stýblo a obecné: miecko (dat. Nosidlovi, mieckovi). V. Gb. o-km. 36—37. Tendence tato až v XV. stol.

2. v g. plur. v řeči obecné: ze starší doby žebruov, ramenuow (Verg. gl. Krok 2. 202); v obecné řeči u nt. jo-kmenů gt. slunců: u dvou slunců Neruda Malostr. povídky 113, 137, citoslovců Čech Pravý výlet p. Broučka[2] 1889. 51. Taktéž velmi pozdní a sporadické (až XV—XVI. stol.).

3. v lokale sg. Abychom ukázali, že tendence u-kmenů je zde také pozdní — až v historické době, všimněme si dokladů listinných a staré polštiny. V listinách do r. 1330 (1. a 2. sv. Reg.) loc. -u od neuter není: jen samé loc. -ě: srv. 1227 skalščě 1268 okrúhle atd. V staré polštině dle svědectví Hanuszova Archiv 8 a Kalinova 123 zpočátku nebyla. Kalina dí l. c.: „pojawienie się jego przypada późniejszą dobę, gdyż w PsFl. niezachodzi ani razu a w Bl. Szar. w ograniczonej bardzo mierze.“ Z dokladů Kalinových vidíme, že oblíbena byla hlavně u slov na -stvo, pak po předl. po- a o-; neprávem však sem počítá adj. s po: po prostu, po cichu, po lekku atd. — jsouť dativy; v. níže. Této indukce uživše a prohlédnuvše staročeské památky, nacházíme, že v 1. periodě není dokladů pro koncovku -u: bývají jako takové uváděny: o svědečstvu ŽG. 118. 152 čte Vondrák Archiv XI. 606 svědečstvu, ale ŽKl. 43. 18, o ſwiedeczſtwîu ukazuje na čtení -iu; taktéž slovník Gb. k ŽW. ukazuje pro recensi ŽW.—ŽG. pouze tvar svědečstvie; u množstvu ŽM. Moys. 7 možno čísti -u, Gb. ve slovn. ŽW. čte množstvu k 68. 14 — ale možno čísti také množstvú: ŽKl. Moys. 7 mnozſtwîu, ŽW. 48. 7 mnozſtwyu atd.; ŽM. Moys. 17 čte Patera v bydlu vzhledem k ŽW., zajisté neprávem: rkp. má pouze . . .lu a to nutno doplniti obyd)lú; jiné dokl. uvádí Gb. o-km. 34—35: ale to jsou vesměs dativy po předložce po (v. zvláště), jsou to zvl.: po zlu AlxB. 254 (zřejmý dat.), po městu ApD. 29, ApŠ. 104 (srv. v tom městě svD. ApD. 39), po královském právu Pil. 30 (v. při po). To jsou všecky doklady, které by se mohly (a také se uvedly) uvésti na důkaz lok. -u: vidíme však, že toho nedokazují, naopak máme hojnost dokladů na -ě (někt. v. Gb. o-km. 34) a vidíme zřejmě, že v 1. periodě koncovka na -u není.

Začíná se vyskytovati teprve v 2. periodě: zvláště se vtírá u slov na -stvo, -čko, pak po předl. o a po. Ale veliká většina dokladů po předložce po jsou zajisté bývalé dativy. První doklady -u jsou v Hrad. DalC. Jen jednu výminku mohli bychom i pro 1. periodu připustiti, subst. totiž na -čko. Není pro ně v 1. periodě dokladů, z druhé a třetí periody jsou tyto: v křovíčku ŽO. 51[a], na líčku DC. 28, Kat. 879, v sbožíčku Štuč. 126[b], na srdéčku Kat. 742, v srdéčku Hrad. 43[a], 103[b], Vít.

31ᵃ, Kat. 2392. Není však dokladů starších, ač je dosti pravděpodobno, že měly -u.

Doklady na -u jsou (spořádány dle předložek) (-čko v. shora):

I. o, -stvo: v cizoložstvu Griz. 39, v dětinstvu Pass. 404, Hus 2. 64. v dvorstvu ŠtE. 62, v hubenstvu Výb. 1. 670 (Št), v královstvu ŠtH. 146 (v královstvě HomOp.), o královstvu Pror. 67ᵃ, v křesťanstvu Hus 2. 211, o křesťanstvu Šach. 39, o lakomstvu ŠtH. 254, ŠtVrť. 131, v manželstvu ŠtE. 90, ŠtVrť. 48, Hus 2. 34 (v manželstvě Hrad.), o manželstvu ŠtE. 227 (o manželstvě t.), o masu Sal. 24. 25 (o mase t.), o městu ŠtE. 7, 265, ŠtH. 178, Hus 3. 297, Výb. 2. 565 (nikdy o -ě), v obižstvu ŽW. 77. 25, o obžerstvu ŠtVrť. 133, o svatém písmu Mal. Výb. 68, v pohanstvu ŠtVrť. 177, 178, 205, o právu Výb. 2. 506, OD. AČ. 2. 488 (2×), 501 (žádné o -ě), o rúchu ŠtVrť. 118, o slovu ŠtE. 46, o smilstvu ŠtVrť. 135 (o smilstvě Hrad.), v smilstvu ŠtVrť. 138. 140 (v smilstvě ŠtE. NR.), o střiebru ŠtVrť. 43, o světlu ŠtVrť. 254, Lvov. 62, v šlechetenstvu Levšt. 157, o tělu Hrad. 100ᵇ, ŠtH. 92, ŠtVrť. 118, 151, Letop. 126, Hus 2. 351, 3. 172, Výb. 2. 596, 607 (o těle Hrad. ŠtE.), o zlatu Výb. 2. 155, v židovstvu ŠtVrť. 177, Hus 2. 23, 3. 10 (2×), 52, 53. Doklady jsou vesměs z 2. a násl. periody a při někt. vidno, že tvary ústrojné jsou starší.

II. a) na: na bedru Sal. 132. 146, na clu MamC. 133ᵇ, na číslu MamE. 318ᵇ, na dřěvu Pror. 58ᵃ, ŠtVrť. 167 (na dřěvě Pass. Vít.), na jězeru Tr. 39 (na jězeře t.), na kolenu ŠtE. 65, ŠtVrť. 45 (2×), na křížmu Adm. 2 134ᵇ, na miestu Hus. 1. 183, Perw. Otč. 14, Div. hry 117 (na miestě 45 dokl. DC. Pass. Rožmb.), na nebožátku Rúd. 1939, na oslátku Um. 23, na právu OD. AČ. 2. 488 (na právě Ans. Vít.), na rúchu Hus 1. 124, ŠtVrť. 117, 215 (na rúše Vít.), na slovu ŠtE. 148, Hus 2. 5, na stehnu Sal. 115. 146, Rhaz. 88 (na stehně Sal. 69), na tělu Pass. 327 (na těle LAlx. Hrad.), na vědru Sequ. (u vědřě ŽKl.) na zlatu AČ. 2. 109.

b) při: při právu OD. AČ. 2. 500 (při právě AlxH. AlxBM.) při slovu ŠtE. 46, při tělu Výb. 2. 428 (2×) (1429).

c) v, u: v bydlu ŽW. Moys. 17 (v bydle ApŠ.), v číslu MamE. 318ᵇ (v čísle Túl.), v dřěvu ŠtE. 65, v hovadu Hus 1. 39, v jězeru ŽW. 77. 7, ŠtH. 256, v jiedlu Výb. 2. 452, v kolu Štuč. 3ᵇ, v lejnu Bart. 303, v létu ŠtVrť. 188 (letě AlxB.), v lónu ŠtE. 47, ŠtVrť. 9, Hus často 2. 243 (v lóně ApŠ.) v městu Výb. 2. 545 (Mill.) (v městě 100 dokl. ApD. svD.), v mléku Br. Ex. 23. 19 (v mléce Hus), v oku Hus 2. 204, 267. 275—6, 3. 246 (v oče DětJež.), v písmu ŠtH. 65 (v písmě ŽKl. Vít.), v právu ŠtE. 149 (v právě ŽW.), v rúchu ŠtE. 165 (3×), ŠtH. 223, ŠtVrť. 168, 231, Hus 1. 182, 3. 17 (v rúšě Túl. AlxH.

vedle fem. rúcha), v Skomelnu AČ. 1. 174 (1456) (v. v Skomelně t.), v slovu ŠtE. 54, Hus často (asi 18 dokl.) (v slově AlxB., BM. síla dokl.), v světlu ŠtVrť. 52. 60 (v světle ŽW. Hab. 11), v tělu ŠtE. 52 (2×) 234, ŠtH. 91, 156, 168 Hus 1. 23 (v těle Hrad. ŽW. a zpravidla), v Tyrsku ŽW. 82. 8 (Tyrščě ŽG. v Tyrščě ŽKl. t.), u večeřadlu BMik. JirZvl. 61, v zlatu MenčRozm. 82 (z XV. stol.) (v zlatě DalC. Vít. NR.), v zrcadlu Hus 3. 133 (v zrcadle t.), v zrcadlku Hus 3. 141, v železu Rhaz. 22 (v železe Vít.)

III. Doklady s předl. -po: (i se jmeny na -stvo).

po dětátku Pass. 338, po jiedlu Výb. 2. 452, po kněžstvu Hus 3. 237, po křesťanstvu ŠtE. 28, po lakomstvu ŠtVrť. 300, po . . . létu DalC. 11, Letop. 5 (v letě často Alx.), klepachu po lónu DalC. 22 (v lóně ApŠ. ŽW.), po manželstvu ŠtE. 227, po všem městu Vít. 38ª, Pass. 365, 474 (v městě často), po městu ApŠ. 104, ApD. 29 (jsou dat.) Pass. 324 (2×), ŽW. 58. 7, 15 (po městě jen Vít. 39ª — pozdně a ojediněle), po mračnu Han. Ostersp. 70, po oku ŠtE. 102, Tr. 253, po opilstvu Šach. 11, po peru Výb. 2. 453, po písmu ŠtVrť. 291, po právu Pil. 30 (dat., ač má u sebe lok. adj.) Kat. 2575, OD. AČ. 2. 498 (2×), Rožmb. 29, 47, ŠtVrť. 198, po svém právu Hrad. 90ᵇ, AlxV. 71, Mast. 315 (po zápisném právě OD. AČ. 2. 500 — doklad ojedinělý), po stehnu Sal. 54, po stu DalC. 56, 64, 66, 73, Pass. 333, NR. 624 (po stě DalC. 74 = post; ve stě Rožmb.), po tělu JiřBrn. 124, ŠtVrť. 175, po všem tělu Hrad. 20ª, ŠtH. 76, ŠtVrť. 155 (po všem těle Troj. Výb. 2. 87), po vědmu ŠtVrť. 183, po žezlu Karl. 94.

Analogické tvary u středních u-kmenů v. tam.

Z uvozených tuto dokladů lze dobře viděti, jak pozdní je tato koncovka. Nepůvodnost a pozdnost její lze i v tom viděti, že v někt. dial. nč. vůbec není — tak zlín. (Bart. Dial. 19—20). Rozmáhá se teprve v 2. periodě vlivem několikerým. Předně subst. na -čko, pak subst. na -stvo, která měla duplikaty na -stvie. Konc. -stvie pak přibírala již v 1. periodě konc. -u (v. u jo-km.) a tím pak byla vedena k tomu i konc. -stvo. Vskutku také mají subst. na -stvo nejvíce dokl. na -u a tak je i stpol. Konečně přistupuje vliv předložky po podobným způsobem jako u maskulin. Ale přece přes tuto hojnost popudů razila si koncovka tato velmi pomalu cestu, dlouho drží se tvary ústrojné a rozdíl většinou je dle předložek. Až pozdě po době staročeské se ustálil usus nč., který popsal Dobr. Lehrg.[2] 189 (Gb. Mluvn. 85).

II. *Vliv na jo-kmeny.* Vezmeme zde masc. i nt. dohromady, ježto nt. mnoho zvláštního nemají.

K jo-kmenům třely se konc. u-km. ve voc. sg., dat. sg., pl n., g. pl. mnohem intensivněji než u o-kmenů. Nutno však dříve všimnouti si jedné věci.

Mnohé jo-kmeny (zvláště na -z) tvrdnou později a skloňují se úplně dle o-km. Takové pak mají ovšem všecky konc. o-km. i ty, které jsou přejaty od u-kmenů, jsou to:

hlemýžd: o hlemýždu Oss. 54.
nic: v tom nicu bezetvárném Čech Květy XVII. 501 (v. Gb. o-km. 19).
plac } palác } záhy stvrdly a skloňují se dle o-km. v. Gb. o-km. 19. 28.
mosaz: z mosazu Koř. NZ. (v. Gb. o-km. 30).
přichoz: gt. přichozu Verg. gl. Krok 2. 404 (jiné -choz dle i-km. do ochozi MamC. 130[b]).
řetěz: gt. řetězu Koř. (Gb. o-km. 30) (vedle: řetěza Výb. 2. 728). loc. v řetězu ŠtE. 264, Bart. 118, Koř. (Gb. o-km. 30) (vedle: v řetězě Výb. 2. 168, Hus 3. 274).
mol: gt. ot molu ŽKl. (vedle od mola Ol. Gb. o-km.) (ač tento tvar mohl by býti i vlivem živočišných, srv. stpol. ścirzwiu Kal. a shora gt. o-km.)

Tvary těchto jo-kmenů musíme bráti ovšem za tvary o-kmenové a nesmíme z nich o ostatních jo-kmenech ničeho se domýšleti.

Tvary, ve kterých jo-kmeny přejaly konc. u-kmenů, jsou:

1. *Dat. sg.* Mnohem více dokladů s konc. -ovi, -ěvi, -evi než u o-km.: královi Pil., zlodějovi Ans. Sitzgsb. 225 atd. O jejím rozšíření platí totéž, co řečeno o o-kmenech. Tak i stpol. Kal. 49. V jediném případě pronikla i k neživotným: k bojovi ŽW. AlxV.

Odtud vnikla pak i do loc. — v. tamže.

2. *Voc. sg.* Zde již praslov. je konc. -u analogií u-kmenů (v. Mikl. 1^2 178, Gb. o-km. 21); i v lit. mají jo-kmeny konc. -au (dle u-kmenů). Pronikla veskrze — jen jména z pův. *kъ, *gъ mají voc. od tohoto kmene: otьče, kъnęže atd. Některé doklady stč.: králů AlxBM., zlodějů Jid. (Gb. o-km. 21); dial. taktéž tovařišu Dial. Boh., farářu Sequ.

3. *Loc. sg.* jo-km. mužsk. (pro ьjo-km. není dokl. z 1. doby), jo-kmenů a ьjo-km. středních. Literatura o tom pro stč. je zvl. u Gb. o-km. 23—24, 38, 41 Arch. X. 509; pak JirZvl. 63—64 a Vondr. Arch. IX. 606—613, 631. Jireček snesl již dříve v ČČM. 1861, 191 sq. seznam lokalů z místních jmen — neúplný sice, ale pro jeho účely postačil. Seznam však Jirečkův a Vondrákův jo-km. v památkách je neúplný i proti seznamu Gb.-ovu v o-kmenech. Nutno dle známé zásady rozlišiti rody a tu nacházíme toto:

a) j o-k m. m u ž s k é. V listinách mají až do 1233 -i (posl. doklad 1233 v Týnci) — r. 1292 (Reg. 2) čteme v Háju, 1318 Rel. v Klokoču. V památkách, jelikož počínají až 2. pol. XIII.

stol. nemáme dokl. na i. Máme však stopy, že bývalo dříve aspoň kolísání: Alx. byla snad složena za panování Václava II. Jména místní ukazují posl. doklad -i 1233 a první doklad -u 1292 — dobu mezi tím můžeme položiti za kolísání. Ale můžeme dosvědčiti, že v památkách již circa 1260 (ABoh. v mefczv — jak Truhl. ČČM. 1879, 584 dobře poznal, nejstarší doklad loc. -u) loc. jo-km. zněl na -u. Můžeme tedy kolísání ustanoviti ca 1233—1290 a vznik české Alx položiti do posledních let. (Kraus Jan z Michalovic 1888. 53 klade asi 1270—1287. Ale dle narážek AlxH. 233, AlxB. 172, 226, 275 atd. nutno položiti ji po r. 1278 za Václava II. asi 1280—87). Dle nálezů Havlíkových (Lfil. XII. 418—419) můžeme k této rekonstrukci užiti nejen blízké věkem AlxH., ale i AlxV. a tu nalézáme rýmy: AlxV. 1398 na koni | 1399 prohoní (3. sg.); 1542 sě oboři | 1543 na oři, AlxH. 465 při měsiecu | 466 proti svieci — kde vesměs musíme pro rým předpokládati formu loc. *i; ale opět z rýmů AlxV. 1622 vyvrú láji (*láju) | 1623 v háji, AlxM. 87 po všem boji | 88 v onom znoji musíme předpokládati loc. *u, a tedy musíme složení Alx. položiti do doby, kdy obě koncovky se ještě střídaly. Uvedené shora loc. koni, oři, při měsieci dají se tedy odvoditi jako bývalé -i-lokaly. Ovšem vidíme hned jak oblíbené byly od 1260 již loc. -u, když opisovatel AlxH. nedbaje pokazy rýmu přeměnil měsieci v měsiecu. Památky, které složeny po roku 1290, nemají žádných rýmů, ve kterých by se musil předpokládati loc. -i, naopak všechny předpokládají (pokud jsou z 1. a 2. periody) rýmy s loc. u: Dal. 11: stáju (acc.) | v háju, KatBrn. 164 v kraji (*kraju) | ptají, mají (*-ú 3. pl.); 455 v ráji (*ráju) | úfaji poslúchaji, jmaji (*-u 1. sg.), LMarg. 265, k šafáři (dat.) (*u) | v želáři (*-u) atd.

Nacházíme tedy, jak praveno, jen doklady s -u; uvádím, jakož nutno, jenom doklady z 1. doby, jelikož při lok. na příklad v boju ŽW. 23. 8, 88. 4 nemáme jistotu, zda-li také vysloveno u. Doklady hojné: v. Gb. o-km. 24, k nimž přidej: kdež sě bylo boyu sníti AlxB. 31 (zajisté loc. bez předl.), po jednom dnu (= dňu) AlxB. 234, na křížů Ans. Sitzgsb. 226, Adm. 2, při nepokojů ApD. 36, v ráju Adam (3×) — ano i v dial. na faráru DialBoh. a v nářečí lašsk. a staroj. (BartDial. 111, 88).

Ve východních dialektech proměna ta někde nepronikla; již u Müll. je sice u nepřehl. ale loc. má i; dosud je v nářečí dolnobečevském Lfil. XIV. 265, pak slovenském a valašském Dsg. -u, Lsg. -i BartDial. 17—20, 67—68.

Táž změna pronikla i v polštině: Kal. 60—61 uvádí jen 2 archaismy; podobně pronikla i v hluž., dluž. — o těch nemáme chronolog. postupu. Z pořadí vých. je ještě v nsl. a srb. u jo-km. m. i stř., ale zdá se dle Daničiče Istor. obl. a Oblaka (Archiv XI. 531), že postup byl jiný — Oblak dí výslovně insbesondere

bei den nt. auf ije. Rušt. má konc. -ě, mr. -y. Zdá se tedy, že postup v tomto odstranění byl stejný jen v západoslovanštině.

b) jo-kmeny střední. Zde vidíme kolísání: Gb. o-km. 38 uvádí dokl. na nebi Kunh. (4×), (je tam 5×), na poli AlxH. (|| polí), na moři ApŠ. přidej: v líci (|| učenníci) svD. 100, na moři JidDrkol. 65 (|| hoří), na poli AlxB. 294 (|| vyvoli) DalHr. B_2 B_3, kde svědčí zároveň rýmy, že zde bylo v pův. složení *i v užívání. Taktéž rýmy svědčí o pův. loc. *i: AlxH. 354, AlxV. 2315, pořu || koli (opisovači byla forma pořu běžnější), AlxV. 2159, 2298 poli (|| polí 3. sg.), 879 v poli (|| zvolí), 1508, 1717, 1891 v hoři (|| hoří, oboři, unoři) AlxVíd. 1[a] oboři || v hoři; UmR. 137 po líci | nicí. Rovné jsou počtem formy s -u: v. Gb. o-km. 38 7 dokl., přidej po lícu ApŠ. 154, u mořu ŽM. Moys. 4, v ovocu Rel. z r. 1318, v srdcú AlxH. 298 — že byla forma ta běžna již za času složení Alx., vidno z rýmů jako AlxBM. 328 (|| lícú 329 || dédicú Dat.), AlxV. 1418 v polú (|| s doliú), 1700 po líci (*-u || bradaticí (Instr. *bradaticú) 1900 v smutném líci (*lícu) (|| čticí *čticiu), Dal. 83 po lícu (v r. rukavicú, kčicú), DětJež. 54, po polú (|| volú Acc.) atd. Srovnáním viděti hned rozdíl: u jo-km. mužských dokladu s -i nebylo žádného, zde je 12 dokladů. Dokladů pro -u jest 11. Z dokladů na -u pak lze ApŠ. 151, 154 vzíti pro předložku po za dativy. V nářečí dolnobeč. je D. -u, L. -i Lfil. XIV. 267. V nář. zlínském a valašském D. -u, Loc. -i; v nářečí lašském a starojickém DL. -u. V. Bart. l. c.

Zajímavo jest, že i ve stpol. mají střední jo-kmeny taktéž více (5) dokladů: slunci, srdci, moři: z těch pak moři je i ve stč. dvakrát doloženo. Shoda zajisté pozoruhodná. Kalina 124.

c) ьjo-kmeny střední. Mají dokladů na -i sílu, zůstávají v platnosti vedle anal. konc. -u až do přehlásky, kdy oboje splývá. I v místních jmenech: na Olší 1243 Reg. 1, v Březí, Zálesí atd. Rel. 1318 atd. Doklady v. u Gb. o-km. 41 (má jich 18) a dodej: HomOp. 152[a] we crſcení, 153[a] w roſudenſtuí; AlxH. 84 po kamení, AlxH. 255 v pomluwenym dosti malém (kjkt. Hattalova -í je jistě správná), AlxH. 85 w znameny (rým kamení). Krom toho svědčí četné rýmy o tomto -i: AlxH. 84—85: kamení | znamení, t. chtění | nepromění, odění | mieni, vidění | mieni, milosrdí | tvrdí (pln.), AlxB. 42—43 hnání | cekcování, t. po ščěstí | do pěsti, veselí | nejměli, Jid. 164 po vzdýchání | paní Voc., svD. 91 na krščení | vidění, AlxV. 48 na vzezřění | mieni, 192 v chtění | mieni, 1538 na pohnání | pohani, 1596 na potkání | rani, 1606 v odění | pomieni, 2104 po sboží | položi, UmR. 284 v čtení | mieni, 399—400 v čtení | pravení, KatBrn. 105 sčěstí | vésti, siesti, povésti, Umuč. 6 v snětí | zvěděti, Marg. 10 po umučení | vskřiešení atd.

Ovšem vyskytuje se i záhy -u: někt. dokl. Gb. o-km. 41 z Túl. ŽG. ApŠ. Pil. (6 dokl.), ostatní jsou: (v obyd)lú ŽM.

Moys. 17, w gednomiſlu ŽG. 54. 15, u mílofírdu ŽM. Moys. 13, w mnozſtwu ŽM. Moys. 7, w oprawanyu ŽG. 118. 7, po przirozenyu AlxH. 204, w pityu DalHr. B_2, v pokolenyu ŽG. 144. 13, v rofirzenyu ŽG. 118. 45, w ridanu ŽM. Deut. 22, we ſnimanyu ŽG. 101. 23, w zzbosiu Jid. 126, w zkritiu ŽG. 80. 8, o ſwiedeczſtw ŽG. 118. 152, na ſkoncienu ŽG. 139. 12, wſtauenu (= ustaveniu) ŽG. 43. 18, w uczinenyu ŽG. 91. 5, v wyrbyu ŽG. 136. 2, wyſtyu ŽG. 143. 13, na zatracenhu DalH. B_3. Úhrnem 23 dokl. -í mimo jména místní, 26 dokl. -iu (z těch jsou ještě 2: po přirozeniu a po sbožiu jisté dativy) tedy rovnost. Ale rovnost ta zvýší se ve prospěch tvarů na -i, přihlédneme-li k rýmům a jménům místním: proti četným hořejším rýmům s i stojí pouze dva s u: AlxV. 2117—2118 po sbožiu | kóžu — to je zajisté dativ, UmR. 89—90 v stániu | rým za niu zajisté je původu poněkud pozdějšího. Možno tedy říci, že obě koncovky byly možny, ano spíše že starší měla přednost. Pozoruhodno jest, že ŽKl. má zpravidla -ú, -iu ale: na nebi 77. 25, 102. 19, 35. 6, na moři 64. 6 (srv. s hora), v obezření 22. 26 (-ьjokmen) a v tisiuci 104. 8 (což může býti arch. i přehláska).

Podobně v polštině staré je dosti dokladů pro ьjo-kmeny, v. Kalina 124, Hanusz v Arch. VI. 7—8 uvádí jich ze ŽFl. 17, z Pul. 2; zajímavo je, že dialekty výchč., ve kterých u jo-km. masc. a nt. zachováno i, že ty dialekty mají u ьjo-kmenů ú (BartDial. 19, 55, 68, 88, 114.) Nář. dolnobečevské má DL. -ó (= ú) Lfil. XIV. 267.

Tyto doklady sebrané ukazují myslím dosti jasně, že konc. -u v loc. sg.

u jo-km. mužských pronikla úplně, již před r. 1290 — o starší koncovce -i máme jen stopy v rýmech a jmenech místních;

u jo-km. nt. a u ьjo-km. nt. však si jsou obě koncovky úplně rovny — u ьjo-kmenů spíše ještě převažuje koncovka stará; pravidlo, že analogie řídí se rodem a jednoslabičností, osvědčuje se zde úplně. V 2. periodě možno, že snad obě koncovky ustoupily novému -iu (ŽKl. ŽW.), ale nelze to tvrditi jistě proto, poněvadž nevíme, jak psané yu bezpečně čísti. Rýmované památky nějakému převládání forem na -iu nesvědčí.

Druhá konc. -ovi je jak jsme vyložili vlastně dativ. Později přecházel v samostatnou koncovku lokalní. I u jo-kmenů jeví se zřejmě jeho souvislost s dativem; nehledě k tomu, že se u nt. nevyskytá — má z neživ. pouze jedno dat. sg. -ovi: boj — a čekáme tedy, že nebude míti žádné neživ. loc. -ovi. A tak tomu vskutku jest. Všecky loc. -ovi jsou životné: o Ježíšovi Hus 2. 320, o dědicěvi Hrad. 1^a atd. v Gb. o-km. 24.

Pl. N. I zde je konc. -ové mnohem hojnější než-li u o-km. a zvl. hojná u jmen neživotných. O rozšíření totéž co u o-km.

O stpol. dí Kal. 76, že konc. -owie jeví se také již v „najst. zabytkach".

Někt. dokl.: otcové ŽM., králové Dal. Alx., bičové ŽW. atd. V. Gb. o-km. 24.

Pl. Gt. Taktéž zde je konc. -óv mnohem více rozšířena nežli u o-km. Mnohem méně archaismů jě zachováno, nehledíme-li k jménu přietel (které má tvary plur. od km. -telo, g. pl. přátel; i stpol. przyjaciol Kalina 82) jsou to jenom násl. zbytky: král, měsiec, muž, peniez, tisúc, třěvíc (krumpovánie třěvíc MamD. 309[b]) a jmena na -enec; stpolsky vůbec není žádného takového tvaru. V. Gb. o-km. 25—26.

U nt. jsou skrovné a ojedinělé počátky ve tvarech slunců, citoslovců v. g. pl. o-km. nt.

Kromě těchto pádů konc. u-kmenů nepůsobily — za to v těch pádech, které uvedeny, bylo působení jejich daleko vydatnější a ve voc. sg., loc. sg., pl. g. opanovaly téměř veskrz. V jiných pádech vidíme ojedinělý počátek vlivu u-kmenů jen v gt. sg. pozdě: z cypřešu Výb. 2. 593 (XV. stol.), do plyšu nč. Květy 1888. 2. 723 (tvar od molu je nejspíš od o-km., srv. gt. mola, a tvar poplzů ŽKl. ŽW. ŽKap. 55. 13, ŽKl. 114. 8 je chybné psaní m. poplzi — i-kmen; od km. pelz by jo-km. musil býti plžo-) — jsou to výjimky ojedinělé. Příčina toho byla nejspíše ta, že přehláska a-ě zabraňovala stejnému kroku s o-kmeny; v dial. kde není přehlásky, může konc. -u nastoupiti s týmiž omezeními a vlivy jako v gt. sg. o-kmenů: tak dial. mor. pepřu, kúřu, kašlu Bartoš Dial. 18, stpol. Kalina 40—45 a malor. a rus.

III. *A-kmeny a ja-kmeny.*

1. Na fem. nebyl žádný vliv, počátky jakéhosi vlivu jsou v ojedinělých dokl. g. pl. na -iev, -ův: dušiev EvOl. JirZvl. 31, veřejuov Verg. gl. Krok 2. 202, mandlů 1588 ČČM. 1864, 268. Ale to nepronikla. Srv. stpol. genit. walkow, boginiow Kalina 185, 188.

2. Maskulina sem náležející, dostávají nátlakem přirozeného rodu tvary od o-kmenů a s těmi ovšem i tvary od u-kmenů přejaté; jsou to:

Dat. sg. -ovi — pozdě — až nč. Vel.; stč. zpravidla -ě, jednou i -u: tomu vévodu v Hymn., stpol. dat. -ovi Kal. 160.

Loc. sg. -ovi — taktéž velmi pozdě, je vzat z Dat. a tedy také pozdní; náhodou je jeden dokl. starší: o margrabovi Griz. (Gb. a-km. 42).

Pl. N. -ové, doklady trochu starší: juristové ŠtVrť. 83, lidičkové Hus 3. 278 (vlivem patrně subst. na -ček), evangelistové ChelčPost. 236[b] atd. (v. Gb. a-km. 14), rukojmové Solf. a j. (Gb. a-km. 29), lantkrabové Vel. sgm., purkrabové Břez. (v. Gb. a-km. 42). Podobně stpol. Kal. 182.

Pl. Gt. -óv: patriarchóv Modl. (Gb. a-km. 14, 29, 43) — tak i stpol. Kal. 184, 187.

Stpol. byl krom toho ještě Pl. Loc. -och, ano i g. silu, l. silu ve rčení skleslém Kal. 154, 172.

IV. *I-kmeny.*

1. Feminina. Osamotnělé genit. pl. věciev, krviev EvOl. JirZvl. 31.

Stpol. mnohem víc: pln. ichmościowie Kal. 216, plg. myszów Kal. 218, pll. gąśloch Kal. 223, ano u číslovek pięć atd. je i g. l. -u klesnutím syntakt. Kal. 211.

2. Maskulina. Vliv opět mnohem patrnější a zvl. u osobných.

G. sg. rtutu Rhaz. 41.

Pl. N. dnové často ŽKl. 101. 4 atd. (asi 15 ×) ChelčPost. a j., lúkotové MamV. 102, zetové ŠtMus. 18[a] (Gb. o-km. 10), Opatrný Progr. gymn. kolín. 1889. 26 (XVI. stol.) holubové, bratrové (v. u o-km.), kmetové Všehrd.

Pl. Gt. dnóv, dnuov na př. ŽKl. 93. 13, ChelčPost. 16[a], 103[a], 179[b] atd. atd., bratróv Ol. (Gb. o-km. 19), zetóv, bratróv DalC. 2.

Subst. den může stč. míti D. sg. L. sg. N. pl. G. pl. dle o-km. i jo-kmenů.

V. *T-kmeny.*

1. Přešly zpravidla k o-kmenům a odtud teprv přibírají konc. u-kmenů.

2. Gt. sg. loktu Ol. (Lfil. XIII. 386), nehtu nč. (gt. nehta Sal. 45).

Loc. sg. v loktu ŽW. ŽPod. 135. 12 (na loktě Sal. 85), při nehtu Sal. 45.

Du. NAV. lokty dva Ol. Ex. 25. 23 (o-km. Gb. 21), lokty má ŽW. 17. 35 (ovšem nedosti jisto).

Pl. NV. drobtové ChelčPost. 199[a].

Pl. G. loktóv Ol. často (vedle loket Ol. často) (Gb. o-km. 21), drobtuov ChelčPost. 98[a].

VI. *N-kmeny.* Opět prostřednictvím o-kmenů. *)

A. Masculina.

Gt. sg. hřebenu nč. (hřebena Sal. 174), z kameuu Erb. 213, kmenu Kat. 3347, AČ. 2. 18, Bart. IV. (kmena Vít. 83[a]), z kořenu Hus. 2. 309, ChelčPost. 202[a], do kořenu Proroctví 28 (ko-

*) Někt. o-kmeny naopak jdou dle n-kmenů: gt. člene Gb. slož. sklon. 23, pád lupene Vrchl. Dojmy a rozmary 217, koleno gt. -e, l. -i atd. v. Gb. o-km. 37.

řena Tr. 266, Rhaz. 71), s prstenu Gest. Ol. 73 (gt. prstena ŠtE. 65, GestOl. 73).

DLoc. po jelenu Pass. 129, Tr. 248 atd., po kořenu ŠtE. 66, stpol. v strumenu ŽFl. Han. Arch. VI. 8, na hřebenu Sal. 215, o kamenu Rhaz. 68. 79 (na kameně ErbPís. a vůbec nč.) v kořenu Hus 1. 64, 195, 2. 293. ChelčPost. 11^b, na kořenu Sal. 32, ChelčPost. 92^b, při kořenu Rhaz. 35, v plamenu EvOl. JirZvl. 31, ChelčPost. 169^b.

Pl. Nom. kamenové Šach. 17, Hus 3. 43 (2×) (kameni Hus 2. 85), kmenové Výb. 2. 114 Troj., kořenové Hus 3. 21, prstenové Griz. 54, pramenové Výb. 2. 68.

Pl. Gt. kamenóv ChelčPost. 209^a (nč. dosud archaismem kámen v. Gb. Mluvn. 104), kořenóv Hus 2. 71 (gt. kořen AlxB. Kat. Pass. a dosud nč. — změnou hlásk. i kořán (v. Gebauer Mluvn. t.)

B. Neutra.

Loc. sg. na ramenu ŽW. Deut. 11, v ramenu ŠtVrt. 191 (v rameně Ev. Ol. Jir. Zvl. 31), o semenu Oss. 60, na jmenu Hus 1. 200, o jmenu Krist. 22^a (loc. jmeně Tk. 2. 65, Hus 2. 155 atd.), ve jmenu ŽTom. ŽW. 62. 5 (v ŽW. krom toho 11×) Pass. 433, Rúd. 255, ŠtVrt. 225, Hus 2. 292.

Gen. Pl. ojedinělý doklad je ramenuov Verg. gloss. Krok. 2. 202.

Stpol. byl i zde vliv větší, jen že tvary byly většinou dle jo-kmenů, byl i dat. -ovi: imionowi Kal. 235, plemieniewi Kal. t., l. sg. w imieniu Kal. 237 (podobně by někdo mohl tvary v ramenyu ŽKl. 112^b, we ymenyu atd. vykládati dle jo-km., ale to jsou pouze orthogr. chyby m. -i, iu = i), ano voc. sg změnou rodu: o biedny plemieniu Kal. 238; l. pl. jimienoch Kal. 243 a jimienioch t., pl. Instr. imionmi Kalina 244.

VII. *Dodavek.*

Přírostková deklinace. Jak známo, proniklo -ov- mimo D. sg., NV. Pl. a G. Pl. v některých jazycích slovanských i do jiných pádů: zvláště se to jeví ve slovinštině a srbchorv. Počátky toho jeví se už ve stsl. (Mikl. 3^2 30—31). Jsou některé doklady v rkpisích stč., které by se tímtéž způsobem mohly vykládati. Ovšem jisto jest, že přírůstek ten v češtině udomácnil se v DL. sg. masc., v NV. Pl. masc., v G. Pl. masc. V jiných pádech není doložen bezpečně, taktéž ne zdvojování jeho v G. pl. Doklady zdánlivé jsou:

1. GA. sg. -ov-a. Zdánlivé doklady jsou: Pror. 86^b (kniežata poslali) ſyna nachanyaſſowa, ſynowa ſellemye, ſyna chuzy (Jerem. kap. 37) a t. 90^a (u Godoliášě) ſyna aycham ſynowa ſaphanowa — srovnáme-li to s 90^b syna aycham syna saphonova (2×), taktéž i 91^a, 92^b a j., kde proti synova stojí syna. Ale proto

přece je to pouhý omyl, vzniklý na základě formule dvór králóv Václavóv.

2. G. Pl. -ov, -óm. Zdánlivé doklady jsou: ŽW. 80. 4 hodowow Pror. 68ª mařem ſynouuow gych. Ale ani tu není možný výklad z analogie u-kmenův, ačkoli Gebauer v Jag. Arch. XI. zdá se to připouštěti. Jsou to obyčejné chyby písařské.

3. D. Pl. -ov, -óm. Zdánlivé doklady uvádí Čelakovský Srovn. mluv. 116: „v starém rkp. XIV. věku dědovuom a z obecné mluvy: „jdi k sládkovům atd." Ale prvý doklad je jistá chyba — ač mi není známo, z kterého rkpu doklad vzat a druhé doložení z obecné mluvy je possess. — nom. je zahradníkovi n. zahradníkovic. Srv. doklady: u súsedových, u Janových Blah. 338, k sausedovuom Chelč. Post. 185ᵇ atd.

Dokladů bezpečných na toto přírostkové sklonění mimo DL. sg. NVG. pl.) není; taktéž jich není ve staré polštině; můžeme tedy s jistotou říci, že tato tendence, rozšířiti -ov- stejnoměrně po všech pádech, v západních nářečích slovanských nikdy nebyla.

Novočeský usus, jak se vyvinul na základě vyložených poměrů staročeských, stanovil a popsal výborně Dobrovský Lehrgebäude (1819 str. 169 sq.), nauka jeho přešla do všech českých mluvnic pozdějších (tak ji má i E. Kovář Česká mluvnice 1889, J. Gebauer Mluvnice 1890) a přijal ji i Jgm. do slovníka a Gebauer do stč. skl. kmenů -o.

Vedle tohoto historického statu však pokoušejí se někteří puristé o zavedení „správných" tvarů hlavně v loc. sg. (ani gt. není toho brusaření prost): o žalmě ČČM. 1879. 534, na poměře Jir. Časom. překl. žalmů V., ve smysle ZlPr. II. 38, v oboře (nehledě ke kollisi) Hattala Brus 300, v Sboře t. 4, na jádře t. 35, v textě t. 36 (ač zrovna před tím citat z Br. v textu) atd. atd. — ano když na př. Bačkovskému Bílý v Osvětě 1887 75 loc. „odpočince, Věstníce" vytknul, brání se Bačk. v Zevr. Dějinách 913 že „tvar ten chybný není". Jest otázka, jsou-li tvary ty vskutku správné: že jsou organickými a původními u o-kmenů, netřeba dokazovati. Pojmeme-li však význam správnosti v tom smyslu, že správným je to, co s duchem jazyka se shoduje — musíme říci, že takové nově očkované tvary na -a gt. a -e loc. jsou nesprávné: neshodují se s duchem jazyka. Vidíme zajisté jasně na dokladech ve slovníku*) snesených, že jazyk tvarům těm se vyhýbal (v jistých případech), že také tvary ty vyhynuly: a chce-li kdo dbáti, abych tak řekl historického práva v řeči a nechce-li jednati libovolně, musí držeti se v těch mezích, které Dobrovský ustanovil. Rozšiřování konc. -e (ě) a -a na jiná ještě slova a dokonce snad zobecňování je násilí páchané na jazyku českém.

*) Slovník takový podám 1891.

Úvahy a zprávy.

De Tacitei sermonis proprietatibus praecipue quae ad poetarum dicendi genus pertineant. Pars prior. Scripsit *Andreas Czyczkiewicz*. Brody 1890. Str. 42.

Se zásadami, s nimiž spisovatel v úvodě k řešení úkolu přistupuje, možno se srovnati. Nechce hledati v nahodilé podobnosti výrazu vědomé a úmyslné nápodobení básníků. V části prvé pojednáno o tropech a figurách a o syntaxi genitivu a akkusativu. V části další spisovatel slibuje dokončení syntaxe pádů a skladbu vět. Pojednání přítomné je práce pilná a svědomitá. Záslužnými jsou práce podobného rázu, vynikají-li úplností a spolehlivostí dát, rozumným a jasným roztříděním a správnými generalisacemi. Části o tropech a figurách nepřísluší taková chvála, jako druhé části o genitivu a akkusativu. Jest kusá a nepřehledná. Draeger (Über Syntax und Stil des Tacitus) str. 248 a 257 poskytuje nám snažšího a úplnějšího náhledu v duševní dílnu Tacitovu v této příčině. Příklady na str. 6, v několika odděleních uvedené, mohly se vyčísti pohromadě jakožto personifikace. Příklad z ann. 2, 13 incendit ea contumelia legionum iras nehodí se do oddílu tohoto; patrno, jak dělidlo spis. zvolené je neplodné.

V syntaxi genitivu pro Tacita obzvláště charakteristické jest hojné užívání genitivu po zpodstatnělých přídavných jmenech stř. rodu sing. i plur., jakož i genitivu po adj. relativných. Partie tato je velmi důkladná. V příčině genitivu prvého myslím, že všecky případy nejlépe zahrnouti se mohou v oddíly dva: 1. kde gen. je zřejmě partitivní (tak u všech snad adj. neutr. sing.) a 2. kde partitivní platnost vymizela. Srv. Schmalz v Müllerově Handbuch der klass. Alterthums-Wissenschaft II. 1885, str. 268 a 369. — Genitiv ann. 15, 53 ut quisque audentiae habuisset (str. 25) spis. prohlašuje za odvislý od habuisset. Nevím, není-li lepší výklad obyčejný, že gen. visí na ut jako v řečtině (ὡς). — Akkusativ vztahový povstal prý analogií podle adj. altus, latus s akkus. rozsahovým, „quo spatium ut ita dicamus ideale exprimatur" (str. 30). Podobně akkusativem, visícím na edoctus, prý se vyjadřuje spatium ideale. Výklad důvtipný sice, ale myslím, že nepřesvědčivý.

Figura etymologica vyskytuje se u Tacita všeho všudy jednou (ann. 12, 31 str. 28). Bylo na místě připomenouti, že z básníků zvláště Plautus vazby té užívá často a proč Tacitus jí se vystříhá.

Vazby egredi moenia, indulgere largitionem, inire aliquid a jiné čtou se v prose u klassiků, a při známé obraznosti latiny nebylo snad třeba jich jako zvláštní „color poeticus" uváděti.

Přítomná práce bude cenným doplňkem výborného spisu Draegerova, přistoupí-li k jasnému a pevnému plánu přehledná klassifikace všech jevů. — Žádoucno bylo by, tuším, za jednotlivými skupinami jevů konstatovati poměr Tacitův k předchůdcům a zajímavo by bylo všímnouti si poměru jich v jednotlivých spisech Tacitových samých. Latina je správná (až na několik nedopatření), chyb tiskových dosti.

E. Peroutka.

Josef Kořínek: **O různorodých třídách obyvatelstva státu Lykurgova a Solonova.** (Výroční zpráva vyššího gymnasia v Pelhřimově. Roku 1887–88.) Str. 17.

Spisovatel vychází od správného zajisté tvrzení, že na podobu ústavy u obou kmenů řeckých, Sparťanů i Attičanů, rozdílně vytvořenou, měly rozhodný vliv rozdíly kmenové, které samy zase podmíněny byly aspoň částečně rozdílnou povahou bydliště jich původního i pozdějšího. Z té příčiny věnováno prvých 12 stránek vylíčení poměrů pravlasti i pozdějších vlastí Dorů a attických Ionů, i vytčeny s tím souvisící různosti kmenové, a teprve na zbývajících 6 stránkách jest stručně vylíčeno postavení jednotlivých tříd obyvatelstva v Lakedaimonu a Attice; na konec pak slibuje p. spisovatel podati jindy „vylíčení rozdílů postavení pediaiů, diakriů a paraliů, i pokud jimi poměry v Attice byly určovány.“

Citátů a míst dokladných ze starověkých spisovatelů sneseno v poznámkách hojně, ale literatury, jakož i udání pramenů, ze kterých p. K. tuto čerpal, opominuto.

F. Čáda.

J. Pelikán: **Předložka ot, od v češtině.** (Programm c. k. vyššího gymnasia v Hradci Králové 1890. Str. 3—26).

Velmi pěkná monografie o této předložce. Podána etymologie (= skr. átas), ukázána priorita tvaru ot proti mladšímu od, promluveno o vokalisaci ot- ote, konečně specifikováno užívání předložky ot a to předně v původní funkci (ve výrazech ablativných 1. odluka, 2. příčina a původ, 3. prostor [místní i časový], 4. komparace, 5. látka) a pak ve volnějších vazbách dle jazyků cizích. Potom následují doklady: I. Ve výrazech odlukových stává 1. u sloves *α*) nepřechodn.: běžeti, báti sě, odpočívati atd., *β*) přechodných: brániti, chýliti, krýti atd. (u moci sloveso odluky nebývá: od něho nemoha), *γ*) u sloves blížících se již původovým: *a*) jmieti, dojíti, držeti . . . *b*) žádati, prositi, chtieti . . . *c*) slyšeti, vzvěděti . . . 2. u substantiv: hnutie, oddechnutie, vyplatitel, vyprostitel atd. 3. po adjektivech čist, dalek . . . v pozdější době i u blízký, 4. po adverb. daleko, blízko . . . II. Ve výrazech příčinných a původových: 1. causa efficiens: *a*) po passivech súzen býti atd., *b*) po reflexivech s významem pass. za-

mútiti sě atd., *c*) po verbech neutrech s význ. pass. zemřieti, padnúti, vřieti . . ., *d*) po adjekt. s význ. pass. světlý, bohatý, šťastný atd.; 2. causa movens: řváti atd., u sloves dáti, platiti a dle těch i u jmieti, chtieti, žádati . . .; sem náleží i gt. od srdce; záhadný jest: ot velikého hlasu krále probudi Tristr. 5706 3. původ: *a*) po slovesech pocházěti, býti, jíti . . ., *b*) u subst. běda, čest, chvála, milost . . . (sem i germanismus: mám přijíti k zaštípání od hadů Kulda), *c*) při označení rodu (o otci bývá vždy ot, o matce také z); 4. ve výrazu sám od sebe, pak prositi, pozdraviti, vzkázati od koho atd. III. Prostor časový a místný: 1. o východišti: *a*) po slovese počieti, *b*) po jiných: od meze do meze atd.; sem náleží i odpolu (= halbwegs), stč. od toho miesta (= abhinc), *c*) v distribuci dóm ot domu; 2. o pouhém směru: ot Kúřímě za 2 míli, léta ot narozenie božieho; 3. místo, se strany jehož se co děje ot Míšně, ot západu. IV. Komparace. V češt. zřídka: stč. 2 dokl. urozenější od předkóv Št., pomenšil málem méně ot andělóv ŽW.; ve smyslové komparaci: div ot diva Alx., zdělaný ot pomyšlenie LKat., vše jiné od předešlých Velesl. Sgm. u Suš. 1 dokl.; dialekt u Chlumce n. C. lepší špatnější od . . .; víc ve slov., polšt., srb. V. Látka *a*) z níž co jest (nevěsta od zlata), *b*) na níž se co zakládá (= nč. co se týče): od stravy sě mámy pyšně Podk. VI. Volnější způsoby (nečeské a pozdní) užití předl. ot jsou: 1. = o: pravenie od božieho umučenie jen stč., 2. za gt. possess. neb adjekt. klíč od hradu, od milýho láska, 3. dle lat. loqui ab aliquo mluviti od někoho *), ano i tlumočník ode mne Kom. Nč. býti, nebýti od něčeho = proti něč. je analogické dle tohoto. 4. Pak při býti od toho, jmieti od toho — taktéž prý vazba nečeská. Konečně germ. je ot m. do: není to od vás hezká věc Kulda.

Práce zajisté pilná a důkladná. Ale některé drobnosti lze přece ještě doplniti: tak k otvor s archaist. *t* přidej otrok (5); vedle ot, od, ote, ode vyskytá se i o- (m. odd- od-, m. ott- ot-) srv. dokl. *o* tebe ŽW. 20. 5, neotrhl AlxV. 1690, otrhujú ŽW. 108. 20 (5); neuvedena frase leží vše od místa Sgm. (7), býti od sebe (7); při subst. prášek od kašle, od cholery Bart. Dial. 184 (13); adjekt. pass. někdy vynecháno kabát je od vápna, boty od bláta; hrnec od medu (17); při prostoru frase od malička atd. (21) Bart. Dial. 184 od pěti rýnských toho nedám; od zlatky nepůjdu (21) Bart. Dial. 185 uvádí pro prostor časový: od večera si zazpíváme (21); pro komparat. uvádí Bart. Dial. 184 dva doklady; srv. i: jsú šelmy jeden od druhého (= nad) (23); konečně frase: je od řeči, od huby (25). Zmínky zasluhovalo i sporné: nařízení ode dne 5. srpna atd. Pojednati i o složeninách s předložkou ot neleželo v plánu spisovatelově.

---

*) Vyskytá se velmi hojně u Všehrda. *Ref.*

Z jiných drobností na str. 5: prý *ji* klesá v *jь*, *j*-, ale tvar jь je naopak jediné oprávněný: nebylo původně *imen, *igos, nýbrž jьmę, jъgo z m̥- men, jьgos (srv jugum); 8 citat z AlxBM. 27 mezní nočnie nýbrž (dle rkp. nocznie), jak již v Lfil. XII. opraveno, nocnie (srv. i nč. ponocný); 13 má býti vystřiehanie podle známého pravidla. Ale to vše jsou jen drobnosti; práce sama tím újmy netrpí: je to velmi cenný příspěvek k č. grammatice. Tisk je pečlivý, čísla jsou velmi bedlivě korrigována; chybu tisku jen jednu jsem shledal: 21 túlové (m. túlavé).

—*v*—*j*—

Prokop Lang: **Jazykovědecký rozbor Euchologia Sinajského.** II. Tvarosloví. (Zpráva o c. k. realn. a vyšš. gymnasii v Příbrami. 1889. 3—80, 1890. 3—53.)

Pokračování práce již loni v Listech filolog. oznámené (str. 68—70). Spisovatel probírá tvarosloví podrobně a svědomitě; na mnohých místech podává výklady své, nové; tyto nejsou snad vždy jediné možné, ale vždy pozoruhodny. Zajímavější pozorování jsou asi tato: *1889* 2: g o s p o d ь má gt. -a, d. -ju; jinak dle i-km.; n o g ъ t ь g. pl. dle souhl. nogotь; 8. mezi u-kmeny snad neprávem vřaděno mirъ (nemá dokl. vlastního: g. -a, d. -u, l. -ě); 9. ukázáno, že pravid. konc. u-kmenů mají synъ, domъ, polъ; 10. acc. sg. o-km. slovo duchъ má 15 × = n., 2 × = gt.; 15. dle nt. -o-kmenů jdou také souhl. čjudo, dělo, oko, slovo, tělo 28. jęza má jednou gt. języ dle a-km., 31. nom. na -i u ja-km. jsou svatyňi, bali; 32. DL. sg. od zemlja vždy zemi; duša g. pl. vždy dušь, ale stezь, jezь atd.; 37—39. souhl. kmeny mají mnoho konc. i-km. a o-kmenů; 40. nt. sg. adj. zní dvakráte -u: milu, veliku m. -o, 54. drugъ, jeterъ, malъ mají dekl. jen nominalnou; vьsjakъ má pravidlem pronominalnou jen gt. vьsěka (m. -ogo); 55. mъnogъ má dekl. jmennou, zájm., i slož. 58. tuždь taktéž; 67. čь vyskytá se jen v tvarech čьto, česo; vьsь má acc. sg. fem. jen vьsją; 73. azъ má v g. vedle mene (7 dokl.) 18 × mne; instr. vždy *mn*oją; 77—80. je exkurs o zastupování acc. genitivnými tvary: u subst. ze tvarů gt. 150, acc. jen 26 u slov apostolъ, archistratigъ, dětištь, gadъ, telecь (2 ×) agnecь, oven, synъ, rabъ (2 × — raba 40 ×) a duchъ (4 × o třetí Božské osobě, 11 × = Geist; 2 dokl. ducha jen o třetí Božské osobě; srv. stč. poměr Gb. o-km. 7 a Lfilol. 1890. 377); *1890* 3—17 obsahuje výklady o příponách 2. a 3. du. u sloves, o střídání praes. tvarů themat. a nethemat. (za nethem. vykládá se zde — správně — 3. os. pl. třídy III.² a IV.), o slovese iskati, o impt. bijite — bijate, o particip praes. pass., o impfkt., o aoristech, o kondicionalu, o particip. praet. act. u tř. IV., a o particip. praet. pass. V těchto výkladech jest zajisté mnoho, velmi mnoho správného, ale také hypothese, které dojista nejsou možny. Tak na

př. 3—5 vykládají se tvary damь, davê atd. ne z kmene dad- (vêd-, jad-), nýbrž z kmene da-, který prý jest původní a dad- teprv odvozený. Což možno položiti vê = ř. *Foıδ?* V poznámce 2. str. 5. klade se praslov. 3. pl. *dajątъ dle tvarů slvin. č. a dluž. — ale tyto tvary jsou nové: ve starších dobách bylo stč. dadie; tvary č. víte, jíte atd. jsou též novotvary, stč. vieste, jieste atd. Zajímavý, ale přece nedosti jistý, je výklad partic. krъvenъ atd. (kry-ti) — nedosti jistý proto, že některé doklady nejsou bezpečné: č. sloveso plyvu z pilwuczie v ŽKl. nutno čísti plvěti — atd. Výklad kmenostupu v I. třídě (str. 18) žádá také ještě přesnějších dokladů, ač je velmi pozoruhodný. Výklad infin. stьrêti (24) za analogii dle stьri nepodobá se pravdě (srv. Kovář Stblh. mluvnice 78 § 126 a stč. tvary zemřieti atd. Lfilol. XVI.); sloveso pêti pojąmá o za indoevr. ə (kmen oslabený) a ne za pův. *pōi, *pāi (str. 27) atd. Takových námitek mohlo by se učiniti ještě více; ale jsou to přece jen drobnosti, které ceny této práci neubírají. Ani jedna hypothesa není postavena bez dokladu, na zdařbůh — všude je viděti opatrný postup a hojnost dokladů. Je to vskutku práce, která „mile překvapuje svou důkladností i pečlivostí" (Lfil. XVI. 69) a která je velmi důležita jak pro slovanskou tak i pro staročeskou mluvnici.

—*v*—*j*—

Archiv für slavische Philologie. Herausgegeben von V. Jagić. XII. Band 1890. str. 646.*)

I. Abhandlungen: *Zur Geschichte der nominalen Declination im Slovenischen* von V. Oblak (1—47, 358—450): pokrač. z XI. sv.; v přítomné části pojednáno o instr. sg. u *jo*-kmenů; nom. pl. u muž. *o*-km.: rozšíření koncovky *-je*, utvoření pod vlivem této koncovky nové koncovky *-ovje* z *-ovi;* stará koncovka *u*-km. *-ove* již v staré době t. j. v XV. stol. byla velmi řídká, i dnes jest obmezena jen na jižní dialekty; místo ní ujala se koncovka pozměněná pod vlivem pravidelné koncovky *o*-kmenů *-i: -ovi;* v uh. slov. ujala se konečně koncovka *-cke* vzniklá kombinací koncovky *-cje* (junacje) a *-ki*, spis. přijal tu výklad Rom. Brandta. Další analogií *-ke*: tovariške a pod. U stř. *o*-kmenů ujala se vedle historické koncovky v XVI. stol., kde ovšem vzácnými doklady teprve doložena koncovka *-e* analogií koncovky žen. *-a*-km. pod vlivem koncovky adj. i pronom. V gen. pl. staré historické tvary u muž. *o*-km. obmezeny jen na několik zbytků, ujala se tu koncovka *a*-km., ta pronikla i ku stř.; vedle ní ujala se koncovka *i*-km.: *i*. V dat. pl. ujala se vedle staré historické koncovky koncovka žen. *a*-km. nejdříve u stř., pak u muž., u stř. působila k tomu zvláště koncovka nom. acc. pl. *a*, týž vývoj před-

*) Viz Listy filol. roč. XVI., str. 298. sl.

pokládá p. spis. též v ostatních slov. jazycích; u jednoslabičných slov vniklo *-ôv* i do koncovky dativní i do koncovek ostatních pádů; konečně ujala se u jmen, kteráž mívají v nom. pl. *-jé*, v dat. pl. koncovka *-ém*, stejným způsobem v loc. pl. *-éh*. V acc. pl. vedle staré koncovky *-e* vyskytuje se již v XV. v. koncovka *-i* ne tak pod vlivem zbytků někdejší deklinace *-u*-km., jak spíše od *i*-km., mimo to ještě nalézá se rozšířena koncovka *-ove*, a zřídka *-ą* od stř. kmenů. V loc. pl. vedle staré koncovky: *-ih*, ještě: *-eh*, *-ah*, *-ovih*, *-ovah*. V inst. pl. vedle staré hist. koncovky *-i*, vlivem *u-* a *i*-km.: *mi*, vlivem koncovky nom. pl. *-ami*, *-imi*, další kombinací *-ovi*, *-ovami*, *-ovmi*. V nom. acc. du. vedle staré koncovky *-a (-ova)* i koncovky *-i* od *i*-km. převzata byla z gen. du. koncovka *-u*: dva sinu. Ženské *a*-km. neutrpěly v deklinaci tolik změn vlivem analogie, tou leda ujaly se v instr. sg. *-om*, kajk. *-um*, gen. pl. *-i*, loc. pl. *-eh*, *-ih*. Při instr. sg. u žen. *a*-km. vyslovuje se spis., že se nedá praslov. koncovka *-ą* dokázati, čeština i pol. kvantitou svou ukazují prý zcela rozhodně na *-oją*: jak se *ú* z *oją* **-oju* vyvinulo spis. neukazuje; ba ani pro stslov. praví p. spis. nedá se takýto tvar doložiti, ale mylně: Mikl. Vgl. Gram. III², 28 uvádí *thomą* sup. 292, 26 (chybně m. 392, 26), a Leskien Handbuch 2. vyd. 66 napočetl hojně do-

ѫ

kladů; srv. ostatně **горѫ** v žalt. sin. 2, 6 a na témže místě v bol. ž. čteme instr. sg. **горѫ** (Srezn. Юс. пам. 355), to jest shoda, která se nemůže ignorovati, Pogod. ž. ovšem má na témže místě **гороѫ** (Srezn. op. c. 209); konečně třeba vzíti v úvahu instr. sg. na **-ѫѭ**, které se nedají dobře vykládati jako na př. **ѫтрѫба** a pod. a mylně se pokládají za písařské chyby (jako Leskien činí l. c.), než lépe se vysvětlují, tuším, kombinací staré koncovky instr. **-ѫ** s pronom. **оѭ**. — V. Oblak vytiskl mimo to ještě v Letopise Matice Slovenske na r. 1890 pojednání *„Doneski k historični slovenski dialektologiji"* (též ve zvláštním otisku str. 57) a na ni zde při příležitosii upozorňuji. — *Über die persönlichen Schimpfwörter im Böhmischen* von W. Vondrák (47—77): nadávky dělí se 1. v metaforické, kde se pejorativní význam zakládá na srovnání s osobami, zvířaty i neživotnými předměty vnějšího světa, jichž špatné vlastnosti jsou známé; 2. formální: buď již kmen slovní má pejorativní význam aneb přidává se takýto význam jistou příponou, a můžeme dodati i jiným ještě způsobem, zvláště přízvukem, změnou kvantity děvka — dívka. Nadávky dle toho se roztřiďují. Holomek není „wicht", než lépe „klachel": znamená-li velbloud „tölpel", nemá to vlastně nic společného se zvířetem takto zvaným, o němž zajisté lid neměl ponětí, než pejorativní význam leží v druhé části slova, nepatří tedy vlastně mezi jména zvířat, jež pro vlastnost dotyčných zvířat vešla v užívání jako nadávky. Německý překlad nevystihuje veskrze pravého významu, tak bůvol — tele příliš

slabě přeloženy slovem „Dümmling“, lépe by bylo ukazovati na stejný význam příslušného zvířecího jmena v němčině. Snad bylo by se vůbec odporučovalo předem položiti jména zvířat, kteráž jak u Němců tak i u nás slouží za nadávky; nebylo by to bez ethnografického interessu. Cap na Slovensku znamená pod. jako u nás v Čechách beran, zvláště pastora evanj., kos neodpovídá něm. schlaumeier, spíše něm. kampel. Formální nadávky opět dělí se 1. na nadávky, jichž význam pejorativní označen buď ve kmeni buď příponou, 2. na nadávky vzniklé komposicí, 3. cizí, 4. jinak tvořené. Rozdělení to úplně neuspokojuje. Sem nepatří chám bauernkerl: tak se jmenoval přece syn Noémův, z něhož podle obecně rozšířené pověsti pošli sedláci. Budiž též opraveno i zde na památku uloženo, že se přispěvatelům do časopisu „Athenaea“ r. 1886 a násl. nepřezdívalo „Atheňančíci“, než že pro ně tuším první Neruda užil i zavedl přezdívku Aténčík. Velmi pěkný i důvtipný jest výklad p. spisovatelův výrazů kluk všivá, kluk klukovská. Zajímavá je sbírka nadávek komposicí vzniklých, než výklad nepodán. Pod *d)* jinak utvořené nadávky uvádí se baba, děvka, s panna z bězu srovn. maloruské піджаливник nemanželské dítě (narozené pod kopřivami: жалива). Na konci ukazuje p. spis. ještě na nadávky v KR., ty též dokazují, že autor KR. podléhal právě vlivu moderní češtiny i německému vlivu. — *Ein Beitrag zur Kunde der macedonischen Dialecte* von St. Novaković (78—94): o dialektě Velesko-Přílepském; ukázky tohoto dialektu spolu s bulh. i srbským překladem se sdělují. Srov. téhož učence spis Һ и ђ у македонским народним дијалектима (v. Athenaeum 1890 říjen). — *Phonetische Bemerkungen, veranlasst durch Miklosich's Etymologisches Wörterbuch der slav. Sprachen* von F. Fortunatov (95 až 102): dokončení článku z Archivu XI. Vytýkáno Miklosichovi, že neprávem do slov. prajazyka vnesl stav staroslověnského vývoje hláskového, tak slova s *št*, i kde *št* z *šč* vzniklo, s *žd* z *žǧ*, hlavně pak, že jako praslov. označil v násloví *a* m. *ja* ve slovech agnę, abъlъko, azŭ. Prof. Fortunatov ve všech těch a pod. slovech má *j* před *a* za praslov. i podrobně rozebírá tuto spornou otázku. Čisté *a* v násloví bylo dle jeho náhledu obmezeno mimo dial. *a* v *al* (z ol + cons.) na př. alъkati, jen na spojku *a*; taktéž každé *e* v násloví bylo v praslov. opatřeno s *j* či i̯, vyňat jen pronominalní kmen *e*: rus. это a j.; toho příčinu shledává spis. v aspiraci, *e* odvozuju z ha^e/ha^o i eto- chrv. oto, rus. вотъ. Při této příležitosti jedná spis. o koncovce instr. pl. u jmen i zájmen, předpokládá její znění a°-his, z toho praslov. oĭ(s), dále *u* a z toho *y*. Jinde opět Miklosich dle výkladu prof. Fortunatova mylně klade jako praslov. v násloví *ja*: tak *jad*-1 i *jad*-2. Uvedené pod *jad*-1: srb. *ijed* (= jed) a *jad* (kummer) různého jsou původu, ale též stslov. *jadъ* (jed) neodvozuje spis od *jad*-1, než spojuje s sthn. *eiz*, *eitar* i předpokládá praslov. tvar *jĕ^{a}dъ, tak-

též praostslov. *jazva* konstruuje praslov. jě^a^zva: v obou případech vzešlo z *oi*. V dalším obšírněji ještě jednáno o *jadro* 2 z praslov. *ědro. — *Zwei syntaktische Eigenthümlichkeiten der russischen Sprache* von Ign. Kozlovskij 1. o pleonastickém užívání předložky; uvádějí se doklady poč. od XIII. stol. i z národních písní, sebraných v našem věku, mohly a měly se dodati i z pohádek lidových syntakticky důležitějších; tak na př.: **и ў яѐ, у тыя у змяи ёсь три дроцины** (Романовъ: **Бѣлорусскій сборникъ** 3, 216) **енъ сирашуется у маменьки у своё** (ib. 305), **ёнъ говора на своихъ на братовъ** (ib. 157, 159), **самъ ускакуя у домъ у етый** (ib. 159), **сѣвъ на свою на робрую лошадзь** (ib. 161); uvádějí se dále doklady z Erbenovy sbírky českých národních písní (že ale doloženo již v staročeských památkách poetických i prosaických, nepřipomíná spis.) i z litevských písní lidových. Pochází-li toto pleonastické užívání předložek z dob balticko-slovanské jednoty, spis. nerozhoduje. 2. **иже** ustupuje před **которыи кьто чьто** velmi záhy, rel. pron. **кьто** doloženo v XII. stol., v XIII. stol. obecným pravidlem rel. **кто, что**. — *Slavische Denkmäler aus älterer Zeit in Breslau* von Paul Karge (120—139): vytištěny české listiny Olešnického archivu z let 1370—1420, které se nyní chovají v král. státním archivě Vratislavském; mimo to chová se v městské knihovně i v universitní knihovně ve Vratislavi ještě několik cyrillských rukopisů i tisků, rukopisný modlitebník z pol. XVI. v., ve kterém se čte i stať mnicha Chrabra o slov. písmenech, zlomky z Pražských tisků Skorinových, některé tisky Tübingské, hlaholský missal tištěný v Řece 1531 a j. — *Über die älteren Texte des Polnischen* von A. Brückner (140—155): o nově objevených rukopisech s pol. glossami (z těch má jeden objevený ve Vratislavské univ. knihovně z XV. v. též české glossy), o novém vydání památky XV. v. Modlitwy Wacława uspořádaném prof. L. Malinowským, o nových publikacích stpol. rot przysiąg a konečně o jiných stpol. textech vytištěných většinou ve Varšavských Pracích filolog. — *Böhmische Studien*. Abhandlungen und Texte von A. Brückner (321—358): dotištěn Vévoda Arnošt. — *Beiträge zur slavischen Fremdwörterkunde* von K. Štrekelj (451—474): hlavně slovinská slova, z českých jen bádati vykládá z ital. badare, patnochy srovnává se stř.-lat. patinus, plechý z bavor. blechen, glänzen, strahlen, škabryně: střhněm. schaperûn kaputze, kurzer Mantel, trs z ital. torso Strunk, Kolben, též sth. něm. torso. — *Zur Kenntniss der slavischen Elemente im friaulischen Wortschatze* von K. Štrekelj (474—486).

II. Kritischer Anzeiger. O novějších pracích *o historii polské literatury* podává obšírnou zprávu A. Brückner (156 až 179). Mimo to zrecensovány kromě jiných následující spisy: O zvláštnostech češtiny ve starých rukopisech moravských (str.

180—211) od Jos. Jirečka *), Nákres mluvnice starobulharské od dra. Em. Kováře, Česká mluvnice pro školy stř. a ústavy učitelské od téhož (vesměs od Fr. Pastrnka), Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy od dra. Č. Zíbrta (od V. Jagiće, o téže knize referováno mimo jiné v bibliografickém oddíle měsíčníku Русская Мысль 1890 апрѣль); А. Дювернуа Словарь болгарскаго языка (od V. Jagiće). Dvě povídky v české literatuře XV. stol. od dra. J. Polívky (od V. Jagiće; o téže knize podány zprávy akad. A. N. Veselovským v Журнале мин. Нар. Просв. 1890 февраль, prof. W. Nehringem v časopise lvovském Kwartalnik historyczny roč. IV. seš. II., v bibliografickém oddíle časopisu Русская мысль 1890 октябрь). Dějiny literatury slovenskej od Jaroslava Vlčka (též o ruském překladě téhož Исторія словацкой литературы od V. Jagiće).

III. Kleine Mittheilungen. Z nichž buďtež vytknuty následující: Prof. A. Brückner pokračuje ve svých „Grammatische Miscellen (290—296); pojednává 1. o deklinaci jmen s ъ n ь m ъ pol. sjem — sejmu, šьvьcь, švec — ševce, čekali bychom k s ň e m gen. *seňmu, ale analogií podle nom. sněmu, žádaný tvar zachován ve semnu, m. senmu, srv. slovin. semenj vedle senjem i sejmen, stsrb. dat. pl. сьммомь, acc. pl. сьмми (Daničić Rječnik iz Knjiž. strr. s. v.), srov. pojednání A. Havlíka: K otázce jerové v staré češtině v XVI. roč. Listů filologických, jmenovitě str. 51. 2. o dějinách skupin *a*) t ь r t, *b*) t ь l t i telt v pol.; dodatkem k Archivu VII, 539 sestaveny doklady na *ǻ* z ь, kde později nastalo tvrdnutí v *a*: ciarn — tarn; *b*) stojí-li ve skupenině t ь l t, telt: *č*, *š*, *ž*, na prvém místě, přechází *e* z ь v *o*, čelt pak v čłot: żółty — żłób. — J. K i r s t e vykládá m l ê k o i spřízněné tvary; s kořenem mark — marg spojuje se též malъžena (307—309). — K. Š t r e k e l j kosmogonickou představu slovinskou, že země spočívá na rybě; specificky slovanská ovšem není, viz Archiv f. slav. Philologie I, 128, 335—6, J. Polívka — Opisi i izvodi iz jugoslav. rkp. u Pragu (Starine XXI.) kap. III. zvl. otisku str. 27. — Fr. Pastrnek: Zur altčech. gereimten Alexandreis (312—5): Alexandreis počíná parafrasí známého výroku Šalomounova Proverb. XXX, 18, 19, stejný počátek má jedna středohornoněmecká báseň XIII. v. od Schônebecka, parafrase to a výklad Šalomounovy Písně písní;

---

*) Vytčený zde spis p. Jos. Jirečkův rozbírá p. Pastrnek v úvaze obšírné (dd. 27. října 1883). Úsudek jeho hledí k celku a jest nepříznivý. Pan P. praví na př. (na str. 199): „es scheint fast, als ob sich der Verfasser die čechische Sprache Mährens als einen grossen Dialektensack vorstellte, in welchen man ebenso beliebig jede sonst unerhörte Form hineinwerfen, als man sie aus demselben hervorholen könne.“ Methodu p. Jirečkovu pokládá p. P. za naprosto nevědeckou (durchaus unwissenschaftlich str. 207). *Gb.*

i jinou shodu s touto básní nalézá spis.; soudí tedy, že český básník ji znal. — V. J. sděluje několik synkretistických místních jmen (315), počet jich dal by se snadno velice rozmnožiti, na př. Welhotten z ve Lhotě, Wegstädtl vykládá se z Ve Štětí a j. v. — O zdvojené předložce *zá* = *z* — *za*, píše J. Lego (316); v Podbrdsku říká se vyšel zá humen a t. p.; známe ostatně tutéž složenou předložku z moravských dialektů (Bartoš Dialektologie I, 189).

J. P.

Seznam důležitějších článků z listů odborných.

P. Seliger: *Des Protagoras Satz über das Mass aller Dinge.* (N. Jahrb. f. Phil. 1889 VI. str. 401—413.) Platon dobře pojal známou větu Protagorovu: *πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος κτλ.*, i není správna výtka Heusslerova, že by Platon význam a vztah slovesa *ἔστι* byl pojímal ve smyslu převráceném. Celý starověk — S. uvádí hojně dokladův — soudil o té věci tak, jak to činí Platon.

G. Busolt: *Diodors Verhältnis zum Stoicismus.* (N. Jahrb. f. Phil. 1889. V. str. 297—315.) Nelze popříti, že se jeví u Diodora vliv filosofie stoické. Nicméně jsou názory jeho spíše mechanické a neplynou z hlubokého přesvědčení filosofa. Poměr ten vysvětluje se povahou pramenů, z nichž Diodoros čerpal.

J. K. Fleischmann: *Das Charakterbild der Elektra bei Aischylos.* (N. Jahrb. f. Phil. 1889 VII. str. 433—444.) Charakteristika Elektřina je zcela přiměřena dramatické komposici. Celkový obraz její jest ve spojení s pravdou a přesvědčením v nitru procítěným zjev přirozený, vyvinující se na pevných základech zákona.

Paul Tannery: *L'art d'Eudoxe.* (Revue de philologie XIII, 1889, str. 143—150.) T. opírá se nově vysloveným domněnkám Blassovým (ve Festschriftu Kielské univ. 1887) o původu kompendia řečeného *Εὐδόξου τέχνη* a vrací se k mínění prvého rozluštitele onoho papyru chovaného v Louvru, Letronna, soudě dle subskripce rkpné, že Leptinos jakýsi dle veršované snad Eudoxovy *τέχνη* a jiných ještě spisů uspořádal v próse traktát nadepsaný *Οὐράνιος διδασκαλία*, jehož špatným opisem jest ono kompendium nám dochované. Po té podává některá vysvětlení a emendace těžkých míst spisku toho.

J. Baillet: *Le Péan de Menchieh.* (Revue de philologie XIII, 1889, str. 81—84.) Otisknuv znění paianu, zachovaného na sloupu v Menchiehu (publikovaného nejprve v Revue archéologique 1880, 1. seš.), rozděluje jej ve 4 strofy uměle složené. Pro rozdělení to svědčí jednak obsah těchto strof, jednak stopy

v nápisu samém, jednak, a to zvláště, stavba metrická kol jeho. Této stránce věnuje pak B. bedlivější pozornost a shledává překvapující shodu mezi tímto paianem a jiným zachovaným z Asklepieia athenského. Pro ony shody význačné domnívá se B., že buď skladatel Menchiehského paianu znal onen athenský, anebo že paiany takové byly zvláštní samostatný druh básnický, a oba zmíněné že jsou tedy jen příkladem jeho.

J. M. Stowasser und D. Graubart: *Tricesima sabbata.* (Zeitschrift für öst. G. 40, 1889, str. 289—295.) Situace vyžaduje ne velikého nějakého svátku, nýbrž právě zcela nepatrného. Tricesima jest židovská numenie (roš ḥodēš), každý 30. den, jak také nazývá ji Commodianus. K tomu asyndeticky připojeno sabbata, jako často v bibli, na označení svátku proti dnům všedním.

J. Lengsteiner: *Hořaz III. 30.* (Z. f. ö. G. 41, 1890, str. 593—598.) Situs (v. 2) neznamená ani „stavba" ani „špína, spustlost", místo Martial. VIII. 3. 5 nedokazuje ničeho, i třeba vyložiti situs s Lambinem = status, στάσις, θέσις a uznati zde t. zv. kompendiární výraz (srv. II. 7).

A. Reichardt: *De Q. Ennii Annalibus.* (N. Jahrb. f. Phil. 1889, II. a III. str. 81—122., XI. 777—790.) Velmi důkladné pojednání o tom, co ze zachovaných fragmentů ve příčině dikce, skladby veršové a metrické lze přičísti Enniovi a době jeho. R. uvádí napřed slova, jež později vyšla z obyčeje, pak ta, jichž Ennius užil ve významu zvláštním a tvary později neobvyklé.

H. Kothe: *Vergilius und Timaios.* (N. Jahrb. f. Phil. 1889. V. str. 358—360.) Různost v udání chronologickém svědčí, že základní myšlenka Aeneidy nejde na Timaia. I v jiných věcech jeví se pouze slabé stopy vlivu Timaiova na Vergilia; neboť jestliže Vergilius vůbec z něho čerpal, počínal si velice volně.

A. E. Anspach: *Die Abfassungszeit der Plautinischen Bacchides.* (N. Jahrb. f. Phil. 1889, V. str. 355—358.) Bakchidy provozovaly se roku 187 př. Kr.

Théodore Reinach: *Pirithous ou Sisyphe?* (A propos de l'article de M. Louis Havet sur le supplice de Phlégyas dans l'Éneide.) (Revue de philologie XIII, 1889, str. 78—80.) R., schváliv transposici L. Haveta (viz Listy filolog. XVII, 319), dokazuje, že slovy v. 616. „saxum ingens volvunt alii" není míněn Sisyfos, nýbrž Peirithoos, kteroužto úchylku si mohl tu Vergilius dovoliti, jako při Flegyovi, jemuž přiřkl muka Tantalova, nemohl však tak učiniti při Ixionovi, poněvadž sám dvakráte jinde (v Georg. IV, 484. III, 38 n.) známý trest o něm připomenul.

Jules Martha: *Le supplice de Phlégyas.* (Revue de philologie XIII, 1889, str. 97—117.) Také M. schvaluje transposici Havetovu a odůvodňuje ji rozborem Macrobiova Somm. Scip. I, 10 ve spojení s imitacemi Statia a Flacca; avšak ví, že zbývají ještě jiné obtíže. Především: jak přičten byl Flegyovi trest Tantalský Vergiliem? M. dle Haveta také tvrdí, že tu Vergilius líčil podle obrazu nějakého, jaké vídáme na vásách italo-řeckých, čemuž nasvědčuje prý zmínka o Furii. Malíři takovýchto obrazů záměn podobných dopouštěli se častěji; zde pak snad byly smíšeny dva mythy, o Fineovi totiž a Tantalovi, a ona Furie snad byla vlastně jedna z Harpyjí. Aspoň jisto jest, že již v prvém století po Kr. Fineus kladen byl také mezi odsouzence v podsvětí, takže směšování ono mythů postupovalo. Konečně vykládá též z obrazu, jak jméno Flegyas mohlo býti od Vergilia přidáno onomu odsouzenci. Druhá obtíž při onom přestavení veršů jest stilistická. M. soudí, že v. 614 n. a 625—627 jsou dvojí redakcí téže myšlenky, z nichž jen jedna měla býti ponechána (nejspíše prý 625 až 627), kdyby Vergilius byl mohl vypilovati úplně báseň svoji. Slovo „forma“ posléze sluší prý s Havetem vyložiti jako archaist. termin = formula.

J. B. Mispoulet: *Le turbot.* (Juvénal, sat. IV.) (Revue de philologie XIII, 1889, str. 32—44.) — Sp. rozebírá druhou část zajímavé satiry Juvenalovy, v níž líčí se, kterak Domitianus tropil si šašky s muži nejváženějšími, i hledí stanoviti, kdo byla ona vznešená rada (vocantur ergo in consilium proceres, quos oderat ille), která svolána byla od Domitiana k poradě, co učiniti s ohromnou kambalou (spatium admirabile rhombi), která mu byla darována, ale pro niž nebylo dosti velké mísy. M. rozhoduje se, jako jiní badatelé, že rada ona skládala se z osmi členů rady císařské, jež prý Juvenalis vyjmenoval po pořádku dle jich důstojnosti, a dvou praefectů praetorio. Oni členové byli dle M. tito: Pegasus, býv. praefectus urbis, řečník Vibius Crispus, M. Acilius Glabrio starší, konsulár Rubrius Gallus, T. Junius Montanus, Cn. Pompeius Ferox Licinianus, L. Valerius Catullus, A. Fabricius Veiento; praefecti praetorio pak Cornelius Fuscus a Crispinus, pocházející z Aegypta. M. podrobným rozborem dovozuje toto mínění, jakož i to, že asi celá satira má aspoň jádro historické.

Émile Thomas: *Sur les causes de l'exil d'Ovide.* (Revue de philologie XIII, 1889, str. 47—50.) Sp. ukazuje, že obvyklá domněnka, jakoby Ovidius byl vyhnán do Tom, protože se stal svědkem přečinu Juliina, nevyhovuje všemu, co básník, tajemně arci, naznačuje. Th. sám nepodává jiného rozluštění otázky oné, jen se kloní k tomu, že asi podnět k vypovězení zavdal nějaký poklesek Ovidiův proti mravopočestnosti, takže by byl Augustus, rozhněván jsa, že snahy jeho o zvelebení mravnosti v samém Římě

a u osob mu velmi blízkých se míjí se zdarem, odsoudil básníka k vyhnanství.

R. Cagnat: *Sur les manuels professionnels des graveurs d'inscriptions romaines.* (Revue de philologie XIII, 1889, str. 51—65.) Co dokázal pro starověké nápisy křesťanské Ed. Le Blant, to dovozuje C. i pro římské nápisy pohanské, že totiž hotovitelé jich používali jakýchsi rukovětí, v nichž běžné formule nápisové byly zaznamenány. Věc ta jak sama sebou jest pravděpodobná, tak téměř zjišťuje se některými stopami v nápisech zachovaných, jež tuto C. vyhledává. Jest to jednak slovo „tantum“ (místo udání věku nebožtíkova) zakončující nápis jeden Canusijský (C. I. L. IX, 381), jednak velmi hojné typické formule a povzdechy více nebo méně (leckdy chybně) modifikované na nápisech z různých krajin říše římské.

F. Giesing: *Rottenabstände in der Phalanx und der Manipularlegion und die Grösse der Intervalle.* (N. Jahrb. f. Phil. 1889, II. a III. str. 161—167.) Vykládaje místo u Polybia XVIII. 29. nn., Giesing stanoví toto: 1. Vzdálenost od jednoho muže k druhému ve falanze obnáší $1^1/_2$ stopy. 2. V acies třeba různiti dvojí postavení: přípravné s intervally pro postup v před i v zad a vlastní postavení k boji. 3. Vzdálenost v acies obnáší pro ono postavení $1^1/_2$ stopy, pro toto 3. 4. Délka intervallů rovná se rozdílu obou formací při postavení čelem v před.

J. Rohrmoser: *Zeugenverhör über die Befreiung Thebens.* (Z. f. öst. Gymn. 41, 1890, str. 581—593.) Kritický rozbor zprávy Xenofontovy Hell. V. 4 nn. a Plutarchovy (Pel. a *Περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου*). Zpráva X. jest věrohodna, ač obsahuje některé mezery a nemožnosti. Zprávy Pl. jsou rozšířením a výkladem Xenofonta (zpráva v *Δαιμόνιον* přepracováním Pelopida); bezpochyby povstaly v rhetorských školách, ač některé detaily jsou pravdivy.

O. Grillenberger: *Ueber Praxitas Kämpfe um die Schenkelmauern Korinths.* (Z. f. ö. G. 39, 1888, str. 193—211.) Výklad operací válečných dle IV. kn. Hellenik: Lechaion samo bylo dobyto (proti mínění Groteho), ač to Xenofon zřejmě nepraví, a sice celé; později však zmocnili se ho Korinťané [illegible] a tím odňat je s části Teleutias. Praxitas dobyl Lechaia v r. 392.

Jul. Jung: *Ueber Rechtsstellung und Organisation der [illegible] civitates in der römischen Kaiserzeit.* (Wiener Studien XII, 1890, str. 98—129.) Podrobný přehled [illegible] výzkumů s některými novými [illegible]. Augusta Vindelicorum [illegible] [illegible] [illegible]

F. Čáda. J. [illegible]. [illegible]

VÝTAH

z výroční zprávy „Jednoty českých filologů“

za správní rok 1889—90.

I. Zpráva jednatelská.

Výbor byl složen takto: starosta prof. Dr. J. Gebauer, místostarosta prof. Petr Hrubý, pokladník prof. K. Himer, správce skladu prof. V. Viravský, jednatel J. Weigert, pořadatel přednášek prof. dr. R. Dvořák, účetní Jar. Šťastný, knihovníci Fr. Rajchl a J. Stehlík, administrator J. Mašín, zapisovatel V. Flajšhans. — V kontrolující kommissi finanční byli koll. Karras, Janko, Auersperger, Kádner, Baroch a Hřivna. V kontrolující kommissi knihovní byli koll. Frič, Šebek, Plicka.

Z členů činných zemřeli letošního roku koll. Hubáček a Weigert; jednatelství přijal místo koll. Weigerta Jar. Sedláček. Jednota ztratila v koll. Weigertovi člena snaživého, upřímného, který úřad svůj zastával vždy co nejsvědomitěji. Čest budiž jich památce!

Schůze vědecké konány byly tři. Přednášeli: prof. dr. R. Dvořák: „O sjezdu orientalistů ve Štockholmě“, prof. J. Hanuš: „O moderní literatuře světové“, prof. dr. Kraus: „O Faustovi v české literatuře“.

Prof. Jan Kvíčala, kterýž až dosud byl protektorem Jednoty, vzdal se této funkce. Valná hromada pololetní na to zrušila ustanovení stanov, dle něhož náleželo jí voliti protektora doživotního, a provedla i jiné menší změny v dosavádních stanovách.

V tomto správním roce vydán Listů filologických roč. XVI. seš. 6. a XVII. seš. 1—5. redakcí prof. J. Gebauera a J. Krále, mimo to pak „Řecká rhythmika“, sepsaná prof. drem. J. Králem. Vydáním této první vědecké knihy příruční z oboru klassické filologie Jednota hleděla aspoň částečně vyhověti oprávněným steskům o nedostatcích vědecké naší literatury, které se po dlouhou dobu pronášely.

Kdyby se pokus ten setkal se zdarem, zamýšlí Jednota vydati postupně i ostatní potřebné nám příruční knihy vědecké z filologie klassické i moderní, k jichž vydávání dle nabytých několikerých zkušeností soukromí nakladatelé odhodlati se nechtěli. Bohužel tento první pokus nepotkal se s očekávaným úspěchem. „Řecké rhythmiky“ celkem prodáno bylo za 151 zl. Ježto náklad činil 417 zl. a ježto nelze doufati, že nyní kniha se bude kupovati hojněji než z počátku, lze očekávati téměř s jistotou, že neuhradí se ani výlohy s pouhým tiskem knihy spojené. Při takovéto netečnosti našich kruhů odborných nebude ovšem Jednotě možno, aby ve vydávání knih přesně vědeckých pokračovala, nechce-li jmění své záhy na prosto vyčerpati a ohroziti i vydávání „Listů filologických“, k jichž udržování třeba rovněž stále peněžitých obětí. Neúspěchu, s jakým tento pokus Jednoty se potkal, třeba litovati tím spíše, že stane se tím nyní naprosto nemožným ucházeti se o vydání některé knihy filologické u nakladatele soukromého. Před desíti roky nebylo možno u soukromého nakladatele vydati ani kommentované vydání některého klassika, jehož odbyt byl do jisté míry zaručen na školách středních; jen tím, že věci té chopila se Jednota a že se jí povedlo provésti ji s finančními úspěchy, povzbudila se podnikavost nakladatelů tou měrou, že knihy toho způsobu, pokud může se počítati i na odbyt ve školách, najdou nyní nakladatelů s dostatek. Vědecké naší literatuře takovéto vyhlídky, jak se zdá, dlouho ještě nenastanou.

Jednota, hledíc k tomuto neúspěchu, usnesla se tedy vydávati kompendia, psaná ne způsobem přísně vědeckým, nýbrž tak, aby přístupna byla i mládeži studující i obecenstvu širšímu. Letošním rokem hodlá vydati stručné dějiny literatury řecké od prof. V. Sládka a literatury české od prof. Jaroslava Vlčka.

Za 22 let svého působení vydala Jednota celkem 17 ročníků „Listů filologických“ a 18 jiných knih filologických, i jest zajisté hodna, aby pro tuto činnost svou, jen k dobru naší literatury se nesoucí, docházela podpory účinnější, než jaké se jí dostává až dosud z příčin, kterých nezavinila.

O. Kádner,
t. č. jednatel.

II. Zpráva zapisovatelská.

Ve správním roce 1889—1890 měla Jednota 7 členů čestných, 137 zakládajících, 19 činných a přispívajících (mimo akademiky), 50 členů činných z akademiků. Žádosti za volná místa podány 4 a všem vyhověno. Z činných členů ubyli během roku úmrtím koll. Weigert a Hubáček. Čestný člen a protektor Jednoty prof. Kvíčala vzdal se těchto funkcí.

J. Krejčí,
t. č. zapisovatel.

III. Zpráva pokladní.

(Počítáno do 30. září 1890.)

Základní jmění	658	zl.	87	kr.
Časopisné jmění	2461	„	88	„
Vydajné jmění	122	„	44	„
Niederlův fond	1103	„	87	„
Menclův fond	210	„	54	„
Úhrnem . . .	4557	zl.	60	kr.

Deficit ročníku XVI. Listů filolog. činí	353	zl.	99	kr.
„ Antigony s poznámkami	503	„	90	„
„ textu Antigony	137	„	47	„
„ Ajanta s poznámkami	212	„	86	„
„ textu Ajanta	86	„	07	„
„ řečí Ciceronových	108	„	63	„
„ legendy	9	„	76	„

K. Himer
t. č. pokladník.

IV. Zpráva správce skladu.

Na skladě jest dosud:

1. Biblioth. script. Graec. et Rom. fas. I. (Soph. Aiax) ed. J. Král z nákladu 3000 výtisků 2343
2. Biblioth. script. Graec. et Rom. fas. II. (Cic. orat. in Cat.) ed. Rob. Novák z nákladu 3000 výtisků . 873
3. Biblioth. script. Graec. et Rom. fas. III. (Soph. Antigona) ed. J. Král z nákladu 3000 výtisků 2620
4. Bibl. script. Graec. et Rom. fasc. IV. (Cic. orat. pro Archia poeta etc.) ed. R. Novák z nákladu 1500 výt. . 993
5. Sof. Antigony s poznámkami od J. Krále (vyd. II.) z nákladu 3000 výtisků 2817
6. Sof. Aianta s poznámkami od J. Krále z nákladu 1500 výtisků 961
7. Výboru řečí Demosthenových vyd. od Ed. Kastnera z nákladu 3000 výtisků 887
8. Latinské cvičebné knihy pro VII. a VIII. třídu gymnasijní od J. Rissa II. vyd. z nákladu 3000 výtisků 1495
9. Překladu tragoedií Sofokleových z nákladu 2000 výtisků 512
10. Legendy o sv. Dorotě od J. Gebauera 23
11. Řecké a římské rhythmiky a metriky od J. Krále z nákladu 600 výtisků 411

Гимназія. Годъ III. № 1—4. Ревель 1890.
Θ. Г. Мищенко, **Федеративная Еллада и Полибій.** Москва 1890.
Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Razredi filologičko-historički i filosofičko-juridički. Knjiga XXVII, XXVIII. U Zagrebu 1890.
Ljetopis jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godinu 1889. IV. svezak. U Zagrebu 1889.
Letopis Matice Slovenske za leto 1889. V Ljubljani 1889.
Dušeslovje. Najpriednjočim Slovencem napisal France Lambe. I. zvezek. Tamtéž 1889.
Zabavna Knjižnica Matice Slovenske. V. zvezek: Erjavčevi izbrani spisi. II. del. Tamtéž 1889.
Polybiblion. 1890. Mars—Mai. Paris.
Wochenschrift für klassische Philologie. VI. Jahrgang. No. 8—25 Berlin 1890.
Gopčević, **Die Wahrheit über Makedonien.** Wien 1890.
Nyelvtudományi Közlemények. XXI. kötet; 5, 6. füzet. Budapest 1890.
Die Attischen Trieren. Von Josef Kopecky, Capitän L. F. Mit 31 Abbildungen im Text. Leipzig Veit und Comp. 1890.
J. W. Goethe: Faust, tragoedie. Rozměrem originálu přeložil Frant. Vlček. V Praze, Höfer a Klouček 1890.
De praepositionum usu Aristophaneo. Scripsit Sergius Sobolewski. Mosquae 1890.
Ottův Slovník naučný. Díl třetí. V Praze 1890.
De Tacitei sermonis proprietatibus. I. Scripsit Andreas Czyczkiewicz. Brody 1890.

LISTY FILOLOGICKÉ

vycházejí v 6 sešitech pětiarchových. Sešit I. vydává se koncem **února**, II. koncem **dubna**, III. a IV. koncem **června**, V. koncem **října**, VI. koncem **prosince** každého roku.

Předplatné obnáší ročně v Rakousko-Uhersku **3 zl. 50 kr.** (pro členy Jednoty českých filologů **3 zl.**, pro akademiky a studující **2 zl.**), v Německu **6 M.**, v Rusku **3 ruble.** Lze je složiti buď u pp. sběratelů Jednoty na jednotlivých ústavech středních nebo u pokladníka Jednoty prof. **Karla Himera** (Praha, Pětikostelní náměstí č. 29 n.).

Přijetí předplatného stvrzuje se na obálce „Listů“, přijetí starších nedoplatků zvláště soukromým dopisem.

Pp. přispěvatelé do „L. f.“, kteří chtí míti zvláštní otisky svých článků (nejvýše 10), račtež o tom učiniti poznámku ve svých rukopisech.

Všechny věci, které se týkají administrace „L. f.“, jako reklamace a pod., zasílány buďtež pod adressou: „Administrace Listů filologických v Praze, Klementinum.“

Kommissionářem Jednoty jest nyní p. **A. Srdce,** knihkupec na Spálené ulici v Praze (dříve Fr. Petřík).

LISTY FILOLOGICKÉ.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

Odpovědní redaktoři

JAN GEBAUER a JOS. KRÁL.

ROČNÍK SEDMNÁCTÝ.

SEŠIT II.

V PRAZE.

Tiskem dra. Edvarda Grégra.

1890.

Obsah sešitu VI.

Pojednání.

Strana
Třídění jevů duševných v řecké filosofii. Napsal Frant. Drtina . 401—431
Ad Minucii Felicis Octavium. Scripsit Eduardus Svoboda . . 432—435
O výrazích doplňkových s hlavním zřetelem k instrumentalu doplňkovému. Napsal Jaroslav Hruška . . . . 435—445
Staročeské sklonění substantiv kmene -u. Napsal V. Flajšhans . 446—467

Úvahy a zprávy.

E. Peroutka: De Tacitei sermonis proprietatibus praecipue quae ad poetarum dicendi genus pertinent. Scripsit Andreas Czyczkiewicz . . . . 468—469
F. Čáda: O různorodých třídách obyvatelstva státu Lykurgova a Solonova. Napsal Josef Kořínek 469
—v—j—: Předložka ot, od v češtině. Napsal J. Pelikán . . . 469—471
— Jazykovědecký rozbor Euchologia Sinajského. II. Tvarosloví. Napsal Prokop Lang . . . . 471—472
J. P.: Archiv für slavische Philologie. Herausgegeben v. V. Jagić 472—477
Seznam důležitějších článků z listů odborných . . . . 477—480

Předplatné na XVII. ročník „Listů filologických“ zaslali p. t.:

Dr. J. Všetečka, prof. v Táboře, J. Pelikán, prof. v Hradci Králové, J. Kuba, prof. ve Val. Meziříčí, dr. J. Novák, prof. v Jindř. Hradci, J. Kořínek, prof. v Jindř. Hradci, J. Škaloud, prof. v Jindř. Hradci, Knihovna gymnasia v Jindř. Hradci, J. Němec, prof. v Jindř. Hradci, dr. J. U. Jarník, un. prof. zde, J. Vykoukal, prof. zde, F. Fischer, prof. v Hradci Králové, dr. F. Drtina, prof. zde, dr. J. Zubatý, univ. docent zde, J. Šťastný, prof. zde, J. Paulus, prof. v Jičíně, Knihovna gymnasia v Příbrami, V. Klimeš, prof. v Hradci Králové, Ot. Paroubek, prof. zde, F. Wajs, prof. v Kutné Hoře, K. B. Jelínek, prof. na Smíchově, J. Březáček, prof. v Něm. Brodě, J. Říha, prof. v Písku, F. Kott, prof. zde, dr. F. Krejčí, prof. v Nov. Bydžově.

V Praze, dne 5. prosince 1890.

K. Himer,
t. č. pokladník.

Spisy redakce došlé:

Programy gymnasií a reálek:
Praha (Spálená ulice, Žitná ulice, **akad.** gymn.), **Litomyšl, Písek, Rychnov n. K., Kolín, Hradec Králové, Ml. Boleslav, Plzeň, Přerov, Chrudim, Tábor, Roudnice.**
Kottův slovník. Seš. 109—114.
Bož. Němcová, Slov. pohádky. Díl II. I. L. Kober.
Kolář, Smrt Smail-agy Čengiće. I. L. Kober.
Steinmann, Hom. Odyssea. Díl II.
Steinmann, Homeri Odysseae epitome. Díl II.
Breindl, P. Ov. Nasonis Carmina sel. } Tempský.
Pauly, Hom. Odysseae epitome. Díl II. } Tempský.
Murko, Bugarski prijevod knjige ot sedum mudrca.
Lang, Rozbor euchologia Sinajského. Část. II. dokonč. (Otisk z progr. Příbramského 1890).
Kongl. vitterhetts historie och antiqvitets akademiens månadsblad. 1888 a 1889. Stockholm. Red. H. Hildebrand.
American Journal of Philology. Edited by Basil L. Gidersleeve. April 1890.
Wiener Studien. Zeitschrift für klassische Philologie. Red. W. v. Hartel, K. Schenkl. 1890, seš. 1.—2.
Wisła. Warszawa. Red. Jan Karłowicz. 1890. Tom III. a IV.
Athenaeum. Listy pro literaturu a kritiku vědeckou. Red. prof. dr. Josef Kaizl. 1890 (15. října), č. I.
Květy. Red. Svat. Čech a dr. Servác Heller. 1890, seš. VIII. a X.
Paedagogické Rozhledy. Red. Josef Klika. 1890, seš. 8—9.
Polybiblion. Revue bibliografique universelle. Paris, 1890. Feuillet, Octobre, Novembre.
Труды Кіевской духовной академіи. 1890. Октабръ. № 10., № 11.
Журналъ министерства народнаго просвѣщенія. 1890. Seš. 8.—11.
Университетскія извѣстія. 1890. Seš. 6.—9.
Antiquarisk tidskrift för sverige, genom Hans Hildebrand. Elfte delen. 1890. Stockholm.
Nyelvtudományi Közlemények. Szerkeszti Budenz József. V. a VI. füzet. Budapest, 1890.
Literární Listy. Vydavatel Fr. Dlouhý v Brně. 1890. Č. 16—21.
Vesna. Časopis zábavně poučný pro náš lid. Vydavatel Fr. Dlouhý v Brně. 1890. Č. 16—20.
Muzeum. Czasopismo towarzystwa nauczycieli szkół wyższych. Red. dr. Bolesław Mańkowski. We Lwowie 1890. Lipiec, sierpień, wrzesień, październik.
Mélusine. Recueil de mythologie, littérature populaire, traditions et usages. Dirigé par Henri Gaidoz. Septembre, octobre 1890.
Roczniki towarzystwa przyjaciół nauk poznańskiego. Tom XVII. Poznań 1890.

Wochenschrift für klassische Philologie, herausgegeben v. Georg Andersen, Fr. Harder u. Hermann Heller. 1890. Lieferung 31—48.
Osvěta. Vinohrady, red. V. Vlček, seš. 7—10.
Čas. Vinohrady, nakladatel a vyd. dr. Kar. Kramář, odpov. red. dr. Jan Herben. Čís. 29.—48.
Götheho vybrané básně. Přel. Jan Nečas. 1889. Nakladatel I. L. Kober.
Cikáni. Román K. H. Máchy. Nakl. týž.
O bídě lidské. Ve prospěch chudých dítek čes. škol v Brně. Péčí Anny Hübnerové. Roč. II., v Brně, 1890. Cena 50 kr.
Národ a Škola. Prostonár. listy našemu lidu. Ve Vel. Meziříčí 1890. Č. 15.—20. Red. Jiří Schier.
Komenský. Týdenník vychovatelský. Vydav. Fr. Slaměník v Olomouci. 1890. Č. 30—43.
Новый Галичанинъ. Lvov, č. 13—14.
Výroční zpráva liter. a řečn. spolku „Slavie". 1890.
Русскій филологическій вѣстникъ, издаваемый подъ редакціею А. М. Смирнова. 1890 года, № 3. Варшава, 1890.
Łužica. Měsačnik za zabawu a powučenje. W Budyšinje. Čisło 11., Novembre 90.

LISTY FILOLOGICKÉ

vycházejí v 6 sešitech pětiarchových. Sešit I. vydává se koncem **února**, II. koncem **dubna**, III. a IV. koncem **června**, V. koncem **října**, VI. koncem **prosince** každého roku.

Předplatné obnáší ročně v Rakousko-Uhersku **3 zl. 50 kr.** (pro členy Jednoty českých filologů **3 zl.**, pro akademiky a studující **2 zl.**), v Německu **6 M.**, v Rusku **3 ruble.** Lze je složiti buď u pp. sběratelů Jednoty na jednotlivých ústavech středních nebo u pokladníka Jednoty prof. **Karla Himera** (Praha, Pětikostelní náměstí č. 29 n.).

Přijetí předplatného stvrzuje se na obálce „Listů", přijetí starších nedoplatků zvláště soukromým dopisem.

Pp. přispěvatelé do „L. f.", kteří chtí míti zvláštní otisky svých článků (nejvýše 10), račtež o tom učiniti poznámku ve svých rukopisech.

Všechny věci, které se týkají administrace „L. f.", jako reklamace a pod., zasílány buďtež pod adressou: „Administrace Listů filologických v Praze, Klementinum."

Kommissionářem Jednoty jest nyní p. **A. Srdce, knihkupec** na Spálené ulici v Praze (dříve Fr. Petřík).

Velectěný pane!

Nákladem Jednoty českých filologů před nedávnem vyšla:

ŘECKÁ A ŘÍMSKÁ RHYTHMIKA A METRIKA.

NAPSAL

Dr. **JOSEF KRÁL,**
M. PROFESSOR KLASSICKÉ FILOLOGIE NA ČESKÉ UNIVERSITĚ V PRAZE.

I.

ŘECKÁ RHYTHMIKA.

XII a 172 str.

Kniha tato obsahuje výklad o starořecké rhythmice, k náležitému porozumění řecké a římské metrice nezbytně potřebný, a jest tedy úvodem k speciální metrice řecké a římské. Pojednává se v ní o základních pojmech rhythmických (o rhythmu, době základní, o thesi a arsi atd.), o taktech, tempu, změně rhythmické, o kolech, periodách, strofách, metru a verši atd. a ve zvláštním dodatku o eurhythmii strof, tedy o těch naukách, které zahrnují se obyčejně názvem všeobecné metriky. Výklad podán jest spůsobem takým, že přístupen jest každému filologu, i tomu, kdo není hudebně vzdělán.

Druhý díl, jenž vyjde asi za rok, neutrpí-li nakladatelstvo vydáním tohoto dílu újmu hmotnou, obsahovati bude speciální metriku, t. j. výklad o jednotlivých metrech daktylských, anapaestických, trochejských, iambických, paionských, ionských, složených, smíšených (logaoedech) a o dochmiích. Výklad provázen bude rozbory strof a meter, vyskýtajících se zvláště v klassicích častěji čítaných. Ve zvláštním dodatku pojednáno bude o spůsobu, jakým přednášeny byly za starověku zpěvy v dramatech (o orchestice atd.) a o hudbě antické. Stručný výklad o hudbě antické uvolil se sepsati prof. dr. Otakar Hostinský.

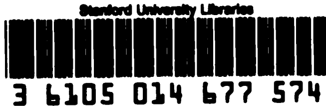
Výtisky, objednané **přímo u nakladatelstva** prodávají se v snížené ceně 2 zl., poštou 2 zl. 5 kr.

Zvouce Vás, velectěný pane, k odebrání díla tohoto, připomínáme, že objednávky přijímá a vyřizuje administrator Jednoty čes. filologů **Jan Mašín** (Vinohrady, Hálkova tř. č. 8).

V PRAZE, dne 30. dubna 1890.

Výbor jednoty českých filologů v Praze.

Tiskem dra Edv. Grégra v Praze 1890. — Nákladem vlastním.

Stanford University Libraries
3 6105 014 677 574

